МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ»
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЛЕВЧЕНКО ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА

УДК 81’276.5’38:070 (043.5)

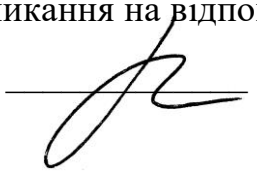
ДИСЕРТАЦІЯ

СУБСТАНДАРТНА ЛЕКСИКА В МОВІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ: СТИЛІСТИКА І ПРАГМАТИКА

10.02.01 – українська мова

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело

_____ Т. М. Левченко

Науковий консультант – **Навальна Марина Іванівна**,
доктор філологічних наук, професор

Переяслав – 2021
Луцьк – 2021

АНОТАЦІЯ

Левченко Т. М. Субстандартна лексика в мові засобів масової комунікації: стилістика і прагматика. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 «Українська мова». ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав, 2021. Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2021.

Дисертація – новаторське дослідження дифузних процесів субстандартної лексики в мові засобів масової комунікації через призму стилістики і прагматики.

Представлено аналіз і систематизацію наявних у мовознавстві новітніх теорій, методів, підходів у галузі вивчення субстандартної лексики, її походження, складників, функціонування.

Зазначено, що внутрішні та зовнішні чинники змін у мові функціонують взаємопов'язано, причому позамовні фактори мають найзагальніший уплив, а безпосередні зміни в мові визначають внутрішні чинники.

У дисертаційній праці розглянуто концепції дослідження та особливості функціонування субстандартної лексики, зокрема арго, жаргону, сленгу, суржику, територіальних діалектів у сучасній лінгвістиці.

Об'єктом наукового зацікавлення стали публіцистичні тексти, адже саме вони є експериментальним ґрунтом для експлікації мовних явищ, порушення мовних традицій і норм, дифузії та установлення нових лексичних і стилістичних норм.

Відзначено, що погляди мовознавців на поняття «мовна норма» суперечливі та характеризуються такими ознаками: стійкість, стабільність, поширення, обов'язковість, літературна традиція, авторитетність джерел її

встановлення, культурно-естетичне сприйняття, оцінність, звичність узусу, можливість свідомого втручання в її розвиток, постійна еволюція, внутрішня постійна зміна її суті.

Доведено, що на існування літературної норми впливають різні тенденції, однією з яких є усвідомлення її обов'язковості на тлі сучасних процесів розхитування норми та дифузії. Окрім того, наголошено, що значний уплив на мовну норму має ліберальне ставлення до новацій у сфері літературної норми, а також хаотичне вживання мовних правил, що часто є свідомим порушенням мовної норми задля привернення уваги до висловленого, і неусвідомлене порушення літературної норми через незнання цієї норми.

Констатовано, що взаємодія стандарту і субстандарту стабілізує лексичні норми та впливає на розв'язання проблеми розвитку та еволюції української мови в певний історичний період. Зібраний фактичний матеріал засвідчив, що для початку XXI століття характерне розширення функцій усної та розмовної мови, прискорення розвитку усної форми мови. Окреслено проблеми норми й кодифікації мови, які мають наукові традиції в лінгвістичних дослідженнях: визначення мовної норми й кодифікації, ознаки та особливості еволюції норми, типи норм, наприклад, визначення мовної норми, її типи й характер.

Установлено походження субстандарту та визначено термінологічний апарат субстандартної лексики. З'ясовано, що в загальному значенні *стандартом* називають кодифіковану унормовану стандартизовану термінологію в науковій мові, унормовану літературну мову, мову художньої літератури. Термін *стандартна мова* вживався як синонім «літературної мови» через зближення термінів «літературна мова» і «мова літератури» для їхнього розмежування.

Підсумовуючи дослідження низки мовознавців, припускаємо, що субстандартну лексику вважають частиною розмовної мови, яка є

найвагомішою у функціонуванні побутової мови, повсякденному житті, праці, неофіційній атмосфері.

Складниками субстандартної лексики в мові засобів масової комунікації вважаємо соціолектизми, територіальні діалектизми, суржикізми. Проаналізовано проблему використання в сучасних дослідженнях термінів *арго, жаргон, сленг, соціолект* і їхніх різновидів – *інтердіалект, соціодіалект, загальний жаргон, інтержаргон*, що потребували уточнення через застосування нами деяких термінів і понять, які вони охоплюють.

Окреслено критерії класифікації субстандартної лексики, здійснено тематичну класифікацію жаргонізмів та сленгізмів, які активно функціонують у мові засобів масової комунікації.

У реферованому дослідженні зазначено, що субстандартна лексика активно проникає в усне розмовне мовлення та мову засобів масової комунікації, впливає на українську літературну мову, а також є об’єктом зацікавлення українських дослідників, які вивчають взаємодію субстандартних одиниць, їхній понятійно-тематичний склад і стилістичне забарвлення, аналізують джерела поповнення та словотвірні моделі субстандартної лексики. Особливу увагу у вивченні субстандартної лексики приділено проблемі тематичної класифікації, яка не втрачає своєї актуальності та обговорюється лінгвістами.

Аналізуючи субстандартні одиниці, що функціонують у мові засобів масової комунікації, провідним критерієм визначаємо понятійно-тематичний (ідеографічний) підхід, який передбачав поділ слів на групи за предметним або поняттєвим співвіднесенням з тією чи тією реалією. Саме цей критерій дав змогу виявити найактивніші тематичні сфери субстандартної лексики. Як відомо, сам факт наявності або відсутності певних найменувань того чи того тематичного класу в тій чи тій мовній підсистемі є досить інформативним із погляду відображення мовної картини світу соціуму.

Отже, об’єднання субстандартної лексики в тематичні групи здійснено на основі подібності функцій, позначуваних словами предметів, явищ і процесів.

Доведено зосередженість одиниць субстандартної лексики на темі «Людина, її діяльність, оточення», тобто визначено антропоцентричний підхід, що й засвідчують представлені тематичні групи.

Установлено, що найчастотнішими тематичними групами жаргонізмів, які функціонують у мові засобів масової комунікації, є такі: 1) «Кримінальний світ»; 2) «Бізнес і гроші»; 3) «Алкоголь. Наркотики»; 4) «Стосунки між людьми»; 5) «Психічні і фізичні стани»; 6) «Оцінка. Якість»; 7) «Армія. Військова служба»; 8) «Мовлення»; 9) «Розваги». Саме ці тематичні групи відображають основні сфери зацікавлень сучасних носіїв мови та відповідні номінації.

За результатами дослідження встановлено, що активна поява жаргонізованих словосполук у мові засобів масової комунікації пов’язана зі змінами у соціальному, економічному, політичному, культурному житті країни. Вони неоднорідні за своєю структурою, семантикою, стилістичними особливостями та зазнають постійних модифікацій. Важливим конструктивним принципом мови публіцистичних текстів є поєднання стандарту й експресії. Для реалізації цього принципу найефективнішими є жаргонізовані словосполуки, адже вони є лаконічнішими, виразнішими, образнішими.

Із текстів засобів масової комунікації виокремлено та проаналізовано такі тематичні групи сленгових одиниць: 1) «Мовлення»; 2) «Емоції, бажання, психічні стани»; 3) «Поведінка»; 4) «Назви частин тіла»; 5) «Авто»; 6) «Розваги. Відпочинок»; 7) «Спорт, уболівальники»; 8) «Алкоголь»; 9) «Хлопець. Чоловік».

Констатовано, що запозичення – один із продуктивних шляхів поповнення лексичного складу мови й важливе джерело формування сленгу. Зазначено, що в сучасній українській мові однією із динамічних тенденцій є

активізація процесу запозичення іншомовної лексики, зокрема англійської. Найяскравіший приклад цього процесу – молодіжний сленг, для якого запозичення з англійської мови – важливе джерело формування та збагачення мови. Запозичення з англійської мови традиційно становлять найчисельнішу групу запозичень у лексичній системі сленгу. Ілюстрацією цього слугує зібраний корпус фактичного матеріалу, не зафіксований лексикографічними джерелами.

Зазначено, що на початку XXI ст. активізовано вживання в мові українських засобів масової комунікації суржику – мови, у якій штучно об'єднано без дотримання літературних норм елементи різних мов, зокрема української та російської. У публіцистиці суржик значно поширився, з одного боку, у зв'язку зі зняттям відповідних редакторських обмежень, а з іншого – його використовують зумисне як гумористичний засіб «напівмовності» героїв публікацій, для передавання ступеня мовної культури відомих осіб тощо. Власне українсько-російський суржик, який найширше представлений у мові українських масмедіа, дослідники поділяють на різні типи та характеризують їх. Для систематизації відібраного матеріалу в мові сучасних засобів масової комунікації серед суржикізмів виокремлюємо вісім тематичних груп: 1) «Сільське життя, стосунки між селянами, господарювання в селі»; 2) «Комунальні послуги, ціни, торгівля, заробітки»; 3) «Здоров'я та способи лікування»; 4) «Працевлаштування, сфери трудової діяльності»; 5) «Сімейні стосунки, виховання, приватне життя»; 6) «Перевезення пасажирів, вокзал»; 7) «Ідеологія, вибори, релігія»; 8) «Відпочинок, захоплення, розваги».

У дослідженні доведено, що суржик є одним із засобів негативної оцінки, умисно вжитий для характеристики осіб, їхньої поведінки, а також як засіб висміювання учасників комунікативного процесу. Розкутість у використанні мовних засобів сприяє не тільки емоційності та експресивності журналістського матеріалу, але й позначається на якості журналістського тексту – друкованого, аудійованого чи візуалізованого.

Проаналізовано функціонування територіальних діалектизмів у мові засобів масової комунікації. Лінгвісти досить часто порушували проблеми поняття діалектизмів як стилістичної категорії, основи формування літературної норми в сучасній українській мові, функції діалектизмів у загальнотеоретичному аспекті, питання взаємодії української літературної мови й територіальних діалектів. Зауважено, що високим ступенем стилістичної виразності та експресивним потенціалом відзначаються діалектизми, які нині є досить продуктивними елементами мови засобів масової комунікації. Низка українських та зарубіжних дослідників неодноразово зазначали, що діалектизми можуть належати як до субстандарту, так і до стандарту, інші розглядали діалект як самостійну мовну єдність, розмежовуючи субстандарт і діалект. Уважаємо, що до субстандарту належать не тільки пласти лексики, для яких характерна стилістична зниженість, емоційне забарвлення, оцінність, а й ті, що мають у своєму складі соціально-професійну лексику та територіальні діалекти.

Установлено, що в мові сучасних засобів масової комунікації найактивніше функціонують такі тематичні групи діалектизмів: 1) «Назви одягу та взуття»; 2) «Назви побутових і господарських предметів»; 3) «Назви страв і напоїв»; 4) «Назви посуду»; 5) «Назви осіб за спорідненістю і свояцтвом та соціальним статусом»; 6) «Назви житлових і господарських приміщень та їх частин»; 7) «Назви міфічних створінь»; 8) «Назви засобів пересування»; 9) «Назви тварин, птахів, рослин»; 10) «Назви, пов’язані з народним мистецтвом»; 11) «Особливості поведінки, характеру, темпераменту, інтелекту».

Використання субстандартних одиниць у засобах масової комунікації початку XXI ст. – один із важливих компонентів динамічних змін у мові. Субстандартна лексика сприяє процесу контактовстановлення з читачем, адже її використання є засобом стилізації неофіційного та невимушеного спілкування, водночас порушуючи загальновстановлені лексико-стилістичні й етично-моральні норми.

Перспективи досліджень убачаємо у виокремленні нових тематичних груп субстандартних одиниць, а також у вивченні нормативності цих номінацій на тлі стилістичної диференціації.

Ключові слова: мова засобів масової комунікації, сучасна публіцистика, субстандартна лексика, арго, жаргон, сленг, суржик, територіальні діалекти, запозичення, жаргонізовані словосполуки, тематичні групи, експресія, оцінність, дифузія, модифікація, стилістика, прагматика.

SUMMARY

Levchenko T. M. Substandard Lexis in Mass Media Language: Stylistics and Pragmatics. Manuscript of Proficiency Scientific Work.

The thesis for the Doctor of Sciences Degree in Philology in speciality 10.02.01 «Ukrainian Language». SHEE «Pereiaslav-Khmelnytskyi state pedagogical Hryhorii Skovoroda University». Pereiaslav, 2021. Lesia Ukrainka Volyn National University. Lutsk, 2021.

The dissertation is an innovative research of diffuse processes of substandart lexis in the mass media language in stylistic and pragmatic context.

Analysis and systematization of the latest theories, methods, approaches in the field of substandard language research, its origin, constituents, functioning are presented in the scientific work.

It is noted that internal and external factors of changes in the language function interlinked, with borrowing factors having the most common spill, and direct changes in language determine internal factors.

The dissertation work considers the research concepts and the functioning features of substandard lexis in particular argo, jargon, slang, surzhik, territorial dialects in modern linguistics.

Journalistic texts have become an object of scientific interest as they are the experimental ground for the explication of linguistic phenomena, violation of

linguistic traditions and norms, diffusion and the establishment of new lexical and stylistic norms.

It is noted that views of linguists of the concept «language norm» are contradictory and are characterized by such signs: sustainability, stability, distribution, obligation, literary tradition, authoritativeness of sources of her establishment, cultural and esthetic perception, estimation, habitualness of usage, possibility of conscious intervention in her development, continuous evolution, internal continuous change of her essence.

It has been proved that the existence of a literary norm is influenced by various trends, one of which is the awareness of its binding against the background of modern processes of decay of the norm and diffusion. In addition, it is noted that a significant influence on the language norm has a liberal relation to innovations in the field of literary norm, as well as the chaotic use of language rules, which is often a conscious violation of the language norm to draw attention to what has been expressed, and an unconscious violation of the literary norm due to ignorance of this norm.

It was stated that the interaction of the standard and the sub-standard stabilizes lexical norms and affects the solution of the problem of the development and evolution of the Ukrainian language in a certain historical period. The collected factual material proved that the beginning of the 21st century is characterized by the expansion of the functions of the oral and spoken language, the accelerated development of the oral form of the language. The problems of the norm and the codification of language, which have scientific traditions in linguistic research: the definition of the linguistic norm and codification, the signs and features of the evolution of the norm, the types of norms, for example, the definition of the linguistic norm, its types and nature, are identified.

The origin of the sub-standard was established and the terminology apparatus of the sub-standard lexis was determined. It is determined that in general meaning, a standard is called a codified standardized terminology in a scientific language, a standardized literary language, and a language of fiction. In turn, the

term standard language was used as a synonym for «literary language» through the convergence of the terms «literary language» and «language of literature» to distinguish them.

Summing up the research of a number of linguists, we assume that substandart lexis is considered as a part of the spoken language, which is the most significant in the functioning of the domestic language, everyday life, labor, and unofficial atmosphere.

We consider sociolectisms, territorial dialectisms, surzhikisms as compilers of substandart lexis in mass media language. The problem of using the terms *argo, jargon, slang, sociolect* and their varieties in modern research is analyzed including *interdialect, sociodialect, general jargon, intergargon*, which required clarification through our application of some terms and concepts that they cover.

Criteria for classification of substandard lexis are indicated, thematic classification of jargonisms and slengisms, which actively function in the language of mass communication, is carried out.

The referenced study indicates that substandard lexis actively penetrates into oral conversational broadcasting and the language of the media, influences the Ukrainian literary language, and is also the object of interest of Ukrainian researchers, studying the interaction of substandard units, their conceptual and thematic composition and stylistic coloring, analysis of sources of replenishment and verbatim models. Special attention in the study of substandard lexis is paid to the problem of thematic classification, which does not lose its relevance and is discussed by linguists.

Analyzing substandard units functioning in the language of mass communication, the leading criterion is the conceptual-thematic (ideographic) approach, which provided for the division of words into groups in terms of substantive or understandable correlation with a particular reality. It was this criterion that revealed the most active thematic areas of subprime vocabulary. As you know, the fact of the presence or absence of certain names of a particular thematic class in a particular language subsystem is quite informative from the

point of view of displaying the linguistic picture of the world of society. Therefore, the combination of subprime vocabulary into thematic groups was based on the similarity of functions indicated by the words of objects, phenomena and processes.

The concentration of substandard lexis units on the topic «Man, his activities, environment» has been proved, that is, an anthropocentric approach has been determined, as evidenced by the thematic groups presented.

It has been established that the most frequent thematic groups of jargonisms that function in the media language are: 1) «Criminal World»; 2) «Business and Money»; 3) «Alcohol. Drugs»; 4) «Relations among people»; 5) «Mental and physical conditions»; 6) «Assessment. Quality»; 7) «Army. Military service»; 8) «Speech»; 9) «Entertainment». It is these thematic groups that reflect the main areas of interest of modern native speakers and the corresponding nominations.

According to the research results, the active appearance of jargonized words in the media language is associated with changes in the social, economic, political, cultural life of the country. They are heterogeneous in their structure, semantics, stylistic features and undergo constant modifications. An important constructive principle of the language of journalistic texts is the combination of standard and expression. For the implementation of this principle, jargonized words are the most effective, because they are concise, expressive, figurative.

The following thematic groups of slang units are identified and analyzed from the media texts: 1) «Broadcasting»; 2) «Emotions, desires, mental states»; 3) «Behavior»; 4) «Names of body parts»; 5) «Auto»; 6) «Entertainment. Leisure»; 7) «Sports, fans»; 8) «Alcohol»; 9) «Guy. A man».

It is stated that borrowing is one of the productive ways to replenish the lexical composition of the Ukrainian language and an important source of slang formation. We agree that in modern Ukrainian one of the dynamic trends is the intensification of the process of borrowing foreign language vocabulary, in particular English. The most striking example of this process is youth slang, for which borrowing in English is an important source of language formation and

enrichment. Borrowings in English traditionally make up the largest group of borrowings in the lexical slang system. An illustration of this is the assembled body of the actual material, which is not fixed by lexicographic sources.

It is noted that at the beginning of the XXIth century the use of surzhik in the language of Ukrainian mass communication is intensified. This is a language in which elements of various languages, in particular Ukrainian and Russian, are artificially combined without observing literary norms. In journalism, the surzhik has spread significantly, on the one hand, in connection with the removal of relevant editorial restrictions, and on the other, it is used deliberately as a humorous means of «semi-language» of publication heroes, to convey the degree of linguistic culture of famous persons. Actually, the Ukrainian-Russian surzhik, which is broadest represented in the language of domestic massmedia, researchers divide into different types and characterize them. To systematize the selected material in the language of modern mass communication among Surzhikisms, we identify eight thematic groups: 1) «Rural life, relations between peasants, farming in the village»; 2) «Utilities, prices, trade, earnings»; 3) «Health and treatment methods»; 4) «Employment, areas of work»; 5) «Family relations, upbringing, privacy»; 6) «Transportation of passengers, station»; 7) «Ideology, elections, religion»; 8) «Rest, hobbies, entertainment».

The referenced study proved that surzhik is one of the means of negative assessment, deliberately used to characterize individuals, their behavior, as well as as a means of ridiculing participants in the communication process. Uneven use of language means contributes not only to the emotionality and expressiveness of journalistic material, but also affects the quality of journalistic text – printed, audited or visualized.

The functioning of territorial dialectisms in the language of mass communication is analyzed. The works of linguists quite often raised the problems of the concept of dialectisms as a stylistic category, the basis for the formation of a literary norm in the modern Ukrainian language, the function of dialectisms in the general theoretical aspect, the problem of the interaction of the Ukrainian literary

language and territorial dialects. It is noted that dialecticism is marked by a high degree of stylistic expressiveness and expressive potential, which are now quite productive elements of the language of the media. A number of domestic and foreign researchers have repeatedly noted that dialecticism can refer to both the sub-standard and the standard, others considered the dialect as an independent linguistic unity, distinguishing between the sub-standard and the dialect. We believe that the subprime includes not only vocabulary strata, which are characterized by stylistic demotion, emotional color, evaluation, but also those that have socio-professional vocabulary and territorial dialects.

The research found that in the language of modern mass communication, such thematic groups of dialectisms are most active: 1) «Names of clothes and shoes»; 2) «Names of household and household items»; 3) «Names of dishes and drinks»; 4) «Names of dishes»; 5) «Names of persons by kinship and affinity and social status»; 6) «Names of residential and economic premises and their parts»; 7) «Names of mythical creatures»; 8) «Names of means of transportation»; 9) «Names of animals, birds, plants»; 10) «Names associated with folk art»; 11) «Peculiarities of behavior, character, temperament, intellect».

The use of substandart units in the media of the early 21st century is one of the important components of dynamic changes in language. Subprime vocabulary contributes to the process of contact with the reader, because its use is a means of stylizing unofficial and casual communication, while violating generally established vocabulary, stylistic and ethical-moral norms.

The prospects of research are reduced in the allocation of new thematic groups of substandard units, as well as in the study of the normative nature of these nominations against the background of stylistic differentiation.

Keywords: Mass media language, modern journalism, profanity, jargon, fancy language, slang, Surzhyk, territory dialects, borrowings, jargon word combinations, themetical groups, expression, evaluation, diffusion, modification, stylistics, pragmatics.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Розділи в колективній монографії:

1. Левченко Т. М. Новітні стилістичні перетворення приказок у заголовках українських газет. *Лексика українських масмедіа* : монографія / за ред. Марини Навальної. Переяслав-Хмельницький : «Видавництво К С В», 2019. С. 145–152.

2. Левченко Т. М. Використання прецедентних текстів у заголовках українських газет на початку XXI ст. *Лексика українських масмедіа* : монографія / за ред. Марини Навальної. Переяслав-Хмельницький : «Видавництво К С В», 2019. С. 153–161.

Статті, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

3. Левченко Т. М. Функціонування зоо- та фітоморфізмів в українському арго 20-30-х років минулого століття. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : лінгвістика і літературознавство* : міжвузівський збірник наукових статей. Бердянськ : БДПУ, 2011. Випуск XXIV. Ч. 1. С. 451–460.

4. Левченко Т. М. Метафоризація дієслів у розмовному мовленні. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство)* : збірник наукових праць. Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2012. Випуск 16. С. 242–245.

5. Левченко Т. М. Функціональні параметри арголексем в українській мові початку XX століття. *Теоретична і дидактична філологія* : *Серія «Філологія»* : збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич О. М., 2012. Випуск 12. С. 202–206.

6. Левченко Т. М. Функціонально-стилістичні вияви жаргонної лексики в газетно-публіцистичному стилі. *Волинь філологічна : текст і контекст. Лінгвістика XXI століття : стан і перспективи* : збірник

наукових праць. Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2013. Випуск. 15. С. 155–165.

7. Левченко Т. М. Тематика жаргонної лексики в мові періодичної преси. *Теоретична і дидактична філологія* : *Серія «Філологія»* : збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич О. М., 2014. Випуск 17. С. 340–350.

8. Левченко Т. М. Метафоричне значення дієслів у розмовному мовленні. *Теоретична і дидактична філологія : Серія «Філологія»* : збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький (Київська обл.) : Домбровська Я. М., 2018. Випуск 28. С. 106–113.

9. Левченко Т. М. Функціонування жаргонних фразеологічних одиниць у засобах масової комунікації. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Випуск 11. Том 1. С. 27–32.

10. Левченко Т. М. Українські мовознавці про суржик у мові засобів масової комунікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. *Серія : Філологія* : науковий збірник, Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. № 40. Том 3. С. 106–109.

11. Левченко Т. Стилістична диференціація жаргонізмів у мові засобів масової комунікації. *World Science*. Warsaw, Poland. RS Global Sp. z O.O., № 11 (51). Vol. 4. November 2019. P. 33–37.

12. Левченко Т. Розширення сфери застосування кримінального жаргону. *World Science.* Warsaw, Poland. RS Global Sp. z O.O., № 6 (36). June 2019. P. 36–41.

13. Левченко Т. М. Діалектизми як пейоративи в мові засобів масової інформації. *Теоретична і дидактична філологія : Серія «Філологія»* : збірник наукових праць. Переяслав (Київська обл.) : Домбровська Я. М., 2020. Випуск 31. С. 50–58.

14. Левченко Т. М. Жаргонна лексика у військовій тематиці сучасної української преси. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного*

університету. Серія : Філологія : науковий збірник. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. № 39. Том 3. С. 115–118.

15. Левченко Т. М. Експресивні можливості субстандартної лексики у мові засобів масової комунікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. *Серія : Філологія* : науковий збірник. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019, № 42. Том 3. С. 106–109.

16. Левченко Т. М. Сленгові одиниці тематичної групи «Поведінка» у мові засобів масової комунікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. *Серія : Філологія* : науковий збірник. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019, № 43. Том 4. С. 147–150.

17. Левченко Т. М. Запозичення в молодіжному сленгу (на матеріалі українських засобів масової комунікації). *Закарпатські філологічні студії.* Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Випуск 13. Том 1. С. 77–82.

18. Левченко Т. М. Субстандартна лексика в мові засобів масової комунікації (на матеріалі кримінального жаргону). Науковий журнал *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. *Серія* : *Філологія. Соціальні комунікації.* Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Том 30 (69). № 3. Частина 1. С. 36–40.

19. Левченко Т. М. Функціонування сленгізмів тематичної групи «Мовлення» у мові засобів масової комунікації. *Теоретична і дидактична філологія* : *Серія «Філологія»* : збірник наукових праць. Переяслав (Київська обл.) : Домбровська Я. М., 2020. Випуск 32. С. 67–75.

20. Левченко Т. М. Діалектна побутова лексика у засобах масової комунікації. Науковий журнал *Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»* : збірник наукових праць. Львів, 2019. № 6. С. 127–131.

21. Левченко Т. М. Диференціація діалектної лексики у мові засобів масової комунікації. Науковий журнал *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Том 30 (69). № 4. Частина 1. С. 22–26.

22. Левченко Т. М. Суржик як засіб відтворення мовлення героїв публікацій у сучасних засобах масової комунікації. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія : Філологічні науки (мовознавство)* : збірник наукових праць. Дрогобич, 2019. № 12. С. 112–116.

23. Левченко Т. М. Сленг у мові засобів масової комунікації (на прикладі лексем тематичної групи «Емоції, бажання, психічні стани»). *Закарпатські філологічні студії.* Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Випуск 14. Том 2. С. 54–59.

24. Левченко Т. М. Стилістично знижена лексика в мові засобів масової комунікації. *Актуальні питання гуманітарних наук* : Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Випуск. 27. Том 3. С. 50–55.

25. Levchenko T. Functional peculiarities of substandard lexis in the language of mass media. *Polish journal of science*.Warsaw, Poland. № 26 (2020). Vol. 3. P. 34–37.

26. Levchenko T. Peculiarities of functioning of slangy vocabulary in the language of mass media. *Polish journal of science*. Warsaw, Poland. № 31 (2020). Vol. 3. P. 55–58.

27. Левченко Т. М. Актуалізація вульгаризмів у текстах суспільно-політичної тематики. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Германістика та міжкультурна комунікація.* Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Випуск 1. С. 222–227.

28. Левченко Т. М. Суржик як засіб пейоративної оцінки в мові засобів масової комунікації. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. 2020. Випуск. 85. С. 72–76.

Праці, які додатково відбивають наукові результати дисертації:

29. Левченко Т. М. Метафоризація дієслів у писемному мовленні. *Теоретична і дидактична філологія* : *Серія «Філологія»* : збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич О. М., 2013. Випуск 16. С. 173–179.

30. Левченко Т. М. Функціонування жаргонізмів у заголовках сучасної української публіцистики. *Мова. Суспільство. Журналістика* : збірник наукових праць на пошану професорів А. І. Мамалиги та О. Д. Пономарева з нагоди ювілеїв. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. С. 70–74.

31. Левченко Т. М. Процеси дієслівної метафоризації в українській мові. *Теоретична і дидактична філологія : Серія «Філологія»* : збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич О. М., 2013. Випуск 18. С. 204–208.

32. Левченко Т. М. Функціонально-стилістична характеристика жаргонної лексики в мові сучасної української періодики. *Молодий вчений*. № 12 (15). Херсон : ТОВ «Видавничий дім Гельветика», 2014. С. 229–232.

33. Левченко Т. М. Стилістичні можливості експресивної лексики в повідомленнях. *Соціум. Документ. Комунікація* : *Серія «Філологічні науки»* : збірник наукових статей. Переяслав-Хмельницький : ФОП Домбровська Я. М., 2017. Випуск 4. С. 24–37.

34. Левченко Т. М. Функціонування лексико-тематичних груп у соціальних діалектах. *Соціум. Документ. Комунікація : Серія «Філологічні науки»* : збірник наукових статей. Переяслав-Хмельницький : ФОП Домбровська Я. М., 2019. Випуск 7. С. 75–93.

35. Левченко Т. М. Діалектна побутова лексика в засобах масової комунікації. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»* : збірник наукових праць. Львів, 2019. № 6. С. 127–131.

36. Левченко Т. М. Жаргонізми на позначення взаємостосунків між людьми в мові засобів масової комунікації. *Стратегії розвитку та пріоритетні завдання філологічних наук.* Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2019. С. 89–92.

37. Левченко Т. М. Діалектна лексика в мові засобів масової комунікації. *Мова, література і культура : актуальні питання взаємодії*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Львів : Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2019. С. 6–10.

38. Левченко Т. М. Суржик як засіб експресивізації текстів засобів масової комунікації. *Таврійські філологічні наукові читання* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Частина ІІ. С. 139–142.

39. Левченко Т. М. Експресивний потенціал зневажливої лексики в українській публіцистиці. *Нове у філології сучасного світу*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Львів : Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2020. С. 6–10.

40. Левченко Т. М. Вплив позамовних чинників на лексичні процеси в публіцистиці. *Концептуальні проблеми розвитку філологічних наук у сучасному полікультурному просторі*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 139–142.

41. Левченко Т. М. Класифікація субстандартної лексики в лінгвістичній літературі. *Scientific collection «Interconf»*. № 3 (39). Manchester, Great Britain. 2020. P. 873–878.

ЗМІСТ

ВСТУП 23

РОЗДІЛ 1. ДОСЛІДЖЕННЯ СУБСТАНДАРТНОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ НА ТЛІ ПУБЛІЦИСТИКИ 32

1.1. Вплив позамовних чинників на мову сучасних засобів масової комунікації 32

1.2. Мовна норма і кодифікація мови 42

1.3. Походження субстандарту та термінологічний апарат субстандартної лексики 61

1.4. Класифікація субстандартної лексики в мовознавстві 77

1.5. Субстандартна лексика та характеристика основних складників 81

1.5.1. Проблема розмежування арго, жаргону і сленгу 82

1.5.2. Суржик 105

1.5.3. Територіальні діалекти 115

Висновки до розділу 1 118

РОЗДІЛ 2. ЖАРГОН ТА СЛЕНГ У МОВІ УКРАЇНСЬКИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ 121

2.1. Критерії класифікації тематичних груп субстандартної лексики 121

2.2. Тематичні групи жаргонізмів у мові засобів масової комунікації 129

2.2.1. Тематична група «Кримінальний світ» 129

2.2.2. Тематична група «Гроші. Бізнес» 146

2.2.3. Тематична група «Алкоголь. Наркотики» 156

2.2.4. Тематична група «Оцінка. Якість» 169

2.2.5. Тематична група «Стосунки між людьми» 184

2.2.6. Тематична група «Військові предмети, дії та стани» 203

2.2.7. Тематична група «Психічні і фізичні стани людини» 213

2.2.8. Тематична група «Розваги» 223

2.2.9. Тематична група «Спілкування» 228

2.3. Класифікація сленгізмів у сучасних дослідженнях 232
2.4. Функціонування тематичних груп сленгізмів у мові засобів масової комунікації 237
2.4.1. Тематична група «Мовлення» 237
2.4.2. Тематична група «Емоції, бажання, психічні стани» 247
2.4.3. Тематична група «Поведінка» 256
2.4.4. Тематична група «Назви частин тіла» 267
2.4.5. Тематична група «Авто» 268
2.4.6. Тематична група «Розваги. Відпочинок» 274
2.4.7. Тематична група «Спорт, уболівальники» 278
2.4.8. Тематична група «Алкоголь» 280
2.4.9.Тематична група «Хлопець, чоловік» 282
2.5. Запозичення як основне джерело поповнення сленгу 288
Висновки до розділу 2 299
РОЗДІЛ 3. СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СУРЖИКІЗМІВ У МОВІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ 306
3.1. Публіцистичний суржик в оцінці дослідників 307
3.2. Експресивізація мови засобів масової комунікації за допомогою елементів суржику 316
3.3. Суржикізми в мові українських видань як засіб пейоративної оцінки 329
3.4. Суржик як відтворення характеристики мовця 337
3.4.1. Суржикізми як засіб порушення літературних норм та спотворення журналістських текстів 345
3.5. Росіянізми в мові сучасних українських засобів масової комунікації .. 358
Висновки до розділу 3 370
РОЗДІЛ 4. ДИНАМІКА ТА СТАБІЛЬНІСТЬ ДІАЛЕКТИЗМІВ У МОВІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ 375
4.1. Функціонування територіальних діалектизмів у засобах масової комунікації 375

4.2. Диференціація діалектної лексики в мові засобів масової комунікації 390
4.3. Діалектна лексика як засіб пейоративної оцінки в мові засобів масової комунікації 396
Висновки до розділу 4 402
ВИСНОВКИ 405
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 415
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ 473
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 477
ДОДАТКИ 484
ДОДАТОК А 484
ДОДАТОК Б 490
ДОДАТОК В 494

ВСТУП

У сучасних умовах демократизації суспільного життя та лібералізації соціальних основ і моральних принципів український інформаційний простір зазнає постійних змін, що своєю чергою впливає на розвиток мови, зокрема її лексичної системи. У мові засобів масової комунікації постійно відбувається урізноманітнення стилістичних засобів, з'являються нові лексеми, збільшується варіантність мовних одиниць, запозичуються слова з інших мов і водночас активно функціонує субстандартна лексика.

На початку XXI століття помітно змінилося співвідношення нормативних та ненормативних складників у сучасній українській мові і, як наслідок, зросло зацікавлення лінгвістів некодифікованими, нелітературними підсистемами мови як важливими компонентами мовного субстандарту.

У сучасній лінгвістиці ставлення мовознавців до проблем актуалізації стилістично знижених пластів лексики неоднозначне, адже зазвичай їх уважають показником низької культури, цинізму, грубості, негативного ставлення її носіїв до оточення тощо.

Під упливом субстандарту відбуваються зміни в різних галузях стандарту – кодифікованому варіанті сучасної української мови. У зарубіжному та українському мовознавстві немає однозначного розуміння природи мовного стандарту і субстандарту. Одні вважають, що субстандарт – це всі мовні форми та їхні елементи, протиставлені кодифікованій нормі літературного стандарту [Коровушкин 2008], інші в межах субстандарту виокремлюють соціалізований субстандарт, який містить у своєму складі всі знижені експресивні лексико-фразеологічні одиниці, що перебувають за межами мовної норми, та часткові субстандарти – територіальні й соціально-групові діалекти [Химик 2004]. Питання тлумачення субстандарту в лінгвістиці дискусійне, але науковці роблять спільний висновок – субстандарт протиставлений мовному стандарту (літературній мові).

Мовний субстандарт – це особлива форма загальнонародної мови, що органічно доповнює літературний стандарт і відрізняється специфічними семантичними, прагматичними та структурними характеристиками; він неоднорідний і складається з низки відносно замкнених підсистем; йому належить визначальна роль у процесі створення лексичних інновацій; окрім емоційно-експресивної, він виконує функцію критичної оцінки соціальних стереотипів.

На сучасному етапі розвитку субстандартну лексику визначають як нелітературний шар лексики, який переважає в усному мовленні, вирізняється специфічним яскраво вираженим емоційно-експресивним, нерідко оцінним забарвленням. Складниками субстандартної лексики в мові засобів масової комунікації є соціолектизми, територіальні діалектизми, суржикізми.

Субстандартна лексика впродовж десятиліть поповнювала усне розмовне мовлення, функціонуючи переважно в соціально-побутовій сфері комунікації та невимушеного особистого спілкування, а тепер її активно використовують у мові засобів масової комунікації.

У дослідженні послуговуємося поняттями *засоби масової комунікації, публіцистика, масмедіа* як синонімами, оскільки не ставили за мету розмежовувати їх, адже це – сфера зацікавлень журналістикознавства. Загалом означені поняття перетинаються, мають характерні спільні ознаки, але й виявляють відмінності, проте це є дискусією соціальних комунікацій.

За різними напрямами субстандарт досліджували такі сучасні лінгвісти: Г. Л. Аркушин [Аркушин 1996], Е. М. Береговська [Береговская 1996], В. Б. Биков [Быков 2001], К. Л. Бондаренко та О. С. Бондаренко [Бондаренко 2011], С. Гойдова [Гойдова 2004], В. А. Гордієнко [Гордієнко 2006], П. М. Грабовий [Грабовий 2010], В. С. Єлістратов [Елистратов 2002], Т. М. Кондратюк [Кондратюк 2006], В. П. Коровушкін [Коровушкин 2008], Т. О. Ломтєва [Ломтева 2005], М. М. Маковський [Маковский 2007], В. С. Матюшенко [Матюшенко 2005], С. А. Мартос [Мартос 2006],

М. І. Навальна [Навальна 2011], В. Е. Перрон [Перрон 2009], Р. І. Розіна [Розина 2005], Л. І. Скворцов [Скворцов 2009], Ю. М. Скребнєв [Скребнев 2003], Л. О. Ставицька [Ставицька 2005], Н. В. Третяк [Третяк 2012], В. О. Хом'яков [Хомяков 1974], Н. О. Шовгун [Шовгун 2000], І. І. Щур [Щур 2006] та ін., але досі немає комплексних робіт, які присвячено дослідженню субстандартних елементів саме в мові засобів масової комунікації.

Отже, **актуальність дослідження** зумовлена наявністю протилежних наукових поглядів на природу та визначення місця субстандартної лексики в сучасній українській мові; потребою уточнити статус субстандартної лексики як динамічного явища, що активно впливає на зміни в сучасній українській мові; необхідністю створення цілісного дослідження про функціонування субстандартної лексики в мові засобів масової комунікації.

Зв'язок праці з науковими програмами, планами, темами. Напрям дисертації відповідає плановим науково-дослідним темам кафедр: української лінгвістики та методики навчання «Актуальні проблеми мовознавства, лінгводидактики та інноваційні технології навчання у ВНЗ» (0118U003852) і документознавства та методики навчання «Динаміка словникового складу в українському масмедійному дискурсі» (0120U104098) ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Тема дисертації виконана в межах наукової школи професора М. І. Навальної «Мова засобів масової інформації: динаміка, інновації, медіаосвіта» (наказ № 214 від 17.10.2019 р.).

Тему роботи затверджено вченою радою ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (протокол № 4 від 24 листопада 2020 р.) та науковою координаційною радою «Українська мова» Інституту української мови Національної академії наук України (протокол № 86 від 22 грудня 2020 року).

Метою дисертаційної роботи є з'ясування та обґрунтування складу субстандартної лексики в сучасній українській мові та комплексне

дослідження субстандартної лексики в мові засобів масової комунікації. Досягнення цієї мети передбачало розв'язання таких **завдань:**

1) на основі аналізу наукової літератури з досліджуваної проблеми розробити теоретичні основи опису мовного субстандарту;

2) обґрунтувати полістатусний характер мовного субстандарту;

3) запропонувати визначення субстандартної лексики та схарактеризувати основні її складники;

4) розмежувати поняття соціолектів, територіальних діалектів та суржику;

5) описати класифікаційні параметри тематичних груп субстандартної лексики;

6) схарактеризувати тематичні групи жаргонізмів та сленгізмів у мові засобів масової комунікації;

7) з'ясувати особливий статус суржикізмів у мові засобів масової комунікації;

8) визначити особливості функціонування територіальних діалектизмів у мові української публіцистики;

9) установити стилістичне навантаження субстандартної лексики в масмедійних текстах.

Об'єкт наукового аналізу – субстандартна лексика мови засобів масової комунікації.

Предмет дослідження – функціональна та стильова дифузність субстандартної лексики першого двадцятиріччя XXI ст.

Методи дослідження. Досягнення мети й розв'язання поставлених завдань зумовили використання таких методів: *описового* із залученням прийомів зовнішньої та внутрішньої інтерпретації – для докладного аналізу й інвентаризації дібраного фактичного матеріалу, вияву тенденцій розвитку субстандартної лексики в сучасній публіцистиці; *порівняльного* – для визначення сукупності диференційних ознак, що послугували основою розмежування соціолектизмів, територіальних діалектизмів та суржикізмів,

зафіксованих у мові засобів масової комунікації; *контекстуально-семантичного* та *функційного аналізів* – для з'ясування комунікативно-прагматичних та стилістичних ознак субстандартних номінацій; а також методик *компонентного аналізу* – для семантичної диференціації вказаних мовних одиниць; *транспозиційного аналізу* – для вирізнення міжтематичних і міжстилістичних зміщень у межах досліджуваних номінацій; *тематичного аналізу* – для групування явищ об'єктивної дійсності, поєднаних між собою спільними ознаками; *трансформаційного аналізу* – для виявлення семантичної подібності та відмінності між первинними і вторинними значеннями описаних слів через особливості їхніх лексичних видозмін у конкретних комунікативних ситуаціях; *прийом кількісних підрахунків* – для визначення кількісного складу лексичних одиниць у кожній тематичній групі.

Джерелами фактичного матеріалу слугували тексти українських масмедіа (інтернетні й друковані видання) першого двадцятиріччя XXI століття; залучено до аналізу дані «Словника української мови» в 11-ти томах [СУМ], «Словника української мови» у 20-ти томах [СУМ-20], «Словника сучасного українського сленгу», упорядк. Т. М. Кондратюк [ССУС 2006], «Словника буковинських говірок», за заг. ред. Н. В. Гуйванюк [СБГ 2005], словника «Український жарґон» Л. Ставицької [Ставицька УЖ 2005], низки тлумачних словників та словників іншомовних слів, а також спеціалізованих термінологічних лексикографічних праць. Картотека дослідницького матеріалу нараховує близько 10 000 контекстів, дібраних із мови текстів засобів масової комунікації.

Наукова новизна дисертаційної праці зумовлена тим, що в ній уперше комплексно розглянуто субстандартну лексику в мові українських засобів масової комунікації. Функціонування субстандартної лексики проаналізовано в контексті низки внутрішніх і зовнішніх чинників; продемонстровано співвідношення субстандартної лексики з різними типами норм (лексичними та стилістичними); виявлено закономірності використання субстандартних

одиниць у мові засобів масової комунікації; здійснено тематичну класифікацію субстандартної лексики; закцентовано увагу на джерелах поповнення субстандартної лексики, що спрямовані із розмовного мовлення в мову засобів масової комунікації; визначено функційно-стилістичне навантаження субстандартних одиниць; здійснено прагматичний аналіз нових виявів субстандарту, які отримали широке застосування в сучасних соціальних умовах.

Теоретичне значення виконаного дослідження полягає в поглибленні відомостей про семантичну, функційно-стилістичну спеціалізацію субстандартних лексем, сфера вияву яких – медійні тексти початку XXI століття, у розширенні уявлення про їхні міжтематичні й міжстильові зрушення та зміни, спричинені передусім соціальною динамікою. Запропонована модель дослідження субстандартної номінації збагатить методологію студіювання інших галузевих понять, її можна застосувати до опису різних термінів та транспонованих номінацій на матеріалі інших мов.

Практичне значення роботи пов’язане з можливістю скористатися отриманими результатами у викладанні курсів «Лексикологія української мови», «Стилістика української мови», «Культура української мови», «Діалектологія», «Соціолінгвістика», при написанні підручників і навчальних посібників, а також у науковій роботі студентів та аспірантів мовознавчого й журналістського фаху. Отримані результати дослідження будуть використані для створення фундаментальних узагальнювальних праць з лексики та стилістики, а також для укладання різнотипних словників. Теоретичними напрацюваннями та практичними рекомендаціями дослідження можна скористатися для відродження питомих і впровадження нових моделей уніфікування субстандартної лексики.

Особистий внесок здобувача. Дисертантка виконала дослідження самостійно. Усі праці написано одноосібно.

Апробація результатів роботи. Дисертацію обговорено на засіданні кафедри української лінгвістики та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (протокол № 3 від 15 жовтня 2020 р.). Основні теоретичні положення й одержані результати дослідження викладено в доповідях на 24 Міжнародних наукових, науково-практичних конференціях, 12 Всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції з проблем функціонування і розвитку української мови «Мова. Суспільство. Журналістика» (Київ, 2013), Міжнародній науково-практичній конференції «Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи» (Запоріжжя, 2015), II Міжнародній науково-практичній конференції «Філологія і лінгвістика в сучасному суспільстві» (Львів, 2015), Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка, наука, освіта: інтеграція та синергія» (Братислава-Відень-Будапешт, 2016), Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретична і дидактична філологія: надбання, проблеми, перспективи розвитку» (Переяслав-Хмельницький, 2018, 2020), VI та VII Міжнародних науково-практичних конференціях «Сучасна гуманітаристика» (Переяслав-Хмельницький, 2018, 2019), Міжнародній науково-практичній конференції «Лінгвосоціокультурні аспекти комунікації» (Острог, 2018), XII Міжнародній науково-практичній конференції «Мови і світ: дослідження та викладання» (Кропивницький, 2018), IV Міжнародній науковій конференції «Sciance progress in European countries» (Штутгарт, Німеччина, 2018), I Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 100-річчю від дня народження Олеся Гончара (Переяслав-Хмельницький, 2018), XII Міжнародній конференції «Національна ідентичність у мові і культурі» (Київ, 2019), III Міжнародній науково-практичній конференції «Людина і право в мові сучасних ЗМІ» (Одеса, 2019), III Міжнародній науково-практичній конференції «Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи» (Ужгород, 2019), I Міжнародній науково-

практичній конференції «Переяславська мовознавча толока» (Переяслав-Хмельницький, 2019), Міжнародній науково-практичній конференції «Мова, література і культура: актуальні питання взаємодії» (Львів, 2019), Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегії розвитку та пріоритетні завдання філологічних наук» (Запоріжжя, 2019), III Міжнародному науковому форумі вчених «Схід – Захід» (Відень, Австрія, 2019), VI Міжнародній науковій конференції «Science progress in European countries: new concepts and modern solutions» (Штутгарт, Німеччина, 2019), VI Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи» (Конін, Польща, 2019), II Міжнародних Кронебергівських читаннях (Харків, 2019), Міжнародній науково-практичній конференції «Таврійські філологічні наукові читання» (Київ, 2020), Міжнародній науково-практичній конференції «Нове у філології сучасного світу» (Львів, 2020), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Лінгвістичне портретування сучасного соціуму» (Вінниця, 2012), Всеукраїнській науковій конференції «Лінгвостилістика XXI ст.: стан та перспективи розвитку» (Луцьк, 2013), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Українська мова і культура» (Київ, 2013), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Українська мова і культура у загальнослов'янському контексті» (Київ, 2014), Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Проблеми загальнокультурного і професійного розвитку майбутнього фахівця в системі неперервної освіти» (Переяслав-Хмельницький, 2014), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Четверті Бугайківські читання» (Ніжин, 2014), Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Мовні дисципліни в контексті розвитку вищої школи» (Харків, 2014), II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Розвиток соціально-гуманітарної освіти і науки в контексті модернізації вітчизняної вищої школи» (Дніпропетровськ, 2014), V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми культури української мови і мовлення» (Острог, 2015), II

Всеукраїнській науково-практичній конференції «Педагогічні традиції та інновації в сучасному освітньому просторі» (Мукачево, 2015), Всеукраїнських Грищенківських читаннях (Ніжин, 2019) та на щорічних звітно-наукових засіданнях кафедри української лінгвістики та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Публікації. Із теми дослідження опубліковано частини в колективній монографії «Лексика українських масмедіа» (за редакцією Марини Навальної, Переяслав-Хмельницький, 2019) (С. 145–168). Основні положення дисертації викладено в 39 одноосібних статтях, із них 22 статті у фахових виданнях України, 4 – у наукових періодичних виданнях за кордоном, 13 – в інших виданнях.

Структура та зміст роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списків використаної літератури, використаних джерел, лексикографічних джерел та додатків. Загальний обсяг – 498 сторінок, обсяг основного тексту – 391 сторінка.

РОЗДІЛ 1
ДОСЛІДЖЕННЯ СУБСТАНДАРТНОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ НА ТЛІ ПУБЛІЦИСТИКИ

1.1. Вплив позамовних чинників на мову сучасних засобів масової комунікації

Мова засобів масової комунікації є типовою реакцією на процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві. Відображаючи проблеми культури спілкування, імперативних та диспозитивних норм, труднощі встановлення мовних явищ, мова публіцистики засвідчує тенденцію до розмивання чітких стилістичних меж; активізацію елементів розмовного стилю; демократизацію публіцистичного стилю та лібералізацію мовної норми, зокрема лексичної, що впливає на процес зниження мовних норм через функціонування в медіатексті субстандандартної лексики.

В останні десятиліття активно змінюються умови функціонування української мови. Розширюються межі публічної мови, що дає змогу залучити до неї нових носіїв. Окрім того, і це головне, змінюється сам характер мови. Стан сучасної української мови давно викликає занепокоєння не тільки спеціалістів, але й усіх тих, чия професійна діяльність пов’язана з мовленнєвим спілкуванням. Мовна редукція, а саме зниження мовної норми усної і писемної мови, вульгаризація побутової сфери спілкування (термін В. В. Хіміка) [Химик 2004, с. 8] виражається в повсякденному порушенні граматичних, лексичних, орфоепічних та етичних норм мови. Як і будь-яке лінгвістичне явище, мовна редукція має свої позамовні чинники.

Про вплив на мовну систему екстралінгвальних чинників писав В. М. Русанівський, не погоджуючись із науковцями, які вбачають причини розвитку мови тільки у впливові чинників позамовної дійсності [Русанівський 1988, с. 110–111]. Зокрема, Е. Косеріу вважав, що сприйняття нового завжди відповідає необхідності вираження, яке може бути

культурним, соціальним, естетичним або функціональним. Слухач сприймає те, чого не знає, але задовольняє його естетично та відповідає соціальним запитам чи є для нього функціонально корисним. Тому «сприйняття» – це акт, визначений культурою, смаком і практичним розумом [Косеріу 1963, с. 198]. Натомість В. М. Русанівський стверджував, що пошук причин змін у мові лише поза її внутрішньою організацією навряд чи може бути ефективним. Екстралінгвістичні чинники, на його думку, упливають на можливість появи будь-якої інновації, але не пояснюють причин, що дають їй змогу проникнути в мовну систему. Причини розвитку мови варто вбачати в безперервному процесі пізнавальної роботи суспільства, у поступовій інтернаціоналізації значеннєвого, змістового рівня мови, що потребує постійної формальної перебудови. Тому оновлення словника й граматики залежить від зовнішніх упливів, які діють передовсім на змістовий бік мови [Русанівський 1988, с. 111]. Дослідник акцентував увагу на тому, що один з основних законів мови – це тенденція до постійного збереження рівноваги в її системі. Порушення відносної сталості певною мірою зумовлене екстралінгвістичниими факторами: розвитком продуктивних сил, зрушеннями в соціальній структурі та ін. Як відомо з історії розвитку мов світу, найбільші зміни в мовній системі відбулися внаслідок звершення великих соціальних подій [Русанівський 1988, с. 130].

С. В. Семчинський до позамовних чинників зараховує розвиток людського суспільства, культури, науки, техніки тощо. До них належать і ті, що внаслідок тиску однієї мовної системи на іншу зумовлюють різні структурні й неструктурні зрушення та зміни в різних підсистемах другої мовної системи [Семчинський 1988, с. 266]. Не повністю погоджується з його думкою, що роль поза- і внутрішньомовних чинників є рівнозначною в складному комплексі взаємодії різних явищ і процесів, О. А. Стишов. Дослідник стверджує, що в окремі періоди розвитку мови ці фактори діють неоднаково. Саме вони рухають мовні зміни, удосконалюють цей процес, уповільнюють або й навіть зупиняють його [Стишов 2005, с. 19–20].

За переконаннями М. М. Пилинського, інтра- й екстралінгвальні причини змін у мові функціонують разом, у діалектичній єдності, причому позамовні фактори часто виявляють лише найзагальніший уплив, є тільки поштовхом, стимулом, а безпосередній напрям і характер змін визначають уже суто мовні фактори. Лексика найтісніше пов'язана із суспільно-історичним розвитком народу, у її складі перебувають слова, які з'являються вслід за новими предметами та явищами, коли виникає потреба їх номінації, і поступово зникають разом із ними або набувають нових значень [Пилинський 1976, с. 40]. Про взаємозв'язок зовнішніх і внутрішніх причин зауважує і М. П. Кочерган. Позаяк зовнішні причини зумовлюють виникнення в мові слів, створених мовою за її законами та з її матеріалу. Зовнішній вигляд слова не залежить від зовнішніх чинників [Кочерган 2001, с. 47]. Зовнішнім факторам завжди протиставлені внутрішньомовні причини, закладені в самій мові, у її можливостях і тенденціях.

Якщо проаналізувати взаємозв'язок позамовних та внутрішньомовних факторів, на думку Ї. Ґазди, то основну роль відведено соціальним, політичним та економічним змінам. Не варто забувати, на його думку, про суспільні перетворення, які не завжди викликають нові явища в мові, але часто пришвидшують та посилюють закладені в самій системі мови тенденції та процеси, що мають ознаки не поривчастих, а переважно еволюційних змін [Ґазда 1997, с. 158–159].

Як уважає І. М. Кочан, нерідко екстралінгвальні чинники відіграють важливу роль у творенні конкретної номінації. Проте зовнішні чинники розвитку мови не діють незалежно від внутрішніх, спричинених системними відношеннями. Позамовні фактори можуть сприяти або заважати, прискорюючи або сповільнюючи відповідні процеси [Кочан 2009, с. 4].

Б. О. Коваленко зазначає, що вживання стилістично зниженої лексики в засобах масової комунікації зумовлене різними екстралінгвістичними факторами, до яких зараховує: зняття цензури, протест проти відсталості суспільства та «заштампованості» мови; криміналізацію суспільства; зміну

мовних смаків у бік спрощення; лібералізацію; необхідність номінації явищ, що не були характерними (загалом або в такому масовому вияві, у такій кількості, як тепер) для попередніх років; бажання висловити експресію будь-якими засобами; ситуацію українсько-російської двомовності [Коваленко 2003, с. 24–25].

Отже, серед мовознавців немає одностайності у визначенні впливу на розвиток мови екстралінгвальних та інтралінгвальних факторів. Звісно, між ними є взаємозв'язок та існує взаємозалежність, але вони по-різному впливають на мовну систему та в конкретні періоди її розвитку діють неоднаково.

Одним із важливих позамовних чинників, що впливає на зміни в сучасній українській мові вважаємо бурхливий розвиток засобів масової комунікації, унаслідок чого писемна мова починає замінюватися усною публічною мовою. Відомо, що в сучасному суспільстві вербальна комунікація є потужним фактором формування світогляду та світосприйняття особистості, створення етичних стереотипів і норм, що впливають, насамперед, на свідомість і громадську поведінку індивіда. Одним із перших звернув увагу на цю залежність В. фон Гумбольдт, який характеризував мову як «світ, що лежить між світом зовнішніх явищ і внутрішнім світом людини» [Гумбольдт 1984, с. 303]. Усне публіцистичне мовлення – один з основних факторів, що впливає на формування мовних стандартів у масовій аудиторії. Багато в чому це спричинено тим, що засоби масової комунікації є джерелом значущої для індивіда інформації про природну та соціальну реальність, на основі якої він приймає життєво важливі рішення [Рогозина 2003, с. 11]. При цьому сам характер комунікації у публіцистиці за останні кілька десятиліть кардинально змінився. На зміну офіційно підготовленої, вивіреної роками мовної норми приходить непідготовлене спілкування, безпосереднє або квазібезпосереднє. У мові засобів масової комунікації (мова радіо, телебачення, газет, Інтернет) зростає

ступінь спонтанності, збільшується кількість жаргонних, розмовних, вульгарних та інших стилістично знижених елементів.

Постійно виникає необхідність у приваблені уваги до поданої інформації, у підтримці рейтингу, обмеженість ефірного часу й недостатня освіченість учасників ефірної комунікації – ці позамовні фактори приводять у дію лінгвістичні закони. Спрацьовує закон економії зусиль і теле-, радіоведучі, журналісти підкреслено використовують у мовленні субстандартні слова та вирази для створення експресії. У сучасних літературних творах, виставах, фільмах, піснях також функціонують знижені мовні одиниці. Досить часто трапляється так, що субстандартну лексику виносять навіть у заголовки публікацій чи назву твору, що ще більше привертає увагу читачів і запам'ятовується. Особливо часто субстандартні одиниці використовують у рекламі, адресованій широкій аудиторії.

Деякі дослідники вбачають причину такого стилістичного та семантичного зниження мови публіцистики в тому, що вона функціонує, аби стати ефективним засобом символічного обміну, нібито повинна наближатися до мови масового читача, у всякому разі, не відхилятися від неї як недосяжний, надзвичайно рафінований і складний комунікативний апарат [Костенко 1993, с. 14]. Неграмотне мовлення осіб, які користуються авторитетом у суспільстві; зниження вимогливості редакторів щодо дотримання мовних норм; відсутність зворотного зв'язку з аудиторією, стурбованої грамотністю оформлення публікацій; незалежність засобів масової комунікації; популярність прямого ефіру на телебаченні й особливо на радіо; непідготовленість та спонтанність мовлення – ось причини, у результаті яких відбувається зміна мови, її масове спрощення за форматом і засобами вираження. Як наслідок – субстандартну лексику підхоплюють засоби масової комунікації.

Іншим позамовним чинником, що пояснює мовну редукцію, є прискорений темп розвитку інформаційних технологій та пов'язаний із цим темп життя. Як вважають Н. Ф. Босак [Босак 2005, с. 43–45], О. М. Лапінська

[Лапінська 2010, с. 177–181], Т. М. Медведєва [Медведєва 2013, с. 47], Н. О. Попова [Попова 2004, с. 12], на мовні зміни значно впливає інтенсивне технічне переустаткування побуту українців, пов'язане з активним розповсюдженням у повсякденному житті побутової та офісної техніки закордонного виробництва (комп'ютерів, ноутбуків, відеокамер, факсів, копіювальної техніки, побутової техніки), підвищення комп'ютерної грамотності українців, поява комп'ютерних ігор. О. А. Стишов, досліджуючи інноваційні процеси в мові, зауважує, що «сучасний глобалізований і технізований світ, а також інформаційне суспільство весь час вимагає активізації появи реалій, понять і процесів та їх постійного номінування. Інноваційні назви інтенсивно поповнюють і збагачують відомі, а також слугують для створення нових тематичних груп лексики» [Стишов 2019, с. 47]. О. О. Федоренко, вивчаючи вплив інформаційних технологій на розвиток англійської мови, зазначає, що їхнє широке впровадження в усі сфери соціального життя стало результатом інформаційної революції, яка ознаменувала новий етап у розвитку суспільства, що є соціальним осередком мови [Федоренко]. На думку Ю. О. Жлуктенка, вплив інформаційних технологій – найважливіший компонент немовного середовища [Жлуктенко 1989, с. 28].

Сервіс SMS, інтернет-чати, різноманітні форуми для спілкування та обміну інформацією міцно ввійшли в сучасне життя. Їхнє часте використання сприяє тому, що в мові все активніше застосовують спрощені мовні конструкції. Це дає змогу передати власну думку максимально швидко. Домінанта цієї сфери – розмовний стиль, усна форма мови, а наслідком є факт: в усну мову все більше і більше проникає так званий «телеграфний стиль» і відбувається зниження мовної норми. Із проблемою прискореного темпу розвитку інформаційних технологій не в останню чергу пов'язане питання англізації розмовної мови, оскільки більшість комп'ютерних програм виходять англійською мовою.

Потужний вплив англійської мови на українську лінгвісти спостерігають в останні два десятиріччя. За підрахунками О. А. Стишова, англіцизми в українській мові становлять близько 75–80 % серед усіх нових запозичень [Стишов 2005, с. 251]. Л. Біланюк, провівши експериментальне дослідження підсвідомого ставлення до мови, дійшла висновку, що, порівняно з українською і російською, для пересічних українців престижнішою є англійська. За її словами, це можна пояснити соціокультурними й політико-економічними причинами, адже мовний світогляд відбиває глибокі переконання щодо суспільного ладу [Біланюк 2000, с. 51].

Наголошуючи на деструктивному впливові англіцизмів на природний мовний баланс, адже кількість згодом переходить у якість, Б. М. Ажнюк стверджує, що насичення мови великою кількістю запозичень може призвести до психолінгвістичної залежності від мови-донора і за певних обставин – одним із знарядь духовного поневолення [Ажнюк 2009, с. 24]. Активні процеси запозичення не сприяють адаптації лексем-неологізмів, через що виникає неусталеність їхньої орфографії, засвідчена в засобах масової комунікації.

За висновками Л. В. Струганець, результат контактування мов особливо відчутний у лексико-семантичній системі, яка вирізняється з-поміж інших мовних рівнів найбільшою проникністю. Упливу мов-донорів – зовнішньому щодо мови-реципієнта – подекуди відводять проміжне становище серед екстра- та інтралінгвальних чинників, адже наслідки мовних контактів залежать як від позамовних факторів (наприклад, від ступеня політичних, економічних і культурних зв’язків із країною), так і від внутрішньомовних (наприклад, від міри системної близькості мов) [Струганець 2002, с. 94].

У результаті процес запозичень інтенсифікується настільки, що словники не можуть зафіксувати всі зміни в мові. Ставши мовою інтернет-спілкування, англійська мова ще більше зміцнила свої позиції у світі, її

активно використовують не завжди функціонально виправдано і не тільки молодь у розмовному мовленні, а й на телебаченні та в пресі. Усе це відбувається через те, що Інтернет – сфера неконтрольованого спілкування молоді. Суб'єктами мови є не тільки школярі та студенти, а й творче юнацтво, фахівці. Саме молодь становить авангард живих процесів у мові та ініціює мовні інновації. Мова молодих людей – після мови засобів масової комунікації – друга сфера масового спілкування, що активно впливає на стан сучасної розмовної мови [Атаева, Малышева 2009, с. 209–216]. Усі відомі інтержаргонізми й елементи жаргонів, які мають своєрідну пейоративну образність і соціально-групову претензійність, у результаті «семантичного вирівнювання» у середовищі молодих людей набувають статусу загального молодіжного слововживання та з часом потрапляють у масове повсякденне вживання і в мову засобів масової комунікації [Химик 2004, с. 8–9].

Отже, мова сучасної молоді виявляється своєрідним генератором, який дає шанс зниженим елементам мови проникнути в розмовне мовлення, а далі – у мову засобів масової комунікації та розмовну літературну мову. Особливу роль у цьому процесі відіграє генераційна ротація, тобто омолоджування працездатної частини населення суспільства в управлінській сфері, засобах масової комунікації та Інтернеті, яка прискорює мовну редукцію.

Наступною причиною мовної редукції є суспільно-політичні зміни, які відбуваються в країні. М. І. Навальна вважає, що в мовних змінах політична ситуація (зміна влади, законодавчих актів, перехід до багатопартійної системи, розширення дипломатичних зв'язків, співпраця з міжнародними організаціями, часте перебування українців за кордоном) відіграє значну роль. Серед позамовних факторів дослідниця називає відкритість України та її динамічні контакти з іншими країнами світу [Навальна 2011, с. 133].

Виникнення та розвиток мови як засобу спілкування можливе лише в суспільстві. Саме тому зміни, що відбуваються в соціумі, культурі й навіть економіці, впливають на розвиток та функціонування мови. Історичні події XXI століття не могли не сприяти трансформації української мови.

Безумовно, неможливо змінити систему мови за одне століття. Однак внаслідок того, що збільшується кількість носіїв мови, змінюється й сама мовленнєва практика, словниковий склад мови в окремих галузях, змінюються стилістичні регістри та семантичне наповнення деяких слів і мовних зворотів. У результаті політики в загальній освіті мовний стандарт перестав бути елітарним, а став загальноетичним.

Усі названі попереду позамовні чинники зумовлюють вульгаризацію, переорієнтацію з високих мовних ідеалів на масові та змішування функціональних стилів. Високий стиль майже зникає з повсякденного спілкування, а потреба в пафосі залишається. Для досягнення виразності використовують експресивну (а часом навіть обсценну) лексику, й зовсім не дотримуються суворих правил елітарної норми. Л. Гільбер зазначає, що у зв'язку з новими звичаями швидко зникають табу у вживанні лексики, відбувається взаємопроникнення регістрів мови. Усі ці зміни позначаються на лексичних нормах. Словники дедалі більше фіксують лексичні одиниці, які вважали раніше вульгарними [Guilbert 1972, p. 47]. Результат таких процесів – мовна редукція.

Соціальним чинником зниження мовної норми є реальне втілення в сучасному суспільстві принципів політичної та індивідуальної свободи. Свобода слова стала однією з найбільш значущих політичних реалій у житті українців. У масовій свідомості відбулася заміна понять: свобода слова замінилася свободою мови. Іншими словами, свобода слова «говори, що хочеш» замінюється поняттям «говори, як хочеш». Таке заміщення, що існує в свідомості багатьох носіїв мови, зумовлює помітну й невиправдану лібералізацію і навіть недбалість у ставленні до норм мови, і передусім – у сфері культури мовного спілкування. У розмовному мовленні, мові засобів масової комунікації значно збільшується ступінь публічно допустимого. Насамперед у публіцистичні тексти входять ненормативні варіантні елементи, що виникають під впливом діалектів і жаргонів, журналісти використовують нові іноземні слова й терміни (не завжди виправдано), і

зрештою, спостерігаємо стилістичне зниження сучасної усної та писемної мови та все більш помітною стає вульгаризація побутової сфери спілкування. Також простежується тенденція до формування громадської думки про хаотичність мовленнєвого етикету, його «умовність» і непотрібність у сучасному спілкуванні. Квазісвобода мовлення впливає не тільки на стилістичне забарвлення мови сучасної публіцистики, але й на семантичний зміст, помітно розхитуючи систему тематичних табу, що існували раніше в публіцистичному стилі.

Суспільним фактором зниження мовної норми є своєрідна глобалізація та масова міграція населення, що зумовило появу й поширення суржику.

Отже, внутрішні та зовнішні чинники змін у мові функціонують взаємопов'язано, причому позамовні чинники мають найзагальніший уплив, а безпосередні зміни в мові визначають внутрішні чинники.

Сучасні масмедіа – потужний засіб формування світогляду, поглядів та переконань особистості, що сприяє розвитку поведінкових стереотипів і норм. До найважливіших позамовних чинників, що активно впливають на лексичний склад мови, зокрема на нормативність мовних одиниць, зараховуємо: зрушення в соціальній структурі; бурхливий розвиток засобів масової комунікації, унаслідок якого писемна мова все активніше замінюється усною публічною; темп розвитку, зумовлений інтенсивними процесами самого суспільства (прогрес науки й техніки, входження в повсякденне життя побутової та офісної техніки закордонного виробництва); необхідність номінації явищ, нехарактерних для попередніх років, активізація суспільно-політичних процесів, бажання висловити експресію будь-якими засобами; потужний вплив англійської мови на українську, результатом чого є інтенсифікація процесів запозичення; неконтрольований процес спілкування молоді через мережу «Інтернет», адже саме молодь ініціює мовні інновації та активно впливає на стан сучасного розвитку мови; історичні та суспільно-політичні зміни, які відбуваються в країні; соціальний чинник, що знайшов вираження в суспільних принципах

політичної та індивідуальної свободи, яка призвела до лібералізації та недбалості стосовно мовних норм; глобалізація та масові міграційні процеси.

1.2. Мовна норма і кодифікація мови

Проблеми норми та кодифікації мови мають наукові традиції в лінгвістичних дослідженнях: визначення мовної норми й кодифікації, ознаки та особливості еволюції норми, типи норм, наприклад, визначення мовної норми, її типи й характер представлені в працях Л. В. Щерби [Щерба 1974], Д. М. Ушакова [Ушаков 1995], С. І. Ожегова [Ожегов 1955], В. В. Виноградова [Виноградов 1963], Л. І. Скворцова [Скворцов 1977], Л. А. Введенської [Введенская 2005], М. А. Жовтобрюха [Жовтобрюх 1970], Н. А. Москаленко [Москаленко 1970], М. М Пилинського [Пилинський 1976], Г. М. Яворської [Яворська 2000] С. Я. Єрмоленко [Єрмоленко 2013] та ін.

Проблеми кодифікації в зарубіжній та українській лінгвістиці кінця XX – початку XXI ст. досліджували В. О. Іцкович [Ицкович 1970], В. М. Русанівський [Русанівський 1988], М. М. Пилинський [Пилинсьий 1976], С. Я. Єрмоленко [Єрмоленко 2013], Г. П. Мацюк [Мацюк 2001], Л. В. Струганець [Струганець 2002], С. П. Бибик [Бибик 2013] та ін. У пострадянський період посилився інтерес до теорії мовної норми й проблем кодифікації, які необхідно було уточнити через розхитування мовних норм, відхилення від них, дифузність, тобто у зв’язку із активізацією функціонування мовного субстандарту в різних стилях.

У період суспільних і державних перетворень проблеми кодифікації, варіативність норми, варіювання мовних одиниць залежно від ситуації спілкування, комунікативно прагматичної інтенції мовної особистості, прагматики тексту стають центром досліджень, наприклад, В. Г. Костомарова [Костомаров 1994], О. А. Земської [Земская 2000], Н. В. Богданова [Богданова 2001], Л. П. Крисіна [Крысин 2002, 2003], М. А. Пільгун [Пильгун

2013], Л. О. Ставицької [Ставицька 2000 б] та ін. Проблему варіювання мовних одиниць і кодифікації вивчали також на рівні окремих лексичних підсистем [Федорченко 2004; Сложеникина 2006]. Наприклад, Є. О. Федорченко, досліджуючи термінологію митної справи (професійний дискурс), виокремлює два типи варіантності термінологічних одиниць: семантичне варіювання (полісемія термінів) і формально-структурне варіювання. Для нас важливі як наявність варіативності, так і сам процес варіювання мовних одиниць, оскільки у XXI ст., з одного боку, функціонує норма й кодифікація, з іншого – антинорма обумовлена антропоцентричним підходом до мовних явищ (тобто важливою є роль людини в первинній та вторинній номінації явищ як необхідних складників для реалізації комунікативно-прагматичної та номінативної інтенсивізації), що витіснило в сучасний період лінгвоцентричний підхід, який ґрунтується на процесах уніфікації та стандартизації мовних фактів. Варіативність ми розуміємо як наявність первинної і вторинної номінації явища (зокрема некодифікованої).

Л. В. Струганець слушно зауважує, що «загалом в особливостях системи і структури кожної мови закладена можливість варіантних нормативних реалізацій. Проте сама поява кількох однозначних або синонімічних елементів цілком залежить від особливостей функціонування мови в певному соціумі, від складу і структури цього суспільства» [Струганець 2011, с. 38]. Причину виникнення варіантності дослідниця вбачає у впливі некодифікованих сфер мови на літературну мову.

Інше твердження, на яке ми спираємося в нашому розумінні характеру норми та субнорми, розробив Ф. П. Філін, зауваживши, що суперечності між нормами й відхилення від них призводять або до зрушень у самих нормах, або ж до остаточного зникнення відхилень із літературно-мовної практики (узусу). Протиріччя, зазначені в працях Ф. П. Філіна, є результатом взаємодії й протистояння норми, субнорми одночасно, тобто субнорма сприяє розвитку норми, її вдосконаленню. Варто зауважити, що норма має облігаторний характер [Филин 1982, с. 8]. П. О. Лекант слушно стверджує,

що без обов'язковості норм літературна мова не може існувати та успішно виконувати комунікативну функцію [Лекант 2001, с. 4].

У зв'язку із зазначеним вище виникає необхідність уточнити поняття «мовна норма».

Серед зарубіжних та українських мовознавців у визначенні норми немає одностайності, адже кожен дослідник пропонує власний підхід до трактування цієї проблеми. У поняття «норма» науковці часто вкладають різний зміст, тому що розглядають його або з погляду загальної теорії мови, або теорії культури мови, або з практичних міркувань мовної культури.

В енциклопедії «Українська мова» мовна норма потрактована як «сукупність мовних засобів, що відповідають системі мови й сприймаються її носіями як зразок суспільного спілкування у певний період розвитку мови і суспільства» [УМЕ 2004, с. 420]. О. О. Селіванова визначає мовну норму як «обрані у процесі комунікативної взаємодії з числа варіантів мовної реалізації, уніфіковані, свідомо фіксовані й найбільш поширені традиційні зразки (стандарти) репрезентації системи мови (засоби мови і правила їхнього вживання)» [Селіванова 2008, с. 346].

На думку Л. П. Крисіна, термін «норма» вживають у двох значеннях: широкому (коли розуміють традиційно й стихійно сформовані засоби мовлення, які розмежовують конкретний мовний ідіом від інших) і вузькому (коли нормою є результат цілеспрямованої кодифікації мови). У цьому випадку норма тісно пов'язана з поняттям літературної мови, яку ще називають унормованою або кодифікованою. Дослідник мовною нормою називає сукупність найбільш стійких мовних засобів та правил їхнього використання, що є традиційними та прийнятними в будь-якому суспільстві в конкретну епоху [Крысин 2002, с. 83].

Формулюючи поняття «норма», С. І. Ожегов визначав її як сукупність найбільш придатних («правильних», «кращих») для обслуговування суспільства засобів мови, що складаються як результат добору мовних елементів (лексичних, акцентуаційних, морфологічних, синтаксичних) із

наявних, утворюваних знову чи добутих із пасивного запасу минулого в процесі соціальної, у ширшому розумінні, оцінки цих елементів» [Ожегов 1955, с. 15].

Подібне формулювання пропонує Л. О. Вербицька, яка вважає, що норма – усвідомлення певних засобів мовного вираження правильними, зразковими та припис їхнього використання (кодифікація) [Вербицкая 2003, с. 12].

М. П. Кочерган зауважує: «<…> мовна норма <…>, є одночасно і власне лінгвістичною, і соціальною категорією. Соціальність норми виявляється як у відборі і фіксації мовних явищ, так і в оцінюванні мовних фактів як нормативні чи не нормативні. Мовна норма як соціально-історична категорія входить до загальних норм і звичаїв суспільства» [Кочерган 2008, с. 303].

Найбільш чітко й повно про поняття «норма» висловився М. М. Пилинський, який уважав, що «норма літературної мови – це реальний, історично зумовлений і порівняно стабільний мовний факт, що відповідає системі і нормі мови і становить єдину можливість або найкращий для даного конкретного випадку варіант, відібраний суспільством на певному етапі його розвитку із співвідносних фактів загальнонародної (національної) мови в процесі спілкування» [Пилинський 1976, с. 94].

Дослідники Т. М. Бєляєва та В. О. Хом’яков уважають, що поняття мовної норми охоплює використання мовних засобів за певних умов: «<…> норма – це сукупність правил вибору й уживання мовних засобів (у певному суспільстві, у певну епоху)» [Беляева, Хомяков 2010 с. 39]. Існує думка, що мовна норма безпосередньо пов’язана з реальною практикою мовленнєвого спілкування; уважають, що вона «відпрацьовується й закріплюється в суспільному вжитку як узус (лат. *usus* – користування, вживання, звичай); літературна норма, безперечно, ґрунтується на узусі, але вона ще й спеціально кодифікується, тобто узаконюється спеціальними нормами (словниками, правилами, підручниками)» [Валгина 2003, с. 41].

У монографії «Літературна мова і мовна практика» за редакцією С. Я. Єрмоленко підкреслено, що мовна норма є невіддільною від понять «мовна система», «мовна практика» (узус) та «мовна свідомість суспільства» [Літературна 2013, с. 4]. Нині спостерігаємо процеси актуалізації мовної норми й розхитування усталеної літературної норми, на що впливають найбільш помітні в мові тенденції: збільшення кількості лексичних, граматичних, правописних, орфоепічних варіантів.

Мовна норма є складним і багатоаспектним явищем, у якому віддзеркалені закономірні процеси, притаманні мові та підтримувані мовленнєвою практикою. Для мовної норми характерні водночас тенденція до стабільності, динамічність і змінність. Норма не подібна до системи мови, проте вона нерозривно пов’язана з нею. Зміни в системі мови зумовлюють зміни в нормі, а норма своєю чергою може змінювати систему мови.

Дослідники часто зіставляють поняття «літературна норма» і поняття «літературна мова», адже вони взаємопов’язані. «Літературний мову називають унормованою мовою <…>. Із поняттям норми зазвичай пов’язують уявлення про правильну літературно грамотну мову, а сама літературна мова є одним із виявів загальної культури людини. Норма, як явище соціально-історичне та глибоко національне, характеризує, передусім, літературну мову» [Ломтева 2005, с. 14]. Отже, часто відбувається взаємозаміна термінів «мовна норма» і «літературна норма», хоча з історичного погляду можна сказати, що це те саме. Дослідниця також стверджує, що літературна мова та мова художньої літератури – нееквівалентні поняття, оскільки замість поняття «літературна мова» можна використовувати термін «стандарт», або «стандартна мова». «В англійській лінгвістичній традиції вжито саме цей термін *standard language*» [Ломтева 2005, с. 15].

У мовознавстві розрізняють поняття мовної норми та літературної норми. Як зазначає Т. А. Коць, «категорія мовної норми передбачає розрізнення понять «національна мова» і «літературна мова». Часові та

просторові параметри норми національної мови ширші; вони охоплюють діалектні ознаки і не позначені впливом соціально-культурних чинників» [Коць 2014, с. 59]. Особливості національної мови визначені як одиницями структурних рівнів, відмінних від одиниць іншої мови, так і низкою комунікативних ознак, що залежать від етнокультурних, соціо- та психолінгвальних характеристик мовної діяльності представників певного народу. Літературна норма динамічна, вона виникає внаслідок мовної практики суспільства на конкретному етапі його розвитку.

За С. Я. Єрмоленко, мовна норма – «поняття ширше, ніж літературна норма, але вужче, ніж мовна система. Це категорія історична, змінна, зумовлена змінами в самій системі мови (внутрішньомовні чинники розвитку норми мовної), взаємодією української мови з іншими мовами, що виявляється у поширенні інтерферентних явищ на всіх рівнях мовної системи, взаємодією усних і писемних стилів, впливом *книжної мови і розмовної мови* на формування норми мовної» [УМЕ 2004, с. 420].

Ще один сучасний дослідник В. О. Перрон, спираючись на визначення, запропоноване Косеріу, вважає, що «норма – це історична реалізація мовної системи, втілення, яке саме представлене як система обов'язкових норм, прийнятих суспільством і культурою; де система містить ідеальні "шаблони"» [Перрон 2009, с. 19].

Очевидно, аби мати чітке уявлення про норму, необхідно виокремити основні її характеристики. На думку відомого сучасного дослідника мовного субстандарту В. П. Коровушкіна, у широкому лінгвістичному аспекті норма має певний лад, що характеризує її і може бути розташований послідовно для поступального віддзеркалення історії розвитку та лінгвістичного осмислення. Наведемо основні ознаки мовної норми.

За своєю суттю норма суперечлива і має низку характерних ознак, таких, як стійкість, стабільність, обов'язковість, літературна традиція, авторитетність джерел її встановлення, культурно-естетичне сприйняття,

оцінність, звичність узусу, можливість свідомого втручання в її розвиток, еволюція, внутрішня постійна зміна її суті.

Характерні вияви норми такі: перший вид – реалізована, кодифікована, актуалізована норма, а другий – неактуалізована норма, яка реалізована, некодифікована, потенційна норма.

Мовною нормою називають реалізацію мови, прийняту суспільством. Під соціолінгвістичною нормою розуміємо систему правил вибору мовних форм і одиниць для побудови соціально коректного висловлення. У сукупності з рольовими приписами норма – єдине, але завжди відносне явище, що діє лише в певних межах і передбачає можливість порушень та усвідомлення через ці порушення.

Прикметні для певної культури соціально-нормативні правила мовної поведінки і норми її інтерпретації об'єднує мовна норма. Норма передбачає жорстку, яка не допускає відхилень і має в державі юридичну силу закону, норму мови та мовленнєву норму, що може дозволити порушення мовної норми в стихії мовлення [Коровушкин 2008, с. 22–26].

Визначальною є ієрархія норми мовленнєвої діяльності, яку описує автор. Починається все з найпоширенішої норми національної мови в усьому різноманітті існування і прояву як мовної системи, потім іде «вузька мовна норма як сукупність звичайних реалізацій можливостей, що надаються системою – ще вужча літературна норма, яка відрізняється більшою стабільністю, опрацьованістю, обмеженістю своєї варіативності, усвідомленістю та оцінністю» [Коровушкин 2008, с. 24].

Серед характеристик, запропонованих В. П. Коровушкіним особливо важливими для нашого дослідження видаються такі: «<…>мовна норма – основа архісистеми мови, що маніфестує колективну реалізацію мовної системи; єдина спільність, яка складається з відповідних норм екзистенційних форм конкретної мови, де носієм штучної норми є стандартна літературна мова, а носіями природної норми – інші страти мови» [Коровушкин 2008, с. 25]. Важливо зазначити, що страти також мають свою

мовну систему й відповідні норми і реалізуються в гетерогенності норми вищого рівня (загальної мовної норми).

Літературна норма кодифікована в граматиках та словниках української мови. Її ще називають прескриптивною нормою, що постійно змінюється в процесі функціонування літературної мови, яка перманентно реагує на глобалізаційні процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві. На неї також має вплив постійна взаємодія літературної мови з територіальними й соціальними діалектами та активні міжмовні контакти. Дескриптивна норма репрезентує реальні, реалізовані можливості конкретної мовної системи, прийняті та репродуковані мовним середовищем.

На думку Н. Г. Ходаковської, «дескриптивна норма спирається насамперед на узус, створюючи відбір уже наявних мовленнєвих фактів, а також на прескриптивну норму, завдяки наявності в її складі нерівноцінних варіантів» [Ходаковська 2019, с. 90–91].

Г. М. Яворська, розглядаючи поняття дескриптивна і прескриптивна лінгвістика, висловлює думку: «<…> для створення літературних норм важливим є об’єктивний опис мовного матеріалу, здійснений дескриптивною лінгвістикою, та втілення приписів і рекомендацій щодо його використання. Це реалізовує прескриптивна лінгвістика» [Яворська 2000, с. 29].

Т. А. Коць уважає, що дескриптивна норма відтворює реально вживані в мові лексеми, словоформи, мовні конструкції, які не завжди відповідають установленим зразкам, адже на них впливає і стилістичний потенціал, і зовнішньомовні чинники, і постійні внутрішньосистемні пошуки [Коць 2010, с. 48]. Характерні ознаки дескриптивної норми такі:

1) детермінованість лише системою мови та її внутрішніми закономірностями;

2) еволюція в процесі зміни й одночасно зі зміною в системі мови;

3) унеможливлення жодних реальних, реалізованих і тих, які реалізуються, перспектив мовної системи, тобто визначається варіантністю [Струганець 2011, с. 37].

Прескриптивну норму вважають ідеальною, але часто недосяжною. За визначенням О. О. Селіванової, «прескриптивне мовознавство – це розділ мовознавства, що вивчає проблеми унормування (кодифікації) мовних форм, їхньої оцінки під кутом зору правильності, естетичності, раціональності тощо» [Селіванова 2008, с. 487]. У мовознавстві прескриптивний підхід охоплює питання стандартизації вимови, синтаксису, коректного стилістичного вживання лексичних засобів тощо. Г. В. Гайович стверджує: «прескриптивісти пропагують те, що певні групи мовного колективу розглядають як добрий смак. Якщо ці смаки консервативні, прескриптивне мовознавство може нав'язувати суспільству незмінність мови, якщо радикальні – продукувати неологізми» [Гайович 2012, с. 40].

Отже, прескриптивний підхід до вивчення мовних явищ охоплює питання стандартизації вимови, синтаксису, коректного стилістичного вживання лексичних засобів, а також містить вказівки щодо ефективного використання мови, розроблення та підтримки міжрегіональної (літературної) мови, стандартних систем мовлення, вивчення проблем кодифікації мовних форм, зокрема укладання нормативних граматик різноманітних мов, тлумачних, орфографічних, орфоепічних і граматичних словників. Результатами розробок у цій галузі також є культура мовлення, упорядкування мовного законодавства, суспільні заходи з регулювання мовного функціонування [Селіванова 2008, с. 488]. Тому до прескриптивної норми належать проблеми літературної норми та культури мовлення.

Науковці визначають такі параметри літературної норми:

1) відповідність системі мови, тобто впорядкована структура й внутрішня диференціація. Л. В. Струганець зауважує, що цей параметр літературної норми є її релевантною ознакою, порівняно з нормою нелітературного утворення (наприклад, діалекту) [КМСТ 2000, с. 10];

2) стабільність і динамічність. Стосовно мовної системи літературній нормі властива стабільність, тобто відносна єдність, що забезпечує функціонування літературної мови. «Ознака і вимога єдності літературної

норми випливає з надтериторіального характеру літературної мови, що особливо важливо для української мови» [Культура 2015, с. 11]. Якщо на синтаксичному рівні літературна мова є достатньо стійкою, то найбільш яскраво зміни виявлені в лексиці, адже вона прямо пов'язана з дійсністю і на неї постійно впливають перетворення, що відбуваються в житті соціуму. Слова виникають відразу після появи нових предметів і явищ, які потребують номінації;

3) варіантність, яка полягає у використанні однозначних елементів, що співіснують у мовній системі;

4) стилістична диференціація як ознака літературної норми виявлена в наявності специфічних засобів, закріплених або за формою мови (усною чи писемною), або за конкретним функціональним стилем мови, або за будь-якою стилістичною ситуацією;

5) кодифікованість, тобто ознака літературної мови, що є результатом наукового пізнання закономірностей вияву норми на певному етапі розвитку мови.

Терміном «некодифіковане» позначають слово, що перебуває за межами української літературної мови, тобто за межами лексичної норми, воно є лексичною одиницею української національної мови (діалектне, жаргонне, професійне, вульгарне, фамільярне).

Відомо, що термін «кодифікація» запропонований чеським лінгвістом, професором Б. Гавранка. Кодифікацію розуміють як усвідомлену норму, закріплену в правилах, призначених для всіх носіїв мови. Кодифікація – це фіксація в словниках і граматиках тих норм і правил, яких варто дотримуватися, створюючи тексти кодифікованих функціональних різновидів, а саме: офіційно-діловий, науковий і публіцистичний стилі (як функціональні стилі) і розмовна мова, мова художньої літератури (як функціональні різновиди) [Шмелёв 1977].

«Кодифікація норми – систематизація мовних явищ у словниках, граматиках, довідниках з культури мови, що орієнтують мовців на взірцеву

літературну мову, дотримання установленої мовної норми» [УМЕ 2004, с. 260].

Під час аналізу функціонування некодифікованої лексики в сучасній публіцистиці ми зважили на особливості створення тексту адресантом, намагаючись виявити в ньому конотативний зміст (емоційність і експресивність), створюваний некодифікованою лексикою, переважно жаргонною, арготичною, сленгізмами, територіальними діалектизмами та суржиком.

М. М. Пилинський свого часу звертав увагу на непослідовність розрізнення норми та кодифікації в українському мовознавстві. На його переконання, питання взаємовідношення цих двох явищ потребує докладнішого вивчення [Пилинський 1976, с. 67].

Науковець Т. А. Коць переконана, що ретроспективною, найбільш експліцитною й об'єктивною формою суспільного прийняття мовних норм є кодифікація [Коць 2010, с. 48]. Саме вона є репрезентатом явищ, які укорінилися в мовній практиці. Термін «кодифікація» було запроваджено ще представниками Празької лінгвістичної школи у 30-х рр. XX ст. С. П. Шевченко кодифікацію тлумачить як систему необхідних правил для вживання літературної мови, усвідомлених та прийнятих у конкретний період лінгвосоціумом [Шевченко 2011, с. 49].

Натомість Г. П. Мацюк уважає, що кодифікація є процесом, зміст якого виявляється через мовознавче пізнання норм літературної мови та практики їхньої реалізації. У відповідні періоди розвитку літературної мови він теоретично й практично виражається та експлікується на описовому, регулятивному етапах та етапі реалізації [Мацюк 2001, с. 41]. Окрім того, «кодифікація лексичної норми в нормативному словнику відбиває характер сучасної мовної практики і не може охоплювати лексикон певних історичних зрізів української літературної мови» [Єрмоленко 2014, с. 605–606].

С. Я. Єрмоленко звертає увагу на те, що іноді кодифікацію пояснюють як процес вироблення норм літературної мови, тобто як нормування мови.

Хоча терміни, уважає дослідниця, різняться між собою, адже нормування стосується «процесу вироблення в мовній практиці й усталення певних норм – фонетичних, лексичних, граматичних, стилістичних, а кодифікація – фіксації цих норм у словниках, граматиках, довідниках» [Єрмоленко 2014, там само].

Узагальнивши низку лінгвістичних поглядів, уважаємо, що кодифікація – це визначення об'єктивних норм, сукупність правил про вживання слів, словоформ, конструкцій у всіх функціональних стилях української літературної мови, офіційне визнання та опис у лексикографічних працях.

Кодифікація – це результат наукового пізнання послідовності розвитку норми на конкретному етапі існування мови. Уважаємо, що норма й кодифікація – нетотожні поняття, адже нормі властива динамічність та змінність, а кодифікації – статичність, оскільки вона зберігає й закріплює норму на певному етапі розвитку мови, а також забезпечує стійкість норм, попереджає напівстихійні та неконтрольовані нею зміни.

Кодифікація надає стабільності та регулює функціонування й розвиток літературної норми. В. О. Іцкович стверджує, що кодифікація повинна бути адекватною сучасній нормі й основним принципом, який є в основі наукової кодифікації літературної мови. Тому, на його думку, небезпечною є не передчасна кодифікація тих мовних явищ, які не стали нормою, а відмова від визнання прав літературної норми за тими явищами, які фактично вже стали нормою [Ицкович 1970, с. 28–30, с. 39].

Слушною є думка Н. М. Мельник, що нормування – це зведення до єдиної системи приписів, які регулюють вживання мовних засобів на етапі становлення або зміни мовних норм, а кодифікація – це закріплення цих приписів у нормативних працях, які мають суспільне значення [Мельник 2011, с. 7].

Отже, мовна норма – це сукупність загальноприйнятих правил реалізації мовної системи, закріплених у процесі суспільної комунікації.

Її основними ознаками є стабільність, дотримання загальноприйнятих правил щодо слововживання, написання, наголошування, граматичного оформлення висловлення. Нормативну літературну норму визначають правильність, досконалість, кодифікованість, історична й соціальна зумовленість, стабільність та систематизація.

На існування літературної норми впливають різні тенденції, однією з яких є усвідомлення її обов'язковості на тлі сучасних процесів розхитування норми. Окрім того, значний вплив має ліберальне ставлення до новацій у сфері літературної норми, а також хаотичне вживання мовних правил, що часто є свідомим порушенням мовної норми задля привернення уваги до висловленого та неусвідомлене порушення літературної норми через незнання цієї норми.

Систему мови, можливості якої значні та містять синхронний і діахронний стан мови, на всіх етапах її розвитку зміцнює мовна норма. На відміну від системи, мовна норма є загальноприйнятою в конкретній мові реалізацією можливостей системи, а також сукупністю стійких і традиційних елементів системи мови, історично відібраних і закріплених мовною практикою. Отже, поняття «система» значно ширше за поняття «норма», адже в останній реалізована лише незначна частина можливостей, закладених у системі. Важливим компонентом функціонування мови в конкретному мовному колективі є мовна свідомість, визначена одним із основних чинників, що впливає на норми і вибір мовних засобів. Мовна норма тісно пов'язана з практикою мовного спілкування, вона формується під час змін, що відбуваються в лінгвосоціумі.

Норми слововживання, прийняті в сучасній українській мові, називають лексичними нормами, адже саме вони регулюють вибір слова відповідно до змісту та мети висловлення. Причинами відхилення від лексичних норм у мовній практиці лінгвісти вважають незнання точного лексичного значення слова, а також невміння дібрати із синонімічного ряду найвлучнішу лексему. За словами Л. А. Булаховського, «намагання

до точності вислову, веде за собою, насамперед, роботу над синонімікою: використовуються наявні слова та вирази, близькі одні до одних за змістом, але з певними відмінностями в значенні або емоційному забарвленні» [Булаховський 1975, с. 401].

Лексичні норми швидко архаїзуються, змінюються з часом, відображають вплив розмовного мовлення. Як зауважує Т. А. Коць, у 60-ті рр. в українській мовно-літературній практиці виникла дискусія про шляхи відбору лексичних варіантів та їхньої кодифікації [Коць 2009, с. 72]. Б. Д. Антоненко-Давидович стверджує, що «укладачам словників рекомендується добре знати основні лексичні, синтаксичні та фразеологічні норми, вміти розрізнити, що в тому чи іншому тексті є природне, органічне даній мові, а що штучно скальковане» [Антоненко-Давидович 1965, с. 3]. Т. А. Коць додає, що «динаміка літературної норми виразно простежується на матеріалі сучасної преси, оскільки інформаційний простір розширюється, і критерієм утвердження літературної норми в сучасному комунікативному просторі виступає мовна практика. Мова преси засвідчує паралельне вживання варіантів, їх розподібнення або зникання» [Коць 2009, с. 72].

Отже, лексичні норми – це норми вживання й поєднання певних слів та фразеологічних одиниць. Серед найбільш частих помилок слововживання, що порушують лексичні норми, – застосування в одному контексті слів, які мають різне емоційно-експресивне забарвлення; стилістично невиправдане використання синонімів, антонімів, омонімів, паронімів, а також діалектизмів, професіоналізмів, жаргонізмів, застарілих слів, неологізмів, запозичених слів, змішання стилів тощо.

Стилістичними нормами називають ті норми, що регламентують вживання в певному функціональному стилі властиві йому мовні засоби. Б. Л. Борухов називав норму найбільш серйозним «претендентом» на роль основної категорії для визначення стилю. Науковець виокремлював норми горизонтальні й вертикальні: «норми горизонтальні – це норми, які функціонують у межах лише свого рівня мови (наприклад, норми фонетичні).

<…> Норми, які діють не лише в межах якогось рівня, а й у межах іншого рівня, тобто керують поведінкою кількох рівнів одночасно – це норми вертикальні», які, на його думку, є нормами стилістичними [Борухов 1989, с. 6].

М. М. Пилинський уважає, що співвідношення норми та інших понять функціональної стилістики можна подати за допомогою такого поділу: недиференційовані норми мови, функціонально-стилістичні норми мови, функціонально-стилістичні норми мовлення, ситуативні стилістичні норми мовлення [Пилинський 1976, с. 285]. Варто зауважити, що природу стилістичних норм із лінгвістичного погляду визначити складно, адже вони, на відміну від орфоепічних чи орфографічних, не підлягають перелікові, проте вимагають структурування текстів за законами стильової організації мови.

Отже, функціональний стиль формує свою систему нормативності, що порушує проблему співвідношення норм літературної мови та норм функціонального стилю. Стилістичні норми передбачають належність певного мовного засобу до конкретної сфери мовленнєвої діяльності, що полягає у вживанні слів і виразів у відповідних контекстах та культурно-мовленнєвих ситуаціях. Тому вони відбивають функціонально-стилістичний, культурно-історичний статус варіантності деяких елементів літературної мови.

Нормі протиставлений узус, що відображає особливості функціонування сучасної української мови. В узусі мова визначена як сукупність навичок, поширених у соціумі. Така характеристика мовних одиниць зумовлює умови й частоту їхнього використання. Узус і норма можуть збігатися, а можуть бути різними, тому основна відмінність норми від узусу полягає в її кодифікованому характері.

Варіювання мови – це основна властивість, зумовлена мовленнєвою практикою, зокрема засобами масової комунікації. Наприкінці XX століття дослідники актуалізували проблему співвідношення норми й узусу.

Е. С. Денисова, розуміючи норму як сукупність стійких традиційних реалізацій мовної системи, що закріплюються у процесі суспільної комунікації, розглядає тріаду «система – норма – узус», приділяючи значну увагу узусу. Варто зазначити, що в епоху демократизації мови питання узусу активізуються й більш тісно пов'язуються з нормою мови. Узус – це загальноприйняті правила вживання мовної одиниці на відміну від її оказіонального використання. Проблеми узуального, кодифікованого й оказіонального вживання мовних одиниць тісно пов'язані з проблемами вибору, наприклад, слова з варіантної парадигми і його використання в різних сферах та ситуаціях спілкування. При виборі варіанта слова зважають на стилістичні та соціально-мовні характеристики слова [Денисова 2007, с. 106].

За розмежування кодифікованого й узуального варто пам'ятати про те, що між літературною нормою та реальним функціонуванням мови завжди є розбіжності, ступінь яких залежить від історичного етапу розвитку суспільства, його соціальної структури, особливостей мовної ситуації. Н. В. Богданова вважає за доцільне говорити про два типи норми: 1) реальний, лінгвістичний, внутрішньомовний, що є результатом дії низки соціальних чинників, пов'язаних з існуванням мови в певному мовному колективі та певний період розвитку; 2) кодифікований як наслідок вибору однієї людини або групи людей тих чи тих засобів мовного вираження [Богданова 2001]. Перший із названих типів норми відбиває узус, мовні традиції й викликає зацікавлення, а другий – антропологічний підхід до мовного явища, що також актуальний у наш час і потребує вивчення не тільки у співвідношенні «норма – кодифікація», але і в співвідношеннях «норма – субнорма», «світ культури – світ субкультури». Н. С. Валгіна робить висновок про те, що норма буває загальномовною (із варіантами або без них) і ситуативною (стилістичною), а остання, своєю чергою характеризує найчастіше професійну мову [Валгина 2003, с. 46]. Як бачимо, ситуативна норма пов'язана з процесом комунікації, а комунікація, зі свого

боку, передбачає вибір мовних варіантів. Не можна не погодитися з думкою Н. С. Валгіної про те, що саме варіативність дає змогу сформувати новий погляд на характер норми, переважно – на оцінки й характеристики нормативного – ненормативного, які виявилися неточними та неадекватними у відношенні до низки мовних явищ кінця XX – початку XXI ст. На нашу думку, останній чинник пов'язаний не тільки зі змістовною стороною мовлення, а переважно з експресивною, емоційно-оцінною. Якщо розглядати ситуативність як варіант спілкування, а не тільки як конкретний факт мовлення, то можна говорити про «антинорму» як норму, коли виправдане, мотивоване використання субстандартних засобів мови експліцитної ролі, з одного боку, експресивний потенціал мови, з іншого – можливість і вміння мовної особистості користуватися багатством мовних засобів вираження, що характеризують мовну особистість як зразкову (елітарну), якій притаманний мовний смак і комунікативна компетентність. У цьому випадку, як зазначає Н. С. Валгіна мовна особистість засвоює імперативну (загальну, обов'язкову) і диспозитивну (допускає вибір, варіантність) норми [Валгина 2003, с. 46].

Окрім того, необхідно зважати на розмежування норми писемної та норми усної форм реалізації української літературної мови. В усній формі реалізації переважають узуальні мовні одиниці, а в писемній – кодифіковані. Інше, не менш важливе поняття, пов'язане з мовним узусом і нормою, – це мовна свідомість, мовна особистість. Для нас ці властивості та визначення є принципово важливими у вияскравленні антиномій «норма – антинорма», «світ культури – світ антикультури» на рівні мови і складників культури. Проблеми варіювання мови та мовної особистості на початку XXI ст. розв'язували С. П. Бибик [Бибик 2011], Л. В. Струганець [Струганець 2011], Ю. М. Караулов [Караулов 1989], О. А. Земська [Земская 2000], В. А. Маслова [Маслова 2003] та ін.

Л. П. Крисін справедливо стверджував, що зміни в мовленнєвих навичках починаються із свідомої чи неусвідомленої орієнтації мовця на більш престижні зразки мовлення. Ще не володіючи літературною

нормою, він уже відштовхується від просторіччя як від «неправильної», «неграмотної» мови, що породжує проміжні мовні форми [Крысин 2008].

Спостереження лінгвістів дають змогу стверджувати, що на початку XXI століття мовна мода сприяє тенденції відхилення від літературного мовлення до нелітературного. Відхилення від лексичних норм та активне використання субстандартної лексики пояснюють дві причини: 1) свідоме використання (як прийом) чи з метою креативності спілкування; 2) частина соціуму не має комунікативної та мовної компетентностей [Костомаров 1994].

О. А. Земська стверджує, що нині норма-догмат змінилася нормою-вибором. Норма повинна бути варіативною, для цього потрібні словники не лише нормативні, але й ті, що фіксують, у якій ситуації, те чи те слово краще використовувати. Норму пов'язують зі змінами принципів кодифікації, орієнтованої нині на функціональний та комунікативно-прагматичний аспекти вивчення слова або будь-якої іншої мовної одиниці [Земская 2006].

Солідаризуючи з поглядами Н. С. Валгіної, ми вважаємо, що дотримання норми робить текст (мову) стандартним, а створення антинорми наповнює його індивідуальністю, неповторністю. Аналізуючи норму й антинорму, дослідниця сформулювала такі критерії їхнього розмежування: статистичний – що, чим частіше явище повторюється, тим воно нормативніше; деривaційний – похідні форми тяжіють до ненормативності, ті, що розробляються – до нормативності; логічний – нормативні ті форми, яким відповідають логічні структури; психологічний – що нейтральніша мовна форма, то вона нормативніша, а експресивна привертає увагу. Отже, антиномія *норма – антинорма* є елементом антиномії *світ культури – світ антикультури*, але не тільки на рівні усвідомленого, але й неусвідомленого, стихійного [Валгина 2003, с. 49].

Можна стверджувати, що усвідомлене протиріччя світу культури, світу антикультури створює зразкові тексти, ефективно вибудовує усний та письмовий тексти, а неусвідомлене – стихійно впливає на світ культури,

зрештою антинорма призводить до змін у нормі. З іншого боку, антинорма як елемент світу антикультури відбиває не тільки зміни в мові, але й у суспільстві, експлікує мовний смак носіїв мови в конкретний період, а також свідчить про особливості субстрату, тобто контингенту носіїв мови [Поливанов 1968, с. 227], і про той соціальний діалект, що активізується в певний період розвитку суспільства.

Публіцистика, як сфера функціонування, по-перше, української літературної (кодифікованої) мови, по-друге, як сфера прояву потенціалу загальнонаціональної української мови, по-третє, як галузь застосування та переплетіння норми й антинорми (усвідомленої), зрештою, реалізації світу культури та світу антикультури в період суспільних і мовних змін – є благодатним матеріалом вивчення з позицій культури мови, а також у соціолінгвістичному, комунікативно-прагматичному та антропологічному аспектах.

Сучасна публіцистика – важливе джерело дослідження мови, оскільки вона оперативно віддзеркалює стан мови та мовлення, зокрема лексики й фразеології в певний період, що дає змогу нам говорити про лексичні та стилістичні норми й субнорми, нові прийоми використання лексики, новий стилістичний та мовний статус конкретних слів і виразів.

Отже, цілком очевидно, що взаємодія норми – світу культури й антинорми – світу антикультури призводить до стабілізації мовних норм. Наприклад, абревіатури на початку XXI ст. були антинормою, але згодом кодифікувалися й отримали статус унормованих засобів мови. Мовна норма та антинорма, їхнє протистояння та взаємопроникнення впливають на розв’язання проблем розвитку й еволюції української мови, передусім лексики і фразеології в певний історичний період.

Деякі сучасні вчені [Денисова 2007; Стернин 2003] указують на те, що в суспільній свідомості відбулася лібералізація понять мовної норми, норм культури мовлення, у результаті чого збільшилася кількість відхилень від норм, які допускає громадська думка.

Й. А. Стернін [Стернин 2003, с. 94] указує на те, що останнім часом лінгвісти спостерігають невиправдану лібералізація ставлення до норм мови, передусім у сфері культури усного та писемного мовлення й культури спілкування. Він справедливо стверджує, що груба та вульгарна лексика стає модною в інтелігентських і журналістських колах. «Свобода мови» розхитала тематичні табу, що існували впублічній комунікації (теми сексу, гендерних відносин, фізіології жінки й чоловіка тощо). Політичний плюралізм, на думку Й. А. Стерніна, призводить до народження не тільки політичної мови, але й політичного жаргону, із чим не можна не погодитися [Стернин 2003].

Уважаємо, що на початку XXI ст. активним мовним елементом субстандарту є соціальні й територіальні діалектизми, сленгізми, суржикізми, актуалізовані не тільки в розмовному мовленні, але й у писемній формі публіцистики. На нашу думку, потреба в них та їхня активність пояснюється, по-перше, агресивністю, грубістю носіїв мови через соціальні причини; по-друге, розширенням функцій усної та розмовної мови, прискореним розвитком усної форми існування мови; по-третє, скасуванням мовної цензури та змішанням понять «свобода слова» («говори, що хочеш») і «свобода мовлення» («говори, як хочеш»).

1.3. Походження субстандарту та термінологічний апарат субстандартної лексики

У роботах, які присвячено дослідженню мовної норми, стилів, ненормативної лексики, актуалізуються терміни «мовний субстандарт», або «нонстандарт» [Кёстер-Тома 1993; Беликова 1992]. Поняття «мовний стандарт», «субстандарт» і «нонстандарт» стали об’єктом активного вивчення у 80-х роках XX ст. У Німеччині 1986 року вийшов збірник «Sprachlicher Substandart», услід за яким у 1989 і 1990 роках з’явилися ще два томи (II, III), де активно обговорювали ці поняття [Sprachlicher 1986]. Навколо них виникла дискусія серед мовознавців, які розглядали терміни, що

стосувалися кодифікованих і некодифікованих різновидів будь-якої мови. Вивчення цих понять триває й нині. Термін «субстандарт», який уведений у науковий обіг Л. Блумфільдом, визначає різні поняття. Проте вчений не дав чіткої дефініції цього лінгвістичного терміна, що зумовило різнобічне трактування слова в мовознавстві [Блумфилд 1968]. Термін виник як протиставлення на дихотомічній осі *стандартна мова* (тобто літературна) – *нестандартна мова* (нелітературна) [Поливанов 1927].

У загальному значенні *стандартом* називають кодифіковану унормовану стандартизовану термінологію в науковій мові, літературну мову та мову художньої літератури. Насамперед, термін «стандартна мова» вживали як синонім «літературної мови» через зближення термінів «літературна мова» і «мова літератури» для їхнього розмежування. *Субстандарт* містить некодифіковану лексику, некодифіковані професіоналізми, що перебувають на межі субстандарту й нонстандарту. До субстандарту належать групи лексики, що створюють окремі відкриті підсистеми на всіх мовних рівнях, діалектна мова, мова фольклору тощо. Отже, у дворівневій моделі *стандарт – субстандарт* термін «субстандарт» позначає нелітературні засоби мови, що мають у своєму складі соціолекти (арго, жаргон, сленг), суржик і діалектизми, які протиставлені унормованій українській мові. До *нонстандарту* З. Кёстер-Тома зараховує некодифіковану лексику, а саме жаргонізми, арго, сленг, лайливу лексику, просторіччя тощо [Кёстер-Тома 1993].

Починаючи з 1990-х рр. XX ст., коли зросло наукове зацікавлення живими процесами в мові, поняття «субстандарт» отримало інше визначення у зв’язку з аналізом мовних підсистем, протилежних до нормативних стандартів мови [Кёстер-Тома 1993], тобто за виокремлення мовних різновидів, що мають систему на всіх рівнях мови (лексико-фразеологічному, фонетичному, граматичному). За спостереженнями лінгвістів українську літературну мову та нелітературні різновиди мови розглядають на трирівневій осі *стандарт – субстандарт – нонстандарт*, де мовні

різновиди диференціюють у такий спосіб: *стандарт* – це літературна (унормована) мова; *субстандарт* містить мовні елементи, що є системними на всіх мовних рівнях – мова фольклору й діалекти; *нонстандарт* – це мовні явища, які не мають властивостей системи на всіх мовних рівнях, а тільки на лексико-фразеологічному рівні – це жаргони, інфернальна (фольклорна) лексика. За цією класифікацією, просторіччя й розмовна лексика займають проміжне місце між стандартом і субстандартом. Визнаючи роль триступеневої диференціації мови, важливість якої полягає в тому, що в цю модель можна ввести ті мовні елементи, які не мають чіткого функціонально-стилістичного статусу, ми визнаємо вдалим застосування в нашому дослідженні дихотомічної моделі *стандарт – субстандарт*, де останній містить ненормовані мовні елементи, протилежні унормованій літературній мові. У дослідженнях кінця 1990-х і 2000-х рр. лінгвісти надають перевагу терміну «субстандарт» з аналогічним значенням у дихотомічній моделі [Быков 2001], де розглянуто роботи з проблем арго, сленгу, соціальних і професійних жаргонів, обсценної лексики та міського фольклору.

Проблема використання в сучасних дослідженнях термінів «арго», «жаргон», «сленг», «соціолект» і їхніх різновидів – «інтердіалект», «соціодіалект», «загальний жаргон», «інтержаргон» та ін. потребує уточнення через застосування нами низки термінів і понять, які вони охоплюють. За кожним терміном простежуємо певний погляд на мову (соціологічний, культурологічний, стилістичний і т. д.) або певна національна традиція. Термін «арго» використовували О. Т. Горбач [Горбач 1974; 1983], В. В. Виноградов [Виноградов 1982], Б. О. Ларін [Ларин 1977], Д. С. Ліхачов [Лихачёв 1964], тобто він характерний для традиційного вживання у науковій літературі, про що свідчать й більш сучасні дослідження з функціонуванням названого терміна, наприклад, М. О. Грачов [Грачёв 2009], В. С. Єлістратов [Елистратов 1995], Л. О. Ставицька [Ставицька 2005] вважають, що арго – це позначення умовних, таємних мов насамперед в історичній ретроспекції цього терміна. Деякі лінгвісти [Крысин 2003;

Костомаров 1967; Швейцер 1983] не диференціюють поняття «арго» – «жаргон», вважаючи цю лексику обмеженою у вживанні та експресивними еквівалентами до стилістично нейтральних слів, і яку використовують соціально/професійно закриті групи. Ми надаємо перевагу терміну «жаргон», що позначає соціальний або професійний різновиди мовлення, ненормованість якого виявляється насамперед на лексико-фразеологічному рівні, а також в експресивній і креативній функціях. Жаргонна лексика, властива мовленню осіб, об'єднаних у групи за інтересами, звичками, родом занять, захопленнями, дозвіллям. Л. П. Крисін використовує термін «групові жаргони» замість терміна «соціальні жаргони» для позначення відповідних утворень, заснованих на соціальному відокремленні людей, а також за інтересами, наприклад, жаргон уболівальників спорту, автолюбителів, прихильників тварин та ін. Сленг – це некодифікована лексика, притаманна переважно мовленню молоді, яка формується із залученням іншомовних елементів або запозичених слів. Варто зазначити, що «сленг» як синонім терміна «молодіжний жаргон» використовують багато дослідників молодіжної мови, наприклад, Е. М. Береговська [Береговская 1996], Т. Г. Нікітіна [ККМК 2013], Л. О. Ставицька [Ставицька 2005] та ін.

Термін «сленг» запозичений з англійської мови, де в лексикографічних джерелах його почали вживати на початку XIX ст. [Гальперин 1956; Кёстер-Тома 1993]. При цьому під сленгом розуміють різновид розмовної мови, яку використовують у неофіційній, побутовій сфері спілкування, фамільярному, довірчому акті комунікації. Сленг у цьому сенсі – мова зі штучно завищеною експресією, модною неологією, мовною грою, тобто охоплює творчі прийоми народження мовлення, переважно усної форми спілкування [Юнаковская 2002]. Деякі дослідники вважають його вторинним утворенням у відношенні до жаргону й арго. У сленгу домінує репрезентативна функція, а не комунікативна. Як бачимо, у цьому сенсі сленг близький до понять «розмовна мова», «міське просторіччя», «просторіччя» (літературне), але має соціальну маркованість. Запозичене з англійської мови слово «сленг»

спочатку означало мову молоді (пор.: сленг хіпі, стиляг), будь-яких неформальних об'єднань: у 70-і роки – хіпі, у 80-і – металісти, брейкери, байкери та ін. Отже, традиційно в українській лінгвістиці термін «сленг» використовували переважно для позначення особливої молодіжної мови, а пізніше він позначав і професійний жаргон будь-якої нової сфери, що активно розвивається, наприклад, бізнес-сленг, комп'ютерний сленг та ін. Зауважимо, що із середини 90-х рр. у лінгвістичній практиці функціонували два терміни «арго» і «сленг», відтіснивши термін «жаргон», який, на думку дослідників, у радянський період набув пейоративного забарвлення [Никитина 2013, с. 10]. Наприклад, Е. М. Береговська, використовуючи термін «сленг», виокремлює чотири характерні ознаки, які споріднюють його з арго: 1) депреціативність – критична спрямованість на офіційне, нормоване; 2) надмірна метафоричність; 3) домінування репрезентативної функції; 4) функція гри у спілкуванні. Молодіжний сленг – це спосіб творчого самовираження та інструмент подвійного відсторонення [Береговская 1996]. Варто зазначити, що молодіжний сленг – це лінгвістичний феномен, побутування якого обмежене не лише віковими, а й соціальними, тимчасовими, просторовими реаліями.

Отже, на нашу думку, *сленг* – як різновид жаргону – позначає соціальний і віковий різновид мови, для якого характерні експресивність, метафорична лексика і фразеологія та особливе використання словотворчих засобів.

Д. С. Ліхачов одним із перших почав вивчати злодійську мову, застосувавши для її позначення термін «арго» [Лихачёв 1964]. Б. О. Ларін використовував поняття «жаргон» і «арго» як синоніми [Ларин 1977]. Останнім часом дослідники, зокрема О. А. Земська [Земская 2006], Н. Н. Бєлікова [Беликова 1992], В. М. Мокієнко [Мокиенко 2001], Т. Г. Нікітіна, О. В. Митрофанов [Никитина, Митрофанов 1994], уважають за доцільне вживати термін «жаргон» стосовно соціальних різновидів мови.

Починаючи із 70–80-их рр. XX ст., у мовознавстві використовували термін «соціолект», який лінгвісти визначали як соціальний діалект, що слугував засобом спілкування окремих соціальних, виробничо-професійних і вікових груп [Крысин 1989]. Нині термін продовжує функціонувати, наприклад, у роботах В. П. Коровушкіна [Коровушкин 2008], В. Є. Перрон [Перрон 2009] та ін. Соціальний діалект розглядали в соціолінгвістичній традиції як підсумкове поняття для позначення мовних варіантів, що функціонують у повсякденному мовленні певних соціальних чи професійних груп, а також цей термін було використано для протиставлення соціальних діалектів літературної мови і територіальних діалектів. Л. П. Крисін слушно зауважив, що такі підсистеми сучасної національної мови, як літературна мова, територіальні діалекти, міське просторіччя, соціальні жаргони в певних умовах змінили свою мовну й соціальну природу, а також взаємовплив. Наприклад, діалекти територіальні, серед соціальних жаргонів корпоративні «мови», на кшталт мови офенів, шерстобитів та ін., не мають соціального підґрунтя для свого існування, зате отримали розвиток різні форми професійних просторіч, що відрізняються від корпоративних жаргонів як у функційному, так і в соціальному значенні. Нині змінилися відмінності між соціальними верствами, професійними групами, і з цих причин відбулися зрушення у вимогах до мовлення [Крысин 1989, с. 31].

Відомо, що традиції дослідження мови як соціального явища і проблеми усної розмовної мови закладені в 1920–1930-х рр. XX ст. у працях В. М. Жирмунського [Жирмунский 1936], Є. Д. Поліванова [Поливанов 1968], Л. П. Якубинського [Якубинский 1986]. Нині вивчення жаргонів відбувається не тільки в соціолінгвістичному, але й в інших напрямах: лінгвістичному, лінгвокультурологічному, лінгвофілософському. Тому на сучасному етапі виникає потреба в розмежуванні названих термінів і понять, наприклад, за умови поглиблення в специфіку проблем арго або коли виникає потреба в узагальненні мовних явищ. Такий підхід уже існує в лінгвістичній традиції: жаргон – це вульгаризована мова загалом [Скворцов

1998]; арго – мова людей, які перебувають у процесі творення культури, системи словотворчості, народження слів, виразів і текстів, тобто як різновид поетики [Елистратов 2000], або лексика мови злочинців [Грачёв 2005]. Нові напрями в дослідженні субстандартної лексики диктують необхідність, з одного боку, розмежування, з іншого – уніфікацію понять і, отже, уточнення цих термінів.

Ми вважаємо, що доцільніше використовувати термін «загальний жаргон», ніж терміни «інтержаргон» [Скворцов 1998; Быков 1994], «міжжаргонна лексика», «інтердіалекти», які позначають загальну частину слів і виразів з мови різних соціальних груп, тобто загальномовний простір.

Поняття «загальний жаргон» теж потребує уточнення. Відомо, що від загальнонародної мови жаргон будь-якої групи людей відрізняється специфічною (експресивно переосмисленою) лексикою й фразеологією та особливим використанням словотворчих засобів. Частина жаргонної лексики – це належність не одній, а багатьом (зокрема зниклим) соціальним групам [ЛЭС 1990, с. 151]. Ця частина жаргонної лексики згодом стає загальною не тільки для багатьох соціальних або професійних груп, а й для всіх носіїв мови, які можуть використовувати або не використовувати жаргонну лексику, але вона їм зрозуміла, не потребує пояснення, оскільки стає часто вживаною й у засобах масової комунікації. Межі розмовної мови й жаргону взаємопроникні, рухливі, тому жаргон є одним із джерел поповнення української літературної мови. Дифузія жаргону і розмовної мови сприяла виникненню терміна «загальний жаргон», який використовують у своїх роботах О. А. Земська [Земская 2000], В. М. Мокієнко [Мокиенко 2001], Т. Г. Нікітіна [МС 2007]. Зокрема, О. П. Єрмакова, О. А. Земська пропонують таке визначення загального жаргону: це той пласт сучасного жаргону, який не належить окремим соціальним групам, із високою частотністю вживають у мові засобів масової комунікації й використовують (або принаймні розуміють) усі жителі мегаполісів, зокрема, носії літературної мови [Ермакова 1999; Земская 2000]. Н. В. Хорошева також використовує термін

«загальний жаргон», поглиблюючи аналіз поняття, яке він позначає. Беручи до уваги погляди названих дослідників за основу, ми також уважаємо, що загальний жаргон – це проміжне мовленнєве утворення, через яке лексика та фразеологія соціальних, професійних і вікових жаргонів проникає не тільки в розмовний стиль (як стилістичну категорію), а й у мову засобів масової комунікації. Система форм існування мови не позбавляє наявності проміжних зон взаємодії між ними, однією з яких є загальний жаргон. Поняття «загального жаргону» передбачає перетин соціального й функціонального членування мови: тобто завдяки першому загальний жаргон пов'язаний із соціально обмеженими лексичними підсистемами, а завдяки останньому – зі стилістичними засобами зниженої експресивності та оцінки [Хорошева 2002]. Загальний жаргон – це лексика і фразеологія, яка втратила ознаки корпоративності, тобто закріпленість за мовою обмежених соціальних груп, але характеризується культурно-історичною знаковістю.

Загальний жаргон – це, з одного боку, продукт безперервної взаємодії соціальних, професійних, вікових жаргонів і розмовної мови, з іншого – це процес жаргонізації розмовної мови, зумовлений впливом зовнішніх чинників.

З огляду на зазначене можна стверджувати, що загальний жаргон – одна з найбільш нестабільних лексико-фразеологічних підсистем мови, яка залежить від зовнішніх соціально-економічних і внутрішніх (взаємодія жаргонів) чинників. Поступово лексика загального жаргону переходить у розмовну мову, а частина її проникає в літературну лексику, про що свідчать сучасні тлумачні словники української мови, напр.: ***козир*** 1. У картярській грі – карта тієї масті, що оголошується старшою та б'є будь-яку карту інших мастей. 2. перен. Те, що у відповідний момент може дати комусь перевагу в чому-небудь [СУМ, IV, с. 211]; ***відіграватися*** 1. Вигравати партію після програшу. 2. на кому-чому, перен., розм. Легко виходити зі скрутного становища хитрощами, обманом. 3. З ким, перен., розм. Мати місце, відбуватися [СУМ, I, с. 586].

Засоби масової комунікації як потужний публічний чинник сприяють не тільки популяризації субстандартної лексики, а й її закріпленню в сучасній літературній мові. Зокрема, публіцистичні тексти завдяки тому, що містять у своєму складі субстандартну лексику, сприяють конкретизації значень, розвитку в окремих слів нових значень, синонімічних, антонімічних, омонімічних відношень, розширенню лексичної сполучуваності, поглибленню стилістичної диференціації слів і стійких словосполук. Мова засобів масової комунікації є не тільки джерелом лексичних і стилістичних інновацій, а й основою для формування і розвитку мови сучасного «субстрату».

Отже, загальний жаргон є перехідним ступенем лексики від жаргонів і арго в розмовне мовлення, мову публіцистики, а потім і в літературну мову. В. В. Виноградов зауважував: «На основі об'єднання діалектів, інтердіалектів, розмовного койне під регулюючим впливом національної писемної літературної мови формується загальна розмовно-літературна форма національної мови <…>» [Виноградов 1963, с. 250].

У фокусі нашого дослідження перебуває процес зближення, взаємовпливу різних професійних і корпоративних жаргонів, що приводить до виходу жаргонізмів (окремих слів або виразів будь-якого жаргону) за межі мови будь-якої групи людей у розмовне мовлення, загальновживану сферу та зрештою – у мову засобів масової комунікації, тобто для нас важливо простежити цей процес, оскільки він є рушійною силою розвитку або еволюції лексики та фразеології сучасної української мови.

Нелегко, але необхідно простежити відтінки в значеннях жаргонізмів, оскільки те саме слово в різних групових жаргонах може мати різні значення, що досить часто спостерігаємо в публіцистиці, зокрема різні значення лексем (омонімія або багатозначність). Цей факт важливий для лексикографічної фіксації арго чи жаргонізмів, оскільки в останні десятиліття дещо пожвавилася робота зі складання словників субстандартної лексики.

Варто зазначити, що субстандартна лексика завжди існувала в системі мови, як можна стверджувати за роботами більшості дослідників субстандарту [Маковский 2007; Будагов 2006; Жирмунский 1977]. Ці ж дослідники розглядали чинники, які впливають на виникнення й розвиток субстандарту, зазначаючи, що «насправді ж мова у всіх своїх проявах і різновидах (зокрема в різних діалектах) постає як суто соціальне явище: було б неправильно вважати, що основні чинники, які регулюють існування і розвиток мови, носять тільки «внутрішньомовний характер <…> людина та її мова – нерозривні» [Маковский 2007, с. 9; Будагов 2006; Жирмунский 1977]. За словниками субстандартної лексики, зокрема словником Е. Партриджа, субстандартна лексика виникала й функціонує в міру необхідності, у зв'язку з важливими історичними подіями в розвитку суспільства, а також вона постійно зазнає змін у своєму складі та характеристиці [Partridge 1963]. Наприклад, «після Другої світової війни з'явилася велика кількість газетних і журнальних статей, у яких був широко представлений військовий сленг. Окремими списками й глосаріями військові сленгізми наводилися в різних лінгвістичних і популярних журналах» [Коровушкин 2008, с. 67]. М. М. Маковський подає приклад, який наочно ілюструє сказане: «Слово *bail* в двох значеннях: 1) ручка (*чайника, ліхтаря* і т. д.); 2) ухилятися від роботи; від когось, змитися (іноді у формі *beel*), засвідчене в Північній Америці ще в XVII ст. і до сьогодні типове для американського сленгу, широко поширене в північних графствах Англії, особливо в Йоркширі, Норфолку та ін.» [Маковский 2007, с. 33].

Переходячи до питання про утворення субстандартних одиниць, необхідно зазначити, що воно може бути також спричинено змінами в соціальній сфері й виникненням різних субкультур. «Субкультура хіпі є частиною молодіжної культури – їх об'єднує насамперед соціальний чинник віку, цим зумовлений перехід до молодіжного сленгу більшості слів, актуальних для молоді незалежно від приналежності до певної субкультури. При цьому сленгізми хіпі втрачають денотативний компонент значення

«належний хіпі», «атрибут хіпі». Основна функція загального сленгу – експресивна, що й зумовило перехід до нього адаптованої в молодіжному сленгу емоційно-оцінної лексики з мови хіпі: *грьобаний, кльовий, крутий, голімий, прикольний, стьобний, ні-штяк* (первісно – з арго наркоманів, у якому позначає оцінку стану наркотичної ейфорії) [Таран 2013, с. 61–66]. Відповідно до словотворчих механізмів побудова субстандартних одиниць відбувається різними способами. «Аналіз майже двох із половиною сотень жаргонізмів «тінейджерів» показує, що 63% припадає на семантичні перетворення, зокрема й фразеологію, 30% – на словотвір (усередині якого понад дві третини припадає на словоскладання), близько 6% – на запозичення, менше 0,5% пов'язане з власними іменами» [Девкин 1965, с. 257].

Маючи уявлення про зміст поняття мовної норми, можна перейти до визначення поняття субстандарту. Ми припускаємо, ґрунтуючись на сучасних дослідженнях у галузі субстандарту, що нині межа терміна «субстандарт» залишається розмитою. У сучасних тлумачних інтернет-словниках (див.: [http:// translate. eu/russian/dictionaries/Englishreference dictionary, http://www.rulib.inf.] та інші) не подано тлумачення цього терміна. Наступний опис нам вдалося виявити тільки в одному англомовному словниковому інтернет-ресурсі [http://www.thefreedictionarv. com]: неякісний; невиконання стандарту; нижче стандарту; те, що стосується або вказує на модель використання мови, яка не відповідає престижній групі в мовному співтоваристві або стандарту мови.

На жаль, і це визначення не дає чіткого уявлення про поняття «субстандарт». Головним джерелом про значення субстандарту залишаються друковані словники та праці мовознавців.

Сучасні дослідники субстандарту Р. В. Рябічкіна, Р. В. Дмитрієнко схиляються до визначення, запропонованого В. П. Коровушкіним: «<…> мовний субстандарт <⋯> – це історично сформована, відносно стійка, комплексна, системно організована автономна макроформа національної

мови або її національного варіанту поліфункціональної мови, що складається із системно організованих часткових мовних форм та їхніх елементів, які створюють мовну ситуацію диглосії різного ступеня у відповідних сферах соціально-мовленнєвого спілкування» [Коровушкин 2008, с. 48].

Дослідник М. М. Маковський, наприклад, узагалі уникає використання терміна «субстандарт», замінивши його поняттям «соціальний діалект».

І. Ликоманова під терміном «субстандарт» розуміє всі усні різновиди національної мови, розмовної мови, просторіччя, діалекти, соціолекти (або жаргони), зараховуючи до стандарту мовні формації, що мають письмові форми функціонування [Ликоманова 2000, с. 191].

У засобах масової комунікації досить часто функціонують субстандартні лексеми, які містять насамперед значний потенціал виражальних засобів. Окрім того, функціонування такої лексики дає експресивний ефект, роблячи текст конструктивним. У сучасному політичному дискурсі часто застосовують субстандартну лексику, що пояснено несхвальним та осудливим ставленням людей до політикуму загалом та недовірою до деяких політиків зокрема.

Використовуючи слова зниженого характеру, автори публікацій не лише називають певне явище, подію чи людину, вони висловлюють власне ставлення до них, надають оцінку переважно негативного характеру.

Звісно, використання субстандартних мовних одиниць порушує норми сучасної української мови, адже мовний стандарт – це обов’язкова умова існування культури. Та водночас розвиток мови неможливо уявити з абсолютним дотриманням стандарту.

Як зауважує О. М. Мосейчук, «сучасні мовні норми стають більш рухомими, більш схиляються в бік індивідуальності і радше виражають особистість, ніж відображають стандарт» [Мосейчук 2009, с. 130]. Субстандартні одиниці функціонують здебільшого в усно-розмовному мовленні, але на початку XXI століття вони активізуються в медіатексті задля негативної оцінки діяльності представників влади, політичних лідерів,

громадських активістів тощо. Нині сучасна публіцистика тяжіє до так званої мовної агресії [Демидов 2013, с. 40].

Функціонування субстандартної лексики в публіцистичних текстах є важливим та актуальним питанням, адже ця лексика сприяє посиленню виразності текстів, надаючи їм більш привабливого вигляду для читачів або слухачів. Маючи переважно пейоративне значення, субстандартні лексеми акцентують увагу адресата мовлення на певних негативних процесах, що відбуваються в сучасному суспільстві.

Використовуючи субстандартну лексику, автори публікацій не лише висловлюють власну оцінку, часто негативну, особливо в текстах суспільно-політичного характеру, а й певним чином впливають на свідомість читача або глядача. В. М. Ваняркін зауважує, що текстам, для яких функція впливу є основною, властива організація мовного матеріалу, скерована передусім на вираження оцінки, посилення емоційності й образності, тобто в центрі уваги у цьому разі – експресивні можливості одиниць мови [Ваняркін 1994, с. 8]. Т. А. Космеда до цього додає: «Загальноприйнятою є думка, що ефект впливу на читача буде то сильніший, що яскравіший емоційно-оцінювальний заряд публіцистичного дискурсу» [Космеда 2011, с. 159].

За переконнанням Л. А. Манькової, «у моду загалом, і в мовну зокрема, входить стиль «ґранж» (grunge fashion) – одягатися якнайгірше, що породжений бажанням бути оригінальним, позбиткувати» [Манькова 2000, с. 210]. У цьому аспекті слушною є думка Т. А. Космеди, що «багатьох приваблює сьогодні, коли негатив омовлюється грубо і некоректно. Згадаймо й про чорний піар, який втілюється у мові газети» [Космеда 2011, с. 160].

Інші дослідники [Земская 1994], пов’язуючи поняття «стандарт» з літературною мовою у двох різновидах – кодифікованою і розмовною, зараховують до субстандарту всі нелітературні ідіоми мови: просторіччя, діалекти, жаргони. У такому випадку останнє прямо співвідноситься зі звичними для лінгвістики термінологічними визначеннями «некодифіковані підсистеми мови» [Крысин 1989, с. 113], «нелітературні форми існування»,

«народнорозмовна мова» [Бельчиков 1962, с. 10]. Очевидно, у запропонованій концепції відбувається термінологічне закріплення, що вже існує в лінгвістиці – традиції протиставлення літературних, унормованих форм мови нелітературним, субстандартним.

Т. О. Ломтєва під поняттям нестандартної лексики англійської мови, очевидно, розуміє всю субстандартну лексику, пропонуючи таке визначення: нестандартна лексика – це «складна лексико-семантична категорія – певний фрагмент словникового складу мови, що являє собою сукупність соціально й культурно детермінованих, часто експресивних лексичних систем (жаргони, арго), стилістично-знижених лексичних пластів, а також соціально немарковані та незагальновживані оказіоналізми» [Ломтева 2005, с. 33]. За висновком автора, стилістично-знижені пласти мають експресією невимушеності й часто приниження, загальновживані та загальновідомі у сферах повсякденного мовного спілкування («низькі» колоквіалізми, сленгізми, вульгаризми).

У межах роботи важливо зазначити, що дотепер не існує єдиної думки щодо природи субстандарту. Наприклад, такі лінгвісти, як Р. А. Спієрс [Spears 1982], В. О. Хом'яков [Хомяков 1974], Е. Х. Партрідж [Partridge 1963] уважають, що субстандартну лексику можна назвати складною соціально-стилістичною категорією, яка містить соціально-професійне просторіччя (арго, жаргони) й експресивне просторіччя («низькі» колоквіалізми, сленгізми, вульгаризми). У концепції В. О. Хом'якова субстандартна лексика – це «…складна соціально-стилістична категорія лексики та фразеології, представлена як соціальна мовна автономна макросистема (норма другого рівня)» [Хомяков 1974, с. 6]. Автор уважає, що мовний субстандарт становить структурно впорядковане ієрархічне ціле, яке становить як «сукупність соціально та професійно-детермінованих мовних мікросистем (жаргони) і стилістично маркованих (знижених) лексико-фразеологічних пластів («низькі» колоквіалізми, загальні сленгізми, вульгаризми)» [Хомяков 1974, с. 6]. Ці пласти, незважаючи на значні відмінності, мають також і

спільні ознаки, такі, як яскраво виражену експресивність у її різноманітних виявах (жартівливо-іронічну, фамільярно-глузливу, пейоративну з різкими оцінками, непристойну), і відіграють специфічну соціолінгвістичну та стилістичну роль у мові й художньому тексті.

Підсумовуючи дослідження В. Д. Дєвкіна, припускаємо, що він уважає субстандартну лексику частиною розмовної мови, яка в його розумінні є найвагомішою у функціонуванні побутової мови, повсякденному житті, праці, неофіційній атмосфері. «У розмовному мовленні існують свої закономірності, що не збігаються з нормами літературної мови. У лексичній сфері спостерігається значна питома вага <…> слів – слів із постійним (емоційним або іншим) забарвленням: колоквіалізмів, жаргонізмів, діалектизмів, територіально обмежених варіантів, різних словникових одиниць зниженого стилістичного тону» [Девкин 1965, с. 9]. Автор також зараховує до лексичної сфери розмовної лексики своєрідні слововживання, що провокують у реципієнта виникнення асоціативних зв'язків (іронія, натяки, гра слів), образні слововживання, слова-паразити, фразеологізми, модні слова. Стверджувати, що субстандарт є мовою, було б необачно, оскільки створити штучно яку-небудь особливу зашифровану мову зі своєю граматикою та словником поки не вдавалося, тому справа обмежувалася лише певним набором слів-синонімів, що замінюють загальноприйняті назви» [Девкин 1965, с. 255].

Б. О. Серебренников повністю зараховує субстандартну лексику до мовленнєвих стилів, називаючи її соціальним варіантом [Серебренников 1970]. Із стилістичного погляду Ю. М. Скребнєв уводить поняття «субнейтральні слова», у характеристиках якого читаємо визначення субстандартної лексики: «<…> слова, що є зниженими відносно до нейтральної лексики <…>» [Скребнев 2003, с. 65].

Міркування про субстандрат як більш широке поняття, ніж знижена лексика, подає М. О. Глухова. Вона дійшла висновку, що субстандарт можна визначити як один із «складників форм існування мови, дотримуючись тим

самим погляду, висловленого вперше В. А. Бодуеном де Куртене на початку XX століття» [Глухова 2003, с. 16]. Незважаючи на очевидну різницю підходів і поглядів у визначенні природи та змісту субстандарту, можна підкреслити загальну, спільну ознаку всіх концепцій: субстандарт об'єднує деякі різновиди (підсистеми) національної мови, що перебувають за межами літературної норми та протилежні стандарту, який містить сукупність мовних явищ, що становлять норму.

Абстрактність такого розмежування подолано в тих дослідженнях, де актуалізуються поняття «стандарт», що пов'язанані зі стратифікацією лексичного складу національної мови. Проаналізувавши погляди зарубіжних та українських лінгвістів, уважаємо субстандарт мовним кодом, що має низку соціолексичних характеристик, оскільки перебуває між стандартом (мовною нормою) і нестандартом у системі мови, тобто субстандартна лексика – це нелітературний пласт лексики, що функціонує переважно в усному мовленні, має специфічний яскраво виражений емоційно-експресивний, нерідко оцінний характер.

На сучасному етапі розвитку мовознавства субстандартну лексику визначають як нелітературний шар лексики, який переважає в усному мовленні, вирізняється специфічним яскраво вираженим емоційно-експресивним, нерідко оцінним забарвленням. Складниками субстандартної лексики в мові засобів масової комунікації є: соціолектизми, територіальні діалектизми, суржикізми.

1.4. Класифікація субстандартної лексики в мовознавстві

Існує чимало лінгвістичних поглядів не тільки на походження, функціонування, а й на класифікацію субстандарту. Дотепер немає єдиної думки щодо природи цього явища й відповідно єдиного чіткого визначення, з яким би погодилася більшість дослідників. Звернемося до найвідоміших класифікацій субстандарту.

Загальне уявлення про склад субстандарту пропонує Е. Партридж у фундаментальній праці «Словник сленгу і нестандартної англійської мови», де подано такі категорії: сленг і кент; колоквіалізми; фрази-пастки; псевдоніми; вульгаризми [Partridge 1963].

М. М. Маковський наводить дані «Короткого оксфордського словника» та ілюструє схему співвідношення сленгу з іншими пластами англійської лексики (літературно-книжною лексикою, загальнонародним стандартом, розмовною лексикою, просторіччям, сленгом, підстандартом, жаргоном, блатною мовою) [Маковский 2007, с. 40].

Розмовна лексика, на нашу думку, повинна входити до складу субстандарту на підставі того, що літературний розмовний лексикон неможливо чітко відокремити від нелітературного. І. Р. Гальперін стверджує, що «між загальнолітературною розмовною лексикою і фразеологією та деякими групами нелітературної лексики немає чітких меж. Обґрунтовано, що загальнолітературна розмовна лексика майже непомітно переходить до розряду слів, які вже не входять у норми літературного вживання» [Гальперин 1956, с. 108]. Водночас автор виокремлює такі основні класи нелітературної розмовної лексики та фразеології: сленг, професіоналізми, жаргонізми, вульгаризми, діалектизми.

Р. І. Розіна вслід за дослідниками В. І. Бєліковим і Л. П. Крисіним уважає, що за межами літературної мови перебувають такі підсистеми: сленг, регіональні діалекти, професійні жаргони, злодійське арго, жаргони різних замкнених груп, міське просторіччя [Розина 2005, с. 17].

В. О. Хом’яков наводить свою теоретичну модель співвідношення елементів, беручи за точку відліку пласт загального сленгу. Найближче до загальних сленгізмів розташовані вульгаризми, на однаковій відстані від загальних сленгізмів із протилежного боку перебувають «низькі» колоквіалізми й корпоративні жаргонізми, а вже потім кентизми. «Професійні жаргонізми перебувають на однаковій відстані від загальних сленгізмів й вульгаризмів, від яких вони найбільш віддалені; з одного боку,

професійні жаргонізми межують із корпоративними, з іншого – із «низькими» колоквіалізмами» [Хомяков 1974, с. 8].

В. О. Хом'яков класифікував зазначені компоненти на просторіччя за певними типами. Мовознавець уважав, що за найбільшою подібністю ознак їх слід об'єднати в «низькі» колоквіалізми, загальні сленгізми, а вульгаризми – в особливий різновид просторіччя як своєрідний загальновідомий просторічний інтердіалект (лексичне експресивне просторіччя), протиставляючи його, з одного боку, літературному стандарту, з іншого – жаргонам і кенту, які утворюють соціально-професійні просторіччя. Окрім того, учений наголошував на таких різновидах, як: нелітературне просторіччя (інтердіалект неписьменних і малописьменних людей), локальне або територіальне просторіччя (міські говори або напівдіалекти на зразок лондонського кокні та ліверпульського скауз в Англії і негритянських говорів Нью-Йорка і Нового Орлеана в США) [Хомяков 1974, с. 9].

Із погляду сучасної англійської лексикології субстандартні утворення представлені в неформальних словах та групах слів, які традиційно поділяють на колоквіальні, сленгові та діалектні слова й групи слів. Усі ці неформальні слова та групи слів належать до стилістично маркованої лексики.

Власні погляди на класифікацію субстандартної лексики висловлює низка мовознавців. О'Грейді пропонує класифікацію тих лексем, які можна віднести до субстандартної лексики: «<…> сленг, жаргон і арго, два останніх дуже часто використовують в одному значенні» [O'Grady 1991, с. 198].

О. Є. Матюшенко пропонує стилістичну диференціацію загальної лексики мови на визнану літературну, що охоплює книжково-писемну, загальну і розмовну та нелітературну, знижену розмовну лексику, сленг, жаргон, арго та вульгаризми [Матюшенко 2007, с. 5].

В. П. Коровушкін пропонує стратифікацію субстандарту з погляду соціолектології. «Підставою для такої класифікації є положення

про соціально-комунікативні стратифікації, що є ресурсами національної мови або її національного варіанту від літературної мови до соціалізованих, територіальних, етнічних, соціальних діалектів та просторіччя» [Коровушкин 2008, с. 60–61]. Основною характеристикою всіх компонентів стратифікації є те, що вони перебувають у відношенні функціонального доповнення. Автор підкреслює три головні ознаки, що відрізняють субстандартну лексику від стандартної, характеризуючи кожен компонент: 1) етико-стилістична маркованість; 2) соціальна, професійно-корпоративна детермінованість; 3) езотеричність. Першу ознаку можна зарахувати до всіх елементів лексичного субстандарту. Він може виявлятися у відсутності другої й третьої ознак. Проте друга та третя ознаки характерні не для всіх субстандартних елементів і виявляються тільки разом із першою. На думку В. П. Коровушкіна, перша ознака має значення для розмежування лексичного стандарту і субстандарту, інші слугують для диференціації різних компонентів субстандарту.

Т. О. Ломтєва, аналізуючи різні погляди вчених у галузі субстандарту, приєднується до думки В. Д. Бондалєтова, Т. М. Бєляєвої та В. О. Хом'якова, класифікуючи нестандартну лексику на: «1) спеціальні сленгізми – жаргонізми, кентизми (арготизми); 2) загальні сленгізми; 3) «низькі» колоквіалізми; 4) міські напівдіалекти на зразок «кокні» і «скауз»; 5) вульгаризми; 6) оказіоналізми [Ломтева 2005, с. 19].

Ю. М. Скребнєв зосереджує увагу на таких пластах лексичного нестандарту: «а) слова, які використовують у неформальному спілкуванні – розмовні (нелітературні) слова; б) жаргон і сленг, а також оказіоналізми; в) вульгаризми» [Скребнев 2003, с. 18].

У сучасному українському мовознавстві ґрунтовних досліджень у галузі субстандарту дотепер здійснено не було. Л. О. Ставицька розглядає субстандартну лексику й зазначає, що «жаргонна лексика, як і, до речі, решта субстандартних і ненормативних лексичних страт мови, – прерогатива насамперед усно-розмовної живої мови. Образно кажучи, жаргон, сленг – це

фольклор, адресований, головно, слухачеві, а не читачеві» [Ставицька 2005, с. 155]. Проте дослідниця українського жаргону не пропонує визначення й класифікації субстандартної лексики.

Певним унеском у розв'язання цієї проблеми слід уважати дисертацію М. І. Навальної, де проаналізовано функціональні параметри та стилістичний потенціал субстандартної лексики в мові української періодики початку XXI століття та зараховано до її складу жаргон і сленг [Навальна 2011].

Проблеми стандарту і субстандарту в мовному континуумі та оцінки субстандарту в зарубіжному та вітчизняному метамовному дискурсі порушують К. Л. Бондаренко та О. С. Бондаренко у навчальному посібнику «Зіставна лексикологія» (гендерний та соціолінгвістичний аспекти) [Бондаренко 2011].

Мовознавці по-різному трактують субстандарт і складники мовного субстандарту, проте, якщо порівняти основні концепції зарубіжних та українських лінгвістів, то можна зробити висновок про те, що компонентні складники субстандарту становлять відносно стійкі ознаки, які варіюють неоднакову кількість мовних підсистем.

1.5. Субстандартна лексика та характеристика основних складників

Субстандартна лексика – ненормативна підситема сучасної української мови, що найбільш реагує на нові тенденції мовного розвитку, оскільки вона не пов'язана з консервативними нормами, основна функція яких – утримувати стабільність мовної системи, що в процесі еволюції будь-якої мови вступає в протиріччя з динамікою розвитку мови й у підсумку призводить до зміни або коригування норми. Субстандартна лексика активно взаємодіє з нормативною частиною мови та активно впливає на неї, у результаті чого елементи субстандарту проникають у літературну мову, відбувається своєрідна «легалізація» субстандартних одиниць. Найбільш

виразно ці процеси простежуємо на рівні лексики як найдинамічнішого шару загальнонаціональної мови. Середовищем, через яке відбувається «засвоєння» літературною мовою елементів субстандарту, є розмовна мова, що безпосередньо пов'язує нормативну і ненормативну сфери й багато в чому формує основи мовного стандарту.

Субстандарт орієнтований, передовсім, на певні соціальні чи професійні групи, а різновиди субстандарту в ході історичного розвитку мови трансформувалися у своєрідні мікросистеми, що розвиваються всередині загальномовної системи за аналогічними законами, але зі своєю особливою специфікою. Однак наприкінці XX століття ці мікросистеми стали виявляти все більш виразну тенденцію до зближення, аж до об'єднання, що, на нашу думку, відбиває загальні закономірності й тенденції розвитку людського суспільства. Однією з причин такого зближення стала прозорість між різними соціальними групами і, як наслідок, більша розмитість між жаргоном, арго і сленгом та виникнення своєрідного «супержаргону» («загального сленгу») – загальнонаціонального субстандарту.

1.5.1. Проблема розмежування арго, жаргону і сленгу

Важливим для нашого дослідження є питання про розмежування та статус «арго», «жаргону» і «сленгу» як основних складників субстандартної лексики. У лінгвістиці дотепер існує кілька усталених поглядів на характер і призначення субстандартних одиниць, які діаметрально протилежні та походять із різноманітних концепцій про субстандарт. Одні дослідники вважали, що основне призначення арго – це приховати зміст розмови від сторонніх людей; на думку інших, воно має не криптологічний характер, а розважальний. Класичним уважають міркування мовознавців про те, що арго – умовна, штучна чи професійна мова, яка розвивалася й функціонувала як криптологічна система, призначенням якої було передавати один одному

нескладну інформацію при сторонніх. Такого підходу дотримуються І. А. Бодуен де Куртене [Бодуэн де Куртенэ 1963], М. Б. Бахтін [Бахтин 1975], С. І. Ожегов [Ожегов 1975], І. О. Стернін [Стернин 2003] та ін.

У спектрі позалітературної лексики взаємопереходи елементів одного лексичного пласта в інший умовні та настільки нестійкі, що між ними важко провести чітке розмежування. Функціональне навантаження арготизмів, жаргонізмів і сленгізмів в умовах усної комунікації призводить до зближення, змішування та їхньої взаємозаміни і як термінів, і як функціонально-мовних одиниць, у зв'язку з чим досить важко відрізнити терміни один від одного – і не тільки носіям мови, але й професійним лексикографам. Особливо розмитий та умовний поділ спостерігаємо між арго та жаргоном.

Арго виникло ще на ранніх етапах розвитку людства і було знайоме єгипетським рабам, а в Європі відоме з часів римських завойовників. Лексику декласованих елементів почали досліджувати у середині XIX ст. і називали *умовною мовою злочинців*, *байковою мовою*, *музикою* [Грачёв 2009, с. 128]. Першим дослідником мови декласових елементів уважають І. І. Срезневського [Срезневский 1959], який опублікував матеріали таємних мов, назвавши їх *офенськими мовами*. Вагомими в галузі вивчення *арго* стали праці В. І. Даля [ТСЖВЯ 1999]. Лексикограф звернув увагу на арготизми – мову декласованих елементів та розмістив у своїй праці близько ста шістдесяти лексем і двадцять прикладів слововживання *арго*.

Зафіксоване в словнику В. І. Даля слово *жаргон* тлумачиться як «говірка», «говір», «місцева мова». В «Енциклопедичному словнику» Ф. О. Брокгауза й І. О. Ефрона до аналогічних характеристик додається ще тлумачення «зіпсоване наріччя» та пояснення: «…жаргони інколи вигадують для певної мети, наприклад *жаргон злодіїв, жебраків* та ін.» [ЭСБЕ 1894, Т. 11 А (22)].

На початку XX століття до студіювання субстандартної лексики зверталися такі дослідники, як В. Ф. Трахтенберг [Трахтенберг 1908],

І. А. Бодуен де Куртене [Бодуэн де Куртенэ 1963], які характеризували кримінальнальне арго («блатну музику») як загальнокримінальний, тюремний різновид мови, що виник із потреби кримінальних елементів зберегти в таємниці від сторонніх предмет мовлення та приховати свою діяльність від інших [Бодуэн де Куртенэ 1963, с. 161].

У «Тлумачному словнику російської мови» Д. І. Ушакова читаємо: «Жаргон: 1. Те, що й арго. 2. Назва місцевого наріччя, що здається зіпсованим людині, яка володіє літературною мовою. 3. Побутова назва єврейської розмовної мови, ідиш» [ТСРЯ 2012, с. 846–847].

Словники та лінгвістичні довідники середини XX століття, а також виданий пізніше «Довідник лінгвістичних термінів» Д. Е. Розенталя та М. О. Тєлєнкової не розмежовують поняття *арго* і *жаргон*: їх тлумачення мають взаємопокликання. Термін «сленг» у названих словниках взагалі відсутній, що свідчить про відносну новизну цього терміна в лінгвістичній літературі означеного періоду [СЛТ 1957].

Певні відмінності в тлумаченні термінів «арго» і «жаргон» можна спостерігати у «Великому енциклопедичному словнику»: жаргон – «це соціальний різновид мовлення, що відрізняється від загальнонародного специфічною лексикою і фразеологією» [БЭС, 1993, с. 433]. Арго тлумачиться як «діалект певної соціальної групи (перв. – злодійська мова)» [там само, с. 73]. «Толковий словарь русского языка» Д. І. Ушакова фіксує таке значення жаргону: «мовлення певної соціальної чи іншої об’єднаної спільними зацікавленнями групи, що містить значну кількість слів і виразів, які відрізняються від загальної мови, зокрема штучних, інколи умовних», арго – «умовні фрази й слова, що використовуються певною відокремленою соціальною чи професійною групою, її умовна мова» [ТСРЯ 2007, Т. II, с. 510].

Як бачимо, наведені вище визначення не дають змоги провести чітку межу між термінами «арго» і «жаргон».

Однак у дослідженнях мовознавців і словниках останніх часів тенденція до розмежування згаданих термінів помітна. В. Б. Биков характеризує арго як «…різновид мовлення, <⋯>, що обслуговує різноманітні колективи асоціального, так званого кримінального елемента: спекулянтів, злодіїв, хуліганів» [Быков 1991, с. 50].

У «Лінгвістичному енциклопедичному словнику» подано такі дефініції: «Арго (франц. argot) – особлива мова певної обмеженої професійної чи соціальної групи, що складається з вільно обраних видозмінених елементів однієї чи декількох природних мов. Арго використовують зазвичай із метою приховування предмета комунікації, а також як засіб відокремлення групи від іншої частини суспільства. Термін *арго* найчастіше використовують у вузькому значенні, позначаючи спосіб спілкування декласованих елементів, що має розповсюдження в середовищі злочинного світу» [ЛЭС 1990, с. 43].

Про жаргон у тому ж словнику сказано так: «Жаргон – різновид мовлення, що використовують переважно в усному спілкуванні окремих відносно стійких груп, що об’єднують людей за професією, становищем у суспільстві, зацікавленнями чи віком. Від загальнонародної мови жаргон відрізняється специфічною лексикою і фразеологією та особливим використанням словотворчих засобів» [ЛЭС 1990, с. 151].

Ш. Баллі наполягав на розмежуванні термінів «арго» і «жаргон». Мовознавець зазначав, що арго – форма фамільярного мовлення, яка характеризується яскравим соціальним забарвленням, а також тим, що перебуває в суспільстві під забороною, оскільки вважається непристойною [Балли 1961, с. 278]. В. Д. Бондалєтов дотримується принципу розмежування двох видів арго – арго професійних і арго декласованих груп. На думку вченого, арго декласованих виконує, окрім головних, функцію експресивно-оцінну, а також є сигналом належності до ізольованого та асоціального співтовариства [Бондалетов 1987, с. 67].

Особливе місце в дослідженні субстандартної лексики належить працям В. С. Єлістратова, який виокремив *аргонологію* в окрему лінгвістичну

дисципліну. Терміни «арго», «жаргон», «сленг», «інтержаргон» він пропонує розглядати як єдине загальне поняття «арго» за допомогою різного ступеня герметизації: наприклад, жаргон перукарів – це закрите арго (найвищий ступінь герметизації); молодіжний сленг – раблезіанське (відкрите, тобто розгерметизоване) арго [Елистратов 1995].

Л. І. Скворцов пропонує таке визначення терміна: «Арго – соціальний різновид мовлення, що характеризується вузькопрофесійною чи своєрідно освоєною (в змістовому і словотворчому відношеннях) загальновживаною лексикою, нерідко з елементами умовності, штучності і «таємності». Арго належить до відносно замкнених груп і спільнот. У суто термінологічному значенні арго – це мова низів суспільства, декласованих груп і кримінального світу: злодіїв, шулері та ін.» [Скворцов 2009, с. 23–24].

В. В. Хімік указує на істотне протиріччя у тлумаченні терміна різними лінгвістичними школами. «Поняття арго, з одного боку, начебто дублюється терміном жаргон, а з іншого боку, звужується до часткового різновиду: арго – це злодійський жаргон. Протилежний підхід до проблеми – розширене тлумачення поняття арго: будь-які герметичні системи, від закритих систем типу сімейного арго до відкритих, масових…» [Химик 1998, с. 12]. Дослідник пропонує підхід, в якому два погляди на поняття арго перетинаються. «Арго – це закрита лексична підсистема спеціальних номінацій, що обслуговує вузькі соціальні інтереси, найчастіше професійні» [там само, с. 12].

Більшість мовознавців уважає, що арго потрібне декласованим групам для приховування своїх цілей, намірів, для того, щоб вдаліше здійснювати злочини. «Часто основною функцією злодійського жаргону (арго), – вважають конспіративну. Зокрема, цей тип соціальних діалектів може виконувати її. Але це не єдина його функція» [Бондалетов 1987, с. 66]. Характеризуючи функції злодійського жаргону (арго), вчений зазначає, що наявність у складі словника арго майже 70 відсотків експресивно-емоційних

слів наводить на думку про те, що однією з його функцій, не другорядною, а основною, є експресивно-виразна [Бондалетов 1987, с. 74].

У своїх працях Д. С. Ліхачов розглядає ознаки арго в широкому соціологічному й культурологічному контекстах; Б. О. Ларін порушує питання про арго як мову представників певної професії чи соціальної групи, яка характерна для комунікації містян [Ларин 1977, с. 175–176].

Л. О. Ставицька вважає, що «навряд чи можна заперечувати експресивність злодійського арго як свята вербальної свободи, своєрідної театральної дії» [Ставицька 2005, с. 28].

В. В. Хімік [Химик 1998] та В. С. Єлістратов дотримуються думки про те, що арго може розглядатися як засіб експресивно-емоційного та поетичного потенціалу, як засіб збереження і трансляції субкультурних цінностей: «Насправді арготизм поєднує в собі історію та емоцію, його можна схарактеризувати як експресивний історизм» [СРА 2000, с. 595].

В українській мові здавна відомі арго сліпих кобзарів і лірників, дротарів, кушнірів, кожухарів, шаповалів, сліпців-жебраків, збирачів церковних пожертв, що, за визначенням Л. О. Ставицької, становить синтез професійних мов і таємних [Ставицька 2005, с. 25]. І. Г. Матвіяс теж зазначав, що арго лірників, жебраків займають проміжне становище між професійними говорами і жаргонами. До арго належать також бурсацькі та школярські арго, пов’язані насамперед із розважальним характером комунікації та побудовані на свідомому поєднанні несполучуваних частин різних слів та додаванні закінчень на зразок латини [УМЕ 2004, с. 31]. Таке твердження заперечує Л. О. Ставицька, зазначаючи, що «українські бурсацько-семінарські арго, по суті, є молодіжним жаргоном, що ввібрав риси тогочасної жаргонізованої розмовної мови» [Ставицька 2005, с. 26].

Досить значний внесок у проблему дослідження арготизмів вніс О. Т. Горбач. Він зафіксував арго лірників, картярів і шахістів, вояків, школярів і студентів, преступницько-тюремних і вуличних прошарків [Горбач 1960; 1963; 1966; 1974; 1974 а; 1983]. У 1977 р. виходить друком

наукова розвідка Й. О. Дзендзелівського «Арго волинських лірників», додатком до якої став словник із 1700 лексем [Дзендзелівський 1996]. Арготичний словник українських лірників і ремісників формувався за рахунок запозичень з інших мов, а також засобами власне української лексики, яка з часом трансформувалася відповідно до таємного спрямування таких словотвірних елементів, звукових переінакшень, метафоризації, утворень від різних частин мови [Ставицька 2005, с. 84–111]. У часи незалежності України вийшов друком словник Л. О. Ставицької «Український жарґон. Словник», а «виникнення арго пов'язане з тим періодом історії мови – доби феодалізму, – коли існували закриті, замкнені корпорації ремісників, мандрівних торгівців, жебраків тощо, які з метою самозахисту і відособленості від решти суспільства і збереження своїх професійних таємниць створювали спеціальні мовні коди» [Ставицька 2005, с. 24].

В Україні залишки лірницького, жебрацького, професійного арго зберігалися до 40-х – 60-х рр. XX ст. [Дзендзелівський 1996; 1996 а]. У 80-і – 90-і рр. XX ст. активізується функціонування арго, спричинене перебудовою в СРСР. На думку українських дослідників, поняттєва сутність арго в мовознавстві є досить розмитою і дифузною [Ставицька 2005, с. 30].

У академічному виданні «Сучасна українська літературна мова: стилістика» зазначено: «Різновидом жаргону є арго. Арго – це умовна говірка якої-небудь соціальної групи з певним набором слів, незрозумілих для сторонніх» [Сучасна 1973, с. 207]. О. Т. Горбач зауважував: «Арго – це одна зі спеціальних мов, яку вживають поміж собою тільки члени окремих соціально-професійних груп в особливих умовах» [Горбач 1983 а, с. 524].

Л. О. Ставицька відзначає, що сучасні лінгвісти таємність арго виключають [Ставицька 2005, с. 28]. Теорія секретного характеру, зашифровування («потаємності») арго не витримала випробовування часом [Липатов 2010, с. 20]. Прийнято вважати, що створення штучної мови – надзвичайно складна праця навіть для спеціаліста, тому зловмисники

спілкуються звичайним вульгарним наріччям, позбавленим мовної гри [Грачёв 1996, с. 67–71; Саблина 1982, с. 90–93].

Погоджуємося з думкою Л. О. Ставицької про те, що в основі арго лежить загальнонародна мова з її граматичною системою, проте істотно відмінна за словниковим складом. Арготизми утворюються від загальновідомих слів із прозорою чи не зовсім ясною внутрішньою формою та своєрідною будовою [Ставицька 2005, с. 26]. Дослідниця вважає арго умовною мовою, що застосовується як засіб приховання предмета комунікації, взаємного розпізнавання або відмежування її носіїв. У вузькому розумінні термін позначає спосіб спілкування декласованих елементів, поширений у середовищі злочинного світу [Ставицька 2005, с. 23].

Важливою й цікавою є думка Д. С. Ліхачова на взаємодію соціального діалекту та емоційної сфери людини, суть її в тому, що «основна загальна ознака, яка відрізняє мову носія арго від мови інженера чи робітника, полягає в емоційній насиченості першого» [Лихачёв 1935, с. 48].

Існують оригінальні підходи до визначення статусу арго. До таких можна зарахувати теорію В. С. Єлістратова, який арго розуміє як «систему словотворення, систему утворення слів, виразів і текстів, систему прийомів поетичного мистецтва, коротко кажучи, поетику, різновид поетики» [Елистратов 1995, с. 17–18].

Н. М. Шарандіна вважає арго особливою функціональною системою, яка має свій лексичний потенціал, свої історичні корені, специфіку реалізації в мовленні, елементарну писемність (татуювання, абревіатури), лексичні та граматичні особливості, закони слово- й формотворення [Шарандина 2007, с. 171–177].

Т. М. Кондратюк у «Словнику сучасного українського сленгу» пропонує власне трактування терміна «арго» – «це мова малих, соціально замкнутих груп, яка є їх соціальним маркером і слугує засобом відмежування, протиставлення членів даної групи іншій частині суспільства». Окрім того, дослідниця зазначає, що в сучасних мовних реаліях

арго не знаходить вияву [ССУС 2006, с. 15].

Отже, погоджуючись з думкою більшості дослідників, зазначимо, що *арго* – це стійкий, найменш рухливий пласт субстандартної лексики, призначений для закритих груп людей з метою таємного спілкування, найчастіше об'єднаних злочинними, кримінальними інтересами, або груп з криптолалічними функціями.

Досить часто в лінгвістичній літературі термін «жаргон» трактують як синонім «арго». Знаходимо таке визначення: «жаргон – це різновид мовлення, що використовує переважно в усному спілкуванні окрема відносно стійка соціальна група, об’єднана за професійними ознаками, становищем у суспільстві, зацікавленнями чи віком. Від загальнонародної мови жаргон відрізняється специфічною лексикою і фразеологією та особливим використанням словотворчих засобів» [ЛЭС 1990, с. 360].

Жаргонізми – одна із найчастіше оновлюваних груп лексики і фразеології. Важко говорити про чітке визначення й належність лексичних одиниць до того чи іншого класу субстандарту через динаміку елементів у межах субстандартної лексики. Під час заміни пейоративної експресії вульгарною загальні сленгізми переходять у вульгаризми, причому відбувається й зворотний перехід, який надалі може супроводжуватися переходом вульгаризмів у «низькі» колоквіалізми. А під час заміни загальної пейоративної функції та виходу на перший план комунікативної функції здійснюється перехід загальних сленгізмів у «низькі» колоквіалізми. «Корпоративні жаргонізми стають загальними сленгізмами, коли втрачають соціальну обмеженість в узусі. Із втратою професійної обмеженості в узусі професійні жаргонізми зазвичай стають «низькими» колоквіалізмами і поступово переходять в літературний стандарт» [Хомяков 1974, с. 7–8].

Незважаючи на чисельні дослідження, присвячені проблемам жаргону, у сучасній лінгвістиці продовжують фіксувати термінологічну невизначеність, яка стосується терміну «жаргон». На думку В. С. Єлістратова, цей факт можна пояснити тим, що складно знайти інший

такий лінгвістичний феномен, із приводу якого діаметрально розходяться думки, тому що жаргон відбиває мовні, побутові, соціальні взаємини та індивідуальну психологію й культуру в найширшому розумінні цього слова [Елистратов 1995, с. 74].

Найактивніші дослідження жаргону було здійснено в 60–70-их роках XX століття. Чимало робіт із досліджуваної проблеми з'явилося на межі XX – XXI століть. Починаючи з 90-х років XX ст. зросла увага лінгвістів до жаргонного субстрату. Саме для цього періоду характерний «жаргонний вибух», тобто активний перехід жаргонних одиниць у комунікативний простір різносоціальних прошарків етносоціуму. Дослідження в галузі української жаргонології та функціонування соціолектів у різні періоди порушували лінгвісти О. Т. Горбач [Горбач 1983], Л. О. Ставицька [Ставицька 1999; 2000; 2001; 2002; 2005], Н. О. Шовгун [Шовгун 2000], Н. В. Третяк [Третяк 2013], С. А. Мартос [Мартос 2006], І. І. Щур [Щур 2006] та ін.

Слова, властиві розмовному мовленню певного професійного середовища, називають професійними жаргонами. У лінгвістичній літературі їх іноді зараховують до явищ професійного просторіччя як різновиду побутового просторіччя, тематично пов'язаного з різними групами професійно-термінологічної лексики.

Особливістю професійних жаргонізмів є відсутність системності в їхньому функціонуванні, лаконічна образність, здатність до проникнення в інші професійні лексичні системи, у побутове розмовне мовлення й навіть у спеціальну літературу. Професійні жаргонізми мають зазвичай експресивно нейтральні відповідники в загальнонародній мові та в професійних словниках.

Значно частіше термін «жаргон» застосовують у лінгвістичній літературі для позначення не професійного, а соціального відгалуження від загальновживаної мови. «Жаргон – це сукупність особливостей словника розмовного мовлення людей, зв'язаних певною спільністю інтересів»

[Сучасна 1973, с. 203]. Природно, що найчастіше ця спільність має професійний характер, і тому професійні жаргонізми найлегше виокремлюють у словнику літературної мови. Проте в повсякденному житті зв'язки між носіями мови складніші й різноманітніші. Спільність зацікавлень може бути зумовлена, наприклад, тривалим перебуванням у певному середовищі (навчання, служба у війську, тривале лікування), однаковим захопленням чим-небудь (спортом, мисливством, театром). Специфічний жаргон виникає також у середовищах людей, пов'язаних спільною діяльністю негативного характеру, наприклад, серед картярів, наркоманів, любителів алкоголю.

Л. І. Скворцов визначає жаргон як «соціальний різновид мовлення, що характеризується професійною (нерідко експресивно переосмисленою) лексикою та фразеологією загальнонародної мови. Жаргон належить до відкритих соціальних груп, об'єднаних спільністю зацікавлень, звичок, занять, соціального стану тощо (напр., жаргон мисливців, спортсменів, моряків)» [Скворцов 2009, с. 82–84].

На думку В. В. Хіміка, «жаргон – значно ширше поняття, напіввідкрита лексико-фразеологічна підсистема, застосовувана тією чи тією соціальною групою з метою відокремлення від решти мовної спільноти» [Химик 2004 с. 13].

Низка лінгвістичних джерел вказує на те, що основна специфічна ознака жаргону – ігрова суть, а головна функція – обслуговування не професійних інтересів, а створення певної образності, у якій передавалося б ставлення до описуваного предмета, емоції, відтінок (емоційно-експресивна та ігрова функції). «У відкритих групах (молодь) жаргон – це «колективна гра» [Хорошева 2002].

Л. І. Скворцов пропонує схожу ідею: «жаргонізм легко пізнаваний і більш-менш зрозумілий всім, для цього його й використовують: уживаючи жаргонне слово, мовець маніфестує або імітує свою належність до певної соціальної групи й висловлює ставлення до навколишнього <…> із позиції

цієї соціальної групи» [Скворцов 2009, с. 13].

У «Словнику іншомовних слів» за редакцією Л. О. Пустовіт знаходимо такі визначення: «Жаргон – мова певної соціальної чи професійної групи, що є відгалуженням загальнонародної і відрізняється від неї набором специфічних слів та висловів, які відображають спеціальні потреби та смаки цієї групи, і включаються в жаргон, щоб зробити його незрозумілим для інших; спотворена, вульгарна, неправильна мова» [СІС 2000, с. 442]; «Сленг – жаргонні слова або вирази, характерні для мовлення людей певних професій або соціальних прошарків, які, проникаючи в літературну мову, набувають певного емоційно-експресивного забарвлення» [СІС 2000, с. 45]; «Арго – спеціальний умовний жаргон вузької соціальної групи, набір незрозумілих для сторонніх людей слів і висловів, який вживають з метою ізолюватися від інших» [СІС 2000, с. 107].

У «Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів» за редакцією С. Я. Єрмоленко ці терміни подано так: «Жаргон – соціальний діалект, яким користуються мовці, об’єднані спільними інтересами, захопленнями, професією, віком, ситуацією. Відрізняється від літературної мови специфічною лексикою і вимовою, існує не окремо, а на основі певної мови» [КТСЛТ 2001, с. 60]; «Сленг – варіант професійної мови, слова та вирази, що використовуються у спілкуванні людей різних вікових груп, професій, соціальних прошарків» [КТСЛТ 2001, с. 160]; «Арго – мова вузької соціальної чи професійної групи, створена з метою мовного відокремлення, відзначається наявністю слів, незрозумілих для сторонніх. Арго злодіїв, арго жебраків, арго школярів» [КТСЛТ 2001, с. 21].

Отже, проаналізувавши основні погляди лінгвістів на жаргон, формулюємо таке визначення: *жаргон* – це субстандартна лексика, що функціонує в межах неформального спілкування відокремленими групами, які використовують її в загальних інтересах носіїв мови. Основними різновидами є *соціально-професійний жаргон і молодіжний жаргон*.

За останні десятиліття соціолекти зазнали змін у результаті сформованої культурно-мовної ситуації в сучасній Україні, що спричинило як позитивні, так і негативні явища, і насамперед, тут слід говорити про байдужість до правильності, лексичної точності мови, про втрату почуття міри у вживанні нелітературних мовних засобів.

Нові форми суспільних відносин певним чином позначилися на молоді – соціально найбільш перспективному пласті суспільства, мовна компетенція та мовна поведінка якого багато в чому визначають напрямок розвитку інших соціальних підсистем мови, зокрема розмовної мови та літературної мови. Молодіжний сленг у повсякденному спілкуванні молоді є своєрідним показником її рівня розвитку, зацікавлень, смаків і потреб та активно відбиває зміни в суспільному житті країни, пов'язані із соціально-економічними та політичними реформами.

Останнім часом сленг активно проникає в усне розмовне мовлення та мову засобів масової комунікації, усе відчутніше впливає на українську літературну мову, а також є об'єктом зацікавлення українських дослідників, які вивчають взаємодію молодіжного сленгу з іншими соціальними діалектами, його понятттєво-тематичний склад і стилістичне забарвлення, аналізують джерела поповнення та словотвірні моделі лексики сленгу. Особливу увагу приділяють проблемам тематичної класифікації, яка не втрачає своєї актуальності та є предметом обговорення лінгвістів.

Сленг – один із найпоширеніших пластів субстандарту. Про нього згадує більшість дослідників субстандарту. Як підкреслює І. Р. Гальперін, етимологія терміна «сленг» досить розмита, свідчення цього – чисельні визначення сленгу, що мають подібний характер. Сленг часто сплутують з іншими пластами субстандарту: діалектами, вульгаризмами, жаргонізмами [Гальперин 1956, с. 110].

Термін «сленг» порівняно недавно ввійшов у понятійну базу української науки, і його значення неусталене повністю. Лексема «сленг» (англ. slang), можливо, походить від норвезького *slengenamn* (кличка).

Уперше її вживають в англійській мові в середині XV ст. у значенні «особливий словник шахраїв або крадіїв». Перше використання в значенні «розмовна мова з живими та модними виразами» зареєстровано в 1818 р. У сучасній англійській мові, за визначенням у Оксфордському тлумачному словнику, сленг – це «особливі неформальні слова й вирази, характерні для розмовної мови, широко використовувані представниками особливих груп, наприклад, дітьми, злочинцями, солдатами і т. п.» [Little, Fowler, Coulson 1947].

Щодо тлумачення терміна сленг у мовознавстві існує кілька поглядів. Зокрема, І. Р. Гальперін у статті «О термине «слэнг», покликається на невизначеність цієї лінгвістичної категорії та загалом заперечує її існування й пропонує використовувати термін як синонім до терміна «жаргон», оскільки так прийнято в англійській мові. Аргументація лінгвіста ґрунтується на результатах досліджень англійських вчених-лексикографів, які показують, що одне і те ж слово в словниках має неоднакову лінгвістичну інтерпретацію. Дослідник не допускає існування сленгу як самостійного мовленнєвого різновиду, пропонуючи використовувати номінацію як англійський синонім до терміна «жаргон» [Гальперин 1956]. Таку ж думку висловлено в «Лінгвістичному енциклопедичному словнику» [ЛЭС 1990, с. 461].

Проте переважна більшість лінгвістів визнають існування сленгу як окремого явища серед соціальних діалектів.

«Великий енциклопедичний словник» тлумачить термін сленг так: 1) мова соціально чи професійно відокремлених груп протилежна до літературної мови; 2) варіант розмовного мовлення (зокрема й експресивно забарвлені елементи), неспіввідносний з нормою літературної мови [БЭС 1993, с. 1117].

Е. М. Береговська зазначає, що сленг має репрезентативне домінування й антропоцентричне спрямування; усі процеси, притаманні мові в сленговій комунікації, відбуваються швидше, вони доступніші безпосередньому спостереженню. Значення терміна «сленг» дослідниця визначає як близьке

до поняття «розмовне мовлення» і «просторіччя», проте, на відміну від них, воно має істотне соціальне маркування [Береговская 1996, с. 32–41].

Лінгвісти давно відзначили той факт, що психологічною основою появи жаргонізмів і сленгізмів у певному середовищі є бажання носіїв мови бути дотепними, вразити співбесідників свіжістю і яскравістю висловлення, прагнення показати свою зневагу або байдужість до предмета розмови, пом'якшити або навпаки посилити враження від висловлення, намагання уникнути затертих або пишномовних слів і виразів, настанова на фамільярність висловлення і, зрештою, гра слів як результат властивого людям бажання порозважатися.

У семантичному плані сленгу притаманний яскраво виражений емоційно-оцінний характер інгерентного типу – «<⋯> перевага в семантиці сленгізмів конотативної основи над денотативною» [Липатов 1992, с. 67].

Сленгізми – надзвичайно виразні, часто іронічні слова, що позначають предмети повсякденного життя. Таку лексику розглядають як порушення норм літературної мови: «Сленг (англ.) – ненормативна лексика» [ТСИСРЯ 2002, с. 440]. Варто зазначити, що чимало дослідників підкреслюють значення мовної гри в сленговій комунікації.

О. Т. Ліпатов розглядає сленг як своєрідну мовну гру – гру слів з експресивними можливостями слова та зазначає, що «на відміну від жаргону, а поготів від арго, сленг становить особливий вокабуляр – комплекс експресивів, позбавлених <⋯> прямої пейоративності; йому невластива орієнтація на грубість і цинізм, чого не можна сказати про арго та жаргон. Водночас, якщо в сленгу експресивна функція головна, то в розмовному мовленні, у просторіччі вона лише додаткова, супутня. Сленг не має криптологічної мети, його не можна розглядати як вияв диглосії» [Липатов 2002, с. 9].

В. М. Жирмунський зазначав, що професійні жаргони є своєрідною суспільною забавкою, мовною грою, вони підпорядковані принципам емоційної експресивності. Дослідник слушно засвідчив, що перехід арго

в сленг означає кінець старого арго як таємної професійної мови декласованих елементів. Арготична лексика, втративши свій таємний характер, функціонує як засіб емоційної експресії, образного евфемічного у сфері щоденного спілкування [Жирмунский 1936, с. 119].

Отже, термін «сленг» у зарубіжній лінгвістиці використовують у двох значеннях: 1) синонім до терміна жаргон; 2) сукупність жаргонних слів і словосполучень, жаргонних значень загальновідомих слів (семантичних жаргонізмів), що належать за своїм походженням до різних жаргонів і набули не стільки загальновживаності, скільки стали зрозумілими досить широкому колу мовців. Саме так характеризують сленг О. С. Ахманова [СЛТ 1985], Г. Н. Васильєва [Васильева 1982], В. В. Виноградов [Виноградов1982], В. В. Хімік [Химик 2004] та ін. Цей різновид мовлення став тепер масовим, його широко використовують у різних сферах життя сучасного суспільства, входячи через рекламу, засоби масової комунікації та Інтернет в писемні форми української мови.

В. О. Саляєв [Саляев 2002, с. 66] та Л. П. Крисін [Крысин 2003, с. 68–74] указують на своєрідну особливість сленгу: він відбиває специфічність буття й мислення переважної частини сучасного соціуму загалом, а не окремих його груп.

На думку В. В. Хіміка, «сленг – це практично відкрита підсистема ненормативних лексико-фразеологічних одиниць розмовно-просторічної мови, його стилістичний різновид, або особливий регістр, призначений для вираження посиленої експресії й особливого оцінного забарвлення (зазвичай негативного)». Дослідник відзначає такі характерні ознаки: «сленг черпає матеріал із групових та професійних жаргонів і характеризується певною соціальної обмеженістю, але не груповою, а інтегрованою та перехідною: це “мова”, найімовірніше, соціальних низів, а не верхів, це “мова” передусім молодих, а не літніх, і це “мова” більше зорієнтована на соціально близьких, “своїх”, а не на “чужих”» [Химик 2004, с. 14].

Подібне визначення сленгу пропонує О. С. Ахманова, вважаючи його

елементом «розмовної мови тієї чи іншої професійної або соціальної групи, який, проникаючи в літературну мову або взагалі в мову людей, які не мають прямого відношення до цієї групи осіб, набуває в цих різновидах мови особливого емоційно-експресивного забарвлення» [СЛТ 1966, с. 480].

М. М. Маковський трактує термін «сленг» як «особливий, що історично склався і в більшій чи меншій мірі загальний для всіх соціальних верств варіант мовних (переважно лексичних) норм, які існують у сфері усного мовлення, й генетично та функціонально відмінний від жаргонних і професійних елементів мови» [Маковский 2007, с. 40].

Отже, сленг – це вторинна у відношенні до жаргонів і арго підсистема, що адаптує запозичені в них лексичні одиниці. У цьому сенсі до терміна сленг близькими є поняття «відкрите арго», «жаргонізоване розмовне мовлення», «загальний жаргон», «інтержаргон».

Початок XXI століття в українській лінгвістиці ознаменувався появою значної кількості наукових праць, присвячених дослідженню сленгу. Р. В. Боднар, розглядаючи соціолект підлітків, на підставі системного аналізу матеріалу живого мовлення сучасних британських підлітків та онлайнових словників підліткового сленгу окреслює головні психофізіологічні та соціокультурні чинники, вплив яких позначений на мовленні та мовленнєвій поведінці дітей досліджуваної вікової категорії. Мовознавець прослідковує, як у соціолекті відображені культурно-специфічні норми й цінності, які панують серед підлітків і молоді та розкривають мотиви їхньої мовленнєвої поведінки. Дослідниця визначає основні моделі лексико-семантичного словотвору, ужиті сучасними дітьми для створення соціально маркованих одиниць, що виступають засобами мовної експресії [Боднар 2007].

У 2006 році вийшов «Словник сучасного українського сленгу» (упорядник Т. М. Кондратюк), який містить понад п’ять тисяч слів і словосполучень, узятих із живої мовної стихії, що широко вживаються представниками різних вікових, професійних, соціальних прошарків. Окрім того, при створенні словника було використано лексичний матеріал творів

відомих українських письменників (Ю. Покальчука, С. Жадана, Л. Дереша, Ю. Андруховича, О. Забужко та ін.) [ССУС 2006].

К. Л. Бондаренко, досліджуючи лінгвокультурні особливості українського й англійського сленгу, розкриває онтологічні характеристики сленгу, арго та жаргонів, водночас опрацьовуючи термінологічний апарат лексичного субстандарту. Мовознавець розглядає принципи семантико-ідеографічного структурування українського й англійського сленгу, а також семантико-ідеологічну модель, за якою досліджувані сленгові лексичні одиниці зараховує до лексико-семантичних полів «Назви живого: людини, тварини», «Назви продуктів господарської, технічної та соціальної діяльності людини», «Назви абстрактних понять: явищ, ситуацій, подій» і дрібніших лексико-семантичних угруповань як їхніх конституентів. Покликаючись на розроблену класифікацію, автор представляє семантико-ідеографічну специфіку української та англійської сленгової лексики, якісне й кількісне зіставлення якої уможливлює виявлення спільного й відмінного у сленгових картинах світу відповідних мов [Бондаренко 2007].

Розглядаючи молодіжний сленг, П. М. Грабовий розкриває його місце серед інших субстандартних підсистем сучасної української мови; науковець аналізує теорії мовної картини світу, беручи до уваги можливість використання їх у ході вивчення сленгу, встановлює мовну специфіку вираження картини світу серед молоді. Мовознавець здійснює огляд екстралінгвальних чинників, які впливають на світогляд українськомовних молодих людей, а також на вираження його мовними засобами. Крім того, він окреслює частини мовної картини світу, що відображаються лексикою вітчизняного молодіжного сленгу, та класифікує сленгову лексику й вербалізовані нею концепти [Грабовий 2010].

С. А. Мартос простежує молодіжний соціолект як структурнй складник мови м. Херсона, формулюючи термін «молодіжний сленг» з огляду його місця в мовленнєвій структурі міста. На її думку, сленг є основним компонентом розмовного мовлення, закріпленим за урбаністичним мовним

простором. «Міський сленг – це ненормативна, неформальна, стилістично знижена, функціонально обмежена мова населення міста, яку використовують з метою здійснення певних мовленнєвих функцій (експресивної, оцінної, корпоративної, пейоративної, евфемістичної тощо)» [Мартос 2006, с. 6]. С. А. Мартос відтворює мовну картину світу молодіжної субмови, водночас аналізуючи неофіційні найменування внутрішньо-міських об'єктів досліджуваного регіону як складника молодіжного та міського сленгів. Вона прослідковує особливості взаємодії молодіжного соціолекту та інших субстандарних систем урбаністичного простору м. Херсона, зокрема кримінального жаргону, жаргону наркоманів, школярсько-студентської субмови, професійних соціолектів (військовослужбовців, музикантів, комп'ютерників, торгівців і бізнесменів, водіїв). Також опрацьовує словотвірну структуру молодіжних сленгізмів, визначаючи основні способи творення молодіжного сленгу м. Херсона.

Т. М. Миколенко досліджує сленг м. Тернополя, розглядаючи понад 6000 сленг-одиниць, одну третину з яких уперше зафіксовано автором. Сленгізми виокремлює в лексико-семантичні групи, синтезуючи лексику з погляду синонімії й антонімії. Простежуючи головні джерела та механізм переходу одиниць у жаргонізовану розмовну мову, науковець описує деякі способи творення тернопільського міського сленгу та показує особливості сленгової лексики містян, ураховуючи детермінанти біосоціальної бази – статі та віку [Миколенко 2006].

І. І. Щур описує історію вивчення соціальних діалектів української мови. Аналізуючи дефініції субстандартної лексики, вона тлумачить терміни «арго», «жаргон», «сленг», з'ясовує причини їх виникнення, розглядає функції комп'ютерного сленгу, детально окреслюючи особливості його лексико-семантичної системи. Авторка досліджує дане явище, аби з'ясувати шляхи його формування. На її думку, морфемний аналіз одиниць комп'ютерного сленгу дозволяє виявити основні словотвірні моделі та спільнокореневі лексеми, що дає змогу об'єднати їх у кореневі гнізда

на морфемному рівні. Також аналізує особливості функціонування комп'ютерного сленгу у ЗМІ та інших друкованих виданнях.

На переконання дослідниці, жаргон – абсолютний синонім англомовного терміна «сленг». Узагальнюючи погляди лінгвістів, вона стверджує, що сленг: 1) це нелітературна (інтердіалектна, напівдіалектна, неформальна, субстандартна, професійна) лексика, тобто та, яка є за межами літературної мови; 2) це явище переважно усного розмовного мовлення; 3) це фамільярний стиль мови в певній галузі; 4) це розмовний варіант професійного мовлення; жаргон; 5) це групова говірка; 6) це варіант лексичних норм; 7) це нелітературна/субстандартна емоційно забарвлена лексика; 8) сленг характеризується прозорістю своїх меж, здатністю приймати й пропускати крізь себе величезну кількість мовних одиниць, збагачуючи тим самим словниковий склад мови новими експресивно забарвленими лексемами, незвичайними в плані семантики та комбінаторики [Щур 2006, с. 5].

Уважаємо, що *сленг* – це субстандартна лексика, поширена у сфері розмовного мовлення, не обмежена належністю до групи (соціальної або професійної), легко впізнавана учасниками комунікації. Елементи сленгу надзвичайно рухливі в межах субстандарту, їх використовують у неформальних сферах спілкування для вираження емотивності, експресивності, комунікативності.

Поряд з арготизмами й жаргонізмами сленгізми – у їх відношенні до узуальних слів – є синонімами мовленнєвих інновацій-експресивів, що надають новизни арсеналу мовних засобів. Саме експресивність арготизмів, жаргонізмів і сленгізмів сприяє їх взаємопроникненню, що ускладнює проблему демаркації цих мовних явищ.

Одними з найбільш популярних найменувань проміжних мовних утворень є терміни «інтержаргон» і «загальний жаргон». Спробуємо визначити, чи мають вони мовні ознаки, достатні для їх розподілу

на соціолекти, чи це синонімічні назви одного явища в різних наукових школах.

Інтержаргон, згідно з концепцією, яку запропонував В. В. Хімік, – це більш універсальний і «прозорий» синонім поняття до англомовного «сленг», а також він дублює поняття «загальний жаргон». «Інтержаргон – сукупність ненормативних, проте соціалізованих слів, значень і фразеологізмів жаргонного походження – особлива сфера масового живого мовлення, вона відкрита, поповнює розмовне мовлення і є нестабільною підсистемою» [Химик 2004, с. 12]. В. В. Хімік визначає інтержаргон як «жаргонний пласт сучасного міського просторіччя», «один із двох його основних складників» (другою частиною міського просторіччя дослідник вважає ділове просторіччя) [там само, с. 12].

Поняття «загальний жаргон» з'явилося порівняно недавно. Термін «загальний жаргон» уведений О. А. Земською з таким визначенням: «загальний жаргон – це той пласт сучасного жаргону, котрий, не будучи належним до окремих соціальних груп, із досить високою частотністю фіксують у мові засобів масової інформації й використовують (або, принаймні, розуміють) усі мешканці великого міста зокрема, утворений носіями <…> літературної мови» [СКМВ 1999, с. 3].

Н. В. Хорошева визначає *загальний жаргон* як «проміжне мовне явище, через яке лексика соціальних діалектів проникає не тільки в просторіччя, але й у розмовну мову загалом» [Хорошева 2002].

На думку деяких дослідників, у самому терміні закладено протиріччя між поняттям «жаргон» із його прагненням до кастовості та визначенням «загальний», тобто доступний для всіх.

В. А. Гордієнко провела дослідження *загального сленгу* як специфічного явища в системі російської мови, що перебуває на стадії формування та визначила лексичний склад загального сленгу та основні шляхи його поповнення, автор спрогнозувала перспективи залучення окремих сленгізмів до системи російської літературної мови. Виокремила

основні предметно-тематичні групи лексики загального сленгу, розглянула особливості його лексикографічної фіксації; встановила критерії виділення одиниць загального сленгу з масиву нелітературної лексики російської мови. Авторка дослідила його словотвірні, семантичні та функціональні особливості. Виявила нові лексичні одиниці загального сленгу, не зафіксовані спеціальними словниками та констатувала те, що «загальний сленг є справді "загальним", тобто пристосованим до мовних потреб широкого кола носіїв, випливає, зокрема з властивої йому "деспеціалізації", нейтралізації, якої зазнає лексика, що надходить до загального сленгу з різних соціолектів. Зазвичай, це відбувається шляхом втрати диференціальних сем і генералізацією значення слова» [Гордієнко 2006, с. 7].

Більшість емоційно забарвлених слів професійних чи соціальних жаргонізмів має інтержаргонний характер і трапляється в різних стратифікаціях мови. Існування інтержаргонного шару лексики, елементи якого відносно легко поширюються в розмовному мовленні різних груп населення, свідчить про взаємопроникність жаргонізмів.

На думку В. Б. Бикова інтержаргон об'єднує лексику, що використовують асоціальні елементи: злодії, крадії, хулігани, ґвалтівники, спекулянти, ув'язнені різних виправно-трудових закладів [Быков 1991]. Отже, у його розумінні термін «інтержаргон» близький (або синонімічний) до терміна «арго».

Л. І. Скворцов під терміном «інтержаргон» розуміє певний знижений стиль спілкування, переважно в середовищі молоді, а термін «міжжаргонна лексика» розглядає як синонім: «Міжжаргонна лексика, або інтержаргон, становить проміжне мовленнєве утворення, що вбирає в себе лексику відмираючих корпоративних жаргонів та елементи жаргонів професійних. Із інтержаргону (а не безпосередньо з арго) запозичує молодіжний сленг арготичні за походженням елементи» [Скворцов 1966, с. 90].

Т. В. Зайковська вважає більш правильним називати неформальне усне спілкування молоді жаргонізованим мовленням, оскільки в ньому

спостерігається своєрідне переплетіння загальновживаних і жаргонних слів [Зайковская 1993]. Одиниці інтержаргону або виходять із вжитку, або через деякий час переміщуються в просторіччя.

Уважаємо, що інтержаргонний характер можуть мати як професійні слова, які є важливим джерелом експресії мовлення різних соціальних груп населення, так і слова з мови декласованих елементів. Проникаючи в розмовне мовлення, жаргонізми, завдяки своїй експресивності, стають набутком публіцистичних текстів, а інколи літературної мови.

Отже, існує значна кількість термінів, що визначають різні дефініції субстандартної лексики, проте єдиного тлумачення для цих понять серед зарубіжних і українських лінгвістів немає.

Попри термінологічну невизначеність частина лінгвістів к. XX ст. – п. XXI ст. для загального поняття соціально маркованої лексики пропонують використовувати терміни «соціолект» і «соціолектизм» [Ерофеева 1995; Земская 2006; Ликоманова 2000].

Термін «соціалект» з'явився в лінгвістиці у другій половині 1920-х років. Зокрема, у статті 1927 року «Язык как социальное явление» М. М. Петерсон, звертаючись до проблеми соціально-діалектного поділу мови, говорить про виникнення «соціальних мов» (соціальних діалектів) [Петерсон 1927, с. 16].

Про соціальні діалекти писали в першій половині XX ст. Є. Д. Поліванов [Поливанов 1968] і В. М. Жирмунський [Жирмунский, 1936]. Соціальна диференціація мови – це закономірне та історично зумовлене явище, а поява соціолектів – результат соціально-класової, професійно-групової, виробничої і вікової неоднорідності суспільства. Є. Д. Поліванов у своїх роботах виокремив соціально-групові діалекти [Поливанов 1927, с. 152–161]. Б. О. Ларін [Ларин 1977], В. М. Жирмунський [Жирмунский 1936], досліджуючи мову міста та соціальні діалекти, вперше запропонували поняття «соціальна діалектологія», а згодом термін «соціальний діалект» набув нової форми – «соціолект». Новий термін подали

німецькі соціолінгвісти Р. Гроссе та А. Нойберт, надавши йому визначення «соціальний говір» [Grosse, Neubert 1970, с. 34]. Оперуючи поняттям «соціолект», В. С. Захаров пропонує таке визначення: «Соціолект – мовна підсистема, використовувана тим чи тим соціальним угрупуванням як засіб комунікації в процесі інтерного спілкування» [Захаров 1982, с. 9].

Соціальні діалекти – це феномен, у якому нелегко визначити певні градації. Більшість дослідників не мають одностайної думки, намагаючись визначити склад соціолектів, називають різні їх ознаки. Зокрема, С. Стойков з огляду на значення соціолектів класифікує їх на дві групи: професійні говори і жаргони [Стойков 1957, с. 79]. А. П. Ондрус, зважаючи на експресивну функцію жаргону й сленгу та конспіративну роль арго, класифікує соціолекти на експресивні (жаргони вищих прошарків суспільства, сленги – військові, студентські) та конспіративні (злодійське арго, арго ремісників і торговців, дитяче арго) [Ондрус 1975, с. 113]. Відмінну від інших класифікацію пропонує В. Д. Бондалєтов, керуючись призначенням, природою, мовними ознаками та умовами функціонування, виокремлює: 1) власне професійні мови (наприклад, рибалок, мисливців); 2) групові або корпоративні жаргони (наприклад, молодіжних колективів); 3) умовно-професійні мови (арго) (ремісників); 4) умовні мови (арго, жаргони) декласованих [Бондалетов 1987, с. 9–10]. М. О. Грачов поділяє жаргони таким чином: класові; виробничі; за зацікавленнями й захопленнями; молодіжні [Грачёв 2009, с. 128].

Отже, одні дослідники виносять професійні діалекти за межі соціолектів, інші – навпаки зараховують їх до складу соціолектів. Проте всі мовознавці мають єдину думку про те, що соціолекти – це ненормативна розмовна мова окремих соціально-професійних груп і колективів; професійну термінологію не можна ототожнювати з професійними жаргонами, які належать певним, відносно замкненим соціальним колективам. Деякі дослідники пропонують взагалі відмовитися від традиційних термінів «професіоналізми», «професійна мова», «жаргон» чи «жаргонізми», а

обмежитися універсальним для всієї соціально-маркованої лексики терміном «соціолект». В. С. Захаров пояснює це тим, що терміни «жаргон» та «арго» з початку свого існування мали й зберегли дотепер пейоративну оцінку [Захаров 1982, с. 7]. Терміни «соціолект» і «соціолектизм» також мають експресивно-оцінні конотації, що містяться в традиційних термінах й набувають нейтральності в оцінному плані.

Зіставивши обсяги досліджуваних понять, а також низку істотних ознак та функцій, ми можемо говорити про те, що терміни «сленг», «інтержаргон», «загальний жаргон» мають єдину понятєву основу і описують той самий вид субстандартної мовної форми.

1.5.2. Суржик

Семантичне ядро слова «суржик» поєднує два елементи значення – змішування двох різних субстанцій і зниження якості утвореного внаслідок змішування продукту. Можна розглядати історію суржику як своєрідне, непряме чи зворотне, віддзеркалення процесів мовної політики останніх часів, зокрема тривалої насильницької русифікації та її непрогнозованих наслідків.

Проте русифікація в певному сенсі триває й донині, змінивши, щоправда, форми та модернізувавши засоби. Тож заяви, що українська й російська «мирно та щасливо» співіснують в інформаційному середовищі сучасної України, є або наївним баченням, або лукавою маніпуляцією масовою свідомістю. Насправді, залишається досить великою конфліктна напруга поміж українською та російською мовами. Підтверджують це полеміки довкола сфери вжитку української, які раз у раз спалахують у регіонах чи засобах масової інформації, а не раз інспіруються з боку сусідньої держави під маскою захисту прав російськомовного населення.

Полеміки наочно актуалізують гостроту проблеми, яка залишається нерозв’язаною протягом багатьох років, а отже, дає підстави

для комплексного вивчення цього мовного явища в суспільстві. В українському мовознавстві означену проблему вивчають і досліджують у різних аспектах, зокрема аналізованій темі присвятили роботи Б. М. Ажнюк [Ажнюк 2009], Л. Т. Масенко [Масенко 2011], О. А. Сербенська [Сербенська 2001], О. О. Тараненко [Тараненко 2008; 2010; 2013] та ін.

Л. Т. Масенко у книзі «Суржик: між мовою і язиком» описала історію виникнення, поширення й сучасного побутування змішаних українсько-російських форм усного мовлення, відомих під назвою «суржик». Як особливе явище мовного життя України, суржик подано не тільки в мовознавчому, а й соціокультурному та психолінгвістичному аспектах. Окрему увагу авторка приділила аналізові функцій змішаного українсько-російського мовлення в художній літературі, масовій культурі й соціальних мережах [Масенко 2011, с. 7–23].

О. О. Тараненко виокремив характерні для сучасної української мови тенденції до подальшої колоквіалізації літературної мови та стилістичного зниження (із масовими переміщеннями в різні сфери її функціонування елементів субстандартних соціолектів – одиниць просторіччя, українсько-російського «суржику», жаргонізмів, діалектизмів, вульгаризмів) [Тараненко 2002, с. 33–39], а також проаналізував процес подальшої колоквіалізації літературної мови до її стилістичного зниження [Тараненко 2003, с. 23–41]. Науковець досліджував українсько-російські мовні контакти на сучасному етапі: притягування і відштовхування, а також упливи, інтерференцію, запозичення [Тараненко 2010; 2013].

Інновації в системі української мови та тенденції її розвитку розглядає Б. М. Ажнюк, який закцентував увагу на масовому проникненні іншомовних слів у мовно-інформаційний простір. Дослідник визначив найпомітніші прикмети лінгвістичної пурифікації у граматиці української мови (розподібнення з російською мовою); дві протилежні тенденції намагання відмежуватися від практики радянських часів у сфері власних назв;

зростання суспільної ваги усного різновиду літературної мови, використання стилістично зниженої лексики, суржику [Ажнюк 2008, с. 201].

О. А. Сербенська у відомому посібнику «Антисуржик» ставить низку актуальних питань: як чемно та шанобливо привітатися, спілкуватися, у різних ситуаціях поводитися у суспільстві? Як працювати над формуванням своєї мовної особистості та домогтися того, щоб власне мовлення – усне і писемне – набувало ознак вишуканості, характеризувало інтелігентність людини, а не її вторинність, вживаючи суржик [Сербенська 1994, с. 5].

О. Ю. Осипчук уперше дослідила процеси трансформації етнокультури українців приміської зони Києва. На підставі вивчення архівних джерел, зокрема фондів Центрального державного архіву вищих органів влади й управління України, а також матеріалів Державного архіву Київської області та наукової літератури мовознавець проаналізувала практичні заходи радянської влади щодо поширення радянських свят та обрядів серед населення України шляхом використання спеціально розроблених сценаріїв, основна мета яких – витіснення кращих народних традицій, уніфікація культури етносу. Авторка показала вплив міста на зміну форм дозвілля та побуту селян передмістя, розглянула позитивні здобутки та негативні наслідки цього процесу. Уперше дослідила активні зміни в культурі передмістя Києва, порушила питання міграцій, характерних для означеного регіону в 1960-х рр. Розглянула процес поширення в приміській зоні форм міського дозвілля, святкування, указала на прагнення населення до участі у видовищних заходах, наслідування в способі вираження думки на міському жаргоні та більшого використання суржику. Досліджено вплив політики впровадження нової радянської обрядовості на традиційну культуру українців, наголошено на мовній поведінці селян, які використовують російську мову для пошуку ідентифікації з жителями міст. О. Ю. Осипчук вивчила вплив соціально-політичного процесу, що відбувся після проголошення незалежності України, на осучаснення традиційних ритуалів

та появу нових форм у національній культурі передмістя України під впливом інтенсивної глобалізації. Аналізуючи сучасний календар сільської молоді в передмістях, виявляючи тенденцію традиційного відродження та стабільності, пов'язану з основними подіями в житті людей, було виявлено, що жителі села надають великого значення святам Нового року, Різдва, Великодня, Трійці, Марковія, Спаса та інших. У роботі основну увагу приділено необхідності розробки національного плану захисту народних традицій, етики та етики соціальної поведінки, інтересу молоді до здорового способу життя та глибшого розуміння української національної культури [Осипчук 2009, с. 14].

Субстандартній лексиці присвячена праця Л. О. Ставицької «Короткий словник жарґонної лексики української мови». Цей словник є унікальною спробою лексикографічно зафіксувати швидкозмінний та плинний сленґовий шар української мови – той його складник, якого не існує (як, утім, і самої мови), а на переконання користувачів правдиво народної, джерельної, солов'їно-калинової мови, і не повинно бути. Л. О. Ставицька уклала словник на основі текстів художньої літератури, засобів масової інформації, наукових публікацій та зразків розмовної мови, який містить сучасну жаргонну лексику різного соціального походження, а також широко використовувану розмовну лексику. «У професійного філолога і пересічного мовця, – пише авторка в передмові, – почасти складається уявлення про суто російський характер жарґонного слововживання, неконкурентноспроможність української мови в розмовних, стилістично знижених сферах комунікації, нездатність продукувати сучасні іронічні стилі спілкування. Варто вчитатися у зібрані тут репліки, діалоги, тексти, щоби пересвідчитись в українськості того жарґоновживання, яке, на перший погляд, може здатися прерогативою російських розмовних моделей. Окрім того, суржикове слово в суто комунікативному аспекті не завжди свідчить про брак мовної культури чи незнання українського лексичного відповідника: нерідко, особливо в інтеліґентських дискурсах, чужомовність підсилює іронічне, сміхове начало,

закладене в цій лексиці» [Ставицька 2003, с. 9]. Дослідниця стверджує, що розширення можливостей спілкування в Україні значною мірою залежить від національного сміхового простору у свідомості українців. Словник містить понад 3200 слів і 650 стійких фраз. У роботі розкрито їхні відповідні значення, наведено їхні соціальні та стилістичні характеристики, а подекуди подано короткі етимологічні зауваги [Ставицька 2003, с. 5]

А. С. Токарська видала навчальний посібник «Комунікативний лінгвоюридичний порадник для працівників ДСБЕЗ». Авторка виокремлює основні мовні специфікації, аналізує типові помилки та пояснює порушені норми в документах. Дослідниця проаналізувала особливості взаємодії юристів та комунікантів, а також нормативну мову та етикетні форми спілкування. Посібник знадобиться студентам, слухачам, працівникам правоохоронних органів, особливо ДСБЕЗ, метою яких є ефективне юридичне спілкування й розробка відповідної мови та стилю для ділових документів. «Мовний суржик – одна із форм українського просторіччя, породжена практикою тривалої двомовності (білінгвізму) в умовах колишнього СРСР. Чимало таких хиб у мові працівників правоохоронних органів», – зазначає авторка [Токарська 2011, с. 30–32].

Становлення суржику ґрунтується на двох аспектах: а) недостатній або повній нездатності висловлюватися рідною чи іншою мовою; б) хибній думці, що нижчий рівень культури краще передає атмосферу впливу на підлеглих або слухачів. Носії суржику засмічують мову та вживають не зовсім відповідні слова не лише з далеких мов (латинської, французької, англійської, німецької), а й із суміжних мов (російської, польської). Невиправданим є системне вживання запозичених слів, які мають українські відповідники, коли замість *подвійне* зловживаємо словом *бінарне*, замість *головний* чуємо *домінантний,* замість *спадковий – дискретний.* Окрім того, перенасиченість тексту нечіткими іноземними словами не допомагає його розумінню. «Втрата контролю над власним мовленням може призвести до появи слів-паразитів на зразок*: так сказать, так би мовити, значить, ну, як*

це, розумієш, знаєш тощо. Ці слова не лише нічого не виражають, а, навпаки, спотворюють текст, його смисл» [Токарська 2011, с. 30–32].

Праця Р. В. Мацюк «Суржик для інтеліґенції» відрізняється від загалу подібних видань, які стосуються питання очищення української мови. Автор намагається з'ясувати напрямки та мотивацію деградації мовлення, що зумовлено звичками носіїв рідної мови та літературної мови і психологічними особливостями, що формують мову. Причина передусім знаходиться поза лінгвістикою. Тому ця робота спонукає до дискусій, які на перший погляд, здається, безпосередньо не пов'язані з мовними проблемами. Ще одна особливість пропонованої праці – схильність до якомога точнішої задокументованості зібраного матеріалу. Автор закцентовує увагу на таких поняттях як: «інтеліґентний суржик», «професійне омосковщення», «румо-варваризм», «свіжа калька», «сміховина», «квазіфонія», а також звертає увагу на вимову, несприйняття українських закінчень, наголосів, плутанину з родом і числом іменників, на ступені порівняння, несприйняття українських суфіксів (наростків) та префіксів, чергування та повноголосся кореневих голосних тощо [Мацюк 2004, с. 5].

Л. І. Заводна описує новий погляд на субстандартну лексику, де обґрунтувала поняття сленгу та молодіжного сленгу, представила основні три типи молодіжної сленгової лексики, схарактеризувала місце сленгу в молодіжному мовленні. Сленг – різновид розмовної мови, яку суспільство оцінює з точки зору неофіційної і характеризується динамічними змінами лексичного складу, що поповнюється за рахунок арго, жаргонізмів, вульгаризмів, неологізмів, суркізмів. У роботі молодіжний сленг обґрунтовано як сукупність постійно трансформованих мовних засобів високої експресивної сили, що використовує у спілкуванні молодь або ж синтезовану лексику різних молодіжних груп, акцентовано увагу на головній меті вживання молодіжного сленгу – намагання молодих людей не тільки поінформувати, а й висловити свої почуття в мовленні, продемонструвати

свій характер, свою особистість. Наголошено на проникненні комп'ютерних термінів у загальновживану лексику й посиленні останнім часом цього процесу. Зроблено висновок, що на сучасному етапі функціонування української мови окреслюється тенденція до формування загальнонаціонального сленгу – сукупності узвичаєних експресивних лексичних і фразеологічних одиниць зниженого стилю [Заводна 2014, с. 14].

О. М. Бикова проаналізувала вживання зниженої лексики в мові сучасного репортажу в пресі [Бикова 2012], жаргонізми в мовленні українських біржовиків фіксував Д. С. Гарнат [Гарнат 2013], про зросійщення, люмпенізацію, вульгаризацію йдеться в інших працях, де коротко проаналізовано ці шкідливі явища і висловлено думки щодо способів їхнього усунення [Голубець, 2006], а особливостям передавання зниженої лексики в художньому перекладі присвячено працю А. О. Івахненко [Івахненко 2012, с. 3], фразеологію, що не ввійшла до основного фразеологічного складу української мови, зокрема літературних творів, подано іноземною мовою. Тексти містять вульгарні та лайливі компоненти, які розглядають зіставлено із формою та семантикою протиставних загальновідомих фразеологічних зворотів, у роботі здійснено порівняння для уявлення про функціонування одиниць та її варіантів на певній території [Кірілкова 2011, с. 6].

Б. О. Коваленко здійснив аналіз функціонування стилістично зниженої лексики в мові сучасної української періодики на матеріалі текстів різного тематичного спрямування. Автор зауважив, що звернення до функціональної своєрідності публіцистичного стилю є актуальним через активізацією уживання стилістично зниженої лексики в мові українських медіа і з недостатнім вивченням функціонування стилістично зниженої лексики сучасної української мови, проаналізував мовні особливості та позамовну зумовленість публіцистичного стилю, окреслив джерела формування та поповнення стилістично зниженої лексики в мові української публіцистики, схарактеризував особливості функціонування в мові газет розмовної,

просторічної, жаргонної лексики, некодифікованих іншомовних запозичень і діалектизмів, назвав типи словотворення та закономірності використання стилістично зниженої лексики в текстах української періодики, а також виявив її функції в авторській мові газетних матеріалів [Коваленко 2003].

В українському мовознавстві також описано вульгаризми політичної мови [Ломко 2011], стилістично знижену лексику в прямоефірних радіопередачах (за матеріалами програми «Ваша свобода» української служби радіо «Свобода») [Нагорняк 2013], неофразеологізми з розмовного й жаргонного мовлення в сучасному українському та російському масмедійному дискурсі [Пашинська 2011], розмовна лексика української мови у функціонально-мотиваційному аспекті[Савчук 2013].

Досліджено субстандартну лексику і в художньому стилі, зокрема взаємодію стратегій текстотворення [Монахова 2012], явище стилізації усно-розмовної мови в текстах сучасних українських драматургів: І. Андрусяк, І. Бондар-Терещенко, Я. Верещак, Н. Ворожбит, О. Гончаров, Л. Демська, В. Діброва, К. Демчук, О. Ірванець, О. Кирилова, О. Миколайчук-Низовець, Н. Неждана, О. Погребінська, В. Сердюк, О. Сліпець, В. Фольварочний, С. Щученко та ін. Закцентовано на загальних тенденціях до лібералізації норм, демократизації літературної мови, використання в художніх текстах периферійних пластів лексики, простежено механізми активної взаємодії усно-розмовних і книжних елементів, визначено засоби інтелектуалізації мовних партій персонажів [Ожигова 2003].

Г.-П. М. Рижкова вивчала українську «жіночу» прозу 90-х років ХХ ст. – початку ХХІ ст., наголосивши на жанровому розмаїтті творів «жіночої» прози, яка базується на жанрах та видах: інтелектуального, роману-хроніки, постмодерністського роману-трактату, виробничого роману, романів і новел притчевого характеру, новел на основі анекдоту, творів з елементами жанрових трансгресій. Особливостями таких прозових творів є використання урбаністичної говірки сучасної жительки міста, якій притаманне змішування книжної та стилістично зниженої лексики. Мова

«жіночої» прози виявляє тенденцію до вживання відповідних лінгвокультурних концептів. Наративна стратегія сучасних письменниць відзначається надзвичайною розмаїтістю [Рижкова 2008].

П. П. Куляс у навчальному посібнику «Система − проти автоматизму суржику: редакторський погляд», розглядає питання: чому українська мова − одна з найбагатших у світі: милозвучна, її граматична система гнучка; розвинений словник у всіх стилях, багату синонімію і фразеологію – має величезну проблему її деформацій, чому вона так вражена суржиком. Автор розглядає лексику: росіянізми (живцем узяті російські слова), кальки лексичні, кальки з поморфемним перекладом слів, зміщення семантики, «неочевидні» («приховані», контекстні) кальки; вигадані слова-покручі, канцеляритна калькована лексика, міжмовні омоніми і нерозрізнена паронімія тощо.

Щодо омонімів, то П. П. Куляс зауважує, що «в мовленнєвій практиці є багато неточностей у вживанні близькозначних і близькозвучних слів (синонімів, омонімів, паронімів). Редакторові доводиться уточнювати їх контекстне значення. Тут ще важливо пам’ятати, що специфікою міжмовних паронімів і відповідників російського омоніма є те, що для них характерні різні варіанти семантичної сполучуваності з іншими лексичними одиницями. Тому замінюючи суржикову лексему, слід обов’язково перевірити узгодження, керування в новій словосполуці [Куляс 2013, с. 11]. Під час «автоматичного» перекладу редакторам варто розрізняти: російські омоніми; паронімічні російські слова; українські паронімічні слова; міжмовні омоніми і пароніми; стилістичні нюанси у використанні синонімів. Тут же дослідник подає механізми формування суржику, його структуру, розрізняє поняття «суржик» і «вторинний суржик», міжмовні омоніми в їхньому суржиковому варіанті тощо [Куляс, 2013, с. 11–16].

Ю. В. Гнаткевич у праці «Короткий словник-антисуржик для депутатів Верховної Ради та всіх, хто хоче, щоб його українська мова не була схожою на мову Вєрки Сердючки» пропонує реєстр слів-суржикізмів, підготовлених

на матеріалі виступів депутатів Верховної Ради. Автор певен, що русизми в нашому мовленні є наслідком багатовікового засилля російської мови в Україні. Вони проникли в мову українців, засмітили її та перетворили в суржик. На сучасному етапі поширене вживання русизмів двох основних типів. Перше викликане відповідною звичкою, мовним безкультур'ям, небажанням володіти нормативною мовою. Виділяють також русизми, які є наслідком неуважності та незнання. Найчастіше вони є російськими кальками. Серед російських кальок є група, яка утвердилася в мові журналістів та дикторів: *накопичення, написати заключення, усі без виключення, опити населення, запозичення*. Українською слід уживати слова *нагромадження, висновок, усі без винятку, опитування, позички.* Русизми спотворюють українську мову. Багато українців не наважується розмовляти між собою українською мовою, бо переконані, що їхня мова має помилки. Вони користуються російською, вважаючи, що їхня російська мова цілком бездоганна. Насправді вони лише вживають російські слова, а мова їхня на російську мало подібна. У словнику зібрано найтиповіші та найчастіші помилки, як слід звертатися та дякувати, характерні випадки неправильного вживання словосполучень із сполучниками, деякі граматичні помилки, вправи тощо [УРУМ 2000].

Отже, суржикізми репрезентують ненормативне українське мовлення, що містить значну кількість запозичень з російської мови, оформлених за нормами української. Його походження дослідники пов'язують з недостатнім умінням білінгвів користуватися двома мовами, які паралельно функціонують у певному соціумі.

У наступних підрозділах розглянемо та класифікуємо суржикізми в мові українських засобів масової комунікації.

1.5.3. Територіальні діалекти

Особливості функціонування загальної лексики і словника обмеженого функціонування виявляються в мовній практиці різних груп носіїв української мови. Однак це не означає, що між цими двома лексичними групами можна провести чітку межу. Лексика як найдинамічніша частина мовної системи перебуває в стані постійного розвитку та змін, і немає абсолютно чіткого розмежування.

Важливість диференціації територіальних і соціальних діалектів, розумів ще В. І. Даль, який уважав, що не варто ставити в один ряд штучну, вигадану офенську мову (як і мови колишніх розбійників і шахраїв) і природні місцеві говори [ТСЖВЯ 1999]. І. А. Бодуен де Куртене надав роздумам В. І. Даля чіткішого термінологічного обґрунтування, адже побачив у цьому розмежуванні поділ на вертикальні й горизонтальні нашарування. І хоча вчений розумів, що терміни ці неточні, ймовірніше образні, ніж наукові, питання диференціації територіальних і соціальних говорів були визначені чітко [Бодуэн де Куртенэ 1963, с. 161]. «Блатна музика» (арго) в розумінні І. О. Бодуена де Куртене виявляється у протиставленні територіальним діалектам як особливому різновиду народних говорів. Наявність територіальних говірок пояснюється диференціацією з «племінного, територіально-етнографічного» погляду, тоді як існування арго/жаргону пов’язане з соціальною диференціацією суспільства, тобто наявністю соціальних страт (людей, що становлять певний клас, певний стан за концепцією І. О. Бодуен де Куртене).

Отже, наприкінці XIX ст. – початку XX ст. були започатковані аспекти актуальних проблем визначення суті та функціонування субстандартних мовних підсистем, особливостей їх взаємодії між собою і з літературною мовою.

І. К. Білодід зауважував, що не можна здійснити чіткий поділ між різними групами соціально обмеженої лексики та територіальними

діалектизмами. У мовній практиці спостерігається рухливість лексичного складу, перехід слів від словника однієї соціальної групи до іншої, проникнення територіально-діалектних слів до словника окремих соціальних груп і навпаки – засвоєння соціальних діалектизмів носіями територіальних діалектів. Відмінності у сфері використання різних шарів лексики сучасної української мови пов'язані насамперед із наявністю у її складі великої групи слів, поширення яких обмежується певною територією [Сучасна 1973, с. 182] Це так звані територіальні діалектизми, що є складником розмовно-побутової й почасти професійної лексики одного або кількох народних говорів.

Узагальнюючи всі згадані спроби диференціації територіальних і соціальних діалектів, ми поділяємо думку Г. Л. Аркушина, який зауважував, що «як і в складі арго, так і в сучасному молодіжному жаргоні теж наявні місцеві говіркові слова, оскільки їх відділити одно від одного "залізною завісою" ще нікому не вдавалося» [Аркушин 2011, с. 51].

Дослідження діалектної лексики української мови в різні часи привертало увагу мовознавців, які розглядали загальні проблеми взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів (Г. Л. Аркушин [Аркушин 2011], М. А. Жовтобрюх [Жовтобрюх 1973], І. Г. Матвіяс [Матвіяс 1990]); аналізували семантику, функції діалектизмів у художній літературі, типи, а також місце в національній мові (С. Я. Єрмоленко [Єрмоленко 1972], Д. В. Бондаренко [Бондаренко 1983]; проблеми формування та розвитку діалектної лексики, а також діалектизми як стилістичний прийом (С. Я. Єрмоленко [Єрмоленко 1972] та П. Ю. Гриценко [Гриценко 1983; 2004]).

П. Ю. Гриценко зазначає, що «діалектизм (від грец. διάλεκτος – наріччя, говір) – позанормативний елемент літературної мови, що має виражену діалектну віднесеність. Діалектизми віддзеркалюють процес адаптації літературною мовою територіально здиференційованих елементів діалектологічної мови чи регіональних варіантів літературної мови». Використання діалектизмів становить відступ від чинних на певному етапі

розвитку норм літературної мови з певною стилістичною настановою (мовна характеристика персонажів, відтворення локального колориту описуваних подій та ін.). Лінгвіст уважає, що діалектизми – поняття історично мінливе, яке формується разом із виробленням і усталенням норм літературної мови. Усталення вживання слів і словоформ як діалектних, їх відповідне опрацювання в нормативних словниках і граматиках є передумовою поступового переходу цих діалектизмів до нормативних, збагачення за їхній рахунок структури і виражальних можливостей літературної мови [УМЕ 2004, с. 146].

С. Я. Єрмоленко додає, що «діалект теж має норму, проте остання територіально обмежена, охоплює порівняно невелику кількість мовців, вона не усвідомлена, а стихійна. Це норма мовлення в тому середовищі, де людина виростає і де закладаються основи її мовної свідомості» [Єрмоленко 1972, с. 9].

Збереження відмінностей у лексиці окремих говорів пояснюється насамперед неоднаковими умовами їх розвитку. Одні з них раніше почали інтеграційні процеси і виробили більш-менш цільну систему лексичних засобів, наприклад, наддніпрянські говори, в лексиці яких діалектні відмінності виражені не так виразно, а інші з різних причин довгий час розвивалися ізольовано і продовжували зберігати в своїй лексичній системі архаїчні ознаки або ж своєрідно розширювали значення давніх слів спільнослов’янського й східнослов’янського фонду та створювали нові слова за моделями, істотно відмінними від решти говорів.

Окрім того, місцеві діалекти постійно відбивають глибинні процеси безперервного розвитку і зміни загальнонародної мови, що найвиразніше виявляються в лексиці – наймобільнішій її складовій частині; будь-які лексичні інновації, що були започатковані в одному місці, з часом поступово поширюються на всі мовні території, а деякі закріплюються лише в межах говору.

Отже, погоджуємося з твердженнями лінгвістів про те, що територіальні діалектизми – слова, які вживають як засіб спілкування людьми певної території; функціонують переважно в усному мовленні, оскільки і сам діалект – це головним чином усна розмовно-побутова мова жителів переважно сільської місцевості.

Висновки до розділу 1

Субстандарт функціонує як явище соціальне, він завжди існував у мові, розвивався, змінювався й оновлювався як динамічна мовна форма, але донині в лінгвістиці не існує чіткого й лаконічного визначення цьому поняттю. Серед учених-лінгвістів немає єдиної думки з приводу визначення субстандарту, також виникають розбіжності й у розмежуванні між лексичними пластами субстандарту. Ґрунтуючись на різних поглядах сучасних дослідників уважаємо, що субстанадарт є мовною підсистемою, яка має низку соціолінгвістичних характеристик і перебуває між стандартом (мовною нормою) і нестандартом у мовній системі.

Субстандарт протиставлений нормі (стандарту), яку вважають частиною мовної системи, що в результаті прескриптивної метамовної комунікації оцінюється як «правильна». Норма активно взаємодіє з субстандартною реалізацією мови, унаслідок чого ті самі елементи мови під впливом як власне лінгвістичних, так і соціальних, психологічних умов їх реалізації можуть поперемінно бути у якості як нормативних так і ненормативних. Чинний у мові субстандарт за потреби входить в загальномовну систему, формуючи окремі структурні утворення.

Субстандартна лексика – один із найменш досліджених пластів лексичної системи сучасної української мови внаслідок своєї незвичайності та неоднозначного ставлення до неї з боку лінгвістів. Ця лексика – ненормативний складник сучасної української мови, що найбільш реагує на нові тенденції мовного розвитку, оскільки вона не пов’язана

з консервативними нормами, основна функція яких – утримувати стабільність мовної системи, що в процесі мовної еволюції вступає в протиріччя з динамікою розвитку мови й зрештою призводить до зміни або коригування норми.

Субстандартна лексика взаємодіє з нормативною частиною мови й активно впливає на неї, у результаті чого відбувається входження елементів субстандарту в літературну мову, відбувається своєрідна «легалізація». Найвиразніше ці процеси спостерігаємо на рівні лексики як найдинамічнішого шару загальнонаціональної мови.

Немає єдиного погляду і на класифікацію субстандартної лексики. Загалом класифікують субстандарт також по-різному, спираючись на різні концепції та критерії класифікації: із погляду стилістичної зниженості, властивих субстандарту соціальних характеристик, функціональності. Для нашого дослідження найважливішими є такі різновиди: соціальні діалектизми, територіальні діалектизми, суржикізми.

Субстандарт охоплює всі пласти лексики, що мають будь-яке відхилення від мовної норми, але водночас не містять таких категорій, як обсценна, груба, образлива лексика, тобто до досліджуваного феномену зараховуємо соціолекти, територіальні діалекти та суржик. Під субстандартом у засобах масової комунікації розуміємо всі лексичні елементи, що займають проміжне місце між мовним стандартом і нестандартом і характеризуються оцінністю, соціальною й територіальною обмеженістю, стилістичним забарвленням, експресивністю та низкою інших ознак у контексті публіцистики.

Дотепер у лінгвістиці немає єдиної прийнятої класифікації соціальних діалектів. Також можна говорити про нестійку термінологічну базу, адже лінгвісти часто використовують власні визначення понять.

Якщо діалектні відмінності з часом нівелюються під впливом соціальних умов, то відмінності соціолектів не тільки зберігаються, але почасти й посилюються. Розвиток багатьох субстандартних мовних форм

правомірно розцінювати як ознаку відновлення, поступального розвитку і вираження «життєвої сили» загальнонаціональної мови в цілому.

Основні положення цього розділу висвітлено в таких статтях: «Експресивні можливості субстандартної лексики у мові засобів масової комунікації» [267]; «Українські мовознавці про суржик у мові засобів масової комунікації» [266]; «Стилістично знижена лексика у мові засобів масової комунікації» [276]; «Актуалізація вульгаризмів у текстах суспільно-політичної тематики» [277]; «Стилістичні можливості експресивної лексики в повідомленнях» [260]; «Функціонування лексико-тематичних груп у соціальних діалектах» [271]; «Класифікація субстандартної лексики в лінгвістичній літературі» [281].

РОЗДІЛ 2
ЖАРГОН ТА СЛЕНГ У МОВІ УКРАЇНСЬКИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

2.1. Критерії класифікації тематичних груп субстандартної лексики

Розподіл лексики на тематичні групи залишається недостатньо дослідженою проблемою в лінгвістиці, хоча мовознавці неодноразово зверталися до неї.

У принципах класифікації лексики на тематичні групи та у способах встановлення взаємозв'язків між ними відображається певне уявлення про зовнішній світ, створюється своєрідна мовна картина світу.

Ф. П. Сорокалєтов зазначає: «Вивчення лексики за тематичними групами дає змогу досить повно визначити зв'язки та відношення між позначуваним, встановити обсяг значення, визначити значення й окреслити коло лексико-фразеологічних зв'язків слова» [Сорокалетов 1982, с. 18]. На думку М. Ф. Алефіренка, «тематична група – сукупність слів різних частин мови у взаємозв'язках з однією темою на основі екстралінгвістичних параметрів» [Алефиренко 1981, с. 199].

Д. І. Ганич та І. С. Олійник у «Словнику лінгвістичних термінів» семантичну групу визначають як підгрупу слів у межах однієї частини мови, об'єднаних спільністю значень, а тематичну групу як низку слів, що об'єднуються спільністю родових значень, тобто слова, які називають різновиди того самого виду предметів: назви птахів, квітів, мінералів [СЛТ 1985, с. 55].

Тематичний поділ лексики ґрунтується на внутрішніх зв'язках між предметами і явищами дійсності та зумовлений насамперед предметно-логічними ознаками. Тематичні об'єднання в галузевій терміносистемі можуть мати у своєму складі по кілька ядерних (основних)

лексико-семантичних груп, а їхні одиниці характеризуються чіткою диференціацією ознак [Халіновська 2009, с. 177].

Тематичне групування слів засвідчує усвідомлене групування явищ об'єктивної дійсності, у складі яких виокремлюють логічно окреслені ширші або вужчі їх кола, поєднані між собою спільними ознаками. Кожна група таких слів пов'язана спільними значеннєвими ознаками, за якими ці слова співвідносяться як складники тематичної цілісності [Барвіцька 2014, с. 55].

Ф. П. Філін розглядає поняття «тематична» і «лексико-семантична» групи, проте не встановлює між ними чітких меж. Дослідник стверджує, що в тематичних групах усе залежить від того, які ознаки об'єднують слова класифікаційно. До тематичної групи, на думку лінгвіста, можуть входити як основні частини, так і лексико-семантичні групи: «<…> у межах однієї тематичної групи існують дрібніші, тісно пов'язані між собою лексико-семантичні групи слів» [Филин 1982, с. 132].

Ф. П. Філін, розрізняючи поняття лексико-семантичні й тематичні групи, зазначає, що останнім часом словниковий склад мови вважають системою різних лексико-семантичних груп, але під цими групами розуміють зовсім інші явища: об'єднання слів на основі спільності граматично-семантичних значень, спільності значень словотвірних засобів та ін. [Филин 1982, с. 227]. На його думку, лексико-семантичні групи слів – це власне мовні одиниці, продукт історичного розвитку тієї чи тієї мови. Слова, виражаючи свої значення, у межах однієї лексико-семантичної групи водночас стають пов'язаними між собою відношеннями, які не індиферентні для їхніх власних значень. Це відношення синонімії, антонімії, різних уточнень тощо [Филин 1982, с. 237–238].

Тематичні групи – це об'єднання слів, в основу яких покладено класифікацію самих предметів і явищ. Ф. П. Філін виокремив два типи тематичних груп: 1) тематико-мовні (тематико-семантичні) – на підставі предметно-поняттєвого взаємозв'язку за родовим поняттям;

2) тематико-мовленнєві (ситуативні) – на підставі взаємозв'язку зі сферами застосування мови.

У словнику О. С. Ахманової тематична група – це: 1) те саме, що й лексична серія (тематична група предметів домашнього вжитку; тематична група кольору); 2) ряд слів, який за своїм основним (стрижневим) значенням належить до того самого семантичного поля: *хоробрий, сміливий, відважний, мужній, безстрашний* тощо; семантична група – це: 1) слова в межах певної частини мови, об'єднані спільним значенням: *любов, ненависть, довір'я, недовір'я, доброзичливість, заздрість*; 2) слова, об'єднані спільністю значення, безвідносно до частини мови [СЛТ 1966, с. 113].

В енциклопедії «Українська мова» йдеться лише про лексико-семантичну групу. Її значення виводять із лексико-семантичного поля – групи слів зі спільною гіперсемою: лексико-семантичні поля розпадаються семантично на ще тісніші об'єднання – лексико-семантичні групи. Зокрема, у темпоральному лексико-семантичному полі можна виділити назви точних (*секунда, хвилина, година, доба, тиждень, рік, століття*) і неточних (*час, пора, епоха, ера* тощо) відтінків часу, назви частин доби, пір року, місяців, днів тижня та ін. У межах лексико-семантичних груп виокремлюють мінімальні семантичні об'єднання, побудовані на відношеннях синонімії, антонімії, конверсії й гіпонімії [УМЕ 2004, с. 283].

Л. М. Васильєв уважає, що терміном «лексико-семантична група» можна позначати будь-який семантичний клас слів (лексем), об'єднаних хоча б однією спільною лексичною парадигматичною семою (або хоча б одним спільним семантичним множником). До тематичної групи, як зазначає дослідник, слід зарахувати лише класи слів, поєднані однією типовою ситуацією чи темою (пор. такі теми, як «транспорт», «спорт», «магазин», «театр» тощо), але спільна (ядерна) сема для них є не обов'язковою [Васильев 1971, с. 110].

О. О. Реформатський виводить поняття лексико-семантичної групи з поняття «термінологічного поля». Під термінологічним полем дослідник розуміє семантичне поле, одержане на понятєвій, а не на лінгвістичній основі, що забезпечує той чи той склад лексико-семантичної групи в певній синхронії розвитку суспільства та мови [Реформатский 1999, с. 51].

Д. М. Шмельов наголошує, що, відбиваючи ті чи ті відрізки дійсності, слова, дійсно, пов'язані між собою, як взаємопов'язані явища самої дійсності, що справді ними відображені. Завдяки цим «позамовним» зв'язкам слова об'єднуються в групи, котрі можна назвати тематичними [Шмелёв 1964, с. 13]. Окрім того, звертаючи увагу на важливість розмежування об'єднань слів, автор відзначає, що «необхідно зважати на всі зв'язки, що існують в мові, як би вони не позначалися» [Шмелёв 1964, с. 104].

Г. А. Уфімцева докладно проаналізувала розподіл лексики на тематичні групи й понятєві поля, запропонувала вивчати лексико-тематичні групи за таким критерієм, як семантичне зближення слів, часткова чи повна заміна одного з них іншим за певних умов контексту [Уфимцева 1962, с. 63]. Дослідниця розрізняє окремо лексико-семантичні та предметні групи, відзначаючи той факт, що в межах таких груп термінологічні одиниці можна вивчати в усіх їхніх формах і значеннях [Уфимцева 1962, с. 189].

Ж. П. Соколовська стверджує, що тематична група – це об'єднання значень слова, в основі якого лежить подальше членування спільного поняття, яке входить до змісту категорії пізнання [Соколовская 1979, с. 98].

Л. А. Лисиченко наголошує на тому, що тематичні групи – це слова різних частин мови, об'єднані спільним відрізком дійсності [Лисиченко 1973, с. 129].

Проблема систематизації лексичних і фразеологічних одиниць на основі понятєво-семантичного критерію викликає певні труднощі під час дослідження різних груп лексичних одиниць. В основу такої класифікації, як відомо, може бути покладено лексико-семантичний або тематичний критерій. У роботах одних дослідників пріоритетним є принцип поділу лексики та

фразеології на лексико-семантичні групи, інші дослідники вважають доцільною тематичну стратифікацію лексичних одиниць. На думку З. М. Вердієвої, лексико-семантична група репрезентує окрему лексико-семантичну парадигму й об'єднує лексичні одиниці на основі ознаки інваріантності, тоді як основою інтеграції тематичної групи служать зв'язки предметів реального світу, вони є денотатами словесних знаків, що структурують тематичну групу [Вердиева 1986, с. 5]. Тематичні групи фіксують не стільки зв'язки слів, скільки зв'язки номінованих ними екстралінгвістчних предметів і явищ. Слова, що входять в одну і ту ж тематичну групу, об'єднуються однією і тією ж типовою ситуацією або однією темою [Васильев 1976; Новиков 1985; Загоровська 2011].

Важливу характерну ознаку тематичної групи становить екстралінгвістична зумовленість відношень між її елементами. На відміну від семантичного поля, яке упорядковане безліччю словесних знаків, тематична група характеризується сукупністю матеріальних або ідеальних денотатів (або референтів), позначених лексичними та фразеологічними одиницями. Ще однією ознакою тематичної групи автор називає різнотипність відношень між її членами або відсутність їх загалом. Формою впорядкування денотатів, що становлять тематичну групу, є перелік [Левицкий 1988, с. 42].

У сучасних лінгвістичних дослідженнях представлено різні тематичні класифікації жаргонної лексики, в основу яких покладено різні системоутворювальні критерії [Марочкин 1998; Рюмин 2004; Балаян 2006; Бахтина 2011]. Важливим для нашого дослідження був поділ жаргонізмів, запропонований у словнику Т. Г. Нікітіної «Ключові концепти молодіжної культури: тематичний словник сленгу». Як зазначено в Передмові, «<…> представляючи концепти молодіжної культури (зокрема субкультурні концепти), тематичний сленговий словник фіксує мовну проекцію молодіжної культури, розкриває особливості мовної особистості сучасного носія молодіжного сленгу − його моральні принципи, специфіку асоціативно-

образного мислення і лінгвокреативний потенціал, який визначається пріоритетами «корпоративної» свідомості» [ККМК 2013, с. 5].

У словнику Т. Г. Нікітіної виділено найрізноманітніші тематичні групи жаргонізмів, зокрема такі як: зовнішній вигляд, гроші, фінанси, дівчина, жінка, чоловік, юнак, авторитет, лідерство, алкоголь, дружба, інтелект, інтелектуальна діяльність, комп'ютер, спілкування, комунікація, музика, відпочинок, свято, дозвілля, поведінка, робота, фірма та багато інших, що відрізняються кількісним складом.

Л. О. Ставицька зазначає, що «у сфері жаргонізованої газетно-журнальної комунікації виділяють певні лексико-семантичні групи, що частіше за інші включаються у систему словоперетворення» [Ставицька 2005, с. 280]. Дослідниця жаргону зауважує, що на різних історичних етапах буття соціуму можуть актуалізуватися різні лексико-тематичні групи жаргону. Основні вимоги до вживаних груп жаргонізмів у непрямому значенні: а) їхня здатність бути психоемоційними подразниками через специфіку референтної сфери дійсности, яку вони представляють; б) семантико-емоційний потенціал жаргонної лексеми [там само, с. 280]. Дослідниця класифікувала такі лексико-семантичні групи: арго; бурсацько-семінарські жаргонізми та сталі вирази у творах І. П. Котляревського; лексико-семантичні поля молодіжного сленгу кінця XX ст. – початку XXI ст.

Останнім часом субстандартна лексика активно проникає в мову засобів масової комунікації та усне розмовне мовлення, впливає на українську літературну мову, а також є об'єктом зацікавлення українських дослідників, які вивчають взаємодію субстандартних одиниць, їхній поняттєво-тематичний склад і стилістичне забарвлення, аналізують джерела поповнення та словотвірні моделі субстандартної лексики. Особливу увагу у вивченні сленгу приділено проблемі тематичної класифікації, яка не втрачає своєї актуальності та обговорюється лінгвістами.

Уважаємо, що тематична класифікація – важливий етап у дослідженні системної організації субстандартних одиниць. Окрім того, припускаємо, що тематичний аналіз є універсальним методом дослідження субстандартної лексики. Зазвичай тематичні групи мають нейтральні зв'язки в самій групі, вони ґрунтуються на зв'язках предметів, процесів і явищ.

Виокремлені тематичні групи субстандартної лексики є різними за структурною організацією, тобто за наявністю у своєму складі менших угруповань, зокрема тематичних підгруп.

Тематичні групи містять одиниці різних частин мови, які відбивають зв'язок кожної мовної одиниці з певною темою або життєвою ситуацією. Семантична й граматична неоднорідність складу субстандартних одиниць, що функціонують у мові сучасної публіцистики, викликає певні труднощі у виборі єдиного критерію класифікації зібраного матеріалу. Проте найбільш прийнятним видається комплексний підхід до систематизації розглянутої лексики.

Аналізуючи субстандартні одиниці, що функціонують у мові засобів масової комунікації, провідним критерієм визначаємо поняттєво-тематичний (ідеографічний) підхід, який передбачав поділ слів на групи за предметним або поняттєвим співвіднесенням з тією чи тією реалією. Саме цей критерій дав змогу виявити найактивніші тематичні сфери субстандартної лексики. Як відомо, сам факт наявності або відсутності певних найменувань того чи того тематичного класу в тій чи тій мовній підсистемі є досить інформативним із погляду відображення мовної картини світу соціуму.

Отже, об'єднання субстандартної лексики в тематичні групи здійснювали на основі подібності функцій, позначуваних словами предметів, явищ і процесів у мові.

Варто зазначити, що класифікація тематичних сфер і тематичних груп субстандартної лексики також зумовлена низкою екстралінгвістичних чинників, до складу яких належать спосіб життя, шкала життєвих цінностей, захоплення та сфера зайнятості носіїв субстандартних одиниць.

У багатьох дослідженнях, присвячених субстандартній лексиці, переконливо доведено, що вона орієнтована передусім на людину. У зв'язку з цим безперечним видається той факт, що переважна більшість субстандартних одиниць, які функціонують у сучасних масмедіа, так чи інакше будуть пов'язані з тематично-понятійної сферою «Людина. Діяльність людини. Духовний і матеріальний світ людини». У межах цієї тематично-поняттєвої сфери ми виокремили тематичні групи субстандартної лексики, які відображають концептуально значущі фрагменти мовної картини світу сучасної людини. Як відомо, людина – структурно складна й динамічна система, якій характерні взаємозумовленість зв'язків матеріального і нематеріального, біологічного і соціального, психічного та нейрофізіологічного. Людина уособлює нерозривну єдність соціального, біологічного, духовного, морального та культурно-історичного. Аналіз субстандартних одиниць, що функціонують у мові сучасних засобів масової комунікації, дав змогу виокремити групу словесних знаків, які відбивають особливості людини: матеріальне втілення й матеріальна форма (фізичне тіло), що мають характеристики певних ознак, за допомогою яких відрізняють один суб'єкт від інших подібних із ним, свідомість (інтелектуальні здібності, душевний склад) як найбільш характерну та властиву тільки людині особливість, що вирізняє її серед інших живих істот й індивідуалізує людину серед інших людей. Окрім того, важливе значення для характеристики людини мають ознаки, що свідчать про її соціальну належність, становище в суспільстві, стосунки з іншими людьми. Ці властивості зафіксовано буденною свідомістю, узагальнено та типізовано за їхніми соціально-психологічними виявами, сформовано стереотипні уявлення зовнішності, манери поведінки, спілкування. Окрім лексичних одиниць, пов'язаних із позначенням самої людини, її дій, станів, актуальними в субстандартній лексиці є назви тих предметів, які входять у коло життєдіяльності сучасної особистості, а також поняття, що позначають

важливі ціннісні орієнтири, сферу зацікавлень. Запропоноване тематичне групування субстандартної лексики є умовним.

Аналіз відібраних субстандартних одиниць засвідчив, що висока частотність тематичної лексики в публіцистичних текстах показує не тільки наявність певної тематики, але й її актуалізацію. У дібраних контекстах тема була актуалізована за такими параметрами: 1) лексична виокремленість (повтор тематичного слова в публіцистичних текстах, різні види лексичних зв'язків тематичного слова); 2) застосування стилістичних прийомів з метою виокремлення тематичної лексики, що відображають специфічну організацію мовних засобів, використаних задля виразності публіцистичних текстів.

2.2. Тематичні групи жаргонізмів у мові засобів масової комунікації

У пропонованому підрозділі проаналізуємо різні аспекти жаргону – функціонування тематичних груп у мові засобів масової комунікації, а також простежимо, як вони впливають на публіцистичний стиль сучасної української мови, надаючи йому експресивності та оцінності.

2.2.1. Тематична група «Кримінальний світ»

Історія вивчення соціальних діалектів в Україні налічує не одне десятиліття: увагу дослідників привертали таємні мови лірників і кобзарів, арго злочинців, сленг військових, молоді тощо. Дослідники жаргонної лексики під кримінальним жаргоном розуміють слова й вирази (соціодіалектизми), що використовують асоціальні елементи, чию діяльність кваліфікують як протиправну. У межах кримінального жаргону виокремлюють: 1) загальнокримінальний жаргон (арго, феня); 2) професійні жаргони, тобто жаргони професійно спеціалізованих злочинців: «блатних» (арго шахраїв, шулерів, «наперсточників», «лялькарів»); злодійське арго

(жаргони кишенькових злодіїв, квартирних злодіїв, магазинників, антикварників, фортачів, ширмачів); арго грабіжників; арго вбивць (технарів, кілерів); 3) тюремне арго (табірна феня), характерне для місць позбавлення волі (в'язниці й табори), які є обов'язковими етапами професійної кар'єри злочинців. До кримінального арго зараховують також жаргони наркоманів і токсикоманів.

Основною ознакою кримінального жаргону традиційно вважали криптолалію (прагнення до створення власної мови). Протилежну думку обґрунтував Д. С. Ліхачов про те, що саме в постійній тривозі «засипатися» кримінальний світ змінював сенс звичайних слів (*купити* – вкрасти*, малина* – притон) [Лихачёв 1964].

Особливості кримінального (злодійського) жаргону (арго) докладно описано у працях Д. С. Ліхачова, де визначено важливі причини його виникнення та існування, адже особливістю мислення злодіїв є наявність елементів магічного ставлення до світу. Первісно-магічне сприйняття виявляється і в ставленні до мови: невдало, невчасно сказане слово може накликати нещастя, провалити розпочату справу. Звідси характерні заміни звичайних слів на арготичні й табуйовані. У цьому сенсі злодійське арго виявляє схожість із професійною мовою представників різноманітних професій, пов'язаних із підвищеним ризиком. Кримінальний жаргон відображає систему цінностей, традицій і форм поведінки, властивих тим представникам соціуму, які різною мірою віддалені від звичайного середовища й витіснені у сферу певних нав'язуваних порядків. У такому соціумі існує своє бачення та ставлення до навколишньої дійсності, свого місця в ньому, своя ієрархія цінностей. Кримінальний жаргон є напівавтономною екзистенційною формою мови, яка у функціональному і поняттєвому планах співвідносна з певним субкультурним соціумом. Для кримінального жаргону характерна етико-стилістична зниженість та інвективна лексика.

Зарубіжні лінгвісти впевнено заявляють, що концептуальний світ кримінального жаргону «повністю запозичений». Типові, основні, чи хоча б схожі ознаки з літературною мовою тут не важливі. Автори підкреслюють, що в жаргоні все суб'єктивне, випадкове та невмотивоване. Специфічний світогляд злочинного світу, про який так часто говорять, побудований зовсім не на магічному сприйнятті слова, не на поетичній метафорі сприйняття світу, а на чорно-білому риторичному, в якому важливий сигнал, що замінює національний концепт зовнішньою подобою. Ось причини, через які розвиток жаргонів і сленгу не мають ніякого значення для використання носіями рідної мови [Быков 1991; Глухова 2003; Грачёв 1996, 1997, 2005].

В енциклопедії «Українська мова» зауважено, що «сленгові властиво запозичувати одиниці *арго* і *жаргону,* переосмислюючи та розширюючи їхні значення. За структурою сленг поділяється на *загальний* і *спеціальний* (професійний жаргон та мову певних соціальних прошарків). Загальний сленг – відносно стійкий, досить поширений і загальнозрозумілий шар лексики та фразеології в середовищі живого розмовного мовлення» [УМЕ 2004, с. 608]. Л. О. Ставицька зазначає: «Жаргон – це соціально маркована лексика. У професії журналіста, водія чи науковця є нормативний ряд, який використовується для офіційного спілкування, а є знижений, фамільярний з модусом жаргону як засобу сміхового олюднення світу. Жаргон є розмовною лексикою, що побутує в певному корпоративному середовищі. Спілкуючись одне з одним, ми створюємо особливий субкод, який об'єднує нас, відокремлює від інших і є розпізнавальним знаком: ми – свої, ми належимо до одного середовища» [Ставицька 2005, с. 8].

Проаналізуємо жаргонну лексику, що відображає кримінальну сферу життя. У цій тематичній групі представлені особи, дії, об'єкти, місця. Тематична група репрезентована біжаргонними полями: ті, хто належать до кримінально світу, – ті, хто йому протистоїть.

Деякі тюремні арготизми перейшли в розмовне нелітературне мовлення: *воронок* – міліцейський автомобіль чорного кольору, у якому

перевозять затриманих та ув'язнених; *вертухай* – наглядач, контролер у виправно-трудовій колонії; *зона* – виправний заклад; *командир* – звертання до водія. Перейшли в молодіжний жаргон лексеми: *прописка* – фізичне випробування новачка в армії (в арго – випробування новачка-ув'язненого); *прикол* – жарт, смішний випадок (в арго – знущання над новачком чи приниження, коли його легенько підколюють ножами й розважаються, коли він потерпає від болю) [Грачёв 1997, с. 96].

Жаргонізм *зона* Л. О. Ставицька подає із значенням «виправно-трудова установа; територія, на якій розташована ВТУ» [Ставицька УЖ 2005, с. 158]. У сучасних засобах масової комунікації він функціонує в первинному жаргонному значенні, переважно в текстах кримінальної хроніки, напр.: *Знову ж таки неофіційно про цю* ***зону*** *кажуть, що в ній авторитети за колючкою смажать шашлики* («112.ua», 01.09.2018); *Хмельницькі правоохоронці видворили з країни «смотрящого за* ***зоною****» у Райківецькій виправній колонії* («Незалежний громадський портал», 05.01.2019). Фіксуємо жаргонізоване словосполучення *на зоні*, стосовно якого А. В. Березовенко справедливо зауважує: для кримінального жаргону характерним є витіснення прийменника *в*, що впливає на форми керування, які поширені в розмовному мовленні, напр.: *Познайомились вони близько десяти років назад «****на зоні****», де відбували покарання за крадіжки* («Україна кримінальна», 07.10.2016)[1]. Використання прийменника *в* свідчить про абсолютну замкненість й ізольованість мови представників кримінального світу [Березовенко 2002, с. 197–201].

В арго *притоном* називали «таємну пристань волзьких злодіїв» [Грачёв 2005, с. 30]. Жаргонна лексема досить виразна, за її допомогою журналісти надають текстам експресивності, а негативне оцінне значення показує підвищену увагу засобів масової комунікації до гострих проблем суспільного життя, напр.: *Віка розповіла матері, що спочатку до неї додому приходили хлопці з дівчатами, давали їй трохи грошей і просили піти погуляти, а*

[1] Приклади подано в авторській редакції.

квартиру використовували як ***притон*** («Високий Замок», 02.06.2018); *Правоохоронні органи здійснили рейд на «Фабрику дітей» і на два нелегальних* ***притони*** («Високий Замок», 27.04.2018); *На підлозі з десяток використаних ампул димедролу, а поруч кілька пляшечок настоянки глоду. Розумію, що натрапили на* ***притон*** *наркоманів* («Високий Замок», 02.03.18); *Кажуть, у нього вдома безлад, наче* ***притон****. Багато пив. Випав із вікна, бо балкон не засклений* («Телеканал 24», 22.06.2019).

Аналіз жаргонної лексики свідчить, що в місцях позбавлення волі завжди існували тюремні общини. М. О. Грачов зазначає, що в XIX ст. функціонував арготизм *влазне* – грошовий внесок новачка-ув'язненого за право бути в тюремній общині. Сьогодні активно вживають лексему *общак* – слово, яке з'явилося в часи становлення *злодіїв у законі* як еліти кримінального світу і засвідчує, існування злодійської каси, яка видає гроші всім нужденним, але левова частка належить еліті кримінального угруповання. Сучасні реалії життя засвідчують, що жаргонізм *общак* використовують у темах, пов'язаних із бізнесом та комерційною діяльністю. Одне зі значень жаргонізму *общак*, що найпоширеніше в загальному жаргоні й часто використовують у мові засобів масової комунікації, – «загальний грошовий фонд, загальна власність кримінального світу» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 84]. У розмовному мовленні суфікс ***-ак-*** утворює грубувато-зневажливі іменники, саме до таких належить жаргонна лексема *общак*. У сучасній публіцистиці вона виконує експресивну функцію, проте її вживають у повідомленнях не кримінальної хроніки, а найчастіше в текстах, що описують політично-кримінальну, економічну ситуації чи будь-які події в Україні, напр.: *Янукович був класичним главою мафії. Він розглядав державу як систему збору* ***общака*** *і зовсім не соромився цього* («Україна молода», 22.01.2019); *Офшорний «****общак****». Що пов'язує українських податківців з мільярдною аферою у Молдові?* («Главком», 31.08.2016); *Співробітник митниці на умовах повної анонімності розповів журналістам про мільйони доларів, які з усіх митниць України везли до Києва на нібито*

*«**общак**» довірених осіб Порошенка* («Антикор», 16.06.2019). У контексті жаргонізм поєднується з іншими словами й набуває нехарактерного значення, пор.: *Тобто, щоб добитися підвищення тарифів для державних компаній, треба знизити тариф для теплових електростанцій. Читай – трошки обрізати апетити Ахметова в отриманні ним пайки «**енергетичного общака***» («УНІАН», 17.09.2018).

Наведені приклади свідчать про те, що жаргонізм *общак* має високий ступінь негативного оцінного забарвлення, його використовують із метою висловити відповідні емоції та почуття (обурення, докір, гнів, осуд) до реального стану справ у бізнесі, економіці, владі, а не тільки в кримінальному світі.

Угруповання *злодіїв у законі* з'явилися у 20–30-х рр. XX століття. Потужна каста світу правопорушників, яка в подальшому вплинула на всю злочинність, тобто кримінальники, жили за законами *законників* – так почали називати еліту кримінального світу. Л. О. Ставицька стійке словосполучення *злодій у законі* трактує таким чином: «1) злочинець, який живе за законами кримінального (злодійського) світу; 2) злочинець, який має заслуги в злодійському середовищі» [Ставицька УЖ 2005, с. 158]. Досить часто аналізовані стійкі словосполучення функціонують в українських засобах масової комунікації кримінальної тематики, напр.: ***Злодії в законі**, які живуть в Україні, розставили «смотрящих» у кожній області* («Цензор.Нет», 25.10.2018); *В Одесі зранку йде спецоперація щодо криміналітету. Епізод: поліція вилучила зі схованки «общак **злодія в законі**» – 1,069 млн $, 90000 євро* («Україна молода», 07.09.2017); *Верховна Рада відхилила законопроект щодо відповідальності для «**злодіїв в законі**» та за злочини, вчинені злочинними угрупованнями* («Україна молода», 17.05.2016).

Отже, використання жаргонного словосполучення кримінального світу *злодії в законі* є частотним для сучасної публіцистики, має негативну конотацію і, розширивши сферу свого застосування, функціонує в мові законодавства, наприклад на «Офіційному порталі Верховної Ради України»

(02.12.2014) розміщено Проект закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо відповідальності для «**злодіїв в законі**» та злочини, вчинені злочинними угрупованнями). Засоби масової комунікації миттєво відреагували на згаданий Проект закону: *Рада відмовилася внести кримінальну відповідальність за статус «**злодії в законі**»* («Дзеркало тижня», 17.05.2016); *Рада відхилила законопроект, який запроваджує у кримінальне законодавство поняття «**злодій у законі**»* («112.ua», 17.05.2016).

Близьким за своїм значенням до жаргонного словосполучення *злодій в законі* є жаргонізм *законники* – «еліта кримінального світу» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 200]. У засобах масової комунікації натрапляємо на такі контексти: *Сумнозвісні **законники** лізуть в Раду: «адвокат» Ющенка від партії Гриценка і одіозний екс-генпрокурор від «Сильної України»* («Антикор», 26.06.2019). Як уважає дослідник арго М. О. Грачов, можливо, однією з причин створення угруповань злодіїв у законі, були беззаконня в державі: «В ній (державі) немає закону, а у нас є», – з гордістю казали законники» [Грачёв 2005, с. 64].

У *злодіїв у законі* існувало три види покарань, зокрема публічним ляпасом злодія переводили на нижчу кримінальну сходинку – у *фрайєри* або *мужики* [Грачёв 2005, с. 65]. За словником Л. О. Ставицької, лексема *фраєр* має дев'ять значень, проте засоби масової комунікації використовують, відповідно до теми публікації, переважно два значення: «1. *крим.; несхвальн.* Недосвідчений злодій; 2. *мол.* Будь-яка особа чоловічої статі» [Ставицька УЖ 2005, с. 343]. Таку багатозначність аналізованої лексеми пояснює дослідник російського арго М. О. Грачов, який зазначає, що на початку XX століття деякі арготизми функціонували в кримінальному середовищі та одночасно у звичайному соціумі, тобто переважна більшість населення пристосувала їх до своїх потреб, щоб називати певних осіб, предмети чи явища. До таких належить і арготизм *фраєр* [Грачёв 2005, с. 60]. У засобах масової комунікації фіксуємо: *Від простого баклана він намагається піднятися*

до козирного ***фраєра****. Але щоб фуфло гнати, треба мізки. Мушу розчарувати і Генпрокуратуру Росії, і зальотного шулєра – на справжньому Указі Президента України, крім підпису має бути Державна печатка. Її Янукович, на щастя, вкрасти забув* («Україна молода», 30.09.2016); *Бог не* ***фраєр****, він все бачить: російський губернатор розкритикував ЗМІ за публікацію про дорогу автівку єпископа* («Главком», 01.06.2017); «*Не довго нам музики грали, не довго* ***фраєр*** *танцював!» – цей відомий шансонний вислів цілком можна застосувати стосовно дрібненького провокатора-маргінала Едуарда Коваленка, такого собі лідера Української національної асамблеї* («Українська правда», 24.05.2017); ***Фраєрів*** *з міграційної служби жадібність згубила* («Високий Замок», 22.09.2016); *Але нічиї зусилля не змусять тих, хто пішов на смерть, виступивши проти переважаючого багато разів противника, схилити голову перед дрібними* ***фраєрами*** *– не для цього стільки людей в землі і стільки сліз виплакали, – додав Ходаковський* («Газета по-українськи», 09.01.2018). Експресивно забарвлену лексему *фраєр* уводять у контекст з метою авторського іронічно-глузливого ставлення до описуваного та передавання власних почуттів, що сприяє створенню яскравих стилістичних фраз та приваблює увагу читача.

У кримінальному світі процес переведення на нижчу сходинку мав назву *дати по рогах / вухах.* Покарання відбувалося за рішенням злодійської сходки – на «зборах рівних» (злодійські збори називалися також *толковищами, тусівками, сходняками, правокачками*). Жаргонізм *сходняк*, що часто функціонує у мові засобів масової комунікації, має значення: «збори злодіїв для вирішення конфліктів і поточних питань» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 577], напр.: *Співробітники правоохоронних органів затримали 12 кримінальних авторитетів, які приїхали на «****сходняк****» в Дніпропетровськ* («Українська правда», 04.05.2016); *В лютому 2014 року в Луганську був* ***сходняк****. Приїхали брат Наталії Королевської і Сергій Глазьєв, радник Путіна, який часто до нас їздив* («Високий Замок», 01.06.2016); ***Сходняк*** *Садового у Львівській міській раді* (заг.) («Україна

молода», 09.02.2017); *Ви думаєте, що власники телеканалів не намалюють нам чергового месію, якого оберуть на своєму* ***сходняку*** *в якому-небудь Відні* («День», 12.12.2017).

Суфікс ***-ак- (-як-)*** – один із найпродуктивніших у жаргонному словотворі. Саме він надає жаргонізму *сходняк* відтінку експресивності та зниженості, найчастіше зі збірним значенням. Зібраний корпус фактичного матеріалу переконливо засвідчує, що за допомогою жаргонної лексеми *сходняк* журналісти намагаються правдиво й точно відтворити події чи назвати реалії сьогодення. У публіцистичних текстах вони набувають стилістичної маркованості та несуть заряд експресії, а їхні значення розкриваються в контексті та не потребують спеціального пояснення. Також спостерігаємо нейтралізацію сем, пов'язаних із кримінальним світом.

Значну кількість жаргонізмів утворено від стилістично нейтральних слів, що зберігають своє первинне значення чи утворені лексико-семантичним способом, тобто в результаті переосмислення значення загальновживаного слова.

Розширив своє значення і жаргонізм *розколоти*. Л. О. Ставицька подає два його значення: «1. *крим., міл., жрм.* Добитися потрібних свідчень; примусити когось зізнатися в чомусь (зазвичай, у скоєнні злочину); 2. (на що); *жрм.* Примусити когось поділитися чимсь, віддати, купити комусь щось» [Ставицька УЖ 2005, с. 288], напр.: *Ми «****розкололи****» судмедексперта, який зізнався, що не робив розтин трупа Чорновола* («Високий Замок», 20.06.2019); *Дружина запідозрила щось погане, тож чоловік «****розколовся****», звідки у нього ці речі. Швидше за все, прикраси заховали попередні власники стільця* («Високий Замок», 03.08.2016); *Щоправда, на відміну від Раскольнікова, який не витримав тиску сумління і «****розколовся****», зізнавшись слідчому у скоєному злочині, герой «Ірраціональної людини», професор філософії Ейб Лукас (Хоакін Фенікс) не тільки не розкається, а й готовий чинити нові злодіяння* («День», 09.09.2015); «*Читаю тепер спомини радянських зеків, щоб підготуватися і не* ***розколотися*** *на допитах про*

спроби допомагати реформам в Україні», – написав Ващук у своєму Твіттер («Українська правда», 28.03.2016). У наведених прикладах спостерігаємо повну або часткову заміну значення слова, його семантичне пристосування до нових змін у суспільно-політичному житті. Отже, жаргонізм *розколоти* вмонтовують у невластиві йому контексти, унаслідок чого він втрачає семи, пов'язані з кримінальним світом.

Жаргонізм *розкрутка* має кілька значень, зафіксованих у словнику жаргонної лексики: «1. *крим., тюр.* Повторне слідство; 2. *крим., міл.* Дії, спрямовані на те, щоб примусити когось дати свідчення, зізнатися у скоєнні злочину; 3. *муз.* Популяризація музичної групи, виконавця, диску (у пресі, на радіо, телебаченні); 4. *ком.* Популяризація твору мистецтва, партії, освітнього закладу та ін.» [Ставицька УЖ 2005, с. 289]. У засобах масової комунікації спостерігаємо тенденцію до використання жаргонізму в значенні «популяризація твору мистецтва, партії, освітнього закладу», напр.: *А от розслідувати механізми* ***розкрутки****, а також проглянути й спробувати ідентифікувати декого з коментаторів – це вже серйозно* («Високий Замок», 03.06.2019); *Справа в тих, хто, відшукавши якийсь геть маргінальний сюжет, включив активну* ***розкрутку*** *та масове поширення* («Високий Замок», 03.06.2019); *Цікаво, що за* ***розкрутку*** *політичного стартапу Вакарчука узялися два олігарха, які, начебто, постійно ворогують і суперничають за фінансові активи – Сергій Льовочкін та Ігор Коломойський* («Антикор», 05.07.2016). Аналізуючи контексти, передусім, відзначимо розширення семантики лексеми *розкрутка* з одночасною політизацією її поряд із нейтральною лексикою.

Жаргонізм *мент* – «міліціонер; будь-який працівник правоохоронних органів; контролер колонії; від польськ. арґ. *ment, męt, menta, męta, menda* – солдат, поліцейський, поліція, поліцейський відділок, охоронник у тюрмі, донощик» [Ставицька УЖ 2005, с. 215]. У засобах масової комунікації аналізований жаргонізм посилює емоційну оцінку автора, передає негативне ставлення до суб'єктів, а також привертає увагу читача на тлі

іншої нейтральної лексики, напр.: *Роль ще одного російського агента впливу на українські події приміряє на себе колишній міліцейський полковник з Донеччини, а нині – лідер примарної партії з пафосною назвою «Розумна сила» Олександр Соловйов. У купі зі своїми ідейними соратниками – колишніми «**ментами**», прокурорами, податківцями, екс-комуністами, апаратниками Партії регіонів* («Високий Замок», 07.10.2018); *Трагедія сталася і з її дітьми. Сина збив на машині п'яний «**мент**», у доньки виявили рак нирки* («Високий Замок», 05.01.2017); *Один з нардепів «Народного фронту» висловив припущення, що партія створена по ідеї росіян, щоб об'єднати невдоволених атестацією **ментів*** («Українська правда», 27.06.2018). Не менш популярним у засобах масової комунікації залишається прикметник *ментовський*, напр.: *У країні тоді також пройшла багатоденна акція протесту проти **ментовського** свавілля, спровокована беззаконням у погонах в селищі Врадіївці* («Zaxid.net» 26.07.2016). Жаргонізм розповсюджений в усному розмовному мовленні, що й підсилює частотність його вживання в мові українських засобів масової комунікації.

Таке саме значення в кримінальному жаргоні має лексема *мусор*: 1) міліціонер, працівник правоохоронних органів; 2) наглядач у ВТУ [Ставицька УЖ 2005, с. 225]. Варто зазначити, що жаргонізм *мусор* у свідомості носіїв мови пов'язаний безпосередньо з негативною емоційно-експресивною оцінкою, саме з таким пейоративним значенням його використовують у мові сучасної публіцистики безвідносно до кримінальної тематики, напр.: *Грузія – чи не єдина країна у світі, де у поліцейських немає презирливих прізвиськ. Ні копи, ні «мєнти», ні «**мусора**». Хоча раніше їх називали «собаками»* («Високий Замок», 12.10.2017); *Бо, на його думку, провадження про вбивство активістки засвідчує, що «немає грані між бандитами, **мусорами**, есбеушниками, чиновниками»* («Україна молода», 22.02.2019); *Із цим питанням активісти звернулися і до голови відомства Юрія Луценка, який відповів на поставлене запитання у коментарі одним*

*словом – «медекспертиза». У відповідь користувачі соцмереж у коментарях відверто називають Генпрокурора Луценка «**мусором**» або «сміттям»* («Україна молода», 26.04.2019); *Удруге – коли батьківські почуття беруть гору над ненавистю до «**мусорів**» і герой, щоб урятувати сина від згубних звичок, піднімає на ноги весь поліцейський відділок* («Детектор медіа», 16.05.2019). Обидва жаргонізми (*мент* і *мусор*) є кальками з російської мови або лексемами, оформленими відповідно до російської орфоепії.

Активно функціонує в мові засобів масової комунікації жаргонізм *опер* – «оперуповноважений карного розшуку» [Ставицька УЖ 2005, с. 243], утворений способом усічення в результаті тенденції до спрощення мови. Використання жаргонізму *опер* культивує створення особливого, невимушеного тону спілкування з читачем, напр.: *Затриманого в аеропорту «Бориспіль» співзасновника ініціативи «Хто замовив Катю Гандзюк?» прикордонники відпустили з миром, хоч присутній там «**опер**» і був проти цього* («Високий Замок», 13.02.19); *І знаєте, хто вніс 115 тисяч гривень «заставних» за озвірілого «**опера**»? Ілля Кива – кандидат у президенти, колишній радник міністра внутрішніх справ Арсена Авакова* («Високий Замок», 13.02.2019); *Досвідчений **опер** розповів журналісту «ВЗ» про поліцейську «кухню» зсередини і про те, чому несподівано для колег звільнився з «органів»* («Високий Замок», 26.09.2018).

На території України система в’язниць формувалася, починаючи із середини XIX століття, після того, як була проведена реформа суду, тому переважна більшість жаргонізмів називає неформальні стосунки між ув’язненими. Зокрема, арго 20–30-х років XX століття відбиває таку тюремну ієрархію: *злодій в законі* – представник вищої касти на свободі та у виправно-трудових закладах; *наглядач у зоні* – другий, після злодія в законі, який слідкує за порядком у виправно-трудових закладах; *пахан хати* – авторитетний в’язень, який відповідає за дотримання законів у камері й курені; *пахан ліжка* – в’язень, який відповідає за заправку ліжок у виправно-трудових закладах; *пахан столу* – в’язень, який відповідає за порядок

в їдальні (за свідченням М. О. Грачова, етимологія арголексеми *пахан* точно не встановлена, проте дослідник уважає, що вона походить від офенського слова *похан* – господар [Грачёв 2005, с. 9]); *блатні* – особи, наближені до наглядача зони; *актив* – в'язні, які на правильному шляху; *пацани* – молоді люди, кандидати в блатні; *мужики* – в'язні, які працюють і сплачують данину в касу. Констатуємо, що нині засоби масової комунікації засвідчують інтенсивне використання названих жаргонізмів, напр.: *Напружене очікування* ***пахана*** *в певну мить порушує чи то дитяче, чи то старече кректання-свистання під столом* («Дзеркало тижня», 15.06-21.06.2019); *У середовищі російських силовиків панують абсолютно блатні звичаї. Вбивство Нємцова повинно було сподобатися «****пахану****»* («Дзеркало тижня», 23.07.2019); *Та й загалом десь до командира батальйону, а це майор, максимум підполковник, нормальні «****пацани****», а хто вище…* («Україна молода», 22.02.2017).

Аналізовані жаргонні лексеми в мові сучасних засобів масової комунікації стилізують живу мовленнєву стихію соціуму, вони спрямовані на зняття бар'єрів у спілкуванні, напр.: *Саакашвілі заявив, що приїхав не мститися, а «будувати нову Україну». Він також похвалив Зеленського: «****Пацан*** *сказав,* ***пацан*** *зробив»* («Україна молода», 14.06.2017); *«Він був нормальним* ***пацаном****, блондином, любив музику, любив співати», – додає Володимир Байкін, викладач Канівського училища культури і мистецтва, де вчився Олег Винник* («Україна молода», 15.05.19); «*Ну,* ***мужики****, ну, треба буде – поїдемо», – відповів він (Зеленський) на пропозицію поїхати і зняти всі підозри* («Українська правда» 14.04.2019); *Далі* ***мужики*** *відпрацьовували захоплення будівель зі зброєю* («Україна молода», 11.12.2018). Серед ув'язнених були особи, які займали неофіційні посади: *майданщик* – в'язень-продавець продуктів і спиртних напоїв; *стирошник* – в'язень, який виготовляє гральні карти; *маклери* – в'язні, які виготовляють різні побутові предмети; *кольщик зони* – в'язень, який набиває тату; *дорожник* – в'язень, який відповідає за зв'язок з іншими камерами, в'язнями і особами на волі.

Активне функціонування аналізованих жаргонних лексем призводить до втрати жаргонного характеру й набуття ознак розмовності.

Лексема кримінального світу *ходка* зафіксована зі значенням «судимість, строк відбування покарання» [Ставицька УЖ 2005, с. 356], напр.: *У нас уже був президентом кримінальний злочинець – рецидивіст із двома* ***ходками*** *на зону* («Високий Замок», 15.01.2019). Багато слів в українській мові були переоцінені у процесі активного функціонування в розмовному мовленні. Зокрема, лексему *ходка* раніше сприймали в негативному значенні, а нині вона отримала інші оцінки, принаймні подекуди стала нейтральною і відображає нові реалії життя, пор.: *Другу* ***ходку*** *намітили на березень за тією ж схемою («Кедр» забезпечує коридор). І під час переходу Рубана і затримали* («Високий Замок», 14.03.2018); *Заробітки продуктового «шопоголіка» – непогані. За одну «****ходку****», каже пан Олександр, може заробити від 700 гривень* («Високий Замок», 22.10.2016).

Надзвичайно значна в семантично-стилістичному плані категорія експресивності має досить різноманітні вияви, пов’язані зі зміною тональності слова, з якісно-оцінною характеристикою певної реалії. Зокрема, негативна оцінка вкладена у слово *шмон*, що за словами Л. О. Ставицької, має значення – «обшук, перевірка» [Ставицька УЖ 2005, с. 378]. У засобах масової комунікації цей жаргонізм використовують у таких контекстах: *Під час примусового* ***шмону*** *особливо завзято ці представники закону намагалися знайти фаєри, петарди та інші фанатські приналежності* («Газета по-українськи», 10.12.2018); *А якщо є дані, що там є заборонені предмети, необхідно проводити так званий «****шмон****», тобто обшук, з встановленням усіх місць, де вони можуть перебувати, – розповів він* («Газета по-українськи», 13.09.2018); *Столичні підрозділи СБУ та прокуратури влаштували «****шмон****» в офісі газопромислового управління «Львівгазвидобування», що на вул. Рубчака, 27* («Високий Замок», 22.08.2016); *Відсутність Андрія Садового цілком зрозуміла – Юрій Луценко приїхав, щоб зробити «****шмон****» по сміттю* («Високий Замок», 16.06.2016).

Лексеми *безпредєл, безпрєдєл, бєспрєдєл* Л. О. Ставицька фіксує в декількох значеннях: «1. Злочин із застосуванням жорстокого фізичного насильства. 2. Непристойна поведінка, розгул. 3. Відсутність будь-яких норм, правил, законів у суспільному, політичному, економічному і т. ін. житті, у стосунках між людьми» [Ставицька УЖ 2005, с. 52]. Сучасні засоби масової комунікації часто використовують жаргонізм у ролі своєрідного емоційно-експресивного засобу, напр.: *Це просто* ***безпрєдєл****! Ми не можемо добитися від уряду підвищення мінімальної зарплати до 5 тисяч гривень на місяць для мільйонів українців, нам брешуть, що для цього немає можливостей. А платить по 2-5 мільйонів у місяць чиновникам, можливості, значить, є?!* («Високий Замок», 21.08.2017); *Зокрема через вислови Юрія Бардаша, який заявив про «****бєспрєдєл****» в Україні та про утиски російськомовного населення* («Детектор медіа», 05.12.2019); *Ми вважаємо, що йому цю посаду купили за великі гроші та знову хочуть жирувати на нашій землі та в садках. І ми не підкоримось цьому «****безпредєлу****», – зазначають страйкарі* («Україна молода», 10.11.2017).

У «Великому словнику російського жаргону» авторів В. М. Мокієнка, Т. Г. Нікітіної аналізована лексема зафіксована зі значеннями: «1) непристойна поведінка; розгул; 2) беззаконня, самодурство, тотальні безпорядки; 3) злочин із застосуванням жорстокого фізичного насилля» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 60]. Значення цього слова не вкладається в таку коротку і нейтральну характеристику. Функціонуючи в кримінальному арго, воно мало не одне значення: «1) грубе порушення кримінальних законів; 2) угруповання злодіїв, які відійшли від законів кримінального світу». Членів таких угруповань називали *бєспрєдєльщиками*, а пізніше в арго так називали всіх рядових ув'язнених [Грачёв 2005, с. 230]. У публіцистичних матеріалах сьогодення жаргонізм *беспрєдел* розвивається у двох значеннях: у напряму більшої конкретики і одночасно у напряму абстрактності. У першому випадку з'являються словосполучення *міліцейський бєспрєдєл, бєспрєдєл начальства, бєспрєдєл будівельний,*

бєспрєдєл буртиновий, напр.: *Негайно припинити буртиновий* ***бєспрєдєл****! Заява народних депутатів* («Цензор.Нет», 16.03.2016); *На жаль, події показують, що будівельний* ***«бєспрєдєл»*** *триває, до того ж наростаючим темпом* («Україна молода», 07.05.2019); *Посадовці фактично кришують «****бєспрєдєл****», який чинився по відношенню до сироти. «І ми це так просто не залишимо», – пообіцяв лідер РПЛ* («Україна молода», 05.10.2018). У другому випадку воно набуває значень більш узагальнених, пов'язаних з діяльністю соціальних інститутів: *адміністративний бєспрєдєл, правовий бєспрєдєл*, напр.: *Вони говорять про неповагу до закону з боку Партії регіонів, яка, лише відчувши присмак влади, перенесла кримінальний «****бєспрєдєл****» у вищий законодавчий орган держави* («Україна молода», 28.07.2015); *Ми співаємо по всьому світу, наші пісні люблять і за океаном, в Америці, в Канаді, і навіть в Китаї. І поки в країні панує «****бєспрєдєл****» і бандформування дозволяють собі порушувати права громадян – ми не будемо вступати з ними в жодні діалоги* («Vectornews», 10.07.2017); *Нині у Криму реалізується мрія багатьох чиновників Росії –* ***бєспрєдєл*** («Радіо свобода», 21.02.2018); *Так, українських бранців, утримуваних самопроголошеними «республіками», цілком годиться звати заручниками – підкреслюючи тим самим незаконність цих «республік» і правовий «****бєспрєдєл****», що в них коїться* («Детектор медіа», 07.01.2018).

Аналізовані лексеми мають виразне російське походження та імітують звучання іншомовних слів, відтворюючи структуру російської мови. Журналісти використовують жаргонізм як найефективніший засіб експресивності, вираження оцінки реальних подій і проблем суспільства, що надзвичайно суттєво для сучасних засобів масової комунікації.

Функціонує в мові публіцистики лексема кримінального світу *бєспрєдєльщик*, яка теж запозичена з російської мови і зазвичай трактується як «найманий убивця», але має й інше значення, яким користуються у кримінальному світі: *бєспрєдєльщиком* називають «безпринципного кримінального авторитета» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 60]. Фіксуємо це слово і в українських засобах масової комунікації, напр.: *Це не*

президент, а лідер мафії, ***бєспрєрдєльщик*** *і цинічний барига, який спекулює на війні, – дав характеристику українському президенту радикал* («Poistcentre», 18.09.2015). Як бачимо, функціонування подібних жаргонізмів у мові засобів масової комунікації сприяє створенню колориту відповідних сфер діяльності в кримінальному світі.

Подекуди фіксуємо жаргонізовану словосполуку *на гарячому*. Жаргонізм *гаряче* був «сигналом тривоги й небезпеки у злодіїв» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 136], напр.: *Вчора ввечері у Дніпровському районі працівники столичного карного розшуку спільно із спецпризначенцями «****на гарячому****» затримали цих правопорушників, які знову здійснили напад на гральний заклад, – сказав голова Національної поліції України Вадим Троян* («iPress.ua», 06 01.2017); *Всіх учасників злочинної групи затримано «****на гарячому****», в порядку ст. 208 Кримінально-процесуального кодексу України, під час передачі грошових коштів за отримані сексуальні послуги* («iPress.ua», 06 01.2017).

Жаргонізм *малява* має значення «записка, послання; лист, зазвичай, у в’язниці» [Ставицька УЖ 2005, с. 211], напр.: *Один із них – висхідна зірка російської дипломатії, заступник постпреда РФ при ООН Володимир Сафронков, який створив нову мову російської дипломатії, що отримала в народі схвальну назву «дипломатичної* ***маляви****»* («День», 06.06.2017); *Коли цей майор мене «ізводив», начальник прапорщика порадив написати «****маляву****», начебто я є працівником СБУ. Я роздрукувала папір у столичній друкарні і відправила від анонiма, мовляв стережіться Савченко* («Zik», 22.03.2018). Жаргонізм *малява* активно вживався у виправно-трудових колоніях й означав «записку, послання, які нелегально передають із в’язниці на волю» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 333]. Жаргонна лексема розширила межі свого функціонування й означає «будь-яке неофіційне листування», окрім того, насичує контексти негативними значеннями.

Українські засоби масової комунікації постійно потребують експресивності, яка має соціальний характер. Для неї характерна

цілеспрямованість, вибірковість та оцінюваність. Найбільш виразну групу досліджуваних одиниць за емоційно-експресивною наснагою в текстах соціальної, політичної тематики структурують лексеми, що характеризують сучасних політиків, державних і громадських діячів. Вони виражені переважно іменниками.

У текстах сучасної публіцистики можна розглядати жаргонізми як експліцитний вияв мовної агресії. Аналізовані жаргонізми, що перейшли з мови закритих кримінальних груп у загальний жаргон, втратили основну ознаку – корпоративність, адже вони тепер не закріплені за мовленнєвою практикою певних соціальних, професійних чи вікових груп.

Отже, на сучасному етапі зросла частотність використання слів, що належали мові кримінального світу. Вони широко функціонують не тільки в розмовному мовленні, їх активно використовують у мові засобів масової комунікації.

2.2.2. Тематична група «Гроші. Бізнес»

У мові сучасних засобів масової комунікації набуває поширення лексика, пов’язана з економікою, банківською справою та фінансами. Уживання жаргонних одиниць, тематично співвідносних зі сферами грошей і бізнесу, були зумовлені значними змінами в цих середовищах життя й упровадженням ринкової економіки в Україні. Окрім того, ще в 90-х роках ХХ століття відбулися інфляційні процеси, відповідно з’явилися великі суми грошей, спостерігалося незаконне збагачення, виведення грошей в офшорні зони – усе це призвело до посилення недовіри з боку населення.

За роки освоєння й розвитку ринкових відносин мова засобів масової комунікації поповнювалася за рахунок лексики з комерційної сфери. Деякі лексичні одиниці, залежно від уживаності, перейшли в групу загального жаргону. Тема бізнесу освоєна загальним жаргоном через назви грошей, грошових операцій, а також через назви, пов’язані з торгівлею та

комерційною діяльністю. «Розмовна мова бізнесменів поповнила молодіжну та жаргонізовану субмови: *нал, налічман* – гроші готівкою; *чорний нал* – надприбутки, неконтрольовані державою; *нафарширований* – багатий, розкішний із необхідними технічними даними» [Ставицька УЖ 2005, с. 231].

Залучення до публіцистичного дискурсу й мовне вживання носіями мови жаргонізмів на позначення грошей та бізнесу доводить, що їх використовують задля створення нового, підкреслено зниженого тону мови засобів масової комунікації.

Тематичну групу, пов'язану з поняттям *гроші,* репрезентують у мові засобів масової комунікації такі жаргонні одиниці: *бабки, бакси, бабло, бабоси, зелені*.

Жаргонізм *бакс* має значення «долар США» [Ставицька УЖ 2005, с. 44]. Поліфункціональний ряд абсолютних синонімів утворюють жаргонізми, що позначають долари США: *бакси, зелені*. Така чисельність жаргонних одиниць зумовлена тим, що американський долар є однією з основних грошових одиниць світової спільноти. Жаргонізм *бакси* запозичений з англійської мови (*blucks* – американський сленгізм *долари*). Фіксуємо його в таких контекстах сучасної публіцистики, напр.: *Та ми ж знаємо, які пріоритети нашої влади: «пєрвим дєлом* ***бакси****», а культура вже «патом»* («Україна молода», 25.09.2015); *Однак невдовзі ті квартиру вигідно обміняли, одержавши за неї вагому доплату – три тисячі* ***баксів*** («Електронні вісті», 30.05.2014); *Але якщо справді в Ракицького така скрута, то для нової грошовитої праці в нього був широчезний вибір – європейські футбольні ґранди не шкодують «****баксів****» для талантів* («Україна молода», 31.01.2019); *За одне таке замовлення, до виконання якого причетний Валентин, польський бізнесмен може виручити до 500 тисяч* ***баксів*** («Високий Замок», 01.11.2018).

Колір грошей певним чином естетично впливає на людину. Хоча грошові купюри мають різний колір, найбільшою популярністю користуються *зелені* за кольором доларових банкнот США. Жаргонізм

зелений зафіксовано в значенні «долар США» [Ставицька УЖ 2005, с. 156]. Проілюструємо це прикладами з текстів засобів масової комунікації, пор.: *У понеділок на міжбанківському ринку один американський «**зелений**» коштував 25 гривень 22 копійки при купівлі і 25, 24 – у продажу* («Укрінформ», 29.07.2019); *Однак найбільшою проблемою для Росії на шляху відмови від «**зелених**» є, як не дивно, нафта і газ* («BBC.news», 03.10.2018). Поряд з означеними лексемами журналісти використовують іменник-жаргонізм *зелень*, напр.: *Уряд найняв для керівництва однієї з найбільших держкомпаній іноземного фахівця з найбільшою в країні зарплатою (лимон **зелені**) для проведення реформ* («iPress.ua», 16.12.2016).

Жаргонне слово *зелені*, виражене прикметником, може входити до складу словосполучень, напр.: *Складається враження, що нинішня влада особисто заохочує різні прогнози про зростання долара, аби населення в черговий раз почало скуповувати його, навіть не замислюючись, що купує «**зѐлені папірці**»* («УНІАН», 12.04.2017).

Жаргонізм *бабки* й усі похідні від нього лексеми (*бабло, бабоси*) означають «гроші» [Ставицька УЖ 2005, с. 41], напр.: *Я ж роблю це з душею. Я ж не роблю це за **бабки*** («Телеканал 24», 26.12.2017); *Але таке враження, що замовники резонансних розправ над проукраїнськими активістами за грубе **бабло** адресно по-єзуїтському наймають саме учасників АТО, ветеранів* («Україна молода», 26.06.19); *Бойовики спитали, чи є в мене знайомі чи колеги в Артемівську, хто міг би «докинуть **бабоса**»* («Украина криминальная», 11.04.2019).

Важливим конструктивним принципом мови публіцистичних текстів є поєднання стандарту й експресії. Для реалізації цього принципу найефективнішими вважаємо жаргонізовані словосполучення, адже їм притаманний лаконізм, виразність, образність. Вони характеризуються постійним складом, значенням і в процесі комунікації стають звичними, саме через ці причини журналісти намагаються якомога частіше використовувати їх у власних публікаціях, напр.: *настригти бабла* (заробити): *…працює лише*

*під вибори і може, звісно**, настригти бабла**, а що потім робити?* («День», 05.02.2019).

Використання в текстах засобів масової комунікації жаргонної лексики на позначення грошей свідчить про активне входження субкультури кримінального світу в середовище законослухняних громадян. Така тенденція сприяє зміні соціальної оцінки аналізованих лексем, що поступово переходять у розряд нормативних лексико-стилістичних засобів.

Жаргонізм *башляти* – «платити комусь за щось гроші (зазвичай великі); розплачуватися з кимось» [Ставицька УЖ 2005, с. 50] утворений від іменника *башки* (*башлі*), що в мові арго означав «гроші» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 55]. Аналізований жаргонізм має різко знижене експресивне забарвлення, а потрапляючи в засоби масової комунікації знаходить виразне стилістичне застосування, напр.: *Також жінка пригадує, як представники Димінського радили їй не спілкуватися з журналістами: «Ви що, думаєте, вам журналісти допоможуть? Та вони кожен має окреме замовлення, про що писати, і їм за те такі гроші **башляють**, що вам і не снилося»* («Високий Замок», 13.10.2017); *Будемо співати російською і «плясати», як їм треба, бо «**башляють**»: Руслана емоційно розказала про гастролерів* («Газета по-українськи», 01.02.2018); *Юрій Крисін на це відповів, що у відділенні можуть лікуватися також дорослі, він не **башляв** і тут на обстеженні, а не лікується* («Новинарня», 26.02.2018); *Загалом, я не знаю, чи **башляв** Лещенко Зеленському, щоб про нього забули, але вся стрічка свідчить про те, що **башляв*** («Depo.ua», 12.06.2019). Стилістична амплітуда цієї лексеми досить широка, вона коливається від іронічно-жартівливого забарвлення до соціально-негативної характеристики зображуваного персонажа чи події.

На початку ХХ століття в усне розмовне мовлення з арго перейшла й закріпилася лексема *барига* – «1. Перекупник краденого. 2. Продавець, торговець, бізнес якого оцінюється як недостойний» [Ставицька УЖ 2005, с. 48], напр.: *Кожен «**барига**», немає значення, торгує він бурштином чи*

«барижними» вакцинами, може прийти в телевізор і розповідати, як жити далі («Телеканал 24», 24.05.2018); *«У найближчі дні ми оголосимо про початок масових акцій з метою відсторонення мирним способом і зміну влади* ***бариг*** *в Україні», – заявив тоді Саакашвілі* («Україна молода», 07.02.2018). Отже, за допомогою жаргонізму *барига* журналісти виражають негативне ставлення й оцінюють героїв публікацій.

До середовища бізнесу, торгівлі, грошей належать жаргонізми *човник*, *мураха*, що на початку 90-х років XX ст. міцно закріпилися в усному мовленні, але не зафіксовані сучасними словниками жаргонної лексики. Йдеться про людей, які займаються перевезенням контрабандного товару через кордон. Частотність їхнього вживання характерна для сучасних засобів масової комунікації, напр.: *Та й «****човники****» заробляють на життя* («День», 12.11.2019); *І «****мурахам****» пропонували трохи підзаробити* («Голос України», 22.05.2018); *Бо ж через «****мурах****» неможливо нормально піший кордон перейти. Вони там готові людину затоптати!* («Експрес», 01.07.2019).

Жаргонізм *доля* має значення «частина краденого», а стійка словосполука *в долі* – «брати участь у розподілі награбованого» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 163]. У сучасних публікаціях спостерігаємо своєрідне розширення значення жаргонізму в контекстах, які позначають поняття «складник чогось». В арго ця словосполука мала вузьке значення, але значно розширила його в усному розмовному мовленні, отримавши негативну оцінку, продовжила функціонувати в загальному жаргоні та мові публіцистики, напр.: *Залишається питання: чи звернувся посол РФ в поліцію за погодженням з «погонами» в місії або ж він вважав, що вони «****в долі****», і тому пішов до аргентинців?* («Високий Замок», 24.02.2018); *Хто не «****в долі****», голосує за бюджет наосліп – не бачивши, не читавши. А хто ще не доділив, влаштовує сценки: якщо, мовляв, не дасте обіцяного – фіг вам, а не голоси від нашої фракції* («Високий Замок», 14.01.2016); *Юрій Луценко в Тернополі: Прокурори або не знають, що відбувається на їхній території, і такі прокурори не потрібні, або вони «****в долі****», і такі прокурори тим більше не*

потрібні («Офіційний портал Генеральної прокуратури України», 16.07.2016). Отже, у сучасній публіцистиці спостерігаємо політизацію жаргонізованого словосполучення *в долі*.

Соціально-політичні процеси зумовили мовні перетворення в жаргонній лексемі *лапа* – хабар. Стійка словосполука *давати / дати на лапу кому, крим., жрм.* має значення «давати хабара комусь» [Ставицька УЖ 2005, с. 199]. У засобах масової комунікації фіксуємо такі контексти із жаргонізованою словосполукою *на лапу*: *Лище 5% українців не готові дати «**на лапу**» лікарю. Про це свідчать результати опитування, яке провела Соціологічна група «Рейтинг»* («Високий Замок», 09.11.2016); *Простіше дати **на лапу** (а не по лапі), бо: а) всі так роблять; б) збережені нерви дорожче коштують; в) а раптом доведеться ще звертатися* («Високий Замок», 21.11.2018); *Підробити ЗНО та дати «**на лапу**»: як діти депутатів вступали до ВНЗ* («КорупціяІнфо», 16.03.2017); *На Полтавщині п'яний водій спробував «дати **на лапу**» поліцейському* («Depo.ua», 10.08.2018). Фіксуємо значення, які не подавали лексикографічні джерела в попередні роки. *Накласти лапу* – «привласнити щось незаконно», пор.: *Є група українських депутатів, яка експлуатує тезу про те, що Банкова хоче «**накласти лапу**» на антикорупційний суд* («Zik», 22.05.2018); *«**Наклали лапу**» і на скульптурні майстерні у Стрийському парку* («Високий Замок», 08.05.2018). У поданих контекстах стійкі словосполучення *на лапу, накласти лапу* набули соціально-політичної значущості та яскравого пейоративного забарвлення.

Нерідко фіксуємо в мові сучасної публіцистики й кримінальний жаргонізм *лівий* – «украдений, отриманий нечесним шляхом» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 312], напр.: *Це засіб, який потрібно везти в спеціальному холодильнику – бактерії поїдають золотистий стафілокок. У нас вони є в Україні, **лівим** чином завозять їх, але вони вже не настільки живі і не допомагають, – стверджує Кияшко* («Високий Замок», 26.06.2018); *На Харківщині митники пропустили «**лівий**» товар майже на 12*

млн. грн. («Депо Харків», 01.07.2015); *Закарпатські митники конфіскували на кордоні 2 фури товару, через «**ліві**» документи* («Mukachevo.net», 18.07.2019). Фіксуємо й іменник-жаргонізм *лівак*, утворений за допомогою активного специфічного форманта ***-ак-***, що передає певне емоційне навантаження. У сучасних засобах масової комунікації натрапляємо на такі контексти із жаргонізмом *лівак*: *Реальні витрати на парткампанію вимірюються десятками і сотнями мільйонів, тільки не гривень, а доларів. Чи відмовляться партії від щедрого спонсорського «**лівака**» і вестимуть виборчу кампанію у рамках дозволеного фонду?* («Високий Замок», 11.08.2016). Як бачимо, соціально-політичні та економічні процеси останніх років зумовили семантичні трансформації жаргонних лексем *лівак* і *лівий*, які почали вживати не тільки на позначення краденого товару, а й виборів, політики та інших аспектів соціального життя.

Жаргонізм *відстебнути* характерний для дієслів-жаргонізмів і має значення «дати, віддати певну суму грошей, зазвичай без повернення» [Ставицька УЖ 2005, с. 88]. У мові кримінального світу слово вживали із значенням «відмовити комусь, не довіряти, не взяти у співучасники» [там само, с. 88]. У сучасній публіцистиці жаргонізм *відстебнути* фіксуємо в таких контекстах: *Із заробітної плати кожен мав **«відстебнути»** 150 гривень* («Україна молода», 30.08.2017); *Виходить: аби пробитися крізь льодові тороси до Керчі, потрібно «**відстебнути**» тисяч з десять* («Україна молода», 14.02.2016); *Фірташ втрапив у грандіозний скандал: **відстебнути** 5 млрд євро* («Znaj.ua», 27.02.2019); *Дерипаска **відстебнув** 1 млн. доларів за зняття санкцій США* («Depo.ua», 01.02.19). Спостерігаємо очевидні зрушення в семантиці слова, які відображають активні процеси в житті суспільства. Лексему вжито із семою «віддати певну суму грошей, без повернення», що забезпечено знанням зовнішніх чинників й обставин життя.

Накопичений чесним і нечесним шляхом капітал потрібно захищати, тому й запозичили нові бізнесмени в злочинців лексему *криша* та похідне

дієслово *кришувати*, що означає прикриття, захист від кого-, чого-небудь, від інших кримінальних угруповань, рекету, шантажу або навпаки від правоохоронних органів. Жаргонна лексема *криша* утворена в результаті метафоризації за схожістю функцій, має виразне російське походження та повторює елементи звучання в російській мові. У кримінальному світі є *криша чорна* – злодійська і *криша червона* – ментовська. Злодії *кришують*, тобто «беруть данину й нібито захищають чийсь бізнес» [Грачёв 2005, с. 353]. Сучасні словники фіксують два значення лексеми *криша*: «1. *мол., жрм; жарт.* Голова, мізки, здоровий глузд. 2. Зв'язки у владних та правоохоронних структурах» [Ставицька УЖ 2005, с. 189]. Зафіксований нами фактичний матеріал засвідчує вживання похідного дієслова *кришувати*, напр.: *І саме правоохоронні органи мали б розбиратися, хто насправді провадить антидержавницьку позицію і займається бандитизмом, а не «**кришувати**» їх* («Україна молода», 05.07.2017); *Якщо ти, наприклад, борешся з економічною злочинністю, то можеш дозволити собі «**кришувати**» цю саму злочинність* («Україна молода», 26.06.2018); *Тому він або вона не можуть кинути бізнес, навіть якщо займаються політикою. Зрештою, політика і є бізнесом. Можна продавати місця у списку або **кришувати** чийсь бізнес* («Високий Замок», 21.07.2019).

Лексема *дах* зафіксована із значенням «злочинне угруповання, посадова особа, які на певних умовах здійснюють покровительство кому-небудь» [СУМ-20, с. 710]. Активно послуговуються у журналістських текстах похідним дієсловом *дахувати*, утвореним від жаргонізму *дах*, який вживають у тому ж значенні, що й лексему *криша*, напр.: *Достатньо подивитися на обсяги розкрадань у банківському секторі РФ протягом двох років і уявити собі, що принаймні 10% від понад 46 мільярдів доларів потрапили до Чєркаліна (і до тих, хто його «**дахував**»)* («Високий Замок», 05.06.2019); *Ні, жодної відповіді від держави я не отримав. Очевидно, ці заклади «**дахують**» політики вищого ешелону* («Високий Замок», 19.11.2018).

Отже, відбувся процес політизації жаргонізмів *криша*, *кришувати, дах, дахувати*. Нарощення особливого оцінного значення, насамперед, відбулося в засобах масової комунікації – «мати захист у вищих ешелонах влади», тобто слово набуло оцінного значення, яке не зафіксовано раніше.

Різні грошові операції позначають жаргонізми *відбити*, *впарити*, *відкат* та інші. Жаргонізми *відбитися*, *відбити* утворені продуктивним способом префіксації, що характерний для дієслів-жаргонізмів, та мають значення «продати товар, повернути вкладені в нього гроші» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 401], напр.: *Чи вдалося Україні* ***відбити*** *витрачені на проведення Євробачення гроші* (заг.) («Фінанси», 13.05.2018); *Одні використовують адміністративний ресурс і рекламують себе за наші з вами гроші. Інші – популяризують себе на кошти друзів, прихильників і спонсорів, сподіваючись* ***відбити*** *витрати потім* («День», 26.09.2018). Часте використання аналізованих жаргонізмів сприяє поступовому їх переходу до розряду нормативних лексико-стилістичних засобів.

Фіксуємо жаргонізм *впарити*, який не подавали словники субстандартної лексики в попередні роки. Він може вживатися із значенням «продати» або «примусити кого-небудь, щось взяти». Обидва значення мають негативну конотацію, оскільки дія відбувається нечесним шляхом, проти бажання покупця, зазвичай у збиток для нього, напр.: *Росія хоче* ***впарити*** *цю територію назад Україні, тільки вже в новій якості* («Украина криминальная», 27.03.2019). Жаргонне слово утворене від літературного дієслова *парити* та розмовних і жаргонних утворень слів за моделлю: *впаяти, вліпити, врізати,* напр.: *Адвокат переконав Феміду, що його підзахисний не займався торгівлею наркотиками і вирощував дурман для власних потреб. Тож у результаті колишньому «героєві»* ***впаяли*** *лише штраф* («Україна молода», 26.12.2014); *Три роки судиться Волинська обласна рада з галицькими бізнесменами, які без її дозволу* ***вліпили*** *герб Волині на етикетку своєї горілки, аби ввести в оману волинського споживача* («Україна молода», 01.12.2017); *Саме він під час виходу у світ скандального*

номера газети був випусковим редактором. Миколі Петровичу ***вліпили*** *догану* («Україна молода», 06.09.2014); *Надалі похолодання посиляться і на Святвечір та Різдво може* ***врізати*** *до 8–11 градусів морозу* («Україна молода», 02.01.2019).

Фіксуємо жаргонізми, у яких похідна основа – запозичене слово. Жаргонізм *відкат* трансформувався з російської мови і має значення «частка прибутку, отримання частки прибутку» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 404], напр.: *На думку мешканців окупованого Криму, заради «****відкату****» скоро хто-небудь із російських чиновників додумається зайнятися перекиданням води у Крим з озера Байкал* («Україна молода», 07.06.19); *Скажімо, я можу виростити овочі на півобласті, але як їх потім збути? Пробую виходити на тендери, проте не можу виграти жодного (хоч у мене ціна в 1,5–2 раза нижча), бо не плачу «****відкатів****»* («Україна молода», 21.05.19).

Жаргонізм *контрабас* запозичений із жаргону митників і має значення «контрабандний товар» [Ставицька УЖ 2005, с. 184]. Назву утворено за співзвучністю із словом контрабанда, що походить від італ.: *contrabbando*, *contra* – проти і *bando* – державний указ) – незаконне переміщення через державний кордон товарів, цінностей та інших предметів, що супроводжується порушенням норм митного законодавства. Фіксуємо актуалізацію вживання цього жаргонізму в текстах суспільно-політичної та кримінальної тематики, пор.: *Для тих, хто заробляв «****контрабасом****», значно звузили шпаринку в законах, завдяки якій до країни потрапляли величезні обсяги товару, з котрого не сплачували мита і податків у державний бюджет* («Експрес», 01.07.2019); «*Самі мають мільярди на «****контрабасі****», а простий народ навіть ту копійку вже не зможе заробити», – говорить Марія Руда* («Країна», 25.01.2015); *Займався «****контрабасом****» з усіма ротаціями ЗСУ, які в околицях того Торецька стояли* («День», 03.05.2017).

Отже, наведені жаргонізми зі сфери грошей та бізнесу, активно функціонують у сучасних текстах засобів масової комунікації, проте сьогодні

вони втратили свою криптолалічну функцію, експресивність і новизну, оскільки відображають явища і процеси, що характеризують сучасну дійсність.

2.2.3. Тематична група «Алкоголь. Наркотики»

Однією з визначальних ознак мови сучасних засобів масової комунікації є залучення до активного вжитку субстандартної лексики, практично нерегульоване входження в загальновживану практику жаргонізмів. Ненормативна лексика набуває ознак нормативності не тільки в усно-розмовному мовленні, але й поширюється на мову публіцистики. Тексти засобів масової комунікації, а також дані тлумачних словників жаргонної лексики підтверджують частотність функціонування субстандартних одиниць у текстах сучасної періодики.

Зафіксований нами фактичний матеріал дає підстави простежити динаміку використання та дифузність жаргонної лексики тематичної групи «Алкоголь. Наркотики» у мові засобів масової комунікації.

Жаргонні слова стають смисловими сигналами змісту публіцистичних текстів, уживаючись як ключові або в позиції заголовка. Можна констатувати, що жаргонна лексика повністю адаптувалася в мовленнєвому просторі субстрату. Жаргонізоване слово для сучасного носія втратило знаковість, воно стає широковживаним, що яскраво відображено в сучасних публіцистичних текстах. Комунікативна й соціальна загальнозначущість змісту засобів масової комунікації досягається здебільшого за рахунок певного принципу відбору й уживання мовних засобів. Цей принцип орієнтовано на логіко-поняттєвий бік мови, що продукує використання мовних одиниць, яким притаманні точність, нейтральність, об’єктивність вираження змісту, а також експресивність та образність. Саме тому досить часто номінативна функція жаргонізму тісно пов’язана з образністю й використовується для надання описуваним фактам і подіям певної оцінки та

експресії. Уведені в публіцистичний текст жаргонізми є одночасно й номінативною одиницею, експресемою, соціальним і стилістичним маркером.

Досить часто мова сучасної публіцистики оперує лексикою із жаргону наркоманів та алкоголіків, що перейшла в загальний жаргон. «Жаргонна лексика в такому функціональному аспекті набуває амбівалентної функції: з одного боку, вона розкріпачує мовця, звільняє його від соціальної напруги й надає відчуття мовної свободи, а з іншого – сприяє самообману, надає пияцтву неадекватного флеру комічної забави, веселої розваги, тобто виконує роль своєрідного наркотику, діє подібно до самого спиртного» [Химик 2000, с. 191].

У словниковому запасі української мови постійно з'являються нові слова, основне призначення яких не називати нові реалії життя, а виражати експресію або оцінку. Деякі з них уходять до наявних синонімічних рядів, деталізуючи ті чи ті поняття або підкреслюючи їхні ознаки. Постійно поповнюється тематична група жаргонізмів, що позначають алкоголь і пов'язані з ним поняття. Жаргонізм *алкаш* має значення «алкоголік, п'яниця» [Ставицька УЖ 2005, с. 43]; *алконавт* – «те саме, що й *алкаш»* [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, 2000, с. 34]. В українських засобах масової комунікації з'являються емоційно-експресивні, оцінні назви осіб, які вживають алкогольні напої: *алкаш, алконавт,* напр.: *Їх розкрадали. Чи то* ***алкаші*** *для того, щоб випити по-культурному, чи то хазяїновиті громадяни* («День», 02.11.2018). Лексему *алконавт* утворено нетрадиційним способом телескопії (алкоголік + космонавт), напр.: *Напередодні ввечері гуртом на захист «годівника» – власника однієї незаконної геометричної конструкції на Повітрофлотському, 55, стала ціла банда тамтешніх* ***алконавтів*** («Главком», 07.02.2019); *На Сумщині «****алконавт****» за кермом позбувся великої суми коштів* («Sumy.ua», 08.09.2018). Зазначені лексеми є дублетами слова *алкоголік*, їх вживають для створення ефекту іронії та зневаги.

Тема «алкоголь», яку представлено в мові публіцистики і назвою похмілля – *бодун* – «погане самопочуття після пиятики; алкогольно-

абстинентний синдром, похмілля» [Ставицька УЖ 2005, с. 61], може означати «сильне алкогольне сп'яніння, а також стан, коли велика рогата худоба безглуздо мукає й мотає головами», що пов'язано з походженням розмовної лексеми *бодун* (велика рогата худоба). Стійка словосполука *з бодуна* має значення «в стані алкогольного похмілля» [Ставицька УЖ 2005, с. 61]. В аналізованих контекстах відбувається розширення значення жаргонізованого словосполучення, втрачається сема «алкоголь», а словосполука набуває значення «незрозуміла причина якихось дій», напр.: *Дійсно, події суботи-неділі на Донбасі і у Харкові могли спричинити затуманення, втрату орієнтирів, неадекватність реакції і сприйняття. Коротше кажучи, класичне похмілля. У народі просто –* ***бодун*** («Кореспондент», 14.04.2014); *З якого* ***бодуна*** *чіпати Філарета, коли він років десять тому назад сказав, що і він, і всі вищі священники були агентами КДБ, питання в тому, хто заявив що він є агентом КДБ чи ФСБ* («Gordon.ua com», 01.07.2019).

У сучасних публіцистичних текстах фіксуємо жаргонізм-іменник *бухарик* – «алкоголік, п'яниця» [Ставицька УЖ 2005, с. 73] та дієслово *бухнути* – «випити спиртного» [там само, с. 73], напр.: *Нещодавно ще тут кози випасались і* ***бухарики*** *збирались* («Трибуна Бровари» 24.09.2017); *Експертиза виявила в нього у крові 2,8 проміле алкоголю – це скільки горілки треба було* ***бухнути****! – підкреслив народний депутат* («Україна молода», 06.07.2018). Усі ці лексеми із семантичними кваліфікаторами мають негативне оцінне спрямування.

Жаргонізм *бухло* має значення «алкогольні напої, випивка» [Ставицька УЖ, 2005, с. 72], а прикметник *бухий* – «у стані алкогольного сп'яніння; п'яний» [Ставицька УЖ 2005, с. 73], напр.: *«І у магазини вони заходять не для того, щоб набрати* ***бухла****, як вони кажуть, а купити звичайні товари», – розповів Президент* («Високий Замок», 01.03.2019); ***Бухий*** *німецький дипломат вдруге порушив правила* («Телеканал 24», 20.08.2015); *Кива про поранення Семенченка: нібито, коли він підірвався на фугасі, – це він* ***бухий***

влетів у БТР («Gordon.ua.com», 16.06.2019). До лексикону журналістів увійшло дієслово *бухати*, напр.: *А я ж не такий, я новий, я прогресивний, я вмію писати вірші матюками, вмію* ***бухати****, а що я українською розмовляю, то це таке, так вийшло* («Високий Замок», 01.03019); *Бачив, як на руїнах замку, на аварійному горищі місцеві хлопці «****бухають****» під російську попсу зі смартфонів* («Високий Замок», 26.09.2018). Стосовно жаргонізмів *бухло / бухий / бухати* спостерігаємо процес стилістичної нейтралізації і втрату вузької соціальної сфери функціонування. Цьому сприяє часте використання жаргонізмів, демократизація української літературної мови, а також встановлення й формування більш ліберальних стилістичних норм у засобах масової комунікації.

Жаргонна лексема *киряти* мала значення «пити спиртні напої; пиячити» [Ставицька УЖ 2005, с. 171]. Л. О. Ставицька зазначає, що лексема запозичена з новогрецької мови *Χερυω* – лити вино, пригощати; слово уживалося в українському арґо XIX ст. [там само, с. 171]. У сучасних українських засобах масової комунікації завдяки активізації функціонування жаргонізм *киряти* втратив свою виразну експресивність і функціонує в нейтральних контекстах, напр.: *І коли «****киряли****» після зйомок, то я випадково на телефон записав його жарт про те, що Харків лежить на 200 метрів вище моря, і коли вся Європа буде під водою, тільки Харків і залишиться* («Тиждень», 18.01.2016).

Жаргонізми *капати, каплюжити* – зливати в кабаках краплі, залишки вина й випивати їх; *каплюга, каплюжник, каплюжка* – той, хто п’є за чужий рахунок, скряга, крахобор, наприклад, усі поліцейські чини називалися *каплюжниками*. [Грачёв 2005, с. 45]. Л. О. Ставицька пропонує таке тлумачення жаргонізму *накапати*: «*жрм, мол., крим.; несхвальн.* Донести на когось» [Ставицька УЖ 2005, с. 230]. У мові арго лексеми *капати і каплюжити* асоціювалися тільки із значенням «той, хто п’є за чужий рахунок». Із часом арготизм набув популярності, втратив семи «скряга», «крахобор» і часто функціонує в сучасній публіцистиці у значенні

«обмовити, нашептати, таємно повідомити, наговорити» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 243]. Фактичний матеріал засвідчує утворення жаргонного дієслова *накапати* префіксальним способом (за допомогою префікса **на-**) й активне його функціонування в публіцистиці. Емоційний компонент виражений настільки яскраво, що витісняє повністю денотативний компонент слова «падати, литися краплями; крапати, крапотіти» [СУМ, IV, с. 92] *перен., розм.* «доносити, обвинувачувати кого-небудь у чомусь» [СУМ, V, с. 100], напр.: *Саме цього дня Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів (КДКП) розгляне питання про відповідність займаній посаді очільника САП Назара Холодницького, на якого у березні цього року «**накапали**» генпрокурор Юрій Луценко і директор НАБУ Артем Ситник* («Високий Замок», 23.07.2018); *Як ужгородці сьогодні штурмували міський водоканал і куди на нього «**накапали**»* («7 днів», 03.07.2015); *Романюк «**накапав**» на Ільєнко Тимошенко: звинуватив у належності до організованого криміналу* («Хроніки Обухова», 09.07.2019); *Член виконкому «**накапав**» на депутата Ковельської міської ради* («Zaxidmedia», 12.04.209); *Нардеп Лапін «**накапав**» у НАБУ* («Волинська газета», 14.02.2018).

За своїм походженням жаргонізми зі сфери наркоманів зазвичай запозичені, наприклад, *глюк* – галюцинація, викликана наркотичним засобом (нім. *gluk* – щастя) [Грачёв 2005, с. 118]. Л. О. Ставицька подає такі значення арголексеми *глюк*: «1. *нарк., крим.* Галюцинації. 2. *нарк.* Таблетка. 3. *комп.* Збій у роботі програми» [Ставицька УЖ 2005, с. 104]. Засоби масової комунікації використовують лексему *глюк* у політичній тематиці зі значенням «галюцинації, викликані певними політичними подіями», пор.: *Давно використовують на росТВ: соцмережі обговорюють передачу воїнам Путіна зброї, що викликає нудоту і **глюки*** («Апостроф», 02.02.2019); *Так, в організації акцій був принциповий **глюк** – не можна збиратися на Майдані*

лише для того, аби збиратися. І вимога ухвалення закону про імпічмент застаріла («Телеканал 24», 03.08.2018).

Значну групу в жаргоні наркоманів утворюють слова, які виникли внаслідок метафоричних перенесень значень слів, напр.: *лежбище* – «притон наркоманів» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 312]. «Словник української мови» лексему *лежбище* трактує як «місце, де лежать стадами тварини» [СУМ, IV, с. 471], пор.: *Насип, дерево, а нагорі* ***лежбище*** *– хтось спить. Цей момент врізався в пам'ять. Відчуття якогось первісного стану, ніби потрапив до Ізраїлю, коли в яслах Бог народився* («Телеканал 24», 03.03.2015). У сучасній публіцистиці спостерігаємо розширення значення лексеми, її використовують у політичній та військовій тематиці, напр.: *Адже після кількох наших черг по їхньому «****лежбищу****» там навіть травинка не росте! – пояснив помічник навідника кулемета Роман* («Телеканал 24», 01.10.2018); *Гриценко вважає, що СНБУ перетворилася в* ***лежбище*** *морських котиків і не виконує свої функції* («Цензор.Нет», 24.09.2016); *НАБУ проводить обшук у* ***лежбищі*** *Порошенка* («Новинарня», 19.07.2019).

Отже, жаргонізм *лежбище* надає текстам розмовного характеру з відтінком осуду або фамільярності.

Особливе місце в жаргоні наркоманів займають лексеми з коренем ***балд-***: *балда* – наркотики; *балдьож* – стан ейфорії від дії наркотиків; *балдьожник* – наркоман; *балдіти* – бути під дією наркотичного чи алкогольного сп'яніння [Грачёв 2005, с. 122]. Л. О. Ставицька тлумачить жаргонізм *балдіти* так: «радіти, насолоджуватися, перебувати у розслабленому стані» [Ставицька УЖ 2005, с. 45]. Саме з таким значенням фіксуємо жаргонізм у публіцистичних текстах, напр.: *Там засіла купа – 450 депутатів. А що роблять? Сплять, гроші рахують,* ***балдіють*** *під наркотиками* («Телеканал 24», 20.10.2018); *Саме ця категорія «****балдіє****» над жартами «95 кварталу», а в караоке у львівських ресторанах співає російські та радянські хіти* («Високий Замок», 24.02.2019); *«****Балдіють»*** *від скандального російського співака, який, взявши на себе роль «старшого*

брата», думає, що громадяни України – одурманені («Високий Замок», 11.10.2018); *Петро* ***балдіє*** *на Мальдівах, а Ківа обжирається в Балі*. («Вголос», 17.01.2018); *Іноземці від нашого прокату просто* ***балдіють***. *У них же такого немає – щоб людина сама сідала на весла й виходила на велику річку* («Газета по-українськи», 13.04.2016). Специфіка лексем із коренем ***-балд*** полягає в тому, що вони активно функціонують у молодіжному жаргоні, але вже в іншому значенні: *балдіти* – «насолоджуватися будь-чим», розширивши тим самим сферу свого застосування. Перехід кримінального жаргонізму до жаргонізованої розмовної мови і мови публіцистики супроводжується зазвичай втратою соціосем, що надає контексту, у якому вжито, іронічної експресії.

До жаргону наркоманів належать іменник ***бодяга*** – «наркотик» [Ставицька УЖ 2005, с. 61], проте в засобах масової комунікації він активно функціонує в тематиці про неякісне пальне в Україні та пов'язані з цим проблеми, напр.: *Якість нафтопродуктів: хто і чому безкарно продає «****бодягу****»* («UE», 06.09.2017); *У зв'язку із зростанням цін і можливим дефіцитом експерти очікують зростання продажів «****бодяги****» (підробного палива, перш за все бензину, оскільки різниця в ціні між ним і якісним бензином стане ще більшою* («Високий Замок», 16.06.2019); *У підсумку, ця* ***бодяга*** *продається як А-95 або А-92 за цінами, порівняно нижчими за середньоринкові* («Економічна правда», 29.03.2015). Дієслівний жаргонізм ***бодяжити*** має значення «готувати рідкі наркотичні речовини» [Ставицька УЖ 2005, с. 61]. У сучасній публіцистиці його використовують із метою створення експресії та вияву авторського ставлення до описуваного та передавання власних почуттів, напр.: ***Бодяжили*** *горілку в гаражі* (заг.) («Вечірня газета», 11.08.2017); *На ринку нафтопродуктів ні для кого не секрет, що Васильків і Переяслав, де розташовані нафтобази БРСМ, – дві столиці «****бодяжили****» виробництво для Києва та околиць* («Дзеркало тижня», 11.06.2015).

Отже, жаргонізми *бодяга* і *бодяжити* втратили семи «наркотики» / «розводити наркотичні речовини», їх вживають у контекстах різного тематичного спрямування, тобто значення змінилося.

У мові сучасної української публіцистики фіксуємо жаргонізм *розслабитися* – «відчути блаженство після прийняття наркотику» [Ставицька УЖ 2005, с. 291], що знайшов своє поширення в розмовному мовленні та мові засобів масової комунікації, напр.: *Він сказав, що в уряді можуть трішки* ***розслабитися*** *і наголосив, він не претендує на таку посаду* («Телеканал 24», 30.09.2019); *Депутати* ***розслабилися****, вони морально, ментально або ж фізично знаходяться на виборах* («Детектор медіа», 14.10.2015); *Можна просто* ***розслабитися****, якщо гроші та майно дозволяють жити як рантьє* («Главком», 07.06.2019). Жаргонізм став зрозумілим для всіх верств населення, не викликаючи складності в тлумаченні та розумінні семантичного наповнення, маючи при цьому домінантну експресивну функцію.

Подібні лексико-семантичні процеси відбулися із жаргонізмом *наркота* – «збірна назва усіх наркотичних речовин» [Ставицька УЖ 2005, с. 233], який через втрату вузького соціально-професійного характеру став зрозумілим для всіх носіїв мови, напр.: *«Я їм сказав: цінуйте Білорусь, не треба проти нас санкції вводити. І* ***наркота****, і бандитизм, і ядерні елементи – все через нас іде», – сказав Лукашенко* («iPress», 04.11.2018).

Жаргонізм *кайф* був запозичений у XIX ст., коли ще слово *кейф* мало значення «задоволення». У російську мову лексема *кейф* запозичено з арабської через турецьку мову, де *keif* – приємне самопочуття (при палінні тютюну) [Ставицька УЖ 2005, с. 164], напр.: *Куріння різних, у тому числі й наркотичних, трав для отримання* ***«кейфа»*** *(тобто насолоди) було здавна притаманне саме мусульманським народам* («Україна молода», 16.09.2016). Нині лексема *кайф* у жаргоні наркоманів утворила структурно-генетичне гніздо, що свідчить про популярність жаргонізму: *врубити* (*заловити, зловити, уловити, спіймати, схватити) кайф* – «відчути ейфорію від дії

наркотиків»; *кайф звичайний* – «стан сильного сп'яніння від наркотиків чи алкоголю»; *кайф контактний* – «психоемоційний стан, що нагадує сильне опійне сп'яніння, яке виникає від вживання опіатів чи паління гашишу, з'являється тільки у новачків»; *кайф-базар, кайф-хата* – «притон наркоманів»; *кайфовий (кайфний)* – «той, що перебуває під дією наркотиків»; *кайфики* – «стан ейфорії»; *кайфіст* – «наркоман»; *кайфити/кайфувати* – «насолоджуватися від дії наркотиків; вживати наркотики»; *кайфно (кайфово)* – «дуже добре»; *кайфолов* – «наркоман»; *кайфолом, кайфоломщик, кайфуша* – «людина, яка порушує задоволення від дії наркотиків» [ЯМ 1992, с. 121]. Наведемо приклади функціонування жаргонізмів у сучасних засобах масової комунікації, пор.: *Найвищий* ***кайф*** *для мене – навіть не в момент досягнення результату, а в процесі* («Телеканал 24», 26.12.2017); <⋯> *цікавий, без жодних провисань чи накладок, сценарій (режисер писав його спільно з Валерією Кальченко), гарний акторський кастинг (як виконавців головних ролей, так і другорядних, а особливо* ***кайфово*** *зіграли чотирилапі, хвостаті, пернаті, холоднокровні, рогаті й хрюкотливі)* («Укрінформ», 10.01.2020); *Просто* ***кайфував*** *від того, як олійні фарби змішуються* («Телеканал 24», 26.12.2017); *Жити стане краще, жити стане «****кайфовіше****»* («Україна молода», 06.11.2020). Фіксуємо й жаргонізовану словосполуку *під кайфом*: *«Ті, хто підписують ці ініціативи, самі точно* ***під кайфом****!» – наголосив Ляшко* («Україна молода», 20.04.2018).

Отже, жаргонна лексема *кайф* та похідні від неї, що функціонують у мові засобів масової комунікації, передають не тільки стан насолоди від дії наркотиків, а й будь-які позитивні оцінки та емоції.

Подекуди можна зафіксувати жаргонне слово *вгашений,* яке не зафіксоване відповідними словниками, проте його значення встановлюємо самостійно: «задоволення, бути в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння», напр.: *Мені здається, що там половина ходить під коксом, або* ***вгашені****, або ще що-небудь, – заявив він* («112.ua», 27.11.2016); ***Вгашений***

водій під час втечі збив полісмена і скоїв ще один наїзд («Корупція.Інфо», 31.07.2016).

Жаргонізм *марафет* має такі дефініції: «1. Кокаїн; 2. Морфін; морфій; 3. Наводити марафет – переконувати когось у своїй непричетності до кримінального світу; 4. Наводити чистоту, порядок засобами косметики» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 336]. На початку XX століття набуло популярності слово *марафет*, що означало збірне поняття – наркотики. У значенні «ідеальний порядок» слово використовують із середини XX століття на всій території колишнього СРСР. У сучасній українській публіцистиці фіксуємо: *Шість років тому Таїсія Повалій (№ 2 у списку Партії регіонів) бідкалася, як доведеться підлаштовувати свій звичний графік під депутатську роботу. Це ж як рано, мовляв, доведеться вставати, аби встигати* ***марафет*** *(зачіска, макіяж, манікюр) перед поїздкою до ВР навести!* («Високий Замок», 07.11.2018); *На* ***марафет*** *головного корпусу у «Синьогорі» торік виписали 800 тисяч гривень. Про те, що до Луцька їде Президент, лучани зрозуміли ще до офіційного повідомлення про цей візит* («Високий Замок», 07.03.2018); *Бо надто вже завзято комунальники почали наводити* ***марафет*** *у місті та біля приміщення облдержадміністрації* («Україна молода», 26.05.2017); *У цеху збірки десятки робочих «наводять* ***марафет****» на туристичні, шкільні, міські автобуси* («Україна молода», 15.01.2017). У наведених прикладах за допомогою лексеми *марафет* відтворено колорит тієї чи тієї події, вона несе певний експресивний заряд (іронічно-глузливий), надаючи публіцистичним текстам характеру невимушеності, розмовного забарвлення.

Жаргонізм *передоз*, утворений способом усічення, що сприяє мовній економії і має значення «перевищення норми вживання наркотиків» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 428], напр.: *Батько влаштував собі* ***передоз****, щоб переконати наркозалежного сина кинути* («Українська правда», 20.06.2017). Аналізуючи усне розмовне мовлення та засоби масової комунікації, фіксуємо, що жаргонізм *передоз* розширив своє значення, напр.: *Дехто з глядачів церемонії нагородження переможців навіть констатував: «****передоз****» розслідувань detected* («День», 26.05.2017); <…> *споживання*

*«ворожих» повідомлень може призводити до того ж, що і «**передоз**» новинами про трагедії, насильство, катастрофи тощо* («День», 22.06.18); *Зараз всі ці запитання я можу списати на банальну недовіру людини, яка живе в епоху інформаційного **передозу*** («День», 30.05.2009).

Отже, результатом семантичної трансформації є нове значення жаргонного слова – «перевищення міри вживання будь-чого». Розширюючи сферу свого застосування жаргонізм *передоз* частково втрачає сему «наркотики».

Таке саме функціонально-семантичне явище спостерігаємо, аналізуючи жаргонізм *підсісти* – «почати вживати наркотики» [Ставицька УЖ 2005, с. 259]. У сучасній публіцистиці засвідчуємо: *Я б хіба уточнив – лізуть у прірву, що, як на мене, очевидно кожному, хто ще не **підсів** на голку ТБ та інтернету* («Україна молода», 10.04.2019); *Соромно зізнатися, що **підсів** на «дамські детективчики». Іронічний світогляд Донцової поширюється й на власну персону* («День», 11.12.2014). В аналізованій лексемі спостерігаємо розширення семантики, часткову втрату семи «наркотики» й функціонування жаргонізму в значенні «почати серйозно займатися якоюсь справою».

Жаргонізм *ломка* – «абстинентний синдром, наркотичне голодування; погане самопочуття, фізичний стан людини» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 321] у мові сучасних засобів масової комунікації використовують із метою акцентування уваги читачів на негативних процесах, що відбуваються в сучасній політиці, економіці, суспільстві, напр.: ***Ломка** Донбаса. Гірке життя без Януковича* (заг.) («Главком», 12.05.2015); *Важка «**ломка**»: як вже наступного року зміниться українська пенсійна система* («Україна молода», 30.11.2016); *Це – кардинальна **ломка** бюджетної системи, передусім, на ділянці місцевих бюджетів* («День», 08.08.2015).

Отже, відбувається розширення семантики і функціонування жаргонізму в значенні «погане самопочуття, зміна становища, негативна реакція на відсутність того, до чого звикли», а також втрату семи «наркотики».

Лексема *ширка* в жаргоні наркоманів – «наркотики для внутрішнього введення, саморобний наркотик» [Ставицька УЖ 2005, с. 375]. Останнім часом цей жаргонізм використовують у публікаціях на політичну тематику з негативним значенням – «об'єднання держав чи партій для досягнення певної мети», напр.: *Може бути організована «**ширка**» – коаліція Києва і Кремля. Інших варіантів бути не може* («iPress», 26.03.2015); *Як і чому була зруйнована **ширка** між БЮТ і ПР* («Історична правда», 22.05.2015). Варто зазначити, що словосполучення «широка коаліція» в розмовному мовленні та мові засобів масової комунікації функціонує як «ширка», напр.: *...народний депутат від «Народного фронту» Вадим Кривенко пояснив, що відбувалося в Раді сьогодні і чому не можна говорити про нову «**ширку**» – широку коаліцію* («5ua», 05.07.2018).

Серед експресивно та емоційно забарвлених словесних форм у сучасній публіцистиці натрапляємо на пейоративний жаргонізм *дерибан* – «збір урожаю маку» [УЖС 2005, с. 120], а в арго злодіїв XV – XVIII ст. *дерибанити* – «бирати мак-сирець для приготування наркотиків; грабувати й ділити награбоване». «Словник української мови» фіксує таку дефіцію: *дерибан* «*жарг*. незаконний поділ, привласнення земель, майна, коштів» [СУМ-20, с. 739]. В українських засобах масової комунікації натрапляємо, пор.: *По суті це зміна узаконить «**дерибан**» Держбюджету, перетворивши Мінфін міністерство бухгалтерії і залишивши йому лише головний біль бюджетного планування та складання формул* («Дзеркало тижня», 29.05.2018); *Просто левова частка цього інтелігентного пафосу розбивалася об неприкритий **дерибан** різного калібру хапуг, які тужили за загиблими й виспівували гімн у вільний від крадіжки час* («Дзеркало тижня», 12.04.2019).

Отже, аналізований жаргонізм утратив сему «наркотики» і в мові сучасної публіцистики його використовують у контекстах суспільно-політичної тематики зі значенням «розподіляти щось несправедливо, непропорційно».

Трансформуючись із жаргону як замкненої мовленнєвої сфери в розмовне мовлення та мову засобів масової комунікації, жаргонізми наркотичної тематики розширюють своє значення. Жаргонне

словосполучення *сісти (сидіти) на голку* – «почати (починати) регулярно вводити собі наркотики внутрішньовенно» [Ставицька УЖ 2005, с. 107], метафоризуючись, означає не тільки важку форму наркозалежності, але й важку форму будь-якої залежності (економічної, нафтової/газової, кредитної), напр.: *Власне, цього не хоче й керівництво Української держави, бо ж* ***сидіти на*** *російській газовій «****голці****», не маючи змоги з неї злізти, – це майже катастрофа* («День», 21.03.2019); ***Сидіти на*** *Російській нафтовій* ***голці*** *під час воєнного стану* (заг.) («Голос України» 21.12.2018); *Зараз, якщо знищать наші хімічні підприємства, ми* ***сядемо на*** *продовольчу* ***голку*** («Українські новини», 18.04.2017); *Уряд повинен вести політику протекціонізму, а не* ***сидіти на*** *кредитній* ***голці*** («Телеканал 24», 07.02.2018).

Отже, основний семантичний процес, що характеризує слова з тематичної групи «наркотики», – це розширення значення слова, що спричинене втратою семи «наркотики».

На початку XXI ст. активізувалася лексика наркосфери: *драгдилер* (той, хто організовує продаж наркотиків), *пушер* (наркопоширювач), яка не зафіксована словниками субстандартної лексики, проте увійшла в активний ужиток сучасної української публіцистики, напр.: ***Драгдилери****, вчіться у нардепів, як правильно працювати на угодах без палева, – написали в Facebook в коментарі до відео* («Novyny.onlain.ua», 12.06.2018); *Працював раніше на двох роботах – за фахом і* ***драгдилером*** («День», 16.01.2015); *Сотні людей стали свідками того, як був зруйнований величезний будинок, який тут називали «Монако», що належав зловісному* ***драгдилеру*** *Пабло Ескобару Гавірії* («Дзеркало тижня», 23.03.2019); *За даними Інтерполу, в Україні наркотики продають близько 65 тисяч «****пушерів****». Більшість із них – наркомани, які працюють за дозу* («Високий Замок», 12.10.2015). У мові сучасних масмедіа ці жаргонізми несуть ефект новизни і не мають таких негативних конотацій порівняно з давно відомими наркожаргонізмами.

Зібраний фактичний матеріал переконливо засвідчує, що жаргонізована лексика в текстах засобів масової комунікації є засобом, з одного боку,

текстотворчим, а з іншого – засобом упливу на адресата. Одним із потенційних джерел поповнення стилістично зниженої лексики в мові засобів масової комунікації є елементи молодіжного, кримінального жаргонів та жаргонізованої розмовної мови. Насиченість публіцистичних текстів жаргонізмами свідчить про тенденцію трансформації жаргонної лексики в наративну норму сучасної української мови.

Проблему функціонування жаргону в засобах масової комунікації не оминають увагою сучасні дослідники. Входження жаргонізмів у мову публіцистики зумовлене, насамперед, потребою характеризувати середовище певних соціальних груп, а також використовувати їх як засіб емоційного висловлювання. Активне функціонування одиниць жаргонізованої розмовної мови, кримінального та молодіжного жаргонів у мові українських засобів масової комунікації засвідчує, що вони виходять за межі свого традиційного усно-розмовного використання в соціальних діалектах і слугують засобами експресивізації журналістських текстів.

Використання субстандартної лексики в мові засобів масової комунікації початку XXI ст. є одним із важливих компонентів динамічних змін у сучасній українській мові. Ця лексика виконує оцінну та експресивну функції, сприяє реалізації принципу діалогічного мовлення, тобто контактовстановлення з читачем, оскільки її використання є засобом стилізації неофіційного, невимушеного спілкування. Стилістично знижена лексика привертає увагу споживачів інформації, хоч автори в такий спосіб іноді й порушують загальновизнані етично-моральні норми та лексико-стилістичні норми сучасної української мови.

2.2.4. Тематична група «Оцінка. Якість»

Проникнення жаргонізмів у мову засобів масової комунікації спричинене передусім їхньою експресивністю, бажанням автора яскраво викласти думку, загострити увагу читача на конкретних реаліях

суспільно-політичного, економічного, культурного та іншого життя. У такому випадку реакція читача є основною метою комунікації, яка свідомо запрограмована, тому всі використані засоби мають бути задіяні для її реалізації.

Специфічність уживання цієї лексики полягає в можливості негативно оцінювати людей, процеси, події або явища, що допомагає закцентувати увагу читачів на певних негативних реаліях, які відбуваються в сучасному суспільстві, політиці, економіці тощо.

Відразу зазначимо, що в тематичній групі «Оцінка. Якість» переважають негативні значення оцінки людей – зневага, презирство та осуд. Проаналізуємо жаргонізми, на які можна досить часто натрапити в засобах масової комунікації, зокрема ті, що називають неповноцінну людину за якимись ознаками. Саме до таких належать номени з пейоративною оцінкою: *чайник, бидло, жлоб.* Жаргонізм *чайник* багатозначний, у словниках знаходимо фіксацію його дев'яти значень. Найбільш вживаним, на нашу думку, є значення «непрофесіонал, невміла, недосвідчена у якійсь справі людина, новачок» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 664], адже в семантиці наявна негативна оцінка – відсутність професійних умінь, напр.: *Чемпіонат жебраків закінчено. Пояснення для «**чайників**», що зараз коїться з футбольною першістю України* («Україна молода», 16.05.2016). Жаргонізм *бидло* має три значення: «1. Корова; 2. Недоумкувата, дурна, малокультурна людина; 3. Добросовісний ув'язнений» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 84]. У передвиборчий період жаргонізм *чайник* активізувався у значенні «малокультурна людина», напр.: *Я, звісно, попросив, щоб мене називали Володимиром Олександровичем, або Володимиром, а не **бидлом**, наркоманом і так далі* («Україна молода», 12.04.2019).

Жаргонне слово *вишибала* називає особу за трудовою діяльністю й означає «виганяти нетверезих відвідувачів». Жаргонізм утворений від дієслова рос. *вышибать* за допомогою суфікса ***-л-* (а)**, який надає розмовним словам глузливості чи іронії та ознак за виконуваними

функціями, діяльністю, родом занять. Оцінка, що міститься в значенні слова, пейоративна, виражає непрестижність цього виду трудової діяльності та знаходить відображення в публіцистичних текстах, напр.: ***Вишибали*** *у чернечих рясах з портретами чужих дідів… Карнавал* («Укрінформ», 10.09.2019); *Мафіозі почали використовувати спортсменів у барах та ресторанах в якості «**вишибал**», коли велись переговори про тіньові оборудки* («Радіо свобода», 10.05.2016).

Усно-розмовне мовлення українських територій, прилеглих до Польщі, насичене полонізмами. Через представників цих територій та польських злочинців в арго потрапили польські слова. Варто зазначити, що низка лексем запозичена як з польської загальнонародної мови, так і з польського арго. Саме з польської мови була запозичена лексема *жлоб,* що позначала людей за соціальною, професійною і психологічною характеристикою (польск. *zlôb – желоб; яслі, кормушка для скота*) – селянин.

У словнику Л. О. Ставицької жаргонізм *жлоб* має три значення: «1. *крим., мол., жрм.* Скупа, жадібна людина. 2. *крим.; зневажл.* Селянин. 3. *мол.; несхвальн., зневажл.* Обмежена людина часто великого зросту» [Ставицька УЖ 2005, с. 136]. У текстах сучасної публіцистики вживання арготизму *жлоб* є частотним, його використовують для оцінки скупої, жадібної людини, напр.: *Про те, як **жлоб** знищує нашу історичну пам'ять <…> поширили картинку розбитої вітрини і шин біля магазину **Жлоба**, який знищив графіті* («День», 17.05.2017); *Українська мрія – стати найголовнішим начальником і нахамити всім цим **жлобам**, які є начальниками сьогодні* («Високий Замок», 11.07.2019). Вважаємо, що лексема *жлоб* вживається як засіб деперсоналізації особи, її дискредитування, з метою неприємно вразити.

Деякі циганізми набули популярності, від них в арго утворилося багато слів. Скажімо, лексема *чува* від циганського *cavo* – юнак, отже, *чувиха* – юнакова дівчина, легковажна жінка. Від лексеми *чува* утворена низка лексем та фразеологізмів: *чувиха* або *чувайка* – «жінка з кримінального

середовища»; *чувак* – «молодий чоловік із правового середовища; жертва злочину»; *чувирка* або *чувичка* – «коханка»; *чувирла* – «негарна дівчина чи жінка»; *чувирло* – «нерозумний чоловік» [Грачёв 2005, с. 128]. У сучасних публіцистичних контекстах фіксуємо: *Прикинь,* ***чувак****, все, про що ти сказав, вже в Україні реалізовується! Ліфт працює, тільки не ти його започаткував! І ти максимум там ліфтер, бо навіть кнопки належать не тобі* («Високий Замок», 25.05.2019); *1961 року газета міськкому комсомолу, вірніше, агітка «Жало», на стендах якої був зображений Ігор Хома в ролі бандита, який на смітнику знайшов* ***чуваків****, які грали буржуазну музику* («Високий Замок», 19.04.2019); *Я кажу: а де решта? Вони мені:* ***чувак,*** *вибач – керівництву подарунки треба було зробити. Як подарунки? Ті знизують плечима – не подобається, можемо і ці забрати* («Дзеркало тижня», 18.06.2018); *Подібне прочитання Шевченка можна назвати як хуліганством і наругою над сакральним, так і черговою спробою зробити Тараса не «батьком», а тим самим своїм* ***чуваком****, якого можна запросто поплескати по плечу, запросити на пиво й потім зробити селфі* («Детектор медіа», 11.05.2017); *Вони роблять кар'єру. Хочуть всім довести, що вони круті* ***чувихи****. Вони хочуть вразити чоловіків інтелектом* («Газета по-українськи», 24.07.2019).

Отже, у засобах масової комунікації жаргонізми *чувак/чувиха* уживаються із значенням «неформальне звертання до особи чоловічої статі», що функціонує переважно з позитивним відтінком і має популярність у молодіжному середовищі. Відповідною формою жіночого роду є лексема *чувиха*.

Жаргонізм *доходяга* – «1. *тюр.* Ув'язнений, доведений до крайнього ступеня виснаження; 2. *крим., жрм.* Виснажена людина» [Ставицька УЖ 2005, с. 127]. За допомогою суфікса ***-яг (а)-*** утворюються жаргонні іменники із значенням особи. Емоційна оцінка, яку надає слову цей суфікс, може варіюватися від захоплення до зневаги, що визначено контекстом. Мова сучасних засобів масової комунікації розширила семантичну структуру цього

слова, напр.: *От і виходить, що українська культура – це* ***доходяга****, якій кожен може сказати: «Стоянку скоротили. Сама-сама, Віруню». Цитата з відомого радянського фільму «Вокзал для двох»* («День», 28.10.2015); *Ті машини, що залишилися, вже давно «****доходяги****». А на конкурс потрібні нові великогабаритні автобуси з GPS-навігацією* («Високий Замок», 03.10.2018); *Немає такого, що десь лікар щось підремонтував сам, щось зробили, на скільки грошей дали, а там, де пільговиків приймають, – і машина-****доходяга****, і стіни облуплені* («Україна молода», 06.02.2018); *Ось куди йдуть наші податки – на розслідування таких, з дозволу сказати, справ, от, уміють же працювати* ***доходяги*** *<…> в погонах!* («Апостроф», 11.08.2018). Отже, жаргонізм «відірвався» від використання в первинному значенні та перемістився в тематику економічного й політичного життя країни, а лексема почала позначати не тільки осіб, а й предмети та поняття.

Жаргонізм *піжон* зафіксований у двох значеннях: «1. Жертва злочинця або шулера; 2. Людина, яка намагається чимось виділитися» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 434]. У сучасній публіцистиці лексема функціонує у другому значенні, напр.: *Атлет-легенда банально «проспав» старт, а фінішував без звичної легкості й манерності (Болта навіть називали* ***піжоном****, бо на фініші, залишивши суперників далеко позаду, припиняв бігти на повну швидкість)* («Високий Замок», 09.08.2017); *Коли читаю, що ГПУ, НАБУ чи САП планують комусь оголосити підозру, гостро відчуваю, що слідства в Україні нема.* ***Піжони****, фанфарони, гучні заяви і – великий «пшик»* («Україна молода», 17.02.2017). Жаргонний прикметник *піжонський* також може характеризувати як особу, так і предмети, напр.: *Скільки б не дивувалися іноземці великій кількості* ***піжонських*** *спорткарів, елітних седанів та потужних позашляховиків екстра-класу на розбитих київських трасах, автопарк маямців киянам (у тім числі й із донбаською генеалогією) переплюнути ще довго не вдасться* («Україна молода», 16.03.2016). У сучасній публіцистиці фіксуємо складні слова з частиною *піжон*, за допомогою яких виражено негативну оцінку політичним діячам, напр.:

Поки колеги вигулюють нові бікіні зі стразами і плавки от кутюр, Борислав Розенблат обкатує аксесуар, якого навіть у найбільших парламентських ***піжонів****-модників немає* («Високий Замок», 24.07.2017). Дібрані речення містять у своєму складі лексичні одиниці пейоративного характеру, у яких за допомогою жаргонізму *піжон* та його похідних автори публікацій розкривають негативні риси описуваних героїв чи характеристизують певні предмети.

Жаргонна лексема *кріт* потрактована в словниках субстандартної лексики зі значеннями, що трансформовані з арго: «1. Злодій, який скоює крадіжку шляхом підкопу чи таємного ходу; 2. Злодій, який здійснює крадіжки в метро; 3. Ув'язнений, який готується до втечі; 4. Арештант, який за грошову винагороду здійснює підкоп, але сам не втікає; 5. Людина, яка старанно готується до чогось, підкопується під когось» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 293]. У сучасних засобах масової комунікації фіксуємо лексему з глузливо-іронічним значенням: «людина, яка старанно готується до чогось, підкопується під когось». Отже, елементи значення, у яких містяться вказівки на належність денотата до кримінального середовища, втрачаються, пор.: *У ДБР є* ***кріт****, який «зливає» документи Портнову, – адвокат Порошенка Головань* («Цензор.Нет», 26.06.2019); *«Всі «****кроти****» з російськими чи іншими паспортами мають бути вичищені звідси», – заявив журналістам лідер РПЛ Олег Ляшко* («Україна молода», 24.02.17); *Справа російського* ***крота*** *в Кабміні: стало відомо про новий вирок Єжову* («Апостроф», 20.10.2018). Окрім того, жаргонізм містить прогнозовану негативну оцінку діяльності певних осіб та підвищує стилістичну насиченість контексту.

Найчисельнішу групу, що перейшла в загальний жаргон з арго, становлять зооморфізми, які утворилися від позначень ссавців, напр.: *бичок* – «1. Ув'язнений, якого беруть із собою під час втечі, щоб з'їсти, якщо буде голод [ЯМ 1992, с. 178]; 2. Недопалок» [ЯМ 1992, с, 54]. В. М. Мокієнко, Т. Г. Нікітіна подають такі значення: *бичок* – «1. *крим.*

Угодований в'язень, учасник втечі, призначений для канібалізму; 2. *жрм, мол.* Недопалок» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 85]. Українські засоби масової комунікації зазвичай використовують жаргонізм із значенням недопалок, напр.: *Розкидане сміття і гори* ***бичків****: як виглядає коворкінг Вакарчука в Луцьку* («Під прицілом», 17.06.2019); *А наді мною живуть корінні москвичі, які смітять, розкидають скрізь* ***бички*** («Високий Замок», 19.12.2016); *Ті, хто викидає «****бичок****» під бордюр чи на клумбу, мають знати, що вони ризикують викинути половину місячної зарплати, – наголошують автори петиції* («Тиждень», 10.10.2015).

Отже, закон асиметрії мовного знака призводить до звуження значень жаргонної лексеми *бичок* у мові засобів масової комунікації.

Жаргонізм *гопник* – «злодій, грабіжник» [Ставицька УЖ 2005, с. 108] утворений від *гоп-стоп,* що в арго означав пограбування [ЯМ 1992, с. 79]. Засоби масової комунікації активно використовують жаргонізм у контекстах про кримінальну хроніку, політичне та соціальне життя, у такий спосіб нейтралізуючи первинне значення лексеми й надаючи контекстам пейоративного значення, напр.: ***Гопники*** *спочатку напали на чоловіка близько 00:30 на вулиці Гната Юри, 6, на зупинці громадського транспорту. Вони накинулися на нього, побили, відібрали мобільний телефон та гроші, після чого втекли* («Україна молода», 17.07.2019); *Варто нарешті зрозуміти, що наш спільний ворог – це* ***гопники*** *й рагулі, яких особливо культивує Росія* («Тиждень», 20.03.2015); *І річ навіть не у тім, що країна відкрила для себе ще одну іпостась лідера цих перегонів, – банального хама і* ***гопника*** («Високий Замок», 12.04.2019).

Оцінне значення фізичних якостей людини з пейоративною характеристикою має лексема *амбал* – «фізично сильний, високого зросту чоловік» [Ставицька УЖ 2005, с 35]. Жаргонізм утворений від лексеми *амба*, що означає «вбивство, кінець безвихідного становища» [ЯМ 1992, с. 80]. У мові сучасної публіцистики лексема набула нейтральності та означає «фізично сильного, високого зросту чоловіка», напр.: *На* ***амбалів***

спускається клітка. Вони метушаться в ній, ніби призовники першого року на армійських тренажерах («День», 09.09.2016). Фіксуємо жаргонізм й у власній назві, що також підкреслює розміри транспортного засобу, пор.: *За даними естонського видання ERR.ee, для перевезення використовується автомобільно-залізничний пором «**Амбал**», який повинен прибути в Калінінград* («Дзеркало тижня», 08.10.2016).

У жаргоні кримінального світу слово *лох* означало «селянина, мужика, жертву злодіїв, дурня» [ЯМ 1992, с. 56], а в сьогоднішньому жаргоновживанні *лох* – «1) жертва злочину; потенційна жертва злочину; людина, яку легко обдурити, жертва шахрайства; 2) тюхтій, роззява; некмітлива людина; 3) некультурна, обмежена, позбавлена смаку людина; 4) провінціял» [Ставицька УЖ 2005, с. 205]. У сучасній українській публіцистиці активізувалася зазначена лексема після того, як прозвучало: *Володимир Зеленський, який за будь-якої нагоди наголошує на тому, що він «не **лох**», бо йому 42…* («Високий Замок», 27.06.2020). Найчастіше зазначений жаргонізм використовують у суспільно-політичних публікаціях, напр.: *Фразу «Я не **лох**» Зеленський мав би прокричати Путіну!* (заг.) («Високий Замок», 06.11. 2019); *Не війська розводять, а «**лоха**»* («Високий Замок», 30.10. 2019); *Я Вам скажу, що мені пішов уже 81-й рік, і я теж не **лох**, а успішний сільгоспвиробник з більш як 60-річним трудовим стажем, піввіку якого присвятив одному господарству* («Главком», 16.11.2020). Отже, використання жаргонізму *лох* надає текстам насамперед експресії й містить загальноприйняту в суспільстві оцінку.

Розширює сферу свого застосування словотворчий варіант жаргонізму *лох – лохотрон*, зафіксований зі значенням – «безпрограшна лотерея, яку влаштовують шахраї на вулиці» [Ставицька УЖ 2005, с. 206]. У мові засобів масової комунікації фіксуємо цей жаргонізм у публікаціях про підступні й шахрайські дії, напр.: *Своїх жертв за допомогою сили чи зброї, а красиво обігрують їх у всіляких «інтелектуальних» іграх, що мають одну загальну назву «**лохотрон**»* («День», 26.02.2016); *Рада готує черговий **лохотрон***

для всіх нас – зміни в закон про запобігання корупції, якими закриють публічний доступ до всього «м'яса» з електронних декларацій чиновників («Дзеркало тижня», 21.09.2016); *Я вже говорив і скажу ще раз: те, чим займаються Клички – **лохотрон** для народу* («Дзеркало тижня», 29.12.2016); ***Лохотрон** у слухавці: шахраї видурюють гроші в безробітних через платні телефонні номери* («Україна молода», 24.11.2016). На прикладі слова *лох* і його словотворчих варіантів переконуємося, що смислові відтінки різні, проте вони мають загальну сему «недосвідченість».

Жаргонізм *клікуха*, що значить «кличка» [ЯМ 1992, с. 89], калькований із російської мови та утворений активним специфічним суфіксом ***-ух-* (а)**, який передає згрубілість, зневагу чи іронію. За допомогою цього жаргонізму автори публікацій оцінюють і характеризують своїх персонажів, напр.: *Хам – чи не найперша **клікуха** нашого тодішнього. Вона ж і найпромовистіша* («Високий Замок», 24.05.2019); *Скільки дивізій вам дати, щоб цієї Морди не було? Це ж конкретна «**клікуха**» одного з мордоворотів* («Високий Замок», 22.08.2015); *Обізнані люди підказали, що «Буревій» – це **клікуха** Коханівського, ну а «Руслан», відповідно, це – Руслан Журило, керівник Гірничо-хімічної корпорації та один із підозрюваних НАБУ у справі нарфронтівця Мартиненка* («Телеканал 24», 19.06.2018).

Жаргонізми *фартовий / нефартовий* – «спритний і щасливий чи нещасливий злодій» [ЯМ 1992, с. 119] досить активно використовують журналісти у виборній та політичній тематиці, напр.: *Згадав про колись **фартовий** для себе округ уродженець Бориславa, заступник міністра охорони здоров'я Роман Ілик. На позаминулих парламентських виборах він переміг у 121-му як узгоджений кандидат від об'єднаної опозиції* («Високий Замок», 03.07.2019); *«Нормальна баба» («марка» з рекламного ролика надовго причепилася) Оксана Юринець і цього разу балотується. На минулих виборах **фартовою** для неї стала парасолька «БПП» з «УДАРним» відтінком* («Високий Замок», 26.07.2019); *Ролик «Йдемо вперед!» із самого початку виявився **нефартовим** ні для тих, хто був причетний до його появи, ні для*

президента («Високий Замок», 04.06.2018); *Протягом двох днів – 23-24 вересня – у Вінниці триватиме традиційний «VINNYTSIA JAZZFEST–2017». Цього року він пройде під гаслом «**фартовий**»* («День», 17.08.2017). Як бачимо, жаргонізм використовують для емоційності, а звернення журналістів до лексеми *фартовий / нефартовий* закріплює основну ідею матеріалу, дає змогу пояснити ситуацію та наблизитися до читача, стати «своїм».

Л. О. Ставицька жаргонізм *стукач* подає із значенням «донощик, інформатор» [Ставицька УЖ 2005, с. 314]. М. О. Грачов зазначає, що в 60–80-х роках XX ст. у розмовне мовлення перейшли такі арготизми: *мент* – міліціонер, *капати* – доносити; *стукач* – донощик; *котитися* – йти [Грачёв 2005, с. 229]. Жаргонна лексема *стукач* трансформувалася з арго, де *стукач* – нічний сторож, через те що він стукав у колотушки й так відганяв злодіїв. Від арготизму *стукач* було утворено структурно-генетичне гніздо з коренем ***стук-****: стукати* – «говорити; розказувати; давати свідчення агентам карного розшуку»; *стук-бюро* – «об'єднання інформаторів у в'язниці, пов'язане з адміністрацією»; *стукачок; стукалка* [Грачёв 2005, с. 353–354]. Спостерігаємо активне функціонування лексеми *стукач* і в сучасних засобах масової комунікації, напр.: *Якщо раніше вони могли вільно розмовляти на вулицях, то тепер все більше перешіптуються. Цей страх через «**стукачів**», які працюють на спецслужби Російської Федерації, виявляючи противників окупаційної влади* («Високий Замок», 21.02.2019); *Якщо вербував, значить, я такий самий? Виходить, що я агент Кремля, чи хто я є? Там я вербував, там не вербував, та ви розберіться зі своїми **стукачами**, які несуть невідомо що, – заявив він* («Високий Замок», 30.03.2018); *Вирахувати такого **стукача** було легко. Бо його селили в гуртожиток, де жили іноземці, щоб і там КДБ мав своє око* («Україна молода», 23.03.2015). Від жаргонізму *стукач* журналісти утворюють нові складні слова та оказіональні одиниці, напр.: *Як ви думаєте, скільки зараз добровільних*

помічників-стукачів *на патріотичній основі? Знаю, що багато з них їздили до Криму в 2014-2015 роках відпочити* («Цензор.нет», 18.04.2018).

Жаргонізм *фуфло* дефіновано зі значенням «свідома брехня» [Ставицька УЖ 2005, с. 345], у мові сучасних масмедіа набуває оцінного значення, коли йдеться про щось неякісне, не варте уваги і функціонує в негативних контекстах, напр.: *Це все, я перепрошую,* ***фуфло****, – переведений з Росії в харківську колонію український політв'язень Литвинов просить про звільнення* («Цензор.нет», 02.07.2019); *А тепер один з польових командирів ЛНР відкритим текстом говорить, що все це* ***фуфло****, і нічого в степах знайти неможливо і тільки на поставки з РФ вся надія* («Високий Замок», 28.05.2019); *За його словами, він встиг ознайомитися з постановою про порушення справи проти Сущенка, яку він назвав «****фуфлом****»* («Україна молода», 04.10.2016).

Жаргонізм *чмо* – «неприємна людина, яка викликає відразу, огиду» [Ставицька УЖ 2005, с. 365], є одним із поширених засобів створення експресивного або емоційного забарвлення тексту, адже добір слів, що за своєю семантикою відповідають реаліям, здатні органічно, завдяки власним якостям, викликати неприємні почуття, досить популярні в мові сучасної публіцистики, напр.: *Як влучно підмітив блогер Антон Ходза, це приблизно так виглядає: «Слухай ти,* ***чмо****, ідіот клінічний, бидло неосвічене, малорос клятий, ненавиджу вас, вонючих зрадників, відморозок кончений, клав я на твою думку, набив би тобі пику, та Інтернет не дає такої можливості, – проголосуй у другому турі за Порошенка, будь ласка. Треба країну рятувати* («Високий Замок», 03.04.2019); *Мені було років 14, коли мене намагалося зґвалтувати п'яне* ***чмо****, батьків знайомий* («Високий Замок», 14.07.2016); *Адам зі зброєю в руках ходить і продовжує говорити, що Путін –* ***чмо****. Як він може пробачити таке? – Окуєва про мотив замаху на Осмаєва* («Цензор.нет», 21.06.2017); *Коли був Ющенко, вони писали «****чмо****», «не виправдав надії, не робить нічого, щоб жилося добре». А потім вони писали, що Порох «****чмо****». А зараз вони пишуть, що Зеленський «****чмо****»*

(«Газета по-українськи», 24.05.2019). Часто цей жаргонізм уводять у тексти з метою вияву авторського ставлення до описуваного та передавання власних почуттів. Окрім того, аналізована лексема несе засуджувальну експресію й часто адресат її сприймає як образу.

Жаргонізм *шпана* – неавторитетні злочинці, що скоювали дрібні крадіжки. За словами М. О. Грачова у жаргон перейшла низка арготизмів з німецької мови, зокрема *spannen* – шпана, що в перекладі означає «слідкувати, видивлятися». Цим словом у XIX ст. називали каторжників і злодіїв [Грачёв 2005, с. 63]. Згодом жаргонізм набув поширення в усному розмовному мовленні, а також засобах масової комунікації, напр.: *Путін – це пахан пітерської* ***шпани*** *зі світоглядом підполковника КДБ і російського націонал-шовініста-держиморди* («Газета по-українськи», 04.08.2018); *Більше хамства у транспорті, більше сміття на вулицях, більше «биків» на дорозі, більше* ***шпани*** *у дворах. Усе це атрибути політичного популізму* («Високий Замок», 03.06.2019); ***Шпана*** *при владі* (заг.) («Голос України», 14.06.2016).

До групи кримінальних жаргонізмів із негативним оцінним значенням належить лексема *браток*, що зафіксована як «молодший в ієрархії мафіозної структури, який виконує завдання, що потребують жорстокості та фізичної сили» [Ставицька УЖ 2005, с. 68]. Автори публікацій використовують жаргонізм, номінуючи ним сучасних бізнесменів, політичних діячів, напр.: *До речі, згодом одного з них підірвали в ресторані його ж* ***братки*** («Україна молода», 13.02.2018); *Аби показати свою вагу, нині «****братки****» Корчинського часто виступають і з самостійною «розважальною програмою»* («Україна молода», 04.07.2017).

Сучасна українська публіцистика активно послуговується збірним іменником-жаргонізмом *братва*, що зафіксований із такими значеннями: «1. Товариші, приятелі; спільники одного злочину. 2. Тюремна, табірна спільнота. 3. Члени угруповань рекетирів, кримінальних структур в економіці, мафіозних угруповань» [Ставицька УЖ 2005, с. 67]. Під час

переходу в загальний жаргон, усне розмовне мовлення, а згодом у мову засобів масової комунікації, ті елементи значення, в яких міститься вказівка на належність денотата до кримінальної сфери можуть втрачатися, напр.: *Очевидці повідомляють, що завезена з Києва* ***братва*** *вже зранку захопила приміщення, де мали проводитися збори. А ніжинська поліція цьому фактично потурала* («Високий Замок», 02.06.2019); *Це що – знову рветься до влади* ***братва****, у якої не те що ідеології, елементарної моралі нема за душею?* («Україна молода», 08.05.2019); *Забули, що таке Межигір'я, Янукович, «донецька* ***братва****», яка віджимає бізнес* («Газета по-українськи», 07.08.2017). Отже, фіксуємо вживання жаргонізму *братва* зі значенням «товариші, приятелі, спільники одного злочину».

Негативну оцінку ситуації виражає жаргонізм *кранти*. За словником Л. О. Ставицької він означає «безрадісний кінець чогось, сумні перспективи для когось; крах, безвихідь» [Ставицька УЖ 2005, с. 188], напр.: *Інакше кажучи, робить висновок масова аудиторія, Путін заграв ся і дограв ся. І скоро йому будуть повні «****кранти****»* («День», 09.11.2015); ***Кранти*** *будівництву* (заг.) («Україна молода», 30.10.2015); *А все тому, що коаліції без нього (Яценюка) –* ***кранти****!* («Високий Замок», 13.11.2017); *...теперішня влада, на відміну від минулої, йде шляхом політичних репресій; раніше в органах влади працювали кваліфіковані фахівці, а тепер їх виганяють; і, нарешті, без Росії Україні повні* ***кранти*** («Україна молода», 17.10.2018). Досить часто цим жаргонізмом характеризують політиків, які конкретними рішеннями та діями втратили довіру населення, також описують сферу економіки, що потерпає від бездіяльності тих самих політиків.

Жаргонізм *туфта* може позначати як ситуацію, так і предмет. Він трансформувався з кримінального арго й зафіксований у словниках із такими значеннями: «1. *крим.* Гра в карти без грошей; 2. *крим.* Вид шахрайства, коли під виглядом доброякісних товарів продаються неякісні; підробка або халтура; 3. *крим., мол.; несхвальн.* Вигадка, дурниця, брехня» [Ставицька УЖ 2005, с. 330], напр.: *Одеський друг розповів: Спілкувався з двома*

журналістами-росіянами. Думка така: все, що вам показують, це ***туфта****. Немає жодних «зелених чоловічків»* («EspresoTV», 16.03.2014); *Лідерка «Батьківщини» Юлія Тимошенко назвала документ «****туфтою****», а заступник голови фракції «Голос» Ярослав Железняк – «твором»* («Gordon.ua», 19.06.2020). Зазначений жаргонізм трансформувався до загального жаргону й функціонує в текстах військової та політичної тематики із семою «вигадка, дурниця, брехня».

Лексема *крутий* має значення «майже прямовисний; стрімкий» [СУМ, IV, с. 373] і відома в сполученнях *крутий берег* чи в переносному значенні *крутий характер*, вона набула надзвичайної популярності в жаргонно-сленговій комунікації: *крутий прикид, крутий бізнесмен, крута автівка* й т. ін. Вихідне, початкове значення втратилося в подібних контекстах, залишилася сема, що вказує на вищий ступінь якості. У жаргоні *крутий* – «1. *крим.* Засуджений авторитетний рецидивіст; 2. *маф.* Рішучий, сміливий, безжалісний член мафіозного угруповання високого рангу; 3. *мол.* Багатий, респектабельний, процвітаючий (часто пов'язаний з кримінальними структурами); 4. *мол.* Про людину, яка досягла високого професіоналізму в певній сфері діяльности; 5. *мол.* Оригінальний, екстраординарний. 6. Який переходить межі норми в чомусь» [Ставицька УЖ 2005, с. 191]. *Крутий* – найкращий, той, хто відповідає груповим стандартам (калька, пор. *cool*, американський сленг «той, хто зберігає спокій у будь-якій ситуації, відповідає груповим стандартам»). У загальному жаргоні лексема *крутий* має необмежену сполучуваність, напр.: *Умілець з Турки переробив УАЗ на* ***крутий*** *джип* («Високий Замок», 03.03.2018); *Комусь святий Миколай принесе* ***крутий*** *айпад, а комусь лише мандаринки* («Високий Замок», 17.12.2015); *55 років тому у Франції вийшов на екрани перший* ***крутий*** *бойовик «Фантомас»* («Високий Замок», 25.01.2019); *Учорашні буремні події стали апогеєм, мітельшпілем довгої шахової партії, яку бездоганно розіграв* ***крутий*** *гросмейстер Порошенко* («Високий Замок», 28.01.2018); *Ти п'ять років розказував людям, який ти* ***крутий****, про те, що Путін – твій ворог, ти*

тут томос добивався. А тепер що, здувся? («Дзеркало тижня», 13.05.2019). Актуалізація того чи того значення слова пов'язана з його активним відображенням у загальному жаргоні, текстах засобів масової комунікації та набуває популярності в публікаціях про політику, владу, побутову сферу тощо.

Лексема *фіга* перейшла з кримінального жаргону, де означала «працівника міліції» [Ставицька УЖ 2005, с. 339]. У розмовному мовленні та засобах масової комунікації почала позначати все негативне, від чого необхідно позбутися, чого не може й не повинно бути. Жаргонізм розширив значення в різних тематичних контекстах, його часто використовують як стале словосполучення з негативним значенням: *до фіга* (значна кількість, багато), *на фіг* (вигук, що виражає здивування, оцінку), *фіг вам* (несхвальний вигук, що вживають, відмовляючи в чомусь), *ни фіга*, напр.: *Триндулів отримали вони весело. Лишили нам* ***до фіга*** *БК і кілька жмурів, бійці ЗСУ зайшли на покинуту позицію терористів* («Цензор.нет», 04.08.2017); «***На фіг*** *з пляжу!», – Аваков закликав заборонити роботу «Сбербанку» Росії в Україні* («Цензор.Нет», 07.03.2017); *Як повідомляє Цензор.Нет, на відповідне питання президент РФ відповів коротко і не дуже дипломатично – «****Фіг їм****»* («Цензор.Нет», 17.10.2016); *Втім, у досвідченого глядача може виникнути спокуса поморалізувати: мовляв, молодь зі своїм поп-корном* ***ни фіга*** *не знає про велику і дуже смішну антиутопію Георгія Данелії* («День», 17.04.2016).

Жаргонізм *лузер*, який активно вживаний у жаргоні комп'ютерників та означає невдаху. Інтенсифікація оцінного значення за рахунок експресивності досягається тим, що в семантиці лексеми *лузер* – «той, кого постійно переслідують невдачі, невдаха» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 324] на перший план виходить конотація – експресія та оцінність, напр.: *Трамп назвав організаторів теракту в Манчестері «****лузерами****»: Світ має об'єднатися. Цю злу ідеологію потрібно повністю знищити* («Цензор.Нет», 23.05.2017); *«Те, що політичний* ***лузер*** *Саакашвілі пішов у відставку, – єдина*

можливість для нього зберегти обличчя», – Ляшко («Цензор.Нет», 07.11.2016). Жаргонізм *лузер* розширив семантику в контекстуальному наповненні, адже характеризує негативно політиків, стосунки представників влади, комерційних структур. У засобах масової комунікації фіксуємо й складні слова з частиною *лузер,* що використовують автори свідомо й цілеспрямовано для інтенсивної негативної оцінки, пор.: *Путін любить возити до себе як весільних генералів* ***політиків-лузерів*** *з минулого* («Цензор.Нет», 17.06.2016). Від жаргонізму *лузер* утворився похідний збірний жаргонізм *лузерство*, що викликає в читачів негативні асоціації, які зазвичай доповнюються контекстом, напр.: *<…> якщо воно значитиме переїзд до іншого штату, поганий клімат, розірвані стосунки, бо так просто не роблять, це ж якесь* ***лузерство*** («День», 14.09.2018); *…популярний мультгерой Бубка Гоп – гомосексуаліст, а телепузики – гіпнотизують українських дітей, програмуючи їх на* ***лузерство*** («День», 26.01.2017).

Отже, жаргонізми тематичної групи «Оцінка. Якість» широко використовують українські засоби масової комунікації в публікаціях про політику, владу, економіку, економічні злочини, кримінал, вибори тощо. За допомогою цих слів автори демонструють власне ставлення до подій та явищ, які відбуваються в країні та у світі, а також оцінюють діяльність героїв публікацій, і часто ця оцінка є негативною.

2.2.5. Тематична група «Стосунки між людьми»

Жаргон, окрім оцінної та експресивної, також виконує ідентифікаційну функцію, що полягає в потребі людини показати свою належність до конкретного соціуму. Нерідко жаргонні одиниці функціонують у текстах, об’єднаних у тематичну групу «Стосунки між людьми». У цьому випадку вибір певного соціолектизму пов’язаний із метою досягнення ефекту зневажливості до описуваних реалій, мовної експресії та іронічного ставлення, а також зміною психологічного ставлення людей до мови. Отже,

мовці виражають протест проти буденності й заштампованості мовних засобів сучасної публіцистики.

Лексику цієї тематичної групи часто вживають у публікаціях на політичну тематику, бізнес та будь-яку іншу тему суспільної діяльності. Семантичною особливістю більшості одиниць, які перейшли з кримінального жаргону в загальний, є те, що вони називають пейоративні дії і стани – небажані, неприємні для людей.

Останні десятиліття відзначені не тільки розширенням сфери використання жаргонів: є очевидні підстави говорити навіть про криміналізацію мови засобів масової комунікації (пор. частотність вживання слів *грохнути, пришити, мокруха, розборки, замовити, злити* та ін.).

Метафоричні значення дієслів у кримінальному жаргоні соціально усвідомлені. Серед загалу метафор у жаргоні найбільшу групу становлять експресивно-емоційні (емотивно забарвлені) метафори. Експресивні метафори за рахунок образності, що викликана певними стереотипами і традиціями соціальних груп, чи звукосимволічним оформленням, створюють емоційно-оцінне значення, яке має форму модальності. Саме до таких належить жаргонізм *грохнути* – «вбити» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 140], який, потрапляючи в мову сучасної публіцистики, вносить негативні відтінки експресії, напр.: *...розстрілювати, чекати, коли тебе* ***грохнуть****, збирати гроші, вже рік жити як Ассанж в еквадорському посольстві безвилазно в чотирьох стінах з єдиним вікном у світ у вигляді Facebook, яке мені ольгінські за це і закривають вічно – за вільну незалежну Україну, у якій є нація, яка перемогла на Революції гідності, я готовий* («Високий Замок», 13.04.2019); *Росія пригріла його як злочинця. І він за це платить. Йому кажуть: вийди і скажи те-то. І він чемно відпрацьовує, щоб його не «****грохнули****» у тій же Росії* («Високий Замок», 04.03.2015); *У перемозі Пушиліна є позитивний момент: можливо, його* ***грохнуть*** («Цензор.нет», 12.11.2018). Зазвичай слово асоціювалося зі значенням «вбити», але сьогодні розширило сферу свого застосування через сучасні контексти, напр.: *Чому*

*українці повинні віддавати з власних кишень 150 млрд. гривень боргу за «Приватбанк» та 2 млрд гривень за банк «Михайлівський»? Гонтарева разом із колишніми власниками їх **«грохнули»**, а тепер ми всі повинні за це розраховуватися* («Україна молода», 12.04.2017); *Я можу їздити на велосипеді. Ви хочете, щоб мене «**грохнули**?», – сказав він* [Зеленський] («Дзеркало тижня», 18.04.2019). Наприклад, дієслово *убивати (вбивати)* – «позбавляти життя (ударом чого-небудь, вогнепальною або холодною зброєю і т. ін.)» [СУМ, Х, 1979, с. 353] у загальному значенні вживають із такими сполученнями слів: *убивати людину, убивати тварину, убивати цілий місяць* (у значенні даремно витратити час). Жаргонні синоніми до лексеми *вбити* такі: *замочити, грохнути* тощо. Усі ці лексеми вживають тільки в сполученні зі словами на позначення людини, дуже рідко – тварини, але ніколи вони не функціонували з лексемами на позначення абстрактних понять. У кримінальному світі не використовують слово *вбити*, а обов'язково скажуть: *пришити, шльопнути, приговорити, замочити*; не вбивство, а *мокруха, мочилово*.

У сучасній публіцистиці фіксуємо дієслово *мочити/замочити*, що в жаргоні має значення: «бити, ударяти з великою силою. Убивати когось» [Ставицька УЖ 2005, с. 222]. Жаргонізм *мочити* на початку XXI ст. став одиницею активного функціонування в політичній тематиці зі значенням «гостро критикувати», напр.: *«Хай пишуть, і я звертаюся…до всіх, хто хоче **мочити** Смешка чи мене – вперед, будемо читати, будемо радіти», – заявив Гордон* («Україна молода», 13.06.2019); *На питання, чи буде він «**мочити**» БПП, Коломойський відповів, що йому «не треба їх **мочити**»* («Україна молода», 14.06.2019); *Відповідаючи на репліку, що сам Гриценко стверджував, що Коломойський його **мочив** на «1+1», олігарх сказав: «Ляшко теж говорить: «Він мене **мочив** на 1+1»* («Україна молода», 27.05.2019). Фіксуємо й контексти із жаргонізмом *мочилово*, утвореного за допомогою суфікса ***-ов-(о)***, що підкреслює російське походження лексеми, напр.: *Для концентрованого «**мочилова**» конкурентів створюють окремі*

*сторінки – «мокрухи». У Facebook розкручують «Блог Ведра Порошенка» (судячи з виконання і художнього оформлення, гонорарів замовники-«порохолюби» не шкодують), сторінки «Реальний Грищ», «Полковнику никто не пишет» (обидві – «**мочилово**» Гриценка), «Юлія Тимошенко – ганьба української нації», «Україна без Юлі Тимошенко»* («Високий Замок», 18.10.2018).

Активно функціонує в сучасній публіцистиці жаргонна одиниця *замовити*, яка має значення «організувати вбивство когось на замовлення; найняти кілера для вбивства когось» [Ставицька УЖ 2005, с. 147]. Жаргонізм не тільки підсилює негативний тон контекстів, а й слугує засобом імпліцитної агресії через вираження емоційного ставлення автора до подій чи об'єктів замасковано, напр.: *Попередив, що мене **замовили.** Схема проміжного замовника – людина місцева, яку потім теж підчистити повинні. Планували показуху – з автомата серед білого дня відпрацювати по машині, на під'їзді до сільради чи будинку* («Україна молода», 22.02.2017); *Після того, як стало зрозуміло, що Аркадія Бабченка «**замовили**», але не вбили, Генеральний прокурор Юрій Луценко повідомив, що існує список із 30 потенційних жертв* («Україна молода», 19.06.2019); *За словами генпрокурора, поїздка Паршова до бойовиків у Донецьк дає підстави говорити про те, що йому **замовили** вбивство Вороненкова в Кремлі* («Україна молода», 19.06.2019).

У сферу жаргонного слововживання сучасної публіцистики журналісти активно залучають дієслівні номінації *пришити*/*шити*, що, за визначенням Л. О. Ставицької, мають кілька кримінальних значень – «убивати та необґрунтовано звинувачувати когось у чомусь» [Ставицька УЖ 2005, с. 375]. У засобах масової комунікації аналізовані жаргонізми використовують переважно в другому значенні, напр.: *До українця, якому «**шиють**» теракти в Криму, не пускають адвоката* (заг.) («Українська правда», 19.08.2016); *Але для мене – далеко не через ті причини, які*

*«**шиють**» в особистій політичній справі Кличку уже тепер усі, кому не лінь: боягуз, блазень, колядник* («Телеканал 24», 20.01.2015).

Жаргонізм *лохотронщик* – «шахрай, який влаштовує вуличну безпрограшну лотерею» [Ставицька УЖ 2005, с. 206] напр.: *Головний **лохотронщик** країни Сеня Юфа повернувся!* («Досьє», 26.02.2018). Жаргонізм *лохотрон* має сему «шахрайство», тому значення жаргонізму *лохотронщик* розширилося в напрямку повного абстрагування: «будь-що, що є предметом шахрайства», жаргонізм поширив своє значення і функціонує в публікаціях на теми виборів, а також урядових, економічних та побутових злочинів та позначає стосунки між людьми.

Жаргонізм *правокачка*, що утворений від жаргонізованого словосполучення *качати права* – відстоювати свої права, честь і достоїнства на сходняках. Злодії, у яких не було титулу *злодій у законі*, не мали права голосувати за покарання, вони взагалі не мали права голосувати. *Право* або *качати права* – «відстоювати свою позицію, грубо пригнічувати волю іншого; висувати свої умови і вимагати їх виконання» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 469]. Жаргонне словосполучення досить часто фіксуємо в засобах масової комунікації, напр.: *Всі, один поперед іншого, хто одягнений, а хто в трусах, посунули на сторожа, вимахуючи у нього перед носом новенькими редакційними посвідченнями, – буде тут якийсь жлоб **права качати**!* («Високий Замок», 06.01.2015); *Кремль і його обслугу охопили досада й злість на міжнародні організації, які здавалися такими лохами й беззахисними терпилами, але раптом почали чомусь чинити опір рейдерському захвату й намагаються **качати** якісь **права*** («День», 22.11.2018). Жаргонне словосполучення *качати права* є організаційним початком для створення негативної оцінки контексту, спрямоване на якомога глибше розкриття всіх негативних якостей людини та видається звичним для українського читача, тобто жаргонізм розширив сферу свого вживання, став звичним для споживачів інформації.

Частовживаним у мові засобів масової комунікації є дієслівний жаргонізм *відмазати* – «виправдати когось, зняти звинувачення з когось, виручити, часто за допомогою грошей» [Ставицька 2005, с. 86], напр.: *За словами одеської журналістки Віри Запорожець, співробітники військкоматів беруть гроші не лише за те, щоб «**відмазати**» людину від служби в ЗСУ, а й також за виконання замовлення на призов до армії конкретної людини* («Україна молода», 10.01.2018). Проте частіше натрапляємо на жаргонізм *відмазка* – «відмовка, можливість ухилитися від чогось» [Ставицька 2005, с. 86], пор.: *МВС поспішило «**відмазати**» Беркут, заявивши, що вони залишаються вірними присязі, а при штурмі займали позицію перемовників* («День» 05.05.2015); *Депутатська недоторканність: «**відмазка**» для правоохоронців чи перешкода для розслідувань?* («Радіо свобода», 08.10.2018). За нашими спостереженнями, лексичні одиниці *відмазати* та *відмазка* найчастіше використовують у статтях політичної тематики, у яких ідеться про представників влади. Отже, автори висловлюють різкий осуд їхнім діям та вчинкам.

Сучасний жаргон і дотепер використовує слова *маз, маза*, що має кілька значень: «1. Ватажок злодійської зграї; 2. Згуртована злодійська група; 3. Фразеологізм – *тримати мазу* – означає заступатися один за одного, підтримувати» [Грачёв 1992, с. 23]. Жаргонізм *відмазати*, утворений афіксальним способом, та всі його похідні використовують у сучасних публіцистичних текстах зі значенням «вдала можливість, заступництво і підтримка», напр.: *Кіберполіцейський за хабар намагався **відмазати** поширювача порнографії* («Укрінформ», 25.02.2020); *Президент Володимир Зеленський і генпрокурор Венедектива намагаються «**відмазати**» однопартійця-корупціонера нардепа «Слуги народу» Олександра Юрченка, чий помічник днями був затриманий за хабар у $13 тис.* («Главком», 13.09.2020); *Покарали волинянина, який хотів у суді «**відмазати**» фальшивомонетника* («Волинські новини», 08.09.2020).

Семантичною особливістю більшості одиниць, які перейшли з кримінального жаргону в загальний, є те, що вони називають пейоративні дії чи стани, тобто небажані та неприємні для людини. Наприклад, жаргонізм *влипнути* в кримінальному жаргоні має значення «попастися на чомусь, бути спійманим» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 101]. Варто наголосити на розширенні значення аналізованого жаргонізму й тенденцію його переходу до загального жаргону. У «Словнику української мови» фіксуємо таке тлумачення лексеми *влипнути* – «потрапити в складне, неприємне становище» [СУМ, 1, с. 704], а в засобах масової комунікації знаходимо: *Укрзалізниця* ***влипла*** *в скандал з багатостраждальним експресом: «вийшов лоховіз»* («Znaj.ua», 05.10.2019); *Тимошенко* ***влипла*** *в гучний скандал через Авакова: стала «своєю» в МВФ* («КорупціяІнфо», 23.03.2019).

На волі злодії в законі жили шайками (бригадами), у місцях позбавлення волі – злодійськими сім'ями. Члени кримінального угруповання вважалися ближчими один одному, аніж кровні родичі. Для позначення згуртованого колективу в'язнів у місцях позбавлення волі основною функціональною лексемою була *сім'я*. Мова кримінального світу не знає слів, що позначають кохання, любов, позитивне ставлення до дітей та членів родини. Замість слова *закохався* кажуть *влопався, втюрився, вшендячився, упав*, що активно функціонують у сучасній українській публіцистиці, напр.: *Він «****втюрився****» по самі вуха* («Україна молода» 26.02.2015). Професійні злодії стверджують, що по-справжньому вони поважають і люблять лише одну жінку – матір. Проте аналіз арготизмів, які вживали у 20–30-х роках ХХ ст., свідчить про інше. Матір називали *мотайкою, мотаякою, матухою*. Знаходимо серед арготизмів і слово *мама*, але ним називали жінку-ватажка злочинного угрупування або даму в гральних картах. Фіксуємо цей жаргонізм у сучасній публіцистиці, напр.: *У відповідь Гройсман відкрито назвав лідерку «Батьківщини»* ***мамою*** *української корупції* («Україна молода», 15.02.2017). Навіть татуювання на тілі злодія «Не забуду мать родную», означало не матір, яка дала йому життя, а злодійську шайку, у якій

він працював і жив. У засобах масової комунікації зафіксовуємо хибне твердження: *Навіть найзятіший убивця-зек, що втратив людську подобу, карбує на своїй шкірі: «**Не забуду мать родную**»* («Україна молода», 02.03.2017).

У мові кримінального жаргону активно виявляється багатство мовних засобів. Слова набувають нових значень, відбуваються зміни в сполучуваності слів, з'являються нові одиниці й вирази – усе це здебільшого формують і фіксують носії розмовного мовлення. Лексеми кримінального жаргону вживають як у прямому, так і в переносному значенні, тобто відбувається процес метафоризації – досить динамічне семантичне явище, що може виступати і як багаторазовий процес, поряд з основним значенням, напр.: дієслово *купити* – має шість значень. Пряме значення – «придбати за гроші» [СУМ, IV, с. 405] і п'ять переносних, вживаних у жаргоні – «вкрасти; обдурити; привертати на свій бік підкупом, хабарем; спровокувати когось; дізнатися про якийсь секрет; затримати, арештувати» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 301]. Наприклад: *Марченко в танцях: **купилися** на інформаційну бульку?* («Детектор медіа» 17.08.2018). Фіксуємо також жаргонну лексему, що позначає дію за значенням підкупу, напр.: *Київська поліція перевіряє інформацію про **підкуп** виборців через соціальні мережі* («Детектор медіа», 25.02.2019); *Співробітники одного з центральних телеканалів прибули на зустріч, адже хотіли перевірити наявну в них інформацію щодо **підкупу** виборців на даному заході* («Українська правда», 14.06.2019).

Суть кримінальної метафори полягає у використанні слова, що позначає предмет, явище, ознаку, дію для назви іншого предмета, явища, дії на основі подібності, яка є наслідком порівняння, зіставлення за асоціацією. Свого часу провідні лінгвісти зазначали, що характер переносних значень слів пов'язаний із належністю слова до тієї чи тієї граматичної категорії – частини мови, наприклад, переносне значення іменників і прикметників відрізняється від переносного значення дієслова, адже дієслово

і прикметник переносять своє значення не самі собою, а тільки у зв'язку з іменниками, тобто якщо йдеться про різні предмети. Метафора слугує одним із засобів посилення образності й виразності мови. Будь-яка метафора – це переносно вжите слово, що є засобом образної характеристики. Хоч більшість лінгвістів аналізує метафору в художньому тексті, вона властива й іншим стилям мови, зокрема мові засобів масової комунікації, де метафора є своєрідною моделлю формування лексико-семантичних варіантів багатозначного слова. Ілюстрацією цього є дієслівний жаргонізм *злити*, що має значення: «1. Продати щось. 2. Передати комусь певну інформацію» [Ставицька УЖ 2005, с. 158], пор.: *Річ у тім, що три сестри Сташинського були пов'язані з підпіллям ОУН, через них він і собі потрапив до середовища підпільників, дані про яких «**зливав**» до радянських спецслужб* («Україна молода», 21.06.2019).

Жаргонне дієслово доконаного виду *замовити* має значення «організувати чиєсь убивство на замовлення; найняти кілера для вбивства когось» [Ставицька УЖ 2005, с. 147], напр.: *Попередив, що мене **замовили**. Схема проміжного замовника – людина місцева, яку потім теж підчистити повинні* («Україна молода», 22.02.2017). Також у цьому контексті варто розглянути не зафіксований словниками субстандартної лексики жаргонізм *світить*, напр.: *Кіберзлочинцям «**світить**» позбавлення волі на строк від трьох до восьми років* («Україна молода», 01.02.2017). На думку сучасних лінгвістів, переносні значення дієслів у кримінальному жаргоні соціально усвідомлені. Їх чітко розрізняють в словосполученнях, реченнях, контексті, але більшість їх не фіксують словники. Серед загалу метафор у жаргоні найбільшу групу становлять експресивно-емоційні (емотивно забарвлені) метафори. Експресивні метафори за рахунок образності, що викликана певними стереотипами і традиціями соціальних груп чи звукосимволічним оформленням, створюють емоційно-оцінне ставлення, яке має форму модальності.

Лексема *розборки* в жаргоні мала одне значення «з'ясування стосунків, розв'язування конфліктів у кримінальному середовищі (звичайно із застосуванням насильства, бійками, вбивством)» [Ставицька УЖ 2005, с. 287], напр.: *На Поліссі, в буритинових районах, усе частіше трапляються випадки внутрішніх «**розборок**» і все частіше головним аргументом у них виступає зброя* («Україна молода», 31.01.2017). На початку XXI ст. вже сформувалося нове розширене значення жаргонізму *розборки* – «з'ясування обставин конфлікту, обговорення спільних питань» [Ставицька УЖ 2005, с. 287], напр.: *Пересічному українському споживачу газу залишається одне: чекати, чим же закінчаться «**розборки**» нагорі, результати яких можуть остаточно спустошити вже й так порожні кишені переважної більшості громадян України* («Україна молода», 17.02.2017); *Відсутність чіткого розмежування функцій між правоохоронцями різних відомств уже не раз призводила до гучних конфліктів і публічних «**розборок**» між керівниками органів, які мали б співпрацювати одне з одним* («Україна молода», 14.02.2019).

Із мови кримінального світу в загальний жаргон перейшов жаргонізм *понт*, що мав первинне значення «лякати» [ЯМ 1992, с. 52]. Л. О. Ставицька подає такі значення цього жаргонізму: «1. *крим., мол.* Обман, хитрість; видимість чогось. Брати на понт *кого, крим.* Діяти щодо когось, у т. ч. й на слідстві, погрозами, хитрістю, залякуванням та ін. 2. *крим.* Прибуток. 3. *крим.; мол.; несхвальн.* Самовпевнена поведінка, самовихваляння; апломб, гонор» [Ставицька УЖ 2005, с. 266]. Жаргонізм досить активно функціонує в мові сучасних масмедіа, напр.: *Економіка гине, а політика, що базується на імперських **понтах**, вимагає дедалі більше грошей* («День», 03.06.2016); *Адже хуліганство – це злочин заради **понту**. А задля **понту** – це практично все. Крим – **понт**, нашинські літаки на одному крилі теж* («День», 04.06.2016); *Сьогодні (у середу, 7 лютого) парламент не зміг прийняти жодного рішення, бо понад 50 депутатів: Тимошенко, Герасимов та інші – полетіли у США на молитовний сніданок із президентом Трампом, щоб*

пофотографуватися для ***понтів*** *в Україні* («Україна молода», 09.02.2018); *Представники ради, як на мене, весь час намагалися взяти нас на «****понт****» так описував зустріч один із журналістів «Сумщини»* («День», 02.11.2016). Отже, спостерігаємо постійне й тривале використання жаргонізму *понт* у мові засобів масової комунікації в різних тематичних контекстах, де відбувається стилістична нейтралізація лексеми, що супроводжується розширенням значення та втратою семи «лякати».

Найбільша частина понять про міжособистісні стосунки в загальному жаргоні припадає на вчинки, які не схвалює суспільство: обман, зрада, лицемірство, боягузтво. Дієслівний жаргонізм з*дати* в значенні «зрадити, видати когось» [Ставицька УЖ 2005, с. 155] виникає на основі переосмислення значення наявного літературного слова *здати* – «поступатися перед ким-, чим-небудь у чомусь» [СУМ, ІІІ, с. 528]. У «Словнику української мови» міститься негативна оцінка лексеми, отже відбувається розширення значення слова *здати*, тому в засобах масової комунікації фіксуємо: *Влада* ***здала*** *Крим і Донбас: залишилося здати тільки аналізи* («Rabinovichtv.com», 09.04.2019); *Військовий прокурор* ***здав*** *хабародавця, який приніс йому $75 тис.* («Цензор.нет», 05.10.2017); *На Донбасі* ***здали*** *ватажків ДНР-ЛНР* («Народна правда», 13.01.2019). Жаргонізм *здати* активно використовують у публіцистиці, зокрема у військовій тематиці.

Жаргонізм *шухер* має такі значення «1. Сиґнал про небезпеку. 2. Конфлікт, сварка. 3. Обшук. 4. Метушня, шум» [Ставицька УЖ 2005, с. 383]. У німецькому арго існує лексема *Sucher* – собака-шукач; сищик; поліцейський. Дослідники кримінального арго вважають, що саме ця лексема і стала основою для утворення арготизму *шухер* – «жандарм; сигнал небезпеки» [Грачёв 2005, с. 185], напр.: *У зради немає щирості. Тільки підлість у розрахунку на майбутні дивіденти за «постояти на* ***шухері****»* («Високий Замок», 19.07.2019); *Якщо я називаю себе порядною людиною, то відсторонившись від морального вибору, я цей статус втрачаю. Погодьтеся,*

неможливо бути добропорядною людиною, стоячи на ***шухері*** («Високий Замок», 03.04.2019); *Іноді є відчуття, що попереду «останній день Помпеї». Усі начебто розуміють: треба щось робити, але ніхто не знає – що саме. Чи не перетвориться 1 квітня з «дня дурнів» на день політичного* ***шухеру****?* («Газета по-українськи», 26.03.2019). У публіцистиці слово *шухер* має високу частотність використання й уживається з відповідним негативним забарвленням, а в деяких контекстах виявляє глузливо-іронічне значення. Завдяки активному функціонуванню лексеми розмивається жаргонізований відтінок, вона надає публіцистичним текстам розмовного характеру.

У засобах масової комунікації натрапляємо на жаргонізм *злиняти*, що має значення: «піти, поїхати кудись; зникнути; утекти» [Ставицька УЖ 2005, с. 157], напр.: *То ж після 28.09. підозрюваний може* ***злиняти****, так і не ставши обвинувачуваним, – написала Закревська* («Україна молода», 19.06.2019); *Найпоширеніші запитання моїх друзів: чому ти, мовляв, не залишився за кордоном (усі ж хочуть «****злиняти****» з України)?* («Україна молода», 22.02.2017). Жаргонізм, уживаний із метою посилення експресії висловлення, надає нових ознак, що видозмінюють основний семантичний обсяг слова.

Жаргонізм *накрити* має значення «виявити когось» [Ставицька УЖ 2005, с. 231]. Із цим значенням й фіксуємо його в темах про роботу правоохоронних органів, кримінальні угруповання, напр.: *СБУ з прокуратурою Криму «****накрила****» у Києві російську пропагандистську студію* («Україна молода», 17.01.2018); *Проте в період виборів і так званого перехідного періоду правоохоронці «****накрили****» вже дві великі партії героїну угрупування, пов'язаного з бізнесменом Фуксом, – розповіло джерело в МВС* («Обозреватель», 26.04.2019); *В Україні* ***накрили*** *банду хакерів, що грабували банки 20 країн – повідомляє СБУ* («Правда», 07.09.2018). Жаргонізм *накрити* вживають з метою урізноманітнення контексту, надання негативної оцінки поряд із нейтральною лексикою.

Для позначення стосунків між людьми часто використовують жаргонізм *обставити,* що зафіксований зі значенням «обдурити, забезпечити надійну охорону під час виконання злочину» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 392], напр.: ***Обставити*** *черговий і цього разу не «липовий» замах на «губернатора» можна буде як помсту соратників Болотова* («Високий Замок», 02.02.2017); *Вочевидь, у глибині душі і Луценко, і його колеги, які підтримали таке рішення, розуміють (сподіваюсь!), що чинять ницо. Бо, як би не намагалися* ***обставити*** *це рішення, але в громадській думці воно сприймається як банальна помста і покарання незручних колег за незалежну і принципову позицію* («Високий Замок», 28.03.2016); *Після старший за званням наказав двом бійцям вбити свого заступника, а сам пообіцяв* ***обставити*** *це як дезертирство* («Zaxid.net», 11.12.2017). Використання жаргонної лексеми *обставити* в мові публіцистики пов'язане з її здатністю виражати соціально-оцінне значення, що має осудливу експресію, а також зі здатністю відображати суть наявних проблем у соціумі.

«Обманювати, брехати, говорити дурниці» [Ставицька УЖ 2005, с. 146] має значення жаргонізм *заливати*, що в сучасних публіцистичних текстах використовують у значенні «казати неправду», напр.: *«А на Заході дуже прискіпливо ставляться до питання легальності походження коштів. Там – спочатку покажіть, що ваші гроші чесні, а потім* ***заливайте*** *баки про права людини», – наголосила депутат* («Укрінформ», 30.05.2017). Активно функціонуючи в загальному жаргоні, лексема *заливати* втрачає свою специфіку в текстах сучасних масмедіа та засвідчує негативні факти діяльності влади й політиків.

Жаргонізм *мутний* у кримінальному жаргоні означав «підозрілий, сумнівний» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 363], а розширивши межі свого значення, почав уживатися з дефініцією «прихований, непередбачуваний» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 363], напр.: *Загалом, увесь госпіталь раніше Міноборони продало в* ***мутний*** *спосіб одному бізнесменові за безцінь* («День», 03.06.2015); *Усі ми розуміли, що*

припинення євроінтеграції, подальший вступ у ***мутний*** *союз з Росією та остаточна втрата Україною суверенітету – це неминуча загибель української мови та ідентичності й розчинення українців у «братньому» російському народі* («Україна молода», 26.01.2019).

Цікавим, на нашу думку, видається функціонування стійкого словосполучення *забити стрілку*, що в кримінальному жаргоні має значення «призначити час і місце зустрічі, домовитися про зустріч» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 569], напр.: *Але і «****стрілку забивають****», і в кабаках із «блатними» чаркують, і ніж у кишені тримають, аби всадити його у співрозмовника по саме руків'я* («Україна молода», 19.05.2017); *Відомо, що дівчата – 16-річні школярки – напередодні посварилися і* ***забили стрілку*** («Znaj.ua», 31.03.2019). В українській літературній мові одним зі значень слова *стрілка* є «пристрій для переведення трамвая чи поїзда з однієї рейкової колії на іншу» [СУМ, IX, с. 775], а жаргонізоване словосполучення *перевести стрілки* має значення «відвести від себе підозру, скинути на когось провину» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 569]. Припускаємо, що із професійного жаргону лексема потрапила до кримінального, а вже потім втратила кримінальну конотацію й почала функціонувати в загальному жаргоні зі значенням «перевести провину на інших». Подібне використання жаргонізму відбито в засобах масової комунікації, напр.: *У Міноборони РФ* ***перевели стрілки*** *на Україну* («ТСН», 24.05.2018). З арго жебраків у загальний жаргон перейшов й арготизм *стрілочник* – «жебрак вищої категорії та арготизм *стрілять* – «просити милостиню» [Грачёв 1992, с. 159]. Жаргонізм *стрілочник* у кримінальному жаргоні означав «спільника шулера, який інформував його про карти жертви» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 569], а трансформуючись у загальний жаргон, почав уживатися в тих випадках, коли відповідальність за якусь катастрофу чи невдачу покладають на рядового виконавця, напр.: ***«Стрілочником»*** *виявився співробітник газети Микола Чабан. Саме він під час виходу у світ скандального номера газети був випусковим редактором* («Україна молода», 21.05.2019).

Активно функціонує в сучасній публіцистиці жаргонізована словосполука *потрапити під роздачу* – «бути побитим; зазнати покарання» [Ставицька УЖ 2005, с. 288], напр.: *Так само Сергій Лещенко був в Америці під час Майдану – можливо, це добре, бо міг би* ***потрапити під роздачу*** *під час визвольної* («День», 14.06.2016); *Першими* ***під роздачу потрапили*** *йогурти. За словами журналіста, те, що пишуть виробники на упаковках, – суцільна реклама* («День», 28.08.2015). Жаргонні словосполучення характеризуються семантичною своєрідністю та яскравою виразністю і є найвагомішими засобами в системі публіцистичного стилю, адже наділені великою виразово-емоційною силою.

Жаргонізми *динамити*, *кидати* та похідна лексема *кидалово* позначають дії, які можуть бути спрямовані як проти групи людей, так і проти однієї людини, і мають негативну конотацію на позначення антисуспільних вчинків та стосунків між членами суспільства. Кримінальний жаргонізм *динамо* мав значення «обдурювати», а з часом утворився похідний дієслівний жаргонізм *динамити*, тобто «не виконувати обіцянки, порушувати домовленості з кимось» [Ставицька УЖ 2005, с. 122]. У сучасній публіцистиці фіксуємо такі контексти із жаргонізмом *динамити*, напр.: *Тоді (після втечі Януковича) Олександр Турчинов і Арсеній Яценюк ніяк не могли вийти на контакт з Кремлем, у Москві їх всі «****динамили****», от вони й звернулися до Віктора Володимировича, щоб через нього донести свою позицію Путіну* («УНІАН», 26.07.2015); *Я завжди знав, що головне – це впевненість у собі! І тоді «****динамити****» тебе не будуть ні дівчата, ні інші обставини життя* («Детектор медіа», 13.02.2018).

Жаргонізм *кидати* означає «виманювати за допомогою махінацій значні суми грошей; обдурювати когось» [Ставицька УЖ 2005, с. 170], напр.: *Він працює лише під вибори і може, звісно, настригти бабла, а що потім робити? Та й замовники такі, що завжди можуть* ***кинути*** («Україна молода», 05.02.2019). Простежуємо тенденцію до функціонування кримінального жаргонізму *кидалово,* у якому суфікс ***-ов-(о)*** має виразне

російське походження: *Ми теж погралися, заплативши за «**кидалово**»* («День», 12.10.2018); *А що в минулому наших лідерів: купи-продай, підстав, обдури, схеми, розводки, **кидалово*** («День», 25.03.2016).

У загальному жаргоні останніх років частовживаним є жаргонізм *наїхати*, тобто «напасти на когось із погрозами, бажаючи добитись чогось на свою користь, часто у фінансовій сфері» [Ставицька УЖ 2005, с. 230], утворений способом метафоричного перенесення від літературного слова *наїхати*. У подальшому функціонуванні жаргонізм розширив своє значення – «грабіж, розбійний напад з метою знищити конкурента у діловій сфері» [Ставицька УЖ 2005, с. 230], напр.: *Виявляється на молоду родину «**наїхав**» київський крутелик, який придбав квартиру для свого сина в тому самому будинку* («День», 06.11.2018); *Тому податкова зараз працює в основному із середнім бізнесом, у якого ще щось залишилося. Але методи при цьому ті ж – прийти і **наїхати*** («Finance ua», 16.03.2017).

Відверто пов'язане з брудною справою і ставленням до інших жаргонне дієслово *зливати* і його похідне *злив*. В основі семантики цієї метафори дія «повідомляти», але «повідомляти таємно, по-зрадницьки й часто (хоча необов'язково) компромат, щось брудне» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 247]. Пряме значення лексеми *злив* не обов'язково пов'язане з каналізацією, адже асоціації з ним виникають саме такі, напр.: *У Зеленського прокоментували «**злив**» російськими ЗМІ інформації про «формулу Штанмаєра»* («УНІАН», 03.08.2019); *Прямий канал поширив **злив** розмови Тимошенко з Коломойським* («Детектор медіа», 25.10.2019).

Негативного маркування набувають тексти з використанням жаргонізму *злити* – «продати щось; передати комусь якусь інформацію» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 547], напр.: *«Обіймаю і цілую»: у мережу **злили** «інтимну» розмову Тимошенко та Коломойського* («Високий Замок», 11.03.2019); *У мережу **злили** аудіозапис, на якому мер Львова Садовий називає Гандзюк «стервою» та звинувачує її у корупції* («Високий Замок», 09.11.2018); *Хто **злив** інформацію по «Укроборонпрому»:*

Луценко розповів про перевірки силовиків («Сьогодні», 10.03.2019); *Колишній генпрокурор Віктор Шокін та чинний генпрокурор Юрій Луценко «**злили**» Дональду Трампу компромат на його потенційного конкурента на президентських виборах 2020 року – демократа Джо Байдена* («Українська правда», 24.07.2019).

Жаргонізм *втопити* теж утворений способом метафоричного перенесення від літературного слова *втопити* (*утопити*) і має значення «надійно заховати щось» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 547]. У мові засобів масової комунікації його вживають для пейоративної характеристики особи, що вчиняє певні негативні дії проти іншої людини чи групи людей, напр.: *Шокін і Луценко допомогли Трампу «**втопити**» конкурента на виборах – 2020* («Українська правда», 24.07.2019); *Якщо це робити бодай за рік до президентських виборів, то буде явно виглядати як політичні переслідування і репресії, а зараз саме час «**втопити**» Андрія Івановича, який, до того ж, вперто не розуміє «грубих натяків на тонкі обставини» у рідному львівському смітті* («Високий Замок», 20.03.2017); *Тому навіть з використанням адмінресурсу йому не світить виграти вибори знову. Ось Порошенко і намагається «**втопити**» свого основного конкурента* («Апостроф», 23.11.2017).

Негативної оцінки публіцистичним текстам надає жаргонізм *підставити*, що означає «зробити комусь навмисне неприємність; поставити в неприємне або небезпечне становище» [Ставицька УЖ 2005, с. 259], напр.: *Зеленського просто **підставили**, коли його запросили на брифінг у справі Шеремета* («Радіо Свобода», 23.12.2019); *У компанії «Ірокс» розповіли, як їхнього шефа «**підставили** з квартирними квитанціями»* («Високий Замок», 13.04.2018); *Рубан розповів, хто його **підставив** зі зброєю* («24 канал», 09.04.2018); *Нардеп щодо постанови Ради проти «112 Україна» та NewsOne: Президента красиво **підставили**, проголосувавши за абсолютну дурню* («112 Україна», 05.10.2018); *Росія нас **підставила**: нардеп навів показову розмову з представниками ПАРЄ* («Апостроф», 26.06.2019).

Негативний стан справ засвідчує жаргонізм *повестися,* що означає «дозволити втягнути себе в щось, піддатися спокусі, повірити брехливим обіцянкам» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 442]. У засобах масової комунікації фіксуємо його в таких контекстах: *Ми перемогли, ми в парламенті, наші виборці* ***повелися*** *на цю позицію і наша команда матиме можливості забезпечувати рішучий рух країни в Європейський Союз та НАТО – те, чим ми займалися п'ять років* («Детектор медіа», 21.07.2019); *Шкодую, що* ***повелися*** *і дали інтерв'ю російському каналу», – українська бігунка Бризгіна* («Цензор.Нет», 07.08.2016); *Adidas дарує 3000 пар взуття»: українці* ***повелися*** *на нове шахрайство* («Конкурент», 30.07.2019).

Натрапляємо й на дієслівний жаргонізм доконаного виду *прогнутися* – «піти на приниження, лестощі заради успіху, вислужитися перед начальством» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 481], що утворений способом метафоризації від літературного слова *прогнутися* зі значенням «під дією ваги або сили робитися увігнутим або вигнутим» [СУМ, VIII, с. 149]. Жаргонізм *прогнутися* надає публіцистичним текстам негативного відтінку, напр.: *Автор вказує на те, що* ***прогнулася*** *саме та організація, яка є символом політичної принципіальності, демократії та верховенства права* («Depo.ua», 27.06.2019); *У Путіна вважають, що в питанні газу* ***прогнулися*** *достатньо* («Українська правда», 02.06.2014); *А за попередньої влади жоден бізнес в Україні неможливо було вести, не прогнувшись. Хто не* ***прогнувся*** *– той зазвичай втрачав свій бізнес (*«Високий Замок», 11.07.2014); *Росія вимагає визнати, що українські моряки могли вчинити злочин, схиляє нас до визнання правомірності судового процесу над ними за російським законодавством, запрошує* ***прогнутися*** *перед кримінально-процесуальним кодексом РФ, а заодно і опосередковано визнати окупацію Криму* («Народна правда», 28.06.2019).

Жаргонізм *прогнутися* найчастіше в суспільно-політичній тематиці реалізує значення «підпорядкуватися, заслужити схвалення», напр.: *Газета «День» досліджує – чому більшість у ПАРЄ «****прогнулася****» перед Росією, і як*

далі має діяти Україна? («Радіо Свобода», 26.06.2019); *Європейці попередили Зеленського, що в разі його спроби «**прогнутися**» перед Путіним українці будуть дуже незадоволені й Адміністрація Президента навіть може не встояти* («Стопкор», 04.01.2019). Частотна лексема *прогнутися* слугує засобом експліцитної оцінки та створює експресивний ефект у публіцистичних текстах. Журналісти використовують жаргонізм не в прямому значенні, а для назви корисливих дій з певними зусиллями, підкреслюючи емоційний стан того, хто описує подію, отже, автор передає роздратування, зловтішання, обурення.

Деякі жаргонізми не виходять за межі кримінальної чи тюремної тематики, їх використовують для тем суспільно-політичного життя, наприклад: *замовити* – «організувати чиєсь убивство; найняти кілера для вбивства когось» [Ставицька УЖ 2005, с. 147], пор.: *У ЦРУ вважають, що вбивство журналіста Хашоггі **замовив** саудівський принц* («Unian», 17.11.2018); *Російські спецслужби через посередника в Україні **замовили** вбивство російського журналіста Аркадія Бабченка колишньому учаснику АТО* («День», 30.05.2018).

У жаргоні від початку його існування закладено критичне ставлення до реальної дійсності, тому в ньому відсутні назви на позначення реалій піднесеного, світлого, позитивного. Злочинці завжди спрощували в мовленні деякі аспекти життя й акцентували увагу на потрібних значеннях слів. Наприклад, дієслово *видати* вживають у значенні «зрадити» (викривати, виказувати кого-небудь, розголошувати таємницю) [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 483] не використовують у кримінальному світі, тому що воно не містить негативної експресії. Жаргонізм *продати* охоплює тільки частину цього поняття – «видавати товаришів злочинної шайки з метою полегшення власної долі». Обсяг значення жаргонного слова значно менший, ніж загальновживаного, тому більша частина дієслів у жаргоні має одне значення, напр.: *Полковник-податківець **продав** кримінал за півмільйона* («Голос України», 31.01.2015); *Лідер партії «Сила і честь» Ігор Смешко*

продає *місця у своїй політичній силі за захмарними цінами* («Високий Замок», 05.06.2019); *Бідні, бо дурні: понад 15,6 українців готові* ***продати*** *свій голос за 500 гривень* («Україна молода», 31.01.2018); *Українцям масово пропонують* ***продати*** *голоси на виборах: поліція забила на сполох* («Обозреватель», 13.02.2019). Проте жаргонізм у засобах масової комунікації розширив сферу застосування та функціонує здебільшого в перевиборній тематиці.

Жаргонізм *засвітитися*, зафіксований зі значенням «виявити, видати себе» [Ставицька УЖ 2005, с. 151], активно функціонує в мові засобів масової комунікації та сприяє негативно-оцінній конотації, напр.: *До цього можуть бути причетні люди з львівської кримінальної структури, яку місцеві називають «кепки», яка «****засвітилася****» і на подіях в Олевську; Знаметиті коміки-сепаритисти* ***засвітилися*** *в агітації до Ради* (заг.) («Обозреватель», 15.07.2019); *Біля Зеленського* ***засвітився*** *дипломат, який може очолити МЗС* («Українська правда», 21.05.2019).

Отже, жаргонізми тематичної групи «Стосунки між людьми» активно функціонують у мові засобів масової комунікації. Переважна їх більшість трансформована з кримінального жаргону, а в процесі частого вживання в мові публіцистики жаргонізми втрачають кримінальні семантичні ознаки, експресію та оцінність. Найчастіше їх вживають у статтях політичної, економічної, суспільної тематики, у яких дають оцінку роботі високопосадовців, політичних та громадських діячів, і зазвичай вона негативна. Проте, за нашими спостереженнями, немало цих лексем у статтях інших тематичних груп, зокрема в публікаціях про військову службу та війну на Сході України, вибори та ін.

2.2.6. Тематична група «Військові предмети, дії та стани»

У сучасних умовах розвитку суспільства природно, що мова сучасної української публіцистики характеризується виразною тенденцією насичення

лексикою військового жаргону. Українським журналістам довелося вивчати військову мову й військовий жаргон, навчитися правильно, грамотно вживати ці лексеми в мові.

Протягом кінця XX – початку XXI століть спостерігаємо зростання зацікавлень лінгвокультурологів, лексикографів, спеціалістів в інших сферах лінгвістики проблемами української соціальної діалектології, зокрема військовим жаргоном. Частково це пов'язано з веденням гібридної війни на території України та, у зв'язку з цим, входженням лексем мови військових у мову широкого загалу.

Зауважимо, що значної уваги заслуговують факти використання військового жаргону в розмовному мовленні та мові сучасних засобів масової комунікації, що, безперечно, має найбільший вплив на структуру мови, а також є стійким і типовим явищем сучасної української мови.

Усне розмовне мовлення та публіцистичний стиль – єдині джерела, які подають матеріал для наукових узагальнень про військовий жаргон.

Військова лексика неодноразово була предметом лінгвістичного аналізу, її досліджувало чимало українських мовознавців, а функціонуванню жаргонізмів, сленгізмів та арготизмів у мові української публіцистики присвячені розвідки М. І. Навальної [Навальна 2011], Л. О. Ставицької [Ставицька 2005], О. А. Стишова [Стишов 1993], О. О. Тараненка [Тараненко 1999], Н. В. Третяк [Третяк 2012], В. В. Явір [Явір 2009], Н. Г. Явтушенко [Явтушенко 2013], Л. Г. Ярощук [Ярощук 2012] та ін.

Під час вивчення військового жаргону насамперед потрібно дослідити питання, які категорії й засоби мови були активізовані, приведені в дію, мобілізовані для виконання функцій мови як найважливішого засобу спілкування людей.

Військовий жаргон у повному обсязі в період військових дій набирає характеру не вузько спеціальної мовної категорії, а значно ширшої, що проникає майже в усі функціональні стилі сучасної української літературної мови і в розмовне мовлення зокрема.

Загалом вивчення мови військових почалося із середини XIX століття. У цей період збирали переважно фактичний матеріал, який вміщував жаргони й арго. У той же час велися фрагментарні спроби опису військового жаргону. З'ясування особливостей військового жаргону було пов'язано з дослідженням лінгвокультури повної або обмеженої свободи.

Певною мірою вивчення жаргону військових відбувалося паралельно з вивченням мови кримінальних елементів, яке започаткували зарубіжні та українські мовознавці. Вони неодноразово зазначали, що, за офіційною ідеологією військовий завжди є захисником батьківщини, водночас традиційно на території колишнього СРСР військова служба була примусовою, а її умови нагадували побут і культуру виправно-трудових закладів, в'язниць, таборів.

Навіть тепер, в умовах демократизації суспільства, ми маємо справу з реліктом лінгвокультури несвободи – обов'язкової строкової служби, умови якої багато в чому подібні до сучасних виправно-трудових закладів. Відповідно, виникає типологічна подібність культурно-мовних процесів в армії і кримінальному світі, з'являється тенденція до взаємопроникнення цих двох сфер життя суспільства.

Військовий жаргон у корпусі соціальних діалектів посідає особливе місце. Він має кілька основних функцій, серед яких варто відзначити номінативну. Основною причиною виникнення та функціонування військового жаргону є відсутність у загальновживаній мові номінацій для більшості специфічних реалій, властивих армії. Представники військ завжди були перед проблемою створення тих слів, які б забезпечували спілкування в повному обсязі. Це стало причиною того, що військовий жаргон має безліч лексем, які не мають еквівалентів у мові широкого загалу. Більшість дослідників указують на езотеричний характер мови людей, які перебувають в умовах несвободи.

Під час з'ясування конспіративної функції військового жаргону варто звернутися до термінів «таємна мова» і «штучна мова». Терміни «таємна» і

«штучна» вживають як синоніми, проте в них є певні відмінності. Штучні мови, наприклад, есперанто, з одного боку, і таємні мови ремісників, торговців – з іншої мають різну мету: якщо штучні мови об'єднують соціуми і народи, то таємні мови відокремлюють і тим самим відділяють одну групу населення від іншої.

Порівняння конспіративної функції військового жаргону з конспіративною функцією в таємних та умовних мовах дає змогу з'ясувати їхню принципову відмінність: якщо військовий сленг використовують для приховування протиправних дій, то лексеми умовних і таємних мов застосовують переважно для захисту їхніх носіїв від налаштованих вороже людей. Певним чином розпізнавальна функція військового жаргону дуже близька до конспіративної, адже вона не належить до певного соціального діалекту – вона властива багатьом жаргонам, територіальним діалектам, професійній термінології. Для жаргону й арго є характерним прагнення до уособлення та протиставлення себе загальній лінгвокультурі.

Світоглядну функцію військового жаргону одночасно вважають інтеграційною, адже вона об'єднує всіх військових в один соціум. Світоглядні постулати військових відповідають основним принципам лінгвокультури несвободи. У 70-х роках XX століття вони чітко сформувалися в неписану мораль солдата-правопорушника. За такою мораллю, солдат зобов'язаний: підтримувати досвідчених військових, не займатися суспільною діяльністю, не працювати, не мати дружніх контактів із військовим керівництвом, не цікавитися політикою та ін. Використання військового жаргону чітко розмежовує криміногенну і законослухняну частини військового суспільства.

Жаргон військових – віддзеркалення ментальності військовослужбовців, адже саме військові жаргонізми характеризують критичне ставлення до дійсності, відображають позитивне ставлення до асоціальних проявів (бійки, вживання алкоголю та легких наркотиків). Жаргон військових виникає, по-перше, для того, щоб спілкуватися

нетрадиційно, оригінально, незвичайно й експресивно, по-друге, щоб ізолювати від суспільства певну соціальну групу. Носії першого виду комунікації – це зазвичай люди творчі, які хочуть висловлюватися креативно. Другий тип – військовослужбовці, які грубо порушують уставні норми поведінки, саме вони переважно використовують найпримітивніші жаргонізми, що трансформувалися з кримінального жаргону.

Основний корпус лексики жаргону військових, на відміну від деяких соціальних діалектів (наприклад, молодіжного), відносно стійкий. Цей факт можна пояснити багатовіковими традиціями військового співтовариства та стійкістю субкультури. Військовий жаргон сприяє тісній консолідації військового співтовариства та відмежування від свого «клану» інших соціальних елементів.

У мовознавчій літературі існує низка дискусійних положень про перехід жаргону в розмовне мовлення та літературну мову. М. І. Навальна уважає, що до переходу в унормовану лексику жаргон спочатку потрапляє в розмовне мовлення [Навальна 2011]. Це відбувається завдяки інтралінгвістичним та екстралінгвістичним чинникам. Власне лінгвістичними причинами є відсутність номінацій для позначення тих реалій, які виявляються у військовому середовищі та кримінальному світі, а також специфічна експресія жаргону й арго. Вагомими під час переходу такої лексики в загальну є психолого-педагогічні, соціально-політичні, культурно-просвітницькі чинники, при цьому особливе значення має урбанізація, яка призводить до поширення арго й жаргону серед міського населення.

Найбільша частина жаргону перейшла в широкий ужиток із жаргону військовослужбовців і кримінального арго. Аналізована лексика пов’язана з поняттями «вбивство», «бійка», «пиятика», «жінки», «неповноцінна людина», «тіло», «зброя» та ін. Значна кількість лексем, які перейшли в загальний ужиток, входила в синонімічні ряди військового жаргону та кримінального арго, позначала найвідоміші поняття кримінального світу й виявляла полісемію.

Умови проходження військової служби (місць проведення військових дій) і місць позбавлення волі мають низку загальних зовнішніх ознак: чоловічий склад, примусове підпорядкування, жорстка ієрархія й розпорядок дня. Невипадково *гауптвахта* в жаргоні молоді, яка проходить службу, називається *кіча*, що в кримінальному жаргоні має значення «тюрма» [Ставицька УЖ 2005, с. 175], *зек* – «солдат, що відбуває покарання на гауптвахті», в кримінальному жаргоні – «ув'язнений» [Ставицька УЖ 2005, с. 155]; *пайка* – їжа, шматок хліба з маслом чи цукром для солдата [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 415], жаргонізм, який запозичено із арештантського жаргону, – «норма хліба, яку видають арештованому щоденно» [там само, с. 415].

У військовий жаргон трансформувалася також низка кримінальних жаргонізмів, пов'язаних із сигналами тривоги, наприклад: *паливо* – «неочікуваний візит командирів під час неуставних стосунків солдат» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 416], пор.: «затримання на місці злочину» [там само, с. 416] (кримінальний жаргонізм); *палити* – «пильнувати за командирами» [там само, с. 416], що в кримінальному жаргоні має значення – «видати когось, зрадити» [там само, с. 416].

Жаргон військових популяризують деякі сценаристи, режисери, журналісти, теле- і радіокоментатори, письменники, актори, політики та ін. Із часом жаргонізми починають вживати широкі верстви населення, наче отримуючи дозвіл на вживання цих слів. Часте використання в мові засобів масової комунікації, кінофільмах, популярній художній літературі лексем військового жаргону нав'язує населенню особливу мовленнєву поведінку. Використання емоційно забарвленої лексики замість нейтральної часом може створювати упереджену думку, адже від способу та мови подання інформації залежить не тільки реакція аудиторії, але й її розуміння та самовизначення в соціумі.

У результаті мовних контактів різних соціумів із демобілізованими та мобілізованими солдатами утворюється лексика, що розширює межі свого

застосування і може переходити в широкий ужиток, у мову засобів масової комунікації, а пізніше – в українську літературну мову. Соціодіалектизми тих верств населення, які спілкуються із солдатами, утворюють разом із жаргоном своєрідне біжаргонне поле, наприклад, у музикантів, солдат і правопорушників (*лабух* – «музикант», *лабати* – «грати на музичних інструментах») [Ставицька УЖ 2005, с. 198]; у військових і музикантів (*ракета* – «електрогітара», *сирена* – «музика»).

Однією з умов існування жаргону в іншій лексичній системі є його визнання певним соціумом – носіями підсистеми – «своїм» словом. Жаргонізмами активно послуговуються в засобах масової комунікації, розмовному мовленні, а це ще раз підтверджує тенденцію до поширення й уживання жаргонізмів.

Звісно, що не всі арготизми та жаргонізми, які перейшли в українську літературну мову, функціонують в усіх сферах суспільного життя. Це пов’язано з тим, що більшість слів, які трансформувалися з кримінального середовища в мову солдат, а згодом у розмовне мовлення, зберегли кримінальні семи, хоча в деяких лексемах вони втрачені. Яскравим прикладом є слово *зняти* – «видалити, покинути місце, пост»; *зняти охорону, зняти ворожого часового* (вбити, зв’язати). У мові арго початку ХХ ст. *зняти* – «вбити з вогнепальної зброї»; *зняти з катушок* – «ударом кулака збити з ніг» [СРА 2002, с. 490]; усувати, збивати (пострілом, ударом) [СУМ, ІІІ, с. 666].

Особлива функція в жаргоні військових належить дієслову, зокрема функція підсилення. Досить часто жаргонні дієслова щось підкреслюють чи гіперболізують. Зокрема, лексему *вклепати* у «Словнику російського арго» подано із значенням «зробити щось інтенсивно (вдарити, випити)» [СРА 2002, с. 192]: *вклепати по морді, вклепати наряд, вклепати по сто грам*, напр.: *Дмитро має поранення, яке не дає можливості* ***вклепати*** *з двох рук, щоб мало не показалось…* («Новинарня», 03.12.2017); *рвати* в мові арго означає «роздерти, вирізати, припинити» [СРА 2002, с. 304], напр.: *Щодо офіцерського складу, то вони переважно добре ставляться до своїх*

*підлеглих (у нас діюча бойова частина) і готові «**рвати**» будь-кого за них* («Україна молода», 22.02.2017).

Часто фіксуємо й жаргонізми *відкосити/закосити* – «ухилятися від чогось (роботи, служби в армії)» [Ставицька УЖ 2005, с. 86], що характеризують активізацію процесу переходу слів з обмеженої сфери вживання в розмовну мову та засоби масової комунікації, напр.: *Для охочих «**відкосити**» від армії нині працює ціла індустрія «фахівців» – юристи, медики й працівники військкоматів радо допоможуть «переконаним пацифістам» уникнути призову* («Дзеркало тижня», 21.06.2017); *Українські юристи придумали схему, як «**відкосити**» від мобілізації* («Ділова столиця», 14.01.2015); *Російським призовникам запропонують **закосити** від армії за мільйон?* («УНІАН», 07.06.2016). У мові сучасної публіцистики лексема *відкосити* та її похідні набули активного поширення в текстах про службу в армії.

Загалом вивчення військового жаргону показало, що під час переходу в іншу систему арготизми та жаргонізми стають її елементами й часто мають природній вигляд: сполучуються з лексемами певної підсистеми, утворюють у ній слова з новими значеннями та ін. Лексеми армійського та кримінального середовищ використовують неформальні групи для позначення тих реалій, для яких не існує номінацій в інших жаргонах. Низка жаргонізмів, що перейшли в молодіжний та армійський жаргони, свідчить про запозичення військовими не тільки кримінального жаргону, а й кримінальних традицій та порядків.

За період тривання бойових дій на Сході України змінилася не лише країна, змінилася її мова. З’явилися *сєпари, ватніки, колоради, укропи*. Лексикон бійців у зоні бойових дій також набув нових жаргонізмів і жаргонізованих словосполук. Деякі з них були запозичені з класичного військового жаргону, але більшість з’явилися саме в горнилі війни. Значна їх частина репрезентує російську мовну стихію в українському жаргонному слововживанні. Досить часто це прямі запозичення з російської мови чи слова-кальки, передані в мові публіцистики українською графікою.

Зібрані та проаналізовані жаргонізми військових не зафіксовані лексикографічними джерелами, проте мають низку характерних для жаргону ознак: розмитість меж, що не дає змогу вичленувати його як замкнену підсистему; яскраво виражена метафоричність, що свідчить про лінгвокреативні здібності молодих військовослужбовців; кодування, що дає змогу приховати смисл розмови.

Особливу функцію в мові військових виконують іменники та дієслова, адже для них характерні багатозначність, яскрава образність, вони ґрунтуються на стильовому прийомі метафоризації, напр.: ***Дєвочка готова**, можна **зашивать*** («Gazeta.ua», 25.06.2015), що значить: *дєвочка готова* – «робота виконана», *зашивать* – «підкладати дроти електроживлення». Наведемо приклади: ***Оса, птіца, птічка*** *– так у різних підрозділах називають коптери – безпілотні апарати, які використовують обидві сторони заради розвідки* («Gazeta.ua», 25.06.2015). *Зазвичай після **оси** прилітають **поросята**, які нищать усе навколо* («Gazeta.ua», 25.06.2015). *Поросятами* в зоні бойових дій називають снаряди для міномети, пор.: ***Поросята** є різних порід, – каже 30-річний Михайло Галишин із Борислава Львівської області* («Gazeta.ua», 25.06.2015); *Боєприпаси називають **кабачками, морквинами, огірками**. «**Огірки** й **морквини** – подрібніші, а **кабачки** – пузатіші»* («Gazeta.ua», 25.06.2015). *Приблуди, свистілки, обвіси* – додаткове навісне обладнання на стрілецьку зброю, а *балабаси і ніштяки* – делікатеси, яких немає в раціоні солдат. Саме ці сленгові лексеми були вживані ще в часи Радянської Армії. ***Маслят** багато не буває, – говорить боєць* («Gazeta.ua», 25.06.2015). Саме *маслятами* називають патрони, а *підсніжниками* – витягнуті з тіла осколки від мін; *молотком* – протитанкову керовану ракету, напр.: *При попаданні **молотком** у танк той розлітається на шматки* («Gazeta.ua», 25.06.2015).

Аватари – бійці, що вийшли зі строю через вживання алкогольних напоїв, пор.: ***Аватари** убивають своїх* («Українська правда», 13.03.2017); *Пияцтво, так звані «**аватари**» – велика проблема Збройних сил України* («Новинарня», 01.02.2016).

Серед нових жаргонних одиниць із військової сфери в текстах українських газет і журналів фіксуємо слова, що позначають конкретне місце або територію в зоні бойових дій: *передок, зеленка, секрет* та інші.

Лексема *передок* у «Словнику української мови» в 11-ти томах позначена ремаркою «розмовне» та означає «перед; передню частину воза, візка, екіпажа та ін.; передні колеса разом з віссю й голоблями; місце для кучера у візку, екіпажі та ін.; передню частину деяких сільськогосподарських машин; передню частину автомашини; колісний, зчеплений з лафетом візок, яким перевозять гармати; частину взуття, що облягає підйом та передню частину ноги» [СУМ, VI, с. 173]. Л. О. Ставицька подає таке значення жаргонізму *передок* – «жіночі геніталії; передня частина автомобіля» [Ставицька УЖ 2005, с. 253]. Однак у військовій тематиці цим словом називають передню частину лінії фронту, напр.: *Ми в постійній ротації: то заїжджаємо на* ***«передок»****, то виїжджаємо звідти, адже в нас своя специфіка* («Україна молода», 22.02.2017).

Отже, ми намагалися дати характеристику мови сучасних засобів масової комунікації саме в період ведення військових дій, показати провідні напрями функціонування цього періоду, активізацію тих засобів мови і стильових прийомів, які першочергово були покликані до виконання завдань в умовах боротьби. Мова сучасної публіцистики яскраво відображає лексику, яка розкриває військове мистецтво нашої армії, різноманітність і складність бою. Журналісти вводять у тексти військову лексику, жаргонізми та жаргонізовані сполучення мови військових Збройних сил України.

Мова публіцистики сучасного періоду сповнена не тільки пафосною, героїчною лексикою, яка розкриває любов до рідної землі, а й активізацією жаргону, кримінального арго та входження їх через мову широкого загалу в сучасну українську літературну мову.

Основна функція військового жаргону – номінативна, тобто військові перебували перед фактом створення нових слів для позначення реалій, які існували в їхньому житті та були відсутні в цивільного населення. Військові усвідомили себе окремим соціумом, який не схожий на інші соціальні групи,

набули особливого світосприйняття; важливе значення в розвитку системи жаргону відіграла й розпізнавальна функція, що сприяла консолідації військового співтовариства.

Військовий жаргон, як і будь-яка інша лексична підсистема української мови, постійно розвивається і вдосконалюється: переходять у пасивний склад одні лексеми, з'являються нові, частина слів пристосовується до нових умов, набуваючи нових значень. Поява неологізмів у системі жаргону пов'язана з військово-політичними подіями в Україні та зростанням правопорушень у лавах військових і на територіях ведення бойових дій. Переходу жаргонізованих неологізмів у пасивний склад сприяє зникнення соціальних явищ, професій та перехід слів військового жаргону в інші лексичні підсистеми. У результаті мовних контактів різних соціальних груп із мобілізованими і демобілізованими утворюється біжаргонна лексика. Досить часто спостерігаємо явище, коли жаргонні неологізми й арготизми дублюють вже наявні лексеми, поповнюючи синонімічні ряди.

Питання про вплив стилістичних компонентів різних функціональних типів і жанрів української мови та інтенсифікацію цього процесу (між певними функціональними типами і жанрами) та особливості функціонування одиниць жаргону у військовій тематиці залишається відкритим.

2.2.7. Тематична група «Психічні і фізичні стани людини»

Жаргонізми на позначення психічного стану вживають у мові для передавання емоційного, почуттєвого, розумового, інтелектуального стану, зумовленого впливом навколишнього світу. Використання жаргонізмів на позначення психічного стану слугує для вираження ними ставлення автора до реальної дійсності, емоцій тощо. За допомогою цих слів описують або оцінюють психічні, розумові якості, психічні відхилення, розумову діяльність тощо.

Серед жаргонізмів немало слів, які деталізують особливості дій і станів людей у повсякденній поведінці, фізичні дії людини, а також характеристики мовної поведінки, психічних станів, інтелектуальних дій тощо.

Жаргонна лексика активно проникає в мову засобів масової комунікації, адже її використання викликає реакцію аудиторії та надає текстові емоційно-експресивного забарвлення. Як зауважує Т. А. Космеда, «ефект впливу на читача буде то сильніший, що яскравіший емоційно-оцінювальний заряд публіцистичного дискурсу. За даними психологів, емоційне повідомлення має підвищену ефективність впливу на людину: саме воно, як виявляється, є найбільш інформативним, оскільки репрезентує найбільш повний образ довкілля. Воно сприяє притяганню й утриманню уваги аудиторії» [Космеда 2011, с. 159]. Завдяки жаргонним словам як маркерам негативного емоційно-оцінного впливу відбувається психологічний тиск на читача. Журналісти не лише доносять інформацію, вони впливають на думку читацької аудиторії, формують її.

Варто зазначити, що низка жаргонізмів тематичної групи «Психічні і фізичні стани людини» утворена образним прийомом метафоризації, який ґрунтується на когнітивно спрощеному зіставленні порівнюваних явищ. Зібраний корпус фактичного матеріалу засвідчує низку таких лексем: *зав'язати, відкосити, закосити, замести, запудрити, застукати, ішачити, проколотися, обламатися, відмитися, полоскати* тощо. У лексемах, що емоційно характеризують дії людей, переважають жаргонізми з пейоративною оцінкою. Саме до таких належить жаргонізм *зав'язати* – «покінчити назавжди із злочинним життям» [Ставицька УЖ 2005, с. 141], що утворений шляхом метафоризації від літературної нейтральної лексеми *зав'язати*. В українській публіцистиці фіксуємо жаргонізм у публікаціях про здоров'я, навчання, шкідливі звички, напр.: *У британському Брістолі протягом 20 років вели спостереження майже за 1 тис. «піддослідних» чоловіків і з великою часткою достовірності встановили, що ті, хто частіше займається сексом, особливо після 55 років, має шанс не отримати*

*інфаркт на відміну від чоловіка, який «**зав'язав**» з цією справою* («Обозреватель», 28.08.2016); *Армані міг зробити кар'єру лікаря, однак, після двох років навчання у престижному медичному університеті молодий парубок із П'яченци **зав'язав** з цією справою* («УНІАН», 04.11.2015); *Актор, який після розлучення «**зав'язав**» з алкоголем, щотижня ходить на терапію* («УНІАН», 11.01.2018). В аналізованих контекстах жаргонізм розширив своє значення, утративши сему «злочинне життя», а лексема набула значення «покінчити назавжди з будь-якою справою».

У мові кримінального світу лексема *замести* мала два значення: «1) забрати речі; 2) арештувати, затримати когось» [Ставицька УЖ 2005, с. 147]. У засобах масової комунікації жаргонізм *замести* вживають зі значенням «знищити, приховати щось», напр.: *Згодом турецька влада повідомила, що за кілька днів після вбивства Хашоггі Саудівська Аравія направила в Туреччину групу з 11 фахівців, серед яких були хімік та токсиколог, які повинні були «**замести** сліди» злочину* («Високий Замок», 17.11.2018); *І ми дуже переживали, що Стаса вбили й намагаються **замести** сліди. Так у Донецьку бувало дуже часто* («Тиждень», 20.07.2017); *Чи вся задумка і полягає в тому, щоб швидко **замести** сліди провокації ударами розумних ракет, і міжнародним інспекторам вже нічого було б шукати в якості доказів?* («Україна молода», 11.04.2018); *Коли потрібно було **замести** сліди після активних бойових дій – хто де воював, хто кого вбивав і хто кого грабував, – усіх їх по одному потихеньку «переклацали»* («Україна молода», 19.07.2017).

Жаргонна лексема *западло* в словнику Л. О. Ставицької зафіксована так: «1. *у знач. присл. і безос.-пред., кому; крим., тюр.; несхвальн.* непорядно, нижче злодійського кодексу честі. 2. *безос.-пред.,* (*кому); мол.* погано, не варто; неприємно, не подобається. 3. -а, *с.; мол.; несхвальн.* підлість, поганий вчинок. 4. -а, *с.; мол.; несхвальн.* неприємність» [Ставицька УЖ 2005, с. 149]. Завдяки популярності в усному розмовному мовленні та частому використанню в засобах масової комунікації, жаргонізм нейтралізувався та

функціонує в різних тематичних контекстах зі значенням «підлість чи неприємність», напр.: *По-перше, через свою зануреність у зеківську субкультуру, де мати справу з «мусорами» – «**западло**»* («Детектор медіа», 16.05.2019); *Комітет підтримав проект постанови про «заборону» телеканалам транслювати чемпіонат світу з футболу. От буде **западло**, якщо Росія програє, а ми це не покажем* («День», 06.06.2018); *Незабутні історії – як бойовики запрошують до себе товаришів. Ті відмовляються, бо ж гинути заради $100 за місяць їм «**западло**»* («Тиждень», 13.03.2015); *Думки аналітиків щодо справжніх мотивів вояжу Фірташа розділилися. Одні більш ніж впевнені, що олігарх готує «**западло**» президентові, який постійно говорить про війну з олігархатом* («Високий Замок», 27.11.2015).

У мові засобів масової комунікації жаргонізовані словосполучення не лише називають предмети, явища, дії, а й характеризують їх. Зазвичай вони несуть негативну характеристику, зокрема *жаба давить* – «про стан заздрості» [Ставицька УЖ 2005, с. 135]. У засобах масової комунікації фіксуємо: «*Розумію, що дехто не проголосує з політичних причин, бо **жаба давить**… А чого **жаба давить**? Бо у нас вийде. Ми реально зробимо зміни в країні. Я в це щиро вірю», – заявив Гройсман* («Новинарня», 20.10.2016); *Поміняли свою квартиру, дві, на частину будиночка. І що, тебе **жаба задавила**? – конфлікт Піскуна і Лещенка* («Цензор.нет»,13.05.2016).

Подекуди натрапляємо на лексему *запудрити*, що трансформувалася з арго, її часто використовують у складі жаргонізованого словосполучення *запудрити мозок* – «обдурити» [Грачёв 1992, с. 78]. У сучасній публіцистиці нею послуговуються в зазначеній характеристиці, напр.: *Тому запускають «качки», щоб створити черговий привід і очорнити Надю в своїх ЗМІ, **запудрити мізки** електорату, щоб народ не дай Боже, не зрозумів, що «цар» їх дурить!* («Високий Замок», 22.07.2015); *На всеукраїнських можна запустити людям пил в очі, **запудрити мозок** і вони наобирають те, чого і*

не знають. А на місцевих голосують за зовсім інші партії («Gazeta. ua», 08.03.2020).

Жаргонізм *застукати* має значення «помітити, виявити когось, щось, застати зненацька» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 213]. Сучасна публіцистика використовує жаргонізм у широкому тематичному спрямуванні, проте переважна більшість контекстів фіксує політичну тематику, напр.: *Богатирьову* ***застукали*** *в дорогому бутіку* («Високий Замок», 15.01.2015); *Західні ЗМІ* ***застукали*** *Порошенка на корупційній угоді з російським олігархом* («Антикор», 08.08.2015); *З пакетом «Рошен» Симоненка* ***застукали*** *в «Борисполі» перед вильотом у Мінськ* («Антикор», 22.12.2017); *Він перетворився на роздратованого «барина», якого нібито зненацька холопи* ***застукали*** *на чомусь непристойному* («Детектор медіа», 22.01.2019); *Хлопець «****застукав****» дівчину з коханцем – і зробив селфі* («Українська правда», 02.05.2017). Жаргонізм *застукати* має пейоративне значення, що увиразнює негативний потенціал контекстів і функціонує у значенні, яке зафіксоване словниками.

Потужний емоційний заряд містить лексема, яка виникла в жаргоні внаслідок метафоричного перенесення. Жаргонний зооморфізм *ішачити* означає «тяжко працювати» [Ставицька УЖ 2005, с. 161], він перейшов із жаргону в усне розмовне мовлення, і його нині вживають в мові засобів масової комунікації, напр.: *А* ***ішачити*** *одному і тягнути всіх невідомо куди було доволі складно. Тому вирішив піти до своєї мрії іншим шляхом: просто поїхав в Лос-Анджелес* («Телеканал 24», 04.09.2018); *Молоді амбітні люди готові* ***ішачити*** *на нього майже задарма, бо він на пальцях пояснює: їхня робота – не вишукувати падло на міських вулицях, а говорити й показувати людям правду* («Детектор медіа», 11.08.2015); *Приїхав як турист, та доводиться* ***ішачити,*** *– розповідає Ігор* («Україна молода», 26.08.2015).

Жаргонізм *ніштяк* має значення «усе гаразд, добре». Його запозичено з циганської мови, де *nyst* – «немає; нічого», водночас цю лексему пов’язують із німецьким (можливо, через їдиш) походженням: *nicht* – «ні» у розмовній

мові вимовляється як *[nischt]* [ЯМ 1992, с. 129], пор.: *Куча соціальних* ***ніштяків****, на яких ви не розумієтесь* («Економічна правда», 26.12.2015); *Все* ***ніштяк****. Звіт уряду Гройсмана у двох словах* («UAinfo», 15.02.2017); *Класифікація депутатів міської ради: бики і* ***ніштяки*** («Нескорена нація», 26.07.2019). Аналізований жаргонізм функціонує в текстах різної тематичної спрямованості, зазвичай він виражає позитивну оцінку.

Досить часто жаргонізми передають психічні та фізичні стани людини, які в текстах засобів масової комунікації відтворює жаргонізм *мандраж*. Значення слова *мандраж* – «хвилювання» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 569], напр.: *…****мандраж*** *все сильніше і сильніше. Результатом, звичайно, я задоволена! Все-таки удалося пробігти і встановити особистий рекорд!* («Україна молода», 07.03.2017); ***Мандраж*** *і хвилювання звісно є і перед кожним матчем, від суперника це не залежить, але після спірного кидка усе проходить і починається гра* («Ukrbacket.net», 15.04.2017); *Антикорупційний суд викликає у деяких нардепів* ***мандраж*** *і амнезію* («Укрінформ», 15.12.2016).

«Задоволення потреб, отримання чого-небудь за чужий рахунок, безкоштовно» або «щось нікчемне, непотрібне» має значення жаргонне слово *халява*. У сучасній публіцистиці цю лексему використовують у текстах суспільно-політичної тематики, напр.: ***Халява*** *закінчилася: українцям істотно зменшать субсидії* («Znaj.ua», 23.01.2018); *З результатів голосування можна зробити висновок, що чернігівці, хоч і брали «****халявну****» гречку, на подачки не купилися* («Високий Замок», 27.07.2015). Прикметник *халявний* має значення «безплатний, той, що дістався задарма». Походження жаргонізму *халява*, можливо, пов’язане з трансформацією фразеологізму «*на халяву*» (*халява* – верхня трубчаста частина чобота, що прикриває литку) [СУМ, 11, с. 15]. В. І. Даль уважає, що походження жаргонізму «халява» пов’язане із ситуацією, коли гості, сидячи за столом, ховали їжу в халяву й мали змогу поїсти ще раз задарма.

На думку Л. В. Швець публіцистиці необхідні нові експресивні засоби, проте ця експресія має винятково соціальний характер, адже вона є цілеспрямованою, вибірковою, оцінювальною. Тропи й фігури в публіцистиці цінні не лише як засоби, що прикрашають мовлення та оживляють його. Вони важливі передовсім тим, наскільки яскраво виражено оцінку, наскільки її засоби підсилені експресивними й емоційними одиницями [Швець 1979, с. 8]. Подібне твердження висловлює В. М. Ваняркін, він зазначає, що текстам, для яких функція впливу є основною, властива організація мовного матеріалу, спрямована на вираження оцінки, посилення емоційності й образності, тобто в центрі уваги цього разу – експресивні можливості одиниць мови [Ваняркін 1994, с. 8].

Виявом експресії сучасних масмедіа є семантичне навантаження жаргонізмів, пов'язаних із реакцією адресата на різні явища дійсності. Залежно від контексту й мети висловлення реакція може бути позитивною, з нею пов'язана низка схвальних стилістичних характеристик, а в разі негативної реакції з'являються негативні характеристики – згрубілі, зневажливі. Це стосується жаргонізмів *прокол*, *проколотися*, *обламати*.

Жаргонізм *проколотися* має значення «вскочити в халепу, зазнати невдачі, він утворений від жаргонного слова *прокол* – невдача, що виникла в результаті помилки, сама помилка» [Ставицька УЖ 2005, с. 279]. Лексема має негативну оцінку, походить із жаргону автомобілістів – прокол водійських прав інспектором. Одним із значень жаргонізму *проколотися* є «компрометувати себе чимось» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 483], напр.*: За словами Павла Нусса, це перший серйозний* ***прокол*** *Зеленського на зовнішньополітичному фронті, за який, на жаль, дорого, дуже дорого заплатить українська держава* («Prefics», 25.06.2019); *Єдине, в чому* ***прокололися*** *Медведчук і Путін – це занадто чітко, як по нотах, реалізували свій сценарій* («Цензор.нет», 30.05.2019).

Жаргонізм *обламати* означає: «1. Переконати когось у недоцільності виконання певних дій, вчинків; 2. Дати словесну відсіч; висміяти когось;

3. Комусь щось набридло робити» [Ставицька 2005, с. 240]. У засобах масової комунікації фіксуємо: *«Тупий»: знаменита чемпіонка красиво* ***обламала*** *журналіста російського «МатчТВ* («Обозреватель», 16.09.2018); ***Обламали*** *Манчестер Юнайтед. Боррусія оголосила про цікавий трансфер* (заг.) («Zik», 07.05.2018).

У кримінальному жаргоні *відмитися* означало потрапити під амністію, виправдатися. *Відмивати гроші* – метафора, що ґрунтується на конотації «очищення», адже вода змиває бруд – звідси поширений вираз *відмивати гроші*, тобто легалізувати гроші, нажиті незаконним шляхом, напр.: *Масові звільнення у Deutsche Bank спричинені його причетністю до* ***відмивання*** *російських грошей* («Високий Замок», 08.07.2019); *Поки ФІФА заробляє гроші, російська влада успішно їх «****відмиває****»* («Високий Замок», 21.06.2018); *Країни, в яких проводилися ці операції, зокрема Кіпр, карибська держава Сент-Вінсент і Гренадіни, сумно відомі як офшорні зони для* ***відмивання*** *грошей* («Україна молода», 30.10.2017). За аналогією із жаргонним виразом *відмивати гроші* утворено й менш уживаний вираз *відмивати мундир* – «захищати представників силових структур правоохоронних органів», напр.: *Вони намагаються виправдати «емоційні дії» свого колеги зі зрозумілою метою –* ***відмити*** *честь* ***мундира*** («Високий Замок», 09.11.2015); *Вже кілька днів область живе з новим керівником і здається, що саме йому доведеться «****відмивати****» честь міліцейського* ***мундиру*** *після всього, що наробили попередники. Для Леоніда Леонідовича – це дежавю* («Прочерк», 03.03.2014); *У такий спосіб, а саме покриваючи злочини один одного, прокуратура та міліція просто намагаються* ***відмити*** *забруднену честь* ***мундирів*** *свого керівництва», – йдеться у заяві* («Тиждень», 12.02.2015).

Ідея очищення в цих лексемах переходить у протилежність – полоскати, промивати щось метафорично означають бруднити, чорнити. Жаргонізм *полоскати*, за деякими словниками, має значення: «1) обікрасти, пограбувати п’яного; 2) бити, різати» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 456]. Друге значення, вірогідно, модифіковане в *облити брудом* (бити

морально). Водночас аналізоване значення могло виникнути незалежно від жаргонного на основі асоціацій з діями, які відбуваються під час полоскання білизни. У сучасних публікаціях фіксуємо: *Ну, і, звичайно, не обійшлося й без розмов про Суспільне, яке називав і президент, і «добрі» колеги з комерційних медіа, то державним, то одним каналом, якому виділили мільярди, а рейтинг менше одиниці. Попередників не дуже* ***полоскали*** («Газета по-українськи», 08.06.19); *Хоча, на мій погляд, якби це сталося зі мною, я б захищалася і не дозволила мене «****полоскати****» пресі, я подала б до суду* («День», 07.09.2017); *Зазвичай я не дивлюся російського телебачення, але напередодні ввечері в готельному номері випадково натрапив на якесь ток-шоу на каналі «Россия», де вздовж і впоперек* ***полоскали*** *Надію Савченко* («День», 03.10.2017).

У деяких текстах натрапляємо на використання жаргонного слова *бикувати* – «поводити себе агресивно без причини» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 65], напр.: *По-народному це можна описати: «****бикували*** *бики» під стінами главку міліції* («Україна молода», 21.06.2017); *Зеленському не треба «****бикувати****», як свого часу це робив Янукович* («Україна молода», 26.06.2018). За допомогою використання експресивно забарвленого жаргонізму *бикувати* досягається відповідний стилістичний ефект, який сприяє підкресленню, виокремленню агресивних і безпричинних рис зображуваного, прояву негативних особливостей характеру.

У засобах масової комунікації фіксуємо запозичення з літературної мови, елементи яких переосмислюються в іронічному, ігровому значеннях: *паралельно, фіолетово, по барабану*. Всі вони за визначенням Л. О. Ставицької мають значення «абсолютно байдуже, нецікаво, все одно», що й підтверджують контексти, у яких вжито аналізовані лексеми, напр.: *А комусь «****по барабану****», хто світліше майбутнє обіцяє: головне, від чиїх кандидатських штабів «гречкосії» щедріші* («Високий Замок», 06.03.2019); *Мовляв, слухай, Варфоломію, і воньмі: бачиш, як нас багато, а тому нам* ***по барабану*** *твій томос* («Високий Замок», 30.07.2018); *У цьому він напевно*

*що суголосний своєму поколінню, проте навіщо тоді вести церемонію вручення премії українським кінематографістам, які тобі особисто «**по барабану**»?* («День», 25.04.2017); *Та мені «**фіолетово**», – стверджує вчорашній вояк. – Я йшов у зону збройного протистояння не заради посвідки, медалей чи грошей* («Україна молода», 29.01.2019); *Мені на неї ще більш фіолетово – хто вона і що. Але мені дуже не все одно, чому росіянка там заправляла парадом* («Детектор медіа», 25.02.2016); *Їм «**паралельно**», хто як одягнутий, – на відміну від нас, коли «стрічають по одягу, а проводжають по розуму»* («Високий Замок», 25.01.2019).

Жаргонне слово *напряг* – «напруження, зусилля, неприємності» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 375] у наведених далі прикладах наближує авторський текст до розмовного стилю, створюючи ефект невимушеного спілкування, напр.: *Горілочки випити за здоров'я перемоги, розслабитися швидше після триденного **напрягу*** («День», 21.08.2017); *Потрібно розслабитися – розслабитися від незрозумілого одвічного **напрягу*** («День», 24.09.2018); *…православної парафії в Мінську Олександра Шрамка з'явився запис: «Ні, я розумію, звичайно, що мити ноги бомжам – це **напряг**»* («День», 30.10.2018).

Популярний нині в публіцистиці жаргонізм *слабо*, який «підсилює значення неможливости чи складности виконання певної дії, названої в реченні, що, зазвичай, вимовляється з питальною інтонацією» [Ставицька УЖ 2005, с. 302], напр.: *Просте запитання до вас: **слабо** відновити законність, повернути мені мій український паспорт і пустити мене в Україну?* («Цензор.нет», 04.08.2017); *По-моєму, це не дуже вдалий намір взяти Путіна на «**слабо**»* («День», 26.02.2016).

Жаргонізована словосполука *як карта ляже* – «стан справ, невідомий і невизначений результат справи; як буде» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 245], напр.: *…суть «плану Авакова» – йти маленькими кроками, реінтеграцію й деокупацію проводити точково, а потім – **як карта ляже**, як час покаже* («День», 15.06.2018); *Дієвими й істотно наростити рейтинг*

обраному Кремлем кандидату – чи то перед першим, чи то перед другим туром ***як карта ляже*** («День», 21.03.2019**);** *Фірми, яким важливо схопити своє сьогодні, а там –* ***як карта ляже****, явно готують все для того, щоб не розлучатися з грошима якомога довше* («День»,18.01.2015); *картина маслом* – «здивування, невиправдані надії, невдача» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 245], напр.: *Реакція – «****картина маслом****»: – «Мобільна кухня» – це ж «заклад громадського харчування»! Потрібні сертифіковані кухарі, а в нас нема* («Новинарня», 22.03.2017); *В «опоблоківця» Балицького – ще крутіша «****картина маслом****». І 21 мільйон гривень готівкою у сімейному загашнику чи три розкішні авто в гаражі…*(«Високий Замок», 02.06.2018); *врізати дуба* – «померти» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 169], напр.: *Потім займався покрівлею дахів. Було надзвичайно важко: спека +40, гаряча смола, мало* ***дуба не врізав*** («Високий Замок», 17.08.2018); *випасти в осад* – «дуже здивуватися несподіваності того, що відбувається» [Ставицька УЖ 2005, с. 244], напр.: *І в них усе, крім, так би мовити, політики, тобто російсько-західна конфронтація в Сирії і ядерні та інші перспективи* ***випали в осад*** («День», 18.10.2016); *включити задній хід* – «злякатися, втікати, заховатися» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 196]: *Перед правом сили людина, раптово стала* ***включати «задній»*** *хід, тож інформацію доводилося визбирувати буквально по крупицях* («День», 15.12.2015).

Отже, простежуємо активне входження жаргонізмів і жаргонізованих словосполук тематичної групи «Психічні і фізичні стани людини» в публіцистичні тексти різної тематики.

2.2.8. Тематична група «Розваги»

Вагомі зміни засвідчено у сфері культури й розваг, тому в публікаціях зазначеної тематики часто фіксуємо жаргонізми. Це зумовлено поєднанням стандарту та експресивності слова. Висока частотність використання слів, які належать до сфери розваг, хобі, проведення вільного часу, пояснено тим, що

ці сфери є найближчими для життя молоді, а, як відомо, за віковими особливостями жаргонізмами найчастіше послуговуються саме особи 16–23 років [Карпець 2006, с. 6]. Вони часто зосереджені на таких власних реаліях, як зовнішність, навчання, відпочинок, дозвілля, розваги. Жаргонізмам аналізованого різновиду притаманні яскравість, гумор, іронія, влучність та дотепність.

До цієї тематичної групи входять жаргонізми, що стосуються сфери поп-музики. Жаргонізм *попса* має значення «популярна естрадна музика низького художнього рівня» [Ставицька УЖ 2005, с. 269]. Лексема походить від анг. *pop* – популярна музика й має несхвальну конотацію: невибаглива, невишукана, досить часто вульгарна. На основі метонімічного перенесення назви (музичний твір – виконавці музичного твору) утворилося нове значення – виконавці поп-музики, напр.: *Сьогодні ж «Правий сектор» вважає за потрібне взагалі заборонити звучання російськомовних пісень у громадських місцях (здебільшого, ніде правди діти, із динаміків линуть низькопробні шансон та* ***попса)*** («Україна молода», 11.07.2018); *На ювілейному «греммі» у Нью-Йорку тріумфувала латиноамериканська* ***попса*** («Україна молода», 29.01.2018).

Віддієслівний іменник-жаргонізм *чьос* утворений від дієслова *чесати*. Для калькованої з російської мови форми дієслова характерна приблизність слововживання, оскільки своєрідність подібних дієслів полягає в широті семантики й дифузності значення. Одне із значень жаргонізованого дієслова *чесати* – «говорити про дрібниці» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 670], пор.: *Поки ж у Зеленського в терміновому порядку переписували законопроект, депутати в його очікуванні просто* ***чесали*** *язиками* («Главком», 25.05.2019), а жаргонізм «чьос» – має значення «концертний тур провінційними містечками» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 671]. У засобах масової комунікації знаходимо таке вживання жаргонізму, напр.: *До речі, у наших солодкоголосих сирен та орфеїв цей період художньо зветься «****чьос****»* («Українська правда», 09.04.2014); *Це був політичний* ***чьос*** –

спроба підняти собі рейтинг («Газета по-українськи», 14.03.2013). Жаргонізм змінює й розширює межі свого значення, позначаючи недбале виконання для публіки, часто неякісну роботу, розраховану на невибагливих слухачів.

До тематичної групи «Розваги» зараховуємо і калькований із російської мови дієслівний жаргонізм *зажигать*, що значить «розважатися». Окрім основної експресивної функції, він виконує функцію підсилення та підкреслює інтенсивність дій, напр.: *Як Президент України Зеленський «**зажигав**» на зйомках «Ліги сміху»* («Ua-stena», 25.05.2019).

Жаргонізм *тусівка* – один із найчастотніших жаргонізмів, який активно вживають у розмовному мовленні, а також у засобах масової комунікації. До жаргону хіпі він перейшов з арго злодіїв, де мав значення «скандал, бійка, збіговисько ув'язнених, гулянка злочинців» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 603]. Жаргонізм був запозичений мовою неформальних молодіжних груп і став позначати збіговисько хіпі, які прагнули спілкування [Грачёв 2005], а потім – «зустріч, зібрання молодіжних угрупувань, компаній; будь-який громадський захід» [Ставицька УЖ 2005, с. 329]. Із молодіжного жаргону слово перейшло в загальний жаргон зі значенням «неорганізована зустріч людей, які належать до вікових чи соціальних груп, об'єднаних спільними інтерасами» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 603]. Жаргонізм *тусівка* часто функціонує в мові публіцистики, причому контексти свідчать про вихід цього слова за межі жаргоновживання, напр.: *Співак показав **тусівку** «Золотого глобуса», а також тих, хто отримав цього року нагороди* («Високий Замок», 12.01.2019); *На руїнах виноградівського замку Канків відбулась молодіжна творча **тусівка** «Сонячний колізей»* («Mukachevo.ua», 26.08.2017); *Цьогоріч не варто їхати на відпочинок молоді, яка буде **тусити** в нічних клубах* («Високий Замок» 16.07.20).

Сьогодні іменник *тусівка* і дієслово *тусити* набули значення «спілкуватися, дружити», адже тусуються артисти, художники, політики, напр.: *Я своє відпрацював. І я дивлюся на нашу політичну **тусівку**, яка є*

в Україні. Сюди страшно повертатися («Кореспондент», 14.09.2018). У цьому контексті стилістично знижена жаргонна нелітературна форма *тусівка* у сполученні зі словом *політична* використана для створення негативного іронічного звучання. Спостерігаємо нейтралізацію сем, пов'язаних із злочинною діяльністю, дифузність та втрату емоційного та оцінного значення.

Широку сферу застосування отримав жаргонізм *кльово/кльовий*, який означає «гарно, прекрасно» [Ставицька УЖ 2005, с. 177]. У сучасних публікаціях уживання слова з позитивною конотацією розповсюдилося на сферу культури, соціальну сферу, напр.: *Це* ***кльово*** *вловлювати і досліджувати, тобто куди саме заносить читача його уява чи просто спосіб мислення* («Високий Замок», 26.05.2019); *Але моє враження про Донбас не підтвердилося: я думав, що тут багато заводів, шахт і зовсім степ. А виявляється, тут багато молодих лісів, і це дуже* ***кльово****!* («День», 27.03.2017); *Буває, до мене підходить хтось і каже: «Який же ви все-таки* ***кльовий****», але я рідко приймаю це за комплімент. Тому що ті, хто кажуть «Який же ви все-таки* ***кльовий****», як правило, закінчені психи* («День», 15.10.2016); *Якщо в тебе є почуття стилю, ти можеш скласти* ***кльови****й образ навіть без божевільних витрат* («Газета по-українськи», 03.10.2019); *П'ять президентів намагалися довести нам, що в нас* ***кльова*** *країна, але вона* ***кльова*** *лише тут, серед простих людей* («Газета по-українськи», 02.02.2016); *Я просто захотів вивчити і знати, про що співається в текстах тих* ***кльових*** *пісень* («Газета по-українськи», 02.02.2015).

Фітоморфізми з усної розмовної мови в жаргон не поширюються. Натомість, спостерігається зворотній процес: жаргонні зоо- та фітоморфізми активно переходять в усне розмовне мовлення. Жаргонізм *малина* у загальний жаргон перейшов з арго, він має кілька значень: «1. Злодійський притон; 2. Веселе життя, гарне самопочуття; 3. Відсутність заборон, уседозволеність» [Ставицька УЖ 2005, с. 211], напр.: *У бюджетах не знати звідки заведуться великі кошти на дорожнє будівництво, освіту, медицину й*

усе інше, а на сільську глибинку прямо таки нападуть інвестори, настворюють робочих місць і не життя почнеться, а ***малина!*** («Главком», 23.06.2015); *Мені подобається бути депутатом! У мене велика зарплатня! Життя* ***малина****…* («Slovech.co», 29.10.2018). Фіксуємо складні слова, що утворені від жаргонізму *малина*, напр.: *Життя-****малина****: де мешкають найбагатші пенсіонери України?* («Znaj.ua», 26.02.2018). У процесі асиміляції жаргонізму *малина* відбулася втрата семантичних кримінальних ознак й засвоєння мовою засобів масової комунікації значення «веселе життя, гарне самопочуття».

Жаргонізм *лафа* має значення «блаженство, удача, везіння, безтурботне життя» [Ставицька УЖ 2005, с. 200]. У засобах масової комунікації фіксуємо: *Соціалізм –* ***лафа*** *для професора Преображенського. Того, хто позбавлений найменшої емпатії до оточуючих і пацієнтів* («День», 29.03.2017); *Вся ця* ***лафа*** *закінчилась у рік Великого Перелому, в 1929 році, коли слово «свята» було замінено терміном «революційні дні*» («День», 04.05.2017); *Та коли вже вступив на перший курс, тоді –* ***«лафа»!*** («Високий Замок», 20.11.2016). Жаргонізм *лафа* вживають із позитивною оцінкою вербальної асоціації із солодким, безтурботним життям і сприймають винятково іронічно.

Жаргонізм *паті* – «вечірка» [Ставицька УЖ 2005, с. 249] у сучасній публіцистиці часто функціонує в оцінних та іронічних контекстах, напр.: *Дім мистецтв у Мюнхені ночами проводить пивні* ***паті****, це коштує шалених коштів, і люди відвідують цей паб* («День», 08.07.2017); *Таке враження, що ти прийшов до парламенту, а в кулуарах – вечірка,* ***паті****. І таке триває вже багато років* («День», 07.03.2018); *І хотіла б на бал поїхати, та не для мене «****паті****». Вхідний квиток туди – два з половиною мільйони!* («Високий Замок», 29.12.2018); *Найвідомішою в Україні президентською «****паті****» стало святкування 60-літнього ювілею Віктора Федоровича 2010 року* («Під прицілом», 14.09.2014). Із жаргонізмом *паті* журналісти утворюють складні слова, пор.: *Богдана бачили в* ***паті****-штабі Зеленського в ніч після першого туру виборів президента* («Дзеркало тижня», 08.04.2019).

Отже, у публіцистичних текстах спостерігаємо активізацію жаргонізмів тематичної групи «Розваги» та часткову втрату семантичних кримінальних ознак жаргонізмів. Лексеми функціонують у текстах різної тематики, однак найбільше вони активізовані в публікаціях про владу й політиків, соціальну сферу, історичні події, студентське життя та розважальні заходи.

2.2.9. Тематична група «Спілкування»

Злочинний світ небагатослівний і оперує конкретними термінами, поняттями й образами, адже саме образне мовлення діє на людські емоції та почуття. Не випадково мову асоціальних елементів влучно називали *музикою*, а пізніше – *блатною музикою*, тому що саме музика впливає на емоції й почуття людини. Завдяки оригінальності, емоційній насиченості, влучності багато жаргонізмів переходить до розмовного, публіцистичного, художнього стилів мовлення. Проте емоційність, незвичність у вживанні, оригінальність арготизмів використовують винятково для знущання й образ. Жаргонізоване словосполучення *блатна музика* на початку XX століття стало своєрідним терміном на позначення арго, проте не закріпилося в термінологічних словниках й було витіснене жаргонізмом *блат*.

На початку 20-х років минулого століття значна частина арготизмів перейшла в усне розмовне мовлення. Розглянемо докладніше явище переходу на прикладі лексеми *блат*. Аналізована лексема спочатку існувала у двох середовищах: в арго безпосередньо і в усно-розмовному мовленні зокрема. Лексема *блат* почала позначати і кримінальний світ, і будь-які зв’язки з ним. На основі цього слова утворився вираз *по блату* – «незаконним шляхом, по знайомству» [Ставицька УЖ 2005, с. 58]. У «Тлумачному словнику російської мови» за редакцією Д. І. Ушакова слово *блат* має позначку «зі злодійського арго», а вираз *по блату* – «нове, просторічне, вульгарне» [ТСРЯ 2012, с. 405]. Тепер слово *блат* набуло прав літературної мови, зафіксоване у словниках й означає «знайомство, зв’язки й т. ін., що використовують

в особистих інтересах» [СУМ, 1, с. 196], а *по блату* – «за протекцією, завдяки знайомству» [там само, с. 196], напр.: *Це було вперше в житті, коли мене так оцінили! І дійсно, я вступила в інститут! Сама, «**без блату**»!* («Високий Замок», 11.06.2018); *Тоді було значно легше пробитися, якщо людина була талановитою. Єдине, що треба було мати, – **блат** на телебаченні. Для розкрутки* («Високий Замок», 19.01.2018). Лексема *блат* утворила структурно-семантичний ряд, структурований зокрема субстантивованим прикметником *блатний* – «той, хто належить до злочинного світу», напр.: *У випадку, коли джерелом доходів є тісний зв'язок із представниками влади, «Економіст» зараховує такого бізнесмена до «**блатних**» чи кумів* («Україна молода», 11.05.2016). Похідний жаргонізм *блатняк* утворений за допомогою найпродуктивнішого суфіксу ***-як-*** у жаргонному словотворі. Лексема має значення «пісенний репертуар із тематикою злочинного середовища», напр.: *Знаєш, у транспорті багато водіїв принципово припинили ставити «ватяну» музику, типу **блатняка**, ополчурського військового шансону* («Україна молода», 21.08.2015); *блатократ* – «представник привілейованої верхівки суспільства, який живе за законами протекціонізму»; *блатота* – те саме, що *блатняк; блатувати* – «вести кримінальний спосіб життя», напр.: *Зайшла російська **блатота** і наша злидота, будь ласка: «Грабуйте! Вбивайте!» І у тих, хто повірив Єфремову, все відібрали, все порізали на металобрухт* («Високий Замок», 01.06.2016); *блатхата* – «конспіративна квартира, місце зустрічі та проживання злочинців»; *блатна музика* – «злодійський жаргон», напр.: *Після того, як у Радянському Союзі половина населення пересиділа у сибірських таборах, на теренах СРСР в активний словниковий запас усіх верств увійшло чимало слів із «фені», або, як ще називають закодовану злодійську мову, «**блатної музики**»* («Високий Замок», 31.01.2015).

У кримінальному жаргоні досить чітко виокремлюємо іменники й дієслова, у межах яких найвиразніше простежено оцінне значення. Насамперед ідеться про дієслова мовлення, розумової діяльності, точніше дієслова, якими передають особливості мовлення людини. Іменник-

жаргонізм *базар* має значення «суперечка, з'ясування стосунків; галас, безлад» [Ставицька УЖ 2005, с. 42], напр.: *На фоні цього йде, вибачте, «пустий **базар**» про боротьбу з корупцією* («Українська правда»,10.05.2016); дієслово *базарити* – «говорити про щось, про когось» [там само, с. 42], напр.: *Ми не принципово **базаримо** на сурже. Але це привертає увагу, бо це смішно* («Детектор медіа», 22.11.2018); *гнилий базар* – «порожні балачки»; *фільтрувати базар, шліфувати базар* – «слідкувати за розмовою, не вживати образливих слів»; *базар зам'яти* – «припинити розмову»; *в'їжджати в базар* – «розуміти розмову»; *базаревич* – «те саме, що базар»; *базарило* – «людина, яка багато розмовляє»; *базарний, базарна* – «голосний, голосна» [там само, с. 42], пор.: *А не так давно хтось із кремлівських пропагандистів не раз стогнав перед камерами, що в Україні влада незаконно обрана… Краще б «**фільтрували базар**», тоді й проблем було б менше* («Вільне життя», 14.09.2016); *Зустріч Порошенка і Ердогана: російські ЗМІ назвали президента Туреччини «**базарним** політиком»* («Газета по-українськи», 24.13.2017).

Жаргонізм *наблатикатися* зафіксований у значеннях: «1. Навчитися розмовляти на жаргоні злодіїв; 2. Запозичити досвід злодія, їхні звичаї і традиції; 3. Впевнено себе почувати; 4. Навчитися чомусь, набути навичок» [Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000, с. 367]. У 30-х роках ХХ століття, якщо людина добре володіла арго, то злочинці зазвичай казали, що *він наблатикався* або *наблатовався.* Через незначний проміжок часу дієслово *наблатикатися* почали використовувати в ширшому значенні – «отримати достатній досвід у будь-чому», напр.: *Він уже **наблатикався** усім цим неподаним видом показувати, що оця урядова посада – це його призначення, карма, хрест, що цій країні несосвітенно пофортунило на нього* («Хвиля Десни», 23.02.2018); *Як відомо, історія приховує купу секретів, а перекручувати їх на власну користь Олівер Стоун вже **наблатикався*** («Depo.ua», 21.06.2016).

Метафоричні значення в кримінальній метафорі найпродуктивніше розвиваються за певною подібністю дії чи стану. Саме метафоричні перенесення є найбільш активним засобом збагачення лексичного складу мови в процесі розвитку багатозначності слів. Зокрема, на основі прямих значень дієслів у мові кримінального жаргону розвиваються інші лексико-семантичні варіанти. Наприклад, пряме значення дієслова *гнати* – «змушувати рухатися у певному напрямку» [СУМ, ІІ, с. 92], а його переносне значення утворене за подібністю дії. Жаргонізм *гнати* означає: «1. Здійснювати пограбування; 2. Повідомляти сумнівну інформацію» [Ставицька УЖ 2005, с. 105]. Існує низка жаргонізованих словосполук із дієсловом *гнати*: *гнати хвилю* – «приваблювати увагу до -когось, -чогось, сіяти паніку» [там само, с. 105]; *гнати дуру* – «удавати із себе дурня, який не розуміє чогось» [там само, с. 105], пор.: *Це було тоді, коли ти* ***дуру гнав*** («Новинарня», 26.07.2015); *Це з часів, коли Табачник сидів у кріслі міністра освіти, а у ФБ, і не тільки там,* ***гнав хвилю*** *такий собі поведений на «русскам мірє» фрік Чаленко* («Детектор медіа», 24.04.2017); *нести (гнати) пургу* (говорити дурниці) [там само, с. 105], напр.: *Вона почала свій звичайний репертуар про олігархів,* ***нести*** *якусь «****пургу****» <…>. Усі вони на РНБО елементарно здрейфили, побоялися* («День», 04.03.2016); *Ось і продовжують російські пропагандисти* ***гнати*** *відверту* ***пургу*** *в ефір. Раптом хтось повірить* («День», 22.01.2016).

До тематичної групи «Спілкування» зараховуємо дієслівні жаргонізовані словосполуки, що мають узагальнену семантику процесуальної ознаки, вираженої в дієслівних граматичних категоріях виду, стану, способу, часу, особи: *брати на понт* – «діяти щодо когось, зокрема й на слідстві, погрозами, залякуванням» [Ставицька УЖ 2005, с. 267], напр.: *Зе!посадовці мають звичку, висловлюючись їхнім же сленгом, «****брати на понт****», тобто по-шахрайськи дурити публіку. У результаті дурять самі себе* («Високий Замок», 15.08.2019); *Іншою мовою це називається:* ***брати на понт****. Тобто він постійно шантажує Захід ядерною війною* («День»,

17.04.2018); *понти колотити* – «брехати» [там само, с. 267], напр.*: <…> але нахабство – друга натура, і взявся за старе: лохів братии на понт із Вашингтона сам краще за інших знає, що таке* ***понти колотити*** («День», 03.03.2018); *А хочеш «****понти колотити****» на 6-літровому Cadillac Escalade, маєш гроші на пальне для нього, тоді сплати 6 000 євро за його розмитнення, – вважає Олег Назаренко* («24 канал», 22.07.2019); *забивати мозок* (завантажувати співрозмовника непотрібною інформацією), напр.: *<…> надто сирий маю текст, гадаю, попереду будуть солідні зміни, тож не хочу нікому* ***забивати мозок*** *зайвою інформацією* («День», 04.03.2016); *ботати по фєні* – «говорити на жаргоні, близькому до кримінального» [Ставицька УЖ 2005, с. 338], напр.: *Народний депутат кричав, що Шерембей «****по фені тут ботає****», а телеведучий – що «наркоман нам будет рассказывать»* («День»,19.04.2018); *У цьому матеріалі вистачало маніпуляцій та «****ботання по фені****», але один із місцевих синхронів виділився особливо* («Україна молода», 26.12.2017); *вішати лапшу на вуха* – «обманювати, брехати» [Ставицька УЖ 2005, с. 200], напр.: *Він сказав буквально таке: «Ви вибачте, але нам просто відверто* ***вішають*** *на вуха* ***лапшу****. І ми повинні все це проковтнути»* («День», 10.04.2016); *…вони теж можуть служити непоганим мірилом мистецтва* ***вішати*** *ближньому* ***лапшу*** *на вуха* («День», 26.03.2017); *Хоча Аваков по телебаченню кричить, що головне – це довіра людей до поліції. Створює гарну картинку. А насправді «****лапшу вішає*** *на вуха»* («Високий Замок», 26.09.2018).

Отже, мова сучасної публіцистики, використовуючи багаті традиції минулого, розширила метафоричні контексти з політичним і соціальним змістом у тематичній групі «Спілкування».

2.3. Класифікація сленгізмів у сучасних дослідженнях

За останні десятиліття соціолекти зазнали змін у результаті сформованої культурно-мовної ситуації в сучасній Україні, що спричинило

як позитивні, так і негативні явища, і передусім тут варто говорити про байдужість до правильності, лексичної точності мови, про втрату почуття міри у вживанні нелітературних мовних засобів.

Нові форми суспільних відносин певною мірою позначилися на молоді – соціально найбільш перспективному пласті суспільства, мовна компетенція та мовна поведінка якого багато в чому визначають напрямок розвитку інших соціальних підсистем мови, зокрема розмовної мови та літературної мови. Молодіжний сленг у повсякденному спілкуванні молоді є своєрідним показником її рівня розвитку, зацікавлень, смаків, потреб й активно відбиває зміни в суспільному житті країни, пов'язані із соціально-економічними та політичними реформами.

Р. В. Боднар для зручності аналізу соціолект підлітків систематизує в кілька лексико-семантичних груп. Зокрема лексико-семантичну групу «Назви осіб» поділяє на назви осіб, у лексичному значенні яких відсутня сема оцінки, та назви осіб із меліоративним і пейоративним значеннями; останні поділяє на пейоративи описово-характеризувального значення; у структурі лексико-семантичної групи «Емоційні оцінки» виокремлює атрибутивні лексеми параметричної та аксіологічної характеристик; у межах лексико-семантичної групи «Дії та стан» виокремлює підгрупи дієслів, що вказують на: 1) дії, спрямовані на зміну фізичного чи емоційного станів особи або викликані такою зміною 2) дії, спрямовані на підтримку чи розрив стосунків з іншою особою (особами), 3) фізичні дії загального характеру; 4) дії фізіологічного характеру, що включені до сміхової культури; 5) дії девіантного характер; 6) ментальні дії [Боднар 2007, с. 8–9].

К. Л. Бондаренко розглядає лінгвокультурні особливості українського й англійського сленгу. Характеризує термінологічний апарат субстандарту, зокрема сленг, арго та жаргон з погляду онтології. Розробляє класифікацію лексико-семантичних полів українських й англійських сленгових одиниць. Оскільки зазначені лексико-семантичні поля не презентують розгалужену та багаторівневу організацію складників (мікрополів і лексико-семантичних груп),

авторка поділяє їх на: «Назви живого: людини, тварини», що складається з двох мікрополів: «Назви тіла, організму, їх частин, продуктів життєдіяльності» та «Назви людей і тварин»; «Назви продуктів господарської, технічної і соціальної діяльності людини», куди зараховує мікрополя: «Назви продуктів господарської та соціальної діяльності людини» і «Назви матеріальних продуктів діяльності людини»; «Назви абстрактних понять: явищ, ситуацій, подій», що містить такі мікрополя як: «Назви стану речей, життєвих обставин», «Назви фізичного стану і властивостей людини, її організму», «Назви емоційного стану людини, його виявів. Назви властивостей особистості, її поведінки, вчинків», «Назви процесів передачі інформації, актів мовлення, спілкування», «Назви творів мистецтва», «Назви соціального стану, засад, соціальних відносин», «Оцінно-характеризувальні назви» [Бондаренко 2007, с. 11].

Аналізуючи молодіжний сленг, П. М. Грабовий визначив його місце серед інших субстандартних підсистем української мови; проаналізував сучасні теорії мовної картини світу та своєрідність вираження картини світу в молодіжному середовищі. Розглянув позалінгвістичні фактори впливу на світогляд української молоді та його вираження лексичними засобами. Запропонував власну класифікацію сленгової лексики та вербалізованих нею концептів; описав мовну картину світу засобами українського молодіжного сленгу.

Відповідно до екстралінгвістичних та інтралінгвістичних чинників лексику молодіжного сленгу М. П. Грабовий умовно поділяє на такі групи:

– назви реалій, які є загальнолюдськими, проте вербалізовані в субстандарті (*автопілот, вертольоти, обламатися, прикид*);

– назви реалій, притаманних всьому молодіжному соціуму (*клабер, нефор, шкребок*);

– сленгізми, що називають реалії, притаманні молодіжним субкультурним угрупованням (*позер, тру, флешмоб*);

– лексичні одиниці, запозичені з інших субстандартних підсистем мови (*ава/авка* (з комп'ютерного сленгу); *понтувати* (з кримінального жаргону); *план* (з мовлення наркозалежних) [Грабовий 2010, с. 8].

Л. О. Ставицька виокремлює такі лексико-семантичні поля молодіжного сленгу кінця XX – початку XXI століття: «Людина», «Побиття», «Дії», «Одяг, взуття, аксесуари», «Гроші», «Житло, побут», «Транспорт», «Їжа, харчові продукти», «Спиртне», «Секс», «Куріння», «Наркотики», «Товариське життя», «Відпочинок, розваги», «Емоції, моральність», «Робота», «Міліція», «Тварини» [Ставицька УЖ 2005].

В. А. Гордієнко, досліджуючи загальний сленг у системі російської мови, розглядає його як специфічне явище, що перебуває на стадії формування. Дослідниця окреслює лексичний склад загального сленгу, визначає основні шляхи його поповнення, прогнозує перспективи введення деяких сленгізмів до системи російської літературної мови. У її науковій роботі виокремлено основні предметно-тематичні групи лексики загального сленгу, розглянуто специфіку його лексикографічного реєстру та критерії розмежування одиниць загального сленгу з-поміж нелітературної лексики російської мови. Авторка визначає його словотвірні, семантичні та функціональні особливості, фіксує нові лексичні одиниці загального сленгу, які відсутні в спеціальних словниках. За її словами «загальний сленг є справді «загальним», тобто пристосованим до мовних потреб широкого кола носіїв, зокрема з властивої йому «деспеціалізації», нейтралізації, якої зазнає лексика, що надходить до загального сленгу з різних соціолектів. Зазвичай, це відбувається шляхом втрати диференціальних сем і генералізацією значення слова» [Гордієнко 2006, с. 7].

Наукова праця О. В. Позднякова присвячена номінативним процесам у сучасному німецькому молодіжному слензі. Здійснюючи тематичний поділ цієї лексики, науковець характеризує шляхи утворення сленгізмів, зокрема через словотвір, семантичну деривацію та запозичення, окреслює

номінативні й тематичні особливості субкультурно маркованих сленгізмів та сленгізмів з пейоративними компонентами, молодіжно маркованих лексем та сленгізмів, зафіксованих у досліджуваному корпусі публіцистики. Аналізуючи функціонування сленгізмів у пресі, для найбільш уживаних з них розкриває взаємозв'язок шляхів їх утворення та тематики.

Дослідник, визначаючи специфіку застосування сленгізмів на позначення організації та проведення дозвілля, осіб, які беруть у цьому участь, та отриманих вражень, виокремлює найбільш чисельні теми: «Особи» (25,90%), «Оцінки» (16,27%), «Дозвілля» (10,97%), «Навчання, фізична та розумова діяльність» (7,70%) і «Спілкування» (7,65%) [Поздняков 2010, с. 9].

У результаті аналізу фактичного матеріалу Т. М. Миколенко виокремлює такі групи сленгу м. Тернополя: «Назви людини», «Назви частин людського тіла», «Назви предметів та явищ», «Назви дій», «Назви оцінок» [Миколенко 2006].

У створенні тематичної класифікації субстандартної лексики ми спираємося на лексикографічні джерела субстандартної лексики та фактичний матеріал, представлений у мові засобів масової комунікації, який віддзеркалює найпоширеніші проблеми сучасного українського суспільства.

Пропонована нами тематична класифікація сленгових одиниць, розроблена на матеріалах сучасних засобів масової комунікації, що, як відомо, найбільш чутливо реагують на всі зміни, які відбуваються в мові та дають змогу встановити найбільш проникні для сленгу тематичні зони. Нині входження сленгізмів у сучасні засоби масової комунікації найактивніше відбувається в таких тематичних сферах: 1) «Мовлення»; 2) «Емоції, бажання, психічні стани»; 3) «Поведінка»; 4) «Назви частин тіла»; 5) «Авто»; 6) «Розваги. Відпочинок»; 7) «Спорт, уболівальники»; 8) «Алкоголь»; 9) «Хлопець, чоловік».

Зазначимо, що тематична класифікація сленгових одиниць у мові засобів масової комунікації не була об’єктом спеціального дослідження українських лінгвістів.

2.4. Функціонування тематичних груп сленгізмів у мові засобів масової комунікації

2.4.1. Тематична група «Мовлення»

На початку XXI століття усна форма мовлення в цілому домінує над писемною, а її особливості чітко простежуються в публіцистичних текстах. У своєму дослідженні зосереджуємо увагу на засобах масової комунікації, адже вони не тільки відбивають мовну практику різних соціальних груп, фіксують мовні особливості часу, але й впливають на культуру мовлення і формування активного словникового запасу сучасного соціуму. Інтенсивне й масове вживання елементів сленгу в публіцистиці сприяє тому, що соціальна оцінка сленгізмів постійно змінюється, вони набувають тенденцій до входження в писемні стилі, розхитуючи норми літературної мови.

У засобах масової комунікації відображені як найновіші елементи молодіжного сленгу, так і закріплені в мовленні його носіїв. Можна з упевненістю констатувати, якщо сленгові одиниці з певною періодичністю повторюються в мові масмедіа, то найближчим часом вони не тільки не вийдуть з активного вжитку, але, втративши експресивність та початкову соціальну закріпленість, увійдуть до загальновживаного мовлення. Аналіз наукової літератури засвідчує недостатє вивчення проблеми вживання сленгових одиниць у засобах масової комунікації на сучасному етапі, що й зумовлює актуальність нашого дослідження. Розв’язанню зазначеної проблематики сприятиме глибше дослідження сленгізмів тематичної групи «Мовлення» в сучасних засобах масової комунікації.

Погоджуємося з думкою Л. О. Ставицької про те, що «певна частина молодіжного лексикону залишається надбанням тільки для цього соціуму, але загалом варто відзначити постійне динамічне проникнення молодіжного сленгу в ширші соціяльно-мовні страти» [Ставицька 2005, с. 190]. Засоби масової комунікації – потужне джерело популяризації сленгу, вони відображають стан мови й культури, що швидко розвивається та змінюється, а також репрезентують більш повну перспективу молодіжного сленгу, за якою можна визначити стан мови сучасного соціуму.

Прагнення до неповторності стилю примушує журналістів шукати неусталені способи підвищення експресивності дописів, тому цілеспрямоване порушення лексико-стилістичних норм стає виразною ознакою манери мовної поведінки сучасних авторів, які вибудовують матеріал, щоб ненормативність певного текстового фрагменту стала емоційним центром публікації.

На сучасному етапі теоретичне обґрунтування молодіжного сленгу вивчали як українські мовознавці П. М. Грабовий [Грабовий 2010], Л. А. Карпець [Карпець 2006], С. А. Мартос [Мартос 2006], С. В. Пиркало [Пиркало 1998], Л. О. Ставицька [Ставицька 2005], Л. Т. Масенко [Масенко 2011], так і зарубіжні – М. Ф. Алефіренко [Алефиренко 2014], Е. М. Береговська [Береговская 1996], М. М. Маковський [Маковский 2007], В. О. Хом’яков [Хомяков 1974] та інші дослідники.

У сучасних засобах масової комунікації часто фіксуємо різноманітні сленгові одиниці з негативним оцінним значенням, що описують мовленнєву діяльність людини. Наявність значної кількості сленгізмів тематичної групи «Мовлення», що характеризують форму і зміст мовлення, підтверджують їхнє особливе значення. Одна з найважливіших характеристик мовлення – зміст повідомлення з погляду правдивої чи неправдивої інформації, тому найчастіше сленгізми характеризують інформаційне повідомлення відповідно до реальної дійсності та змістової цінності.

На позначення процесів комунікації з негативним маркуванням часто використовують сленгізми *втирати, розбір польотів, роздача, балаболити, ляпати*.

Сленгова лексема *втирати* зафіксована словниками зі значенням «переконувати, запевняти в чомусь» [ССУС 2006, с. 90], напр.: *Ляшко* ***втирається*** *в довіру то в один, то в інший підрозділ. У травні-червні він піарився на тлі бійців «Азова*» («УНІАН», 30.09.2014); *Скидається на те, що Морено, передвиборча кампанія якого була радше лівою, став неоліберальною ненависною фігурою, яка* ***втирається*** *в довіру МВФ* («Тиждень», 24.10.2019). За допомогою сленгової одиниці *втирати* автори публікацій характеризують політично значущих осіб, пов'язані з ними процеси та явища. Окрім того, журналісти висловлюють занепокоєння реальними соціальними подіями, використовуючи сленгізм *втирати*, напр.: *Тим часом правоохоронці б'ють на сполох. Діти в соцмережах додають незнайомих людей, ті* ***втираються*** *до них у довіру* («Високий Замок», 28.12.2015).

Сленгова словосполука *розбір польотів* не зафіксована сучасними словниками субстандартної лексики, проте її часто використовують у публіцистиці зі значенням «з'ясування стосунків за допомогою силових методів». Журналісти виражають недовіру політичним діячам, незадоволення соціально-економічними і владними стосунками, які формуються не на законності, а на міжособистісних домовленостях, напр.: *Голова Львівської ОДА провів «****розбір польотів****» через скандал із виділенням землі біля озера Наварія особам, які не мають відношення до учасників АТО* («Високий Замок» 13.06.2018); *Водночас колишній депутат Сергій Лещенко зазначив, що у «Слузі народу» назріває великий* ***розбір польотів*** *через підозру, що 11 депутатів могли отримати за це хабарі по 30 тисяч доларів* («Україна молода», 22.10.2019); *На «****розбір польотів****» до народних депутатів прийшли Генеральний прокурор Юрій Луценко, міністр внутрішніх справ Арсен*

Аваков, глава Національної поліції Сергій Князєв та очільник СБУ Василь Грицак («Україна молода», 07.11.2018).

Порушуючи стилістичні норми, журналісти використовують сленгізм *роздача*, що має значення «догана» [ССУС 2006, с. 265], напр.: *29-річний український форвард «Альбасете» Роман Зозуля «потрапив під **роздачу**» під час тренування іспанської команд* («Газета по-українськи», 05.09.2019); *Він потрапив під **роздачу** Юрія Луценка і сидів у СІЗО, віддувався за всіх* («Газета по-українськи», 08.08.2019).

Мета сучасних засобів масової комунікації – зацікавити читачів, що й зумовлює журналістів використовувати сленгові одиниці, які не тільки активізують увагу, а й змушують прочитати публікацію. На виконання цього завдання зорієнтований сленгізм *балаболити* – «говорити» [ССУС 2006, с. 52], напр.: *Одна річ **балаболити** з екранів телевізорів про боротьбу з корупцією, інша – щось реально робити* («Газета по-українськи», 26.01.2016). З цією ж метою використано сленгізм *ляпати*, що значить «говорити дурниці» [ССУС 2006, с. 184], напр.: *Не можна при дитині **ляпати** непотрібне. Кожним словом закладаєш долю* («Газета по-українськи», 23.11.2016); *Він може тільки **ляпати**. Якщо я сказав, хоч одне слово неправди, нехай мене завтра відправляють у відставку», – сказав Азаров, передає УНІАН* («Газета по-українськи», 15.11.2016); *Як приїдуть продукти брати, так не дай Бог язиком лишнього **ляпати**, зразу виведуть надвір стріляти* («Газета по-українськи», 19.03.2013). Варто зазначити, що в «Словнику української мови» зафіксовано фразеологізм *ляпати язиком*, що має значення «говорити щось недоречне, нерозумне» [СУМ, IV, с. 580]. Спостерігаємо розширення та вживання фразеологічної одиниці, що ще раз засвідчує дифузність субстандартних лексем. Отже, автори публікацій засуджують тих, хто говорить зайве, нестриманий у висловленнях, адже це серйозний недолік, який уважають непристойним.

Останнім часом актуалізуються сленгові одиниці, що характеризують не тільки мовця, а й оцінюють певні процеси, пов’язані з переговорами та

домовленостями. Мовлення в цілому негативно не оцінюють, пейоративного маркування набувають лише окремі аспекти мовлення. Досить часто в публікаціях суспільно-політичної тематики журналісти використовують сленгізми з негативною конотацією для позначення місць зустрічі, спільного проведення часу та переговорів: *стрілка, пересікатися*.

Перехід кримінальної жаргонізованого словосполучення *забити стрілку* до сленгової комунікації супроводжуваний частковою втратою кримінальних соціосем і надає контекстам жартівливої чи іронічної експресії. У такий спосіб відбувається адаптаптація кримінального жаргонізму в молодіжній субмові. Сленгізм *стрілка* зафіксований із значенням «зустріч, побачення» [ССУС 2006, с. 282], напр.: *Минулий саміт у Парижі, як і майбутню зустріч в Берліні, він називає бандитською* ***стрілкою***» («Главком», 05.01.2020); *Дуже хочеться відбитися і перевести* ***стрілки****. На кого завгодно, хто першим трапиться під руку* («День», 21.09.2018).

Сленгова лексема *пересікатися* не зафіксована словниками сленгізмів, проте функціонує в усному мовленні в значенні «зустрічатися». Як свідчать контексти, журналісти активно послуговуються сленгізмом *пересікатися*, напр.: *Перша – це «кварталівці»: друзі, бізнес-парнери Зеленського, які з ним вже багато років. Друга – персонажі з орбіти Коломойського. Іноді ці люди можуть* ***пересікатися****, як у випадку з Богданом* («Високий Замок», 22.05.2019); *14% готові терпіти будь-які муки, тільки б не «****пересікатися****» з людьми у білих халатах. І лише 8% українців регулярно проходять медичні огляди* («Високий Замок», 08.08.2013).

Правдивість інформаційного повідомлення забезпечує довіру до співрозмовника, а порушення вимог бути чесним, навпаки, викликає несхвалення й недовіру. У наших матеріалах простежуємо негативні оцінки та осуд тих повідомлень, що містять невідповідність дійсним фактам. Зокрема, негативної оцінки публіцистичним текстам надають сленгізми на позначення обману, брехні та дезінформації: *розводити, пурга, фуфел/фуфло, впарити*.

Найбільшої критики в засобах масової комунікації зазнають ті, хто ведуть беззмістовні розмови, намагаються перекрутити факти, використати інформацію для власних потреб. Із цією метою в публіцистичних текстах часто використовують нейтральну літературну лексему *розводити*, що у відповідних лексикографічних джерелах має значення «переконати в чомусь, випросити щось» [ССУС 2006, с. 264], напр.: *Якщо на той час це мало хвилювати лише глядачів його програми, котрі, певне, спокійно ставилися до того, що їх* ***розвели****, то після заяви тата талановитої дочки про висунення в президенти, це має хвилювати все суспільство* («Детектор медіа», 22.01.2019); *В Одесі жартівники «****розвели****» тітушок, скликавши на мітинг за уявного кандидата* («Україна молода» 11.02.2019).

Марнослів'я, пуста балаканина, беззмістовність – саме такого негативно-оцінного значення надає текстам сленгізм *пурга*, що має значення «говорити дурниці, нісенітниці» [ССУС 2006, с. 259]. Це пряме запозичення з російської мови, що, як зазначає Л. О. Ставицька, «для жаргонної міжкультурної комунікаці <···> нормальне явище» [Ставицька УЖ 2005, с. 15]. У свідомості молоді сленгізм асоціюється з негативною емоційно-експресивною оцінкою адресата чи події, про яку йдеться, напр.: *Як ви можете таку* ***пургу*** *писати в підручниках?* («Газета по-українськи», 14.09.2018); *Президент РФ Володимир Путін перед виборами заявив, що його прес-секретар Дмитро Пєсков час від часу «несе* ***пургу****» – меле нісенітниці* («Газета по-українськи», 05.04.2018).

Досить часто номінації молодіжного сленгу з новими значеннями постають у результаті словозмінних та словотворчих трансформацій одиниць кримінального жаргону. Ілюстрацією цього слугує лексема *фуфло*, що в кримінальному жаргоні мала значення «свідома брехня». Порушуючи стилістичні норми, журналісти використовують сленгові лексеми *фуфел/фуфло*, які часто функціонують у мовленні сучасної молоді та мають значення «погань, непотріб, щось поганої якості» [ССУС 2006, с. 310], напр.: *Сущенко не визнає провину! Встиг почитати постанову про порушення.*

Навіть з поваги до держтаємниці, але <…> Це ж ***фуфел****! – написав він* («Газета по-українськи», 04.10.2016). Контексти засвідчують використання цих сленгових одиниць у публікаціях на суспільно-політичні теми, про представників влади, пор.: *«Грабуй награбоване. Все за заповітами», «Їм* ***фуфло*** *не треба – золото давай!» – пишуть в інтернеті* («Газета по-українськи», 15.07.2018); *Україна, направду, не програє Росії інформаційну війну. Просто є кілька десятків тисяч найманих журналістів, які по всьому світу пишуть репортажі про дії Росії в українсько-російському конфлікті, заробляючи на цьому великі гроші. Насправді: «рашиська пропаганда у ЗМІ – це* ***фуфло****»* («Zik», 24.08.2014). Фактичний матеріал засвідчує бажання автора виразити своє емоційне ставлення до суб'єктів публікацій. Оцінка, зазвичай, негативна і має значний спектр відтінків – від легкої іронії до прямого засудження.

У мові сучасної публіцистики засуджується недостовірна інформація, її недоречність чи некомпетентність висловлювання того, хто говорить, за допомогою сленгізму *впарювати*, що зафіксований словником у трьох значеннях: «1. Переконувати в чомусь малоймовірному, прибріхувати. 2. Рекламувати продукт сумнівної якості. 3. Продавати» [ССУС 2006, с. 87], напр.: *Заявив ще 10 жовтня новому послу Росії в Білорусії Михайлу Бабичу, тому самому, якого раніше Кремль намагався* ***впарити*** *Україні, та не вийшло* («День», 17.12.2018); *Але я візьму на себе невдячну (надзвичайно, можливо, безглузду) працю проаналізувати, що, власне кажучи, хотіли* ***впарити*** *нам творці* («День», 01.07.2018). Сучасні видання надають перевагу сленгізму *впарювати* із значенням «переконувати в чомусь малоймовірному, прибріхувати».

Стрімке, постійне оновлення та прискорення – основні характеристики сьогодення, яким живе українська молодь. Науково-технічний прогрес сприяє тому, що спілкування стає динамічнішим, стимулює зміни соціальних зв'язків і форм комунікації. У сучасній молодіжній культурі наявний пласт інновацій, які кардинально змінюють культурні традиції та норми в різних

сферах життя. Сучасні інформаційні технології постійно розширюють межі комунікації, а молодь «зависає» в чатах (англ. *chat* – балаканина) і таким чином розширює коло співрозмовників. Прикметно, що в мові сучасної публіцистики активно вживають сленгізми на позначення технічних, електронних засобів комунікації та комунікації через Internet: *постити, чатитися, меседж, мобіла, лайкати, тролити* та ін. Варто зазначити, що в останні десятиріччя активізувалися сленгізми, які віддзеркалюють нові реаліїї сьогодення та імітують мову англомовного суспільства. Значне питоме місце англіцизми займають у тематичній групі сленгових одиниць «Мовлення».

Інформативність, наявність більш чи менш важливих фактів, зазвичай не маркуються в сленговій комунікації. Сленгізм *постити,* що значить «писати листи електронною поштою» [ССУС 2006, с. 247], підкреслює прагнення до новизни і засвідчує розхитування лексико-стилістичних норм у публіцистиці. Нестандартне мислення молоді в поєднанні з прагненням до новизни виявляється не тільки в усному мовленні, але знаходить відображення в мові засобів масової комунікації, напр.: *Уорд каже, що її агент був незадоволений, коли вона почала* ***постити*** *еротичні знімки в Instagram, тому вона почала зніматися в порно, пояснивши це бажанням бути собою* («Газета по-українськи», 16.12.2019); *Багато знаменитостей люблять хвалитися своєю природною красою і привабливістю, тому останнім часом серед них стало популярним* ***постити*** *в соцмережах фотографії, на яких зображені без макіяжу* («Газета по-українськи», 17.07.2019); *Власники бізнесів будуть не просто традиційно* ***постити*** *фото продукції, але і використовувати Stories, а також такі інструменти як, наприклад, опитування* («Газета по-українськи», 18.12.2019). Варто зауважити, що використання аналізованої лексеми надає публіцистичним контекстам ознак розмовності, невимушеності, психологічної та мовної розкутості.

Л. О. Ставицька наголошувала, що молодіжний сленг «<…> можна розглядати і як лінгвістичний відповідник моди, і як модний атрибут молодіжного середовища в ракурсі новизни, привабливости і здатности швидко завойовувати популярність у межах певного соціюму» [Ставицька 2005, с. 191]. Тож зосереджуючи увагу на реаліях світу молодих, журналісти активно використовують сленгізм *месидж/меседж* – «повідомлення» [ССУС 2006, с. 193], напр.: ***Меседж*** *«Весна прийде – саджати будемо» був донесений керівникам 2 антикорупційних інституцій* («Газета по-українськи», 04.06.2019); *З їх допомогою можна замаскувати своє обличчя і відправити веселий* ***меседж*** *через додаток «Повідомлення» або вести діалог в FaceTime* («Газета по-українськи», 27.06.2018). Використання цього сленгізму, на нашу думку, спричинено впливом молодіжної культури, продиктовано модою на іноземні слова, а також свідчить про оновлення лексичного складу української мови.

Одним із завдань засобів масової комунікації є спілкування з молодіжною аудиторією доступною їй мовою, що сприяє використанню сленгової лексики. Характеризуючи вербальну нестримність сучасних політиків, журналісти використовують дієслівний сленгізм *чатитись* – «спілкуватись у чаті» [ССУС 2006, с. 324], напр.: *Зокрема, публікації про народного обранця, який домовлявся про зустріч із повією по телефону, вийшли в німецьких, австрійських, британських виданнях. «Український депутат* ***чатився*** *в парламенті з повією», – із таким заголовком вийшла стаття про «слугу народу» в Welt* («Obozrevatel», 01.11.2019); *Новообрані парламентарі складали присягу, селфилися,* ***чатилися*** *з друзями, досліджували буфет та навіть встигли проголосувати за невідкладні питання* («Opinion», 31.08.2019).

Сленгова лексема *селфі*, пов’язана з темою невербального спілкування, має значення «самофотографування, знімок, зроблений у такий спосіб», не зафіксована словниками, проте надзвичайно популярна в усьому світі, а з 2014 року потрапила до арсеналу «модних слів» сучасної молоді.

Популярність *селфі* знайшла відображення і в мові засобів масової комунікації, реалізовуючися через дієслово *селфитися*, напр.: *Я навіть за те, щоб вони* ***селфилися*** *перед тим, як врізатися в стовп (як дві сестри на тій таки Харківщині у червні*) («Укрінформ», 20.10.2017); *Ще одним сюрпризом для мене стало, що опісля артисти вийшли у хол, спілкувались із глядачами, фотографувалися,* ***селфилися*** *і дарували свої незрівняні усмішки* («Zik», 31.03.2018); *Городяни й туристи в центрі міста охоче* ***селфилися*** *з молодими людьми в плавках і висловлювали захоплення статурою спортсменів* («Кореспондент», 21.06.2019).

Ознакою належності до молодіжного середовища є використання в мові сучасної публіцистики сленгових дієслів *лайкати* і *тролити*, що позначають процеси спілкування і комунікації молоді та не зафіксовані словниками сучасного сленгу, адже практика сленгового слововживання в публіцистичних текстах «завжди виявляється на крок попереду найсучаснішого словника відповідної лексики» [Ставицька 2005, с. 279]. Сленгізм *лайкати* має значення «відмічати публікацію у соціальній мережі «лайком» чи іншою (переважно позитивною) позначкою» й активно функціонує в сучасній онлайн-комунікації, напр.: *Посадовцям Чернівецької ОДА роздали інструкції для Facebook: не забувати «чекінитися» і думати, що* ***лайкати*** («7 днів», 30.01.2018); *Це означає, що 73 тисячі людей за останні 6 днів якось взаємодіяли зі сторінкою –* ***лайкали****, коментували, поширювали контент тощо* («Тиждень», 28.11.2015).

Сленгове дієслово *тролити* має значення «розміщення в інтернеті провокаційних повідомлень із метою викликати конфлікт між учасниками процесу спілкування, образи, марнослів'я». Аналізований сленгізм створює негативну атмосферу всього повідомлення і має потужні образні засоби, напр.: *Різна влада була в Україні, але, щоб так безсоромно куражитись,* ***тролити*** *власний народ, насміхатися, вивищуватись і не відчувати під ногами землю* («Високий Замок», 05.08.2019); *Росія* ***тролить*** *Зеленського за його дилетантизм* («Високий Замок», 22.08.2019); *Звинувачений*

в отриманні хабара в розмірі 2 млн. доларів міністр економрозвитку РФ Олексій Улюкаєв не боявся сперечатися з президентом Росії Володимиром Путіним і навіть його ***тролити*** («TSN.ua», 15.11.2016). Аналізовані лексеми створюють враження неповторності, незвичайності та нестандартності для читацької аудиторії, що приваблює увагу до публікацій суспільно-політичної тематики. Також виникає ефект контрасту під час використання запозичених слів поряд з українськими лексемами.

Отже, зафіксований нами фактичний матеріал переконливо доводить, що в мові сучасної преси актуалізуються сленгові одиниці тематичної групи «Мовлення». Публіцистичні тексти виконують кілька функцій: фіксують найновіші мовні явища, популяризують, а іноді й створюють їх.

2.4.2. Тематична група «Емоції, бажання, психічні стани»

Сленг надзвичайно швидко поширюється в мові сучасних засобів масової комунікації. У багатьох матеріалах, переважно про життя молоді, її смаки, зацікавлення, кумирів, молодіжну моду, різною мірою сконцентровані сленгові одиниці. Засоби масової комунікації – потужне джерело сленгу, вони відбивають стан мови й культури, що швидко розвивається та змінюється, а також репрезентують більш повну перспективу молодіжного сленгу, за якою можна визначити стан мови.

Прагнення до неповторності стилю примушує журналістів шукати неусталені способи підвищення експресивності дописів, тому цілеспрямоване порушення лексико-стилістичних норм стає виразною ознакою манери мовної поведінки сучасних авторів, які вибудовують матеріал, щоб ненормативність певного текстового фрагменту була емоційним центром публікації.

На сучасному етапі теоретичне обґрунтування аспектів молодіжного сленгу здійснено Л. О. Ставицькою, стан розвитку окремих соціолектів

розглянуто в працях К. Л. Бондаренко (лінгвокультурні особливості українського та англійського сленгу) [Бондаренко 2007], Л. А. Карпець (спортивний жаргон) [Карпець 2006], С. А. Мартос (функціонування молодіжного сленгу в міській комунікації) [Мартос 2006], Т. М. Миколенко (міський сленг) [Миколенко 2006], Н. О. Шовгун (молодіжний сленг у мовленнєвій діяльності малих соціальних груп) [Шовгун 2000], І. І. Щур (український комп'ютерний сленг) [Щур 2006] та ін.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що проблема лексики тематичної групи «Емоції, бажання, психічні стани» як складника сленгу, зокрема її функціональний, структурно-стилістичний аспекти на сучасному етапі недостатньо вивчена, що зумовлює актуальність нашого дослідження.

Погоджуємося з Л. О. Ставицькою про те, що «позитивні емоції в тезаурусі молоді насамперед пов'язані з задоволенням, насолодою, ейфорією, таким активним відпочинком, який дозволяє забути реальність. Відповідно негативно оцінюється те, що псує задоволення, і людина, яка псує задоволення» [Ставицька 2005, с. 201].

Актуальність вивчення сленгізмів тематичної групи «Емоції, бажання, психічні стани» зумовлена необхідністю постійного дослідження лексичного рівня мови як засобу вираження змін, що відбуваються в суспільному житті, стосунках між людьми та ставленні до предметів і явищ. Ефективна дія на адресата засобами масової комунікації передбачає обов'язкове звернення до емоційної сфери. А. С. Стадній слушно зазначає, що «…емотивні конотації репрезентують лінгвістичний аспект категорії емоційності. Вони є кодованим вираженням складних психофізіологічних процесів, пов'язаних з духовним станом людини, ставленням до адресата, предметом мовлення, ситуацією спілкування. Емотивність, яка за допомогою образного стимулу створює мотив для переживання, є вершиною у структурі експресивно-оцінного значення» [Стадній 2011, с. 14].

Тематична група сленгових лексем «Емоції, бажання, психічні стани» містить окремі підгрупи, має певні диференційні та стильові ознаки. У її

складі виокремлюємо такі підгрупи: байдуже/небайдуже ставлення до реальних подій чи явищ; благополуччя/неблагополуччя; позитивні й негативні емоції.

У публікаціях, де потрібно сказати про байдуже/небайдуже ставлення до реальних подій чи явищ часто використовують сленгізми: *до лампочки, фіолетово, болт забити, пофіг, пофігізм, ковбасити, морозити, плющити*.

У текстах засобів масової комунікації часто функціонує сленгова словосполука *до лампочки*, що відповідними словниками зафіксована зі значенням «однаково, байдуже» [ССУС 2006, с. 178], напр.: *Нам* ***до лампочки*** *в кого ліхтарі на балансі* («Главком», 26.03.2019); «*Немає жодного оголошення про заборону… Адміністрації пляжу все* ***до лампочки***», *– прокоментував інцидент один зі свідків* («Високий Замок», 02.08.2018); *Багатьом з нас багато що –* ***«до лампочки»****: якщо воно не моє, то мене воно і не обходить* («Високий Замок», 16.03.2015); *Але чоловічому голосу на іншому кінці дроту було* ***до лампочки****, хто, де і що збрехав під прикриттям МОНу, – каже пан Сергій* («Високий Замок», 07.09.2018*); Загибель кіборгів – нікого не цікавить. Справа «Торнадо» – усім* ***до лампочки*** («Газета по-українськи», 28.02.2019).

Отже, автори публікацій за допомогою сленгової словосполуки *до лампочки* більш точно та повно виражають думки, почуття, оцінюють події. Аналізований сленгізм підсилює емоційно-експресивну виразність контекстів й допомагає зекономити мовні засоби.

Порушуючи закони нормативної комунікації журналісти використовують у сучасній публіцистиці сленгове словосполучення *болт забити* зі значенням «ігнорувати, нехтувати» [ССУС 2006, с. 64], напр.: *Проаналізувавши пропозиції Міхєєва, Соловйов вніс до них технологічні корективи і запропонував «****болт забити****, а прилад покласти»* («День», 30.07.2017); *Розпустити слідчих.* ***Забити болт****. Лишити як є. Скинути нарешті з себе цей чужий гештальт і забути як страшний сон* («Українська правда», 03.02.2019).

Відзначаємо процес асиміляції кримінального жаргонізму *фіга*, у результаті чого нейтралізувалися кримінальні семантичні ознаки лексеми. Сленгізм *пофіг* не зафіксований словниками, проте активно функціонує в мові сучасної публіцистики, напр.: *«Але, даруйте за вислів, мені не* ***пофіг*** *і українці, і ця країна», – підкреслив Клімкін* («Україна молода», 26.06.2019). У контексті аналізована сленгова одиниця порушує стилістичні норми сполучуваності лексем: нейтральні лексеми *українці, країна* поєднуються зі сленгізмом *пофіг*.

Спостерігаємо активне використання сленгізму *пофіг* і для негативної характеристики подій, пов'язаних із військовою тематикою, напр.: *Воїнів і далі совають у військову прокуратуру Луцького гарнізону. Майже всім далі* ***пофіг*** («Україна молода», 16.12.2015); *Вони як вскочили, у хід пішло все: гранати, крупнокаліберний кулемет і ще незрозуміло що. Їм* ***пофіг*** *усе було* («Україна молода», 01.12.2015). За допомогою сленгізму *пофіг* журналісти критикують сучасні суспільно-політичні реалії та виражають авторську позицію.

Вживаючи у публіцистичних текстах сленгізм *пофігізм*, що має значення «байдужість, інертність» [ССУС 2006, с. 248], автори публікацій виражають соціальну оцінку та формують негативну тональність тексту, напр.: *Та особливістю українця є вроджене прагнення комфорту і природний* ***пофігізм*** («Газета по-українськи», 24.08.2019); *У нас з фемінізмом все нормально, але нашим жінкам бракує широти душі і* ***пофігізму*** *– рокенрольних рис і ще цілком жіночних співчуття, щирості* («Газета по-українськи», 24.08.2019); *Зараз немає тої суміші травмованості і* ***пофігізму*** («Газета по-українськи», 19.05.2017).

Сленгізм *ковбаситись* зафіксований із двома значеннями: «1. Дуже активно розважатись, дурачитись. 2. Веселитись у компанії» [ССУС 2006, с. 164]. Він активно функціонує в текстах політичної тематики, напр.: *Росія вперше перебуває в Європі під такою ганьбою – 4 роки вони під санкціями ЄС і 4 роки вони намагаються повернутися в ПАРЄ на своїх умовах, не*

*виконавши жодної резолюції ПАРЄ, ухвалених у відповідь на агресію Росії проти України і їх просто «**ковбасить**», просто бісить це* («Zik»,25.10.2018); *Але ведучий «зіпсував пісню», поставивши їй пряме запитання про Крим. І тут дівчину почало **ковбасити*** («День», 23.06.2017). *Але треба зрозуміти, чого прагне Росія. Її нтерес полягає в тому, щоб в Україні була постійна нестабільність, щоб країну «**ковбасило***» («Високий Замок», 07.02.2019). Контексти з використанням сленгової лексеми *ковбаситись* набувають іронічного відтінку, емоційного забарвлення і виражають авторську насмішку.

У мові сучасної публіцистики часто функціонує сленгізм *морозитися*, зафіксований із значенням «дратувати, сердити когось дурною поведінкою, розмовами; набридати» [ССУС 2006, с. 197], напр.: *Спочатку брав трубку через раз, потім почав **морозитися**, – каже Марина* («Газета по-українськи», 15.03.2019); *Копи можуть **морозитися**, але прийняти не мають права* («Газета по-українськи», 20.04.2018); *Батьки повинні, так би мовити, «**морозитись**», говорячи про те, що Дід Мороз приносить подарунки лише тим, хто у нього вірить* («Газета по-українськи», 22.12.2017). Пейоративну оцінність контекстів підсилюють стилістично зниженою лексемою *морозитися*, за допомогою якої негативно оцінюють конкретних осіб.

Сленгова лексема *плющити* зафіксована в таких значеннях: «1. Розривати від сміху. 2. Дуже сильна дія наркотику. 3. Неприємні відчуття тиску головного болю, запаморочення» [ССУС 2006, с. 239], напр.: *Їх починає «**плющити**» від вакууму поваги й уваги до них* («Газета по-українськи», 10.07.2014); *Можна пограти з відчуттями, але «**плющити**», як дехто очікує, не буде, – пояснює Сергій* («Газета по-українськи», 08.07.2014). У контекстах сленгізм реалізує значення «дуже сильна дія наркотику», а негативна експресія спрямована на формування негативних емоцій у читача.

На сторінках сучасної публіцистики досить часто використовують сленгові одиниці, що позначають благополуччя/неблагополуччя суспільства, різні вияви негативного стану справ у державі. Пейоративні оцінки входять в семантику лексем, що характеризують становище людей у сучасному світі.

Найбільшого вияву негативнооцінності набувають сленгізми на позначення переляку, страху: *мандраж, включити задню, спустити на гальмах* та ін.

У текстах політичної тематики журналісти використовують сленгізм *мандраж*, що має значення «страх» [ССУС 2006, с. 198], напр.: *Люди, які можуть викласти російському держканалу свої вимоги за написаною цим же держканалом шпаргалкою, але у яких починається панічний* ***мандраж*** *від пропозиції викласти ці ж вимоги комусь, крім держканалу* («УНІАН», 19.02.2014); *Українську Конституцію вже стільки оперували й препарували, що від самої лише згадки про чергове втручання в Основний закон у багатьох* ***мандраж*** *почався* («Високий Замок», 09.07.2015). Сленгізм має виражену негативну експресію та підкреслює авторську позицію до описуваних подій. Фіксуємо його і в контекстах спортивної тематики, напр.: *Мені допомагають тренери Орест Скобельський та Андрій Стадник. Подовгу розмовляють зі мною, «присипляють» мій* ***мандраж (***«Високий Замок», 18.03.2016).

Активний характер у мові сучасних масмедіа належить сленговому словосполученню *спустити на гальмах*, що має значення «свідомо затягувати розв'язання проблеми, яка потребує вирішення, з метою уникнення її вирішення» напр.: *Transparency закликає не* ***спустити на гальмах*** *напад на херсонську чиновницю* («Укрінформ», 31.07.2018); *Гучну ДТП за участю Лілії Сопельник можуть* ***спустити на гальма*** («Газета по-українськи», 11.12.2019); *Уряд* ***спускає на гальмах*** *податкову реформу* («Zik», 12.08.2014).

На позначення *позитивних і негативних емоцій* у текстах суспільно-політичного характеру, позначення стану людини, яка переживає негативні емоції, часто вживають лексеми *кіпіш, конати*.

Сленгізм *кіпіш* зафіксований зі значенням «сильне збудження, хвилювання, метушня» [ССУС 2006, с. 160], напр.: *Ми* ***кіпіш*** *влаштуємо на увесь світ, каже заступник голови Спілки кінематографістів Сергій Тримбач, 68 років* («Газета по-українськи», 14.05.2019); *Для чого весь цей* ***кіпіш*** *в 4 школі? А для того, щоб зняти перший дзвоник у школах Новоросії!!!* («Газета по-українськи», 01.09.2014). У контекстах або за певної ситуації мовлення сленгізм *кіпіш* порушує лексико-стилістичні норми публіцистичного тексту.

Фіксуємо також сленгову лексему *конати* – «помирати» [ССУС 2006, с. 167], напр.: *Я вже зрозумів, що два роки прийдеться нам страждати, мучатися і* ***конати*** *від цієї влади, – каже високий чоловік із чорними вусами у приміщенні Житлово-ремонтної експлуаційної організації у Дніпровському районі, що на лівому березі Києва* («Газета по-українськи», 16.07.2014). В останньому прикладі сленгізм *конати* набуває різко негативного характеру.

До джерел формування сленгу, поряд з іншими, належать слова літературної мови, які набувають іронічного значення в розмовному мовленні та мові засобів масової комунікації. Ілюстрацією цього є лексема *мажорний*, яка зафіксована «Словником української мови» з такими значеннями: «1. Стосується до мажору; 2. Бадьорий, радісний» [СУМ, IV, с. 594]. Спостерігаємо семантичну модифікацію літературного слова, що засвідчує семантичну дифузність сленгових одиниць. У публіцистичних текстах на тему політики часто фіксуємо сленгізм *мажорний*, що має значення «заможний, успішний» [ССУС 2006, с. 186], напр.: *Політика стає менш* ***мажорною****, мандат дає менше привілеїв* («Газета по-українськи», 04.09.2019); *Це* ***мажорне*** *опудало кличе мене до суду, захищати свою репутацію, – написав бізнесмен на своїй сторінці в соцмережі* («Газета по-

українськи», 30.03.2019); *Тепер агробарони та програмісти основні покупці квартир у* ***мажорних*** *київських новобудовах, а не прокурори та посіпаки Януковича* («Газета по-українськи», 24.07.2018).

Для номінацій на позначення радості, благополуччя, задоволення, позитивного ставлення до чого-небудь та позначення стану людини, яка переживає позитивні емоції в публіцистичних текстах часто використовують лексеми *офігенно, прикольно, ржака.* Здебільшого їм притаманна меліоративна експресивність та оцінне значення. Як слушно зауважує Л. О. Ставицька, «…ненормальна поведінка в аспекті недотримання загальноприйнятих норм як незалежности, розкутости мотивує появу менш уїдливих і образливих номінацій» [Ставицька 2005, с. 203].

З метою впливу на читача в мові засобів масової комунікації використано сленгізм *офігенний* – «дуже гарний» [ССУС 2006, с. 218], напр.: *У нього може бути* ***офігенна*** *аудиторія в соцмережах* («Газета по-українськи», 12.11.2019); *У цих чуваків є ще одна* ***офігенна*** *здатність обіцяти і не виконувати* («Газета по-українськи», 30.10.2019); *Під виглядом смачної перемоги він знімає з путлєра зашморг і робить собі* ***офігенний*** *піар!* («Газета по-українськи», 01.10.2019).

Сленгова лексема *прикол*, що в жаргоні має значення «жарт, смішний випадок», семантично дублює поширену в сленговій комунікації одиницю, типологічно спільну з кримінальним жаргонізмом. Для позитивної тональності публіцистичних контекстів журналісти використовують прислівник-сленгізм *прикольно*, що має значення «гарно, влучно» [ССУС 2006, с. 251], напр.: *Розказала нам, що тут* ***прикольно****, тому приїжджайте* («Газета по-українськи», 21.11.2019); ***Прикольно*** *зустріти людину, яка 2014 намагалась мене та моїх друзів вбити та перетворити мою домівку на діру як ДНР* («Газета по-українськи», 29.10.2019); *Дуже* ***прикольно****, що природа інтегрована в цей район* («Газета по-українськи», 28.08.19).

Для передавання позитивних емоцій героїв у сучасних публіцистичних текстах журналісти використовують сленгізм *ржака*. Його утворено

за допомогою суфікса ***-ак-(а)***, який продуктивний у розмовному мовленні, зокрема в стилістично знижених лексемах. У відповідних лексикографічних джерелах жаргонізм *ржака* зафіксований зі значенням «регіт» [ССУС 2006, с. 262], напр.: *Ну реально,* ***ржака****. Ульот* («Газета по-українськи», 04.01.2016); *Так от, коли рибачки лайкають мої рибні фотки, а потім ще обговорюють їх – я просто вмираю від* ***ржаки*** («Газета по-українськи», 16.01.2013).

Зазначимо, що не завжди функціонування сленгових одиниць має негативний вплив на читача. Позитивного маркування набувають тексти з використанням сленгових лексем, що виражають емоції. Зазвичай вони передають захоплення, захват, повагу, здивування: *класний/класно, крутизна, респект, прикол, круто* та ін.

З метою впливу на молоду аудиторію автори публікацій використовують прислівник-сленгізм *класно* – «гарно» [ССУС 2006, с. 161], напр.: «***Класно****, коли все тільки разом.* ***Класно****, коли виходить.* ***Класно****, коли так солодко і* ***класно****, коли одне на двох кохання», – підписала Настя світлину* («Голос України», 04.11.2019). Українські журналісти активно послуговуються й прикметником-сленгізмом *класний*, який також значить «гарний, добротний, високого рівня», напр.: *Знаємо, куди звернутися, коли потрібен буде* ***класний*** *сценарій і гарні актори* («Голос України», 25.10.2019); *Не проґавте можливості придбати* ***класну*** *техніку за низькою ціною* («Голос України», 25.10.2019).

Іменник *крутизна* зафіксований зі значенням «показна авторитетність, впливовість, фінансова респектабельність» [ССУС 2006, с. 173], напр.: *І щоб відчути цю* ***крутизну****, їм потрібно побувати у такому середовищі* («Газета по-українськи», 10.09.2019); *Пропонуємо вам добірку справжніх майстрів старої школи стилю і* ***крутизни*** («Газета по-українськи», 27.06.2014); *Хотів показати свою* ***крутизну****. Закурив і закашлявся, потекли сльози. Наталка довго сміялася. Разом ми вже 10 років* («Газета по-українськи», 07.08.2014).

У аналізованих контекстах спостерігаємо іронічно-глузливу тональність, завдяки використанню сленгової лексеми.

Не менш виразний в мові засобів масової комунікації сленгізм-прислівник *круто* – «добре, престижно, вражаюче» [ССУС 2006, с. 173], напр.: *Коли Винничук написав «Житіє гаремноє» з купою еротичних сцен, це було* ***круто»*** («Газета по-українськи», 05.11.2019); ***Круто****, коли береш безпорідну тварину або рятуєш з вулиці* («Газета по-українськи», 22.10.2019).

Суперечить мовним і жанровим нормам сленгізм *прикол*, зафіксований словниками із декількома значеннями: «1. Смішна ситуація, жарт, розіграш; 2. Щось незвичне, вражаюче; 3. Звичка, особливість, прикметна ознака; 4. Новина, цікавинка. 5. Цікава річ, бажаний об'єкт» [ССУС 2006, с. 251], напр.: *Та хіба такий* ***прикол*** *спеціально придумаєш?* («Газета по-українськи», 26.11.2019); *Завжди життєрадісний, на своїх* ***приколах*** («Газета по-українськи», 01.06.2019); *От довго тримали Хачеріді з усіма його* ***приколами*** *і нестабільністю, але як тільки відпустили безкоштовно, одразу розкрився Бурда на мою думку, найкращий гравець «Динамо» у сезоні* («Газета по-українськи», 09.11.2018).

2.4.3. Тематична група «Поведінка»

Питання про вплив мови на життя суспільства, його роль у формуванні світосприйняття сучасного читача є надзвичайно актуальними для лінгвістів. У сучасному суспільстві мова перестала бути тільки засобом спілкування, вона стала інструментом впливу, переконання й маніпуляцій. Отже, мова створює реальність, а сферу застосування мови, тематику та мету висловлення визначають істотні характеристики публіцистичного стилю та його основні стилетворчі ознаки.

Мова засобів масової комунікації характеризується функціональним динамізмом – використанням в офіційних сферах лексичних одиниць, що перебувають на периферії літературної мови і навіть за її межами. Сфери

комунікації, що раніше використовували тільки кодифіковану літературну мову, активно поповнюються субстандартними елементами. Найширше лексична динаміка виявляється в усному середовищі, а однією з груп лексики в ньому є сленг. Свого часу Л. О. Ставицька слушно зазначала: «Молодіжний сленг з-поміж інших соціальних страт є чи не найскладнішою мовною структурою, оскільки він синтезує всі інші страти з неодмінною печаттю групової, індивідуальної мовотворчості та «вікового мовного» смаку» [Ставицька 2005, с. 190].

За визначенням П. М. Грабового: «Український молодіжний сленг – це субстандартна підсистема мови, що складається з лексико-фразеологічних одиниць, які не входять до складу літературної мови і функціонують у невимушеному спілкуванні серед молоді. Він виступає засобом репрезентації дійсності та вираження ставлення до неї представників цієї демографічної групи» [Грабовий 2010, с. 11]. Проблема функціонування сленгу важлива з лексичного погляду, однак нині вона маловивчена й суперечлива, потребує докладного розгляду, хоча науковці торкалися окремих її аспектів, приділяючи увагу лексичним пластам сленгової комунікації.

В українських засобах масової комунікації досить часто фіксуємо сленгові одиниці, що називають, оцінюють і характеризують поведінку, дії, вчинки людини. Фіксуємо переважно «…номінації осіб за ознакою агресивної, жорстокої, зухвалої поведінки. Прикметним є той факт, що ця ознака фігурує не тільки у номінаціях представників тих соціюмів, що за своєю природою є агресивними, а й у назвах інших, мирних за своєю природою соціюмів» [Ставицька 2005, с. 203].

Тематична група «Поведінка» належить до найчисельніших за кількістю сленгових лексем. У складі цієї тематичної групи виокремлюємо такі підгрупи: назви бійок та дій в ситуації агресії; взаємини між людьми, стосунки, стратегії і тактики поведінки; назви помилкових і неправильних

дій; назви осіб, які мають неадекватну поведінку; назви неадекватної поведінки.

1. **Назви бійок та дій в ситуації агресії.** Сленгові одиниці цієї тематичної підгрупи містять пейоративну оцінку та позначають жорстокість, бездуховність, злість, скупість, нахабство, користолюбство та аморальність у текстах сучасної публіцистики.

Сленгізм *завалити* в словниковій статті зафіксований зі значенням «убивати» [ССУС 2006, с. 130]. У мові засобів масової комунікації сленгову одиницю фіксуємо в текстах суспільно-політичної тематики, саме вона надає їм негативної оцінки, напр.*: Закінчилася атестація прокурорів. Закінчилася звільненням прокурорів у справі Кернеса. Всі радісно потиснули один одному руки і, одночасно,* ***завалили*** *справу* («Рубрика», 22.12.2019); *Комітет не поспішав, одним відмовляв, а з іншими загравав, але шукав компроміс, щоби проект не* ***завалили*** *в сесійній залі* («Детектор медіа», 08.02.2018). Отже, сленгізм функціонує в значенні «зрадити, умисно не виконати якусь справу».

Подекуди такі сленгізми характеризують події, що представлені меншою кількістю лексем з явною перевагою негативно маркованих одиниць, наприклад, *кантуватись*: «1. Мати справу з кимось, спілкуватися. 2. Відпочивати, витрачати час на розваги. 3. Витрачати час на виконання певної роботи» [ССУС 2006, с. 156]. У засобах масової комунікації сленгізм фіксуємо зі значенням «витрачати час на виконання певної роботи», напр.: *Тепер служитель Феміди був невблаганним і відправив на 6 років* ***кантуватися*** *на нарах* («Судова влада України», 20.11.2017). Використання цього сленгізму надає публіцистичним текстам виразної негативної оцінки.

Розмовне та стилістично зневажливе забарвлення має сленгова одиниця *вирубати*, зафіксована з такими значеннями: «1. Виводити з ладу. 2. Сильно вдаряти, щоб людина знепритомніла. 3. Вимикати» [ССУС 2006, с. 78]. Журналісти використовують сленгізм *вирубати* у значенні «виводити з ладу» чи «сильно вдаряти», напр.: *Газпрому через супутник «****вирубили****» імпортну техніку* («Українська правда», 15.10.2019); *На Росії фанати «****вирубили****»*

спецпризначенця з ОМОНу («Depo ua», 04.08.2019). Сленгова одиниця надає текстам розмовності, невимушеності та негативного маркування.

Нейтральна лексема літературної мови *наїжджати* в сленговій комунікації має значення «звинувачувати у чомусь, ображати» [ССУС 2006, с. 204]. Найчастіше в сучасній публіцистиці вона функціонує в сполученні з нейтральною лексикою, що надає текстам іронічного забарвлення, напр.: *Зеленський «**наїхав**» на українські ЗМІ із власниками з ЄС* («Новинарня», 10.10.2019); *Депутати Херсонської міської ради «**наїхали**» на ЗМІ* («ПІК», 15.05.2018); *Скільки тобі ще грошей треба – у Мережі **наїхали** на Ляшка* («Преса України», 21.12.2019); *За словами Саакяна, три дні тому на його родичів «**наїхали**» ці бандити і вимагали грошей* («Тиждень», 25.08.2017).

Лексеми цієї тематичної підгрупи представлені також сленгізмом *махач,* що не зафіксований словниками субстандартної лексики, проте характеризується частотним уживанням у мові публіцистики зі значенням «бійка», напр.: *У Словачинні відбулася масштабна бійка між українцями та ромами. Під час «**махача**» в хід йшли навіть лопати і ломи. Є постраждалі* («Znaj.ua», 12.11.2019); *Топ-5 наепічніших **махачів** у Раді-2019: як слуги народу тренували кулаки* («Znaj.ua», 31.12.2019); *І коли з'ясувалося, що половина поправок з тих шалених 4000 просто зникли з повістки, останні влаштували черговий **махач*** («Depo ua», 20.12.2019); *Такого **махача** Рада давно не бачила!: чоловіки з чубами і у вишиванках побилися у ВР* («Радіотрек», 11.12.2019). Ознак розмовності та стилістичної зниженості сленгізму *махач* надає суфікс ***-ач-,*** що активно функціонує в усному розмовному мовленні. Найбільшого негативно-оцінного вияву сленгізм набуває в суспільно-політичних темах на позначення бійки, має негативну конотацію, а також передає несхвальну оцінку подій, які відбуваються в державі.

2. Взаємини між людьми, стосунки, стратегії і тактики поведінки. Чимала кількість сленгових одиниць, що функціонують у мові засобів масової комунікації, характеризують такі якості людей та їх вчинки,

як егоїзм, нетерпимість, свавілля, безчинства – одним словом, те, що протиставляє індивіда суспільному оточенню. Намагаючись реально передати стосунки між людьми, журналісти використовують сленгізми *облом, підлянка, підстава протупити, прогнутися, динамити* на інші. Молодь охоче реагує на табуйовану лексику, засвоюючи її, проте ця лексика вже пройшла через інші соціальні прошарки (інтержаргон), зазнавши семантичних трансформацій. Це вже не кримінальний жаргонізм у питомому значенні цього слова, оскільки його носії живуть в іншому соціально-психологічногму вимірі, а смислові трансформації можуть змінити слово до невпізнанності, але соціальне походження й початкова семантика, зафіксована в лексикографічних виданнях, примушує говорити про розширене, модифіковане вживання кримінального жаргону. Ілюстрацією цього процесу є кримінальний жаргонізм *обламатися*, який у трансформованому вигляді з новими семантично-експресивними ознаками функціонує в сленгу та мові засобів масової комунікації. Сленгова одиниця *облом* зафіксована із значенням «лінощі, небажання щось робити» [ССУС 2006, с. 215], напр.: *А тут стався такий* ***облом****. Це зачіпало його самиче самолюбство* («Українська правда», 20.07.2019); *У партії Зеленського назвали союзників і конкурентів. Для багатьох бажаючих –* ***облом*** («БукІнфо», 14.06.2019). Л. О. Ставицька наголошує на тотальному односпрямованому рухові *кримінальний жаргон – молодіжний сленг* [Ставицька 2005, с. 213]. Як бачимо, у публіцистичних контекстах сленгізм реалізує значення «невдача, руйнування планів», що негативно оцінює описувані події.

Сленгова лексема *підлянка* не зафіксована відповідними словниковими дефініціями, проте її часто вживають у значенні «щось негарне, підле, дріб'язкове», напр.: *На думку експертів подібна «****підлянка****» могла бути влаштована Данилюком аби помститися генпрокурору Юрію Луценку, який ще наприкінці минулого року вимагав відставки міністра у зв'язку з нібито несплатою ним податків у розмірі 700 тисяч гривень* («Depo.ua»,

23.05.2018); *Поки всі чекали «**підлянки**» від Кремля десь у Прибалтиці чи Одесі, президент Росії Володимир Путін піде іншим, щоправда, простим і витонченим шляхом, і окупує Білорусь* («Газета по-українськи», 25.01.2017); *Кінець субсидіям: чиновники підсунули українцям нову **підлянку*** («Znaj. ua», 18.05.2018). Автори публікацій використовують сленгізм у дописах суспільно-політичної тематики, за його допомогою підкреслюють негативну суспільну оцінку подій та ставлення до них громадян.

Сленгізм *підстава* означає «підлість і неприємну ситуацію» [ССУС 2006, с. 235]. Активізацію цієї лексеми простежуємо в період виборів та боротьби за владу, напр.: *Автор статті «**Підстава**» стверджує, що Зеленського просто підставили, коли запросили на брифінг освітити своєю присутністю попереднє торжество справедливості* («Радіо Свобода», 23.12.2019); *Садовий: «Поради Тимошенко не виконувати рішення КСУ – це авантюризм чи **підстава**»* («www.5ua», 25.12.2019). Серед сленгових одиниць активно функціонує похідна дієслівна номінація *підставити*, пор.: *Голова МЗС Арсен Аваков та генеральний прокурор Руслан Рябошапка **підставили** президента України Володимира Зеленського тим, що дали йому виступити на брифінгу щодо справи вбивства Павла Шеремета* («www.5ua», 25.12.2019); *За неофіційною інформацією, яку вдалося з'ясувати молдовським журналістам, Сторожука **підставили**, бо хтось дуже хотів посісти його місце. Кажуть, дипломату викликали двох повій, а потім ті написали на нього заяву до поліції про зґвалтування* («Високий Замок», 07.02.2020).

У деяких публікаціях натрапляємо на сленгову одиницю *протупити*, що має два значення: «1. Зробити дурницю. 2. Втратити шанс, проґавити» [ССУС 2006, с. 257], напр.: *Інакше немає сенсу працювати, можна все своє життя **протупити**, а так ви хоч отримаєте задоволення* («Газета по-українськи», 06.12.2019). У контексті сленгізм використовують із значенням «втратити шанс, проґавити», що надає тексту негативного маркування.

Такий самий високий експресивний ефект має сленгізм *продинамити*, трансформований із кримінального жаргону (*динамити* – обдурювати) і зафіксований у словнику сленгу з такими значеннями: «1. Обманювати, не робити обіцяне, ігнорувати. 2. Кинути хлопця, з яким дівчина дуже обнадійливо фліртувала. 3. Не з'явитися на призначену зустріч» [ССУС 2006, с. 255], напр.: *Без зайвих розпитувань він приходив на допомогу, а потім просто міг* ***продинамити*** *в найважливіший момент* («Газета по-українськи», 02.02.2018); *Підманула, підвела: міністр Криклій зібрав центральні ЗМІ в Одесі та* ***продинамив*** *зустріч* («Стопкор», 26.07.2020). Варто зазначити, що сленгові номінації, розширивши значення, постають у результаті словотворчих або словозмінних трансформацій одиниць кримінального жаргону.

Певні мовно-соціальні сфери пристосовують жаргонізми до власних прагматичних потреб комунікації. Саме з інтержаргону засвоює лексичну одиницю *балдіти* сучасна молодь. Лексема молодіжного сленгу семантично дублює поширену в інтержаргоні лексему, яка типологічно спільна із жаргонізмом наркоманів. Крім того, спостерігаємо нейтралізацію сем, пов'язаних із темою «наркотики». У процесі асиміляції жаргонізмів наркоманів про нейтралізацію негативних ознак можна говорити тільки в тому випадку, коли з декількох значень слова засвоюється те, що не пов'язане із кримінальною діяльністю.

Сленгові одиниці на позначення дій і станів у ситуації неробства й байдикування також часто використовують журналісти на сторінках сучасної публіцистики, вони презентовані сленгізмом *балдіти*, зафіксованим зі значенням «отримувати насолоду» [СУС 2006, с. 53], напр.: *Для мене це означає, що він живе, продовжує жити у своїх роботах, що ним захоплюються. Бо я знаю, який тато був крутий як художник – я пам'ятаю, як він* ***балдів****, коли двома-трьома мазками закінчував роботу і кликав: Юліко, йди, дивись, як вийшло!* («Укрінформ», 28.11.2019); *Уявляю, як* ***балділи*** *на Заході – Президент України закликає футбольних функціонерів забрати*

у Росії ЧС, в той час як віце-президента УЄФА (українець) робить все, щоби ЧС з футболу залишився у РФ («Вінницькі новини», 26.08.2016). Перехід кримінального жаргонізму *балдіти* до молодіжного сленгу супроводжується частковою або повною втратою кримінальних й тюремних соціосем, що надає контекстам глузливої або іронічної експресії. Ужитий у публіцистичних текстах сленгізм із позитивною семантикою на тлі нейтральної лексики створює ефект невимушеного, неофіційного, фамільярного спілкування. Автор статті розраховує привабити увагу читачів попри те, цікавить його запропоноване повідомлення, чи ні.

3. Підгрупа, що номінує **помилкові і неправильні дії** не надто чисельна, але досить активно функціонує в мові засобів масової комунікації. Сленгізм *лоханутися* семантично трансформований із кримінального жаргону (*лох*) і в модифікованому вигляді функціонує в молодіжному середовищі та засобах масової комунікації. Сленгова одиниця *лоханутися* зафіксована зі значеннями: «1. Бути обманутим. 2. Зробити дурницю» [ССУС 2006, с. 183], напр.: *Тепер в Україні глузують із президента Зеленського, який так хоче «Нормандського формату», що вчергове не* ***лоханувся*** *з прийняттям розграбованих кораблів, мало того – взагалі не згадує про ганебне для нас твердження росіян, що кораблі «передано на відповідальне зберігання» як речдоки, а тільки запевняє, що їх віддали «без жодних умов»* («Zik», 21.11.2019); *На думку Власенка, регіонали прорахувалися, коли 2010 року вносили зміни до Конституції: «Портнов явно* ***лоханувся****, коли восени 2010 року готував зміни до Конституції в цій частині»* («Еспресо» 09.01.2019); *Вдруге поспіль опоблоківці так «****лоханутися****» собі не дозволять* («Укрінформ», 23.12.2015). Аналізований сленгізм досить часто вживають не тільки журналісти, але й політики, депутати, державні службовці, що свідчить про тенденцію до стилістичної зниженості публіцистики, вульгаризації тощо.

Фіксуємо в мові публіцистики й метафоричну номінацію *спалювати*, що у відповідних словниках зафіксована зі значенням «викривати» [ССУС

2006, с. 278], напр.: *Після затяжної «кадрової» мовчанки, яку у «Зе!Команді» пояснювали тим, що передчасними анонсами не хочуть «**спалювати**» кандидатів і створювати їм проблеми, на сайті президента висипали цілу пачку указів про призначення* («Високий Замок», 22.05.2019). У мові українських масмедіа все більшого поширення набуває зворотне дієслово *спалитися*, що виражає дію, спрямовану на діяча, пор.: *Нардеп від «Слуги народу» Медяник **спалився** в Раді на «пікантній» переписці* («Zik», 16.10.2019); *Окупація Криму: четверо російських моряків «**спалилися**» через фотографії в мережі* («Високий Замок», 18.06.2019); *Вантажники з гонконгського аеропорту «**спалилися**» на зневажливому ставленні до багажу пасажирів* («Високий Замок», 02.10.2018). Сленгові лексеми *спалювати/спалитися* актуалізують експресивні можливості мови засобів масової комунікації.

Останнім часом активізувався сленгізм *звалювати,* що має значення: «1. Тікати. 2. Йти кудись. 3. Перекладати відповідальність на когось», напр.: *Не слід **звалювати** боротьбу за Крим лише на кримських татар* («Радіо Свобода», 19.05.2015); *У міліції знайшли на кого **звалити** побиття журналістів* («Українська правда», 10.06.2013); *Останнім часом у Росії я ходила тільки із закордонним паспортом. Закордонний паспорт і кілька євро. Щоб мати можливість швиденько «**звалити**»* («УНІАН», 15.06.2016). У публіцистичних контекстах сленгізм уживають у темах військово-політичної боротьби, шахрайства, неправильної поведінки та для посилення емоційно-експресивного забарвлення інформації.

Сленгова одиниця *звинтити* не зафіксована лексикографічними виданнями відповідного зразка, проте в мові засобів масової комунікації активно функціонує в значенні «арештувати», напр.: *У попередніх серіях: один персонаж із когорти «тамбовських», яких **звинтили** в Іспанії кілька місяців тому, також виявився громадянином України, але його ім'я навіть ніде не прозвучало, зате серед них були особи з тісними зв'язками з «Единой Россией»* («Радіо Свобода», 12.07.2016); *Попри одиничні випадки*

*«хепі-енду», загальний тренд нагадує «лєнінське танго»: звільнили трьох – «**звинтили**» шістьох* («Тиждень», 06.01.2017); *Російський художник про війну: **Звинтили** людей та погнали на сусідів* («Depo.ua», 15.03.2016). Сленгізм *звинтити* підкреслює російськомовне походження та імітує звучання іншомовного слова.

Досить популярним у мові публіцистики залишається сленгізм *зіскочити*, який не зафіксовано сучасними лексикографічними джерелами субстандартної лексики, проте словники містять аналогічний сленгізм *злізти* – «припинити наркотичну залежність» [ССУС 2006, с. 145], напр.: *Росіяни будуть весь час демонструвати цей папірець і говорити, що наші ж президенти домовилися. Тому з цієї точки зору перемога піррова, бо вона дає «Газпрому» можливість в будь-який момент **зіскочити** з контракту* («Радіо Свобода», 24.12.2019); *До 2022 року Польща **зіскочить** з російської «газової голки», – ЗМІ* («Zik»,17.01.2018). Варто зазначити, що сленгізм втратив своє початкове значення, його найчастіше використовують у темах політики й газової залежності України. Він надає текстам експресивної наснаги і лаконічно описує події.

4. Значна кількість іменників із компонентом оцінки характеризує емоційні стани, морально-етичний образ людини, психологічний склад, вольові якості характеру. Окрему підгрупу становлять сленгізми, що номінують **осіб, які мають неадекватну поведінку**, адже «психічна сфера особистости дає матеріал для мовної творчости молоді в аспекті ненормальної, або дивної з точки зору мовця поведінки» [Ставицька 2005, с. 202]. Сленгізми аналізованої підгрупи малочастотні, несуть негативне оцінне значення й останнім часом активізовані в мові сучасних масмедіа. Серед них фіксуємо такі: *пришиблений, крейзанутий*. Сленгізм *пришиблений* має значення «тупий, недоумкуватий» [ССУС 2006, с. 254], напр.: *Так я до чого: в Універі людина здавалась **пришибленою**, а ми нормальними, а насправді це ми **пришиблені**…* («Газета по-українськи», 01.01.2018). *Крейзі/крейзанутий* – «божевільний» [ССУС 2006, с. 171], напр.: *Хтось*

*може подумати, що подорож на велосипедах по крутих горах – це розвага для «**крейзанутих**» екстремалів* («Znaj.ua», 04.03.2019); *Фронтмен луцького гурту зворушливо привітав свою «**крейзануту**» дружину* («Волинь», 04.10.2018). Аналізовану лексему фіксуємо не тільки для номінування осіб, але й предметів, напр.: *Як в Ужгороді «**крейзанутий**» світлофор збив з пантелику водіїв* («Закарпаття», 04.11.2019). Сленгізми *пришиблений* і *крейзанутий* використовують для позначення неадекватних людей та іронічної їх характеристики. За допомогою цих лексем створюють ефект невимушеного спілкування, розкутості, фамільярності, що максимально наближає публіцистичний стиль до розмовного.

5. Окрему підгрупу становлять **назви неадекватної поведінки**, куди входить сленгізм *косити* «1. Ухилятися від служби в армії. 2. Тікати із занять. 3. Ухилятися від чогось. 4. Вдавати, бути лицемірним. 5. Брехати» [ССУС 2006, с. 170], напр.: *У Києві від армії «**косять**» майже 35 тисяч осіб* («Укрінформ», 25.09.2019); *Бойовиків на Донбасі масово «**косять**» венеричні хвороби* («Zik», 18.12.2015); *Наркотики **косять** і «золоту» молодь, і дворових розбишак* («Високий Замок», 15.08.2014); *Тренер каже: хочеш – відсидиш там два роки. У спортроті. Або треба «**косити**»* («Газета по-українськи», 25.06.2017). У сучасних масмедіа сленгізм *косити* функціонує в значеннях «ухилятися від служби в армії чи взагалі ухилятися від чогось». Сленгова одиниця *відтягатися* – «відпочивати, отримувати задоволення» [ССУС 2006, с. 83], напр.: *Нові друзі «**відтягалися**» на нічних дискотеках, похвалялися один перед одним «перемогами» над дівчатами* («Високий Замок», 15.08.2014). У публіцистичних текстах сленгові номінації *косити* та *відтягтися* характеризують особу, яка здійснила негативний вчинок, надають тексту лаконічності, динамічності висловлення.

Питання про експресивні можливості та функціонування сленгових номінацій тематичної групи «Поведінка» у мові засобів масової комунікації залишається відкритим.

2.4.4. Тематична група «Назви частин тіла»

Досить часто в засобах масової комунікації фіксуємо сленгізми тематичної групи «Назви частин тіла», що використовують зі значенням негативної оцінки не тільки зовнішності людини, а й моральних якостей, інтелектуальних здібностей людини. За допомогою цих сленгових одиниць засоби масової комунікації описують зовнішність людини, характер, стиль поведінки, професійну діяльність, стосунки з протилежною статтю, сім'єю, дітьми. Аналізовані сленгізми експлікують ідею відхилення від норми, передають уявлення про явища, які засуджено суспільною думкою, і котрі часто використовують з відтінком іронії, приниження та глузування.

За влучним спостереженням Л. О. Ставицької найбільше сленгових номінацій із тематичної групи «Частини тіла людини, сприйняті зором» стосується обличчя, голови, сідниць, бюста, носа і живота [Ставицька 2005, с. 196].

У «Словнику сучасного українського сленгу» лексему *фізія* зафіксовано зі значенням «фізіономія, обличчя» [ССУС 2006, с. 306], напр.: *Зражевський в обдертому військовому кожусі й чоботях, які забули про підошви та каблуки,* ***фізія*** *неголена, напевно, з початку світової війни* («Газета по-українськи», 2.03.2019); *Що більша* ***фізія*** *– то багатше підприємство* («Газета по-українськи», 03.09.2013). Такі лексеми мають негативну оцінку і можуть бути образливими для реципієнта.

Часто використовують у публіцистиці сленгізм *макітра,* що має значення «голова» [ССУС 2006, с. 178], напр.: *Бодай би в тебе репнула* ***макітра****!* («Газета по-українськи», 05.02.2019); *Але, якщо в нас із вами не* ***макітри****, а голови на в'язах, все це було на очах у всіх* («Газета по-українськи», 02.10.2018); *Якщо звичайно, повернути навіть не мізки, а просто* ***макітри*** *в бік проблеми* («Газета по-українськи», 28.08.2018). Аналізованим контекстам сленгізм *макітра* надає не тільки ознак

розмовності, але й емоційності, іронічності, що не визначено мовними нормами.

Розкутості та вульгарності надає текстам сленгова словосполука *трудовий мозоль* – «живіт» [ССУС 2006, с. 196], напр.: *Друзі жартували, казали, що це* ***трудовий мозоль*** («Газета по-українськи», 19.01.2019); *У нього квадратна «морда лица» і великий* ***трудовий мозоль*** *у вигляді живота* («Газета по-українськи», 12.10.2014).

Тісне співіснування людини і природи знайшло відображення у сленговій комунікації, адже саме в ній наявна значна кількість зооморфізмів, що активно використовують для характеристики людини, переважно з негативною характеристикою.

Пейоративну конотацію має зооморфний сленгізм *морда*, зафіксований із значенням «обличчя» [ССУС 2006, с. 196], напр.: *А коли ображалися, то били* ***морди****, а не плакали публічно* («Газета по-українськи», 15.11.2019); *А є такі, що мають напитись, набити комусь* ***морду*** («Газета по-українськи», 19.02.2019). Теж саме значення має зооморфна сленгова лексема *рило* [ССУС 2006, с. 262], напр.: *Чебуречна на Олександрівському проспекті. З нахабним* ***рилом*** *показують «Росія 24»* («Zik», 18.11.2019); *Кому треба ці вибори, якшо вони все одно нічого не поміняють. Хіба* ***рил*** *жирних у Верховній Раді стане більше* («Газета по-українськи», 23.07.2019); *Коли не Гаврило, не сунь свого* ***рила*** *туди, де спечешся* («Газета по-українськи», 11.12.2018). Зооморфний сленгізм *рило*, як і будь-яка оцінна лексика, сприє вираженню почуттів, реакцій, усього емоційного в цілому, формуючи і передаючи оцінку осіб та їхніх дій за етичними й естетичними нормами соціуму.

2.4.5. Тематична група «Авто»

Дослідники сленгу приділяли увагу замкненому корпоративному характеру функціонування професійного сленгу. Л. О. Ставицька вказувала на відсутність в Україні спеціальних словників, які б його фіксували, не

кажучи вже про системний характер більшості професійних соціосистем. Можна виокремлювати лише деякі лексичні риси професійних жаргонів, як вони постають у художніх, газетно-публіцистичних дискурсах, наукових працях [Ставицька 2005, с. 230]. Елементи жаргону автомобілістів увійшли до молодіжного сленгу, адже вони здавна побутували в жаргоні водіїв, конотативною передумовою функціонування яких були оцінні семи.

Журналісти, намагаючись найяскравіше описати ту чи ту новину, виразити власну думку, надати емоційності та експресивності своїй публікації, роблять усе можливе, щоб наблизитися до читача, проте всі ці намагання супроводжуються порушенням лексико-стилістичних і культурних норм, зневагою до мовленнєвої культури та негативним впливом на екологію мови. Аналізовані лексеми не фіксовані лексикографічними джерелами, проте активно функціонують у мові сучасної публіцистики, напр.: *У дрифті дуже добре працює моторика, там постійно перемикаєш зчеплення-газ-гальма, і лівою ногою доводиться гальмувати, і працювати з* ***ручником*** («Газета по-українськи», 05.07.2019); *Силова установка працює в парі з 5-ти ступінчатою ручною коробкою передач.* ***Автомат*** *також буде доступний* («Газета по-українськи», 05.09.2019); *Установники ж, монтуючи клієнту навіть найкрутішу «****сигналку****», часто-густо встановлюють блокуючу запуск мотора реле в салоні, найчастіше недалеко від блоку запобіжників* («Znaj. ua», 22.10.2018).

У використанні сленгізмів тематичної групи «Авто» замість загальних назв автівок чи видів машин (*тачка, лялечка*) простежуємо намагання автора публікацій налагодити контакт із читачем, заволодіти його увагою й довірою. Вживаючи сленг, автор дає зрозуміти споживачам інформації, що їх хвилюють ті ж самі проблеми й питання. Сленгізм *лялечка* не зафіксований лексикографічними джерелами, проте часто реєструємо його в розмовному мовленні, що згодом знайшло відображення в тестах сучасної публіцистики, напр.: *Ну не слинкою ж хлопцям з НАБУ і САП стікати, дивлячись, на яких «****лялечках****» депутати і міністри роз'їжджають* («Високий Замок»,

21.04.2017). Журналісти часто використовують сленгову лексему *тачка,* що зафіксована із значенням автомобіль [ССУС 2006, с. 288], напр.: *Ну не у новенькому ж Land Cruiser її возити. Така «**тачка**» у салоні коштує від 940 тисяч до 1,8 мільйона гривень (залежно від комплектації)* («Високий Замок», 06.05.2015); *Для старту антикорупціонери взялися дружно змінювати свої вже не модні авто на круті **тачки*** («Високий Замок», 21.04.2017). Отже, відоме в загальновживаній мові слово *тачка* зазнало семантичної трансформації.

Для мови сучасної публіцистики характерна емоційність і виразність. Для того, щоб підкреслити важливість інформації в статтях чи новинах, доводиться використовувати різні експресивні прийоми. Завдяки вживанню сленгізмів, що несуть експресивне забарвлення, автори публікацій виражають суб'єктивну думку й передають ставлення до дійсності. Сленг у публіцистиці вживають через бажання засобів масової комунікації вплинути на читачів, і досягають цього шляхом порушення стилістичної єдності тексту. Ілюстрацією є сленгізм *бобик*, що має значення «машина марки "УАЗ"» [ССУС 2006, с. 63], напр.: *Загалом у «**Бобика**» – 55 кінських сил, а з роздаткою – понад сто* («Голос України», 10.07.2013); *На щастя, повз проходив сусід Романа. І коли чоловіка почали тягнути в міліцейський «**бобик**», Роман встиг попросити сусіда відвести малого додому* («Високий Замок», 10.04.2014).

Частовживаними в мові сучасної публіцистики є сленгові назви марок автомобілів: *бумер*, *беха*, *мерс*, *мерин*. Подекуди сленгізми використовують як засіб мовної агресії для вираження емоційно-негативного ставлення до подій чи ситуації, що склалася. Саме з такою метою вжито сленгізм *беха* в публікації про ситуацію в зоні бойових дій, напр.: «***Беха**» рвонула на позицію й майже одразу відкрила вогонь з тридцятиміліметрової гармати 2А42* («Голос України», 12.02.2018). Сучасна публіцистика не тільки інформує нас про події, але й не упускає можливості показати рівень життя і стан культури певних верств сучасних українців, дати суб'єктивну

оцінку того, що відбувається в суспільстві, напр.: *З бронетранспортерів на «**бехи**» пересіли, на обід ананаси з рябчиками жують і буржуйськими хатинками не гребують* («Високий Замок», 25.04.2013). Сленгова лексема *бумер* має значення «автомобіль марки "BMW"» [ССУС 2006, с. 69], напр.: *Із «**бумера**» вийшов чоловік і ломиком кілька разів ударив по машині «кривдника», а потім пішов до свого автомобіля* («Газета по-українськи», 27.08.2018); *Приїхали на «мрії бандюка» – ікс-п'ятому **бумері**, зухвало кинули ледь не в обличчя Геннадію папірці, які називали новою підозрою», – розповів народний депутат, який перебував на місці подій* («Високий Замок», 18.12.2015). Використовуючи сленгізм у публікаціях із негативною емоційною оцінкою, автор виражає свій погляд на ту чи ту ситуацію, передаючи негативну інформацію про події, що відбуваються, та переконуючи читача в правильності своїх суджень.

Маючи на меті вплинути на аудиторію, автори публікацій використовують лексику, активно вживану в сучасному суспільстві та зрозумілу молодим читачам, зокрема сленгізм *мерин* – «автомобіль марки "Mersedes"» [ССУС 2006, с. 193], напр.: *Де ж породистий «**мерин**» зі стайні президента-втікача? Як вдалося простежити по базі ДАІ Києва, автомобіль поетапно відзначився в декількох МРЕВ Києва* («Zik», 30.09.2015); *Схоже, «нульцевий» Mercedes займе в сімейному гаражі місце позашляховика, який вказаний у декларації Луценка за 2016 рік. Той «**мерин**» вартував 1,7 мільйона гривень* («Високий Замок»,18.05.2017).

Окрім того, однією з функцій субстандартної лексики в мові засобів масової комунікації є полегшення сприйняття інформації. Завдяки сленговій одиниці *мерс* журналісти можуть чітко й доступно донести інформацію та передати своє ставлення до описуваних подій, напр.: *Перекочувавши з громадської діяльності в політику, колишня виконавчий директор Інституту масової інформації Вікторія Сюмар теж змінила свій поношений «**мерс**» на круте Audi Q3* («Високий Замок», 06.05.2015); *Ще було, коли*

*«**Мерс**» розбило «Градом». Машина – без скла, зовсім розбита, невідомо, як їхала (*«Голос України», 30.03.2016).

У мові засобів масової комунікації часто використовують сленгові одиниці для позначення назв деталей і складників автівок. Багато сленгізмів утворено шляхом метафоризації слів літературної мови. Метафора розширює смислове значення слова за рахунок виникнення в нього переносного значення й підсилення його експресивних засобів. Ілюстрацією цього процесу є сленгова лексема *автомат*, яку вживають у значенні «автоматична коробка передач», напр.: *Це коробка **автомат**, переплутати всього лише дві педалі – назад і гальма. Це дуже важко* («Високий Замок», 04.11.2018). Сленгова одиниця *ручник* має значення «ручне гальмо» [ССУС 2006, с. 276], напр.: «*У цей момент за кермо схопився і заявник, і різко смикнувши за **ручник**, зупинив Mercedes та витягнув з нього незнайомця, який хутко втік з місця події, залишивши Chevrolet Niva, на якій пересувався», – йдеться в повідомленні* («Газета по-українськи», 29.11.2019). Аналізовані лексеми надають текстам виразності, емоційності та демонструють належність автора до субкультури автолюбителів.

Сленгова лексема *фарш* зафіксована у двох значеннях: «1. Удосконалений інтер'єр, побутові зручності, сучасна техніка (про квартиру). 2. Тюнінг» [ССУС 2006, с. 203]. Засоби масової комунікації в текстах про автомобілі використовують сленгізм *фарш* у значенні «тюнінг», напр.: *У ролику зірка розповідає про переваги автомобіля: красиві диски, панорамний дах, «повний **фарш**» і багато місця на задніх сидіннях* («Кореспондент», 23.04.2019).

Зафіксована сленгова лексема *прибамбас* також має кілька значень: «1. Оригінальна річ, цікавинка, якесь удосконалення. 2. Примха» [ССУС 2006, с. 250]. Текстам про автомобілі вона надає певної експресії, є засобом психологічної невимушеності, напр.: *Безумовно, будь-які технічні **прибамбаси** грали свою роль, але автомобіль був сильний і сам по собі* («Газета по-українськи», 04.01.2017). На сторінках сучасної преси з'являться

і сленгізм-універбат *аварійка*, який має значення «аварійна сигналізація», напр.: *Мовляв, після зауваження про авто посеред дороги без увімкненої «**аварійки**» розлючений молодик накинувся на нього з пляшкою і погрозами* («Високий Замок», 04.01.2017). Зафіксовані сленгові назви слугують не стільки для того, щоб номінувати предмети чи явища, скільки для створення яскравих, образних, виразних слів. Тобто ще раз зазначимо, що у функціонуванні сленгізмів експресивна функція переважає над номінативною й надає текстам невимушеності й розкутості.

Журналісти використовують сленг у своїй діяльності як особливий прийом, за допомогою якого створюють ефект вільного й невимушеного спілкування, пор.: *Виробник характеризує нову серію, як двомісний суперкар. Для повного «**фаршу**» встановили 3 труби ззаду* («Газета по-українськи», 07.03.2017); *Аби оцінити шик, достатньо зазирнути в Інтернет. Судячи з вартості обновки Кривенка, на базову комплектацію він не розмінювався – брав з повним **фаршем*** («Високий Замок», 21.04.2017).

Сленгізми входять у мову публіцистики як елементи розмовного мовлення, що надають текстам стилістичного забарвлення. Зі зміною сфери застосування субстандартної лексики фіксуємо її не тільки в усному розмовному мовленні, але і в телеефірі, мові сучасної публіцистики та мовленні освіченої молоді.

В останні роки процес використання сленгу в мові публіцистики набуває все більшої популярності. Сленг – динамічна лексика, що активно розвивається, постійно змінюється, демонструє лексико-семантичні особливості й потребує систематичного вивчення.

Одна з характерних ознак сучасного сленгу – активне використання його одиниць у засобах масової комунікації, що орієнтовані на широку аудиторію. Переважно молодь є носієм сленгу, саме вона поширює його елементи в субкультурі, адже сленг престижний і необхідний складник самовираження. Отже, постійно розширюються форми функціонування сленгу і з’являється його писемна форма.

2.4.6. Тематична група «Розваги. Відпочинок»

У сферу гедоністичних чинників сучасного суспільства потрапляє відпочинок, зокрема й активний, адже саме він допомагає забути про втому, клопоти, тобто розслабитися. У складі тематичної групи «**Розваги, відпочинок**» виокремлюємо сленгові назви на позначення процесів, пов'язаних з активним і пасивним відпочинком. Функціонування нових номінацій зазвичай є відповіддю на запит соціуму. Певні групи слів формуються навколо значущих подій для молоді, тому, за визначенням Л. О. Ставицької, помітно активізуються лексеми субполя «музика, танці»; вечірка; зі спиртними напоями чи наркотиками; із негативними наслідками та ін. [Ставицька 2005, с. 201].

Саме до таких належить сленгізм *тусня,* що в «Словнику українського сленгу» зафіксований у двох значеннях: «1. Компанія, угруповання людей зі спільними інтересами. 2. Процес спілкування певної групи людей, об'єднаних спільними інтересами» [ССУС 2006, с. 297]. Сленгізм запозичений із кримінального жаргону й виконує нову смислову функцію, позначаючи вже не кримінальні зібрання і водночас не звичайні зустрічі (для яких у мові є нормативні номінації), а особливі соціальні явища, для яких потрібні спеціальні номінації. Для утворення сленгізму *тусня* характерний такий спосіб творення, як усічення (*тусівка – тусня*), що виникає в результаті тенденції до спрощення мови. Активно використовують сленгізм *тусня* в сучасній публіцистиці, напр.: *У цей час у холі кінотеатру розпочинається концерт, світломузика, якась* ***тусня****. Під грохіт музики і співи, з будівлі просто у нічний Київ* («День», 30.08.2015); *Я і досі не вважаю Ані Лорак найбільшим злом в Україні, ніяк не можу зрозуміти цю її тягу до московської* ***тусні*** («Високий Замок» 16.08.2015); *Псевдогламурний вольєр клубної «****тусні****» так і не піднявся над постсовковим колом імітацій чужої крутизни. Необхідна альтернатива!* («Високий Замок», 20.03.2013). Із наведених контекстів можна зробити висновок, що сленгізм *тусня* вживають

у матеріалах, де йдеться про відпочинок молоді, зокрема про їхні смаки, зацікавлення, кумирів.

Експресивним елементом сучасних текстів публіцистики є сленгізм *движуха/двіжуха*, що має значення «рух, активна діяльність» [ССУС 2006, с. 106], напр.: *У нас, на відміну від інших клубів, немає вождів. Є «авторитетні», що організовують «**движуху**»* («Високий Замок», 14.11.2019). Суфіксальна морфема ***-ух-(а)*** утворює стилістично знижені іменники, характерні для розмовної мови. Наявність анормативів у мові засобів масової комунікації легітимізується усним характером сленгової комунікації, а «фонетичні варіанти <…> показують високу варіабельність цього лексичного шару у спонтанному розмовному мовленні, писемних дискурсах, орієнтованих на стилізацію усно-розмовної стихії» [Ставицька УЖ 2005, с. 16], пор.: *Готові допомогти в оформленні віз, грін-карт, запрошень від роботодавців. Така «**двіжуха**» стала особливо помітною після набуття Україною безвізового режиму* («Високий Замок», 05.10.2017).

Привабливість сленгових назв як емоційно-експресивного стилістичного засобу зумовлює їхнє використання в текстах засобів масової комунікації, зокрема йдеться про назви на позначення процесів, пов’язаних із пасивним станом чи відпочинком.

У молодіжному соціолекті відбулася семантична модифікація жаргонізму *лафа*, що ще раз засвідчує семантичну дифузність жаргонного вокабуляру. Сленгізм *лафа* має значення «добре» [ССУС 2006, с. 179], напр.: *Оскільки така **лафа** не часто трапляється, всі за неї хапаються* («Газета по-українськи», 10.03.2017); *Жалітись в госпіталі просто таки нема на шо, бо де ще таку **лафу** знайдеш*? («Газета по-українськи», 31.12.2015).

У сучасній публіцистиці активізувався сленгізм *сачкувати*, зафіксований у трьох значеннях: «1. Пропускати щось, ухилятися від виконання. 2. Недбало виконувати роботу. 3. Лінуватися» [ССУС 2006, с. 270]. Журналісти використовують сленгізм *сачкувати* в значенні «недбало виконувати роботу», напр.: ***Сачкувати** в національній команді ніхто не буде*

(«Газета по-українськи», 21.05.2014); *Він розсипається, олігархи починають «яйцекладку» в чужому таборі, чиновники – зливати інформацію, міліціонери – **сачкувати*** («Газета по-українськи», 20.07.2013).

Високу частотність використання має сленгова лексема *розслабон*, що зафіксована у значенні «те, що допомагає розслабитися; відпочинок» [ССУС 2006, с. 267]. Зауважимо, що сленгова експресія створюється за допомогою суфікса ***-он-*** у випадку, якщо він приєднується до нейтральної основи. Сленгізм є не тільки засобом приваблення уваги читачів, а ще й чинником дії на формування смаків сучасної молоді, напр.: *Курортний настрій депутатам, які у передчутті літніх канікул уже перейшли на режим «**розслабон**», одним махом перебили* («Високий Замок», 22.06.2017); *Але після тривалого «**розслабону**» зовсім не хочеться працювати – організм та нервова система й надалі прагнуть безтурботного веселого існування* («Високий Замок», 16.01.2014); *Загалом місто живе «на **розслабоні**», як зізнаються мешканці. Є три категорії людей: ті, що активно працюють на перемогу, ті, що активно відпочивають, і ті, що активно втікають та переховуються* («Тиждень», 04.08.2015).

Сленгізм *релакс* має значення «відпочивати» [ССУС 2006, с. 261] і характеризується підвищеною експресивністю в публіцистичних текстах, напр.: *Не плануєте витрачати гроші на шопінг, турки заманюють на **релакс** у національне спа – турецьку баню (хамам)* («Високий Замок», 05.07.2018); *Ботанічний сад має багато шанувальників. Для них готують сюрприз – улітку тут запрацює спеціальна територія **релаксу*** («Високий Замок», 17.04.2018); *Надто важливий такий оздоровчий **релакс** на подвір'ї саме влітку, коли у приміщенні сидіти нікому не хочеться* («Голос України», 08.07.2016).

Сленгові лексеми часто виникають як назви нових реалій і понять, що з'явилися в житті сучасного соціуму, проте досить часто їх використовують як більш зручні для позначення того, що вже має відповідники в літературній мові. Саме до таких належать сленгові назви, які позначають заклади сфери

відпочинку і розваг. Частовживаним є сленгізм *кабак,* що має значення «бар» [ССУС 2006, с. 152], напр.: *Перебивається дешевими виступами в* ***кабаках*** («Газета по-українськи», 23.07.2019); *Один боєць залишався біля вагончика дивитися за майном, інші йшли в* ***кабак****, замовляли шаурму із соком* («Газета по-українськи», 08.08.2017).

Сленгова одиниця *кафешка*, утворена способом універбації, надає певної експресії й також має значення «кафе» [ССУС 2006, с. 155]. Сленгізм активно функціонує в сучасній публіцистиці, напр.: *Дуже сумую за рідними місцями, сім'єю, друзями, можливістю пройтися по* ***кафешках*** *і побачити знайомі обличчя* («Газета по-українськи», 24.10.2019); *Ті* ***кафешки*** *й ресторани стали моїми постійними клієнтами* («Газета по-українськи», 26.02.2013); *Якби я весь час був із однією компанією, мабуть, вони б мене присадили на якусь одну* ***кафешку*** («Газета по-українськи», 11.01.2013).

Часто сленгові одиниці є основними назвами в публікаціях, вони перебувають у смисловому центрі контексту, створюючи враження значущості. У цьому сенсі приваблює увагу сленгова назва *пати*, що має значення «вечірка» [ССУС 2006, с. 223], напр.: *Кожна друга моя* ***пати*** *в студентські роки була безбашеною, чадною* («Газета по-українськи», 16.03.2019); *Пікнік і веселе «****пати****»: у соцмережах показали, як проходив протест у Парижі* («Газета по-українськи», 06.05.2018); *KARNA таки влаштувала справжнє* ***пати*** *не лише на Прикарпатті, а й перед кожним монітором, на яких увімкнули останній кліп гурту* («Газета по-українськи», 20.12.2017).

Бажанням знайти більш виразні засоби на позначення предметів і явищ, а не потребою номінації, продиктоване використання сленгізму *сабантуй,* що має значення «фуршет» [ССУС 2006, с. 269], напр.: *Ще два місяці тому бігали по ресторанах, щоб замовити* ***сабантуй*** («Газета по-українськи», 03.03.2015); *Миколо, ти взяв водку для* ***сабантуя*** *після презентації? – Курков розвертається до голови правління громадської організації «Книжковий простір» Миколи Кравченка, 50 років (*«Газета по-українськи», 06.11.2013).

2.4.7. Тематична група «Спорт, уболівальники»

Матеріали спортивної тематики зосереджено на спеціальних поняттях і термінах, тому перед журналістами виникають проблеми: як уникнути офіційної термінології й урізноманітнити мовну форму власних дописів. Поставлені проблеми розв'язують різними способами, мета яких полягає в заміні офіційної назви неофіційною.

Стилі сучасної української мови відкриті, а їхня взаємопроникність не викликає сумнівів у лінгвістів. Прикладом такої тенденції є наявність у публіцистичних матеріалах розмовних елементів. Автор ніби розмовляє з читачем, переходячи на неофіційний тон спілкування, що надає публіцистичним текстам емоційності, переконливості, простоти. Мова масмедіа стає близькою до щоденного спілкування, її легко сприймають читачі.

Із мови спортсменів у розмовну мову перейшло чимало сленгізмів. Для спортивного сленгу характерна висока експресивність й образність. Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що в основі сленгових найменувань покладені різні мотиваційні ознаки: назви команд і спортивних клубів, уміння й характерні дії, фізичні якості, колір спортивної форми та стиль гри. Найчастотнішими в засобах масової комунікації є назви спортивних команд.

Сленгізм *молодіжка* – назва молодіжної футбольної команди утворений способом універбації, що має експресивно-оцінні властивості, напр.: *Томаш Кендзьора отримав травму в грі за збірну Польщі. У гостей не міг грати гравець «**молодіжки**» Владислав Топалов та провідний опорник Валерій Федорчук* («Газета по-українськи», 24.11.2019); *Нагадаємо, що свої перші матчі у відборі до Євро-2021 українська **молодіжка**, яку тренує Руслан Ротань, проведе у вересні проти Фінляндії та Мальти* («День», 30.03.2019); *Від США до Ірану. Голкіпер **молодіжки** розповів, як шукав собі клуб* («Газета по-українськи», 16.11.2019). У субстандартній комунікації сленгізм використовують як коротку неофіційну назву понять (спосіб

універбації), що виражено в українській літературній мові поєднанням іменника та прикметника.

Дослідниця спортивного жаргону Л. А. Карпець пише: «Частину зафіксованих жарґонімів становлять одиниці, які позначають неофіційні назви клубів, в основу найменувань яких покладено різні ознаки: назва команди (*Метал* “Металург”); назва міста, території (*Куп’яни* “Локомотив”) (Куп’янськ); належність команди до певної організації, структури (*Паровози* “Локомотив”); колір одягу (*Помаранчеві* “Алекс”) (Голландія); назва предметів, тварин (*Каноніри* “Арсенал”)» [Карпець 2006, с. 10].

Серед назв спортивних клубів українських засобів масової комунікації фіксуємо низку сленгових назв:

– *матрацники* – ФК «Атлетіко», Іспанія, напр.: *У кінцівці зустрічі «Атлетіко» відіграв. Альваро Мората реалізував пенальті. На 86-й хвилині Анхель Корреа приніс «**матрацникам**» перемогу* («Газета по-українськи», 10.01.2020); *Місцеві вболівальники «**матрацників**» з жалем спостерігають за знищенням стадіону, де вони переживали моменти радості та смутку разом зі своїми улюбленцями* («Газета по-українськи», 12.09.2019); ***«Матрацники»** мають намір підписати колумбійського півзахисника* («Sport.ua», 14.07.2019);

– *азовці* (ФК «Азов», Україна), пор.: *Якщо в попередніх матчах на позиції центрального атакувального півзахисника пробували Віктора Циганкова та Миколу Шапаренка, то в грі проти **азовців** в середині поля, вийшли Володимр Шепелєв, Сергій Сидорчук та Віталій Буяльський* («Газета по-українськи», 24.11.2019);

– *Бундес* – «німці» [ССУС 2006, с. 69], напр.: *Серж випереджає графік результативності найкращого бомбардира в історії **бундес*** («Sport.ua», 21.11.2019);

– *Барса* (ФК «Барселона», Іспанія), напр.: *Останнім поєдинком 55-річного фахівця на чолі каталонського гранда став півфінал Суперкубка Іспанії, де «**Барса**» поступилась «Атлетіко»* (2:3) («Газета по-українськи», 14.01.2020); *Француз звик бути солістом у своїх попередніх клубах, а в «**Барсі**» все крутиться навколо Мессі* («Газета по-українськи», 10.09.2019);

– *Лівер* (ФК «Ліверпуль», Великобританія), напр.: *Не виключено, найближчим часом «**Ліверу**» доведеться зіграти матч, що складається зі всіх 120 хвилин, – в рамках 1/2 фіналу Ліги чемпіонів з «Челсі»* («Газета по-українськи», 18.04.2018);

– *Червоні дияволи* (ФК «Манчестер Юнайтед», Великобританія), напр.: «*Червоні дияволи» хочуть посилити оборону сенегальським захисником «Наполі»* («Sport.ua», 12.12.2019); *За «**червоних дияволів**» точними ударами відзначилися форвард Антоні Марсьяль і хавбек Анхель Гомес, в складі «шпор» гол в активі півзахисника Лукаса Моури* («Sport.ua», 25.07.2019);

– *Помаранчево-чорні* (ФК «Шахтар»), напр.: *Вилучення хавбека «Шахтаря» стало 20-м для «**помаранчево-чорних**» в матчах з «Динамо»* («Sport.ua», 31.10.2019).

У сучасній публіцистиці фіксуємо й сленгізми уболівальників: *хвиля, фани, грядка, дудар, матрос, мило, договорняк,* напр.: *Саакашвілі запускав **хвилю** на трибунах* (заг.) («Футбол 24», 15.07.2015); *Франція депортує 50 російських **фанів*** (заг.) («Укрінформ», 14.06.2016).

Солідаризуємо з думкою Л. А. Карпець, яка зазначає, що аналізовані лексеми «переважно є вторинними номенами – емоційно-забарвленими, спрямованими на вираження емоційно-оцінного ставлення до об’єкта номінації» [Карпець 2006, с. 12], а їхнє використання в мові сучасної публіцистики підкреслює потребу показати свою належність до соціуму спортсменів.

2.4.8. Тематична група «Алкоголь»

Використовуючи сленгові одиниці тематичної групи «Алкоголь», журналісти намагаються передати негативні оцінки явищ і процесів у соціальній сфері життя та застерегти молодь від небезпечних наслідків.

Лексеми тематичної групи «Алкоголь» ми зараховуємо до сленгізмів, бо в сучасній публіцистиці фіксуємо низку лексем на позначення спиртних

напоїв, процесів уживання алкоголю та їх наслідків, що містять інтенсифікований негативний компонент.

Деякі лексеми сленгу семантично дублюють поширені в інтержаргоні одиниці, типологічно спільні з кримінальними жаргонізмами. До таких належить сленгізм *бухло* – «випивка» [ССУС 2006, с. 70], що надає текстам негативного емоційно-оцінного значення, впливає на формування поглядів читача, формує ставлення до певних фактів, напр.: *Мешканець Ратнівщини, прикриваючись учасником бойових дій, збирав гроші «на* ***бухло***»; *наш райдер складається з* ***бухла*** («Газета по-українськи», 31.07.2019) – йдеться у повідомленні про виступ рок-музикантів.

Процес адаптації кримінального жаргонізму в сленг спостерігаємо на прикладі лексеми *бодун*, яка має значення «головний біль, неприємні відчуття, зумовлені похміллям»; *з бодуна* – «у стані похмілля» [ССУС 2006, с. 63], напр.: *Вирішили не різати пуповину. Дитину загорнули в батьковий светр. Коли прийшла додому, чоловік сказав: «Ти виглядаєш, як* ***з бодуна****»* («Газета по-українськи», 04.07.2017); *Часом межа свого закінчується за дверима квартири, і вже точно парадної. Тому в своїй парадній дзюрити можна тільки* ***з бодуна*** («День», 17.09.2017). У трансформованому вигляді кримінальний жаргонізм входить до сленгу, еволюціонує: *бодун* – погане самопочуття → пиятика. Отже, спостерігаємо семантичну дифузію в сленговому слововживанні, що зумовлена подібністю між кримінальним жаргонізмом і молодіжним сленгізмом.

У деяких випадках сленгізми тематичної групи «Алкоголь» позначають приємні емоційні відчуття, хоча несуть у собі негативну інформацію про описувані події, скажімо, сленгова лексема *набухатися* – «напитися» [ССУС 2006, с. 203], напр.: *Єдине приємне проводження часу, яке в них є, – це зібратися і* ***набухатися*** («Газета по-українськи», 31.10.2018); *Вони хочуть в ресторані* ***набухатися****, розслабитися і зжерти шматок м'яса* («Газета по-українськи», 15.03.2018); *У молодих роках попав на якісь тусівки і поняв, що нічого позитивного не візьмеш з толпи халявщиків, які прийшли задурно*

набухатися («Газета по-українськи», 02.02.2015). Аналізовані лексеми відбивають соціальні проблеми, застерігають від зруйнування моральних цінностей та особистості.

2.4.9. Тематична група «Хлопець, чоловік»

Група сленгових одиниць із позитивним компонентом оцінки в значенні є невеликою в кількісному співвідношенні. Пояснюємо це тим фактом, що людина схильна насамперед помічати негативні риси тих, хто її оточує, уважаючи таких осіб небезпечними, тоді як позитивні риси сприймає за норму. Сленгові одиниці несуть значне експресивне навантаження, їх завдання не стільки в номінації, скільки у вираженні ставлення до суб'єкта подекуди з іронічним значенням. За допомогою сленгізмів засоби масової комунікації характеризують осіб чоловічої статі за визнанням у суспільстві, авторитетом і значущістю: *ботан, бойфренд, корєш, красава, крутелик, мачо, папік* та ін.

Сленгова одиниця *ботан* зафіксована у двох значеннях: «1. Сором'язливий хлопець, заучка-відмінник, якого не люблять у класі. 2. Занудна людина» [ССУС 2006, с. 66]. За допомогою цього сленгізму висміюють чоловіка, а його позитивні якості сприймають як недолік, напр.: *Сенс життя – в самореалізації та в хорошій освіті для дітей. У школі був класичним* ***ботаном*** *і заучкою* («Газета по-українськи», 20.07.2017); *Президент готовий невідкладно замінити хлопців у масках на «****ботанів****»* («Українська правда», 20.03.2017).

Популярною в текстах засобів масової комунікації є сленгова лексема *бойфренд* – «коханець» [ССУС 2006, с. 63], напр.: *Жінці ампутували ногу, щоб змогла народити дитину. Жінка з* ***бойфрендом*** *потрапили в аварію* («Газета по-українськи», 24.09.2019); *Новий* ***бойфренд*** *американської актриси та колишньої нареченої Володимира Кличка Гейден Панеттьєр Браяна Гікерсона заарештований за домашнє насильство* («Еспресо»,

04.05.2019); *Турецькі ЗМІ показали відео побиття української моделі Дар'ї Кирилюк на пляжі Момо в Туреччині – дівчину міг побити її* ***бойфренд****, з яким вона разом відпочивала* («Obozrevatel», 04.08.2020).

Позитивну конотацію має сленгізм *корєш*, який вживають у значенні «друг» [ССУС 2006, с. 169]. Емоційно-експресивне забарвлення сленгових назв підсилюється, якщо вони переходять у функціонування до іншого стилю й починають сприйматися людьми іншого соціального статусу, напр.: *Їхній* ***корєш*** *загнав Mersedes на яму* («Газета по-українськи», 10.10.2017); ***Корєш*** *ганяє машини з Гєрманії. Дак він на цьому так піднявся! Приглашає мене помагать йому* («Газета по-українськи», 30.01.2014).

Активно функціонує в мові публіцистики сленгізм із позитивною конотацією *продвинутий* – «прогресивний, модний, сучасний» [ССУС 2006, с. 255], напр.: *Я хоч і* ***продвинутий****, є смартфон і додаток у телефоні, але користуюся пенсійним посвідченням, каже 57-річний Семен Приходько* («Газета по-українськи», 26.02.2019); *«****Продвинутому****» вчителеві чи директорові школи не треба давати методичних рекомендацій чи інструкцій* («Газета по-українськи», 20.12.2018); *Гроші ж не у валізах носять, це відбувається на «****продвинутому****» рівні – на офшорних рахунках* («Газета по-українськи», 31.01.2018). Функціонування лексеми пояснюється, на нашу думку, соціокультурними особливостями епохи, змінами, що відбуваються в українському суспільстві й світі в цілому, а також у свідомості індивідів, унаслідок чого і з'являються сленгові значення.

Характерна ознака сленгу – прагнення до експресивності, саме з такою метою публіцисти використовують сленгізм *красава,* що має два значення: «1. Піжон, франт, стиляга. 2. Дурень» [ССУС 2006, с. 171], напр.: *Не пам'ятаю, щоб наш танець хоч раз похвалили. Але, попри це, я протримався 8 ефірів. Та я* ***красава****!– заявив актор* («Газета по-українськи», 17.10.2019); ***Красава****, я в тобі не помилився. Міометником будеш?* («Газета по-українськи», 04.06.2019). Як бачимо, в аналізованих контекстах зреалізоване позитивне значення «піжон, франт, стиляга».

Сленгова лексема *крутелик* – «новий українець» [ССУС 2006, с. 172] функціонує із врахуванням ознак усної комунікації, де сленгізми рідко бувають немотивованими чи невідомими. Такі тенденції мови сприяють тому, що сленгові лексеми використовують для заповнення лексичних лакун у мові публіцистики, напр.: *Вже потім дізналися, що він відсидів за якогось* ***крутелика*** («Газета по-українськи», 30.03.2019); *Вони їх тримають як собак,* ***крутелики*** *мають власні зоопарки, з яких періодично тікають крокодили та інша нечисть (*«Газета по-українськи», 26.07.2017); *Дівчата вигадували, що вона з якимось* ***крутеликом*** *спить, але то через заздрість* («Газета по-українськи», 24.02.2015).

Сленгізм *мачо* – «темпераментний, маскулінного типу чоловік» [ССУС 2006, с. 191] функціонує як засіб вираження експресії, оцінки та образності, напр.: *Фабріціо Біджіо, автор еротичних коміксів: «Ми можемо нескінченно робити з себе* ***мачо****, але наше его надзвичайно вразливе»* («Газета по-українськи», 31.10.2019); *З ненаситного самця і* ***мачо*** *він перетворюється в роздратованого неприємного типа, який хоче якомога швидше завершити спілкування до наступного разу* («Газета по-українськи», 18.09.2019); *Він єдиний, хто є секс-символом в Україні, тому що він гарний, сексуальний і спілкувався з жінками, як* ***мачо*** («Газета по-українськи», 17.08.2019). У наших матеріалах простежуємо позитивну конотацію та іронію у вживанні сленгової назви.

Лексема *папік* має кілька значень у сленговій комунікації: «1. Тато. 2. Чоловік поважного віку (набагато старший за мовця). 3. Авторитетна людина. 4. Коханець (із значним розривом у віці)» [ССУС 2006, с. 221], напр.: *Ми не пішли шляхом «взяти гроші у одного* ***папіка****, зайти в Раду, а потім ці гроші відпрацьовувати»* («Газета по-українськи», 24.07.2019); ***Папік*** *тримає владу в містечку* («Газета по-українськи», 27.03.2018). Засоби масової комунікації використовують значення «авторитетна людина» у текстах суспільно-політичної тематики.

Під час дослідження з'ясовано, що значна кількість сленгових лексем тематичної групи «Хлопець, чоловік» позначають негативне ставлення до людини, недостатню кмітливість, характеризують розумові здібності людини, на яку спрямована оцінна лексема й наслідки цих недоліків, подекуди дають характеристику осіб за соціальною невлаштованістю. Саме зневажлива характеристика осіб переважно траплялася в ході аналізу сленгових лексем у мові засобів масової комунікації.

Сленгізм *лошара* в мові публіцистики використовують у значенні «примітивна, нікчемна людина» [ССУС 2006, с. 183], він виражає презирливе ставлення мовця напр.: *Політики лише посміхались, мовляв, якийсь «**лошара**» сидить на візку, – каже Євген. – Якось знайшов вільну земельну ділянку біля метро Славутич* («Газета по-українськи», 26.12.2017); *Задорнов згадував, як його запросили на передачу Шустера, і він, «як останній **лошара**», погодився. «А вони там в прямому ефірі ганьблять Росію!», – обурювався* («Газета по-українськи», 10.11.2017). Окрім цього, лексема називає негативні якості людини, що викликає однозначне несхвалення та не відповідає традиційним нормам поведінки, чітко розмежовує поняття добре і погане в аксіологічних орієнтирах.

Особливе зацікавлення в оцінці особистих якостей людини викликають зооморфічні метафори, які часто використовують у сленговій комунікації. До них належить сленгізм *козел*, він має давні традиції функціонування і в мові арго використовувався у значенні «в'язень, що на зоні намагається прислужитись правоохоронним органам та притискає своїх» [ССУС 2006, с. 164], а в сленговій комунікації, втративши первинне значення, зберігає пейоративність і позначає чоловіка, напр.: *Із дитинства чоловіки мають прізвиська, часто за назвами тварин мураха, свиня, **козел**, баран* («Газета по-українськи», 23.02.2018); *Ось так, бомблять снігоприбиральні машини, а потім говоритимуть, що Кличко – **козел**, сніг не прибирає* («Газета по-українськи», 18.12.2017). Лексема вкрай зневажливо характеристизує осіб чоловічої статі, є образливою й надзвичайно розповсюджена в багатьох

сферах усного мовлення, засобах масової комунікації, найчастіше, як цитування чужого висловловлення, напр.: *Селезньов хоче, щоб футболістів збірної поважали, а не називали «**козлами** і виродками»* (заг.)» («Znaj.ua», 21.06.2016); *Колишній народний депутат Михайло Добкін заявив, що учасники Майдану нібито «бояться зізнатися», що їх «обдурили», при цьому він обізвав їх **козлами** та ідіотами* («Znaj.ua», 08.10.2020).

Варто зауважити, що в аналізованій тематичній групі лексем фігурують переважно зневажливі позначення, з негативним відтінком у значенні, що є показниками розмовного емоційного мовлення. Вибір подібних знижених лексичних засобів у публіцистиці найяскравіше і в повній мірі характеризує реакцію людини на почуте, побачене або пережите. До них належить сленгізм *мудак*, що має значення «дурень» [ССУС 2006, с. 198], напр.: *У нього запитують: «Якщо прем'єр-міністр Гройсман на засіданні уряду скаже, що Медведчук **мудак**, чи можна буде дати це в ефір?»* («Газета по-українськи», 19.06.2019); *Та все ж один **мудак** погодився і повіз кошти в Одесу для отримувача* («Газета по-українськи», 16.01.2019). З подібним значенням і в подібних ситуаціях використовують сленгізм *мудозвон* – придурок [ССУС 2006, с. 198], напр.: *«Я був на конференції неподалік від дачі Солов'їного Посліду і вирішив вам показати, як живе вечірній **мудозвон**», – написав Гончаренко у тексті до відео* («Газета по-українськи», 22.10.2019).

Спостерігаємо негативно-оцінну конотацію, що виникає у зв'язку з негативною реакцією на людину або дії, пов'язані з нею у функціонуванні сленгової лексеми *пацик* – «хлопець» [ССУС 2006, с. 224], напр.: ***Пацики** кажуть, могла одним пострілом двох прибрати* («Газета по-українськи», 05.06.2019); *Ну наші **пацики** теж слухають. Кажуть, колядки круті, але голос у мене не дуже. Проте заради пов'ялих вух сепарів готові терпіти* («Газета по-українськи», 07.01.2017); *Що б не сталося в житті, це хлопці вищої касти, **пацики** на моциках* («Газета по-українськи», 04.07.2016).

У мові преси фіксуємо також сленгові одиниці з компонентом оцінки, що характеризують особу відповідно до місця в соціумі, економічного становища, скажімо, *мажор* – «дитина багатих батьків» [ССУС 2006, с. 186], напр.: *Могли вбити «**мажори**»: нові подробиці загадкової загибелі 14-річного хлопця* («Газета по-українськи», 01.11.2019); *Найбільше не хочу, щоб мої діти були **мажорами*** («Газета по-українськи», 22.10.2019).

Практично всі елементи сленгових одиниць мають негативні характеристики осіб, виражають негативне ставлення до співбесідника й підтверджують їхню здатність виражати ілокутивну функцію – образити та принизити людину, показати незадоволення його поведінкою чи діями. До таких належить сленгізм *салабон* – «новобранець-військовослужбовець» [ССУС 2006, с. 269], напр.: *Бо така вже, видно, моя доля. Вічний **салабон**. У всьому* («Газета по-українськи», 09.02.2018); *Там «**салабони**» приходять, а я досвідчений. Я повинен їх навчати* («Газета по-українськи», 02.07.2017); *Тим більше, що вони тут від самого початку це ж не такі **салабони**, як ми* («Газета по-українськи», 19.08.2014). Таке ж значення має сленгова лексема *салага* – «солдат першого року служби» [ССУС 2006, с. 269], напр.: *Але і вони мене заспокоїли – переляканого, тоді ще наївного **салагу** в рожевих окулярах* («Газета по-українськи», 27.01.2019); *Очиці сірі, колючі, й весь насмішкуватий, бо для нього ми, навіть оті квадратні полковники **салаги**, він починав кар'єру раніше* («Газета по-українськи», 27.01.2019); *Завалюю, бачу **салага** дригається під касетний магнітофон* («Газета по-українськи», 27.03.2014).

На основі аналізу можна зробити висновок про те, що в засобах масової комунікації представлена значна кількість сленгових одиниць. Засобами сленгу в мові сучасної публіцистики відображають важливі види діяльності людини: фізичну, інтелектуальну й мовленнєву. Сленгізми характеризують поведінку, емоції, бажання, психічні стани, рівень професійності, сферу розваг і відпочинку. Найменш детально означена сленговими лексемами

фізична діяльність та зовнішній вигляд людини, проте в контекстах, де ми їх фіксуємо, вони зазвичай передані зооморфними метафорами.

Значна кількість соціально маркованих сленгових одиниць містить оцінну характеристику соціально значущих, політичних, економічних і культурних чинників життя людини, проте, як засвідчує дослідження, ця оцінка пейоративна, адже позначає негативні явища в державі, суспільстві, взаєминах і стосунках між людьми.

Деякі кримінальні жаргонізми перейшли в сленг і функціонують у певних значеннях. Наявність семантичних і стилістичних відтінків сленгового слова свідчить про його розвиток, трансформаційні зміни властивостей у порівнянні із жаргоном.

Сленгові одиниці, що характеризують інтелектуальну діяльність людини, називають марки автівок, спортивні клуби, уболівальників, мають переважно позитивне стилістичне забарвлення.

2.5. Запозичення як основне джерело поповнення сленгу

Останні десятиліття можна схарактеризувати трансформацією уявлень про мовні норми, зміни в системі мовних стилів, нові умови існування публіцистики, що є наслідком нормативних змін у сучасній українській мові, культурі мовлення та системі мови загалом. Українська мова зазнала активних змін як система й засіб комунікації. Опозиція до нормативності в різних аспектах її вияву є однією із характерних ознак мови сучасних засобів масової комунікації. Актуальність дослідження характеру репрезентації сленгу молодіжної культури в українських засобах масової комунікації зумовлена тим, що, проаналізувавши сленгову лексику, можна визначити, наскільки прогресивно і в якому напрямі розвивається молодіжна субкультура в соціумі, адже молодіжний сленг, як найдинамічніший складник лексичної системи української мови, відбиває зміни в сучасному суспільстві.

Дослідження ролі та функцій мови засобів масової комунікації в динаміці мовних процесів на інтерлінгвістичному рівні передбачає аналіз масмедіа та механізмів взаємодії мовних рівнів, зокрема таких, як способи сполучуваності лексичних одиниць, функціонально-стильова стратифікація запозичень і взаємовплив різних стилів сучасної української мови.

Запозичення – один із продуктивних шляхів поповнення лексичного складу української мови й важливе джерело формування сленгу. В останні десятиріччя захоплення запозиченими словами стало своєрідною модою, що зумовлено певними стереотипами та ідеалами, наявними в сучасному суспільстві. Мовна культура сучасної молоді є тим мінливим мовленнєвим середовищем, що швидко реагує на появу всього нового в суспільстві. Прийнято вважати, що «сленг – це субстандартна підсистеми мова, що складається з лексико-фразеологічних одиниць, які не входять до складу літературної мови і функціонують у невимушеному спілкуванні серед молоді. Він виступає засобом репрезентації дійсності та вираження ставлення до неї представників цієї демографічної групи» [Грабовий 2010, с. 11].

Поява значної кількості різноманітних засобів масової комунікації надзвичайно потужно вплинула на становлення мовних норм сучасної молоді. Активне функціонування сленгових лексем у засобах масової комунікації, пов’язане з бажанням наблизитися до читача, хоча адресат зазвичай сприймає медіатекст як зразок мовного етикету, використовує в подальшому мовленні та приносить сленг у мовне середовище.

Серед джерел формування молодіжного сленгу Л. О. Ставицька називає: 1) мову реклами; 2) запозичення з кримінального жаргону; 3) спеціальні жаргони, які семантично модифікуються; 4) літературну мову; 5) термінологічну лексику; 6) іншомовні запозичення [Ставицька 2005, с. 210].

До найчисельнішої групи, що формує молодіжний сленг, зараховуємо запозичення. Погоджуємося з тим, що в сучасній українській мові однією з динамічних тенденцій є активізація процесу запозичення іншомовної

лексики, зокрема англійської. Найяскравішим виявом цього процесу став молодіжний сленг, для якого запозичення з англійської мови – важливе джерело формування та збагачення. Англіцизми традиційно становлять найчисельнішу групу запозичень у лексичній системі сленгу. Ілюстрацією цього слугує зібраний корпус фактичного матеріалу, який не зафіксований лексикографічними джерелами.

Стилістична маркованість й емоційна виразність іншомовних слів зумовлені їхнім незвичним звучанням і графікою, внаслідок чого запозичення контрастують з українською літературною лексикою, що дозволяє використовувати іншомовні лексеми як стилістично марковані засоби.

Цілком логічно, що «засоби масової інформації не лише збагачують молодіжну лексику, а й активно використовують її оригінальність та емоційну зарядженість для покращення контакту з цільовою аудиторією. Зростання запозичень серед зафіксованих у досліджуваній пресі сленгізмів визначається популярністю англійської мови та відповідних субкультур» [Поздняков 2010, с. 18], напр.: *ЗМІ Ахметова* ***піарили*** *Ляшка, а скільки він заплатив їм – не ясно* («Українська правда», 15.04.2019); *Володимир вплутався в бій, в якому він не може стати переможцем. Це не вистава, не реслінг – це фул* ***файтинг*** («Високий Замок»,12.10.2019); *Після певних процедур його голос нормалізувався, і Лазарєв без напруги виступив на* ***афтепаті*** («Газета по-українськи», 15.03.2019). Додаючи в мову публікацій запозичення з англійської мови, журналісти намагаються наблизитися до певного стереотипу, долучитися до американської культури та стилю життя, пор.: *Тож експерти прогнозують, що новий додаток для онлайн* ***шопінгу*** *підтримає вже існуючий тренд серед юзерів соцмережі, а бізнесам надасть можливості для збільшення власного прибутку* («Детектор медіа», 07.09.2018); *Білоруси приїжджають до нас не лише на шопінг. Їх цікавить галицька кухня* («Високий Замок», 22.03.2018).

У мові засобів масової комунікації запозичення вступають у парадигматичні зв'язки з питомою українською лексикою і набувають у контексті додаткових стилістичних характеристик. Окрім того, стилістична маркованість запозичень зумовлена їхнім незвичним звучанням і графікою, зокрема лексема *дабстеп* (англ. *dubstep*) має значення «жанр музики, який виник на початку 2000-х років у південному Лондоні як одне із відгалужень геріджа)», напр.: *Важлива відмінність у порівнянні з одруженням у РАЦСі: замість традиційного музичного супроводу в стилі «однієї калини за вікном» та «гоп чи не гоп», молодята приймали вітання під композицію у стилі техно, що плавно переходила у* ***дабстеп*** *у супроводі живої скрипки* («Вежа», 27.08.2016); *Півроку тому Еділін вирішили освоїти* ***дабстеп****. Дівчинка просто шукала цікаві їй записи в інтернеті і почала повторювати побачене* («Сьогодні», 09.02.2016).

Такого ж стилістичного маркування набуває запозичена лексема *афтепаті* (англ. *after-party*), що має значення «вечірка», напр.: *Ми створюємо в новий рівень відпочинку, коли людина прийшла на концерт улюбленого виконавця і не йде додому через півтори години його виступу, а може потім подивитися якісне клубне шоу, залишитися на вечірці з кращими ді-джеями та потрапити на* ***афтепат****і, яке триватиме до ранку* («Високий Замок», 09.05.2017); *На каруселях, але без королеви: зірки влаштували гламурне* ***афтепаті*** *на весіллі принцеси* («Газета по-українськи», 16.10.2018).

Досить часто українські журналісти вживають іншомовну лексему *файтинг* (англ. *fighting*), що в перекладі з англійської означає «бій, поєдинок, бійка», пор.: *Українські спортсмени вибороли золоті нагороди у розділі* ***«файтинг»*** («Голос України», 29.03.2016); *Усього в активі нашої збірної чотири медалі у розділі* ***«файтинг»****, повідомляє прес-служба Мінмолодьспорту* («День», 05.03.2018).

Особливий специфічний характер запозичених слів, які контрастують з українською лексикою, збереження лінгвістичного й асоціативного зв'язків

з мовою-джерелом, забезпечують прагматичний потенціал запозичень, які використовують у сучасній публіцистиці для приваблення уваги, певного впливу на читача та підвищення інформативності тексту.

Вживання запозиченої лексики без потреби – недолік будь-якого мовлення, особливо публіцистичного. Зайве й недоречне використання запозичених слів робить мову засобів масової комунікації малозрозумілою, недоступною і стилістично неправильною.

Специфіка стану сучасної української мови полягає в тому, що процеси активізації запозиченої лексики відбуваються надзвичайно стрімко й масштабно. Зміни соціокультурних орієнтирів призводять до переоцінки суспільних цінностей, у результаті чого змінюється ставлення носіїв мови до багатьох явищ у житті українського соціуму. Саме через ці причини засоби масової комунікації фіксують численні зміни реальної дійсності. Сленг «формується під впливом соціокультурних факторів (кіно- та шоу-бізнесу, ЗМІ, новітніх технологій соціальної комунікації, музичної субкультури, сленгу афроамериканців тощо) на базі соціально-психологічної спільності дітей у підлітковому віці (протиставлення себе дорослим, домінування однолітків у колі співрозмовників, надмірна емоційність, підвищена агресивність тощо) та швидко реагує на різні зміни соціального характеру» [Боднар 2007, с. 12].

Дослідники публіцистичного стилю застерігають від залучення й надмірного використання запозичених слів у мові масмедіа, особливо в наш час, коли цей процес має потужний темп розвитку. Мова сучасної публіцистики фактично претендує на роль законодавця моди в мовленнєвій комунікації молоді, проте вона не може бути взірцем для наслідування, орієнтиром для збереження мовних норм, адже за своїми комунікативними завданнями, метою й настановами мова засобів масової комунікації у пошуках експресивно-оцінних слів завжди буде за межами норм – мовних і етичних.

Наприкінці ХХ століття активізувалися іншомовні лексеми *презент*, *суперстар*, *бойфренд*, які не тільки віддзеркалювали реалії тогочасної доби та імітували англомовне середовище, а й міцно закріпилися в сленговій комунікації сьогодення. Простежуємо чітку тенденцію до вживання цих лексем на сучасному етапі в мові засобів масової комунікації та в розмовному мовленні.

Частовживаною в мові сучасної публіцистики є лексема *презент* (англ. *present*), що в перекладі з англійської мови означає «подарунок», напр.: *Цю одноактну оперу Римського-Корсакова поставив режисер Анатолій Солов'яненко спеціально на Тараса Штонду, як «**презент**» співакові, який нині відзначає ювілей – 50-річчя від дня народження та 25-річчя творчої діяльності* («День», 07.02.2017); *Суддя Плотніцький тримає в кабінеті три томи творів митрополита Шептицького: це **презент** від Садового* («Високий Замок» 08.10.2018); *«Це неправильно». За неперевіреними даними, саме так охарактеризував Папа Римський Франциск незвичайний **презент**, що йому зробили в Болівії. А саме – розп'яття, де хрест був замінений на... серп і молот* («Голос України», 11.07.2015). Варто зазначити, що лексема запозичена з мови-джерела з нейтральним значенням. Конотація новизни передається іншомовною формою слова, а вплив мікроконтексту може формувати оцінне значення і приваблювати увагу читача.

Використовуючи запозичену лексему *суперстар* (англ. *superstar*) – «суперзірка», автори публікацій підкреслюють власну мовну компетентність й адаптацію до нової культури та мовленнєвої дійсності, напр.: *А в житті колишні **суперстар** повертаються додому, до сірої буденності* («Голос України», 23.10.2013); *Коли ти тільки починаєш свій бізнес, а така **суперстар**, як Опра Вінфрі, на всю Америку рекламує твій магазин – це неймовірно, – згадує Яна* («Газета по-українськи», 02.06.2018); *Ось і недавно світ дізнався, що сім'я голлівудської **суперстар** Роберта Де Ніро розпалася, і це після 20 років благополучного і спокійного (у плані різних там скандалів) родинного життя* («Україна молода», 23.11.2018).

Незважаючи на наявність стилістично нейтральних еквівалентів в українській мові, запозичення продуктивно використовують носії молодіжного сленгу, оскільки їх мета не в номінації предметів чи явищ дійсності, а в підсиленні виразності висловлювання. Цілком логічно, що запозичення англійських слів у молодіжний сленг відбуваються шляхом заміни недостатньо виразних лексем на ефектні англіцизми. Саме до таких належить лексема *бойфренд* (англ. *boyfriend*), що має значення «коханець, приятель жінки», напр.: *Кеті Холмс розійшлась зі своїм* ***бойфрендом*** *актором Джеймі Фоксом* («Україна молода», 23.08.2019); *Новий* ***бойфренд*** *колишньої нареченої українського боксера Володимира Кличка Хайден Панеттьєрі підтвердив стосунки з акторкою* («Високий Замок», 13.09.2018); *Джіджі Хадід відновила стосунки з колишнім* ***бойфрендом*** («Газета по-українськи», 12.01.2020).

Способи використання іншомовної лексики можуть варіюватися залежно від прагматичних інтенцій автора публікації: бути емоційно нейтральними чи емоційно забарвленими, виражати авторську оцінку чи містити коментарі. Нейтральності, особливої виразності та експресії може надавати публіцистичним текстам запозичена лексема *лейбл* (*англ. label*), яка має два значення: «1. Торгова марка, під якою виробляється, поширюється чи рекламується аудіо- і відеопродукція. 2. *розм.* Етикетка, пришита до одягу, що засвідчує виробника», напр.: *Найбільший в світі* ***лейбл*** *Universal Music Group 10 липня видав альбом української співачки Джамали «1944»* («Високий Замок», 12.07.2016); *Цьогоріч фест увійшов до ТОП-5 найкращих фестивалів Європи за рейтингом EFFE (Europe for Festivals, Festivals for Europe) та отримав офіційний* ***лейбл*** («Газета по-українськи», 21.10.2019); *Хоча, варто зазначити, в Луганську поклонялися іноземним брендам, модники воліли, щоб «****лейбли****» були прикріплені на видному місці – на джинсах чи спині* («Україна молода», 12.11.2019).

Активне використання запозичень у сленговій комунікації обумовлене прагненням до соціального відособлення, мовної самоідентифікації,

пошуками засобів мовного афекту, для чого потрібні яскраві й ефектні номінації на кшталт складного слова *мейк-ап* (англ. *make up*), що має значення «грим, косметика на обличчі»), напр.: *Я залучила до роботи над образом найбільш творчих та професійних людей столиці: фотохудожницю Ольгу Осадчу, спеціаліста з позування Іву Басару і майстра з* ***мейк-апу*** *Юлію Горобець* («Україна молода», 02.11.2016); *Вона декілька разів наводить губи яскраво-червоною помадою, доки* ***мейк-ап*** *акцент стає справжнім «акцентищем», старанно підмальовує тоненькі брови й виводить темні стрілки над очима* («Голос України», 17.09.2019); *Її рідні також зазначають, що за все своє довге життя Сюзанна жодного разу не носила* ***мей-кап****, не ходила на вечірки й навіть не фарбувала волосся* («Високий Замок», 08.10.2015). Сленг, як частина мовної системи, надзвичайно швидко зазнає змін, адже він точно й експресивно відображає нові реалії й поняття, що виникають внаслідок розвитку глобалізаційних процесів у сучасному світі. Оскільки запозичення активно поширюють засоби масової комунікації, то з часом вони втрачають ексцентричне забарвлення й набувають статусу загальновживаних лексем. Саме такі модифікаційні зміни відбулися в іншомовних лексемах *лейбл* і *мейк-ап*.

Запозичена лексика – важливе джерело формування молодіжного сленгу, яке пояснюється не тільки лінгвістичними, але й позалінгвістичними чинниками. У зв’язку з цим на сторінках засобів масової комунікації все частіше спостерігаємо запозичення з інших мов, які стають складниками молодіжного сленгу. «Його поповнення й оновлення відбувається за рахунок лексичних запозичень зі соціолектів інших молодіжних субкультур і вигадування підлітками нових засобів мовної експресії за різними моделями лексико-семантичного словотвору як нормативного, так і ненормативного характеру» [Боднар 2007, с. 12]. Лексема *апгрейд* (англ. *upgrade*), що в перекладі з англійської мови означає «модернізація пристрою (зазвичай, комп’ютера) шляхом заміни окремих його компонентів на більш потужні або швидкодіючі)» частовживана в мові сучасної молоді й мові засобів масової

комунікації, напр.: *Так, в них вносилися численні правки. Але жоден* ***апгрейд*** *не перетворить касетний магнітофон «Весна» на одинадцятий айфон* («Українська правда», 14.01.2019); *Український дім змінює концепцію: що принесе «****апгрейд****»* («Укрінформ», 11.10.2019).

Наявність у семантиці запозичених слів емоційних конотацій, а також здатність набувати оцінних значень під дією мікроконтексту зумовлюють частотне вживання англіцизмів у сучасній публіцистиці. Емоційно-оцінних значень надає контекстам запозичена лексема *хейтер* (англ. *hater*), що в перекладі з англійської мови означає «людина, яка відчуває ненависть або ворожість (приховану чи відкриту) до чого-небудь або кого-небудь», напр.: *Наприкінці програми ведуча описала ситуацію так: «Коли Зеленський пішов у фарватері толерантності, на нього кинулися всі* ***хейтери*** *України»* («Детектор медіа», 08.12.2020); *Якісний матч видав Трубін. Цього голкіпера протягом сезону* ***хейтери*** *вже кілька разів встигли списати в глухий запас* («Газета по-українськи», 02.12.2020); *Український шоумен, телеведучий та волонтер Сергій Притула звернувся з різкою заявою до* ***хейтерів*** *із Росії та ЛДНР* («Газета по-українськи», 25.06.2020). Використання запозичень для впливу на адресата, передавання певних емоцій та переживань у публіцистичному тексті дозволяє зробити висновок про значний оцінний потенціал аналізованої лексики.

Сучасні українські засоби масової комунікації не тільки презентують мову багатьох соціальних груп, а й формують активний словниковий запас соціуму, тиражуючи нові запозичення й сприяючи їх адаптації в українській мові. Нещодавно в мові засобів масової комунікації почала активно функціонувати запозичена лексема *патерн* (англ. *pattern*), що має значення «об’єкт, з якого роблять копії або набір повторюваних об’єктів», напр.: *Лімітована серія кросівок виконана в кольорах* ***паттерна*** *громадського транспорту Берліна, який використовується в обшивці крісел в метро і трамваях* («Високий Замок», 12.01.2018); *Уявіть собі, якщо ваша дитина мала б базові знання та навички надання першої медичної допомоги,*

в такому випадку при травмі дитина принаймні знала б стійкий ***паттерн*** *поведінки аби не зашкодити собі ще більше, поки вона не отримає належну швидку допомогу* («Газета по-українськи», 09.09.2019); *Ми навіть залишили порожні місця для маминої творчості. Щоб вона могла внести зміни до тексту і на готову музику за готовим* ***паттерном*** *створити максимально персоналізовану колискову-мантру для своєї власної дитини* («Голос України», 20.09.2018).

Емоційно-нейтральний спосіб уведення в контекст запозичених лексем відображає засвоєння нових понять і реалій сьогодення. Прикладом може слугувати лексема *скриншот* (англ. *screenshot*) – «знімок з екрана, зображення, отримане комп'ютером, що зображує дійсно те, що бачить користувач на екрані монітора», напр.: *Харків'янка опублікувала* ***скріншот*** *образливих висловлювань чоловіка під постом музиканта Бориса Севастьянова і попросила у Театру музкомедії відреагувати на них* («Високий Замок», 10.10.2019); *Він ставить під сумнів заяви слідства, що телефон Юлії Кузьменко 19 липня 2016 року з 19:00 був неактивний. Як доказ має* ***скріншоти*** *її листування з подругою* («Газета по-українськи», 17.12.2019).

Розвиток суспільства і мови сприяють оновленню лексичного складу сленгової комунікації, яка відображає моду на нові експресивні слова. Зрозуміло, що сленг не може існувати як стійка лексична система, адже кожне покоління вносить у мову нові слова і вирази. Запозичена лексема *бомбер* (англ. *bomber jacket*), що в перекладі з англійської мови має значення «літня куртка, створена для пілотів ВПС США», яка з часом стала частиною масової культури, активно функціонує в українських масмедіа, напр.: *Старався для «баті», не шкодуючи ні кулаків, ні одежини за шість тисяч євро (під час бійки з Герусом на «вилоносному» була брендова куртка* ***бомбер*** *від італійської компанії Loro Piana)* («Високий Замок», 15.11.2019); *Колекція – капсульна і нараховує наразі близько 20 моделей, які дуже вдало поєднуються між собою, а більшість речей – світшоти, футболки,* ***бомбери***

та штани – унісекс, підходять як хлопцям, так і дівчатам («Україна молода», 13.12.2019).

Нам імпонують міркування О. А. Стишова, який зазначає, що «ряд нових іншомовних слів із мовознавчого погляду є недоречними, оскільки вони порушують закони і розхитують структуру української мови, її нормативні, стилістичні й культуромовні засади» [Стишов 2017, с. 74]. Іншомовні слова повсякчас вживають у засобах масової комунікації, адже журналісти схиляються до їхнього використання навіть більше, ніж до використання місцевих діалектів. Сучасна публіцистика зловживає запозиченнями навіть тоді, коли можна використовувати українські відповідники. Мова втрачає привабливість і самобутність, якщо різноманітним українським синонімам журналісти надають перевагу словам запозиченим і невиразним, як, скажімо, із словом *бебіситер* (англ. *babysitter*) – «няня». Запозичене слово *бебісітер* незрозуміле для сприйняття і складне в написанні, напр.: *Так, перевірену людину можуть порадити знайомі або ж* ***бебісітера*** *можна самостійно знайти у всесвітній павутині* («Сьогодні», 10.01.2019); *Не секрет для шоу-бізнесу, що арт-директор інколи виконує всі функції відразу – від* ***бебісітера****, який витирає сльози музикантам у випадку невдач або творчого колапсу, до рекламного агента або вантажника, який тягає разом із командою стаф* («Тиждень», 15.12.2017).

Слово *тинейджер* (англ. *teenager*) увійшло в українську мову й набуло популярності не тільки серед представників цієї вікової категорії, але й серед дорослих. У сучасній публіцистиці аналізоване запозичення використовують невиправдано, його легко можна замінити українським відповідником *підліток*, пор.: ***Тинейджер*** *зібрав удома апарат для проведення аналізу ДНК* («Високий Замок», 09.04.2013); ***Тинейджери*** *взагалі можуть виходити в піжамах і шкарпетках, без взуття* («Газета по-українськи», 02.11.2019).

Вживаючи запозичення, автори публікацій намагаються підкреслити належність до певної соціальної групи людей, які використовують у мовленні престижні й модні слова, зрозумілі лише в певному соціумі. Зокрема,

розширила сферу використання в публіцистичних текстах лексема *хорор* (англ. *horror*), що означає «фільм жахів», пор.: *Відчуття від перегляду картини дуже дивні. Zone Out більше схожий на артхаусний науково-фантастичний* ***хоррор****, сенс якого зрозуміти складно* («Високий Замок» 17.06.2018); *Ці* ***хоррори*** *побудовані на ідеї, що в повністю автоматизовану систему вкрадеться людський фактор і з цієї причини система всіх знищить* («Газета по-українськи», 27.11.2019); ***Хоррор****, як і будь-який масовий жанр, обтяжений колосальною кількістю штампів. Аби подолати спротив матеріалу* («День», 30.06.2016).

Отже, спостерігаємо тенденцію до зростання кількості запозичень, серед яких домінують англіцизми. Мовна дифузія спричинена активним входженням соціально-культурних, економічних й політичних реалій у щоденне життя та засвоєнням значної кількості запозичень. Розглянувши приклади запозичень з англійської мови, можна зробити висновок, що вони переважно з'являються в українській мові через те, що читач більш вагомими вважає складні, незвичні та взагалі неукраїнські слова, які, на думку багатьох журналістів, надають значущості мові сучасних масмедіа. Аналізовані приклади також підтверджують невиправдані запозичення з англійської мови, які мають еквіваленти в українській мові та принагідно можуть бути замінені українськими відповідниками.

Висновки до розділу 2

Під час дослідження було встановлено найчастотніші тематичні групи жаргонізмів, що функціонують у мові засобів масової комунікації: 1) «Кримінальний світ»; 2) «Бізнес і гроші»; 3) «Алкоголь. Наркотики»; 4) «Стосунки між людьми»; 5) «Психічні і фізичні стани»; 6) «Оцінка. Якість»; 7) «Армія. Військова служба»; 8) «Мовлення»; 9) «Розваги». Саме ці тематичні групи відображають основні сфери зацікавлення сучасних носіїв мови та відповідні номінації.

Спостерігаємо зосередженість одиниць загального жаргону на людині, її оточенні, тобто антропоцентризм, що й демонструють представлені тематичні групи.

Характерними для аналізованих тематичних груп жаргонізмів є процес розширення семантики слова та елементів значення, у яких міститься вказівка на належність денотата до криміналу, а також семи «алкоголь», «вбивство», «наркотики» можуть втрачатися. При цьому жаргонні одиниці, що функціонують активніше, позбавлені новизни та експресивності.

Жаргонну лексика подекуди продовжують використовувати як мовний елемент відображення кримінальних дій і фактів. Іншою семантичною особливістю більшості жаргонних одиниць є те, що вони називають пейоративні дії чи стани. Виражаючи негативну оцінку, жаргонізми надають мовленню не тільки згрубілості, але й часто саркастичного, іронічного, вульгарного, фамільярного характеру, адже значно знижують образ об’єкта оцінки так, що при підтримці інших засобів контексту, ефект від їхнього уживання межує з мовленнєвою агресією. Жаргонна лексика у свідомості носіїв мови все частіше пов’язується з негативною емоційно-експресивною оцінкою і саме в такій якості її використовують у публіцистиці безвідносно до тематики публікацій. По суті, ми спостерігаємо процес зміни стильових норм публіцистичного стилю, вони рухаються в бік розкутості, свободи й набувають ознак розмовності.

Особливе місце в загальному жаргоні належить жаргонізованим словосполукам, які використовують переважно в текстах соціально-політичної, економічної, військової тематики, також вони є вдалим засобом гострої образної характеристики тих чи тих негативних рис і властивостей героїв публікацій. Такі словосполуки зазвичай із значною емоційно-експресивною силою засуджують негативні риси героїв публікацій – егоїзм, жадібність, цікавість, настирливість, саме через них засоби масової комунікації поширюють й закріплюють у мові публіцистики розмовні конструкції.

Значна кількість жаргонізованих словосполук виходить за межі жаргону й переходить у фонд загальновживаної лексики, широко функціонуючи в усному мовленні та засобах масової комунікації. Кожна із таких жаргонізованих словосполук, підпорядкована певній авторській настанові, несе в собі певне стилістичне навантаження.

Аналіз фактичного матеріалу засвідчує, що жаргонна лексика в текстах засобів масової комунікації, з одного боку, – текстоутворювальний елемент, з іншого – засіб впливу на адресата. Одним із потенційних джерел поповнення стилістично зниженої лексики в мові сучасної публіцистики є елементи молодіжного, кримінального жаргонів та жаргонізованої розмовної мови. Насиченість засобів масової комунікації жаргонізмами свідчить про тенденцію до трансформації жаргонної лексики в наративну норму сучасної української мови.

Проблему функціонування жаргону в публіцистиці не оминають увагою сучасні лінгвісти. Уходження жаргонізмів у мову сучасних засобів масової комунікації зумовлене насамперед потребою схарактеризувати середовище певних соціальних груп, а також використати їх як засіб емоційного висловлення.

Активне функціонування одиниць кримінального та молодіжного жаргонів у мові українських засобів масової комунікації засвідчує, що вони виходять за межі свого традиційного усно-розмовного використання в соціальних діалектах і слугують засобами експресивізації публіцистичних текстів.

Субстандартна лексика і як смисловий сигнал, і як символ актуалізації певної суспільної проблеми – це характерний прийом мови засобів масової комунікації. Саме він сприяє появі нової функції субстандартної лексики – образно-виразної, яка властива писемній формі публіцистичного стилю.

Використання субстандартної лексики, зокрема жаргонізмів, у мові публіцистики початку XXI ст. є одним із важливих компонентів динамічних змін у мові. Субстандартна лексика виконує оцінну та експресивну функції,

сприяє реалізації принципу діалогічного мовлення, тобто контактовстановлення з читачем, оскільки використання цих слів є засобом стилізації неофіційного та невимушеного спілкування. Стилістично знижена лексика привертає увагу споживача інформації, хоча автори в такий спосіб іноді й порушують загальновстановлені лексико-стилістичні та етично-моральні норми.

У мові засобів масової комунікації виокремлюємо такі тематичні групи сленгових одиниць: 1) «Мовлення»; 2) «Емоції, бажання, психічні стани»; 3) «Поведінка»; 4) «Назви частин тіла»; 5) «Авто»; 6) «Розваги. Відпочинок»; 7) «Спорт, уболівальники»; 8) «Алкоголь»; 9) «Хлопець. Чоловік».

Найширше представлена тематична група «Поведінка», вона охоплює такі підгрупи: назви бійок та дій в ситуації агресії; взаємини між людьми, стосунки, стратегії і тактики поведінки; помилкові і неправильні дії; назви осіб, які мають неадекватну поведінку; назви неадекватної поведінки.

Відзначаємо активне постійне поширення сленгових одиниць у мові засобів масової комунікації, незважаючи на обмеження, передбачені кодифікацією мови. Сленгові номінації тематичної групи «Поведінка» надають публіцистичним текстам експресії, виразності та оцінності. Майже всім сленгізмам властива яскраво виражена негативна експресія, згрубілість, вульгарність, що є найвагомішими семантичними ознаками.

Зневажливі оцінки та пейоративні ознаки сленгізмів не дозволяють розглядати їх як повноцінні засоби спілкування, поряд із нейтральними літературними нормативними лексемами. Експресія зниженості робить їх незамінними в певних комунікативних ситуаціях. З номінативної точки зору сленгові номінації зайві, адже для вираження того чи того значення в мові вже є точне літературне слово. Саме ця причина є перешкодою для входження сленгізмів у сучасну літературну мову, незважаючи на їхню частотність в усному мовленні та публіцистичних текстах.

Використання сленгових номінацій на сторінках українських засобів масової комунікації має на меті знизити стилістичний рівень спілкування,

зробити виклад матеріалу більш доступним, виразним, емоційним, іронічним, а подекуди грубим і вульгарним, адже часом сленгові лексеми вносять у мовлення певну фамільярність і розкутість.

Молодіжна субкультура і сленг тісно пов'язані, адже виникають із необхідності молоді соціалізуватися і при цьому активно заявити про себе. Сучасна публіцистика віддзеркалює специфіку життя кожного покоління, стає засобом ідентифікації, розмежування різних молодіжних груп та формою самовираження. У засобах масової комунікації постійно з'являються нові лексичні засоби, що дають змогу лаконічно й точно передати настрої, переживання, думки, враження та емоції молоді.

Мова молодіжної субкультури завжди надзвичайно експресивна, лаконічна, інформативна, характеризується елементами розмовності, інколи згрубіло-фамільярним забарвленням. Особливо актуалізуються означені процеси у функціонуванні лексем тематичної групи «Мовлення», що використовують у публікаціях, присвячених темі політики, економіки, кримінальній тематиці, виборам. Досить часто за їх допомогою відтворюють колорит молодіжного середовища, описують реалії сьогодення молоді, характеризують та оцінюють суспільно-політичні процеси в Україні.

Отже, джерелом експресії сучасної публіцистики є чисельні сленгові одиниці, які дають змогу передати позитивні чи негативні емоції, психічні стани, підкреслити грубо-іронічну тональність текстів. Актуальні для сучасного читача сленгові одиниці дозволяють точно й небагатослівно позначити те явище, про яке пишуть автори, порушуючи критерії стилістичної доречності, етичності та естетичності української мови. Окрім того, функціонування в медійному просторі сленгових одиниць свідчить про високий ступінь розшарування сучасного соціуму, його нестабільність. Засоби масової комунікації ведуть боротьбу за вплив на суспільну свідомість, використовуючи будь-які мовні засоби тиску, маніпуляцій, формуючи комунікативну напругу, що часто має негативні соціальні наслідки.

У середовищі сучасної молоді спостерігаємо зниження мовної та загальної культури, грамотності, заміну істинних цінностей шаблонними зарубіжними зразками. Також до особливостей мовної організації сучасних засобів масової комунікації варто зарахувати збільшення простих за формою конструкцій. Із синонімічного ряду засобів передавання тієї самої інформації автор обирає економні, найпростіші за формою. Зазначені чинники сприяють активізації в текстах масмедіа конструкцій, що є результатом семантико-синтаксичних процесів номіналізації.

Використання запозичених слів у сленговій комунікації видається не завжди доречним. Безсумнівно, що без запозиченої лексики не можна уявити мову сучасної людини, однак значення таких слів повинно бути зрозумілим кожному читачеві, а їхнє вживання виправданим. Доречне і правильне використання запозиченої лексики свідчить про мовну культуру та повагу до рідної мови.

Використання жаргонної й сленгової лексики – це закономірне явище мови засобів масової комунікації початку XXI століття. Дотепер субстандартну лексику вживали в традиційних функціях: відтворення реального середовища, ситуації спілкування, як засіб мовної характеристики, цитатний виклад фактів, із метою мовної економії тощо. Однак наше дослідження показує, що на початку XXI століття жаргонна та сленгова лексика функціонують у публіцистиці в нових виявах, зокрема: як семантичний конденсат тексту; креативний засіб; як засіб залучення уваги до теми чи проблеми публікації; актуальна лексична одиниця сучасної розмовної мови; виразно-образний засіб тексту; засіб експлікації громадської оцінки певного явища дійсності; засіб створення іронії та експлікації «антинорми».

Основні положення цього розділу висвітлено в таких статтях: «Функціонування зоо- та фітоморфізмів в українському арго 20–30-х років минулого століття» [256]; «Функціональні параметри арголексем в українській мові початку XX століття» [257]; «Функціонально-стилістичні

вияви жаргонної лексики в газетно-публіцистичному стилі» [258]; «Тематика жаргонної лексики в мові періодичної преси» [259]; «Жаргонна лексика у військовій тематиці сучасної української преси» [261]; «Стилістична диференціація жаргонізмів у мові засобів масової комунікації» [262]; «Розширення сфери застосування кримінального жаргону» [263]; «Сленгові одиниці тематичної групи “Поведінка” у мові засобів масової комунікації» [264]; «Запозичення в молодіжному сленгу (на матеріалі українських засобів масової комунікації)» [273]; «Субстандартна лексика в мові засобів масової комунікації (на матеріалі кримінального жаргону)» [265]; «Функціонування сленгізмів тематичної групи “Мовлення” у мові засобів масової комунікації» [274]; «Сленг у мові засобів масової комунікації (на прикладі лексем тематичної групи “Емоції, бажання, психічні стани”)» [275].

РОЗДІЛ 3
СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СУРЖИКІЗМІВ У МОВІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Початок XXI ст. характеризується зміною мовних смаків носіїв мови, які відзначаються відмовою від певних стереотипів і штампів, прагненням відшукати нові засоби вираження, насичені образністю, емоційністю й відповідною тональністю.

Журналістські матеріали, інформуючи адресата про навколишній світ і прагнучи сформувати в нього спрогнозоване ставлення до цієї інформації, впливають на емоційну сферу читача, викликають певні психологічні реакції. Досягнення відповідної реакції забезпечує використання передусім експресивних, емотивно-оцінних мовних засобів.

Надаючи перевагу політико-ідеологічній сфері суспільного життя, публіцистичний стиль спрямований на те, щоб першочергово ідеологічно впливати на адресата, формувати в нього суспільно-політичну свідомість. Публіцистичне мовлення покликане створювати громадську думку або виробляти певне ставлення суспільства до тих чи тих явищ і подій внутрішньополітичного та міжнародного життя. Поширенню публіцистичного мовлення сприяють засоби масової комунікації, що тісно пов’язані з повсякденним життям суспільства й активно відображають у собі характерні ознаки мовного процесу сучасності, багато в чому визначаючи напрями його розвитку.

Засоби масової комунікації мобілізують усі можливості, ресурси для впливу на розум і почуття читачів. На відміну від інших стилів літературної мови, у газетно-публіцистичному переконання є головною функцією мови. Для реалізації цієї функції автори часто використовують у текстах суржикізми, функціонування яких викликає дискусії в мовознавців, а також неоднозначні висновки лінгвістів.

3.1. Публіцистичний суржик в оцінці дослідників

Надзвичайна популярність сучасних масмедіа змінила акценти й у сферах впливу на розвиток української мови, особливо в її літературній формі. Активність засобів масової комунікації, їхня орієнтованість на живе невимушене спілкування не тільки вплинули на лібералізацію норм літературної мови, але й на відповідне ставлення мовців до мови, створили сумніви в непорушності й обов'язковості літературних норм. Одні дослідники мови засобів масової комунікації стверджують закономірність концепції медіатизації життєвого простору суспільства, інші не погоджуються з категоричним твердженням про однозначну згубність медіатизації, а тільки наголошують, що розроблення такої концепції нарешті змусить дослідників по-новому подивитися на роль засобів масової комунікації в сучасному світі та звернути увагу на надзвичайну здатність публіцистики впливати на носіїв мови [Кудрявцева 2005, с. 59]. У публіцистиці як засіб експресії, емоційності автори використовують і «унормовані (стандартні), і низку ненормованих (нестандартних) одиниць «експресивного фонду» мови» [Кудрявцева 2005, с. 60]. До позанормативних елементів належать різні шари лексики: розмовні нелітературні одиниці, жаргонізми, оказіоналізми, діалектизми та ін.

На початку XXI ст. активізувалося вживання в мові українських засобів масової комунікації суржику – мови, «в якій штучно об'єднані без дотримання літературних норм елементи різних мов» [УМЕ, с. 616], зокрема української та російської. Суржик як мовне явище більш характерне і традиційне для художніх текстів, зокрема творів минулого століття, коли автори подавали «мовний портрет з <…> гумористичним обіграванням величезної маси українського населення – переважно вихідців із села та невеличких містечок, які, відірвавшись від рідної мовної основи, але не розчинившись у стихії іншої мови, опинилися десь на півдорозі між ними» [Тараненко 2003, с. 30]. У публіцистиці ж суржик значно активізувався,

з одного боку, у зв'язку зі зняттям відповідних редакторських обмежень, а з іншого – його використовують зумисне як гумористичний засіб «напівмовності» героїв журналістських публікацій, для передавання ступеня мовної культури відомих осіб тощо. Власне українсько-російський суржик, який найширше представлений у мові вітчизняних масмедіа, дослідники поділяють на два структурно-функціональні різновиди: як соціодіалект і як сукупність ідіолектів [Тараненко 2003, с. 32].

Серед дослідників, які приділяють увагу вживанню суржикізмів у мові українських засобів масової комунікації, – Н. Я. Дзюбишина-Мельник [Дзюбишина-Мельник 2010], В. Г. Дончик [Дончик 2001], Г. П. Євсєєва [Євсєєва 2011], Ю. В. Калужинська [Калужинська 2017], І. П. Копистинська [Копистинська 2012], Т. В. Монахова [Монахова 2002], М. І. Навальна [Навальна 2011], Т. С. Панченко [Панченко 2017], О. Ю. Сухомлин [Сухомлин 2009], О. О. Тараненко [Тараненко 1999], В. М. Труб [Труб 2000; 2002] та ін. Н. В. Третяк вивчає жаргонну лексику й порушує проблему її функціонування в друкованих ЗМІ, акцентує на кореляції цього терміна з термінами просторіччя, розглядає жаргонізовану розмовну мову, сленг тощо, зосереджує увагу на питаннях мовної особистості, зокрема мовної особистості журналіста, тенденції зниження газетного стилю (пейоризації), теорії метафори, вивчає заголовок як частину газетного жанру, наголошує на значній метафоричності жаргонних одиниць, більшість яких утворено завдяки ефекту метафоричного перенесення [Третяк 2012, с. 3].

За визначенням В. М. Труба, суржик – це різновид просторіччя. На думку науковця, він є мовленнєвим (або текстовим) виявом низького культурно-освітнього рівня носіїв мови X як першої в ситуації нерівноправної (диглосної) двомовності, коли домінтна (панівна) мова Y пригнічує та всіляко обмежує субстрат мови X [Труб 2000, с. 47–48].

«Суржик» репрезентує ненормативне українське мовлення, що містить значну кількість запозичень із російської мови, оформлених за нормами української. Його походження дослідники пов'язують із недостатнім умінням

білінгвів користуватися двома мовами, які паралельно функціонують у певному соціумі. Уживання українсько-російського суржику й літературної форми української мови характеризує явище диглосії, а використання російської та української мов залежно від ситуації спілкування свідчить про наявність білінгвізму [Кузнецова 2001, с. 278].

На думку О. О. Тараненка, українсько-російський суржик як соціолект реалізований у двох функціональних формах вияву, із двома різними мотиваційними основами: як ідіом спонтанного користування, втілений у мовленні осіб із недостатнім культурно-освітнім рівнем та ідіом більш усвідомлюваного користування, що виявлений у мовленні осіб, які володіють як українською (принаймні пасивно), так і російською літературними мовами [Тараненко 2008, с. 16]. Суржик становить загрозу для нормального існування та розвитку української літературної мови, яка й досі перебуває під тиском російської [Дзюбишина-Мельник 2010, с. 16].

Отож, суржик – це різновид української загальнонародної мови, що виник унаслідок уживання мовцями слів української та російської мов; він створений поза будь-якими нормами й становить загрозу для національної мови. Нині мовознавці констатують той факт, що функціонування суржику в мові періодики – постійне явище, яке не так легко викорінити [Євсєєва 2011, с. 282].

Ми погоджуємося з дослідницею Н. П. Шумаровою, яка вважає, що тепер відбувається «процес демократизації, а може, точніше, лібералізації вибору мовних засобів при передачі будь-якої, навіть офіційної, інформації. На шпальти газет, у радіо й телевізійний ефір прийшло чимало виразів із розмовно-побутової мови, нічим не виправдана кількість запозичень, жаргонізмів, сленгізмів і навіть інвектив. Тенденція до вульгаризації мовлення, що виявляється в Україні, не вирізняється ні новизною, ні інтенсивністю з-поміж аналогічних процесів, що відбуваються на пострадянському просторі або в історичному плані – у мові будь-якої країни, де мали місце революційні чи просто суспільно вагомі соціальні

зрушення. В епоху бурхливого розвитку масмедіа та Інтернету ці процеси активізуються і в мовно-комунікативних сферах стабільних із політичного та соціокультурного погляду країн, стаючи явищем усеохопним і всепоглинальним» [Шумарова 2010, с. 55].

Дослідниця мови засобів масової інформації М. І. Навальна зазначає: «Якщо мовна лексична норма – це ідеал, який насаджують, то суржик – це те, що приймають граючись, жваво й багатогранно. Він не потребує від автора особливої вправності, але в мові сучасних засобів масової інформації суржик нерідко подають в дуже утрируваній формі, часом відсутній у його реальному функціонуванні. Іноді автори зумисне в реченні використовують по кілька слів-суржиків, що навіть спотворює текст і ускладнює його сприйняття» [Навальна 2011, с. 34]. Авторка стверджує, якщо позанормативні мовні елементи *дєвкі, юбчьонка, пластінка, фігурниє, модниє* часто використовують у розмовному мовленні, що й спричинило їхнє входження до газетного тексту, то слово-суржик *вечерьонка* навряд чи використовують носії мови. Схоже, це авторський суржиковий оказіоналізм [Навальна 2011, с. 289].

В українському мовознавстві деякі дослідники гостро засуджують вживання суржикового позанормативного явища. Зокрема, О. О. Тараненко зазначає, що «“естетизований”, отже й піднесений фактично до рангу універсального засобу українського гумору “суржик” як мовна основа подібного комізму неминуче сприймається як глузування з самої мови, а сам гумор перетворився вже на зубоскальство» [Тараненко 2003, с. 32]. Л. О. Ставицька наголошує, що «зросійщеного мешканця України суржик на тлі літературної російської мови ще більше зміцнює у ставленні до української як феномену другосортного» [Ставицька 2001, с. 24].

Одна із сучасних проблем – суржик – має цілу низку об’єктивних передумов, зокрема історичного характеру, пов’язаного з російським фактором. Багатовікове насаджування російської мови не могло не

позначитися на чистоті мови української. Тому проблема суржику має здебільшого російське походження [Калужинська 2017, с. 123].

Проблеми, закцентовані українськими дослідниками, засвідчують актуальність вивчення суржику в сучасній українській мові, зокрема в масмедійних текстах, де це явище широко представлене.

Українсько-російський суржик перебуває не тільки у фокусі мовного смаку й загостреної мовленнєвої уваги сучасника, але й у позиції пізнання через його належність до іншої мови, зокрема російської, та інших специфічних стилів, характерних незвичністю звучання й семантики, через його високу частотність і семантичне коректування відповідно до модної комунікації. У мові засобів масової інформації початку XXI століття суржик найчастіше слугує для передавання мовної неграмотності, відсутності культури мови героїв публікацій, а також для привернення уваги читачів до особи, події, явища, про які йдеться в тексті. Українсько-російський суржик – це переважно відповідники до загальновідомих і широковживаних нормативних слів. Їх подають здебільшого в цитатах героїв публікацій.

В останні роки з’явилися нові спроби теоретичних досліджень суржику в статтях Е. В. Кузнєцової [Кузнєцова 2001], О. А. Сербенської [Сербенська 2001] та ін. Слушною є думка О. А. Сербенської, що сьогодні слово «суржик» почали вживати і в широкому розумінні – як назву здеградованого, убогого духовного світу людини, її відірваності від рідного, як назву для мішанини залишків давнього, батьківського з тим чужим, що нівелює особистість, національно-мовну свідомість. Скалічена мова отуплює людину, зводить її мислення до примітива. Адже мова виражає не тільки думку. Слово стимулює свідомість, підпорядковує її собі, формує. Суржик в Україні є небезпечним і шкідливим, бо паразитує на мові, що формувалася упродовж віків, загрожує змінити мову [Сербенська 2001, с. 7].

Суржик становить загрозу для нормального функціонування української літературної мови, яка й досі перебуває під тиском російської. «Піджинізація мови – типовий наслідок співіснування мов, одна з яких зазнає

тривалого й спланованого тиску як упосліджена мова колонізованого народу. Український піджин – суржик, – маючи свою специфіку, став об'єктом лінгвістичних досліджень вже на етапі тотального поширення, загрозливого для життя національної мови» [Дзюбишина-Мельник 2010, с. 16].

Деякі одиниці суржику вже є звичним явищем не тільки в усному мовленні, а й повторюваними в українських друкованих засобах масової інформації. Йдеться про такі, як *дєвочкі, дєвуля, катлєти, молодьож, собраніє, харашо* та ін. [Навальна 2011, с. 311].

Незважаючи на критику лінгвістів, позанормативні лексичні одиниці активно входять до мови української преси початку XXI ст. Суржиком у мові української періодики широко послуговуються тоді, коли йдеться про розподіл землі, майна, грошей, матеріальних цінностей, аби наголосити на міщанських, загарбницьких, злодійських рисах тих, хто претендує на щось. Напр.: *понятіє, тєлєвізор, дєрібанити, дадім, компроментіруєш, подєлім, украдьом, проізростали* [там само, с. 311].

У мові української публіцистики суржик нерідко вживають стосовно поведінки, дій політиків, аби увиразнити негативно-гумористичне ставлення до них. Але політики самі зрідка зумисне вживають суржик (хіба що для висміювання когось із конкурентів), вони намагаються уникати таких слів, бо прагнуть показати себе якомога освіченішими людьми. А от журналісти у висловленнях на адресу політиків часто вживають українсько-російський суржик.

На думку Ю. В. Калужинської, найактивнішого вияву в друкованих засобах масової інформації набуває лексема *папєрєдніки*, яку асоціюють із колишнім прем'єр-міністром Миколою Азаровим. Політичні тексти, у яких функціонує ця лексема, набувають ще більшого експресивно-негативного характеру, оскільки характеризують попередніх владних діячів, які залишили після себе лише розруху [Калужинська 2017, с. 177]. Ми засвідчуємо в мові українських засобів масової комунікації продовження цієї тенденції, напр.: *Кандидат від влади в мери Києва стане відомий через кілька тижнів,*

столиці потрібен хороший менеджер, який буде ефективно використовувати нинішні значні кошти в бюджеті міста… Це буде новий мер чи з ***«бивших»*** *представників влади* («Україна молода», 03.09.2020).

Дослідники відзначають, аби передати думку, що білоруський президент у своїх виступах про демократичні процеси в суспільстві говорить порожні слова, не підтверджені фактами, які є брехнею, журналісти замінили дієслово говорити суржиком *повєствує*. Суржик *запрєт* у мові преси вживають, щоб наголосити на значенні й важливості партійної дисципліни, що іноді призводить до абсурду. Журналісти в такий спосіб висміюють ту політичну силу, яка не зважає на думку члена партії, на його особисту позицію. За допомогою суржику журналісти критикують виступи, діяльність, спосіб життя відомих осіб. Зокрема, слова *кароче, какби, попроще, повєсєлєє* дають негативну оцінку представникам шоу-бізнесу, олігархам, поетам тощо [Навальна 2011, с. 311].

У текстах військової тематики, де засуджено дії Росії, суржикові одиниці теж активно функціонують. Із метою висміювання ополченців у східних регіонах України вжито лексему *апалчєнци* [Калужинська 2017, с. 177]. Фіксуємо використання цих лексем і відповідно тяглість тендентій і в сучасних текстах масмедіа, пор.: ***Апалчєнци*** *закликали прихильників розійтися негайно* («Газета по-українськи», 12.12.2020).

На помітному збільшенні кількості публікацій із критичними поглядами й думками щодо політики Російської Федерації наголошує дослідниця Т. С. Панченко. На її думку, посилити негативну оцінку допомагають суржикізми. Автори беруть ці слова в лапки, примушуючи читача звернути на них увагу: *соотєчєствєнніки* – співвітчизники, лексеми *оболванений* – «обдурений, одурений; підманений; оступачений» [РУС, Т. 2, с. 195], *ущемльонний*: «ущемлений; уражений; зачеплений; ображений; скривджений, покривджений» [РУС, Т. 3, с. 590], *велікая* та *нєдєлімая* – велика та неподільна, *власті* – влада та ін. Автори навмисне послуговуються суржикізмами, аби надати тексту іронічного або саркастичного відтінку.

Дослідниця зауважує, що часом суржикізми функціонують у текстах, у яких ідеться про політичні процеси в нашій країні: *совєтизований – радянізований, русскомірський* – утворено від словосполучення *русский мир*, який прагнуть створити на території країн пострадянського простору російські можновладці; *благодєтєлі* – благодійники, *звьозди* – зірки [Панченко 2017, с. 213–214].

До суржикізмів зараховують слова, які використовують задля підкреслення правдивості прямої мови героя розповіді в публікаціях різних тематичних груп: *брєдні – маячня, вещі – речі, друзья – друзі, нєізвєстні – невідомі, водітєль – водій, празник – свято, віса – ваги, терези* та ін., і надають текстові орозмовлення [Панченко 2017, с. 214]. Означена тенденція триває і на сучасному етапі розвитку мови масмедіа, пор.: *Чергові* ***брєдні*** *політиків, а не обіцянки* (Україна молода», 13.01.2021).

Основне призначення суржику, використаного в прямій мові пересічних громадян, – передати їхній низький освітній рівень. В українській періодиці початку XXI ст. найчастіше «говорять суржиком» на сторінках всеукраїнського видання «Газета по-українськи» [Навальна, 2011, с. 313]. Але це не означає, що суржик характерний тільки для мови окремих видань. Сьогодні доводиться констатувати, що його використовують у всіх без винятку масмедіа, у публікаціях різної тематики й різних жанрових ознак. Як засвідчує практика, позанормативну лексику популяризують через пресу журналісти, коментатори, політики. Маємо незвичну картину: слова позалітературної сфери, зокрема суржик, ідуть не з низів, а спускаються зверху, знаходячи, так би мовити, активний відгук у носіїв мови, що певною мірою стає на перешкоді формуванню мовленнєвого етикету та мовного смаку [Навальна 2011, с. 314].

Суржикізми використовують задля досягнення різних цілей: донести до читача пряму мову респондента, не змінюючи її, навіть якщо є помилки, і показуючи, що інформація достовірна; показати низький культурно-освітній рівень так званого «героя»; висміяти чи засудити відомих політичних та

громадських діячів, а також висловити критичне ставлення до конкретних подій чи явищ.

«Однак українсько-російський “суржик”, – як слушно зауважує О. О. Тараненко, – жодним чином не можна перетворювати на універсальний засіб українського гумору. “Суржик” як мовна основа комізму неминуче сприймається як глузування з самої мови, а сам гумор перетворюється вже на зубоскальство. На жаль, розуміння соковитості українського гумору, як такої, що має обов’язково ґрунтуватися на використанні “суржику” та інших елементів просторіччя, спотворених іншомовних слів, “простонародних” імен, вульгаризмів, є досить поширеним стереотипом…» [Тараненко 2008, с. 42].

Б. О. Коваленко досліджував стилістично знижену лексику в мові сучасної української публіцистики, де розкрив мовні особливості й екстралінгвістичну зумовленість публіцистичного стилю. Автор показав джерела формування та поповнення стилістично зниженої лексики в мові сучасної української публіцистики, проаналізував функціонування в мові газет розмовної, просторічної, жаргонної, діалектної лексики, розглянув особливості функціонування найчастотніших типів словотворення лексики в засобах масової інформації, виявлено функції стилістично зниженої лексики в авторській мові газетних матеріалів. «У живому мовленні найчастіше відбувається несвідоме вживання українсько-російського “суржику” як основного засобу спілкування, – зауважує дослідник. – Свідоме ж використання українсько-російського “суржику”, зокрема журналістом у газетному тексті, несе в собі комунікативно-прагматичні настанови: відтворення мовної характеристики, надання висловленню необхідного експресивного забарвлення, створення неофіційної атмосфери спілкування, підкреслення близькості до співрозмовника тощо» [Коваленко 2010, с. 143].

У журналістських текстах українсько-російський «суржик» виконує такі функції:

1) номінативну функцію. Серед елементів «суржику» є слова, які використовують на позначення тих предметів і явищ, відповідників яких журналіст або не знає, або свідомо використовує росіянізми;

2) експресивно-оцінну функцію. Більшість «суржикових» елементів мають чітко виражене емоційно-експресивне забарвлення. Свідоме вживання суржику в мові публіцистики є стилістичним засобом створення комічного, глузливого, іронічного ефекту;

3) функцію відтворення мовної характеристики. Суржик використовують у публіцистиці як спосіб передачі чужої мови.

Дослідники мови масмедіа спотерігають розширення вживання суржикових одиниць у мові української періодики, що надають текстам емоційності, оцінності. Однак зауважують, що, попри бажання журналістів зацікавити більше коло читачів за допомогою подібної лексики, суржикізми вульгаризують українську мову [Калужинська 2017, с. 180].

Отже, як свідчать праці українських лінгвістів, на початку XXI ст. в українських масмедіа активізувався українсько-російський суржик, який уживають як засіб експресії, аби надати газетним текстам іронічного забарвлення. Проте не завжди є міра й доречність використання суржику. Не останню роль тут відіграють естетичні смаки авторів.

Уживання суржикових слів також засвідчує, що змінилося соціальне сприйняття самих слів, відбулася нейтралізація соціально-обмежувальних конотацій, сталося й зниження еталону гарного мовлення.

3.2. Експресивізація мови засобів масової комунікації за допомогою елементів суржику

Функціонування мовних одиниць у текстах певного комунікативного призначення привертає до себе увагу сучасної лінгвістичної науки. У річищі цих зацікавлень перебуває й проблема вивчення функціонального аспекту мовних одиниць, що передбачає зорієнтованість не лише на структурно-

семантичні, а й комунікативно-прагматичні властивості в текстах публіцистичного стилю.

Останнім часом у мові масмедіа найпоширенішою стає функція створення певного емоційно-психологічного настрою, яка ще зовсім недавно перебувала на периферійних позиціях. Така функція характерна і для загальної ситуації, і для кожного масмедійного тексту зокрема. Засоби масової комунікації як основна писемна форма комунікації, з одного боку, повинна дати читачам певний мінімум чистої інформації та конкретних фактів, а з іншого – вплинути, подіяти на них емоційно, не тільки апелювати до розуму, але й торкнутися душі, переконати людину в чомусь, спонукати її до певних вчинків.

Під експресивізацією преси ми розуміємо використання системи мовних засобів, що дає змогу найбільш виразно подати зміст журналістського тексту, передати ставлення його автора до певного явища, дії або предмета мовлення, і внаслідок чого посилити вплив на інтелектуальному, емоційну та вольову сфери реципієнта. Експресивні одиниці – вагомий складник у формуванні образу автора, його індивідуального стилю, який є сукупністю універсальних дискурсивних концептів, тобто загальних понять, що становлять особливі форми пізнання дійсності, утворюють своєрідну «модель світу», відбивають глибинний рівень свідомості, світобачення, ментальність адресанта [Жижома 2003, с. 13].

Публіцистичний текст, матеріалізуючи в знаковій формі результати пізнавальної діяльності, відбиває раціональну, а також почуттєву, емоційну сфери людини. Безсумнівно, основним мотивом емоційного впливу в масмедіа є зміна поглядів людини, її світовідчуття. Комунікативна емоційність, на відміну від некомунікативної (біологічної), має усвідомлений характер. Емоційно забарвлене мовлення викликає у сприймача зрушення в бік тієї емоції, у «тональності» якої воно розгортається [Мова 1979, с. 3].

Незважаючи на різноманітність наукових підходів та низку лінгвістичних праць, проблема експресивності не втратила своєї значущості. Це стосується, передусім, визначення *експресії, експресивності*, особливостей їхнього виявлення в публіцистичному дискурсі, розмежування цих категорій із поняттями *емоційність, емотивність*, виявлення потенціалу експресивно-емотивних засобів у масмедійних матеріалах.

Зараз експресивність, зорієнтовану на створення більшої виразності й дієвості повідомлення, все частіше трактують як категорію комунікативно-прагматичного плану [Мозгова 2011, с. 6]. Прагматичне дослідження експресивності необхідне, тому що основним критерієм відбору мовних засобів завжди є прагматична настанова автора. К. В. Святчик стверджує, що для газетної комунікації наявність ознаки «експресивність» є обов'язковою, оскільки вона зумовлена особливим комунікативним завданням газетного твору – створенням оптимальної взаємодії автора і читача [Святчик 1996, с. 28]. Експресія в газетному мовленні має своєрідний, особливий характер – підкреслено соціальний, тому вона насамперед виразна, цілеспрямована, емоційно-оцінна [Коваль 2011, с. 59]. Журналіст вибирає з-поміж величезного розмаїття мовних одиниць тільки ті, які, на його думку, найбільшою мірою сприяють розв'язанню комунікативного завдання й відповідним чином впливають на адресата. Вони протиставлені стилістично нейтральним і надають мові емоційного забарвлення.

Найчастіше в розвитку сучасного публіцистичного дискурсу наголошують на тенденції до комунікативної загальнозначущості, особливий характер експресивності, увиразнення, оновлення, урізноманітнення газетного мовлення, що зумовлене потребою зацікавити реципієнта, зробити повідомлення інформативним, актуальним для нього, вплинути на його емоції та почуття, викликати потрібні асоціації. Саме тому мова газет постійно потребує нових емотивно-експресивних одиниць [Коваль 2011, с. 17].

Лексична система мови засобів масової інформації – найдинамічніша система сучасної української літературної мови. У сфері засобів масової інформації найсильніше виявляються різноманітні процеси, що характеризують саме життя мовного організму; тут найбільше зосереджені інновації. І це природно, адже однією з основних функцій газетного дискурсу є інформативність, новизна, об'єктивність, актуальність, а також функція емотивно-експресивного впливу на реципієнта [Коваль 2011, с. 80].

Ефективне використання мовних засобів – це важлива гарантія такого сприймання тексту, при якому в адресата виникає довіра до автора, необхідність узяти участь у зображуваній події, а потім і виконання під впливом тексту певних дій. Ось чому нині в публіцистиці спостерігаємо пошук експресивних засобів вираження, прагнення до непрямого впливу на читача. Адже експресивні засоби виконують роль специфічних актуалізаторів тексту, розширюють можливості асоціативної перцепції повідомлення, його інтерпретації та суб'єктивного осмислення [Коваль 2011, с. 3]. Саме тому дослідження різноманітних засобів створення та вираження експресії останнім часом стали особливо актуальними. Адже механізми експресивізації різних мовних одиниць здебільшого аналізують у тісному зв'язку з потребами комунікативної діяльності, а також з огляду на когнітивні аспекти експресивності та людського чинника.

Значний експресивний потенціал у публіцистичному мовленні виявляють марковані лексеми, які спрямовують думку в емотивно-оцінне русло. Їхні функціональні можливості широкі, а експресивна потужність розгортається здебільшого через контрастування з нейтральними (загальновживаними) словами, які, набуваючи нових емотивно-оцінних прирощень, виявляють свої нові межі [Бойко 2005, с. 12]. Зокрема, уживання стилістично-нейтрального слова в одному контексті з діалектними чи суржиковими лексемами, яким властиві функції забарвлення сусідніх складників висловення своїм звукосмисловим потенціалом, формування асоціативного емотивно-оцінного поля, залучення до нього будь-яких інших

текстових елементів, передбачає внутрішній зв’язок досі віддалених словесно-виражальних фрагментів, які, зближуючись, моделюють нові експресивні смисли та значеннєві відтінки. Загалом, у мовознавстві розглядають стилістично марковану лексику, тобто вживання окремих слів, які через семантику, походження чи морфемний склад набувають додаткових конотативних відтінків. Якщо говорити про публіцистичний текст, варто зазначити, що тут виникає маркованість, яку можна визначити як контекстуальну. Окремі слова та словосполучення у процесі сприймання твору набувають додаткових емоційних відтінків, пов’язаних із особливостями поєднання фактів.

Інтенсивне використання стилістично забарвлених одиниць у текстах публіцистичного стилю відображає мовні вподобання суспільства, яке прагне в цих лексемах віднайти засоби відповідної номінації явищ.

О. В. Юрченко стверджує, що в мові газетного дискурсу все частіше поряд із розмовно-літературною лексикою вживають і розмовно-нелітературну, просторічну, зокрема діалектну, жаргонну, вульгарну лексику позанормативних запозичень, фразеологічні одиниці, що мають яскраво виражений знижено розмовний, грубий, лайливий характер, а отже, і досить виразну експресію. Саме тому в мові масмедіа лексика і фразеологія, що характеризуються переважно стилістичною маркованістю та додатковими конотаціями, виконує роль виразних, влучних засобів, які забезпечують образність висловлення і спрямовані на досягнення певної мети [Юрченко 2007, с. 27].

Н. Л. Дащенко зауважує, що підсилення, підкреслення, нагнітання факту, події, акцентуація на них може здійснюватися завдяки засобам, які вже є експресивними або набувають цієї властивості через мовний чи позамовний контексти. До них належать: розмовно-просторічні моделі; демінутивні й аугментативні суфікси та префікси; експресивні можливості частин мови та їхніх форм; порядок слів; різні за метою висловлення

речення; стилістичні фігури; художні та стилістичні прийоми; різні способи передавання чужого мовлення тощо [Дащенко 2007, с. 129].

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що експресивність – своєрідна особливість публіцистичного тексту, що передає зміст певного повідомлення з посиленою інтенсивністю, виразністю, емотивністю, виражає внутрішній стан автора і спрямована на логічне та емоційне посилення впливу певної інформації. К. В. Мустафаєва також указує, що спектр засобів експресивізації публіцистичного дискурсу надзвичайно багатий та різноманітний. Окрім власне експресивної лексики, у газетних текстах із метою вираження експресії використовують різноманітні лексичні розряди – архаїзми, неологізми, просторічну лексику, спеціальну лексику в переносному значенні [Мустафаєва 2004, с. 5].

Відомо, що до експресивної лексики належать слова меліоративної (позитивні) та пейоративної (негативні) групи. Останнім часом у мові українських засобів масової інформації переважають негативнооцінні лексеми або як їх ще називають – пейоративи. Пейоративи – це лексичні одиниці, у структуру лексичного значення яких входить конотативний аспект (негативна емотивна сема), за допомогою чого виражається негативне ставлення мовця до адресата [Голод 2001, с. 3]. Часто це може бути вульгарна, просторічна, жаргонна лексика. Дослідники пейоративної лексики в мові публіцистики зауважують, що друкованим медіа-текстам притаманна в цілому нейтральність оповідального тону, але останнім часом вживання лексем із негативною оцінкою значно активізувалося. Причиною цьому слугують різноманітні екстралінгвальні чинники: напружена політична ситуація в країні, розпочата війна, що триває на Сході України, засудження дій міжнародних організацій та ін. Наприклад, негативну оцінку щодо характеристики бюрократичної системи в збройних силах передають суржикізми: *бумажка* (рос.) – *бумажка* (сурж.) – *папірець* (укр.), *букашка* (рос.) – *букашка* (сурж.) – *комашка* (укр.), *человек* (рос.) – *чіловек* (сурж.) – *людина* (укр.), пор.: *Сержант окреслив головні проблеми в ЗСУ:*

показуха і бюрократія 10-12 на кожного. Скільки треба папірців, щоб отримати запасні частини? 6-7. І так в усьому. Без ***бумажки*** *ти* ***букашка*** *а з* ***бумажкой чіловєк»****, – пише Рудь. Статут ЗСУ. Ця книжка написана в середині 60-х для армії країни, якої вже немає* («Gazeta.ua», 21.09.2018).

Для сучасного публіцистичного тексту характерна також тенденція до експресивної оцінності та безперервні пошуки різноманітних способів її вираження, оскільки для реалізації свого задуму публіцистові потрібно акцентувати увагу читача на певних фактах, явищах, проблемах, створити навколо них бажану атмосферу сприймання, зацікавлення, зрівноважити логічне сприйняття та емоції, подати свою експресивну оцінку й закласти її у свідомість читача, сформувати в нього певне ставлення до порушеної проблеми, перетворити оцінне ставлення в переконання, стимулюючи ті чи ті практичні дії адресата [Коваль 2011, с. 8].

У складі кожної розвиненої національної мови науковці виокремлюють одиниці чи форми, що виконують переважно емотивно-оцінні функції. В українській мові існує широкий спектр таких мовних засобів, які найкраще виявляються на її лексичному рівні. До них належать лексеми на позначення почуттів, настроїв (*любов, ненависть, радість, сум тощо*), афективні слова, у значенні цих лексем міститься оцінка (*чудовий, прекрасний, жахливий* та ін.), оцінні значення якісних прикметників і прислівників (*мудріший, найпідліший, щонайкраще* тощо), слова-інтенсифікатори (*надзвичайно, дуже* та ін.). На словотвірному рівні реалізацію емотивно-оцінної функції забезпечують суб’єктивно-оцінні форманти (*серденько, грошики, дівчисько, бородище* тощо). Традиційно мовознавці визначають категорію оцінки як позитивну чи негативну кваліфікацію предмета, що передусім пов’язано з відповідними емоціями [Брандес 1985, с. 17]. Незважаючи на значну кількість праць, присвячених дослідженню категорії оцінки, в українській лінгвістиці потребують комплексного вивчення засоби вираження негативної оцінки, у публіцистичному тексті зокрема. Перші спроби з цього питання зробила дослідниця Ю. В. Калужинська [Калужинська 2017, с. 5].

Оцінність є обов'язковим елементом емоційності. Оцінка людиною певного предмета чи явища часто ґрунтується на емоційних переживаннях, проте емоційність не завжди є необхідним елементом оцінності: те саме слово в різних мовленнєвих ситуаціях здатне виражати не тільки емоції, але емоції та оцінку одночасно.

Принципова особливість оцінки в масмедіа полягає в тому, що вона ґрунтується на ціннісних стереотипах, характерних для певного суспільства, орієнтована на соціум зі специфічною для нього системою цінностей. Спрямованість автора на суспільну думку, до якої він апелює в контексті, пояснюють соціальною зумовленістю оцінки, що виконує функцію регулятива поведінки людини. Усяка оцінка проявляє здатність читача розрізняти позитивне/негативне, корисне/шкідливе, етичне/неетичне, що покладено в основу виокремлення її різновидів.

Головною особливістю мови публіцистики є соціальна оцінність. Публіцистичне мовлення покликане насамперед впливати на маси. У процесі журналістської творчості автори виробляють певні форми, засоби мовного викладу. І ці форми, і способи оцінки набувають загального поширення, стають соціально закріпленими. Соціальна оцінка – явище історично змінне, що можна пояснити змінами в соціальній структурі суспільстві [Онищенко 2004, с. 5].

Оцінність публіцистичних текстів зумовлює домінування позитивної чи негативної оцінної інформації, а відповідно і спеціальних лексичних засобів вираження оцінки, які ми умовно поділяємо на: 1) стилістичні засоби та 2) зображальні засоби.

Оцінні слова відрізняються від неоцінних тим, що вони виражають насамперед не реальні ознаки предметів, а ставлення носіїв мови до певної норми, виробленої в конкретній соціальній групі. Емоційна оцінка суб'єктивна в тому значенні, що вона слугує для вираження суб'єктивного ставлення автора до явищ, фактів, подій, які він описує, незалежно від об'єктивних ознак предмета; вона так само суб'єктивно виникає в читача.

Тому той самий об’єкт може бути схарактеризований різними журналістами шляхом полярних емоційних оцінок (за О. А. Івіним [Ивин 1970], так звана ознака «приписування»). Емоційна оцінка, виражена мовними засобами, що постає як мовна емоційно-оцінна інформація, є одночасно й оцінкою соціальною – суспільно закріпленою та визнаною. У цьому значенні емоційна оцінка є об’єктивною.

Автори, які досліджують оцінки в публіцистичній мові, зазвичай зупиняються на аналізі її засобів або як стилістичної ознаки, або як сукупності оцінних мовних засобів, але не як стилістично-текстової категорії, зреалізованої через мовленнєву систему засобів різних мовних рівнів. Проте такі дослідження підводять до вивчення оцінки як функціональної семантико-стилістичної категорії.

Актуальність дослідження категорії оцінки зумовлена значним семантико-стилістичним потенціалом у структурі україномовних засобів масової комунікації, а також когнітивними, дискурсними та ергономічними можливостями під кутом зору взаємодії мовних явищ із явищами інших наукових сфер – філософської, соціальної, психологічної тощо.

Більшість дослідників дотримується думки, що під емоційно-оцінною інформацією варто розуміти інтелектуальну оцінку кого-, чого-небудь, немов пропущену крізь призму людської психіки й реалізовану як позитивну емоційну оцінку та її модифікації (схвалення, пестливості, лагідності, захоплення тощо) і негативну емоційну оцінку та її модифікації (несхвалення, приниження, осуду, іронії, насмішки тощо). Цю інформацію насамперед можуть передавати вербальні знаки, що містять потенційну можливість виразити емоційно-оцінне переживання реальної дійсності.

Серед емотивної лексики з негативною оцінкою трапляються слова, які належать до так званого зниженого стилістичного тону: колоквіалізми, діалектизми, сленгізми, жаргонізми, вульгаризми. Використання таких слів у мовленні, на думку О. Ю. Мягкової, зумовлене певною прагматичною метою: за їхньою допомогою відтворюється жвавість та наочність живого

мовлення [Мягкова 1990, с. 5]. Серед слів зниженого регістру є значна кількість із негативною емотивною оцінкою. Грубу, вульгарну й нецензурну лексику вживають у відповідних їй мовленнєвих ситуаціях. Емотивні висловлення негативної оцінки в мовленні репрезенттовані граматичними структурами, що виражають почуття прикрості, обурення, докору, засудження тощо. Такі почуття викликані безпосередньо чи структурою речення, чи її лексичним наповненням.

Частовживаними в мові української публіцистики стають суржикізми. Автори статей без сумнівів використовують їх у своїх дописах. До того ж вони активно послуговуються суржикізмами, які позначають лапками, наголошуючи, що літературні норми порушені зумисно. Саме ті негативні процеси, що відбуваються в суспільстві, диктують журналістам, якими стилістичними прийомами користуватися, щоб донести до читача відповідну думку про ті чи ті події, напр.: *дружбанчик* (рос.) – *дружбанчік* (сурж.) – *товаришок* (укр.), пор.: *Таня була найкраща подруга мого сина Романа, разом ходили в дитячий садок, навчалися в одному класі. Називали одне одного* ***«дружбанчіками».*** *Він любив її за вміння почути й підтримати, – говорить Наталія Однороженко. – Таня була дівчиною з чистою і світлою душею. Завжди усміхнена і привітна. Мала багато друзів. Любила червоні троянди. Вміла робити гарні зачіски, смачно готувала* («Газета по-українськи», 02.07.2019).

Оцінюючи дійсність і виражаючи оцінку різними емотивно-оцінними засобами, журналіст активізує відповідні оцінні зацікавлення, бажання, почуття читача. Оцінка (пряма, опосередкована, прихована, іронічна) допомагає здійснити вибір та є поштовхом до спонукання (похвали, осуду, застереження, рекомендації, побажання тощо).

Отже, категорія емоційної оцінки забезпечує виконання важливих комунікативних завдань медійника – реалізацію впливу та переконливості журналістського повідомлення.

Справжній «суржиковий бум» в українській мові випадає на кінець 80-х–90-ті рр. минулого століття, оскільки в умовах ослаблення, а згодом і зникнення цензурних обмежень, багато авторів стали широко вводити в тексти ці позанормативні елементи як один із найбільш ефективних виражальних засобів. У публіцистиці суржик переважно вживають для зумисного підкреслення чогось або когось. На думку Л. Т. Масенко, літературний прийом створення мовної поліфонії за допомогою широкого використання лексичних елементів домінанатної постколоніальної реальності мови з одночасним відчуженням від неї і підкресленою опозицією «свого» й «чужого» є ефективним засобом деколонізації масової свідомості [Масенко 1999, с. 7].

Отож, суржик – це мовно-когнітивний елемент, а його експресія базується на російськомовному складникові, напр.: *больница* (рос.) – *больниця* (сурж.) – *лікарня* (укр.), *врач* (рос.) – *врач* (сурж.) – *лікар* (укр.), пор.: *Після таких «реформ» нічого не залишиться в районних «**больницях**», навіть сяких-таких «**врачів**». І куди подітися бідному і хворому пацієнтові?* («Газета по-українськи», 12.07.2017).

В умовах масової українсько-російської двомовності лексика є тим рівнем, на якому найвиразніше виявляється так звана негативна інтерференція, тобто суміш елементів лексичних систем української та російської мов. Унаслідок масового, безсистемного проникнення російськомовних елементів у структуру української мови, в умовах тривалого нерівноправного їх контактування виникло явище українсько-російського мовного суржику, яке широко стилізується в сучасній українській публіцистиці, напр.: *брачные* (рос.) – *брачні* (сурж.) – *шлюбні* (укр.), *мошенник* (рос.) – *мошеннік* (сурж.) – *шахрай* (укр.), пор.: *Як працюють «**брачні**» агентства в Україні? І як серед них вирізнити **«мошенніков»**? Такі питання постають часто перед тими, хто шукає свою долю через такі агентства* («День», 12.03.2017).

Своєрідним символом суспільних подій в Україні стала *ялинка* в центрі Києва, коли в 2014 році розгорталися події на майдані Незалежності. Журналісти відстежували, куди ялинка поділася з центральної площі столиці. У журналістських текстах натрапляємо на суржикізм *«йолка» (ёлка* (рос.), *ялинка* (укр.), який автор зумисне використовує, аби додати реченню експресивності, напр.: *Дещо лежить у підвальній кімнатці, яку надали музейникам. Унікальний символ майдану «**йолку**» прихистив Національний музей історії України у другій світовій війні. Зараз вона перебуває під шаром снігу просто неба* («Газета по-українськи», 12.08.2014).

Зазвичай, коли автор зумисне вживає субстандарну лексику для емоційно-експресивного забарвлення, то такі слова знову ж таки подає в лапках, наголошуючи, що порушені літературні норми публіцистичного стилю, напр.: *болейщик* (рос.) – *болійщик* (сурж.) – *уболівальник* (укр.), *хорошо* (рос.) – *харашо* (сурж.) – *добре* (укр.), *вещи* (рос.) – *вєщі* (сурж.) – *речі* (укр.), пор.: *Було б добре, щоб ми їздили до кінця сезону. Одного року за те, що штовхнув «**болійщик**» гравця, ми три гри на виїзді грали* («Газета по-українськи», 12.07.2019); *Тут треба знати, в якій мірі сунутися в бік російської чи в бік української. Якщо на Західній Україні сказати «**харашо**», ти виглядатимеш чужорідно, а сказати в Переяславі «добре» – то ти там будеш виглядати не своїм* («Gazeta.ua», 12.12.2018); *Я просто вжахнувся. Автор каталогу вибрав, сучий син, якраз те, що вилущене з усякої людяності. Все якісь «**вєщі»,** дегуманізований простір*» («Gazeta.ua», 25.06.2019); *Привозили в'язані светри, кофти... З Китаю – шапки і куртки. З Еміратів взуття. Я спочатку біля колій продавала **вєщі** з сумок, потім з машини. Коли міська адміністрація дала дозвіл на облаштування ринку, перейшли у палатки* («Gazeta.ua», 16.08.2016).

Варто зауважити, що суржикізми для підсилення емоційно-експресивного забарвлення журналісти використовують навіть у заголовкових комплексах видань, аби привернути увагу читача, напр.: *девочки* (рос.) – *дєвочкі* (сурж.) – *дівчатка* (укр.), *живущие* (рос.) – *живущіє*

(сурж.) – *що живуть* (укр.), *сеть* (рос.) – *сєть* (сурж.) – *мережа* (укр.), пор.: *Віртуальні літри, або* ***«дєвочкі, живущіє в сєті»*** *у пошуках любові* (заг.) («Україна молода», 24.10.2016).

У таких засобах масової комунікації, як «Газета по-українськи», «Gazeta.ua» суржикізми нерідко подають без лапок. Чи то через неуважність, чи поспіхом, але субстандарні лексеми не позначені графічно, напр.: *великие* (рос.) – *велікі* (сурж.) – *великі* (укр.), *потерянные* (рос.) – *потєряні* (сурж.) – *зациклені* (укр.), пор.: *Ранні птахотазові – невеликі, спритні, травоїдні істоти, які займали* ***велікі*** *території. Були, за висловом професора геології Томаса Хольца з Університету Меріленда, «кроликами серед динозаврів»* («Gazeta.ua», 21.02.2014); *Глина це душа. Коли хатинку в Легедзиному купите, то вона хвилі від мобільного гасить, дихає. Тут люди по духу патріоти, всі* ***потєряні*** *на водному напрямку. Приїхали на толоку, тоді у фільмі Чабанюка «Казка про Чорного козака» знялися. Потім хату купили* («Gazeta.ua», 29.09.2014).

Російську лексему *отщепенец* – «человек, отколовшийся от своей общественной среды» [ТСРЯ 2006, с. 482] (українською *відступник* [РУС 2012, с. 846]) автор «Газети по-українськи» передає суржикізмом *відщепенець*, який контрастує не тільки із загальновживаною лексикою, але й з іншими лексемами, пор.: *Моє дитинство було українським, молодість польською, зрілість швейцарською. То хто ж я: космополіт,* ***відщепенець*** *чи європеєць? Не знаю. Заздрю людям, які причетні до одного-єдиного роду й культури. Їм легше* («Газета по-українськи», 19.06.2019).

На суржикізми в мові українських засобів масової комунікації можна натрапити у власних назвах – кліп «*Кароче*», ролик «*Давай досвіданія*», напр.: *кароче* (рос.) – *кароче* (сурж.) – *коротше* (укр.), *давай* (рос.) – *давай* (сурж.) – *нумо* (укр.), *до свидания* (рос.) – *до свіданія* (сурж.) – *до побачення* (укр.). Такі лексичні утворення автори зумисне подають як суржикізми, щоб привернути увагу глядачів. У журналістських текстах вони також контрастують із загальновживаною лексикою, експресивізують мовлення,

напр.: …*надали костюми з кліпу «Любові Точка Нет», а Надя Дорофєєва ще й віддала стильну курточку, в якій вона танцювала в кліпі «**Кароче**»* («Gazeta.ua», 24.05.2018); *Тіматі, де той висміяв не тільки поп-короля, але і весь шоу-бізнес. Артист зняв кліп на популярний ролик **«Давайдосвіданія».** У своїй новій композиції Тіматі і його друзі оголюють наболілі проблеми російського шоу-бізнесу. Сам репер так пояснив свій вчинок* («Газета по-українськи», 02.07.2015).

Суржикові утворення подають автори й на основі власних назв: *автомобіль «Победа»* (рос.) – *«Побєда»* (сурж.) – *«Перемога»* (укр.), площадь Победы (рос.) – *площа Побєди* (сурж.) – *площа Перемоги* (укр.), а також власна назва *рубль* (рос.) – *рубль* (сурж.) – *карбованець* (укр.), пор: *…зарплата була високою, адже середня зарплата на той час складала 601 **рубль**. Утім, порівняно з іншими машинами, «Москвич» був значно дешевший: «**Побєда**» коштувала 16 тис. рублів, ЗІМ – 40 тис.* («Україна молода», 04.12.2018); *Коли прийшла радянська влада, місцеві спочатку вірили москалям. Але за три дні у Львові стали зникати люди. Тоді почало діяти підпілля ...біля церкви святого Юра. Підійшли два чоловіки в цивільному. Один схопив за руки, другий за бороду: «Де живеш?». «На площі **Побєди**»,– відповів. Повели в управління міліції. Потримали 10 хвилин і здали до чергового (*«Gazeta.ua», 09.10.2018).

У мові сучасних українських засобів масової комунікації експресивна оцінка зазвичай є пейоративною. Про мовні суржикові засоби з негативною оцінкою йдеться в наступному підрозділові.

3.3. Суржикізми в мові українських видань як засіб пейоративної оцінки

Оцінка – складний феномен для наукового опису й теоретичного пояснення, що зумовлено онтологічною універсальністю категорії оцінки.

Оцінний компонент може бути зведений до вираження двох протилежних оцінок: позитивної (меліоративної) і негативної (пейоративної).

Оцінні слова передають суб'єктивну оцінку мовцем певного об'єкта, усієї повідомлюваної інформації або адресата повідомлення. Вони можуть виражати схвалення чи осуд, погрозу або критику, вияв симпатії чи антипатії, любов чи ненависть, тобто різні емоції та оцінки людини. Тому їх найчастіше називають емоційно-оцінними назвами, які мають виразний позитивний або негативний характер.

Для позначення поняття оцінності учені оперують термінами «емоційна», «емоційно-оцінна лексика» та «емоційно-експресивна лексика» як взаємозамінними. До емоційної лексики передусім зараховують слова, які позначають назви певних почуттів і є емоційними вже за своїми лексичними значеннями.

Негативна оцінка – це функціональна категорія та один зі способів вираження ставлення мовця до навколишньої дійсності. Об'єктом негативної оцінки є будь-який предмет чи особа як джерело виникнення в мовця негативних почуттів та емоцій. В основі негативної оцінки лежить відношення між суб'єктом та об'єктом, який відображається за допомогою приписування цінностей предмету [Калужинська 2017, с. 79].

Лексикою з негативною оцінкою вважаємо таку, яка за допомогою лексичного значення, словотворчих засобів чи контексту виражає негативне ставлення суб'єкта до предметів, явищ, ознак, дій, процесів, станів дійсності тощо.

Основний аспект лінгвістичної інтерпретації емоції та оцінки – це їхня реалізація в мовленні, що особливо яскраво виражено в так званій емоційно-оцінній лексиці. Ця група лексики є дискусійною в сучасному мовознавстві, оскільки не існує єдиного терміна на її означення, єдиної класифікації та єдиного розуміння її сутності.

Автори першого українського словника лінгвістичних термінів Є. В. Кротевич і Н. С. Родзевич аналізовану групу лексики визначають як

емоційну і в дефініції вказують, що це «слова, які служать для вираження почуттів та настроїв людини» [СЛТ 1957, с. 58]. У складі лексики, на думку мовознавців, виокремлюють такі групи:

1) слова, що безпосередньо означають почуття: *любов, ненависть, радість, жах, покора* тощо;

2) слова, у значенні яких дають оцінку явищу, предмету: *хороший, поганий, жахливий, чудовий* тощо;

3) слова, у яких емоційне ставлення до предмета або явища виражається граматичними способами, особливими суфіксами та префіксами: *кошенятко, вітрюга, бабуся, малесенький* тощо [СЛТ 1957, с. 58].

Залежно від характеру ставлення носія мови до оцінюваного об’єкта оцінка може бути трьох видів: 1) позитивна, 2) негативна, 3) нейтральна. Позитивна та негативна оцінки виражають відповідно схвальне/несхвальне ставлення суб’єкта оцінки до властивостей референта, нульова оцінка передає оцінно-нейтральне (байдуже) ставлення носія мови до них.

Відомо, що в мовленні значно ширшим є спектр негативних оцінних номенів, ніж позитивних, особливо яскраво це виражено в оцінній лексиці, яка характеризує людину щодо її особистісних цінностей, зокрема естетичних, етичних, поведінкових тощо. З одного боку, це зумовлено тим, що в традиційній культурі народу побутують певні морально-етичні установки. Водночас прагнення перевиховати, виправити недоліки в характері й поведінці людини зумовлює значну кількість лексем із модальністю негативної оцінки, тоді як позитивні риси характеру сприймають як норму, а отже, вони не потребують додаткової вербалізації.

Одним із засобів негативної оцінки є суржик, умисно вжитий для характеристики осіб, їхньої поведінки, а також як засіб висміювання учасників комунікативного процесу. Розкутість у використанні мовних засобів сприяє не тільки емоційності та експресивності журналістського

матеріалу, але й позначається на якості журналістського тексту – друкованого, аудійованого чи візуалізованого.

Суржикізми використовують із метою критики попередніх режимів. Зокрема, лексему *советский* (рос.) – *совєтській* (сурж.) – *радянський* (укр.), що позначає ознаку, пов'язану з Радянський Союзом, зазвичай подають автори з негативною оцінкою: застарілої техніки, необ'єктивної оцінки, несприйняття дійсності, несправедливого засудження тощо. Напр.: *Більшість ракет ще* ***совєтські****. Їм по кілька разів формально продовжували термін експлуатації. Хоча більшість з них мали б бути зняті з бойового стану* («Gazeta.ua», 22.12.2018); *У* ***совєтській*** *Україні мене визнали нездарою. Навіть із рекомендацією професора з живопису тричі не міг скласти іспитів до художнього училища...* («Gazeta.ua», 28.06.2018); *Білі та пухнасті:* ***совєтські*** *дівчата показали в Playboy, як треба роздягатись* (заг.) («Gazeta.ua», 23.05.2018); *Про* ***совєтські*** *розстріли в'язнів у червні 1941 року в сусідньому лісі, де тіла скидали в яму з вапном, і ревли мотори, щоб не було чути…*(«Gazeta.ua», 22.07.2016).

Із критикою на попередні режими влади вживають мовці лексему *власть* (рос.) – *власть* (сурж.) – *влада* (укр.). У реченні суржикова одиниця контрастує з нейтральною лексикою і негативно характеризує комуністичний режим, напр.: *Іоанн Павло ІІ відвідав у червні Варшаву, тут його зустрічали з бурхливим захопленням. У той час як комуністичні* ***власті*** *у Варшаві неспокійно сприйняли візит Іоанна Павла ІІ до Польщі, у Москві забили тривогу* («Gazeta.ua», 02.06.2019).

Останні кілька років на шпальтах видань та інших засобів масової комунікації постійно критикують російську владу, зокрема й чинного президента Російської Федерації, загалом все російське. Наприклад, у тематиці про антиросійські та антимосковські заходи автори подають суржикові словосполуки, напр.: *довольно кормить* (рос.) – *довольно корміть* (сурж.) – *досить годувати* (укр.), пор.: *Імперія розпадеться остаточно. Відділяться татари, башкири – Республіка Ідель – Урал. У Сибіру навіть*

*демонстрації були: «**Довольно корміть** Москву». Там якути, а вони – дуже антимосковські. Кавказ, Дон відділяться. Кубань – ми заберемо* («Gazeta.ua», 25.07.2018).

У мові українських засобів масової комунікації піддають критиці та трансформації словосполуку *«русский мир»,* що в класичному розумінні вважають культурно-історичною ідеєю міжнародного, міждержавного й міжконтинентального співтовариства, об'єднаного причетністю до Росії та прихильністю до російської мови й культури. У новітній історії поняття «русский мир» було повернуто в поле активних громадських дискусій, більшість істориків та політологів вважає, що президент Російської Федерації Володимир Путін присвоїв собі термін «русский мир», перетворивши його в політичний лозунг. Українські журналісти піддають критиці все, що стосується «русского мира», і передають словосполуку в українській графіці, напр.: *русский мир* (рос.) – *руськiй мiр* (сурж.) – *російський світ* (укр.). Пор.: *А так є надія, що не стануть адептами **«руського міра»,** а будуть справжніми українцями», – вважає жінка…. І у дітей відкладається в голові, що це **«руській мір»**. Що це Путін прислав. А ми спілкуємося українською, співаємо...* («Gazeta.ua», 23.10.2018); *Але більшість генералів закінчували Військову академію генштабу Росії у Москві. У цих людей **«руський мір»** у головах. Журналісти кілька разів ловили білоруських генералів на проросійських, антиукраїнських висловлюваннях* («Gazeta.ua», 28.02.2016). Особливо гострій критиці піддають російські заходи та плани, що стосуються воєнних подій на Сході України, напр.: *... зрозуміти очевидність цієї ситуації досить подивитися, що відбувається через два роки на окупованих територіях. Там не прижився **«руський мір».** Донбас не змогли заразити цим вірусом, ця ідеологія не змогла перебороти їх внутрішню ідентичність* («Gazeta.ua», 19.04.2016).

«Русский мир» критикують не тільки журналісти, але й державні службовці, напр.: *Супрун розгромила **«рускій мір»** на марші з портретами людей, про яких вони часто не знають, у компанії ніколи не старіючих*

«штатних» ветеранів, які воювали ще бувши дітьми або навіть не народившись. Тому що ***«рускій мір»*** *це про цинічні крадіжки і брехню* («Gazeta.ua», 09.05.2019).

Із негативною оцінкою використовують суржикізми щодо всього російського, напр.: *пожалуйста* (рос.) – *пажалуста* (сурж.) – *будь ласка* (укр.), *фантастическая* (рос.) – *фантастічна* (сурж.) – *фантастична* (укр.), пор.: *Я винайшов нову техніку масажу в російському стилі кулаками і кісточками!* ***Пажалуста!*** ***Фантастічна!*** («Gazeta.ua», 16.06.2014); щодо поведінки президента Російської Федерації Володимира Путіна подають навіть суржикові речення та звертання, пор.: ***Создадим русский свинарник во главе с прєзідентом****, – викрикує песіонер, що проходить повз. Відставка! Революція!, – кричить натовп. Біля вивіски «Комітет Верховної Ради* («Газета по-українськи», 3.12.2019); *Здрастуй,* ***Дєдушка*** *Мороз, нащо тобі грати?!(заг.) Минулого тижня на великій прес-конференції з Володимиром Путіним журналістка-інвалід із далекосхідної райгазети, перш ніж поставити запитання, поскаржилася, що на вході до залу охоронці відібрали в неї милиці, а без них жінці важко було дістатися до свого стільця. Мовляв, вибачте, що звертаюся сидячи* («Україна молода», 26.12.2014).

Суржикізми широко використовують із метою негативної оцінки народних депутатів, державних службовців, посадових осіб тощо. Російську лексему *жулик* (українською *шахрай*) подають в українській графіці, а російське слова *бред* суржиком *брєд* (українською *марення*), пор.: *А ми кажемо: альтернатива є! І це є національна альтернатива. Бо вони є бариги, зрадники і* ***жуліки****. Забезпечити всі потреби українського суспільства, звісно, що можна. 116 млрд. українських грошей за останні 10 років вивезли в офшори* («Україна молода», 22.02.2017). Підсилює негативну оцінку суржикізм *брєд* (рос. *бред*, укр. *марення, маячіння, маячення, маячня*), пор.: *За пропагандою застукали нардепа, який все заперечує: це* ***жуліки*** *видумують всякий* ***брєд*** (заг.) («Gazeta.ua», 04.09.2014).

Негативно оцінюють українці посадовців, які тільки перед журналістами хизуються благодійними акціями, використовуючи суржикізм. Зокрема, російську лексему *благодетель* (укр. *добродій, благодійник, добродійник, доброчинець, доброчинник*) автори подають в українській графіці, пор.: *...то на автомобіль інвалідові чи на корову – багатодітній вдові. Тоді під звуки оркестру слуги народу красуються перед телекамерами. «**Благодєтєлі»**, аж тошно* («Gazeta.ua», 28.08.2014).

Суржикізми використовують не тільки для негативної характеристики високопосадовців, але й щодо українських бізнесменів. Російський арготизм *подельник* – «людина, судима у тій самій справі, за тією ж статтею; займається тією ж справою, що працює разом; колега, соратник, компаньйон» подають в українській графіці, пор.: *Взяти публічну відповідальність на себе і своїх **подєльніков** з фракції відповідальність за редути на Донбасі, які нанесли збитки українському бюджету в розмірі 1% ВВП на 2017 рік* («Gazeta.ua», 21.10.2017); *Натомість їм дозволяють далі заробляти на країні. Звичайно, Ахметову і Фірташу з Януковичем було простіше, вони були прямими **подєльніками**. З Юлею трохи гірше. Але в ситуації, що склалася, вони думають: «Нічого страшного, з Юлею ми вже працювали* («Gazeta.ua», 25.02.2014).

Від російського дієслова *порешать* – «провести деякий час, вирішуючи що-небудь, знаходячи необхідну відповідь, визначаючи шукане» утворено в українській графіці суржикізм *«порєшать»,* що надає негативної оцінки високопосадовцям та особам, які до них наближені, пор.: *Існують якісь групи. Кожен їхній представник може зайти на Банкову й «**порєшать»** питання. Ці залаштункові домовленості не мають відношення до політики. Це нищить перспективи України* («Gazeta.ua», 28.04.2018); *Нардеп-«фронтівець» вирішує майнові справи в Раді* (заг.) *У перехопленій СМСці від невідомого молодого депутата депутату-«фронтівцю» Диріву Анатолію... Цікаво, чи встигла «**порєшать»** це питання Ганна*

Володимирівна Онищенко, яка до вчора була головою реєстраційної служби («Gazeta.ua», 03.12.2014).

Із негативною оцінкою щодо колишнього прем'єр-міністра України Миколи Азарова автори вживають лексему *папереднік* від українського *попередник* – «той, хто перебував, жив, працював або виконував якісь функції де-небудь перед кимсь» [СУМ,VII, с. 189], але передано максимально так, як це слово вимовляв колишній високопосадовець. Пор.: *Це питання не тільки до цього уряду, продовжує Михайло Гончар, а й до попередніх, включаючи «**папєрєдніков**» (Кабмін Миколи Азарова). Вони набралися різних кредитів, а пік виплат за ними припадає на 2019 рік* («Gazeta.ua», 23.10.2018).

Журналісти аналізовану лексему вживають не тільки щодо критики Миколи Азарова, але інших державних осіб, які працювали в попередні роки, напр.: *Бо, як ви знаєте, є той багатостраждальний китайський кредит на «Повітряний експрес», хоча частину грошей з нього розікрали «**папереднікі»**. У кінцевому підсумку ми все ж дійшли до концепції легкого метро, яке повинно пройти по поверхні, повноцінно з'єднати...* («Газета по-українськи», 08.07.2017); *...українці, які просто на заході нікому не потрібні. Влада вважає народ бидлом, яке мусить платити їй шалені тарифи й податки. Досвід «**папєрєдніков»,** не враховують. Рано чи пізно знову настане такий момент, коли рвоне. Як гадаєте, чим закінчиться... «Пане президенте, не повторюйте помилок «**папєрєдніков**» накладіть вето на цей ганебний закон, який був обманом протягнутий через парламент. Не провокуйте людей!* («Gazeta.ua», 25.02.2016).

А лексему *ополченець* – «учасник, боєць ополчення» [СУМ,V, с. 722] (рос. *ополченец*) у тематиці подій на окупованих територіях України подають максимально до російської орфоепії, надаючи негативної характеристики цим особам, пор.: *...захистили їх від румунської мови? Зрозуміло, що зробити це все могла лише одна «організація». Та сама, що озброює нині донбаських «**апалчєнцев»*** («Gazeta.ua», 28.02.2018); *...вони вже навіть не приховують*

*звідки приїхали. Путлєр скільки завгодно може доказувати, що він тут ні до чого і на сході воюють лише «**апалчєнци**», але ми всі, хто перебуває в Іловайську, на власні очі бачимо, що це не так. Російські війська присутні на наших територіях* («Gazeta.ua», 23.08.2014).

Отже, суржикізми на позначення негативної оцінки утворюють від загальновживаних та жаргонізованих слів на позначення різних назв, ознак, процесів, дій та станів, що відбуваються в приватному та суспільному житті.

3.4. Суржик як відтворення характеристики мовця

Основним (і традиційним) способом дослідження мовної особистості є аналіз мовлення носіїв мови, здійснюваний відповідно до мовних рівнів, при цьому основну увагу зосереджують на лексичному, фразеологічному та фонетичному рівнях мовної структури.

Спеціального дослідження, присвяченого вивченню мовної особистості суржикомовця, в україністиці немає, хоча ця проблема перебувала в колі зацікавлень таких мовознавців, як Л. О. Ставицька [Ставицька 2001], О. О. Тараненко [Тараненко 2008; 2010], В. М. Труб [Труб 2000; 2002] та ін.

У науковому дискурсі переважає думка, що суржикомовець – це людина неповноцінна, хвора на етнічну/національну шизофренію, людина з примітивним мисленням, невпевнена й розгублена, яка до останнього вагається, за кого їй голосувати на виборах (Л. Т. Масенко [Масенко 1999; 2011], О. А. Сербенська [Сербенська 1994; 2001], Л. О. Ставицька [Ставицька 2001; 2003] та ін.). Подібні оцінки суржикомовця характерні також для публіцистичного і художнього дискурсу (Л. Т. Масенко [Масенко 1999; 2011], Л. О. Ставицька [Ставицька 2001; 2003] та ін.).

Очевидно, що негатив, під час характеристики носіїв суржику, змушує деяких лінгвістів здійснити спробу неупереджено, об’єктивно підійти до вивчення мовної особистості суржиконосія й відмовитися від повного

ототожнення моральності людини та її мови. Зокрема, В. М. Труб зазначає: «В цілому суржик відбиває ментальність, яка мало сприяє становленню української державності – адже одним з головних необхідних компонентів держави є її мова. Але слід застерегти, що між ступенем володіння мовою та політичними переконаннями не завжди існує чітка кореляція. Так, серед носіїв суржику можна знайти чимало ентузіастів української незалежності. Водночас серед мовців, які цілком пристойно володіють українською мовою, інколи зустрічаються й опоненти цієї ідеї» [Труб 2000, с. 52]. Про неможливість повністю ототожнювати моральні якості людини та її мову висловлюється й Л. О. Ставицька [Ставицька 2007, с. 27]. О. О. Селіванова закликає об'єктивно підходити до вивчення мовної особистості суржиконосія: «Деякі сучасні дослідники пов'язують суржик із проблемою деструкції особистості, духовною деградацією, однак такі думки потребують доведення шляхом психологічних досліджень і видаються тенденційними й заангажованими» [Селіванова 2006, с. 593].

Зазвичай середовищем побутування ґібридної мови є малі соціальні спільноти, причому як стійкі (суржикомовні сім'ї, професійно-виробничі колективи), так і стихійні (як-от: «двір», «лавочка біля під'їзду», ринок тощо). Саме сім'ї законсервували цей мовний ґібрид. По-перше, його використовують (зазвичай неусвідомлено) як основний і навіть єдиний засіб спілкування. Неусвідомлюваний сімейний мовний консерватизм і є власне суржиком.

У мові сучасних засобів масової комунікації серед суржикізмів виокремлюємо слова ввічливості: *привет* (рос.) – *привєт* (сурж.) – *привіт* (укр.), *спасибо* (рос.) – *спасібо* (сурж.) – *спасибі, дякую* (укр.), *пожалуйста* (рос.) – *пожалуста* (сурж.) – *будь ласка* (укр.), пор.: *Сашко був гарний чоловік, з усіх сусідів подобався найбільше, каже. Щоранку гукав: «**Привєт**, сусід!» Поговориш з ним, і настрій підіймається. Відвертий, веселий, чесний та дуже прямий* («Gazeta.ua», 09.08.2014); *А я скинула три кіло зайвої ваги, **спасібо** Іллівні, долучається до розмови 65-річна Олена, пишна брюнетка,*

продає насіння овочів на сусідній ятці. Вона дала мені реп'яшок («Gazeta.ua», 02.07.2019). Зазвичай мовці використовують суржикізми в побуті, у спілкуванні з сусідами.

Суржикізми на позначення їжі: *венгерка* (рос.) – *венгерка* (сурж.) – *угорка* (укр.), *котлета* (рос.) – *катлєта* (сурж.) – *котлета* (укр.), *клубника* (рос.) – *клубніка* (сурж.) – *полуниця* (укр.) – спостерігаємо як у побутовому мовленні, так і в спілкуванні серед учасників торгів, наприклад, на базарі, що й засвідчують засоби масової комунікації, пор.: *Беріть* ***«венгеркі»****, кращих на базарі не знайдете!»– пропонувала бабуся свій урожай* («Україна молода», 23.06.2018); *Тоді сільської ради в нас не було. Його батько завіз у Любешів, там нас записали. На гостину зарізали теля, тоді* ***катлєти*** *ніхто не робив, так м'ясо на стіл подавали, – каже жінка* («Gazeta.ua», 09.04.2018); *На Пасху наготовилися, холодцю наварили,* ***катлєт****, голубців. На ніч поставили в літній кухні, бо там прохолодно…* («Gazeta.ua», 23.06.2014); *Сходіть попасіться на город. Там у мене стигне* ***клубніка*** *й молодий горох. Ходімте покажу», – каже господиня і йде на город. За нею вибігає пес… Крутиться біля ніг* («Україна молода», 04.07.2019).

Серед побутових речей, предметів повсякденного користування, особистих речей фіксуємо суржикізми у мові сучасної публіцистики: *воротнік, воротнічок – воротник* (рос.) – *комір* (укр.), *дубльонка – дубленка* (рос.) – *дублянка* (укр.), *пісьмо – письмо* (рос.) – *лист* (укр.), *п'ятьорка* (у значенні грошей) – *пятерка* (рос.) – *п'ятірка* (укр.), *часікі – часики* (рос.) – *годинничок* (укр.) та ін., пор.: *Головпоштамт. Стерильні перев'язочні матеріали, тіопентал, кетолонг, шийний* ***воротнік****, ларингоскопи, інтубаційна трубка з провідником, мішки Амбу з маскою, шини, індивідуальні перев'язочні пакети…* («Gazeta.ua», 20.02.2014); *…поруч ростуть маремухи, їх з одного місця можна нарізати відро. Та їх не всі беруть, бо на ніжці маремуха має* ***воротнічок****. Люди бояться, що гриб отруйний, часто плутають їх із білим мухомором* («Gazeta.ua», 01.07.2014); *За прориви в будинку розплачуються мешканці без лічильника* (заг.) *Добра була повна*

хата. Поїхали в село копати картоплю, приїхали, а хата порожня. Винесли все: німецький посуд, кришталь, ***дубльонки*** *з Монголії. Нічого не найшли. Себе хвалю тільки за те, що застрахувала все на 7 тисяч* («Україна молода», 27.06.2019); *Побачив, як небідний дядько поклав* ***дубльонку*** *нову, гарну. Один ханурик поміряв її, надів та й пішов* («Україна молода», 15.12.2018); *Проварюю люльку в киплячій олії – щоб не гнила і не горіла* (заг.). *Часом докоряють: чого такі здорові люльки робиш? Кажу: ідіть у музеї подивіться. На картині Рєпіна, де козаки пишуть* ***пісьмо*** *султану, сидить напівроздягнутий козак. Біля нього величезна люлька. Такі козаки пускали по колу, коли відпочивали…* («Gazeta.ua», 29.07.2015); *За шедевральну вишивку бабуся просила «****пятьорку*** *на морожене», – розповідає колекціонер* («Україна молода», 17.04.2019); *Кириленко-то про* ***часікі*** *свої забув. Може, нам подарить, – сміється коротко стрижена рудоволоса 56-річна Людмила Степанівна, продавщиця столичного магазину «Ювелірний» на вул. Богдана Хмельницького. – У нього тих годинників, певне, мільйон* («Україна молода», 09.01.2014); *Трамваї раніше ходили, як* ***часікі****, кожних п'ять хвилин. А автобусів, буває, чекаю і по півгодини. То їх нема, а то як попруть, один за одним!, – каже Олена Грищенко, 47 років* («Газета по-українськи», 30.01.2014).

Такі суржикізми переважають у професійному спілкуванні, здебільшого у сфері торгівлі між продавцем і покупцем, подекуди мають іронічне забарвлення.

Суржикізми на позначення особи за статтю, віком, сферою діяльності, поведінкою: *взяточнік* (сурж.) – *взяточник* (рос.) – *хабарник* (укр.), *дєвчонка* (сурж.) – *девченка* (рос.) – *дівчинка* (укр.), *гадалка* (сурж.) – *гадалка* (рос.) –*ворожка* (укр.), *дружок* (сурж.) – *дружок* (рос.) – *товаришок* (укр.), *звізда, звьозди (сурж.) – звезда, звезды* (рос.) – *зірка, зірки* (укр.), *молодьож* (сурж.) – *молодежь* (рос.) – *молодь* (укр.), *тьотя* (сурж.) – *тетя* (рос.) – *тітка* (укр.) та ін. Пор.: *У райдержадміністрації одні* ***«взяточніки»,*** *– обурювалася сільська жінка* («Сільські вісті», 11.04.2018); *А*

сам сиджу на чипсах. Часто зупиняюся в придорожніх генделиках на каву, знайомлюся з людьми, особливо із симпатичними ***дєвчонками*** («Gazeta.ua», 26.10.2013); *Ремонт завершити не вдається. Грошей постійно бракує. Недавно подруга затягнула мене до* ***гадалкі.*** *Та каже, що в хаті ми жити не будемо. Краще її виставити на продаж. Скільки грошей не пропонувала, вона відмовилася пояснити, у чому причина* («Газета по-українськи», 21.06.2019); *...прозорі натяки на гомосексуальні стосунки пари шпигунів. ...меншість?! Так,* ***дружок****, Батьківщина тебе завжди відпустить* («Україна молода», 14.09.2018); *...****звьозди*** *дефілюють, каже бородань в окулярах дружині в зеленому плащі… 20 квітня пополудні столична автобусна зупинка «Поштова площа» закрита. Поряд застелили червону доріжку до готелю «Фермонт»* («Gazeta.ua», 25.04.2017); *Втім, деякі «****звьозди»*** *значно щиріші. Вони прямо запитують: «Как же мы теперь будем крутиться на радио?». Це реальна цитата однієї російськомовної* ***звізди*** («Gazeta.ua», 18.05.2016); *Складно говорити, за кого кияни віддаватимуть голоси, відповідаю. А Рівне за кого? Та тут усе розділилося.* ***Молодьож*** *збирається за Зеленського, старші, чую, за Смешка. Кажуть, що Україні треба порядок, а він працював у Службі безпеки* («Gazeta.ua», 26.03.2019); *«Коля півроку казав на мене* ***«тьотя»,*** *а я з першого дня називаю сином. Психолог радила потерпіти, – дає дитині бублик із маком. – Мене знайомі лякали, що в черзі стоятиму роками. А я свою дитину знайшла за місяць. Діагнозів не боюся. Більшість із них написані під копірку. Затримки розвитку нема. Косоокість вилікували. Заговорив, коли час настав* («Газета по-українськи», 05.07.2019).

Аналізовані суржикізми характеризують зірок кіно та естради, з іронією оцінюють російських артистів, описують портрет сільських жінок, людей робітничих професій, зокрема водіїв, дають характеристику членам родини, подругам. А щодо зірок, то за допомогою суржикізма-прикметника ще з іронією уточнюють, про яких «зірок» ідеться: *мєсні* (сурж.) – *месные* (рос.) – *місцеві* (укр.), пор.: *Бачили би ви, як раділа хазяйка, коли ми*

попросили його прибрати для зйомок. Ми взагалі у цьому селі тепер ***мєсні звьозди****. Кіно обов'язково покажуть у Вижниці. Але найважливіша прем'єра буде у Генуї. Наші заробітчанки прийняли нас там, як рідних* («Gazeta.ua», 21.07.2016).

Суржикізми в мові українських масмедіа використовують в темі здоров'я, де йдеться або про проблеми зі здоров'ям літніх людей, або про красу та здоров'я тих, хто хоче його змінити й удосконалити тіло незалежно від віку, напр.: *давлєніє* (сурж.) – *давление* (рос.) – *тиск* (укр.), *таблєтка* (сурж.) – *таблетка* (рос.) – *пігулка* (укр.), *драблість* (сурж.) – *драблость* (рос.) – *в'ялість* (укр.), *лікарство* (сурж.) – *лекарство* (рос.) – *ліки* (укр.) та ін. Пор.: *На вечір стало погано. Зміряв* ***давленіє*** *180 на 115. Дав* ***таблєтку*** *під язик, то трохи спало до 150. Сестра порадила зробити варення, що допомагає при…* («Gazeta.ua», 09.01.2014); *Дістають болячки, сьомий рік* ***давленіє*** *в мене, тримається за голову рукою. Він мене ходячою хімією називає, киває на батька, бо день таблетками починаю і ввечері закінчую* («Gazeta.ua», 19.07.2014); *Вони – 80 відсотків наших пацієнтів. Насамперед жінок турбують вікові зміни: зморшки, обвисання підборіддя,* ***дряблість*** *повік і, звісно, форма грудей. Багато звертаються після пологів* («Україна молода», 05.03.2015); *Приймають корів по 20 гривень за кілограм живої ваги. Хіба це гроші? Уже зараз молоко п'ють по чарочці, ніби* ***лікарство****… Отаким людям треба давати землю працьовитим українцям, а не іноземним латифундіям, каже Ляшко. Ці люди тримають господарство...* («Україна молода», 05.07.2019); *Як вберегтися від ВІЛ та гепатитів В і С?*(заг.) *…якщо робите пирсинг або тату пересвідчіться, що всі інструменти простерилізовані. Уникайте ін'єкцій, при можливості використовуйте пероральні* ***лікарства****. Не контактуйте з кров'ю та іншими рідинами людей* («Україна молода», 19.05.2019).

Подекуди в мові українських засобів масової комунікації фіксуємо суржикізми на позначення закладів, організацій та підприємств. Зазвичай ці суржикізми характеризуть мовлення осіб, які працюють на цих виробництвах

чи користуються послугами закладів, напр.: *больніца* (сурж.) – *больница* (рос.) – *лікарня* (укр.), *проізводство* (сурж.) – *производство* (рос.) – *виробництво* (укр.)та ін. Пор.: *Мій лікар сказав писати розписку, що добровільно йду з лікарні і претензій до них не маю, згадує. Від болю і безвиході я написала все. Під* ***больніцою*** *чекали чоловік із сестрою* («Gazeta.ua», 21.04.2014); *Саша відповідає за пошук клієнтів, юридичні й організаційні питання. А на мені творчість і власне* ***проізводство****, каже. Зняли у місцевого фермера приміщення. Робимо ремонт, утеплюємо. Можливо, викупимо згодом* («Газета по-українськи», 26.12.2018); *Як починається сезон, торфу нагрібають і знов нас із біржі знімають. Керівником підприємства поставили чоловіка, якому 30, він* ***проізводства*** *не знає. Після страйку так і не заплатили. Люди йдуть на роботу, не мають що із собою взяти поїсти...*(«Газета по-українськи», 16.09.2014).

Нерідко в мові публіцистики журналісти *відрядження* називають *командіровка* (сурж.) – *комадировка* (рос.), *захід – мероприємство (сурж.) – мероприятие* (рос.), а *свято – празнік* (сурж.) – *празник* (рос.). Зазвичай особи, які використовують суржикізми, мають низьку мовленнєву культуру, пор.:*...життя вже їх його особиста справа, він хоче розвалити все. Я б за такого гравця вчепився ногами і руками, поновила* ***командіровку*** («Gazeta.ua», 30.01.2019); *Серед нас багато колишніх військовослужбовців, які по паспорту росіяни, але багато років прожили в Україні. Вони приїхали з Криму на рідну землю, щоб недопустити провокацій під час проведення наших* ***міроприємств*** («Gazeta.ua», 08.05.2019); *Сьогодні у Крижополі* ***празнік****. Із Вінниці, Хмельницького, Молдови приїжджають продавати, каже високий чоловік років 60. Везе на велосипеді повну торбу* («Gazeta.ua», 12.12.2018).

Часто в мові українських засобів масової комунікації вживають суржикізми, які називають населені пункти, країни, батьківщину, напр.: *Вєнгрія – Угорщина* (укр.) – *Венгрия* (рос.), *дєрєвня – село* (укр.) – *деревня* (рос.), *родіна* (сурж.) – *батьківщина* (укр.), *родина* (рос.). За допомогою цих

лексем автори або підкреслюють неосвіченість мовців, або використовують для того, щоб виразніше схарактеризувати об'єкт, пор.: *Коли буде літак на* ***«Вєнгрію»****, уже вийшов час для реєстрації?! – метушився пасажир біля стійок реєстрації* («Газета по-українськи», 12.07.2017); ***Дєрєвня*** *вимираюча. Крім нього, нема кого й вибрати* (заг.) *...в сусідніх селах люди сказали: «Фіг вам!». Значить фіг вам! – переходить на крик. – Але кого ти вибереш?* ***Дєрєвня*** *вимираюча. Крім нього, нема кого й вибрати, – Сергій Володимирович перепрошує, тисне руку і бажає «всіх благ* («Газета по-українськи», 18.02.2019); *Добре запам'ятала мадярів, – згадує Олена Юріївна. – Писати вмію по-мадярськи, багато слів знаю. Десь до четвертого класу нас у школі по-їхньому вчили. Мадяри ходили горді. За них строго жилося. Не було п'яниць на дорозі. За це били. Злі були… Зараз мадярів у Колочаві не є. Після війни пішли на* ***родіну*** («Газета по-українськи», 25.06.2019).

Зрідка за допомогою іменників та дієслів описують стосунки між людьми, напр.: *отношенія* (суж.) – *отношения* (рос.) – *стосунки* (укр.), *воспітувати* (сурж.) – *воспитывать* (рос.) – *виховувати* (укр.) та ін. Пор.: *Вона живе із сином, однорічним Артемом. – Вже зараз думаю, куди мені з дитиною дітися потім. Якщо наладяться* ***отношенія*** *з чоловіком, то будемо жити у Вінниці. Як нічого не вийде, то буду шукати хату в селі* («Gazeta.ua», 25.02.2014); *Коли збирався вдруге на війну, навколішках просила передумати. А він каже: треба було мене таким не* ***воспітувати****. Вивчився на електрика. До війни служив у спецпідрозділі «Ягуар». Самотужки опанував чеську, словацьку, арабську й англійську* («Gazeta.ua», 15.12.2015).

Подекуди журналісти послуговуються суржикізмами-прислівниками: *вроді* (сурж.) – *вроде* (рос.) – *щось на зразок* (укр.), займенниками: *всьо (сурж.) – все* (рос.) – *все* (укр.), напр.: *Познайомилися з Бодькою у Варшаві, розповідає дорогою до храму. Заміж кличе. Дітям подарунки привіз. Мені iPhone купив. Усі гроші віддає.* ***Вроді*** *надійний мужик. Мама каже, то мій останній шанс створити сім'ю* («Gazeta.ua», 05.05.2019); *Чим українці*

почали заміняти картоплю в раціоні … пастернак, батат. Також купую топінамбур. Його ще називають земляною грушею. Має особливий смак і відрізняється від картоплі. Продукт ***вроді*** *не зовсім дорогий 15–20 грн., але відсоток відходів завеликий* («Gazeta.ua», 27.03.2019); *– Не знаю, як переживу. Це* ***всьо*** *п'янка зробила. Випили, недогляділи і вгробили дітей, – говорить 35-річний Микола Ротор****.*** *Він втратив двох рідних дітей і двох племінників. – Божаться, що не винні. Наче вийшли ненадовго, сиділи недалеко від хати* («Газета по-українськи», 05.07.2019); *То Порошенко* ***всьо*** *почав. Тихо ж було, поки він не прийшов до власті.* ***Вон*** *скільки біди наробив. Розбагатів на нас. Війна йому вигідна* («Газета по-українськи», 02.07.2019); *Кажуть тітці: «Ну,* ***всьо****, будемо драпати». Один сів біля вікна гвинтівку чистити, а другий пішов зустрічати своїх з Ямполя, щоб разом утікати* («Газета по-українськи», 02.07.2019).

Зазвичай за допомогою суржикових утворень автори публікацій характеризують й оцінюють не тільки пересічних українців, але й високопосадовців.

3.4.1. Суржикізми як засіб порушення літературних норм та спотворення журналістських текстів

Суржиком здавна в Україні називали мішанину зерна – жита, пшениці, ячменю, вівса, а також борошно з такого зерна (тобто непершосортне зерно та низького сорту борошно). Нині словом *суржик* прийнято називати мову, в якій штучно об'єднано без дотримання літературних норм елементи різних мов.

Часто причиною появи суржику називають двомовність. Проте коли людина використовує у своєму мовленні слова та словосполучення іншої мови, не руйнуючи при цьому граматичної основи, фонетичних особливостей рідної мови, то такий процес є природним і не викликає заперечень. Але коли мовець відмінює слова однієї мови за правилами іншої, будує

словосполучення та речення всупереч моделям рідної мови, уживає слова в нехарактерній для української мови граматичній формі, вона автоматично стає носієм суржику. Будь-який психолог підтвердить, що спотворена мова отупляє людину, робить її мислення примітивним.

За даними досліджень Київського міжнародного інституту соціології, «суржикомовність» серед дорослого населення України становила від 2,5 % у Західних областях і до 21,7% у Східних і Центральних частинах. За даними репрезентативного опитування, загалом українській мові в Україні надають перевагу 43,6 % респондентів (показник цей різко коливається від 91,6 % у західному регіоні й 78,0 % у центрально-західному, до 14,6% – у східному й 11,3 % – у південному). Схожі дані отримано й під час опитування, проведеного центром «Демократичні ініціативи»: лише українською в родині спілкується 37,0 % населення, лише російською – 32,7%, по-різному, залежно від обставин – 26,6 % (на всі інші мови національних меншин припадає лише 0,7 %) [Суржик].

Спілкування суржиком значно спотворює інформацію, оскільки мовець у цьому випадку може вживати слово в лише йому відомому значенні та ще й у формі, яка не відповідає загальноприйнятим граматичним нормам, що не сприяє порозумінню.

Засоби масової комунікації: телебачення, радіо, преса, Інтернет мають бути взірцем для наслідування всім, хто хоче говорити українською правильно. Але, на жаль, сьогодні засоби масової комунікації не можуть засвідчувати бездоганне володіння державною мовою. І ми чуємо, читаємо: *«Скількома язиками володієш ти?»; «Запрошуємо на роботу. Висока заробітня платня та гнучкий графік робот»; «Закон перетерпів багато змін»; «Будівництво плотини»; «Ігорний бізнес»; «Гладке гоління»; «Захід намічено»; «Біжучий рядок»; «Бувший президент»; «Нова мебель»; «Розіграш щонеділі у понеділок і п'ятницю»* тощо.

До того ж такі видання, як «Газета по-українськи» та «Gazeta.ua» перенасичені суржикізмами по кілька в одному реченні. Ці суржикізми

складно систематизувати чи класифікувати. Тому пропонуємо їх розглянути за вісьмома тематичними групами:

1) Сільське життя, стосунки між селянами, господарювання в селі.

2) Перевезення пасажирів, вокзал.

3) Здоров'я та способи лікування.

4) Комунальні послуги, ціни, торгівля, заробітки.

5) Працевлаштування, сфери трудової діяльності.

6) Сімейні стосунки, виховання, приватне життя.

7) Ідеологія, вибори, релігія.

8) Відпочинок, захоплення, розваги.

У тематичній групі **«Сільське життя, стосунки між селянами, господарювання в селі»** здебільшого автори подають із суржикізмами діалоги або монологи – висловлення селян, напр.: *всьо* (сурж.) – *все* (рос.) – *все* (укр.), *шо* (сурж.) – *что* (рос.) – *що* (укр.), *напримєр* (сурж.) – *например* (рос.) – *наприклад* (укр.), *дєвчонки* (сурж.) – *девчонки* (рос.) – *дівчатка* (укр.), *нємка* (сурж.) – *немка* (рос.) – *німкеня* (укр.), пор.: *А* ***всьо*** *через то,* ***шо*** *район зі всіма сусідами не сходився.* ***Напримєр****, пацан до* ***дєвчонки*** *пішов у Франковський район. Через пару днів там збирається бригада, приїжджає до нас на розборки і починається бійка…* («Gazeta.ua», 10.09.2013);

врем'я (сурж.) – *время* (рос.) – *час* (укр.), *любоє* (сурж.) – *любое* (рос.) – *будь-яке* (укр.), *состояніє* (сурж.) – *состояние* (рос.) – *стан* (укр.), пор.: *У наше* ***врем'я*** *без хазяйства не виживеш. Я каждий* ***год*** *вигодовую не менше трьох телят. І водку, буває, п'ю* ***харашо****. Ну, хазяйство пораю в* ***любом состоянії****…* («Gazeta.ua», 20.01.2019);

город (сурж.) – *город* (рос.) – *місто* (укр.), *устроїлась* (сурж.) – *устроилась* (рос.) – *влаштувалася* (укр.), пор.: *Працювати по хазяйству дітей не заставляю. Бо важко, ще наробляться. Із чоловіком усі сили готові віддати, щоб діти в* ***городі устроїлися****, каже Ніна Козоріз, 36 років. Старша Карина учиться в Полтаві на фельдшера-акушера. За рік треба віддати 11 тисяч...* («Газета по-українськи», 21.08.2018);

кровать (сурж.) – *кровать* (рос.) – *ліжко* (укр.), пор.: *...каже до старшого чоловіка жінка в червоній футболці, із золотими передніми зубами. Приїхала до сестри в гості, а там кухня,* ***кровать*** *і* ***тєлєвізор.*** *Поїв і лежить* («Gazeta.ua», 06.09.2016);

проблєма (сурж.) – *проблема* (рос.) – *проблема* (укр.), *відказувать* (сурж.) – *отказывать* (рос.) – *відмовляти* (укр.), *пісьмо* (сурж.) – *письмо* (рос.) – *лист* (укр.), пор.: *Вирішила лишитись у селі. Знімала хату. Почалися* ***проблєми*** *зі здоров'ям. Стали ноги* ***відказувать****. Написала своїй тітці* ***пісьмо*** *в Новоукраїнку. Вони з чоловіком забрали мене до себе* («Gazeta.ua», 23.08.2017);

венгерський (сурж.) – *венгерский* (рос.) – *угорський* (укр.), *рускі* (сурж.) – *русские* (рос.) – *російські* (укр.), пор: *Я половинячка, – розповідає Магда Нульсен. Мама* ***нємка****, батько мадяр. Народилася у* ***венгерському*** *селі. Сюди вийшла замуж. По-швабськи мама говорила із сестрами, моєю бабою, коли ніхто не чув. Як прийшли* ***рускі…*** («Gazeta.ua», 17.11.2015);

сельській (сурж.) – *сельский* (рос.) – *сільський* (укр.), *посьолок* (сурж.) – *поселок* (рос.) – *селище* (укр.), пор.: *Сецесії і її збереження нагадують величезний спальний район. І так, якщо на День міста не співає «Океан Ельзи», як у Херсоні та Чернівцях, це теж не місто, а* ***«сельській посьолок*** («Газета по-українськи», 02.07.2019);

відкормиш (сурж.) – *откормишь* (рос.) – *відгодуєш* (укр.), пор.: *Нічого свого немає. Навіть сало і то польське або* ***венгерське*** *везуть. Стидоба, розмовляють в автобусі дві літні жінки. Колись було свого кабанчика заведеш... А зараз хіба його на пенсію* ***відкормиш****?* («Gazeta.ua», 15.03.2015);

взнать (сурж.) – *узнать* (рос.) – *дізнатися* (укр.), *тєлєвізор* (сурж.) – *телевизор* (рос.) – *телевізор* (укр.), *шо* (сурж.) – *что* (рос.) – *що* (укр.), пор.: *Коли виносять труну, баба Кирила непритомніє. Родичі колють їй заспокійливе, викликають «швидку». Ми* ***взнали*** *по* ***тєлєвізору****, а тоді вже ж побачили,* ***шо*** *то наші, говорить 70-річна Лідія Савчук, тітка Тетяни Тлявової* («Gazeta.ua», 07.06.2019);

наладить (сурж.) – *наладить* (рос.) – *налагодити* (укр.), *отношенія* (сурж.) – *отношения* (рос.) – *стосунки* (укр.), *протів* (сурж.) – *против* (рос.) – *проти* (укр.), пор.: *Людмила і Микола зустрічалися чотири місяці. Півроку тому розсварилися. Він переслідував її, добивався, хотів* ***наладить отношенія****. Усе знало… Люда була* ***протів****, – додає жінка. Людмила Булах має сестер близнючку Анну та Олександру* («Gazeta.ua», 25.07.2017);

особенно (сурж.) – *особенно* (рос.) – *особливо* (укр.), напр.: *Такого в селі ще не було. Є ж такі люди, що нас стороною обходять або переступлять.* ***Особенно*** *теперішня* ***молодьож****. Боляче, коли люди хапають хліб. Стають в* ***очередь****, щоб першим взяти* («Gazeta.ua», 07.09.2018);

лучче (сурж.) – *лучше* (рос.) – *краще* (укр.), *посьолок* (сурж.) – *посёлок* (рос.) – *селище* (укр.), *кладбіще* (сурж.) – *кладбище* (рос.) – *кладовище* (укр.), *звьоздочками* (сурж.) – *звёздочками* (рос.) – *зірочками* (укр.), *сфотогрфірував* (сурж.) – *сфотографировал* (рос.) – *сфотографував (укр.),* пор.: *То до вашого приїзду спеціально підготувалися, показали все саме* ***лучче****. Не правда. Бо я сама пішла гулять, щоб* ***посьолок*** *подивитися. Ходила на поле,* ***кладбіще****. Прийшла в кукурудзу. Посіяна* ***звьоздочками*** *по всьому полю. Спеціально* ***сфотографірувала****, що зілля...*(«Газета по-українськи», 11.17.2015);

налєгкє (сурж.) – *налегке* (рос.) – *без нічого, порожнем* (укр.), *красавіци* (сурж.) – *красавицы* (рос.) – *красуні* (укр.), *дєтям* (сурж.) – *детям* (рос.) – *дітям* (укр.), *намьок* (сурж.) – *намёк* (рос.) – *натяк* (укр.), *поняв* (сурж.) – *понял* (рос.) – *зрозумів* (укр.), пор.: *Ната, говорити можеш? Прикинь, прийшов без квітів. Кажу, у нас не заведено в селі приїжджати* ***«налєгкє».*** *Тим більше, дотакої* ***красавіци****. Але* ***дєтям****, він же австрієць! Зараз* ***намьок поняв****, погнав за презентом* («Gazeta.ua», 02.06.2015);

Отже, в тематичній групі «Сільське життя, стосунки між селянами, господарювання в селі» складно класифікувати суржик за якимись визначеними критеріями, оскільки в кожному реченні є по кілька прикладів, різних частин мови. Останні розподілилися практично пропорційно, серед них переважають іменники, прикметники, дієслова та прислівники.

Діалоги та різноманітні висловлення з використанням суржику представлені в тематичній групі **«Перевезення пасажирів, вокзал»**, напр.: *дєвчонки* (сурж.) – *девчонки* (рос.) – *дівчатка* (укр.), *нравиться* (сурж.) – *нравится* (рос.) – *подобається* (укр.), пор.: *Водій у Волинській області Горохівського району просить 25 грн. – Та тут тільки 5 кілометрів, – торгуємося. – **Дєвчонки**, шось не **нравиться**, то ідіть пішки, – у чоловіка червоніє обличчя…* («Gazeta.ua», 03.12.2013);

город (сурж.) – *город (рос.)* – *місто* (укр.), *нравилася* (сурж.) – *нравилась* (рос.) – *подобалася* (укр.), *наблюдатєлі* (сурж.) – *наблюдатели* (рос.) – *спостерігачі* (укр.), пор.: *Сьогодні був на вокзалі у **городі**. Мені **дєвчонка** там одна **понравилася** – в кіоску. Слинки потекли. А там сиділи пасли **наблюдатєлі.** Побачили – і оглушили по голові* («Gazeta.ua», 05.05.2013);

нє (сурж.) – *не* (рос.) – *ні* (укр.), *дєвушкі* (сурж.) – *девушки* (рос.) – *дівчата* (укр.), *Нєжин* (сурж.) – *Нежин* (рос.) – *Ніжин* (укр.), *харашо* (сурж.) – *хорошо* (рос.) – *добре, навєрно* (сурж.) – *наверно* (рос.) – *напевне* (укр.), пор.: ***Нє**, ну серйозно. **Дєвушкі**, я куди їду? – гукає через прохід. А, на **Нєжин**. **Харашо**. Бо мені ще дальше – на Чернігов. Добираюся перекладними, економлю. Маршруткою, **навєрно**, 120 гривень буде* («Gazeta.ua», 16.05.2019).

У контекстах тематичної групи суржикізмів «Перевезення пасажирів, вокзал» переважають звертання, вставні слова, назви населених пунктів, заперечні частки.

Актуальною для мовців є тема **«Здоров'я та способи лікування».** Медична тематика подана з висловів носіїв мови, які змішуються з суржикізмами, напр.: *найбольніше* (сурж.) – *самое больное* (рос.) – *найуразливіше* (укр.), *кожі* (сурж.) – *коже* (рос.) – *шкірі* (укр.), пор.: *раз у місяць таке малював, тепер щотижня. Це **найбольніше** місце, бо кістки близько до **кожі**. Знаю тільки одну дєвчонку, яка зважилася, довго терпіла, корчилася. А потім від болю сльози градом полилися. Прийшлося нашатирем відкачувати* («Gazeta.ua», 22.07.2013);

ночью (сурж.) – ночью (рос.) – вночі (укр.), *відмінити* (сурж.) – *отменить* (рос.) – *скасувати* (укр.), *постоянний* (сурж.) – *постоянный* (рос.) – *постійний* (укр.), пор.: *Колись* ***ночью*** *звонить мені один. Каже: «Випив вашу траву талабан, а тепер треба жінку. Порадьте щось, щоб* ***відмінити*** *його дію». Попросила, щоб більш вночі мені не телефонував і поклала слухавку. Він мій* ***постоянний*** *клієнт* («Gazeta.ua», 02.07.2019);

дом (сурж.) – *дом* (рос.) – *будинок* (укр.), *льогкі* (сурж.) – *легкие* (рос.) – *легені* (укр.), пор.: *...цей* ***дом*** *треба зносити. А так тільки й* ***остається*** *виходити періодично на вулицю й очищувати* ***льогкі****. Толку мало, але краще, ніж усередині задихатися* («Gazeta.ua», 01.12.2015);

магазін (сурж.) – *магазин* (рос.) – *крамниця* (укр.), *больніца* (сурж.) – *больница* (рос.) – *лікарня* (укр.), пор.: *Уранці їхали, ввечері приїжджали. У сільський* ***магазін*** *по хліб не ходили. Її в* ***больніцу*** *забрали та привезли назад. Із дому не виходить, ні з ким не говорить. Галина, його друга дружина* («Gazeta.ua», 29.09.2014);

харашо (сурж.) – *хорошо* (рос.) – *добре* (укр.), *год* (сурж.) – *год* (рос.) – *рік* (укр.), пор.: *У Київському райвідділі його* ***харашо*** *знають. Два* ***года*** *назад наніс мені травму і покинув помирать. Я після цього була в реанімації нейрохірургії* («Gazeta.ua», 01.06.2019);

жалувався (сурж.) – *жалелся* (рос.) – *скаржився* (укр.), *больніца* (сурж.) – *больница* (рос.) – *лікарня* (укр.), пор.: ***Жалувався****, що болить живіт. Повезли в* ***больніцу****. Чергова промила йому шлунок, прокапала і відправила додому. Запевнила, що на ранок все буде добре, – пригадує мати Тетяна* («Gazeta.ua», 09.10.2018);

врач (сурж.) – *врач* (рос.) – *лікар* (укр.), *льогкі* (сурж.) – *легкие* (рос.) – *легені* (укр.), *квартіра* (сурж.) – *квартира* (рос.) – *квартира* (укр.), пор.: *Коли це сталося, мене розбудив сусід.* ***Врач*** *сказав, що в нього* ***льогкі*** *одбиті. Доки нас не було, поліція взламала двері в* ***квартіру*** («Gazeta.ua», 21.11.2014);

відказався (сурж.) – *отказался* (рос.). – *відмовився* (укр.), *піщі* (сурж.) – *пищи* (рос.) – *їжі* (укр.), *запрєт* (сурж.) – *запрет* (рос.) – *заборона* (укр.), *мучного* (сурж.) – *мучного (рос.)* – *борошняного* (укр.), пор.: *До Володимира Івановича я приїхав у неділю. А в понеділок* ***відказався*** *від* ***піщі.*** *У вівторок їв яйця.* ***Запрєт*** *у їжі дуже великий. Не можна* ***мучного****, солодкого, картоплі, хліба, алкоголю зовсім* («Gazeta.ua», 15.01.2014);

больнічними (сурж.) – *больничными* (рос.) – *лікарняними* (укр.), пор.: *З тими* ***«больнічними»*** *одні проблеми, – бідкалася жіночка, – то бланків немає, то грошей у фонді* («Україна молода», 23.08.2018).

У тематичній групі «Здоров'я та способи лікування» спостерігаємо низку лексем, які повторюються (*лікарня, легені, лікар*), а також номінації інших тематичних груп (*їжа, магазин, скаржитися*), що в черговий раз підтверджує дифузність лексики, зокрема й серед суржикізмів.

Небайдужими є учасники мовного процесу в тематиці **«Комунальні послуги, ціни, торгівля, заробітки»**, висловлення зазвичай емоційні та експресивні, напр.: *смотря* (сурж.) – *смотря* (рос.) – *дивлячись* (укр.), *конєшно* (сурж.) – *конечно* (рос.) – *звичайно* (укр.), пор.: *...ціни підуть вверх, як люди почнуть садить. Думаю, за кілограм підніметься до 150 гривень. Ну це* ***смотря*** *який сорт,* ***конєшно****, продавщиця Любов із Мачухів Полтавського району відраховує решту* («Gazeta.ua», 16.03.2019);

конєшно (сурж.) – *конечно* (рос.) – *звичайно* (укр.), *лучше* (сурж.) – *лучше* (рос.) – *краще* (укр.), пор.: *А в Росії такі ж самі получають у три-чотири рази більше, голосно говорить по мобільному біля училища літня жінка. Опозиціонери теперішні,* ***конєшно****, теж нікудишні, але* ***лучше*** *хай вони. При Януковичі хоч війни не було* («Gazeta.ua», 28.10.2019);

понімаєш (сурж.) – *понимаешь* (рос.) – *розумієш* (укр.), *долг* (сурж.) – *долг* (рос.) – *борг* (укр.), *розщитався* (сурж.) – *рассчитался* (рос.) – *розрахувався* (укр.), пор.: *Просто два роки не віддавати гроші – це якось непорядно. Я ж тобі їх на тиждень позичав. Та* ***понімаєш****, якби не*

квартира в кредит, я б із ***долгами*** *давно* ***розщитався*** («Gazeta.ua», 07.03.2017);

наблюдать (сурж.) – *наблюдать* (рос.) – *спостерігати* (укр.), *платеж* (сурж.) – *платеж* (рос.) – *платіж* (укр.), *слідуючий* (сурж.) – *следующий* (рос.) – *наступний* (укр.), пор.: *Ми спитали, на* ***шо*** *їм це треба? Кажуть, один рік будуть* ***наблюдать****, як воно сходитиметься з* ***платежами****. Далі прямим текстом: «А* ***слідуючи****й рік цей показник розкладуть…* («Газета по-українськи», 08.06.2019);

забор (сурж.) – *забор* (рос.) – *паркан* (укр.), *пообщатися* (сурж.) – *пообщаться* (рос.) – *поспілкуватися* (укр.), *кароче* (сурж.) – *короче* (рос.) – *коротше* (укр.), *пор.: Мені треба грошей. Кинь, будь ласка, через* ***забор.*** *Кинь, будь ласка, через паркан. Вони зустрілися, щоб* ***пообщатися****. Вони зустрілися, щоб поспілкуватись.* ***Карочє,*** *це складно позбутися суржику. Одним словом, це складно позбутися суржику* («Gazeta.ua», 28.01.2019);

мєнт (сурж.) – *мент* (рос.) – *мент* (укр.), *намікати* (сурж.) – *намекать* (рос.) – *натякати* (укр.), пор.: *Дорогою хлопців перестрів міліціонер… – Ішли спокійно, як ніколи. А той* ***мєнт*** *давай на штраф* ***намікати****, мовляв, порушуємо громадський порядок. Видав таке: «Пацани, заплатіть 100 гривень і валіть собі далі»* («Gazeta.ua», 16.07.2015);

сігарєти (сурж.) – *сигареты* (рос.) – *цигарки* (укр.), *водітель* (сурж.) – *водитель* (рос.) – *водій* (укр.), пор.: *..У мене якраз люди купляли* ***сігарєти****. Побачила, що вулиця зупинилася. Вишла подивитися. А там фура посередині ями висить, і* ***водітель*** *ставить знаки біля машини* («Gazeta.ua», 12.07.2014);

баришня (сурж.) – *барышня* (рос.) – *панянка* (укр.), *увлєчєніє* (сурж.) – *увлечение* (рос.) – *захоплення* (укр.), пор.: *Почала питати, де гроші. Він відповів: «Усі кошти поклав на рахунок. Збирався до вас у Польщу їхати». Про свою* ***баришню*** *сказав: «То так,* ***увлєчєніє****». Простила йому*

заради дітей. Повернулася в Польщу. Льоня пообіцяв приїхати, коли владнає справи («Gazeta.ua», 10.01.2018);

качеля (сурж.) – *качеля* (рос.) – *гойдалка* (укр.), *одвічав* (сурж.) – *отвечал (рос.) – відповідав* (укр.), пор.: *Колись там стояла така здорова колиска і цілу ніч колисалися. Була й* ***качеля*** *така, крутилася. Якийсь чоловік* ***одвічав*** *за то і брав плату, найчастіше яйцями, говорить Володимир Побережний* («Gazeta.ua», 05.07.2019);

получать (сурж.) – *получать* (рос.) – *отримувати* (укр.), *обіцяла* (сурж.) – *обещала* (рос.) – *обіцяла* (укр.), *заніматися* (сурж.) – *заниматься* (рос.) – *займатися* (укр.), пор.: *Я ж пенсії не* ***получаю.*** *Дочка все* ***обіцяла****, що поможе зробити. Але не захотіла тим* ***заніматися*** («Україна молода», 22.01.2016).

Тематична група «Комунальні послуги, ціни, торгівля, заробітки» в українських засобах масової комунікації представлена різними частинами мови, вживанням вставних слів, окрім того, засвідчуємо й часте повторення лексем *звичайно, що* та ін.

Певну піднесеність у мовленні спостерігаємо в тематиці **«Працевлаштування, сфери трудової діяльності»,** де характеризують учасників цих відносин, так і умови праці. Мовлення перевантажене суржикізмами, напр.: *красотіща* (сурж.) – *красотища* (рос.) – *краса* (укр.), *работав* (сурж.) – *работал* (рос.) – *працював* (укр.), пор.: *У нас тут заповідник, зоопарк, ліси, така* ***красотіща****. Але ви туди своєю машиною не проїдете. Там колія завелика. Я* ***работав*** *колись начальником Національного парку тут* («Gazeta.ua», 28.08.2018);

почтарка (сурж.) – *почтальонша* (рос.) – *листоноша* (укр.), *фамілія* (сурж.) – *фамилия* (рос.) – *прізвище* (укр.), *пор.: Він питав, як мене* ***почтарка*** *обслуговує, і* ***фамілію*** *її знав», – згадувала Марія Степанівна. Доки мама сумнівалася, чи варто гроші міняти, він почав видзвонювати листоношу* («Gazeta.ua», 16.01.2018);

понімаєш (сурж.) – *понимаеш* (рос.) – *розумієш* (укр.), *туда-сюда* (сурж.) – *туда-сюда* (рос.) – *туди-сюди* (укр.), пор.: *...і все* ***понімаєш*** *було нормально,* ***туда-сюда*** *постріляли, випили, де можна зекономили і тут на тобі – прислали випускника воєнної кафедри* («Gazeta.ua», 27.12.2017);

познакомилися (сурж.) – *познакомились* (рос.) – *познайомилися* (укр.), *собраніє* (сурж.) – *собрание* (рос.) – *збори* (укр.), пор.: *Другу жінку звали Ганною. Ми* ***познакомилися*** *на зборах євангелістів. Я після фронту почав ходити на* ***собраніє****. Співав у хорі на похоронах…* («Gazeta.ua», 17.09.2014);

діжурство (сурж.) – *дежурство* (рос.) – *чергування* (укр.), пор.: *Микола Підгрушний працює охоронцем у місцевого фермера. За одне* ***діжурство*** *якраз всю газету прочитую. Я колишній військовий, тому дуже переживаю за те, що робиться в країні* («Gazeta.ua», 20.05.2018);

касір (сурж.) – *кассир* (рос.) – *касир* (укр.), *пощітав* (сурж.) – *посчитать* (рос.) – *порахувати* (укр.), *запісав* (сурж.) – *записал* (рос.) – *записав* (укр.), *дєньги* (сурж.) – *деньги* (рос.) – *гроші* (укр.), *Міша* (сурж.) – *Миша* (рос.) – *Михайло* (укр.), пор.: *Не було і його відносно нових кросівок («найки, вторгував на сєконді!»). Біля «першої» клумби зо тридцять людей чекає «****касіра****», аби він їх «****пощітав, запісав*** *і видав* ***дєньги****». **Міша** стоїть на самій клумбі – на землі не так холодно* («Газета по-українськи», 30.01.2014);

оборудованіє (сурж.) – *оборудование* (рос.) – *обладнання* (укр.), *слєсарі* (сурж.) – *слесари* (рос.) – *слюсарі* (укр.), *запчасті* (сурж.) – *запчасти* (рос.) – *запчастини* (укр.), пор.: *Шахтарі спускаються під землю ліфтом. Як ламається* ***оборудованіє****, то наші* ***слєсарі*** *самі роблять. Щоб які* ***запчасті*** *привезли чи гроші заплатили за ремонт, забули, коли таке було* («Україна молода», 18.11.2016);

клубніка (сурж.) – *клубника* (рос.) – *полуниця* (укр.), *єжевіка* (сурж.) – *ежевика* (рос.) – *ожина* (укр.), *голубіка* (сурж.) – *голубика* (рос.) – *лохина* (укр.), пор.: *Вже зараз представляємо інтереси більшості*

українців (заг.). *Вирощуємо тільки органічні продукти.* ***Клубніку, єжевіку, голубіку,*** *виноград, смородину»* («Україна молода», 15.12.2015).

В анлізованій групі «Працевлаштування, сфери трудової діяльності» виокремлюємо слова-суржики на позначення професій, графіків роботи, назв продуктів тощо. Це стосується як працевлаштування за кордоном, так і в Україні.

У тематичній групі суржикізмів **«Сімейні стосунки, виховання, приватне життя»** в текстах натрапляємо на різні суржикізми, напр.: *мішаєм* (сурж.) – *мешаем* (рос.) – *заважаєм* (укр.), *віддихати* (сурж.) – *отдыхать* (рос.) – *відпочивати* (укр.), *должни* (сурж.) – *должны* (рос.) – *повинні* (укр.), пор.: *приходить, вибиває двері, виймає вікна, залазить у дім. Виїдає їжу, лягає спати. Кричить на нас із сином, що* ***мішаєм*** *йому* ***віддихати****. Йде алкогольний психоз. Бувало, й бив мене і малого. Сину 14 років, вчиться в школі. Ми з ним* ***должни*** *тікать із дому* («Gazeta.ua», 01.06.2019);

садік (сурж.) – *садик* (рос.) – *садочок* (укр.), *воспітаніє* (сурж.) – *воспитание* (рос.) – *виховання* (укр), пор.: *Він жорстокий росте. Дівчата розповідали, що в* ***садіку*** *Богдан лізе до дітей битися. Якщо дати йому нормальне* ***воспітаніє*** *дитина поміняється, додає Сергій* («Gazeta.ua», 28.06.2019);

Лєна (сурж.) – *Лена* (рос.) – *Олена* (укр.), *дєвочка* (сурж.) – *девочка* (рос.) – *дівчинка* (укр.), *пор.: Павло бив, душив і ту* ***Лєну,*** *і ту* ***дєвочку*** (заг.) *Корольовський районний суд Житомира арештував на два місяці 41-річну Олену Клусенко та 50-річного Павла Макарчука. У серпні торік вони вбили та спалили свою доньку – 5-річну Дарину* («Gazeta.ua», 07.06.2019);

мусор (сурж.) – *мусор* (рос.) – *сміття* (укр.), *безнадобності* (сурж.) – *безнадобности* (рос.) – *без потреби* (укр.), *інтересує* (сурж.) – *интересует* (рос.) – *цікавить* (укр.), пор.: *Не можна найти жовтих каністр. У мене в майстерні ще залишились. Я як тільки побачив який* ***мусор****, який лежить* ***безнадобності****, відразу використовую. Для соняшників мене*

інтересує *зелений і жовтий колір. Беру каністри з-під бензину* («Gazeta.ua», 26.09.2018);

соглашалася (сурж.) – *соглашалась* (рос.) – *погоджувалася* (укр.), *клеїли* (сурж.) – *клеили* (рос.) – *чіплялися* (укр.), пор.: *…й по ремонту, я тільки* ***соглашалася.*** *Дєвочки, що їх* ***клєїли****, навіть свою їжу приносили. Їх тільки компотом, чаєм угощала. Ну і* ***безпреривно*** *мусор виносила, поли мила* («Gazeta.ua», 26.09.2014);

дєдушка (сурж.) – *дедушка* (рос.) – *дідусь* (укр.), *дєвочка* (сурж.) – *девочка* (рос.) – *дівчинка* (укр.), пор.: *У грудні я буду* ***дєдушкою дєвочкі*** *Сонєчкі», – каже актор Олексій Вертинський. Його донька 23-річна Ксенія, актриса київського театру ім. І. Франка, на п'ятому місяці вагітності* («Gazeta.ua», 24.07.2014).

У тематичній групі суржикізмів «Сімейні стосунки, виховання, приватне життя» помітно переважають дієслова (*виховувати, погоджуватися, цікавитися, відпочивати*), натрапляємо на повторення вставних слів, а також іменників.

Навіть у тематичній групі суржикізмів **«Ідеологія, вибори, релігія»**, яка зазвичай переповнена суспільно-політичною лексикою, у повсякденному спілкуванні учасники мовленнєвого процесу користуються суржикізмами, пор.: *Московський батюшка хрестив, московський і похоронить (заг.) …Чоловік у білих* ***брюках*** *і футболці сидить на бруківці. – Пройшло б. Навіщо людей* ***дьоргати****, озивається до дружини. Волонтер із надписом «Червоний Хрест» міряє йому тиск. 140 на 80, зависокий* («Україна молода», 31.07.2018);

стидна (сурж.) – *стидно* (рос.) – *соромно* (укр.), *протів* (сурж.) – *против* (рос.) – *проти* (укр.), пор.: *Нічого, Люба, хай-но Зеленський до влади прийде, і ми заживемо. Тсс, закриває чоловікові рота долонею.* ***Стидна*** *признатися, що ми за нього голосували. У мене на роботі всі* ***протів.*** *Як питає хто, за кого я, перепитую: «А ти?»* («Україна молода», 14.05.2019).

Оскільки в публіцистичному та конфесійному стилях для групи «Ідеологія, вибори, релігія» характерна книжна лексика та нейтральна, то

в цій тематиці фіксуємо незначну кількість суржикізмів, які не мають прямого відношення до теми, а опосередковане.

Тематична група **«Відпочинок, захоплення, розваги»** подекуди перетинається з попередньою групою, де йдеться про сімейний відпочинок. Але в аналізованій підгрупи йдеться про відпочинок та розваги безвідносно до приватного життя, зокрема: *вроді* (сурж.) – *вроде* (рос.) – *неначе* (укр.), *печоночними* (сурж.) – *печеночными* (рос.) – *печінковими* (укр.), пор.: ***Вроді*** *й табір біля моря, але купатися малих не пустили, бо вожаті боялися, щоб вони там не потопилися. Годували* ***печоночними*** *котлетками* («Gazeta.ua», 28.05.2015);

спасіба (сурж.) – *спасибо* (рос.) – *дякую* (укр.), *зарядкє* (сурж.) – *зарядке* (рос.) – *зарядці* (укр.), *всьо* (сурж.) – *все* (рос.) – *все* (укр.), *порядкє* (сурж.) – *порядке* (рос.) – *порядку* (укр.), пор.: *«****Спасіба зарядкє»****: лідер гурту «Бумбокс» уперше оголив торс* (заг.). *Музикант похвалився результатом, якого досяг завдяки спорту.* ***«Всьо в порядкє, спасіба зарядкє»****, – підписав селфі Андрій, оприлюднене на сторінці гурту в Instagram* («Gazeta.ua», 21.03.2019).

У мові сучасних засобів масової комунікації можна виокремити й інші тематичні групи, але вони не такі чисельні, як проаналізовані. Загалом приклади із суржикізмами підтверджують відому інформацію: у мовленні суржик використовують переважно жителі сільської місцевості. Тематичні групи суржикізмів подекуди перетинаються, мають однакові лексеми, а також відкриті для поповнення новими мовними одиницями.

3.5. Росіянізми в мові сучасних українських засобів масової комунікації

Нормативність як найважливіша ознака сучасної української літературної мови виявляється в тому, що склад словника в ній дібраний із загальної скарбниці національної мови, значення й уживання слів, вимова,

правопис й утворення граматичних форм підпорядковані загальноприйнятому зразку.

Норма – це об'єктивно вироблені, загальновизнані й загальноприйняті мовні засоби та правила їхнього використання (словозміни, словотворення й утворення речень) у певний період розвитку літературної мови, що розглядають як зразок для мовлення всіх, хто користується цією мовою. Нормі літературної мови притаманні такі особливості: відносна стійкість, поширеність, загальновживаність, обов'язковість для всіх носіїв мови. Норми не створені штучно: вони відбивають закономірні процеси і явища, що відбуваються в мові, й підтримуються мовленнєвою практикою. У мовленні важливо дотримуватися таких норм, зокрема лексичних.

Лексичні норми – це норми слововживання, прийняті в сучасній українській літературній мові. Вони регулюють вибір слова відповідно до змісту й мети висловлення. Наприклад, можна говорити *рятувальник* і не можна – *рятівник*, якщо йдеться про посаду; правильно говорити *україніка*, а не *україністика*, якщо йдеться про зібрання творів про Україну. *Україністика* ж – це українське мовознавство й літературознавство. Лексичні норми швидше за інші архаїзуються, змінюються з часом, відбивають вплив «живого мовлення».

Серед лексем, які порушують лексичні норми, є суржикізми або росіянізми. Росіянізм (русизм) – слово або мовний зворот, запозичений із російської мови або побудований за зразком російських слів і виразів. Частка слів російського походження неоднакова в різних мовах. Більший відсоток їх у мовах тих народів, що проживають у безпосередній близькості від російськомовного ареалу, зокрема тих, які тривалий час перебували у сфері впливу Росії й СРСР.

У сучасній українській мові маємо розбіжності в позначенні запозичень такого зразка. За радянських часів правильним варіантом вважали лексему «русизм» – таку форму як основну фіксує «Словник української мови» [СУМ,VIII, с. 911], що певною мірою зберіг своє застосування й досі.

Називати запозичення з російської мови «русизмами» прийнято й у самій російській мові, а в більшості мов використовують співзвучні слова: біл. *русізм*, пол. *rusycyzm*, англ. *russism, russicism*, нім. *russizismus*, фр. *russisme*. Деякі мовознавці вважають, що вживання в українській мові слів «русизм», «русицизм» щодо запозичень з російської мови є небажаним, і використовують термін «росіянізм» – «те саме, що русизм» [СУМ,VIII, с. 883]. Зокрема, сумніви щодо точності цього терміна висловив мовознавець М. П. Лесюк: термін «русизм» можна розуміти двояко, чи як похідне від українського «руський» чи як утворене від рос. *русский* («російський»). В українській мові термін «руський» асоціюється насамперед зі староукраїнською, а не з російською мовою [Лесюк 2004, с. 9]. Хоча в багатьох мовах поняття «російський» і «руський», «Росія» і «Русь» позначають тими самими словами (*Russia, Ruthenia*) таке просте застосовування міжнародного терміна «русизм» спричиняє неточності. Тому був запропонований інший термін, що позбавив цієї неоднозначності – «росіянізм» (рідше «росіїзм»).

Ми послуговуватимемося термінами «росіянізм» та «русизм» як синонімами. Нерідко переклад стає причиною засмічення української мови. Особливо часто трапляється таке у двомовних (зокрема російсько-українських) виданнях. Коли автор пише російською мовою, а перекладач не завдає собі клопоту заглянути до словника і вживає перше-ліпше слова, що спадає йому на думку, то читач українського варіанта мусить послуговуватися нелітературною мовою, а жаргонно-суржиковим витвором. Те саме чекає й на глядача українського телебачення, коли промовці різних програм не читають заздалегідь підготовлені тексти (де теж чимало мовних огріхів), а видають імпровізовані монологи, не володіючи українською мовою як належить.

Ось деякі з характерих порушень літературних норм:

– вживання русизмів замість нормативних українських відповідників: *даже (навіть), да (так), нє (ні), када (коли), нє нада (не потрібно), єлє*

(ледве), щас/січас (зараз), всєгда (завжди), нікогда (ніколи), чуть-чуть (трішки), конєшно (звичайно, звісно), навєрно (мабуть), напрімєр (наприклад), допустім (припустимо), мєжду (між), вмєсто (замість), вродє/будто (наче, начебто), імєнно (саме), рядом (поруч), язик (мова), больніца (лікарня), циплята (курчата), предохранітєль (запобіжник), предсідатель (голова), почта (пошта), почтальйон (листоноша) тощо;

– «українізовані» форми російських дієслів: *уїхав (поїхав), уволився (звільнився), дівся (подівся), поняв (зрозумів), получав (отримував), щитав («вважав» або «рахував» залежно від контексту), отдав (віддав), включив (ввімкнув);*

– «українізовані» форми російських числівників: *первий/перва;*

– змішування українських і російських форм займенників: *хто-то (хтось), шо-то (щось), які-то (якісь), який-то (якийсь), кой-шо (щось), кой-які (якісь);*

– порушення дієслівного керування, вживання прийменників і відмінків за російським зразком: *по вулицям (*замість *вулицями), на російській мові (*замість *російською мовою), зошит по біології (*замість *зошит із біології);*

– утворення найвищого ступеня порівняння прикметників і прислівників за зразком російської мови: *самий лучший (найкращий), саме тверде (найтвердіше);*

– утворення від українських дієслів активних дієприкметників за російським зразком: *купивший, прийшовший, зробивший;*

– слова й вирази, кальковані з російської: *міроприємство, прийняти міри, прийняти участь, так як, бувший у користуванні, на протязі, повістка дня, під відкритим небом, насильно милим не будеш (*українською – *на милування нема силування);*

– у вимові редукція ненаголошених голосних, оглушення дзвінких приголосних, заміна «дж» і «дз» на «ж» і «з», також відсутність чергування «к-ц», зсув наголосу за російським зразком (*када, розгаварювать,*

росписуваться, звонять, нахожуся, в восьмирічкі), відсутність чергування «о/і» або «е/і» *(корова/коров, голова/голов* замість *корів, голів)* [Суржик].

У споконвічно українських словах і в запозичених приголосні перед **е** та **и** не пом'якшуються. Пом'якшена і м'яка вимова приголосних перед **е** та **и**, наприклад у словах *сЄло, сЄстра, зІма, дІрЄктор, лЄгЄнда, калЄндар, кІшеня, ідЄал, манЄж, тЄлєграма, манЄвр, дІспут, тІгр, чЄрЄпаха*, є порушенням усталеної літературної норми.

Як наголошений, так і ненаголошений звук **о** в українській мові потрібно вимовляти виразно: *мороз, нога, голова, порада*. «Акання» простежують під впливом російської мови, де є нормою, тому вимовляти *«нага болить», «давати параду», «на дворі сильний мароз»* – значить грубо порушувати правила української орфоепії.

У російській і українській мовах є слова, що мають подібне звучання, але різне значення (міжмовні омоніми, пароніми):

зустрічаються – помилково вживають як повний відповідник до російського слова *встречаться*, хоча «зустрічатися з труднощами» неправильно, можна зустрічатися з людьми;

любий – правильно вживати не в значенні прикметника *будь-який*, кожний, а в значенні того, кого любимо;

мішаємо – має кілька значень. Вживають у значенні перемішувати або заважати, хоча правильним є лише *перемішувати*;

простити – помилково вживають як застудитися, хоча правильно в значенні *вибачити*;

лічити – правильно в значенні *рахувати*, неправильно в значенні *лікувати* та багато інших.

Також дуже поширеним елементом суржику є здеформовані слова та словосполучення. Зазвичай це російські слова, перероблені на український лад. Наприклад, російське слово *принимает* як *принімає*, *получает* – як *получає*, *испортился* – як *спортився* (хоча існують українські слова *приймає, одержує, отримує, зіпсувався*).

Ненормативне використання граматичних форм української мови також призводить до деформації, наприклад: *«маємо вільні номера (замість номери)»*, *«підготуйте паспорта (правильно паспорти)»*, *«як доїхати до вокзала (вокзалу)?»*, *«працюю чотири місяця в рік (місяці)».*

У мові українських засобів масової комунікації натрапляємо на низку суржикових росіянізмів. Здебільшого це іменники та дієслова, рідше інші частини мови та словосполуки.

Серед суржикізмів іменників переважають російські кальки: *дебош* (рос.) – *бешкет* (укр.), *дебошир* (рос.) – *бешкетник* (укр.), *гружчик* (рос.) – *вантажник* (укр.), *здача* (рос.) – *решта* (укр.), *керосин* (рос.) – *гас* (укр.), *криша* (рос.) – *дах* (укр.), *прораб* (рос.) – *виконроб* (укр.), *юбка – спідниця* (укр.), пор.: *У Дніпрі п'яний чоловік влаштував* ***дебош*** *у маршрутці.* ***Дебошир*** *вилив пиво на голову водієві і розбив кулаком скло* («Gazeta.ua», 04.07.2019); *П'яний Євген Червоненко влаштував* ***дебош*** *на автозаправці під Рівним?* (заг.) («Україна молода», 08.01.2017); *Цукор раніше просто лежав на складах, а тепер його кудись вивозять.* ***Гружчики*** *працюють без вихідних* («Gazeta.ua», 29.07.2015); *Іра останнім часом ніде не працювала, Міша не вставав, мав цироз печінки. Один син робив* ***гружчиком*** *у магазині, а менший – інвалід, у нього дитячий церебральний параліч* («Gazeta.ua», 05.04.2014); *Зранку не сваріться* ***з*** *батьками. Змовчіть на їхні зауваження. ... помилки в підрахунку вартості товарів і послуг. Перераховуйте* ***здачу*** *на ринку* («Україна молода», 24.06.2019); *Якщо ви хочете зупинити людину, це не долею журналістів робиться. А потім гасять пожежу* ***керосином****: «Що ж робити, Медведчук, Медведчук». СБУ його затримала? Є підстави? Його люди, між іншим, коли окуповували Крим, ходили...* («Україна молода», 21.06.2019); *...видно декілька мокрих плям на стелі. Звідти вода стікає на підлогу та утворює калюжі. «Тече* ***криша*** *в школі, хто відповідатиме? Тахтаулівський НВК», – підписав відео Вадим Міщенко* («Україна молода», 23.05.2019); *Отримала квартиру по державній черзі. Покійний чоловік Микола працював* ***прорабом*** *на будівництві.*

У «хрущовці» живуть в основному ті, хто заселився ще за Союзу» («Газета по-українськи», 27.06.2019); *38-річний Іван Підбережний, родом із села Кутківці, Тернопільської області працює у Чехії* ***проробом*** *понад 15 років. Переїхав туди на початку 2000-х. Має дві бригади, які проводять ремонтні робити в будинках у Празі та околицях* («Газета по-українськи», 12.06.2019); *Софі була у традиційній білій сукні від Louis Vuitton. Плаття мало мереживні деталі з прозорими рукавами й пишною* ***юбкою****. Джо обрав для церемонії чорний костюм від Берлутті* («Україна молода», 04.07.2019).

Деякі російські кальковані іменники абсолютно однакові з російською орфографією: *барышня* (рос.) – *баришня* (сурж.) – *панянка* (укр.); *блюдечко* (рос.) – *блюдечко* (сурж.) – *блюдце* (укр.); *брюки* (рос.) – *брюки* (сурж.) – *штани* (укр.); *выключатель* (рос.) – *виключатель* (сурж.) – *вимикач* (укр.); *градусник* (рос.) – *градусник* (сурж.) – *термометр* (укр.); *календула* (рос.) – *календула* (сурж.) – *нагідки* (укр.); *магазин* (рос.) – *магазін* (сурж.) – *крамниця* – (укр.); *полка* (рос.) – *полка* (сурж.) – *полиця* (укр.), або утворилися за українськими граматичними правилами: *бабушки* (рос.) – *бабушки* (сурж.) – *бабусі* (укр.); *блинчики* (рос.) – *блінчики* (сурж.) – *налисники* (укр.); *булавки* (рос.) – *булавкі* (сурж.) – *булавки* (укр.); *бутылки* (рос.) – *бутилкі* (сурж.) – *пляшки* (укр.); *вешалка* (рос.) – *вішалка* (сурж.) – *вішак* (укр.); *головокружение* (рос.) – *головокружіння* (сурж.) – *запаморочення* (укр.); *гололед* (рос.) – *голольод* (сурж.) – *ожеледиця* (укр.); *детище* (рос.) – *дітище* (сурж.) – *дітище, виплід* (укр.); *желтуха* (рос.) – *жовтуха* (сурж.) – *жовтяниця* (укр.), *индюк* (рос.) – *індюк* (сурж.) – *індик* (укр.); *картошечка* (рос.) – *картошечка* (сурж.) – *картопелька* (укр.); *отток* (рос.) – *відток* (сурж.) – *відтік* (укр.); *отчислений* (рос.) – *відчислень* (сурж.) – *відрахувань* (укр.); *регистратура* (рос.) – *регістратура* (сурж.) – *реєстратура* (укр.); *чизкейк* (рос.) – *чізкейк* (сурж.) – *чизкейк* (укр.), пор.: *Шестеро* ***«бабушок»*** *стали популярними завдяки «лісапєду». А от вони ніколи і не мріяли про зіркову славу* («Газета по-українськи», 12.07.2019); *Вагітним пропонують за 150 гривень провезти.*

Треба, щоб пузо було видно. Краще, як у короткій футболці. Бо були застукали ***баришню****, яка поклала подушку під кофту. Доки ми стояли, всі її згадували* («Gazeta.ua», 30.06.2016); *10 слів, які українцям не слід вживати… **Блінчики** – це млинці. **Блінчики** із творожком – млинці із сиром. У деяких місцях їх називають налисниками.* ***Чізкейк*** *– це не просто...* («Gazeta.ua», 17.10.2018); *Технічно, якщо в ресторані знайдуть брудну попільничку, мене можуть оштрафувати. Але це не попільничка, а* ***блюдечко****. Проте все треба робити чесно* («Gazeta.ua», 09.07.2017); *...так звані перші вибори ОТГ. Один в один. А в Криму «референдум». Юлія Тимошенко і Арсеній Яценюк подарували півострів Росії на* ***блюдечку****. І Донбас, і Крим треба повертати у міжнародно-правовий спосіб. Це реально, хоча й не так швидко, як хотілося б...* («Gazeta.ua», 28.03.2018); *...й образ першої леді сколихнув мережі. Для ділової зустрічі дружина президента обрала шовкову блузу золотистого кольору та* ***брюки*** *в бежевому відтінку. На обличчі Зеленської було мінімум макіяжу* («Gazeta.ua», 03.07.2019).

Дієслова-суржики або ж абсолютно скальковані з російської мови, або ж утворені від кальок за українськими правилами: *вичеркивать* (рос.) – *вичеркувати* (сурж.) – *викреслювати* (укр.); *включать* (рос.) – *включати* (сурж.) – *вмикати* (укр.); *вмешиваться* (рос.) – *вмішуватися* (сурж.) – *втручатися* (укр.); *высказывать* (рос.) – *висказувати* (сурж.) – *висловлювати* (укр.); *гладить* (рос.) – *гладити* (сурж.) – *прасувати* (укр.); *готовить* (рос.) – *готовити* (сурж.) – *готувати* (укр.); *грузить* (рос.) – *грузити* (сурж.) – *вантажити* (укр.); *договаривать* (рос.) – *договорюють* (сурж.) – *доказують* (укр.); *заказывать* (рос.) – *заказувати* (сурж.) – *замовляти* (укр.); *звонить* (рос.) – *звонити* (сурж.) – *дзвонити* (укр.); *интересоваться* (рос.) – *інтересуватися* (сурж.) – *цікавитися* (укр.); *красить(ся)* (рос.) – *красити(ся)* (сурж.) – *фарбувати(ся)* (укр.); *обнаружить* (рос.) – *обнаружити* (сурж.) – *бачити, знаходити* (укр.); *отменить* (рос.) – *відмінити* (сурж.) – *скасувати* (укр.); *пообщаться* (рос.) – *пообщатися*

(сурж.) – *поспілкуватися* (укр.); *прыгать* (рос.) – *пригати* (сурж.) – *стрибати* (укр.); *противоречить* (рос.) – *протирічити* (сурж.) – *суперечити* (укр.), пор.: *…їй належить хата, бо вона дивилася за матір'ю, каже Тетяна Горденко. А старша Варка там така, палець у рота не клади. Почала собі* ***висказувати****, що та погано доглядала, що втратила матір* («Gazeta.ua», 28.11.2014); *Зірвався джек-пот на кілька мільйонів. Зрозумів, що коли в лотереї взяв за правило* ***вичеркувати*** *одні й ті самі цифри, не роби винятків* («Газета по-українськи», 03.11.2015); *Італія знову хоче* ***відмінити*** *санкції проти Росії. Прем'єр-міністр Італії Джузеппе Конте знову заявив, що працює над скасуванням санкцій Європи проти Росії* («Gazeta.ua», 05.07.2019); *Коли таксист не хоче* ***включати*** *лічильник і пропонує свою ціну, варто шукати іншого* («Gazeta.ua», 28.03.2019).

Прикметникові суржикові утворення рідше трапляються в мові сучасних засобів масової комунікації, напр.: *виноватый* (рос.) – *винуватий* (сурж.) – *винний* (укр.); *винословый* (рос.) – *винословий* (сурж.) – *витривалий* (укр.); *городской* (рос.) – *городський* (сурж.) – *міський (укр.); игровой* (рос.) – *ігровий* (сурж.) – *гральний* (укр.); з*лостный* (рос.) – *злосний* (сурж.) – *злісний* (укр.), пор.: *Він* [спортсмен] *навіть у нічні клуби не ходить. Для нього спорт, усякі поїздки важливіші. Не боїться нічого –* ***винословий*** *і сильний, – розповідає 25-річний Євген Серба, однокласник Бєляєва* (Gazeta.ua», 16.01.2015); *На Харківщині повісився засуджений за педофілію вчитель. Він не вважав себе* ***винуватим…*** *У коментарях користувачі називають смерть учителя трагедією, висловлюють жаль і співчуття* («Gazeta.ua», 03.07.2019); *Він усю осінь там жив. Будинок непоганий. Але в ньому добре, коли надворі тепло. Господар побоявся, що* ***городський*** *хлопець спалить хату, як запалить грубу. Не дозволив. Вирішили вчителя поселити в бібліотеці* («Gazeta.ua», 19.01.2018); *Зінченко отримав престижний* ***ігровий*** *номер у «Манчестер Сіті»* («Україна молода», 05.07.2019); *Батьки власними силами облаштовують* ***ігровий*** *майданчик для дітей* (заг.) («Вісник Переяславщини», 05.07.2019); *…треба приводити*

у відповідність законодавство з субсидіювання населення. Сьогодні непрацюючий, але працездатний громадянин України або ж ***злосний*** *боржник-аліментник не мають права на отримання субсидії* («Україна молода», 19.09.2018).

Зрідка автори подають суржикізми дієприкметники, напр.: *бегущий* (рос.) – *біжучий* (сурж.) – *біжний, рухомий* (укр.); *доверенный* (рос.) – *довєрений* (сурж.) – *довірений, повірений, уповноважений* (укр.), пор.: *У відкритому доступі є багато фотографій і відео Олени Одновол, яка представлена* ***довєреною*** *особою Володимира Путіна* («День», 25.04.2018); *…купаються отак на теплу погоду. Й звідкись же знають про те, що вона буде. Ти теж нібито відаєш про погоду запросто, хоча б із* ***біжучого*** *рядка в телевізорі. Тільки ж те, що там написано, то тільки як нотні знаки. А жива погода, то як текуча музика* («Gazeta.ua», 14.02.2018).

Подекуди натрапляємо на прислівники-суржикізми, напр.: *виключно* (рос.) – *виключно* (сурж.) – *виняткова* (укр.); *вокруг* (рос.) – *вкругову* (сурж.) – *навколо* (укр.), пор.: *«Експерт розповів про зустріч Путіна та Папи Римського, про турботи Ватикану. І не тоді, коли Ватикан всіляко годитиме РПЦ. Навернути російських церковних і світських кіл можливо* ***виключно*** *тоді, коли їм перестають догоджати, коли від них відвертаються – тоді вони виявляють інтерес до діалогу, показують усіма словами* («Gazeta.ua», 05.07.2019); *Яких подарунків чекати від першої п'ятниці липня? Складніше буде вигідно розподілити прибутки. Не поспішайте з цим.* ***Виключно*** *невдалий день для проведення фінансових операцій* («Gazeta.ua», 05.07.2019); *Також заплановано поступовий відхід від традиційних класних кімнат з партами до відкритого простору, де учні будуть сидіти* ***вкругову*** *біля столів. Щоб діти з особливими потребами могли займатися з іншими дітьми* («Gazeta.ua», 15.04.2018); *Володимир Перепелиця пройшов сто кілометрів у позичених кросівках… зустрів старого знайомого. Заговорився з ним, дивлюся – вже не туда пішов. Ну,*

думаю, – вертатися не буду, подався ***вкругову*** *– кілометрів зо 6 зайвих намотав* («Gazeta.ua», 28.05.2015).

Часто в мові українських масмедіа журналісти калькують словосполуки: *без надобности* (рос.) – *без надобності* (сурж.) – *без потреби* (укр.); *битком набитый* (рос.) – *битком набитий* (сурж.) – *повний* (укр.); *бывший в использовании* (рос.) – *бувший у користуванні* (сурж.) – *уживаний* (укр.); *в конце концов* (рос.) – *в кінці кінців* (сурж.) – *врешті* (укр.); *до этих пор* (рос.) – *до цих пір* (сурж.) – *досі* (укр.); *заслуживает на внимание* (рос.) – *заслуговує на увагу* (сурж.) – *заслуговує уваги* (укр.); *не смотря* (рос.) – *не дивлячись* (сурж.) – *не зважаючи* (укр.); *отправная точка* (рос.) – *відправна точка* (сурж.) – *початок* (укр.); *потерять сознание* (рос.) – *втратити свідомість* (сурж.) – *знепритомніти* (укр.), пор.: *Вибори у Києві пройшли як найбільша корупційна модель. Тому і я, і Турчинов, і Томенко у Київраді* ***безнадобності****, коли там є мер, який уособлює корупцію, пояснює Тимошенко. Покривати своєю присутністю всі його незаконні дії ми не будемо* («Gazeta.ua», 16.09.2015); *…чергує день під вікнами моєї квартири, увечері доставляє до клубу. І раптом! Бачу кількадесят гопників, а решта зали* ***битком набита*** *своїми людьми. Вони стоять у проходах, сидять під сценою, туляться у дверях* («Gazeta.ua», 09.10.2018); *Таке враження, що ми забуті люди», – каже Олександр Кузьменко. «Маршрутка одна манюсенька,* ***битком набита****, дітей там просто подавлять», – нарікає Наталя Мірошніченко* («Gazeta.ua», 26.01.2018); *В інтернеті викидають новини, що водій-скотина, не бере людей. Наче це від нього залежить. Куди їх брати, якщо в середині* ***битком набито****. І так графік збився, бо їздимо швидше, щоб люди подовгу не стояли. Вчора виламали середні двері, а сьогодні – задні…*(«Gazeta.ua», 15.11.2018); *Ношений одяг витісняє вітчизняну продукцію, … одяг* ***бувший у користуванні****, популярний, каже віце-президент Укрлегпрому Олександр Соколовський, 42 роки. Торік їх ввезли понад 77 мільйонів тонн. Виходить десь 1,6 кілограма на кожного українця* («Gazeta.ua», 01.07.2017).

Словосполуку *напротязі* в українській мові вживають у значенні *на сквозняке* (рос.), в інших випадках – *протягом*. У мові засобів масової комунікації часто фіксуємо суржикізм *напротязі*, пор.: *Знахарі збирали на Федора Житника горобиновий цвіт. Потім його акуратно висушували в тіні* ***напротязі****, розсипавши по відрізу лляної тканини, і зсипали на зберігання в лляні мішечки...* («Gazeta.ua», 29.05.2019); *На даному відрізку дороги* ***напротязі*** *багатьох років експлуатації жодного разу не проводився капітальний ремонт...*(«Gazeta.ua», 19.06.2019); *У Литві, пишуть, що* ***напротязі*** *тривалого часу шукали друзів. За 4 роки друзів-литовців у мене так і не з'явилося* («Gazeta.ua», 23.06.2019); *Що порадите українцям? Українці повинні навести лад у власній домівці, у власній державі.* ***Напротязі*** *5 років всі їдуть жити за кордон...* («Gazeta.ua», 19.06.2019); *...під командуванням першого командира Андрія Білецького, «Азов» здійснив єдиновірний стратегічний контрнаступ українських військ* ***напротязі*** *всієї АТО...*(«Gazeta.ua», 06.05.2019); *Битва за Землю» зняв режисер Руперт Уайатт («Повстання планети мавп»). Дія розгортається в Чикаго, де* ***напротязі*** *десятиліття...*(«Gazeta.ua», 28.03.2019); *Також Зеленський заявив, що підписав «виходи з усіх структурних компаній «Студії 95». «Це* ***на*** *шляху, це довгий юридичний ланцюжок, але для цього не треба чекати 5 років.* ***Напротязі*** *декількох днів...* («Gazeta.ua», 24.03.2019); *...відмовляються повертати вилучене майно компанії* ***напротязі*** *восьми місяців, незважаючи на відповідні ухвали суду* («Gazeta.ua», 07.03.2019).

Спотворюють українські тексти й суржикізми, яких по кілька в одному реченні, напр.: *вигоднее* (рос.) – *вигодніше* (сурж.) – *вигідніше* (укр.), *игрушки* (рос.) – *ігрушки* (сурж.) – *іграшки* (укр.), *стоит* (рос.) – *стоїть* (сурж.) – *коштує* (укр.), пор.: *Товар шукаю у магазинах, подруга привчила, там ціни* ***вигодніші****. Приловчилася, доки з малим гуляю в парку, через мобільний захожу – то одяг, то* ***ігрушки*** *заказую. Недавно з «Розетки» купила плюшевого тигра за 50 гривень, на базарі такий не менше сотні* ***стоїть*** («Газета по-українськи», 12.08.2014); *город* (рос.) – *город*

(сурж.) – *місто* (укр.), *регулировщик* (рос.) – *регуліровщик* (сурж.) – *регулювальник* (укр.), пор.: *Гляділа їхніх трьох дітей. Мій батько – брат Якилини – теж тоді там працював, в центрі* ***города*** *був* ***регуліровщиком****. Раз у місяць Якилинці давали матерію на плаття й відправляли до швачки. Якилинка стрічалася там з хлопцем* («Газета по-українськи», 27.03.2014); *блюдечко* (рос.) – *блюдечко* (сурж.) – *блюдце* (укр.), каёмочка (рос.) – *каемочка* (сурж.) – *обідок* (укр.), пор.: *...один раз за п'ять років прийти і проголосувати. А далі ті, кому віддав свій голос, все робитимуть за нього, на* ***блюдечку*** *з блакитною* ***кайомочкою*** *забезпечать щасливе життя* («Gazeta.ua», 24.08.2018); *принимать участие* (рос.) – *приймать участь* (сурж.) – *брати участь* (укр.), *мероприятие* (рос.) – *міроприємство* (сурж.) – *захід* (укр.), пор.: *158 українських населених пунктів назвали на честь організаторів Голодомору* (заг.) *...населення села* ***приймало*** *найактивнішу* ***участь*** *в озброєній революційній боротьбі, весь час виявляє надзвичайне зацікавлення в* ***міроприємствах****, що їх вживає радянська влада* («Gazeta.ua», 25.11.2019).

Отже, мова засобів масової комунікації на початку XXI ст. не тільки перенасичена суржиком, який зумисне використовують автори масмедійних текстів, але й російськими кальками, що засвідчують подекуди незнання журналістами норм сучасної української мови.

Висновки до розділу 3

На початку XXI ст. активізовано вживання в мові українських засобів масової комунікації суржику – мови, у якій штучно об'єднані без дотримання літературних норм елементи різних мов, зокрема української та російської.

У публіцистиці суржик значно поширився, з одного боку, у зв'язку зі зняттям відповідних редакторських обмежень, а з іншого – його використовують зумисне як гумористичний засіб «напівмовності» героїв публікацій, для передавання ступеня мовної культури відомих осіб тощо.

Власне українсько-російський суржик, найширше представлений у мові українських масмедіа, дослідники поділяють на різні типи.

Уважаємо, що суржик – це різновид української загальнонародної мови, що виник унаслідок уживання мовцями слів української та російської мов; він створений поза будь-якими нормами й становить загрозу для національної мови. Суржик має цілу низку об'єктивних передумов, зокрема історичного характеру, пов'язаного з російським чинником. Багатовікове насаджування російської мови не могло не позначитися на чистоті мови української. Тому проблема суржику має здебільшого російське походження.

У масмедійних текстах українсько-російський «суржик» виконує такі функції:

1) номінативну функцію. Серед елементів суржику є слова, що використовують на позначення тих предметів і явищ, відповідників яким журналіст або не знає, або свідомо використовує русизми;

2) експресивно-оцінну функцію. Більшість «суржикових» елементів мають чітко виражене емоційно-експресивне забарвлення. Свідоме вживання суржику в мові публіцистики є стилістичним засобом створення комічного, глузливого, іронічного ефекту;

3) функцію відтворення мовної характеристики. Суржик використовують у газетах і як спосіб передавання чужої мови.

Останнім часом у мові засобів масової комунікації найпоширенішою стає функція створення певного емоційно-психологічного настрою, яка ще зовсім недавно перебувала на периферії. Така функція характерна і для загальної ситуації, і для кожного масмедійного продукту зокрема. Періодика як основна писемна форма комунікації, з одного боку, повинна дати читачам певний мінімум інформації та конкретних фактів, а з іншого – вплинути, подіяти на них емоційно, не тільки апелювати до розуму, але й торкнутися душі, переконати людину в чомусь, спонукати її до відповідних вчинків.

Під експресивізацією мови засобів масової комунікації ми розуміємо використання системи мовних засобів, що дає змогу найбільш виразно

подати зміст публіцистичного тексту, передати ставлення його автора до певного явища, дії або предмета мовлення, унаслідок чого посилити вплив на інтелектуальну, емоційну та вольову сфери реципієнта. Експресивні одиниці є вагомими складниками у формуванні образу автора, його індивідуального стилю, який є сукупністю універсальних дискурсивних концептів, тобто загальних понять, що становлять особливі форми пізнання дійсності, утворюють своєрідну «модель світу», відбивають глибинний рівень свідомості, світобачення, ментальність адресанта.

У мові масмедіа все частіше поряд із розмовно-літературною лексикою вживають і розмовно-нелітературну, зокрема діалектну, жаргонну, лексику позанормативних запозичень, жаргонізовані словосполуки, що мають яскраво виражений знижено розмовний, грубий, лайливий характер, а отже, і досить виразну експресію. Саме тому в мові сучасної публіцистики лексика, характерна переважно стилістичною маркованістю й додатковими конотаціями, виконує роль виразних, влучних засобів, які забезпечують образність висловлення та спрямовані на досягнення певної мети.

Частовживаними в мові засобів масової комунікації стають суржикізми, які використовують поряд з нормативною лексикою. До того ж вони стають стилістичними ресурсами публікацій, адже відображають ті негативні процеси, що відбуваються в суспільстві. Саме цими стилістичними прийомами користуються журналісти, щоб донести до читача відповідну думку про ті чи ті події.

Суржик є одним із засобів негативної оцінки, умисно вжитий для характеристики осіб, їхньої поведінки, а також як засіб висміювання учасників комунікативного процесу. Розкутість у використанні мовних засобів сприяє не тільки емоційності та експресивності журналістського матеріалу, але й позначається на якості журналістського тексту – друкованого, аудійованого чи візуалізованого.

У мові сучасних засобів масової комунікації серед суржикізмів виокремлюємо слова ввічливості, лексеми на позначення їжі, назви

побутових речей, предметів повсякденного користування, особистих речей, суржикізми вживають у сфері торгівлі між продавцем і покупцем, подекуди вони мають іронічне забарвлення, а також суржикізми на позначення осіб за статтю, віком, сферою діяльності, поведінкою, лексеми на теми здоров'я, де йдеться або про проблеми зі здоров'ям літніх людей, або про красу та здоров'я тих, хто хоче його поправити й удосконалити тіло незалежно від віку тощо.

Такі видання, як «Газета по-українськи» та «Gazeta.ua» перенасичені суржикізмами по кілька в одному реченні, що ускладнює аналіз. Характеризуємо суржикізми за вісьмома тематичними групами:

1. Сільське життя, стосунки між селянами, господарювання в селі.
2. Перевезення пасажирів, вокзал.
3. Здоров'я та способи лікування.
4. Комунальні послуги, ціни, торгівля, заробітки.
5. Працевлаштування, сфери трудової діяльності.
6. Сімейні стосунки, виховання, приватне життя.
7. Ідеологія, вибори, релігія.
7. Відпочинок, захоплення, розваги.

Серед суржикізмів-іменників переважають російські кальки, які абсолютно однакові в орфографії й утворилися за українськими граматичними правилами.

Дієслова-суржики меншою мірою представлені в мові засобів масової комукікації, вони або абсолютно скальковані з російської, або ж утворені від російських лексем за українськими правилами.

Інші частини мови серед суржикізмів трапляються рідше.

Проблема мовного суржику має цілу низку об'єктивних передумов, зокрема історичного характеру, пов'язаних із російським чинником. Суржик становить загрозу для нормативного функціонування української літературної мови, яка й досі перебуває під тиском російської. Використання суржикових одиниць в мові засобів масової комунікації – постійне явище, що

має на меті відтворити мовлення російськомовних чиновників, зросійщених громадян, жителів сільської місцевості. Однак такі засоби загалом засмічують, вульгаризують мову засобів масової комунікації.

Основні положення цього розділу висвітлено в таких статтях: «Суржик як засіб відтворення мовлення героїв публікацій у сучасних засобах масової комунікації» [270]; «Суржик як засіб пейоративної оцінки у мові засобів масової комунікації» [279]; «Суржик як засіб експресивізації текстів засобів масової комунікації» [280]; «Функціональні особливості субстандартної лексики у мові засобів масової комунікації» [282].

РОЗДІЛ 4
ДИНАМІКА ТА СТАБІЛЬНІСТЬ ДІАЛЕКТИЗМІВ У МОВІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

4.1. Функціонування територіальних діалектизмів у мові засобів масової комунікації

Функціонування діалектної лексики в різних сферах засобів масової комунікації приваблює увагу як сучасних лексикологів, діалектологів, так і лінгвістів, які досліджують мову засобів масової комунікації. Лексична система є частиною мови, що найдинамічніше розвивається, оскільки в ній відображене життя народу, його історія, побут, культура, усі ті процеси, які супроводять формування нації як частину суспільства. Відповідно до цього засвідчуємо багатоплановість у вивченні словникового складу мови і слова як лінгвістичної одиниці, здатної відображати особливості української мови.

Нині спостерігаємо інтенсивний вплив зовнішніх і внутрішніх чинників на літературну мову, що веде до змін на усіх її рівнях. Їхня дія на сучасну літературну мову настільки виходить за межі усталених мовних процесів, що не може не привертати увагу лінгвістів.

Дослідження діалектної лексики тісно пов’язане зі стилістикою засобів масової комунікації, яка вивчає мовні засоби, зокрема територіальні діалектизми у складі мови публіцистичного дискурсу. Факт діалектної диференціації мови доведений ще античною стилістикою і граматикою, де була створена низка термінів на позначення неусвідомленого чи ненавмисного використання діалектизмів у літературній мові. До початку XIX століття функціонування діалектизмів розглядали як відхилення від мовних норм, тобто порушення й помилки, яких потрібно уникати. Філософські погляди початку XIX ст. утвердили самостійність і самоцінність усної регіональної лексики як народних слів і словосполучень.

Вивчення діалектної лексики української мови становить особливий інтерес й має тривалу історію. Останнім часом з'явилося чимало мовознавчих досліджень, у яких приділено увагу як загальним питанням української діалектної лексики, так й окремим тематичним і лексико-семантичним групам, що функціонують у різних регіонах України (Г. Л. Аркушин [Аркушин 1995; 1996; 2011; 2018; 2019; 2020], С. П. Бевзенко [Бевзенко 1980], В. С. Ващенко [Ващенко 1962], П. Ю. Гриценко [Гриценко 1983; 2004], Й. О. Дзендзелівський [Дзендзелівський 1969], М. Т. Жилко [Жилко 1955; 1958], І. Г. Матвіяс [Матвіяс 1998; 2003; 2008] та ін.). Українська діалектологія представлена працями, у яких здійснено аналіз диференційних, стосовно літературного стандарту, ознак діалектів чи говірок, а також лексики старожитніх говорів, зокрема середньонаддніпрянських, поліських, карпатських. У центрі уваги дослідників був опис говорів і груп говірок, адже саме вони зберігають свою окремішність, самобутні риси, духовно-виражальні засоби, свідчення про матеріальну й духовну культури українського народу.

Сучасні дослідження досить часто репрезентують лексику українських карпатських діалектів. Уже проаналізовано низку тематичних груп, зокрема ткацьку, вівчарську, млинарську, сільськогосподарську, гідрорельєфну (Й. О. Дзендзелівський [Дзендзелівський 1996]), лісосплавну (І. В. Сабадош [Сабодаш 1997]), народномедичну (О. М. Вікторіна [Вікторіна 2009]), ботанічну (О. Ф. Миголинець [Миголинець 1996]), ентомологічну (Л. М. Шуст [Шуст 2011]), назви їжі й кухонного начиння (Е. Д. Гоца [Гоца 2001]) та ін. Визначено функціональні особливості діалектної лексики в українській художній мові XIX – I пол. XX ст. (В. В. Ґрещук [Ґрещук 2015]), у художній прозі І. Нечуя-Левицького (Є. М. Пилипенко [Пилипенко 2010]), У. Самчука (С. О. Каленюк [Каленюк 2006]) та ін.

У науковій літературі діалектизми, переважно вважають не тільки компонентами певного діалекту, а й стилістичними засобами. Діалектизми, як стилістичну категорію та основи літературної норми, аналізували

П. Ю. Гриценко [Гриценко 1984], С. Я. Єрмоленко [Єрмоленко 1972]. Функції діалектизмів у мові художньої літератури досліджували Д. В. Бондаренко [Бондаренко 1983], С. Я. Єрмоленко [Єрмоленко 1972], А. С. Зеленько [Зеленько 1982], Є. Г. Тичина [Тичина 1955] й ін. Загальні проблеми взаємодії літературної мови й територіальних діалектів вивчали М. А. Жовтобрюх [Жовтобрюх 1973], І. Г. Матвіяс [Матвіяс 1998; 2003; 2008] та ін.

У працях з діалектології часто з'ясовують наявність досліджуваного явища, історичний розвиток окремих диференційних ознак ареалу, одиниці без визначення їх структурного статусу та ступеня поширення, співіснування з іншими відповідними одиницями, динаміку елементів різних структурних рівнів.

Незважаючи на значний обсяг робіт у названій галузі, деякі її аспекти дотепер залишаються не з'ясованими. Так, відчутно бракує комплексних досліджень, присвячених українським територіальним діалектам, які розглядають із урахуванням інтралінгвістичного й екстралінгвістичного контекстів у межах соціально-комунікативної системи; не створено ґрунтовних соціолінгвістичних досліджень з вивчення й розподілу суспільних функцій мовних варіантів та особливостей функціонування територіальних діалектизмів у сучасних засобах масової комунікації.

С. Я. Єрмоленко протиставляє діалект літературній мові як територіально обмежену форму існування мови, що має тільки усну сферу комунікації (літературна мова охоплює писемну й усну сфери); діалектові, на відміну від літературної мови, властивий тільки один функціональний стиль – розмовне мовлення [Єрмоленко 1972, с. 6]. Нині можна ствердно сказати, що діалектизми характерні те тільки для розмовного стилю, але й для мови сучасної публіцистики.

П. Ю. Гриценко зазначає, що використання діалектизмів становить відступ від чинних на певному етапі розвитку норм літературної мови

з певною стилістичною настановою (мовна характеристика персонажів, відтворення локального колориту описуваних подій та ін.) [Гриценко 1983].

Поняття діалектизмів як стилістичної категорії та основи формування літературної норми в сучасній українській мові розглядали С. Я. Єрмоленко [Єрмоленко 1972], П. Ю. Гриценко [Гриценко 1983; 2004]. Функції діалектизмів у загальнотеоретичному аспекті досліджували С. Я. Єрмоленко [Єрмоленко 1972], Д. В. Бондаренко [Бондаренко 1983] та інші. Проблеми взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів вивчали Г. Л. Аркушин [Аркушин 2011], М. А. Жовтобрюх [Жовтобрюх 1973], І. Г. Матвіяс [Матвіяс 1990] та ін. Високим ступенем стилістичної виразності та експресивним потенціалом відзначаються діалектизми, які нині є досить продуктивними елементами мови засобів масової комунікації. Функціонально-семантичні вияви призначення діалектної лексики у мові української періодики досліджували у своїх працях М. В. Бігусяк [Бігусяк 2013], О. Пискач [Пискач 2002], В. І. Путрашик [Путрашик 2011] та ін.

Низка зарубіжних лінгвістів присвятили свої праці вивченню територіальних діалектів, зокрема Л. Соудек зазначає (на матеріалі англійської мови), що, наприклад, діалектизми можуть належати як до субстандарту, так і до стандарту: «Частина подібної лексики деякий час коливається між рівнями і врешті-решт переходить до одного з них або виходить з ужитку» [Soudek 1967, p. 18].

І. Г. Матвіяс зауважує: «слова, що потрапляють у літературну мову з народних говорів і в нормативних словниках наводяться з позначкою “діалектне”, переважно належать до периферійних лексичних елементів літературної мови» [Матвіяс 1990, с. 157].

Слушною видається думка О. М. Винокурова [Винокуров 1988, с. 13], який зараховує соціальні й територіальні діалекти винятково до субстандарту, проте не всі лінгвісти поділяють такий погляд. Зокрема, Я. Горецький [Горецкий 1988] та І. Ріпка [Рипка 1988] розглядають діалекти як самостійну мовну єдність й розмежовують субстандарт і діалект. Отже, ми

уважаємо, що до субстандарту належать не тільки пласти лексики, для яких характерна стилістична зниженість, емоційне забарвлення, оцінність, а й ті, які мають у своєму складі соціально марковану лексику та територіальні діалектизми.

Однак, незважаючи на певну кількість праць, присвячених вивченню мови засобів масової комунікації, в українській лінгвістиці бракує праць мови субстандартної лексики в сучасній публіцистиці, зокрема таких, де б досліджувалося функціонування територіальних діалектизмів.

Багато дослідників уважає, що територіальні діалекти й літературна мова, як відносно стабільні структурні форми, є різновидами національної мови, що перебувають на різних полюсах, і відповідно протиставлені один одному. Л. П. Крисін перераховує такі особливості територіальних діалектів: «1) соціальна й вікова обмеженість носіїв діалекту; 2) локальна сфера використання діалекту сімейними і побутовими ситуаціями; 3) утворення напівдіалектів як результат взаємодії і взаємовпливу різних говірок і пов'язана з цим перебудова відношень між елементами діалектних систем; 4) соціальне та ситуативно-стилістичне варіювання діалектних засобів; 5) негативна оцінка носіями діалекту їхньої власної мови і свідома орієнтація на літературну норму» [Крысин 2003, с. 52].

На думку В. Д. Бондалєтова діалектна форма існування мови має такі особливості: «територіальна обмеженість; неповнота суспільних функцій і як наслідок цього – незначне стильове розмаїття, зокрема наявність стилів, пов'язаних лише з розмовною формою реалізації мови (діалекту як неписемній формі не властиві такі функціональні стилі, як офіційно-діловий, науковий, публіцистичний); закріпленість за побутовою та побутово-виробничою сферою спілкування; певна, історично зумовлена соціальна сфера поширення серед селян і близьких до них соціальних груп; відсутність відбору й регламентації мовних засобів (існування норми в узусі, а не унормованих правил); структурна підпорядкованість вищим, ніж діалект формам існування мови, зокрема літературній мові» [Бондалетов 1987, с. 62].

О. О. Селіванова аналізує діалект як форму мовного існування та засіб повсякденного побутового спілкування на певній обмеженій території, для якого характерактерна єдність різних мовних рівнів системи з відповідними відбитками культурних традицій. Серед головних ознак діалекту називає територіальну обмеженість, відсутність стильової диференціації, усний характер репрезентації, некодифікованість, структурну підпорядкованість певній мові. Дослідниця стверджує, що «діалектизм – це слово або сполука, які не належать до літературної унормованої мови, а до регіональних діалектів цієї мови» [Селіванова, с. 126].

Отже, погляди мовознавців свідчать про тісний зв'язок і взаємозумовленість між літературною мовою і діалектами. Одні дослідники протиставляють діалекти літературній мові й визначають позанормативний статус діалектної лексики, а інші вважають, що окремі діалектні одиниці переходять до сфери вживання літературної мови за посередництва художніх та публіцистичних текстів. Наше дослідження засвідчує, що територіальні діалектизми найактивніше входять до літературного вжитку через мову засобів масової комунікації.

Пошук стилістичного засобу визначають функції, виконувані територіальними діалектизмами у конкретному публіцистичному тексті. На нашу думку, можна виділити три основні функції: 1) етнографічну, що використовують у тих випадках, коли автор хоче максимально достовірно передати мовні особливості героїв публікацій, які проживають у певній місцевості; 2) створення соціально-культурної характеристики; 3) символічну, що використовують тоді, коли автор надає герою публікації і його мовленню особливі «ідеологічні» риси, що відповідають настанові публіцистичного тексту. Функція створення соціально-культурної характеристики присутня завжди й скрізь, де застосовують діалектну стилізацію мовлення героя публікації, проте залежно від характеру тексту вона може доповнюватися або етнографічною, або символічною функцією.

Загалом для діалектної лексики характерна зниженість частоти вживання й втрата семантичного навантаження, що сприяє переходу діалектизмів до пасивного лексичного запасу. Сучасні українські засоби масової комунікації (особливо регіональні) репрезентують різні тематичні групи діалектної лексики, зокрема етнографізми. У мові сучасної публіцистики вони не тільки номінують одяг і взуття, страви і напої, предмети побуту, а й описують епоху, створюють певний емоційний фон, подекуди передають соціальний та індивідуальний образи героїв публікацій.

Залежно від того, у якому відношенні територіальні діалектизми перебувають до загальновживаної лексики, їх традиційно в українській лінгвістиці, поділяють на три групи, а саме: назви, пов'язані з етнографічними особливостями діалектоносіїв; лексичні номінативи, що мають дублети в літературній мові; семантичні діалектизми (порівняно вузька група), які в місцевих говорах відрізняються значеннями і сферою вживання. Серед загалу діалектної лексики мовознавці виокремлюють етнографізми. Г. Л. Аркушин зазначає: «етнографізми – це слова, що називають певну реалію, зазвичай чи обряд або особливості рельєфу, що характерні для певної території і відсутні в інших регіонах» [Аркушин 2012, с. 20]. З цієї причини етнографічні діалектизми не мають відповідників у загальновживаній мові, а означувані ними реалії й поняття відтворюють описово, або позначають тією ж лексемою, що й у говорах. Етнографічні діалектизми можуть входити до загальновживаної лексики без змін для передачі означуваних ними понять. За нашими спостереженнями в мові сучасних українських засобів масової комунікації переважають етнографізми.

Найпомітніше діалектизми в мові масмедіа представлені в системі повнозначних частин мови – іменників та дієслів. Матеріалом для спостережень слугували лексеми, значення яких визначено в словниках спеціальними дефініціями чи позначено відповідними ремарками.

Нам імпонують міркування Г. І. Гримашевич, яка наголошує, що назви одягу та взуття тісно пов'язані з матеріальною культурою діалектоносіїв, географічним розташуванням та кліматичними умовами. Соціальні чинники призводять до втрати окремих реалій у матеріальній культурі, що зумовлює зміни в діалектній лексиці та відношеннях між одиницями тематичних груп лексики. Певні назви переходять до пасивного запасу, стираються чи повністю втрачаються семантичні ознаки таких лексем, натомість з'являються сучасні назви, що позначають нові реалії [Гримашевич 2003].

В історії культури українського народу вагоме місце належить національному одягу, саме його можна вважати літописом історичного розвитку й народної творчості українців. У мові засобів масової комунікації активно функціонують діалектизми тематичної групи «**Назви одягу та взуття»**, що репрезентовані такими лексемами: *сардак, сердак* – «рід верхнього теплого короткого сукняного одягу» [СУМ, IX, с. 58], пор.: *Гуцули і гуцулки на його світлинах позують у вишитих сорочках, у традиційних кептарях і* ***сердаках****, молодиці – у мистецьки вив'язаних хустках, старі жінки – у перемітках, голови старших чоловіків покриті волохатими клепанями, молодших – рогатими джумирями або багато прикрашеними крисанями* («Гал-Інфо», 23.05.2018); «*Ні, я таки піду і переодягнусь. Президента треба зустрічати урочисто. Одягну вишивану сорочку і* ***сердак***», *– каже старенька жінка, що теж приїхала ровером, щоб побачити президента* («Укрінформ», 02.08.2019). Діалектизм *лейбик* зафіксовано у двох значеннях: «1. Чоловічий або жіночий верхній одяг (звичайно без рукавів); 2. Частина чоловічого костюма, жилет» [СУМ, IV, с. 471], пор.: *Утім цікаво, коли пошиттям сердаків (нагадує пальто з візерунками та вишивками, аплікаціями і китицями у народному стилі) та* ***лайбиків*** *(той же сердак, але без рукавів) займається чоловік* («Укрінформ», 13.10.2018). До тематичної групи «Назви одягу і взуття» належить лексема *крисаня*, що має значення «капелюх, бриль» [СУМ, IV, с. 348], напр.: *Головний убір пана молодого – це* ***крисаня****. Тут є китиця, вінок, прикрашаємо її пір'ям.*

Вартість крисані до 3 тисяч гривень («Укрінформ», 17.09.2018); *А Валерій Сиротюк подарував Папі Римському гуцульське вбрання:* ***крисаню*** *і* ***кептар*** («Zaxid.net», 22.05.2018); *кептар* «у гуцулів – верхній хутряний одяг без рукавів» [СУМ, IV, с. 141], напр.: *А також гуцульська безрукавка «****кептар****»* (*бунда), довгий фартух «плат», верхній одяг «сердак»* («Закарпаття», 08.11.2018). Цілком логічно, що «деякі слова мають "довгу" пам'ять, бо їх уживали у більш давні часи, напр., у волинсько-поліських говірках це *нагавиці* 'штани'» [Аркушин 2012, с. 19]. У «Словнику української мови» діалектизм *ногавиці* зафіксовано у двох значеннях: «1. Холоша; 2. Суконні штани» [СУМ, V, с. 439], напр.: *Не знаю куди подів свої* ***ногавиці*** («Поділля NEWS», 13.09.2016). Таке ж тлумачення має й діалектизм *ґачі* – «штани» [СУМ, II, с. 42], напр.: *Чоловічий одяг включав білу сорочку власного виробу, вишиту спереду, пущена по штанях – «портіницях», з чорного або фарбованого на червоно сукна – зимою білих вовняних «****ґачах****», підперезаних широким ременем «чересом» – і з різними прикрасами-витисками й «дармовисами»* («Ужгородські новини», 12.08.2018).

Одяг – стійкий елемент матеріальної культури українців, він відображає етнічну належність, соціальне й матеріальне становище, що й засвідчує в контекстах діалектизм *гуня* – «верхня одежа з домотканого грубого, переважно нефарбованого сукна» [СУМ, II, с. 194], напр.: *Найкращою вважається* ***гуня*** *з довгим ворсом. Коротковорсні називають зневажливо – «обскубаними» (*«Zik» 12.01.2016); *Ще якихось півстоліття тому чи не кожен житель Річки у цю пору одягав теплу та водонепроникну* ***гуню*** («Закарпаття», 02.11.2018); *Крім ліжників, майстриня відтворює інше стародавнє ремесло гуцулів – виготовляє своєрідні ткані шуби –* ***гуні*** («Правда», 22.01.2018).

Подекуди діалектизми тематичної групи «Назви одягу і взуття» виконують не тільки номінативну, а й експресину функцію, напр.: *кошуля* – «сорочка» [СУМ, IV, с. 318], пор.: *Приміром, коли Наталія Бучинська співала*

«Зелене жито», на сцені підтанцьовували якісь тітоньки середнього віку в ***кошулях*** *(чи льолях) – одне слово, це такі довгі сорочки, що використовують в народному костюмі як спіднє* («Детектор медіа», 26.18.2015). За допомогою діалектизму автор публікації пояснює значення лексеми в тексті, й передає іронічне ставлення до описуваних подій.

До діалектизмів, які функціонують у сучасній публіцистиці з метою точного відтворення життєвих реалій, належать й слова, що передають зміст понять і предметів, які характеризують ближчі до сучасності історичні періоди. Діалектизми тут виконують функцію стилістично-нейтральної лексики, за допомогою якої українські журналісти правдиво й точно відтворюють події, називають реалії, що характеризують більш чи менш віддалений від сучасності історичний період. Тематична група «**Назви побутових і господарських предметів**» представлена такими лексемами: *рурка* – «труба малого діаметру» [СУМ, VIII, с. 471], напр.: *Панянки, які не хотіли палити волосся гарячою* ***руркою****, використовували перевірені часом папільйотки* («Правда», 22.09.2019).

Вагоме місце в діалектному фонді належить назвам килимів, що в сучасній публіцистиці репрезентовані такими лексемами: *ліжник* – «кустарний килим, коц» [СУМ, IV, с. 509], пор.: *Наявність* ***ліжників*** *у хаті була ознакою доброго майнового стану родини, і чим більше було* ***ліжників****, тим багатшою вважалася наречена* («Високий Замок», 22.02.2019); *коц* – «ворсовий пристрижений однобічний килим» [СУМ, IV, с. 314], напр.: *Майстриня охоче розповідає про технологію створення* ***коца*** *з овечої вовни* («Високий Замок», 22.02.2019); *верета* – «різнокольоровий килим з грубої вовни» [СУМ, I, с. 329], напр.: *У скрині, на якій два металеві хрести-обереги, зберігається грубе домоткане полотно, розшиті хрестиком (чорне з червоним) обруси, якими накривали столи, застеляли піч-лежанку,* ***верета*** *для ослінчиків, а також святковий одяг, що його носили українці на початку минулого століття* («Високий Замок», 13.06.2013). У поданих зразках текстів зафіксували діалектизм *тайстра* – «гуцульська торбина, яку носять

через плече» [СУМ, Х, с. 17], пор.: *Селенин винайшов нову* ***тайстру*** *(торбу)* («Карпатський об'єктив»,15.02.2017) й *табівка* – «гуцульська шкіряна торбина з орнаментом, яку носять на ремені через плече» [СУМ, Х, с. 9], пор.: *У залі «Газда» широко експоновані традиційний чоловічий гуцульський одяг,* ***табівки****, топірці, келефи, різноманітні порохівниці* («RISU», 16.12.2016).

До тематичної групи «Назви побутових і господарських предметів» відносимо й діалектизм *бартка* – «маленька сокира» [СУМ, І, с. 108], напр.: *Серед цих гуцульських атрибутів особливе місце займає* ***бартка*** («Укрінформ», 13.03.2019). Отже, за допомогою діалектної лексики автори публікацій втілюють власний комунікативний намір, акцентуючи увагу на неповторності нестандартної лексеми й естетичної правильності назви. Журналісти підкреслюють, що діалектизми лаконічно, фактографічно номінують побутові й господарські предмети та підсилюють виразність контекстів, що не можуть забезпечити літературні відповідники.

Деякі діалектні лексеми ми не знаходимо в словниках, можливо, вони функціонують в обмеженій сфері, але, найімовірніше, справа в темпоральній обмеженості їхнього використання. Свого часу вони не були зафіксовані відповідними лексикографічними джерелами, а згодом почали втрачати сферу застосування. Г. Л. Аркушин слушно зауважує, що «виділити специфічну лексику будь-якого говору важко і не завжди можливо, бо не з кожного діалекту для порівняння є достатня кількість лексикографічних праць, як і не всі лексико-тематичні групи однаковою мірою досліджені» [Аркушин 2012, с. 172]. Аналізовані діалектизми зазвичай пояснюють у самому тексті, а значить автор орієнтується на широкий загал читачів і намагається зберегти незвичні лексеми в колі лінгвоестетичних цінностей українців. Таке явище спостерігаємо в низці публікацій, напр.: *І шмату до посуду моя бабуся називала «****митка****», а дошку до прання – «****миглівниця****»* («Високий Замок», 17.12.2016); *А от ще назви предметів побуту: «****ригіль****» – засув до дверей, «****кливець****» – молоток, «****подря****» – горище,*

*«**прічі**» – ліжко, «**чіфка**» – дровітня* («Високий Замок», 17.12.2016); *Окрім цих головних страв, господині ставили варити голубці, капусняк із пшоном і квасолею, затертий олією, який на Вінниччині та на Гуцульщині називали «**шупенею**», горох, борщ пісний з карасями, кашу гречану, пшоняну, вареники з капустою, картоплею* («Волинь», 06.01.2016); ***Кукуци** – то звичайна дріжджова випічка, яку ми подаємо до чаю. Її пекли у формі півників, котиків, сонечок. Переважно – на Великдень* («Укрінформ», 20.10.2017).

Один з найважливіших складників матеріальної культури українського народу – це страви, напої, продукти харчування, тому тематична група **«Назви страв та напоїв»** широко репрезентована в засобах масової комунікації. Лексика харчування неодноразово була предметом наукових розвідок, зокрема Е. Д. Ґоца здійснила лексиколого-етимологічний аналіз українських карпатських назв їжі, визначила основні способи номінації, з'ясувала, що збагачення назв їжі однолексемними одиницями відбувається в результаті словотворення, переосмислення слів і запозичення готових назв з інших мов [Ґоца 2001]. Для тематичної групи «Назви страв та напоїв» характерна не тільки стійкість і наявність значного шару лексики, але й зміна в часі аж до повного зникнення, що потребує уважного фіксування її складників. У сучасних текстах масмедіа натрапляємо на такі діалектизми: *пляцок* – «1) картопляник; 2) млинець з тіста, замішаного на вареній картоплі» [СБГ 2005, с. 432], напр.: *Сідаєш за столик на березі тихого страву, споглядаєш, як полює на жаб і дрібну рибу чапля та наминаєш смачнючі **пляцки** з тертої бульби* («Гал-інфо», 05.08.2019); *бриндза* – «сир з овечого молока» [СУМ, І, с. 236], напр.: *Традиційно, тут можна придбати найрізноманітнішу продукцію від гуцульських сироварів: **бринзу**, будз та вурду* («Укрінформ», 23.07.2018). Діалектні слова в публіцистичних текстах, окрім номінативної функції, мають також особливу експресію й нешаблонність, зокрема лексема *квасець* має значення «щавель» [СУМ, IV, с. 131], пор.: *Новиною цьогоріч стала поява «Пекельної кухні», на якій варили кашу, куліш та борщ з **квасцем*** («Семенівські вісті», 22.09.2019); діалектизм

книдлі, який зафіксовано у двох значеннях: «1. Вид галушок з муки та терної або вареної картоплі. 2. Ліниві вареники» [СБГ 2005, с. 212], напр.: *Гості залюбки смакують **книдлями**, заправленими сиром і шкварками, буряковим салатом зі сиром – неймовірне поєднання смаків, а також салатом із листя буряка – гички* («Високий Замок», 27.06.2019); *У моєму дитинстві були лиш **книдлі** з сливами-венгерками* («Львів», 14.09.2019). Подекуди автори публікацій пояснюють нестандартне слово у самому тексті, напр.: *обарінок* – «бублик» [СУМ, V, с. 463], пор.: *У моєму рідному Дрогобичі ці бублики колись називали **обарінками**, з наголосом на другому складі. Продавали їх щороку на Спаса старенькі бабці під церквою, коли в нас відзначали храмове свято* («Високий Замок», 12.06.2018). В активному вжитку засобів масової комунікації перебувають й такі діалектизми тематичної групи «Назви страв та напоїв»: *вертута* – «рулет, вид пирога з маком, сиром, повидлом» [СБГ 2005, с. 49], пор.: *Як зазначили організатори, на заході спробують створити найдовшу в Україні **вертуту*** («Укрінформ», 12.09.2019); *будз* – «свіжий овечий сир» [СУМ, I, с. 247], напр.: *Молоко внаслідок цих дій збивається в грудки, густіє. Тоді вівчар руками формує **будз** – головку сиру* («Укрінформ», 26.06.2020); *Натомість **будз** реєструвати не будуть, оскільки цей сир виробляють лише в сезон, коли є свіже молоко. Він не придатний для зберігання* («Високий Замок», 19.12.2019); *кулеша* – «страва з кукурудзяного борошна» [СУМ, IV, с. 390], напр.: *Як повідомляє «Форпост» на польовій кухні НМ Сашко Гайналь приготує «**кулешу**» – традиційну в українських Карпатах страву* («Високий Замок», 21.10.2017); *бануш* – «кукурудзяний куліш на овечім салі» [СУМ, I, с. 102], напр.: *Офіціанти в ресторанах розповідають, що Рено за три дні вже скуштував місцеві **бануш** і деруни, а згодом на обід замовив італійські спагеті* («УНІАН» 27. 02. 2018); *Треба пам'ятати, що кулеша вариться на воді, а **бануш** – на сметані. Засипаємо сметану, солимо, коли кипить, додаємо кукурудзяну муку, і це – увесь процес* («Укрінформ» 17.09.18); *Відомо, що **бануш** в Івано-Франківську планують варити просто неба, і для цього на Локомотиворемонтному заводі*

змайструють величезний казан («Укрінформ», 26.12.2019). До діалектних назв напоїв належить лексема *гуслянка*, що має значення «кисляк з пареного молока» [СУМ, II, с. 198], напр.: *Майстриня-вишивальниця Ганна Марфимович зі села Довгополе, окрім рушників із чудовими візерунками, привезла частунки – смаколики гуцульської кухні: книші, медівники,* ***гуслянку****, пампушки, манники* («Високий Замок», 29.01.2018); *Євгена вразила* ***гуслянка*** *в гуцульській родині. Він навіть забрав її до Києва* («Детектор медіа», 14.10.2020). Подекуди натрапляємо й на діалектну лексему *паленка*, що зафіксована зі значенням «горілка» [СУМ, VI, с. 24], пор.: *Коли вже став дорослим і почав експериментувати з різновидами* ***паленки*** *самостійно, зрозумів, що на українському ринку досить мало якісного алкогольного продукту* («Високий Замок»,15.03.2019).

Діалектизми не тільки набувають стилетворчого статусу, а й формують ядро матеріалу, побудованого на межі розмовного і публіцистичного стилів. Автори публікацій демонструють, як діалектна лексика, що репрезентує тематичну групу **«Назви посуду»** створює естетично правильний образ реальності, реконструює та перейменовує предметний світ. Діалектизм *гальба* зафіксований зі значенням «півлітровий кухоль» [СУМ, II, с. 22], пор.: *Кажуть, полюбляв перехилити* ***гальбу*** *пива тут і Володимир Ленін зі своєю бойовою соратницею і дружиною* («Старий Замок «Паланок», 14.05.2018). У «Словнику української мови» зафіксовані такі діалектні лексеми: *пательня* – «сковорода» [СУМ, VI, с. 92], напр.: *Цибулю для юшки варто припекти на сухій* ***пательні*** *або над газом – буде цікавіший смак* («Zaxid.net», 22.05.2018); *бербениця* – «діжечка, барило» [СУМ, I, с. 157], напр.: *Раніше її витримували до року – гуцули закладали бриндзю у дерев'яні гелетки чи* ***бербениці****, споживали протягом року до наступного сезону, вона через пару місяців набуває специфічної гостроти* («Укрінформ», 20.10.2018); *Тримають сир у дерев'яних* ***бербеницях*** *або скляних банках дуже довго – до двох років* («Сьогодні», 13.09.2019); *А розпочався фестиваль із відкриття* ***бербениці*** *зі свіжою бриндзею, якою частували всіх охочих* («Ужгород», 09.09.2019); *У*

музеї Бойчуків широко представлені речі полонинського побуту («БукІнфо», 31.10.2016). Діалектне слово *путера*, що має значення «дерев'яна посудина для виготовлення овечого сиру» [СУМ, VIII, с. 403], передає специфіку побуту носіїв певної говірки, журналісти пояснюють її в самому тексті, напр.: *Так, щойно здоєне молочко старший переливає у* ***путеру*** *(смерекову діжку) і ставить її на півтори години біля вогнища, аби воно охолонуло* («Сьогодні», 13.09.2019); *У домашніх умовах вариво проціджують через марлю, а на полонинах – через ялинові гілочки – у великі дерев'яні* ***путері*** *(казани)* («Закарпаття», 28.07.2017). Фіксуємо й діалектизм *баняк*, який зафіксовано зї значенням «велика посудина для страви, чавун, каструля» [СБГ, с. 24], що також слугує засобом створення максимального наближення до дійсності опису життєвих ситуацій, напр.: *Принесли кукурудзу з базару – відразу кладіть у* ***баняк****. Тоді качани будуть м'якими і ніжними на смак* («Високий Замок», 15.08.2013); *Розпочався обстріл, а він, замість того, щоб ховатися від вибухів, рятує великий* ***баняк*** *киплячого борщу* («Високий Замок», 09.02.2018). Аналізовані діалектині лексеми мають важливе значення для естетизації тексту. Описи побутових речей, що наповнені діалектними вкрапленнями виховують й естетично збагачують читачів.

Отже, діалектна лексика номінує сегменти позамовної дійсності, які в українській літературній мові не мають відповідників. За допомогою цих лексем автори публікацій описують місцеві реалії життя, вводять у публіцистичний текст діалектні слова, що відображають особливості матеріальної та духовної культури народу певної території, переважно західного регіону України.

4.2. Диференціація діалектної лексики в мові засобів масової комунікації

Проблема репрезентації, функціонування та прагматичного навантаження діалектної лексики нині одна з актуальних тем мови засобів масової комунікації. Нині накопичений значний науковий досвід у дослідженні діалектних одиниць української мови, але проблему диференціації діалектної лексики в засобах масової комунікації дотепер комплексно не вивчали й не розглядали. Цим і зумовлена актуальність нашого дослідження, яка пов'язана з необхідністю системного вивчення диференціації та функціонування діалектизмів у сучасних масмедіа. Високим ступенем стилістичної виразності та експресивним потенціалом відзначаються діалектизми, які тепер є досить продуктивними елементами мови публіцистики і здавна вважалася однією із специфічних ознак кожної мови.

Особливе місце в сучасній публіцистиці займає діалектна лексика, що називає **«Осіб за спорідненістю і свояцтвом та соціальним статусом»**. Діалектизми – надзвичайно важливе джерело поповнення словникового складу української мови, а сферою їхнього функціонування є мова засобів масової комунікації, у яких відповідним словам відведено не тільки стилістичну роль, а й власне номінативну, адже вони створюють етнокультурний фон публікацій. Територіальні діалектизми є лексико-стилістичними ресурсами, за допомогою яких журналісти створюють образ рідної домівки, їх можна вважати словами-стимулами, що зберігають пам'ять про рід і сім'ю для жителів західних регіонів. Назви осіб за спорідненістю і свояцтвом – одна з найдавніших груп лексики, що пройшла тривалий і складний шлях розвитку. В. В. Бурячок докладно проаналізував лексику, що позначає родинні стосунки в літературній мові та діалектах. Науковець простежив історію виникнення і розвитку кожної назви на ґрунті української мови, з'ясував стилістичне використання цих назв у художній літературі,

дослідив семантику і словотвірні можливості діалектних одиниць [Бурячок 1961].

Діалектизм *вуйна* зафіксовано словниками у двох значеннях: «1) тітка, сестра матері або дружина материного брата; 2) про старшу віком жінку (звичайно при шанобливому звертанні)» [СУМ, І, с. 785], пор.: ***Вуйна*** *зволожувала збіжжя, засипала його у видовбане в деревині заглиблення-черево, опускала туди важіль з припасованим на кінці «товкачиком-молотом»* («Старий Замок «Паланок», 06.01.2018); ***Вуйна*** *кицкала – струшувала зерно у мисці, і луска, наче тополиний пух, відлітала набік* («Старий Замок «Паланок», 06.01.2018). Діалектне слово *вуйко* відоме також у двох значеннях: «1) дядько по матері, брат матері; 2) про старшого віком чоловіка (звичайно при шанобливому звертанні)» [СУМ, І, с. 785], напр.: *Пригадую, коли була маленька, бачила, як на Введення мій* ***вуйко*** *заводив коня до хати.* ***Вуйко*** *Петро працював у колгоспі фірманом* («Старий Замок «Паланок», 04.12.2015). Досить часто в публікаціях натрапляємо на діалектизм *стрий* (стрийко) – «дядько по батькові, брат батька та чоловік батькової сестри» [СУМ, ІХ, с. 769], пор.: *Бо не було тоді ще Львова! Так, вуйко Городок старший за* ***стрийка*** *Львова* («Гал-інфо», 05.08.2019); *І тут пора згадати, що замолоду* ***стрийко*** *й сам устиг трохи побути членом єдиної на той час партії* («Газета по-українски», 19.06.2015); *Дід і* ***стрийко*** *розповідали мені, чим цей багнет корисний у господарстві* («Радіо свобода», 01.08.2018); *У ІІІ-му півкурені отаманом був Степан Шухевич,* ***стрийко*** *Романа Шухевича, сотниками – Дмитро Вітовський та Теодор Рожанківський, якого 9 вересня замінив Іван Коссак* («Гал-інфо», 29.10.2018). Подекуди фіксуємо діалектне слово *няньо*, що має значення «тато» [СУМ, V, с. 459], напр.: ***Няньо*** *був бунтівником – і дуже опирався, коли організовували колгосп* («Закарпаття», 31.08.2019); *нанашко* – «хрещений батько» [СУМ, V, с. 113], напр.: *Хрещену маму в нас ще називають нанашкою, маточкою, а хрещеного батька –* ***нанашко****, батечко* («Закарпаття», 03.02.2013); *...я пам'ятаю, пас худобу в селі і сусід, на горах це називалось «****нанашко****», він*

слухав таке радіо і звідти звучали такі незрозумілі речі, як путч («Радіо Свобода», 20.08.2020).

Часто фіксуємо у сучасній публіцистиці діалектизм *ґазда*, що має значення «господар» [СУМ, II, с. 12], він свідчить про соціальний статус та майновий ценз особи, напр: *Не хочеш бути* ***ґаздою*** *– будеш прислуговувати іншим* («День», 01.11.2019); *Через прозорі двері заглядають до хати і кури – їм цікаво, чи* ***ґазда*** *зготував собі і їм сніданок* («Високий Замок», 05.04.2013); *Ґазда з Ужгородщини тримає пару екзотичних волів* («Закарпаття», 12.04.2016).

Тематична група діалектної лексики на позначення **«Назв житлових і господарських приміщень та їх частин»** є засобом переконливості та етнографічної достовірності відтворення побуту, соціальних умов життя українців тощо. У засобах масової комунікації подекуди фіксуємо діалектизми на позначення цієї тематичної групи. І. Г. Матвіяс стверджує, що «не всі стилі сучасної української літературної мови однаково податливі на поповнення діалектною лексикою. Діалектна лексика проникає передусім у мову художньої літератури. У цьому жанрі лексичні діалектизми проходять атестацію на життєздатність, а потім уже стають або не стають надбанням усієї літературної мови» [Матвіяс 1990, с. 157]. Діалектне слово *підсіння* має значення «рундук для продажу товарів» [СУМ, VI, с. 500], пор.: *Довелося тішити око парсунами святих у* ***підсінні*** («Гал-Інфо», 05.03.2019); *шпихлір* – «комора» [СУМ, XI, с. 523], напр.: ***Шпихліри*** *стайні збудовані з тесаного каменя – моцні і надійні, чимось схожі на маленькі середньовічні замки* («Гал-інфо», 02.11.2019); *Минулого тижня у музеї завершили роботу над* ***шпихліром*** («Zaxid.net», 18.07.2018); *колиба* – «житло чабанів і лісорубів» [СУМ, IV, с. 220], напр.: *Хоч* ***колиба*** *старовинна і виглядає покинутою, але в літній період вона діюча, додає автор допису* («Старий Замок «Паланок», 27.09.2019); *У* ***колибі*** *зібрано щонайменше 6 тис. різноманітних предметів з побуту гуцулів* («Старий Замок «Паланок», 27.09.2019); *кліть* – «клітка» [СУМ, IV, с. 186], пор.: *У ті часи, каже дідо,*

житло було трикамерним: ***кліть****, сіни, житлова кімната* («Укрінформ», 31.05.2018).

Важливим компонентом духовної культури жителів Карпат є їхні вірування, у яких відображено світобачення, світосприймання і світовідчуття. Сучасні засоби масової комунікації репрезентують тематичну групу діалектних **«Назв міфічних створінь»**, що збереглися у своєму архаїчному значенні, зокрема лексема *мольфар* має два значення: «1) чарівник; 2) злий дух, чорт» [СУМ, IV, с. 793], напр.: *Сьогодні на телебаченні можна побачити безліч сюжетів про* ***мольфарів*** *– там вони віщують і передбачають майбутнє, передрікають долю країн та політиків, а також знають, як складуться результати виборів* («Фіртка», 26.08.2018); *Скупчилися хмари, накрапав дощ, але варто було* ***мольфарові*** *з'явитися, як відразу виглянуло сонце* («Волинь», 31.12.2018); *нявка* – «Мавка (те саме, що русалка, водяна німфа)» [СУМ, V, с. 459], пор.: *Відмінність між першими й другими та, що русалки начебто живуть у воді, а* ***нявки*** *водяться лише на суші* («Укрінформ», 31.05.2018).

Частовживаними в мові засобів масової комунікації є територіальні діалектизми тематичної групи «**Назви засобів пересування**»: *біціглі* – «велосипед» [СБГ 2005, с. 32], напр.: *Молода ужгородка крала* ***біціглі*** («Старий Замок «Паланок», 22.08.2015); *Варто лише проїхатися селами, райцентрами, а останнім часом і містами й містечками, аби побачити, що мода на* ***біціглі*** *стрімко повертається* («Старий Замок «Паланок», 10.10.2018); *ровер* – «велосипед» [СБГ 2005, с. 458], напр.: *У прес-службі міліції Львова повідомляють, що за останні п'ять років у місті поцупили близько двох тисяч* ***роверів*** («Високий Замок», 13.03.2015); *Є в колекції один із перших* ***роверів****, які випускав Львівський велосипедний завод із 1951 до 1953 року. Назва «****ровер****», яка прижилася в Галичині, походить від назви саме цієї фірми* («Високий Замок», 27.05.2018); *фіра* **–** «віз, підвода» [СУМ, X, с. 601], напр.: *У межах заходу проведуть конкурс з перетягування колоди, обиратимуть найкращий гуцульський транспорт –* ***фіру*** *– та найкрасивішу*

гуцулку («Укрінформ», 01.08.2019); *Справжня забава: на Гуцульщині відбувся парад місцевих* ***фір*** («Zik», 30.06.2018).

Тематичну групу діалектизмів на позначення **«Назв тварин, птахів, рослин»** використовують для надання публікаціям місцевого колориту та зі стилістичною метою: *вивірка* – «білка» [СУМ, I, с. 365], напр: *По ліву руку від себе дід Іван клав окреме блюдечко з бурштиновою рідиною – для* ***вивірки*** («Високий Замок», 17.01.2016); *бузько* – «лелека» [СУМ, I, с. 251], пор.: *У селі Бориничах* ***бузьки*** *крадуть молодняк свійської птиці* («Високий Замок», 06.01.2018); *коцур* – «кіт» [СБГ 2005, с. 228], пор.: *Я уже намірився стукатись у церковну браму, як раптом на паркан вискочив чорнющий* ***коцур*** («Гал-Інфо», 22.07.2019); *маржина* – «худоба» [СУМ, IV, с. 627], напр.*: Як* ***маржина*** *вподобала собі скляні двері…* («Високий Замок», 05.04.2013); *Тим паче, гуцули завжди вирізнялися тим, що були заможними господарями, які любили чепурити хати, мали багато* ***маржинки****. На жаль, сьогоднішні реалії не настільки оптимістичні* («Високий Замок», 09.04.2015).

У сучасній лінгвістиці розглянуто номінативні процеси в ботанічній лексиці східнополіських говірок, визначено особливості структурної організації та семантики тематичної групи назв рослин, зокрема назви культурних рослин, дикорослих трав'янистих рослин, дерев, ягід, частин рослин та загальних назв рослин [Поістогова 2005]. Діалектизм *бараболя* має значення «картопля» [СУМ, I, с. 103], пор.: «*Треба себе обмежувати у харчуванні. Я не їм хліб, не їм* ***бараболю****. Хоча дуже її люблю», – сказав він* (Гройсман) («Укрінформ», 10.05.2019); *лепеха* – «трав'яниста рослина» [СУМ, VI, с. 478], напр.: *До свята Трійці, яке традиційно відзначають на 50-й день після Великодня, українці звикли встеляти оселю* ***лепехою*** («ВолиньPost», 14.07.2019); *бриндуша* – «шафран сітчастий» [СУМ, II, с. 211], напр.: *Це ранньоквітучі, рідкісні рослини, які занесені до Червоної книги України, Європейського Червоного списку, Червоної книги МСОП та додатку 1 Бернської конвенції, а саме: підсніжник білосніжний, проліска дволиста, шафран Гейфелів (в народі –* ***бриндушки****), сон весняний, білоцвіт*

весняний, рябчик великий та інші («Чернівці», 03.03.2017); *У горах збирали перші весняні квіти. Сині проліски у нас називали* ***бриндушками****. Збирали їх оберемками* («Чернівці», 07.03.2019); *чічка* – «квітка» [СУМ, XI, с. 343], напр.: ***Чічка*** *– це великий балабон, який вішали в давнину на коней, як прикрасу. Потім цим словом почали називати дівчат. У стандартному тлумаченні – це квітка, але загалом, за словами засновниці, це щось гарне – дівчина, квітка* («Конкурент», 04.05.2016).

Для створення колориту карпатського регіону та з пізнавальною функцією в сучасній публіцистиці використовують діалектизми тематичної групи **«Назви, пов'язані з народним мистецтвом»**: *дримба* – «щипковий музичний інструмент, сила і висота звуку якого регулюються ротовою порожниною того, хто грає» [СУМ, II, с. 413], напр.: *У програмі свята – встановлення рекорду одночасної гри на* ***дримбі*** («Укрінформ», 23.07.2018); *Розповсюджений він у дуже багатьох народів і всюди називається по-іншому: в українців – варган і* ***дримба****, в угорців – доромб, в норвежців – мунхарпа, в якутів – хомус, в італійців – марранцано, в японців – муккурі* («Закарпаття», 30.10.2018); *Магічний звук* ***дримби*** *заворожує. Її можна слухати вічно* («Карпатський об'єктив», 14.08.2017); *трембіта* – «гуцульський народний духовий музичний інструмент у вигляді довгої дерев'яної труби без вентилів і клапанів» [СУМ, X, с. 424], пор.: *Мало молоді грає, погоджуються старі музиканти, що свого часу ще з* ***трембітою*** *за вівцями на полонину ходили* («Укрінформ», 20.08.2018); *Здавна з допомогою* ***трембіти*** *горяни сповіщали сусідні села про важливі події: весілля чи народження дитини, наближення колядників чи похорон* («Високий Замок», 10.09.2016); *Відтак під заклик* ***трембіт*** *традиційна святкова хода на конях, возах та пішки рушила з центру Рахова до амфітеатру «Буркут», де села району встановили 21 власну садибу, у яких змагалися на краще приготування вівчарських страв* («Укрінформ», 09.09.2019); *кувиця* – «старовинний духовий дерев'яний інструмент» [СУМ, XI, с. 691], напр.: *Зозулька, теленка, бербениця, рубель,* ***кувиця****,*

тулумбас, бугай, береста, бухало, козобас – схожого набору інструментів не має жоден професійний колектив у світі («Zik», 18.05.2018); *аркан* – «гуцульський чоловічий танок» [СУМ, І, с. 60], напр.: *Завершиться фестиваль 26 серпня. О 21.50 год. традиційним спільним виконанням гуцульського танцю* ***Аркан****, який виконають усі колективи на сцені на пл. Ринок* («Гал-інфо», 28.08.2018*); В Івано-Франківській області, в селі Татарів, під час Гуцульського фестивалю встановили рекорд України з найтривалішого виконання чоловічого танцю* ***аркан*** («Укрінформ», 24.07.2018).

Отже, основною стилістичною функцією діалектизмів у публіцистичних текстах є використання їх як важливого мовностилістичного засобу відтворення культурно-побутового колориту певної епохи західних областей України. Зазвичай, діалектні лексеми виконують номінативну функцію, що є основною функцією лексичного рівня будь-якої мови, адже з її допомогою автори публікацій описують місцеві реалії життя, вводить у публіцистичний текст діалектні слова або словосполучення, що відображають особливості матеріальної й духовної культури народу певної території, переважно західного регіону України.

4.3. Діалектна лексика як засіб пейоративної оцінки в мові засобів масової комунікації

Проблема вивчення територіальних діалектів та їх взаємодії з літературною мовою потребує всебічних наукових розвідок. П. Ю. Гриценко зазначає, що «вироблення норм літературної мови не перетнуло шлях говірковому мовленню на сторінках художніх, публіцистичних творів, хоча зменшення числа діалектизмів і перебуває у прямій залежності від рівня унормованості та опанування нормами широких кіл мовців» [Гриценко 1983, с. 32]. Експресивним потенціалом та

емоційно-оцінним значенням характеризують діалектизми, які нині є досить продуктивними елементами мови засобів масової комунікації.

В останні роки в лінгвістиці простежуємо тенденцію до з'ясування конотативності та її аспектів: експресивності, емоційності, оцінності та стилістичного забарвлення лексики сучасної української мови. Експресивна та емоційно-оцінна лексика неодноразово була предметом дослідження сучасних лінгвістів, але специфіку діалектної експресивної лексики в мові засобів масової комунікації комплексно й усебічно не розглядали. Варто зазначити, що проблема відбору діалектних експресивних слів досить складна через свою специфіку. Такі слова використовують нечасто, порівняно, наприклад, з етнографізмами. Експресивна та емоційно-оцінна лексика зберігає багату історію про картину світу носіїв діалекту, дає вичерпну відповідь про ціннісні орієнтири, психічні стани, прихильності, переваги та ін. Як слушно зауважує Н. І. Бойко, «усі складники експресивного слова виконують свої функції: слугують для експлікації емоцій, почуттєвих реакцій (емотивний компонент), оцінок (оцінний компонент), виявляють специфічність денотатів, їхніх інтенсивно-параметричних показників (інтенсивний і параметричний компоненти), арсеналу образно-символічних екзистенцій (образний макрокомпонент)» [Бойко 2011, с. 87].

Експресивні лексичні одиниці в мові публіцистики виконують певні функції залежно від поставленої автором мети. Зокрема, діалектні лексеми здатні розширювати й ускладнювати зміст публіцистичного тексту, адже окрім номінативної функції, вони мають яскраво виражене емоційне забарвлення, оцінку, образність. Експресивні лексичні одиниці в мові масмедіа не просто характеризують носія діалекту як людину, а оцінюють її з погляду соціальної норми певної мовної групи, яка має свої звичаї, традиції та обряди.

У текстах сучасної публіцистики переважають негативні оцінки, що можна пояснити загальнолюдськими особливостями, а саме тим, що

пейоративні оцінки й емоції виникають як реакції на відхилення від норм поведінки в певному мовному колективі. Найчастіше засуджують у людях лінощі, балакучість, скандальність, неохайність, схильність до вживання спиртних напоїв тощо. Мова засобів масової комунікації підтверджує тенденцію до негативних оцінок та експресії численними прикладами.

Диференційованими є діалектизми тематичної групи, що називають «**Особливості поведінки, характеру, темпераменту, інтелекту»** як визначені стереотипи традиційної свідомості жителів сільської місцевості. Окрім того, діалектизми містять лексичні одиниці, які є засобами розкриття характерів персонажів, що експліковано та імпліковано вказують на їхні позитивні чи негативні риси характеру.

Експресивна та емоційно-оцінна лексика є вагомою частиною діалектів. Прикметно, що позитивних назв людей та їхніх якостей у засобах масової комунікації ми зафіксували набагато менше, ніж діалектизмів із негативною оцінкою.

Серед діалектизмів у мові засобів масової комунікації активно функціонують лексеми з позитивним оцінним значенням. Стилістичної виразності й емоційності надає публіцистичним текстам доречно вжитий діалектизм *гонор*, що має значення «честь, шана» [СБГ 2005, с. 73], пор.: *Шевченко мав не* ***гонор****, а гідність* («Вінницька газета», 18.02.2014); *Ми люди теж гоноровi, хоч* ***гонор*** *цей часом і буває голодранським* («Волинь», 26.07.2017); «*Визнати свої помилки – це насправді посилення професіоналізму, а не навпаки, одна для багатьох українських ЗМІ заради цього потрібно переступити через свій* ***гонор****», – зауважила пані Горчинська* («Детектор медіа», 31.03.2015).

За допомогою експресивних діалектизмів, що називають дії, стани та оцінку особи журналісти моделюють поведінку героїв публікацій, напр.: *бабратися* – «бовтатися руками в чому-небудь рідкому, брудному» [СУМ, І, с. 77], пор.: *А волинським селянам, які цілими днями* ***бабраються*** *в холодній багнюці, перепадають лише крихти з їхнього бенкету* («Конкурент»,

13.03.2016); *Кайф у новому сезоні телешоу зловили передусім сценаристи, які змусили городянок* ***бабратися*** *в коров'ячому лайні чи ставити тим же коровам клізми, та сільські кралі, що поринули у вир принад великого міста* («Детектор медіа», 21.09.2016); *Нормальні люди затикають носа, а літератори мають у цьому* ***бабратися****, бо там є відповіді на те, чому у певних параметрах нашого буття у нас пішло щось не так* («Zik», 18.09.2017). Як свідчать публіцистичні контексти, діалектизм відображає негативні дії, суспільні оцінки, несхвалення та незадоволення тим, про що йде мова.

Діалектна лексема *блеяти* зафіксована зі значенням «бекати» [СУМ, I, с. 197], що в мові засобів масової комунікації функціонує в переносному значенні «говорити нісенітниці», напр.: *Він ледь не на кожному кроці хамив журналістам і час від часу смикався, наче його кусає муха це-це. Не іржав переможно, а жалібно* ***блеяв*** («Детектор медіа», 09.07.2017). Фіксуємо й віддієслівний іменник *блеяння*, напр.: *Все це стає ще більш важливим в контексті вчорашнього* ***блеяння*** *в Парижі Макрона і Меркель «про націоналізм», – зокрема зазначив Дмитро Ярош* («Гал-Інфо», 12.11.2018). Діалектизм не тільки передає негативне ставлення автора до героїв публікацій, а й містить насмішку, іронію та образливий жарт, засвідчуючи безцеремонне та нетактовне ставлення до адресата.

У тестах сучасних масмедіа натрапляємо на дієслово-діалектизм *бовкати* – «невиразно говорити» [СБГ 2005, с. 34], напр.: *Тому наші політики почали задумуватися перед тим, як* ***бовкати*** *різні дурниці в ефірі* («Прескслуб», 17.10.2018); «*Це ж гібридна війна – людина може їм посміхатися, а потім наплести щось на іншій стороні. Але ми нормальні люди, які не будуть язиком* ***бовкати****», – додає жінка* («Радіо Свобода», 13.06.2016). Віддієслівний іменник *бовкання*, часто використовують не тільки діалектоносії, а й в усному розмовному мовленні та сучасній публіцистиці, напр.: «*Ґардіан» згадує також, як старі мовні викрутаси Януковича на кшталт поетеси Анни «Ахметової», перейменованої з Ахматової нібито*

на честь свого «хресного батька» – Рената Ахметова, так і новіші словесно-політичні ***бовкання*** *Президента України в Брюсселі* («Радіо Свобода», 18.06.2013). Семантика аналізованих діалектизмів свідчить про відсутність належного такту, викликає підкреслено негативні емоції в оточенні політичної лексики на загальному тлі.

Подібну негативну семантику має дієслово *галакати* – «горлати, кричати» [СБГ 2005, с. 66], яке також фіксуємо в мові засобів масової комунікації, напр.: *До речі, а де зараз той Рубан і чому пан Луценко вже не* ***галакає*** *з трибуни Верховної Ради, розказуючи про таке, з його слів, зухвале нехтування всіма людськими принципами і нормами, про таку кровожерливість цього агента Росії* («Цензор.нет», 07.06.2019). Найчастіше аналізовані діалектизми, вживають для максимально повного відображення мови героїв публікацій, щоб закцентувати увагу на особливостях індивідуального мовного стилю, їхньої соціальної належності, мовної етики.

Окрім того, автори публікацій, використовують діалектизми *блеяти, бовкати, галакати*, для підсилення негативного наповнення тексту та демонструють пейоративну оцінку описуваного явища, події чи особи.

У сучасній публіцистиці фіксуємо діалектизми, що є засобом оцінки зовнішнього вигляду, поведінки чи душевного стану: *бідовий* – «непоказний, жалюгідний» [СБГ 2005, с. 31], напр.: *Хоча на вигляд жінки були зовсім не* ***бідовими****, якщо порівнювати їхні вагові категорії з худенькою постаттю Людмили Філіпович, і поверталися вони з ринку з чималими клунками* («Волинь», 23.04.2019); *Валентина, як сама про себе каже, хоч* ***бідова****, але гонорова* («Волинь Рада», 23.08.2015); *Директор «Світанку» Леонід Мацюк не приховує: чимало вихованців із дуже* ***бідових*** *родин, тому щодня поласувати котлетами, тушкованою рибою, сирними запіканками для цих дітей за щастя* («Волинська газета» 20.07.2016).

Подекуди діалектизми в мові сучасних масмедіа функціонують як експресивні синоніми до слів літературної мови. Досить продуктивно з цією метою журналісти використовують діалектизм *гарувати*, що означає «важко,

без відпочинку працювати» [СБГ 2005, с. 69], напр.: *Щоб бути артистом, одного таланту замало. Треба* ***гарувати*** *і* ***гарувати****…* («Високий Замок», 20.02.2018); *Ляшко показав, як* ***гарував*** *на зерновому току* («Преса України», 15.08.2016); *Для лікаря, який роками* ***гарував****, щоб поліпшити свої статки, віддати таку суму за надумані звинувачення означало погодитись із ними, допустити приниження власної гідності, знищити бездоганну репутацію, зрештою, втратити повагу до себе* («Волинська правда», 19.08.2015); *Коли годувальнику сім'ї – підприємцю-бізнесмену – не доводиться для втримання свого бізнесу проходити дев'ять кіл пекла реєстрації власної справи, давати хабарі різним інстанціям чи зі своїми вищими освітами* ***гарувати*** *на закордонних панів (і наших українських теж), втрачаючи власну гідність* («Галичина», 14.09.2019).

Спостерігаємо негативну семантику діалектної лексеми *гибіти* – «зазнавати труднощів від нестачі чого-небудь; страждати» [СУМ, II, с. 59], пор.: *Звісно, «у всьому світі» на таміешню пенсію гідно жити можна: подорожувати, а не* ***гибіти*** *на городах із сапою з ранньої весни до пізньої осені, не сидіти в напівхолодних хатах і квартирах, економлячи кожну копійку* («Сільські вісті», 14.04.2017); *І хоча в його декларації вписані «вила селянські», заробляє мільйони головний популіст країни далеко не* ***гибіючи*** *чи гнучи спину, як народ* («Нова Тернопільська газета», 01.02.2019).

Негативне значення й соціально забарвлену семантику має діалектизм *гиркатися* – «сваритися» [СБГ 2005, с. 70], що позначає сварки, дорікання та образи, напр.: *Ця стратегія обернення аґресії всередину суспільства, нацьковування навзаєм, вкидання* ***гиркання*** *і штовхання ліктями та вбачання у ближньому ворога, який зазіхає на твоє майбутнє, – це атака на те почуття солідарності, на ту єдність, яку ми вибороли, виплавили кров'ю на Майдані і в боях 2014 і 2015 років* («Високий Замок», 14.04.2019); *Пам'ятаю, як Янукович* ***гиркав*** *на свого охоронця* («Радіо Свобода», 05.08.2017); *А що ви мене фотографуєте? 2 долари фото, –* ***гиркає*** *чоловік з-під прапора профспілок і відвертається* («Українська правда», 19.08.2016).

Із подібним негативно-оцінним значенням у мові засобів масової комунікації функціонує діалектизм *гризота*, що має значення «сварка, лайка» [СБГ 2005, с. 77], напр.: *Однак електорат Тернопілля має дві* ***гризоти****: у районах б'ються над новим адміністративним поділом територій, а невдоволені та амбітні керівники потенційних центрів оббивають пороги обласних рад та адміністрацій* («Високий Замок», 15.08.2016); *Штрафи – не головна* ***гризота*** *для парламентських прогульників* («Високий Замок», 17.10.2019); «*Це дно. Депутати мають іти геть»: що пишуть про* ***гризоту*** *у Луцькраді* («Волинь», 01.03.2018). Діалектна лексема передає зневагу, несхвалення, презирство і викликає негативні емоції.

Отже, діалектизми тематичної групи «Особливості поведінки, характеру, темпераменту, інтелекту» виконують, передусім, оцінну та експресивну функції. Через свою незвичність і новизну є виразними засобами стилізації неофіційного та невимушеного спілкування, а своєю експресивністю привертають увагу читача. Стилістично марковані слова в публіцистичних текстах – один із найбільш ефективних засобів досягнення експресивності, переважно пейоративної, тому ними часто послуговуються журналісти.

Висновки до розділу 4

Спостереження над мовою засобів масової комунікації переважно західних регіонів України показало, що журналісти активно використовують різноманітні діалектизми, які відображають специфіку побуту й особливості культури України, які слугують не тільки національними маркерами публіцистичних текстів, а й можуть бути яскравими засобами мовного впливу, привертаючи увагу читачів до змісту публікацій.

Під час дослідження встановлено, що в мові сучасних засобів масової комунікації найактивніше функціонують такі тематичні групи: «Назви

тварин, птахів, рослин»; «Назви одягу та взуття»; «Назви побутових і господарських предметів»; «Назви страв і напоїв»; «Назви житлових і господарських приміщень та їх частин»; «Назви посуду»; «Назви осіб за спорідненістю і свояцтвом та соціальним статусом»; «Назви, пов'язані з народним мистецтвом»; «Назви міфічних створінь»; «Назви засобів пересування»; «Особливості поведінки, характеру, темпераменту, інтелекту».

Використання діалектних одиниць стало особливістю сучасної української літературної мови в тих жанрах, які пов'язані переважно з описом реалій сільського життя. Діалектна лексика продовжує зберігати своє значення і як один із засобів повнішої характеристики зображуваних подій, і як одне із джерел оновлення лексичних ресурсів української літературної мови.

Діалектні одиниці слугують засобом індивідуалізації персонажу публіцистичного тексту, адже його мовна індивідуальність виявляється завдяки наділенню мовлення індивідуальними рисами, зокрема діалектизмами. Украплення в мовлення героїв публікацій певних діалектних одиниць ідентифікує їх як представників певної етнічної групи, надає публіцистичним текстам переконливості та етнографічної достовірності. У сучасних засобах масової комунікації спостерігаємо намагання віддзеркалити мовленнєву органіку носія діалекту, зробити позалітературний елемент яскравою одиницею власного стилю журналіста, продемонструвати повне занурення у мовленнєве середовище свого героя.

Діалектизми збагачують сучасну українську літературну мову, адже вони є джерелом постійного поповнення її лексичного складу словами, функціонування яких територіально обмежене. Подекуди діалектизми виконують експресивну функцію, якщо її цілеспрямовано використано в мові засобів масової комунікації. Вживання діалектних одиниць було й залишається особливістю сучасної української літературної мови в тих жанрах, які пов'язані з колоритом та описом реалій сільського життя.

Це означає, що в сучасній ситуації діалекти не тільки реагують на вплив літературної мови, але й самі впливають на нормативну літературну мову.

Очевидно, що діалектизми, які функціонують у сучасній публіцистиці, виконуючи відповідні стилістичні функції: функцію створення локального колориту; ідентифікувальну; функцію соціальної типізації; описову; емоційно-експресивну; виразну функцію мови персонажів публікацій.

Розширення виразних засобів літературної мови за рахунок ресурсів територіальних діалектів опосередковано відображає демократизацію функціонування мови в суспільстві. Нерідко автори звертаються до діалектизмів, щоб назвати предмети чи явища сільського побуту, які не мають відповідників у літературній мові.

У мові засобів масової комунікації все частіше поряд із літературною лексикою функціонує нелітературна, зокрема діалектна, що має яскраво виражений експресивний та емоційно-оцінний характер. Діалектні одиниці вносять у публіцистичний текст позитивну і подекуди негативну експресію та оцінні значення. Саме тому в мові публіцистики лексика, для якої характерна стилістична маркованість та додаткові конотації, виконує роль виразних, влучних засобів, які забезпечують реальність, образність висловлювання і спрямовані на досягнення певної мети.

Основні положення цього розділу висвітлено в таких статтях: «Діалектизми як пейоративи в мові засобів масової інформації» [278]; «Діалектна побутова лексика в засобах масової комунікації» [268]; «Диференціація діалектної лексики в мові засобів масової комунікації» [269]; «Діалектна лексика в мові засобів масової комунікації» [272].

ВИСНОВКИ

Результати дослідження узагальнено в таких висновках.

Погляди на активізацію субстандарту як негативного деструктивного явища в сучасній лінгвістиці поступово змінюються визнанням об'єктивного характеру цього процесу як невід'ємного під час демократизації й лібералізації життя соціуму.

Дослідження мовного субстандарту як результату взаємодії загальної культури, субкультури й мови дає змогу проаналізувати особливості інтерпретації важливих елементів мовної картини.

Традиційно субстандарт відображає суспільну свідомість людей, які належать до певного соціально-демографічного чи професійного середовища. Субстандарт – це соціальне явище, що завжди існувало в мові, розвивалося в ній, змінювалося й оновлювалося як динамічна мовна форма. У сучасному мовознавстві існують розбіжності у визначенні цього поняття. Поміж науковців немає одностайної думки щодо формулювання субстандарту в мові, а також щодо розмежування між його лексичними шарами. З огляду на це субстандарт розуміємо як мовну підсистему, що перебуває між стандартом (мовною нормою) і нестандартом у мовній системі та представлена низкою соціолінгвістичних характеристик, а субстандартна лексика є нелітературним шаром лексики, який переважає в усному мовленні, вирізняється специфічним яскраво вираженим емоційно-експресивним, нерідко оцінним характером.

Очевидним результатом досліджень лінгвістів із приводу нормалізації мови є сформовані уявлення про безліч норм та їхню ієрархію. Субстандарт взаємодіє з усіма типами норм, окрім норми системної.

На лексичний склад мови загалом і на нормативність мовних одиниць зокрема впливають різні позамовні чинники, серед яких найважливіші – зрушення в соціальній структурі; бурхливий розвиток засобів масової комунікації, у результаті чого писемну мову все активніше замінюють усною публічною; темп розвитку, зумовлений інтенсивними процесами в самому

соціумі (прогрес науки і техніки, поява в повсякденному житті побутової та офісної техніки закордонного виробництва); необхідність номінації явищ, нехарактерних для попередніх років, активізація суспільно-політичних процесів, бажання висловити експресію будь-якими засобами; потужний уплив англійської мови на українську, що інтенсифікує процеси запозичення; неконтрольований процес спілкування молоді через соцмережі; історичні та суспільно-політичні перетворення в житті суспільства; соціальний фактор, виражений у суспільних принципах політичної та індивідуальної свободи, яка спричинила лібералізацію та часті недбалості використання мовних норм; глобалізація та масові міграційні процеси.

З'ясовано, що субстандарт протиставлений нормі, яка є частиною мовної системи, і в результаті прескриптивної метамовної комунікації має оцінку «правильна». Норма активно взаємодіє із субстандартною реалізацією мови, через що ті самі елементи мови, перебуваючи під впливом власне лінгвістичних, соціальних, психологічних умов їх втілення, можуть почергово функціонувати як нормативні і ненормативні. Зважаючи на потреби, наявні в мові, субстандарт проникає в загальномовну систему, генеруючи окремі структурні утворення.

Уважаємо, що субстандартна лексика – ненормативний складник сучасної української мови, який найбільше реагує на нові тенденції мовного розвитку, адже не має зв'язку з усталеними нормами, основна функція яких полягає в утримуванні стабільності мовної системи, що в процесі мовної еволюції вступає в протиріччя з динамікою розвитку мови, унаслідок чого відбуваються зміни або коригування норми. Взаємодіючи з нормативною частиною мови, субстандартна лексика активно впливає на неї, у результаті чого відбувається входження елементів субстандарту в літературну мову, виникає своєрідна «легалізація». Найбільш виразно ці процеси простежуються на рівні лексики, яка є найдинамічнішим шаром загальнонаціональної мови.

Спираючись на різні концепції та критерії класифікації, розрізняємо субстандартні одиниці з погляду стилістичної зниженості, властивих субстандарту соціальних характеристик, функційності. У нашому дослідженні найважливішими є такі різновиди: соціальні і територіальні діалектизми, суржикізми. Розподіл між різними складниками субстандарту в мові публіцистики – соціолектами, територіальними діалектами та суржиком нестійкі й взаємопроникні, що ускладнює розмежування субстандартних номінацій.

Субстандартом у засобах масової комунікації вважаємо всі лексичні елементи, які посідають проміжне місце між мовним стандартом та нестандартом і мають такі характеристики, як оцінність, соціальна й територіальна обмеженість, стилістичне забарвлення, експресивність і низку інших ознак у контексті публіцистики.

У сучасному мовознавстві немає єдиної прийнятої класифікації соціальних діалектів, існує й нестійка термінологічна база, адже лінгвісти часто послуговуються власними визначеннями понять. Однак вибір того чи того терміна найчастіше засновано на специфічних функціях. Зазвичай, термін *арго* експлікує таємну функцію субстандарту, термін *жаргон* – негативну прагматику, пов’язану з певними явищами (найчастіше спостерігається тенденція до втрати негативу), а термін *сленг* – найбільш пристосований для позначення загального зниженого варіанту загальнонаціональної мови.

Застосування жаргонної лексики зумовлює формування диглосії в мові її носіїв. Жаргон – це соціально маркований субкод у системі загальнонаціональної мови, а також він має ситуативне обмеження, це субкод повсякденного спілкування.

Концептуальним для дослідження було встановити, що до найчастотніших тематичних груп жаргонізмів, які функціонують у мові засобів масової комунікації, належать: 1) «Кримінальний світ»; 2) «Бізнес і гроші»; 3) «Алкоголь. Наркотики»; 4) «Стосунки між людьми»; 5) «Психічні

і фізичні стани»; 6) «Оцінка. Якість»; 7) «Армія. Військова служба»; 8) «Мовлення»; 9) «Розваги». Саме ці тематичні групи відображають основні сфери зацікавлення сучасних носіїв мови та відповідні номінації.

Аналізованим тематичним групам властивий процес розширення семантики слова та наявність елементів значення, що містять вказівку на належність денотата до криміналу, а також семи «алкоголь», «наркотики», «вбивство» можуть нейтралізуватися. При цьому жаргонні одиниці, які в публіцистиці використовують частіше, втрачають свою новизну й експресивність.

Більшість жаргонних одиниць часто номінують пейоративні дії чи стани. Виражаючи негативну оцінку, вони надають мовленню не тільки згрубілого характеру, але й часто саркастичного, іронічного, фамільярного забарвлення. Для жаргонізмів характерним є те, що вони часто знижують образ об'єкта оцінки, при цьому створюючи ефект мовленнєвої агресії. Жаргонна лексика серед мовців нерідко пов'язана з негативною емоційно-експресивною оцінкою, і саме з такою настановою її використовують у публіцистиці безвідносно до тематики публікацій. Фіксуємо процес зміни стильових норм публіцистичного стилю, які спричиняють розкутість, свободу й набувають ознак розмовності.

У текстах соціально-політичної, економічної, військової тематики активно функціонують жаргонізовані словосполуки, які є засобом образної, а отже, і влучної характеристики конкретних негативних рис, якостей і характеристик героїв публікацій. За допомогою словосполучень із великою емоційно-експресивною силою засуджують егоїзм, жадібність, цікавість, настирливість, і саме вони поширюють та закріплюють в мові публіцистики розмовні конструкції.

Тематичний поділ жаргонізмів вирізняється домінуванням тем «Стосунки між людьми» (20,2%), «Алкоголь. Наркотики» (14,5%), «Оцінка. Якість» (13,5%). Актуальними для мови сучасної публіцистики є теми «Кримінальний світ» (11,9%), «Гроші. Бізнес» (11,4%), «Психічні і фізичні

стани» (11,4%). Найменшою чисельністю відзначено тематичні групи «Розваги» (4,1%) і «Спілкування» (4,1%).

Значна частина жаргонізованих словосполук виходить за межі жаргону й переходить у фонд загальновживаної лексики, широко проникаючи в усне мовлення та мову засобів масової комунікації. Кожна з таких словосполук підпорядкована конкретній авторській думці й надає висловленню емоційного забарвлення, несучи відповідне стилістичне навантаження.

У сучасних текстах засобів масової комунікації спостерігаємо активне функціонування жаргонної лексики та входження її в різні сфери мовної комунікації, серед яких виокремлюємо такі: криміналізація суспільної свідомості, посилення позицій кримінального світу, зняття табу з арго, лібералізація суспільних стосунків, відсутність ефективних лексичних еквівалентів у сучасній унормованій мові.

Жаргонізми в текстах засобів масової комунікації, з одного боку, є текстотвірним елементом, а з іншого – засобом впливу на адресата. Насиченість публіцистики жаргонізмами засвідчує тенденцію до входження жаргонної лексики в загальновстановлені норми сучасної української мови. Сучасний етап розвитку загального жаргону характеризується експансією одиниць, що генетично належать до кримінального середовища, але вже втрачають свою соціальну закріпленість, хоча подекуди зберігають асоціації з кримінальним світом.

Мові засобів масової комунікації притаманне активне поширення сленгових одиниць. Переважна частина сленгізмів має яскраво виражену негативну експресію, згрубілість, вульгарність, що є найвагомішими семантичними ознаками. Частотність окремих сленгових одиниць у мові сучасної публіцистики свідчить про їхню особливу стилістичну роль. Саме через їхнє використання подають інформацію про інтенції мовця, його бачення світу і ставлення до навколишньої дійсності. Експресивні сленгові одиниці, унаслідок частого використання не тільки в розмовному мовленні, але й у мові засобів масової комунікації, постійно втрачають образність,

особливість, виходять за межі свого застосування і все більше тяжіють до нейтральних текстів. Розширення валентності та нейтралізація субстандартного слова дає змогу використовувати його в будь-яких контекстах: економічних, юридичних, політичних, соціальних тощо.

Найширше представлена тематична група «Поведінка» (18,7%), вона охоплює такі підгрупи: назви бійок та дій в ситуації агресії; взаємини між людьми, стосунки, стратегії і тактики поведінки; помилкові й неправильні дії; назви осіб, які мають неадекватну поведінку; назви неадекватної поведінки. У мові сучасної публіцистики домінують також сленгові одиниці тематичних груп «Емоції, бажання, психічні стани» (16,1%), «Мовлення» (15,2%), «Авто» (14,3%), «Хлопець, чоловік» (14,3%). За кількістю лексичних одиниць, відібраних із досліджуваного корпусу, найменш частотними є тематичні групи «Розваги. Відпочинок» (8,6%), «Спорт, уболівальники» (6,3%), «Назви частин тіла» (3,6%), «Алкоголь» (2,7%).

Зневажливі оцінки та пейоративні ознаки сленгізмів не дають змоги аналізувати їх як повноцінні засоби спілкування поряд із нейтральними літературними нормативними лексемами. Експресія зниженості надає їм статусу незамінних у певних комунікативних ситуаціях, тому з позиції номінації сленгові назви зайві, адже для вираження конкретного значення в мові вже наявне точне літературне слово. Це і є причиною перешкоди для входження сленгізмів у сучасну літературну мову, незважаючи на їхнє часте використання в усному мовленні та засобах масової комунікації.

Проникнення сленгізмів у медіатекст призводить до зниження стилістичного рівня спілкування, надає матеріалу більш доступного, виразного, емоційного, іронічного, а подекуди грубого й вульгарного викладу, адже інколи сленгові лексеми спрямовані на увиразнення певної фамільярності й розкутості.

Мова молодіжної субкультури завжди надзвичайно експресивна, лаконічна, інформативна, вона має елементи розмовності, інколи наділена

згрубіло-фамільярним забарвленням. Означені процеси особливо актуалізовані в тематичній групі «Мовлення», що функціонує в публікаціях політичного, економічного, кримінального змісту або присвячені виборам. Часто за їхньою допомогою відбувається відтворення колориту молодіжного середовища, опис реалії сьогодення молоді, характеристика та оцінка суспільно-політичних процесів у країні.

Сленгові одиниці є джерелом експресії сучасної публіцистики, адже вони дають змогу передати позитивні чи негативні емоції, психічні стани, підкреслити грубо-іронічну тональність текстів. Дозволяють точно й за наявності малої кількості слів позначити те явище, про яке пишуть автори, при цьому порушуючи критерії стилістичної доречності, етичності й естетичності мовлення. Функціонування в медіатекстах сленгових одиниць засвідчує високий ступінь розшарування сучасного соціуму, його нестабільність. Сучасні засоби масової комунікації ведуть активну боротьбу за вплив на суспільну свідомість, застосовуючи різні мовні засоби тиску, маніпуляцій, формуючи комунікативну напругу, що часто має негативні соціальні наслідки.

Початок XXI ст. ознаменувався активізацією в мові українських засобів масової комунікації суржику. Уважаємо суржик різновидом української загальнонародної мови, що виник через уживання мовцями слів української та російської мов; він створений поза будь-якими нормами й становить загрозу для національної мови. Це мовне явище має цілу низку об’єктивних передумов, зокрема історичного характеру, пов’язаного з російським фактором.

Для систематизації відібраного матеріалу в мові сучасних засобів масової комунікації серед суржикізмів виокремлюємо вісім тематичних груп: 1) «Сільське життя, стосунки між селянами, господарювання в селі» (25,7 %); 2) «Комунальні послуги, ціни, торгівля, заробітки» (17,6 %); 3) «Здоров’я та способи лікування» (14,7 %); 4) «Працевлаштування, сфери трудової діяльності» (14,7 %); 5) «Сімейні стосунки, виховання, приватне життя»

(11 %); 6) «Перевезення пасажирів, вокзал» (7,3 %); 7) «Ідеологія, вибори, релігія» (4,4 %); 8) «Відпочинок, захоплення, розваги» (4,4 %). Отже, найбільшу увагу звертають на теми сільського життя, стосунків, господарювання в селі, комунальних послуг та здоров'я.

Серед іменникових суржикізмів переважають російські кальки, які абсолютно однакові в орфографії, та слова, утворені за українськими граматичними правилами. Дієслова-суржики меншою мірою представлені в мові засобів масової комунікації. Вони або повністю скальковані з російської, або ж спродуковані від російських лексем відповідно до правил української мови. Інші частини мови серед суржикізмів функціонують менш частотно.

Використання суржикових одиниць у сучасному медіатексті є постійним явищем, адже автор публікації прагне правдиво подати пряму мову російськомовних чиновників, зросійщених громадян, жителів сільської місцевості. Однак такі засоби загалом засмічують та вульгаризують мову сучасної публіцистики.

Високий ступінь стилістичної виразності та значний експресивний потенціал у мові засобів масової комунікації мають діалектизми, які є досить продуктивними елементами сучасних засобів масової комунікації.

Функціонування діалектизмів у мові сучасних масмедіа спричинене багатьма чинниками: бажанням увиразнити текст, надавши йому експресивності, що допомагає привернути увагу читачів; подолати стандартність публіцистики, уникнути газетних штампів, попередити тавтологію й розширити синонімічне багатство мовних засобів. Діалектні одиниці часто вносять у медіатекст негативну експресію й оцінні значення. Через це в мові публіцистики лексика, якій притаманна стилістична маркованість і додаткові конотації, виконує роль виразних і влучних засобів, які надають висловленню образності.

У ході дослідження встановлено, що в мові сучасних засобів масової комунікації найактивніше функціонують такі тематичні групи діалектизмів:

1) «Назви одягу та взуття»; 2) «Назви побутових і господарських предметів»; 3) «Назви страв і напоїв»; 4) «Назви посуду»; 5) «Назви осіб за спорідненістю і свояцтвом та соціальним статусом»; 6) «Назви житлових і господарських приміщень та їх частин»; 7) «Назви міфічних створінь»; 8) «Назви засобів пересування»; 9) «Назви тварин, птахів, рослин»; 10) «Назви, пов'язані з народним мистецтвом». Переважна більшість цих слів належить до тем «Назви тварин, птахів, рослин» (16,1%), «Назви одягу та взуття» (12,9%), «Назви побутових і господарських предметів» (12,9%), «Назви страв і напоїв» (12,9%), «Назви житлових і господарських приміщень та їх частин» (12,9%). Актуальними також є теми «Назви посуду» (9, 7%), «Назви осіб за спорідненістю і свояцтвом та соціальним статусом» (8,1%). Найменшою чисельністю відзначені теми «Назви, пов'язані з народним мистецтвом» (6,5%), «Назви міфічних створінь» (4,8%), «Назви засобів пересування» (3,2%), «Особливості поведінки, характеру, темпераменту, інтелекту» (11%).

Діалектні одиниці активно функціонують у тих публіцистичних текстах, де описані реалії сільського життя. Журналісти, зважаючи на регіональну належність адресата та використовуючи рідні для нього мовні засоби, зокрема діалектизми, можуть глибше проникнути у свідомість читача, при цьому приховано закцентувати увагу на його монокультурних особливостях та більш конкретно й виразно повідомити про суть висловлення.

У сучасних засобах масової комунікації журналісти намагаються віддзеркалити мовленнєву органіку носія діалекту, зробити позалітературний елемент яскравою одиницею власного стилю, продемонструвати повне занурення в мовленнєве середовище свого героя.

Діалектизми як джерело постійного поповнення лексичного складу української літературної мови лексемами, функціонування яких територіально обмежене, збагачують українську літературну мову. Частково діалектна лексика виконує експресивну функцію, якщо її цілеспрямовано вживають у мові українських масмедіа.

Проникнення субстандартних лексем у мову масмедіа спричинене передовсім потребою характеризувати середовище будь-яких соціальних груп, а також використовувати їх як засіб емоційного висловлення.

Субстандартна лексика – чималий шар мовних одиниць, який активно функціонує в мові засобів масової комунікації з метою зацікавлення читача, слухача, глядача. Аналізовані лексичні одиниці не лише показують ставлення автора до певного явища, дії або предмета мовлення, а й посилюють вплив на інтелектуальну, емоційну та вольову сфери читача. Експресивні одиниці відіграють вагому роль у формуванні образу автора, його індивідуального стилю, що є сукупністю універсальних дискурсивних концептів, тобто загальних понять, для яких характерні форми пізнання дійсності, відбиття глибинного рівня свідомості, світобачення, ментальності адресанта.

Використання субстандартних одиниць у засобах масової комунікації початку XXI ст. – один із важливих компонентів динамічних змін у мові. Ця лексика сприяє процесу контактовстановлення з читачем, адже її використання є засобом стилізації неофіційного та невимушеного спілкування, водночас порушуючи загальновстановлені лексико-стилістичні й етично-моральні норми.

Подекуди фіксуємо пояснення і графічний спосіб маркування субстандартної лексики. Зокрема, використання лапок має прагматичний характер, адже автор висловлює ставлення до повідомлення та вказує на особливий нестандартний статус лексеми, узятої в лапки. Будь-яке свідоме використання субстандартної лексики має експресивний характер й обмежене умовами комунікації, проте значна кількість таких слів у мові сучасної публіцистики не позначена графічно, що свідчить про зміну їхнього статусу в узусі: субстандартна лексика стає загальновживаною.

Перспективи досліджень убачаємо у виокремленні нових тематичних груп субстандартних одиниць, а також у вивченні нормативності цих номінацій на тлі стилістичної диференціації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Автамонов 1981:* Автомонов П. Ф. Характерні риси репортажу, зарисовки, нарису (в газеті). *Журналістика. Преса. Радіо. Телебачення*. 1981. Випуск 11. С. 33–44.

2. *Ажнюк 2008:* Ажнюк Б. Інновації в системі української мови та тенденції її розвитку. *Освіта і управління.* 2008. 11. № 2/3. С. 37–42.

3. *Ажнюк 2009:* Ажнюк Б. М. Засади протекціонізму в мовній політиці і екологія мовного середовища. *Актуальні проблеми української лінгвістики : теорія і практика* : збірник наукових праць. Київ. Вид.-во поліграф. центр «Київський університет», 2009. Випуск 19. С. 18–28.

4. *Алефиренко 1981*: Алефиренко Н. Ф. Теория языка: введение в общее языкознание : Учебное пособие. Волгоград : Перемена, 1981. 342 с.

5. *Алефиренко 2014:* Алефиренко Н. Ф. «Живое» слово : Проблемы функциональной лексикологии : монография. 2-е изд., стер. Москва : ФЛИНТА, 2014. 344 с. URL : http://www. twirpx.com.

6. *Антисуржик 1994:* Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити : Посібник / за загал.ред. О. А. Сербенської. Львів : Світ, 1994. 152 с.

7. *Антоненко-Давидович 1965:* Антоненко-Давидович Б. Спільно сіяти, спільно полоти. *Літературна Україна.* 1965. 5 березня. С. 3–4.

8. *Антоненко-Давидович 1997:* Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо. 4-е вид., перероб. і доп. Київ : Українська книга, 1997. 334 с.

9. *Арешенков 1996:* Арешенков Ю. Місце інформаційного мовлення в системі функціональних стилів. *Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку.* Ч. 2. Запоріжжя : ЗДУ. 1996. С. 125–128.

10. *Аркушин 1995*: Аркушин Г. Л. Арґотизми у складі молодіжного жаргону. Матеріали XII наук. конференції професорсько-викладацького складу і студентів Волинського державного університету ім. Лесі Українки. Ч. І. Луцьк : Вежа, 1995. С. 11–12.

11. *Аркушин 1996:* Аркушин Г. Старицька мова (Арго сліпців-жебраків Західного Полісся). *Slavia orientalis*. 1996. Т. 14, № 2. С. 229–277.

12. *Аркушин 2011*: Аркушин Г. Л. Діалектизми у складі молодіжного жаргону. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія; Соціальні комунікації.* Випуск 24. 2011. С. 51–52.

13. *Аркушин 2012:* Аркушин Г. Л. Західнополіська діалектологія. Навчальний посібник з регіональної діалектології для студентів спеціальності «Українська мова і література». Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2012. 257 с.

14. *Аркушин 2017:* Аркушин Г. Л. Мотиваційні групи сучасних зоонімів північно-західної України. *Студії з ономастики та етимології.* 2015–2016. Київ, 2017. С. 14–22.

15. *Аркушин 2017:* Аркушин Г. Л. Чи тотожні терміни *західнополіський і волинсько-поліський говір*? *Українська мова на осі часу. Василеві Васильовичу Німчукові*. Київ : КММ, 2017. С. 55–62.

16. *Аркушин 2018:* Аркушин Г. Л. «Тверда» і «м'яхка» хахляцька мова. *Лінгвостилістичні студії*. 2018. Випуск 8. С. 8–16.

17. *Аркушин 2019:* Аркушин Г. Л. Говіркові слова в романі-баладі М. Нестерчука «Блакитна сарна». *Лінгвостилістичні студії*. 2019. Випуск 11. С. 7–14.

18. *Аркушин 2019:* Аркушин Г. Л. Хахляцька мова на Підляшші. *Українська мова*. 2019. № 1. С. 115–125.

19. *Аркушин 2020:* Аркушин Г. Л. Говіркові слова в романі-баладі М. Нестерчука «Блакитна сарна» ІІ. *Волинь філологічна : текст і контекст*. 2020. Випуск 29. С. 108–118.

20. *Атаева 2009:* Атаева Е. В., Малышева Д. С. О функционировании дискурсивных слов в речи молодежи. *Вестник гуманитарного факультета ИГХТУ*. Иваново, 2009. Выпуск 4. С. 209–216.

21. *Бабич 1990:* Бабич Н. Основи культури мовлення. Львів : Світ, 1990. 230 с.

22. *Балаян 2006:* Балаян Э. В. Роль метафоры в формировании языковой картины мира (на материале современного молодежного жаргона) : дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык». Саратов, 2006. 26 с.

23. *Балли 1961:* Балли Ш. Французская стилистика. Москва : Издательство иностранная литература, 1961. 394 с.

24. *Баранник 1983:* Баранник Д. Х. Актуальні проблеми дослідження мови масової інформації. *Мовознавство.* 1983. № 6. С. 13–17.

25. *Барвіцька 2014:* Барвіцька Г. К. Формування української термінології обліку та аудиту : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2014. 197 с.

26. *Бахтина 2011*: Бахтина М. Б. Эмотивно-оценочная картина мира современной молодежи (на материале жаргонной лексики конца XX–начала XXI вв.) : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык». Абакан, 2011. 23 с.

27. *Бахтин 1975:* Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. Москва : Художественная литература, 1975. 502 с.

28. *Бевзенко 1980:* Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Вища школа, 1980. 246 с.

29. *Беликова 1992:* Беликова Н. Н. Функционирование некодифицированной лексики в тексте : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык». Санкт-Петербург, 1992. 20 с.

30. *Беляева, Хомяков 2010:* Беляева Т. М., Хомяков В. А. Нестандартная лексика английского языка. 2-е изд. Москва : Либроком, 2010. 136 с.

31. *Бельчиков 1962:* Бельчиков Ю. А. Анализ языка и стиля публицистических произведений. Москва : Изд-во Московского университета, 1962. 21 с.

32. *Береговская 1996:* Береговская Э. М. Молодежный сленг : формирование и функционирование. *Вопросы языкознания*. 1996. № 3. С. 32–41.

33. *Березовенко 1997:* Березовенко А. Посттоталітарна динаміка і перспективи української мови. *Про український правопис і проблеми мови.* Нью-Йорк-Львів, 1997. С. 115–119.

34. *Березовенко 2002:* Березовенко А. «Кримінальне арго в Україні». *Мовознавство*. Доповіді та повідомлення IV Міжнародного Конгресу Україністів. Київ : Пульсари, 2002. С. 197–201.

35. *Бесага 1997:* Бесага Р. В. Нестандартизовані елементи в українській літературній мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Ужгород, 1997. 23 с.

36. *Бибик 2011:* Бибик С. П. Стильова розмовна норма та розмовна лексика. *Культура слова.* 2011. № 74. С. 59–65.

37. *Бибик 2013:* Бибик С. П. Усна літературна мова в українській культурі повсякдення. Ніжин : «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. 589 с.

38. *Бикова 2012:* Бикова О. М. Вживання зниженої лексики у мові сучасного пресового репортажу. *Стиль і текст.* 2012. Випуск 13. С. 86–92. URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/sit_2012_13_13.pdf.

39. *Бігусяк 2013:* Бігусяк М. В. Стилістичні функції діалектизмів у мові місцевої преси. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2013. Випуск 34. С. 35–39.

40. *Біланюк 2000:* Біланюк Л. Картина мовного світогляду в Україні. *Мовознавство*. № 4. 2000. С. 44–51.

41. *Білодід 1965:* Білодід І. К. Роль усної літературної мови в мовній практиці соціалістичного суспільства. *Закономірності розвитку усного літературного мовлення.* Київ : Наук. думка, 1965. С. 5–54.

42. *Білодід 1967:* Білодід І. К. Стилістичне збагачення усного літературного мовлення. *Українське усне літературне мовлення.* Київ : Наук. думка,1967. С. 17–38.

43. *Білодід 1970:* Білодід І. К. Проблеми сучасного життя мови (Виховання культури усного побутового мовлення). *Усне побутове літературне мовлення*. Київ : Наук. думка, 1970. С. 5–14.

44. *Білоконенко 2012:* Білоконенко Л. А. Пейоративна й інвективна лексика в міжособистісному конфлікті. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету.* 2012. Випуск 7 (2). С. 119–127.

45. *Блумфильд 1968:* Блумфильд Л. Язык / пер. с англ. Москва : Изд-во «Прогресс», 1968. 607 с.

46. *Богданова 2001:* Богданова Н. В. Живые фонетические процессы русской речи. Пособие по спецкурсу. Санкт-Петербург : Филологический факультет СПбГУ, 2001. 186 с.

47. *Богуславский 1969:* Богуславский В. М. Семантико-стилистические группы слов в языке газеты : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук. Харьков, 1969. 25 с.

48. *Боднар 2007:* Боднар Р. В. Соціолект підлітків як субкультура сучасного лінгвосоціуму (на матеріалі англійської мови 90-х років XX – початку XXI століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2007. 20 с.

49. *Бодуэн де Куртенэ 1963*: Бодуэн де Куртенэ И. А. Блатная музыка. Избранные труды по общему языкознанию. Москва : Изд-во АН СССР, 1963. Т. 2. С. 161–162.

50. *Боєва 2016:* Боєва Е. В. Засоби неввічливості в сучасному прозовому дискурсі. *Записки з українського мовознавства*. 2016. Випуск 23. С. 196–203.

51. *Бойко 2005:* Бойко Н. І. Українська експресивна лексика : семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти: монографія. Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2005. 552 с.

52. *Бойко 2005а:* Бойко Н. І. Діалектна експресивна лексика : проблеми семантики. *Мовознавчий вісник.* Зб. наук. праць. Випуск 12–13. 2011. С. 84 –88.

53. *Бойченко 2001*: Бойченко Н. О. Стійкі сполучення в газетному мовленні. *Ономастика і апелятиви.* Випуск 14. Дніпропетровськ : ДНУ, 2001. С. 17–22.

54. *Бондалетов 1987*: Бондалетов В. Д. Социальная лингвистика: Учебное пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2101 «Русский язык и литература». Москва : Просвещение, 1987. 159 с.

55. *Бондаренко 1983*: Бондаренко Д. В. Стилістична функція лексичних діалектизмів в українській художній літературі. *Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі. XV Респ. діалектолог. нарада: тези доп. і повідомл.* : до IX Міжнар. з'їзду славістів / Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні АН УРСР; відп. ред. М. В. Никончук. Житомир : [б. в.], 1983. С. 180–181.

56. *Бондаренко 2007:* Бондаренко К. Л. Лінгвокультурні особливості українського та англійського сленгу : автореф. дис. на здобуття канд. філол. наук : 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство». Донецьк, 2007. 19 с.

57. *Бондаренко 2011:* Бондаренко К. Л., Бондаренко О. С. «Зіставна лексикологія» (гендерний та соціолінгвістичний аспекти). Навчальний посібник для студентів факультету іноземних мов. Вінниця : Нова книга, 2011. 168 с.

58. *Борухов 1989:* Борухов Б. Стиль и вертикальная норма. *Стилистика как общефилологическая дисциплина.* Калинин : [б. и.], 1989. С. 4–21.

59. *Босак, Печерська 2005:* Босак Н. Ф., Печерська В. А. Причини появи запозичень-англіцизмів в українських ЗМІ. *Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах* : матеріали ІІ Міжнародної наукової конференції, Дніпропетровськ, 14–15 квітня 2005 р. [упор. Т. С. Пристайко]. Дніпропетровськ : Пороги, 2005. С. 43–45.

60. *Брага 1999:* Брага І. І. Мовна особистість суржикомовця в Інтернет-дискурсі. *Науковий вісник Ізмаїльського педінституту.* Випуск 8. 1999. С. 144–149.

61. *Брага 2000:* Брага І. І. Цінність орієнтації в газетному тексті : соціолінгвістичний та прагматичний аспекти. *Науковий вісник Ізмаїльського педінституту.* Випуск 9. 2000. С. 152–155.

62. *Брандес 1985:* Брандес М. П. Стилистика немецкого языка. Москва : Высш. школа, 1985. 320 с.

63. *Бріцин 2011:* Бріцин В. Рецензія. Del Gaudio S. On the nature of surzyk: a double perspective. *Мовознавство.* 2011. № 3. С. 91–92.

64. *Брусенская, Куликова 2016:* Брусенская Л. А., Куликова Э. Г. Экологическая лингвистика. Москва : Наука, 2016. 184 с.

65. *Будагов 1965:* Будагов Р. А. Введение в науку о языке. Изд. 2-е. Москва : Просвещение, 1965. 492 с.

66. *Будагов 1967:* Будагов Р. А. Литературные языки и языковые стили. Москва : Высш. школа, 1967. 376 с.

67. *Булаховський 1975:* Булаховський Л. А. *Виникнення і розвиток літературних мов.* Вибрані праці : В 5-ти т. Київ : Наук. думка, 1975. Т. 1. С. 321–470.

68. *Бурячок 1961:* Бурячок А. А. Назви спорідненості і свояцтва в українській мові. Київ : АН УРСР, 1961. 151 с.

69. *Бурячок 1970:* Бурячок А. А. Емоційно знижена лексика й фразеологія в побутовому мовленні. *Усне побутове літературне мовлення.* Київ : Наук. думка, 1970. С. 58–63.

70. *Бурячок 1979:* Бурячок А. А. Функціонально-стилістична оцінка слів у Словнику української мови. *Лексикологія і лексикографія.* Київ : Наук. думка, 1969. Випуск III. С. 92–94.

71. *Быков 1991:* Быков В. Б. История и современность русского арго. *Русистика*. Берлин, 1991. № 2. С. 50–59.

72. *Быков 2001:* Быков В. Б. Лексикологические и лексикографические проблемы исследования русского субстандарта : дисс. на соиск. науч. степени докт. филол. наук : спец. «Русский язык». Москва, 2001. 41 с.

73. *Вакуров 1966:* Вакуров В. Н. О некоторых недочётах в языке газет. *Вестн. Моск. ун-та.* Сер. 11. Журналистика. 1966. № 2. С. 56–64.

74. *Вакуров, Кохтев, Солганик 1978:* Вакуров В. Н., Кохтев Н. Н., Солганик Г. Я. *Стилистика газетных жанров.* Москва : Выс. школа, 1978. 183 с.

75. *Валгина 2001:* Валгина Н. С. Активные процессы в современном русском языке : Учебное пособие для студентов вузов. Москва : Логос, 2001. 304 с.

76. *Валгина 2003:* Валгина Н. С. Теория текста : учеб. пособие. Москва : Логос, 2003. 280 с.

77. *Ваняркін 1994:* Ваняркін В. М. Експресія як фактор текстотворення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. «Українська мова». Дніпропетровськ, 1994. 24 с.

78. *Васильев 1971:* Васильев Л. М. Теория семантических полей. *Вопросы языкознания*. 1971. № 5. С. 105–113.

79. *Васильев 1976:* Васильев Л. М. Семантический класс глаголов поведения в современном русском языке. *Исследования по семантике.* Выпуск 2. Уфа : Башкир. гос. ун-т. 1976. С. 41–64.

80. *Васильева 1982:* Васильева А. Н. Газетно-публицистический стиль речи. Москва : Русский язык, 1982. 198 с.

81. *Ващенко 1958:* Ващенко В. С. Стилістичні явища в українській мові. Харків : 1958. Ч. 1. Вид-во Харків. держ. ун-ту, 1958. 228 с.

82. *Ващенко 1962:* Ващенко В. С. З історії та географії діалектних слів. Матеріали до вивчення говорів Середньої та Нижньої Наддніпрянщини. Харків : ХДУ, 1962. 174 с.

83. *Введенская 2005:* Введенская Л. А. Теория и практика русской речи. Трудные темы. 2-е изд. Санкт-Петербург : Питер, 2005. 364 с.

84. *Введенская, Павлова, Кашаева 2009 :* Введенская Л. А., Павлова Л. Г., Кашаева Е. Ю. Русский язык и культура речи. Учебное пособие для вузов. Ростов на Дону : Феникс, 2009. 539 с.

85. *Вербицкая 2003:* Вербицкая Л. А. Давайте говорить правильно : учеб. пособие для студентов вузов. Москва : Высш. шк., 2003. 239 с.

86. *Вердиева 1986:* Вердиева З. Н. Семантические поля в современном английском языке Учебное пособие для педагогических институтов. Москва : Высшая школа, 1986. 120 с.

87. *Вещикова 1992:* Вещикова И. А. Публицистический стиль как единица в системе функциональных разновидностей языка. *Вестник Московского университета. Серия 9. Филология*. 1992. № 1. С. 21–30.

88. *Взаємодія 1982:* Взаємодія усних і писемних стилів мови / М. А. Жовтобрюх, Г. М. Колесник, К. В. Ленець та ін.; під заг. ред. М. М. Пилинського. Київ : Наук. думка, 1982. 180 с.

89. *Взаємодія 1990:* Взаємодія художнього і публіцистичного стилів української мови / Пилинський М. М., Дзюбишина-Мельник Н. Я., Ленець К. В. та ін. Київ : Наукова думка, 1990. 216 с.

90. *Винник 2000:* Винник В. О. Жаргон. *Українська мова.* Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Київ : Українська енциклопедія, 2000. С. 167–168.

91. *Виноградов 1963:* Виноградов В. В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика. Москва : Изд-во АН СССР, 1963. 255 с.

92. *Виноградов 1972:* Виноградов В. В. Русский язык : Грамматическое учение о слове. Москва : Высшая школа, 1972. 240 с.

93. *Виноградов 1982:* Виноградов В. В. Очерки по истории русского литературного языка XVIII – XIX веков. Москва : Выс. школа, 1982. 534 с.

94. *Винокур 2006:* Винокур Г. О. Культура языка. Москва : Лабиринт. 2006. 249 с.

95. *Винокуров 1988:* Винокуров А. М. Словообразование в территориальных вариантов и диалектах современного английского языка. Калинин : Калининский гос. университет, 1988. 84 с.

96. *Вихованець, Карпіловська, Клименко 1993:* Вихованець І. Р., Карпіловська Є. А., Клименко Н. Ф. Вивчаємо українську мову. Розширений курс. Самовчитель / За ред. В. М. Русанівського. Київ : Либідь, 1993. 272 с.

97. *Вікторіна 2009:* Вікторіна О. М. Лексика народної медицини і лікувальної магії у степових говірках Дніпро-Бузького межиріччя : автореф. дис ... канд. філол. наук : 10.02.01. Кіровоград : 2009. 20 с.

98. *Віолет 2010:* Віолет У. Брехня (суржик) : [текст, який не містить правди]. Донецьк : Норд-Прес, 2010. 42 с.

99. *Вовчок 1974:* Вовчок Д. П. Типы и функции словосочетаний метафорического характера в современной газете : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык». Москва : 1974. 17 с.

100. *Волкотруб 1992:* Волкотруб Г. Й. Статистична характеристика функціонування фразеологізмів у художньому й публіцистичному мовленні. *Дослідження з філології*. Київ : НМК ВО, 1992. С. 34–49.

101. *Гайович 2012:* Гайович Г. В. Прескриптивний підхід до вивчення мовних явищ : зміст, значення, проблеми. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах.* 2012. № 26. С. 39–47.

102. *Гальперин 1956*: Гальперин И. Р. О термине слэнг. *Вопросы языкознания*. Москва : Изд-во АН СССР, 1956. № 6. С. 107–114.

103. *Гарнат 2013:* Гарнат Д. С. Жаргонізми у мовленні українських біржовиків. *Управління розвитком.* 2013. № 15. С. 32–34. URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Uproz_2013_15_18.pdf.

104. *Гвоздь 2004*: Гвоздь М. Суржик на лаві підсудних. *Українське слово*, число 24, 9–15 червня 2004. С. 3.

105. *Гінзбург 2004:* Гінзбург М. Як зробити українську мову державною де-факто? *Дзеркало тижня,* 10 квітня 2004. №14 (489). С. 14.

106. *Гладкий 1992:* Гладкий М. Наша газетна мова. Київ : Держвидав, 1928. 178 с. (фотопередрук з післямовою О. Горбача). Мюнхен : Вид-во Українського вільного університету, 1992. 178 с.

107. *Глухова 2003:* Глухова М. А. Метафоризация в арго : дисс. на соискание науч. степени докт. филол. наук : спец. «Русский язык». Тверь : Тверской государственный университет, 2003. 214 с.

108. *Гойдова 2004:* Гойдова С. Молодежный жаргон в системе современного русского национального (общенародного) языка : автореферат дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык». Москва, 2004. 24 с.

109. *Голод 2001:* Голод О. Є. Особливості семантики та функціонування пейоративної лексики в сучасній німецькій мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Львів, 2001. 18 с.

110. *Голуб 1986:* Голуб И. Б. Стилистика современного русского языка : Учеб. пособие для вузов по специальности «Журналистика». 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Выс. Школа, 1986. 336 с.

111. *Голуб 2008:* Голуб Н. Риторика у вищій школі. Черкаси : Брама–Україна, 2008. 400 с.

112. *Голубець 2006*: Голубець М. Русифікація – люмпенізація – вульгаризація. Львів : Поллі, 2006. 44 с.

113. *Горбач 1957*: Горбач О. Арго українських лірників. *НЗУВУ.* Мюнхен : 1957. Ч. 1. С. 5–44.

114. *Горбач 1960:* Горбач О. Лексика наших картярів і шахістів. *Вільне слово.* Торонто : 1960. С. 2–15.

115. *Горбач 1963*: Горбач О. Арго українських вояків. *НЗУВУ.* Мюнхен : 1963. Ч. 7. С. 138–173.

116. *Горбач 1963 а:* Горбач О. Вулично-тюремні арготизми у Франковій прозі. *ЗНТШ.* Нью-Йорк : 1963. Т. 177. С. 197–206.

117. *Горбач 1966*: Горбач О. Арго українських школярів та студентів. *НЗУВУ.* Мюнхен : 1966. С. 3–55.

118. *Горбач 1974*: Горбач О. Арго чернігівських прошарків і лірників : матеріяли до української діялектології. *НЗУВУ.* Мюнхен : 1974. Випуск 4. С. 1–14.

119. *Горбач 1974 а*: Горбач О. Правопорушницькі східньоукраїнські арготизми в дотичних словниках і в літературі перед 1-ю світовою війною. *НЗУВУ.* Мюнхен : 1974. Т. 8. С. 14–28.

120. *Горбач 1983:* Горбач О. Львівські проступницько-тюремні арготизми (до 1930-х років). *НЗУВУ*. Мюнхен : 1983. Т. X. С. 296–326.

121. *Горбач 2006:* Горбач О. Арго в Україні. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2006. 686 с.

122. *Гордієнко 2006:* Гордієнко В. А. Формування загального сленгу в сучасній російській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2006. 17 с.

123. *Горецкий 1988:* Горецкий Я. О теории литературного языка. *Новое в зарубежной лингвистике*. Выпуск XX. Москва : Прогресс. 1988. С. 212 –219.

124. *Городенська 2004*: Городенська К. Підвищуймо культуру українського фахового мовлення. *Українська мова.* 2004. № 2. С. 92–97.

125. *Гоца 2001*: Гоца Е. Д. Назви їжі й кухонного начиння в українських Карпатських говорах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Ужгород, 2001. 20 с.

126. *Грабовий 2010:* Грабовий П. М. Когнітивні параметри українського молодіжного сленгу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2010. 18 с.

127. *Грачёв 1992:* Грачёв М. А. Язык из мрака. Блатная музыка и феня. Н. Новгород : Флокс, 1992. 202 с.

128. *Грачёв 1996:* Грачёв М. А. Как появляются арготизмы в нашей речи. *Русская речь*. 1996. № 4. С. 67–71.

129. *Грачёв 1997*: Грачёв М. А. Русское арго. Монография. Н. Новгород : НГЛУ им. Н.А. Добролюбова, 1997. 246 с.

130. *Грачёв 2005*: Грачёв М. А. От Ваньки Каина до мафии : прошлое и настоящее уголовного жаргона. Москва : Авалон, 2005. 380 с.

131. *Грачёв 2009*: Грачёв М. А. Интервенция криминального языка. *Наука и жизнь.* Москва, 2009. № 4. С. 128–132.

132. *Григораш 1998*: Григораш А. М. Розширення складу фразеологічних одиниць як засіб творчого використання сталих словосполучень (на матеріалах сучасної преси України). *Система і структура східнослов'янських мов.* Київ, 1998. С. 60–64.

133. *Григораш 1997:* Григораш А. М. Трансформація складу фразеологізмів у газетних текстах. *Система і структура східнослов'янських мов*. Київ, 1997. С. 36–61.

134. *Григорьев 1969*: Григорьев В. П. Современное просторечие и жаргоны. *Книга о русском языке*. Москва : Знание, 1969. С. 159–173.

135. *Гримашевич 2003*: Гримашевич Г. І. Номінація одягу та взуття в ілол. о поліському діалекті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». НАН України. Київ, 2003. 23 с.

136. *Гриценко 1983:* Гриценко П. Ю. Мови чисті джерела. *Культура слова*. 1983. Випуск 25. С. 32–38.

137. *Гриценко 2004:* Гриценко П. Ю. Діалектизм. Українська мова : енциклопедія / редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П.

та ін. 2-ге вид., випр. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 146–147.

138. *Гумбольдт 1984:* Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию. Москва : Прогресс, 1984. 397 с.

139. *Ґазда 1997*: Ґазда Й. Лексика современной русской публицистики и общие тенденции развития языка. *Sbornik prací filožoficke fakultu Brnenske univerżity*. Rognik XLVI Rada jażykovedna (a) C. 45. Masaryk ovauniverżitav Brne, 1997. С. 157–164.

140. *Ґрещук 2015:* Ґрещук В., Ґрещук В., Діалектне слово в контексті та словнику : монографія. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2015. 372 с.

141. *Дащенко 2007*: Дащенко Н. Експресивні засоби газетного дискурсу. *Лінгвостилістика : об'єкт – стиль, мета – оцінка* : збірник наукових праць, присвячений 70-річчю від дня народження проф. С. Я. Єрмоленко / відп. ред. академік НАН України В. Г. Скляренко. Київ, 2007. 528 с.

142. *Девкин 1965*: Девкин В. Д. Особенности немецкой разговорной речи. Москва : Международные отношения, 1965. 319 с.

143. *Дегтярьова 2012:* Дегтярьова І. О. Стилістичні засоби мовної економії у постмодерністському тексті. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. 2012. Випуск 12. С. 133–141.

144. *Демидов 2013*: Демидов О. В. Инвектива как современная коммуникативная тенденция публичного дискурса. *Вестник Челябинского государственного университета. Филология. Искусствоведение*. Челябинск : 2013. Выпуск 73. № 31. С. 39–41.

145. *Денисова 2007*: Денисова А. П. Современный испанский жаргон : учебно-методическое пособие по разговорной практике. Москва : Российский ун-т дружбы народов, 2007. 104 с.

146. *Денисова 2007*: Денисова Э. С. Окказиональность как одна из ведущих тенденций развития современного газетного дискурса. *Язык и стиль современных средств массовой информации* : Межвузовск. сб. научн. тр.

Всерос. конф., посв. 80-летию Н. С. Валгиной. Москва : МГУП, 2007. С. 106–112.

147. *Дзендзелівський 1969:* Дзендзелівський Й. О. Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі. Київ : Наук. думка, 1969. 212 с.

148. *Дзендзелівський 1996*: Дзендзелівський Й. О. Арго волинських лірників. *Українське і слов'янське мовознавство.* Збірник праць. Наукове видання Українознавча бібліотека НТШ. Число 6. Львів, 1996. С. 310–349.

149. *Дзендзелівський 1996 а*: Дзендзелівський Й. О. Арго нововижвівських кожухарів на Волині. *Українське і слов'янське мовознавство.* Збірник праць. Наукове видання Українознавча бібліотека НТШ. Число 6. Львів, 1996. С. 245–285.

150. *Дзендзелівський 1996 б*: Дзендзелівський Й. О. Про арго спиських дротарів. *Українське і слов'янське мовознавство.* Збірник праць. Наукове видання Українознавча бібліотека НТШ. Число 6. Львів, 1996. С. 307–309.

151. *Дзендзелівський 1996 в*: Дзендзелівський Й. О. Українське і слов'янське мовознавство. Збірник праць. Наукове видання Українознавча бібліотека НТШ. Число 6. Львів, 1996. 520 с.

152. *Дзендзелівський 1996 г*: Дзендзелівський Й. О. Український бурсацько-семінарський жаргон середини XIX ст. На матеріалах повісті «Люборацькі» А. Свидницького. *Українське і слов'янське мовознавство.* Збірник праць. Наукове видання Українознавча бібліотека НТШ. Число 6. Львів, 1996. С. 353–359.

153. *Дзюбишина-Мельник 2010*: Дзюбишина-Мельник Н. Я. Суржик і суржикізми: стилістичні ресурси. *Наукові записки : наук. зб. Національного університету «Києво-Могилянська академія»*, 2010. С. 16–20.

154. *Добродомов, Шаповал 2006*: Добродомов И. Г., Шаповал В. В. Трудности лексикографической трактовки жаргонного слова. *Слово в словаре и дискурсе*. Рук. А. А. Шумейко. Москва, 2006. С. 218–224.

155. *Дончик 2001:* Дончик В. Г. Мова не винна : Про суржик, двомовність і грамотність на українському ТБ. *Слово і час*. 2001. № 2. С. 68–77.

156. *Елистратов 1995*: Елистратов В. С. Арго и культура. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1995. 231 с.

157. *Ермакова 1999:* Ермакова О. П. Слова, с которыми мы все встречались. Москва : Азбуковник, 1999. 273 с.

158. *Ерофеева 1995:* Ерофеева Т. И. Социолект : стратификационное исследование : автореферат дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык». Санкт-Петербург, 1995. 31 с.

159. *Євсєєва, Єгорова 2011*: Євсєєва Г. П., Єгорова В. С. До питань культури мовлення в ЗМІ (на прикладі видань Дніпропетровщини). *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Мовознавство*. 2011. Т. 19, Випуск 17 (3). С. 65-72. URL :http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumo_2011_19_17 (3).

160. *Єрмоленко, Гримич 1968:* Єрмоленко С. Я., Гримич Г. М. Народно-розмовна традиція в літературно-художньому мовленні. *Питання мовної культури.* Київ : Наук. думка,1968. Випуск 2. С. 14–32.

161. *Єрмоленко 1972*: Єрмленко С. Я. Сучасна літературна мова і діалекти. *Рідне слово*. 1972. Випуск 6. С. 6–17.

162. *Єрмоленко, Дзюбишина-Мельник 1992*: Єрмоленко С., Дзюбишина-Мельник Н. Нові тенденції у загальнолітературній нормі української мови. *Języki słowiańskie wobec współczesnyc przemian krajach Europy środkowowschodniej* : Mat. Konf. Z 23–25 IX 1992. Opole, 1993. S. 199–204.

163. *Єрмоленко 2000:* Єрмоленко С. Я. Публіцистичний стиль. *Українська мова.* Енциклопедія / Редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Київ : Українська енциклопедія, 2000. С. 501.

164. *Єрмоленко 2000 а:* Єрмоленко С. Я. Розмовна лексика. *Українська мова.* Енциклопедія / Редкол. : Русанівський В. М., Тараненко

О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Київ : Українська енциклопедія, 2000. С. 521–522.

165. *Єрмоленко 2008:* Єрмоленко С. Я. Говіркове багатоголосся сучасної української прози. *Українознавство* : науково-популярний, суспільно-політичний, культурно-мистецький журнал. 2008. Число 1. С. 198–205.

166. *Єрмоленко 2013*: Єрмоленко С. Я. Диференційні ознаки літературної мови. *Літературна норма і мовна практика : монографія* / За ред. С. Я. Єрмоленко. Київ : [б.в.], 2013. С. 6–20.

167. *Єрмоленко 2014:* Єрмоленко С. Я. Стильові різновиди української мови. *Українська мова.* Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), М. П. Зяблюк та ін. Київ : Українська енциклопедія, 2000. С. 605–606.

168. *Єрмоленко 2014 а:* Єрмоленко С. Я. Ціннісний критерій кодифікації літературної норми. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*. 2014. Випуск 50. С. 3–7.

169. *Жижома 2003*: Жижома О. О. Індивідуально-авторські новотвори в поетичному дискурсі 80–90-х років 20 століття : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Донецьк, 2003. 242 с.

170. *Жилко 1955:* Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови : [навчальний посібник] Київ : Радянська школа, 1955. 315 с.

171. *Жилко 1958:* Жилко Ф. Т. Говори української мови : [навчальний посібник]. Київ : Радянська школа, 1958. 172 с.

172. *Жирмунский 1936:* Жирмунский В. М. Национальный язык и социальные диалекты. Ленинград : Государственное издательство «Художественная литература», 1936. 298 с.

173. *Жирмунский 1977*: Жирмунский В. М. Теория литературы. Поэтика. Стилистика. Ленинград : Наука, 1977. С. 205–206.

174. *Жлуктенко 1989:* Жлуктенко Ю. А. Неорганический язык в многоязычной ситуации. *Языковые ситуации и взаимодействие языков*. Київ : Наукова думка, 1989. С. 22–42.

175. *Жовтобрюх 1970:* Жовтобрюх М. А. Мова української періодичної преси (кінець XIX – початок XX ст.). Київ : Наук. думка, 1970. 303 с.

176. *Жовтобрюх 1973*: Жовтобрюх М. Проблеми взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів. *Мовознавство*. 1973. № 1. С. 3–15.

177. *Жуйкова 1995:* Жуйкова М. Чи потрібна українцям «русскоязычная» мова? *Розбудова держави.* № 3. 1995. С. 5–9.

178. *Жулинський 1999:* Жулинський М. Г. Без єдиної державної мови не буде України. *Вечірній Київ.* 27 січня 1999 року. С. 6.

179. *Завальська 2015:* Завальська Л. Стилістично знижена лексика в мовленні українських політиків (на матеріалі інтерактивного спілкування в умовах політичних ток-шоу). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2015. Випуск 52. С. 108–109.

180. *Заводна 2014:* Заводна Л. Сучасний погляд на молодіжний сленг. *Нова пед. думка.* 2014. № 1. С. 52–55.

181. *Загоровська 2011:* Загоровская О. В. Проблемы общей и диалектной семасиологии и лексикографии : монография. Воронеж : ИПЦ «Научная книга», 2011. 383 с.

182. *Зайковская 1993:* Зайковская Т. В. Пути пополнения лексического состава современного молодежного жаргона : автореф. дис. …канд. филол. наук. Москва, 1993. 20 с.

183. *Зайцева 2013:* Зайцева О. В. До питання про «просторічну» лексику. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки*. 2013. Книга 1. С. 199–205.

184. *Зайцева 2014:* Зайцева О. В. Ремарка «фамільярне» у словниках української мови другої половини XX – поч. XXI ст. *Studia Linguistica.* Київ,

2014. Випуск 8. С. 488–494.

185. *Зарифуллина 2015:* Зарифуллина Э. Г. Логические ошибки языка как результат нарушения ограничений, накладываемых на язык. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов : Грамота, 2015. № 3. Ч. 1. С. 69–71.

186. *Захаров 1982:* Захаров В. С. Взаимодействие центра и периферии лексико-семантической системы (на материале социолектизмов современного немецкого языка) : автореф. дис….канд. филол. наук. Москва : 1982. 19 с.

187. *Зеленько 1982:* Зеленько А. С. Про деякі функції діалектизмів у мові художньої літератури. *Культура слова*. 1982. Випуск 22. С. 39–41.

188. *Земская 1994:* Земская Е. А., Розина Р. И. О словаре современного русского жаргона. *Русистика* 1–2. Берлин, 1994. С. 96–112.

189. *Земская 2000:* Земская Е. А. Русский язык конца XX столетия. Коллективная монография. Воронцова В. Л., Гловинская М. Я., Голанова Е. И., Ермакова О. П., Земская Е. А., Ильина Н. Е., Китайгородская М. В., Какорина Е. В., Крысин Л. П., Розанова Н. Н. Москва : Языки русской культуры, 2000. 480 с.

190. *Земская 2006*: Земская Е. А. Функционирование жаргона в разных слоях русского общества на рубеже XXI века. *Семантика языковых единиц разных уровней*. Калуга, 2006. С. 58–63.

191. *Зорівчак 2005:* Зорівчак Р. Боліти болем слова нашого… Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. 296 с.

192. *Івахненко 2012*: Івахненко А. О. Передача зниженої лексики в художньому перекладі (на матеріалі книг Чака Паланіка). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2012. Випуск 62. С. 68–70. URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VZhDU_2012_62_18.pdf.

193. *Ивин 1970:* Ивин А. А. Основания логики оценок. Москва : Изд-во Московского ун-та, 1970. 230 с.

194. *Ицкович 1970:* Ицкович В. А. Норма и ее кодификация. *Актуальные проблемы культуры речи :* сборник статей. Москва : Наука, 1970. С. 9–39.

195. *Какорина 1992:* Какорина Е. В. Стилистические изменения в языке газеты новейшего времени : трансформация семантико-стилистической сочетаемости : автореферат дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык». Москва, 1992. 22 с.

196. *Каленюк 2006:* Каленюк С. О. Сільськогосподарська лексика творів Уласа Самчука. *Ономастика і апелятиви* Випуск 23. Збірник наукових праць Дніпропетровськ : ДНУ, 2006. С. 30–38.

197. *Калужинська 2017:* Калужинська Ю. В. Лексико-словотвірна вербалізація негативної оцінки у мові української газетної періодики початку XXI сторіччя : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Луцьк, 2017. 259 с.

198. *Караванський 2001:* Караванський С. Пошук українського слова, або боротьба за національне «я». Київ : Вид. центр Академія, 2001. 240 с.

199. *Караванський 2008:* Караванський С. До зір крізь терня, або хочу бути редактором. Львів : БаК, 2008. 120 с.

200. *Караванський 2009:* Караванський С. Секрети української мови. 2-ге розширене вид. Львів : БаК, 2009. 344 с.

201. *Карасик 1994:* Карасик В. И. Оценочная мотивировка, статус лица и словарная личность. *Филология –Philologica*. Краснодар, 1994. С. 2–7.

202. *Карасик 2000:* Карасик В. И. Лингвокультурный типаж : к определению понятия. *Аксиологическая лингвистика : лингвокультурные типажи* : [сб. науч. тр.]/[под ред. В. И. Карасика]. Волгоград : Парадигма, 2005. С. 5–25.

203. *Караулов 1989:* Караулов Ю. Н. Предисловие. Русская языковая личность и задачи ее изучения. *Язык и личность.* Москва : Наука, 1989. С. 3–8.

204. *Карпець 2006:* Карпець Л. А. Український спортивний жаргон : структурно-семантичний аспект : автор. дис. на здоб. наук. ст. к. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Харьков, 2006. 21 с.

205. *Кваша 2000:* Кваша Н. К. Устойчивые сочетания в языке газетных заголовков : разрушение клише как специальный приём. *Язык. Речь. Речевая деятельность* : Межвузовский сборник научных трудов. Выпуск третий. Часть вторая. Нижний Новгород : Нижегородский государственный лингвистический университет им. Н. А. Добролюбова, 2000. С. 3–10.

206. *Кёстер-Тома 1993:* Кёстер-Тома З. Стандарт, субстандарт, нонстандарт. *Русистика*. Берлин, 1993. № 2. С. 15–31.

207. *Кёстер-Тома 1994:* Кёстер-Тома З. Сферы бытования русского социолекта. *Русистика*. Берлин, 1994. № 1–2. С. 18–27.

208. *Кірілкова 2011:* Кірілкова Н. Матеріали до фразеологічного словника південноволинських говірок. Національний університет «Острозька академія», Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. Острог; Рівне, 2011. 128 с.

209. *Книшенко 2013:* Книшенко Н. П. Українська дорожно-будівельна термінологія : структура і семантичні відношення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Харків, 2013. 20 с.

210. *Коваленко 2003:* Коваленко Б. О. Стилістично знижена лексика в мові сучасної української публіцистики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2003. 19 с.

211. *Коваленко 2010:* Коваленко Б. О. Стилістично знижена лексика в мові сучасної української публіцистики : монографія. МОНМС України, Кам’янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. Кам’янець-Подільський, 2010. 160 с.

212. *Коваль 1964:* Коваль А. П. Культура української мови. Київ : Наук. думка, 1964. 194 с.

213. *Коваль 2011:* Коваль Т. Експресивна функція неологізмів у мові сучасного газетного дискурсу. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство)* : зб. наук. праць / ред. О. Семенюк. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. Випуск 100. С. 78–81.

214. *Кожина 1983:* Кожина М. Н. Стилистика русского языка. Москва : Просвещение, 1983. 223 с.

215. *Колесник 1982:* Колесник Г. М. Усно-розмовне мовлення на шпальтах газети. *Взаємодія усних і писемних стилів мови.* Київ : Наук. думка, 1982. С. 136–163.

216. *Кописти́нська 2012:* Кописти́нська І. Мовні покручі на сторінках української преси: прагнення бути ближчим до читача чи прояв інформаційної експансії (на прикладі «Газети по-українськи»)? *Освіта регіону.* 2012. №1. С. 216–219.

217. *Коптілов 1959:* Коптілов В. В. Елементи просторіччя в мові українських поетів-романтиків. *Вісник КДУ*, 1959. Випуск 1. С. 37–44.

218. *Коробчинська 1963:* Коробчинська Л. А. Розмовна і просторічна лексика української мови та її ремаркування в словниках. *Лексикографічний бюлетень*. 1963. Випуск IX. С. 41–54.

219. *Коробчинська 1968:* Коробчинська Л. А. Лексика розмовної мови. *Питання мовної культури*. 1968. Випуск 2. С. 3–14.

220. *Коровушкин, Антонова 2006:* Коровушкин В. П., Антонова Л. А. Особенности субстандартной лексической деривации в социолекте маргинальной субкультуры гомосексуалистов США. *Слово в словаре и дискурсе*. Сб. научных статей к 50-летию Харри Вальтера. Москва : Изд-во «Элтпис». 2006. С. 261–268.

221. *Коровушкин 2008:* Коровушкин В. П. Английский лексический субстандарт versus русское лексическое просторечие (опыт контрастивно-социолектологического анализа). Монография. Череповец : ГОУ ВПО ЧГУ, 2008. 167 с.

222. *Косериу 1963:* Косериу Э. Синхрония, диахрония и история (Проблема языкового изменения). *Новое в лингвистике.* Выпуск III; сост., ред. и вступ. статьи В. А. Звегинцева. Москва : Издательство иностранной литературы, 1963. С. 143–343.

223. *Космеда 2011:* Космеда Т. Мова «четвертої влади» та шляхи її вдосконалення: компетенції мовної особистості журналіста і читача. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского Серия «Филология. Социальные коммуникации».* Том 24 (63). (2011). № 4. Часть 1. С. 157–162.

224. *Костенко 1993:* Костенко Н. В. Ценности и символы в массовой коммуникации. Киев : Наукова думка, 1993. 132 с.

225. *Костомаров 1967:* Костомаров В. Г. Разговорные элементы в языке газеты. *Русская речь.* 1967. № 5. С. 48–53.

226. *Костомаров 1971:* Костомаров В. Г. Русский язык на газетной полосе. Некоторые особенности языка современной газетной публицистики. Москва : МГУ, 1971. 267 с.

227. *Костомаров 1987:* Костомаров В. Г. Перестройка и русский язык. *Русская речь*. 1987. № 6. С. 3–11.

228. *Костомаров 1994:* Костомаров В. Г. Языковой вкус эпохи : Из наблюдений над речевой практикой масс-медиа. Москва : Педагогика-пресс, 1994. 247 с.

229. *Коць 1997:* Коць Т. А. Функціональний аспект лексичної норми в засобах масової інформації (на матеріалі газет 90-х років XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 1997. 16 с.

230. *Коць 1997 а:* Коць Т. А. Функціонування лексичних варіантів у засобах масової інформації (на матеріалі газет 90-х р.). *Мовознавство.* 1997. № 6. С. 56–63.

231. *Коць 1998:* Коць Т. А. Мовні смаки і сучасні тенденції у загальнолітературній нормі (на матеріалі газет 90-х років). *Культура слова*. 1998. Випуск 51. С. 44–52.

232. *Коць 2009:* Коць Т. А. До проблеми лексичної норми сучасної української літературної мови. *Мовознавство.* 2009. № 1. С. 70–75.

233. *Коць 2010:* Коць Т. А. Про прескриптивну і дескриптивну норму в граматиці. *Культура слова*. 2010. № 72. С. 47–55.

234. *Коць 2014:* Коць Т. А. Літературна норма і сучасні глобалізаційні процеси. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна.* 2014. Випуск 50. С. 59–61.

235. *Кочан 2009:* Кочан І. М. Термінологія : національна чи міжнародна? *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : «Теоретичні засади термінознавства та лексикографії».* 2009. № 648. С. 3–8.

236. *Кочерга 2003:* Кочерга О. Правопис чужомовного походження. *Урок української.* 2003. № 5–6. С. 10.

237. *Кочерган 2001:* Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ : Видавничий центр «Академія», 2001. 368 с.

238. *Кочерган 2008* Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник, 3-тє видання. Київ : ВЦ «Академія, 2008. 464 с.

239. *Кочукова 2005:* Кочукова Н. І. Трансформовані словосполуки в мові української преси (на матеріалі української преси кінця ХХ – початку ХХІ століття). Київ : Унів. вид-во «Пульсари», 2005. 165 с.

240. *Критенко 1962:* Критенко А. П. Тематичні групи слів і синонімія. *Слов'янське мовознавство*. Київ : Вид-во АНУРСР, 1962. Випуск 4. С. 198–211.

241. *Крысин 1989:* Крысин Л. П. С.оциолингвистические аспекты изучения современного русского языка / Л. П. Крысин; Отв. ред. Ю. Д. Дешериев; АН СССР, Ин-т языкознания. Москва : Наука, 1989. 186 с.

242. *Крысин 2002:* Крысин Л. П. Современная литературная норма и ее кодификация. *Русский язык в школе*. 2002. № 1. С. 82–87.

243. *Крысин 2003:* Крысин Л. П. Формы существования (подсистемы) русского национального языка. Современный русский язык : социальная и функциональная дифференциация. Рос. академия наук. Ин-т русского языка им. В. В. Виноградова. Москва : Языки славянской культуры, 2003. С. 33–77.

244. *Крысин 2008:* Крысин Л. П. Активные процессы в литературном языке. Современный русский язык: активные процессы на рубеже XX – XXI веков. Ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова РАН. Москва : Языки славянских культур, 2008. С. 13–29.

245. *Кудрявцева, Дядечко, Дорофєєва, Філатенко, Черненко 2005:* Кудрявцева Л. О., Дядечко Л. П., Дорофєєва О. М., Філатенко І. О., Черненко Г. А. Сучасні аспекти дослідження мас-медійного дискурсу : експресія – вплив – маніпуляція. *Мовознавство,* 2005. № 1. С. 58–66.

246. *Кузнецова 2001:* Кузнецова Т. Соціолінгвістична сутність суржику. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства:* Збірник наукових праць. Випуск 4. Українське і слов'янське мовознавство. Міжнародна конференція на честь 80-річчя професора Йосипа Дзендзелівського. Ужгород, 2001. С. 277–280.

247. *Кузнецова 1989:* Кузнецова Э. В. Лексикология русского языка : учеб. пособие для филол. фак-ов. ун-тов. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Высш. школа, 1989. 216 с.

248. *Куляс 2013:* Куляс П. П. *Система – проти автоматизму суржику : редакторський погляд* : навч. посіб. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т вищ. освіти НАПН України. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. 293 с.

249. *Культура 2015:* Культура мови : від теорії до практики : монографія / Л. Струганець, О. Бобесюк, О. Веремчук, І. Заліпська, Т. Мельник та ін.; [за ред. Л. Струганець]. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2015. 216 с.

250. *Курило 1999:* Курило О. Уваги до сучасної української мови : Мовностилістичні поради : навч. посібник. Київ : Либідь, 1999. 240 с.

251. *Лагутіна 1970:* Лагутіна А. В. Характер лексичної синоніміки сучасного усного літературно-побутового мовлення. *Усне побутове літературне мовлення*. Київ : Наук. думка, 1970. С. 46–53.

252. *Лапінська 2010:* Лапінська О. М. Екстралінгвістичні чинники запозичень англіцизмів у сучасній українській мові. *Дослідження з лексикології і граматики української мови* : Збірник наукових праць. Випуск 9. Дніпропетровськ, 2010. С. 173–181.

253. *Ларин 1977:* Ларин Б. А. История русского языка и общее языкознание (избранные работы). Москва : Просвещение. 1977. 224 с.

254. *Левицкий 1988:* Левицкий В. В. Типы лексических микросистем и критерии их различения. *Филологические науки*. 1988. № 5. С. 66–73.

255. *Левченко 1966:* Левченко С. П. Ще раз про ремарку «просторічне». *Лексикологія і лексикографія*. Київ : Наук. думка,1966. С. 159–164.

256. *Левченко 1967:* Левченко С. П. Просторічний різновид розмовної лексики у сучасних в українських і російських словниках. *Українське усне літературне мовлення*. Київ : Наук. думка,1967. С. 93–102.

257. *Левченко 2011:* Левченко Т. М. Функціонування зоо- та фітоморфізмів в українському арго 20–30-х років минулого століття. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : лінгвістика і літературознавство* : міжвузівський збірник наукових статей. Бердянськ : БДПУ, 2011. Випуск ХХІУ. Ч. 1. С. 451–460.

258. *Левченко 2012:* Левченко Т. М. Функціональні параметри арголексем в українській мові початку ХХ століття. *Теоретична і дидактична філологія. Серія : «Філологія»* : збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич О. М. 2012. Випуск 12. С. 202–206.

259. *Левченко 2013:* Левченко Т. М. Функціонально-стилістичні вияви жаргонної лексики в газетно-публіцистичному стилі. *Волинь філологічна: текст і контекст. Лінгвістика XXI століття : стан і перспективи* : зб. наук. пр. Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. 2013. Випуск 15. С. 155–165.

260. *Левченко 2014:* Левченко Т. М. Тематика жаргонної лексики в мові періодичної преси. *Теоретична і дидактична філологія* : *Серія : «Філологія»* : збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич О. М. 2014. Випуск 17. С. 340–350.

261. *Левченко 2017:* Левченко Т. М. Стилістичні можливості експресивної лексики в повідомленнях. *Соціум. Документ. Комунікація. Серія «Філологічні науки» :* збірник наукових статей. Переяслав-Хмельницький : ФОП Домбровська Я. М., 2017. Випуск 4. С. 24–37.

262. *Левченко 2019:* Левченко Т. М. Жаргонна лексика у військовій тематиці сучасної української преси. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. *Серія : Філологія*. Науковий збірник. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», № 39. Том 3. 2019. С. 115–118.

263. *Левченко 2019 а:* Левченко Т. Стилістична диференціація жаргонізмів у мові засобів масової комунікації. *World Science*. Warsaw, Poland. RS Global Sp. z O.O., № 11 (51). Volume 4. November 2019. P. 33–37.

264. *Левченко 2019 б:* Левченко Т. Розширення сфери застосування кримінального жаргону. *World Science.* Warsaw, Poland. RS Global Sp. z O.O., № 6 (36). June 2019. P. 36–41.

265. *Левченко 2019 в:* Левченко Т. М. Сленгові одиниці тематичної групи «Поведінка» в мові засобів масової комунікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. *Серія : Філологія*. Науковий збірник. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», № 43. Том 4. 2019. С. 147–150.

266. *Левченко 2019 г:* Левченко Т. М. Субстандартна лексика в мові засобів масової комунікації (на матеріалі кримінального жаргону). *Науковий*

журнал Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. *Серія : Філологія. Соціальні комунікації.* Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Том 30 (69). № 3. Частина 1. С. 36–40.

267. *Левченко 2019 г:* Левченко Т. М. Українські мовознавці про суржик в мові засобів масової комунікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. *Серія : Філологія*. Науковий збірник. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», № 40. Том 3. 2019. С. 106–109.

268. *Левченко 2019 д:* Левченко Т. М. Експресивні можливості субстандартної лексики у мові засобів масової комунікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. *Серія : Філологія*. Науковий збірник. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», № 42. Том 3. 2019. С. 106–109.

269. *Левченко 2019 е:* Левченко Т. М. Діалектна побутова лексика в засобах масової комунікації. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»* : Збірник наукових праць. № 6. Львів, 2019. С. 127–131.

270. *Левченко 2019 є:* Левченко Т. М. Диференціація діалектної лексики в мові засобів масової комунікації. *Науковий журнал Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Том 30 (69). № 4. Частина 1. С. 22–26.

271. *Левченко 2019 ж:* Левченко Т. М. Суржик як засіб відтворення мовлення героїв публікацій у сучасних засобах масової комунікації. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія : Філологічні науки (мовознавство)* : зб. наук. праць. Дрогобич, 2019. № 12. С. 112–116.

272. *Левченко 2019 з:* Левченко Т. М. Функціонування лексико-тематичних груп в соціальних діалектах. *Соціум. Документ. Комунікація* : *Серія «Філологія»* : збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький : ФОП Домбровська Я. М., 2019. Випуск 7. С. 75–93.

273. *Левченко 2019 и:* Левченко Т. М. Діалектна лексика в мові засобів масової комунікації. *Мова, література і культура : актуальні питання взаємодії.* Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Львів : Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2019. С. 6–10.

274. *Левченко 2020:* Левченко Т. М. Запозичення в молодіжному сленгу (на матеріалі українських засобів масової комунікації). *Закарпатські філологічні студії.* Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Випуск 13. Том 1. С. 77–82.

275. *Левченко 2020 а:* Левченко Т. М. Функціонування сленгізмів тематичної групи «Мовлення» в мові засобів масової комунікації. *Теоретична і дидактична філологія. Серія «Філологія»* : збірник наукових праць. Переяслав (Київська обл.) : Домбровська Я. М. 2020. Випуск 32. С. 67–75.

276. *Левченко 2020 б:* Левченко Т. М. Сленг у мові засобів масової комунікації (на прикладі лексем тематичної групи «Емоції, бажання, психічні стани»). *Закарпатські філологічні студії.* Випуск 14. Том 2. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 54–59.

277. *Левченко 2020 в:* Левченко Т. М. Стилістично знижена лексика в мові засобів масової комунікації. *Актуальні питання гуманітарних наук* : Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Випуск 27. Том 3. С. 50–55.

278. *Левченко 2020 г:* Левченко Т. М. Актуалізація вульгаризмів у текстах суспільно-політичної тематики. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* Серія Германістика та міжкультурна комунікація. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Випуск 1. С. 222–227.

279. *Левченко 2020 ґ:* Левченко Т. М. Діалектизми як пейоративи у мові засобів масової інформації. *Теоретична і дидактична філологія*. *Серія «Філологія»* : збірник наукових праць. Переяслав (Київська обл.) : Домбровська Я. М. 2020. Випуск 31. С. 50–58.

280. *Левченко 2020 д:* Левченко Т. М. Суржик як засіб пейоративної оцінки у мові засобів масової комунікації. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія».* Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2020. Випуск 85. С. 72–76.

281. *Левченко 2020 е:* Левченко Т. М. Суржик як засіб експресивізації текстів засобів масової комунікації. *Таврійські філологічні наукові читання* : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Частина ІІ. С. 139–142.

282. *Левченко 2020 є:* Левченко Т. М. Класифікація субстандартної лексики в лінгвістичній літературі. *Scientific collection «Interconf»*. № 3 (39). Manchester, Great Britain. 2020 P. 873–878.

283. *Левченко 2020 ж:* Левченко Т. Функціональні особливості субстандартної лексики у мові засобів масової комунікації. *Polish journal of science*. Warsaw, Poland. № 26 (2020). Volume 3. P. 34–37.

284. *Лекант 2001:* Лекант П. А. Введение. Современный русский литературный язык : Учебник. Москва : Русский язык. 2001. С. 4–7.

285. *Ленець 1999:* Ленець К. Лексико-семантичні процеси в мові засобів масової інформації. *Українська мова*. Opole, 1999. С. 67–87.

286. *Ленець 2000:* Ленець К. В. Варваризм. Українська мова. Енциклопедія / Редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Київ : Українська енциклопедія, 2000. С. 59.

287. *Ленець 1988:* Ленець К. В. Лексичні зміни та їх відображення в мові сучасної преси. *Мовознавство.* 1988. № 6. С. 41–47.

288. *Ленець 2000:* Ленець К. В. Суржик. Українська мова. Енциклопедія / Редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Київ : Українська енциклопедія, 2000. С. 616.

289. *Лепеха 2000:* Лепеха Т. В. Лексико-семантичні та словотвірно-структурні особливості судово-медичної термінології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Дніпропетровськ, 2000. 19 с.

290. *Лесюк 2004:* Лесюк М. Доля моєї мови. Науково-популярне видання. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2004. 288 с.

291. *Ликоманова 2000:* Ликоманова И. Тенденции функционирования стандарта и субстандартов в последнее десятилетие (на примере нескольких славянских языков). *Русский язык сегодня.* Москва, 2000. Выпуск 1. С. 190–198.

292. *Лингвокультурные 2010:* Лингвокультурные типажи: признаки, характеристики, ценности : [коллективная монография] / [под ред. О. А. Дмитриевой]. Волгоград : Парадигма, 2010. 228 с.

293. *Липатов 1992:* Липатов А. Т. Русский сленг как семантическая реальность. *Семантика языковых единиц.* Материалы 3-ей межвуз. н.-п. конференции в 3 ч. Ч. 1. Москва, Изд-во Моск. гос. открытого пед. ин-та, 1992. С. 66–68.

294. *Липатов 2002:* Липатов А. Т. Сленг и его место на речевом лимбе русского социолекта. *Социальные варианты языка* : материалы Международной науч. конф. 25–26 апреля 2002. г. Нижний Новгород. Н. Новгород : Изд-во Нижегородского гос. лингв. ун-та, 2002. С. 6–9.

295. *Липатов 2010:* Липатов А. Т. Сленг как проблема социолектики : монография. Москва : Элпис, 2010. 318 с.

296. *Лисиченко 1973:* Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система української мови. Харків : Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди, 1973. 131 с.

297. *Литвиненко 199 :* Литвиненко А. Н. Воскрешение слова. *Русская речь.* 1991. № 6. С. 55–58.

298. *Лихачёв 1930:* Лихачёв Д. С. Картежные игры уголовников (из работ криминологического кабинета). *Соловецкие острова*. 1930. № 1. С. 32–35.

299. *Лихачёв 1935:* Лихачёв Д. С. Черты первобытного примитивизма воровской речи. *Язык и мышление*. Москва-Ленинград : Издательство Академии Наук СССР, 1935. С. 47–100.

300. *Лихачёв 1964:* Лихачёв Д. С. Арготические слова в профессиональной речи. *Развитие граматики и лексики современного русского языка.* Москва : 1964. С. 311–359.

301. *Літературна 2013:* Літературна норма і мовна практика / Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Коць Т. А. та ін.; за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ : 2013. 320 с.

302. *Ломко 2011:* Ломко И. Вульгаризмы политического языка : теоретический и практический аспект культуры общественного дискурса в Украине. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія : Політологія*. 2011. Т. 162, Випуск 150. С. 18–21. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npchdupol_2011_162_150_6.pdf.

303. *Ломтева 2005:* Ломтева Т. А. Нестандартная лексика в коммуникативно-прагматическом аспекте : (на материале языка романов С. Кинга) : дисс. на соиск. науч. степени докт. филол. наук : спец. «Русский язык». Ставрополь : Ставроп. гос. ун-т, 2005. 210 с.

304. *Макаренко 1984:* Макаренко Е. А. Функционирование перифразов в современной украинской прессе (на материале республиканских и областных газет УССР 80-х годов) : автореферат дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык». Київ, 1984. 24 с.

305. *Маковский 1982:* Маковский М. М. Английские социальные диалекты (онтология, структура, этимология) : учебное пособие. Москва : Высшая школа, 1982. 135 с.

306. *Маковский 2007:* Маковский М. М. Современный английский сленг : Онтология, структура, этимология. 3-е изд. Москва : Издательство ЛКИ, 2007. 168 с.

307. *Мамалига 1973:* Мамалига А. І. До питання про структурно-семантичні зміни фразеологізмів у мові газети. *Українське мовознавство*. Київ, 1973. Випуск 1. С. 72–79.

308. *Мамалыга 1992:* Мамалыга А. И. Анализ структуры публицистического текста. Киев : КГУ, 1992. 118 с.

309. *Мамалыга 1993:* Мамалыга А. И. Структура газетного текста. Киев : Вища шк., 1993. 137 с.

310. *Мамалига 1993 а:* Мамалига А. І. Лінгвістичні проблеми засобів масової інформації. *Українська періодика : історія і сучасність*. Львів, 1993. С. 148–151.

311. *Мамалига 1993 б:* Мамалига А. І. Комунікативно-мовленнєва системність газетних текстів. *Вісник Київського університету. Серія «Журналістика»*. Київ, 1993. Випуск 1. С. 115–124.

312. *Манькова 2000:* Манькова Л. А. Стилистические особенности русскоязычных средств массовой коммуникации на постсоветском пространстве. *Динамизм социальных процессов в постсоветском обществе :* материалы международного семинара. Луганск, 2000. Выпуск 1. С. 207–215.

313. *Марочкин 1998:* Марочкин А. И. Лексико-фразеологические особенности молодежного жаргона (на материале речи молодежи г. Воронежа) : дисс. на соиск. науч. степени докт. филол. наук : спец. «Русский язык». Воронеж, 1998. 261 с.

314. *Мартос 2006:* Мартос С. А. Молодіжний сленг у мовленнєвій структурі м. Херсона : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Луганськ, 2006. 20 с.

315. *Масенко 1999:* Масенко Л. Т. Мова і політика. Київ : Соняшник, 1999. 100 с.

316. *Масенко 2004:* Масенко Л. Мова і нація. *Столиця,* № 27 (530), 2–8 липня 2004.

317. *Масенко 2011:* Масенко Л. Т. Суржик : між мовою і язиком [Текст]. Київ : Києво-Могилянська академія, 2011. 135 с.

318. *Маслова 2003:* Маслова В. А. Современные лингвистические направления. Витебск : ВГУ им. Машерова, 2003. 37 с.

319. *Матвіяс 1990:* Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори. Київ : Наук. думка. 1990. 168 с.

320. *Матвіяс 1998:* Матвіяс І. Г. Варіанти української літературної мови. НАН України, Інститут української мови. Київ : [б. в.], 1998. 162.

321. *Матвіяс 2003:* Матвіяс І. Г. Діалектна основа української мови в першій половині XIX ст. *Українська мова*. 2003. № 2. С. 13–16.

322. *Матвіяс 2008:* Матвіяс І. Г. Відображення особливостей говорів у мові української художньої літератури. *Мовознавство*. 2008. № 6. С. 3–12.

323. *Матвіяс 2008 а:* Матвіяс І. Г. Діалектна основа мови в творах Пантелеймона Куліша. *Українська мова*. 2008. № 1. С. 95–99.

324. *Матюшенко 2007*: Матюшенко Е. Е. Современный молодежный сленг : формирование и функционирование : дис…канд. филол. наук : 10.02.01. Волгоград, 2007. 188 с.

325. *Мацюк 2001:* Мацюк Г. П. Прескриптивне мовознавство в Галичині (перша половина XIX ст.). Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2001. 373 с.

326. *Медведєва 2013:* Медведєва Т. М. Структурно-семантичні особливості інолексем в мас-медійному дискурсі. *Modern directions of theoretical and applied researches*/ 2013. URL : http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/philosophy-and-philology 113/linguistics-and-foreign-languages-in-the-world-today-113/16865-113-0072.

327. *Мельник 2011:* Мельник Н. М. Сленгове мовлення Чернігівської області в його співвідношенні з діалектним і суржиковим. Київ-Умань : Жовтий, 2011. 79 с.

328. *Мельник 2010:* Мельник Т. П. Процеси унормування лексики української мови у 20-30 рр. XX століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2010. 21 с.

329. *Миголинець 1996:* Миголинець О. Ф. Ботанічна лексика українських говорів Закарпатської області : автореф. дис. на здоб. наук. ступ.

канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Ужгородський держ. ун-т. Ужгород, 1996. 24 с.

330. *Миколенко 2006:* Миколенко Т. М. Український міський сленг (на матеріалі усного мовлення тернопільців) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2006. 24 с.

331. *Митрофанов, Никитина 1994*: Митрофанов Е. В., Никитина Т. Г. Молодежный сленг : Опыт словаря. Москва, 1994. 248 с.

332. *Мова 1979:* Мова сучасної масово-політичної інформації / за ред. Білодіда І. К., Колесника Г. М., Пилинського М. М., Русанівського В. М. Київ : Наукова думка, 1979. 251 с.

333. *Мозгова 2011:* Мозгова Я. О. Мовностилістичні засоби експресивності сучасної німецької журнальної публіцистики (на матеріалі текстів-репортажів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Донецьк, 2011. 19 с.

334. *Мокиенко 2001:* Мокиенко В. М. Украинские источники русского жаргона. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : Збірник наукових праць. Випуск 4. Українське і слов'янське мовознавство. Міжнародна конференція на честь 80-річчя професора Йосипа Дзендзелівського. Ужгород, 2001. С. 365–378.

335. *Монахова 2002:* Монахова Т. В. Кризовий стан мовленнєвої культури як одна з проблем культури соціальної. *Наукові праці*. 2002. URL : http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2002/24-11-12.pdf.

336. *Монахова 2012:* Монахова Т. В. Взаємодія стратегій текстотворення в «Записках українського самашедшого» Ліни Костенко. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія : Філологія. Мовознавство*. 2012. Т. 195, Випуск 183. С. 66–71. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npchdufm_2012_195_183_16.pdf.

337. *Мосейчук 2009:* Мосейчук О. М. Системні та функціональні особливості англомовних однослівних ідіом (на матеріалі сучасного

публіцистичного дискурсу) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 : «Германські мови». Харків, 2009. 219 с.

338. *Москаленко 1970:* Москаленко Н. А. Українська розмовно-побутова фразеологія. *Усне побутове літературне мовлення*. Київ : Наук. думка, 1970. С. 54–58.

339. *Мурадова 1984:* Мурадова М. Є. Емоційно-оцінна лексика у міжнародних оглядах газети «Правда». *Вісник Львівського університету. Серія «Журналістика».* Львів, 1984. Випуск 13. С. 94–103.

340. *Мустафаєва 2004:* Мустафаєва К. В. Використання мовних ресурсів для створення мовної експресії у заголовках (на матеріалі англомовної та німецькомовної преси). *Вісник Житомирського університету імені Івана Франка.* 2004. № 17. С. 192–194.

341. *Мягкова 1990:* Мягкова Е. Ю. Эмоциональная нагрузка слова: опыт психологического исследования. Воронеж : Воронеж. гос. ун-т, 1990. 107 с.

342. *Навальна 2008:* Навальна М. І. Жаргонізми в мові української преси. *Українське мовознавство*. *Міжвідомчий науковий збірник.* Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2008. Випуск 38. С. 147–152.

343. *Навальна 2011:* Навальна М. І. Динаміка лексикону української періодики початку XXI ст. : [монографія]. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. 328 с.

344. *Нагорняк 2013:* Нагорняк М. Емоційно знижена лексика у прямоефірних радіопередачах (за матеріалами програми «Ваша свобода» української служби радіо «Свобода»). *Стиль і текст.* 2013. Випуск 14. С. 144–152. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/sit_2013_14_18.pdf.

345. *Наумов 2011:* Наумов В. В. «Мульти-культи» как способ уничтожения национального языка. *Alma Mater* (Вестник высшей школы). 2011. № 4. С. 79–86.

346. *Никитина 1992:* Никитина С. Е. Типы языковой оценки в народно-поэтических текстах. *Русский язык. Проблемы грамматической семантики и оценочные факторы в языке.* Москва : Наука, 1992. С. 89–103.

347. *Ніколашина:* Ніколашина Т. Зооморфізми в жаргонно-сленговій комунікації. URL: http // revistas.ucm.es /fll /15781763 articulos / ESLC 0808110125A.PDF.

348. *Нурушева 2014:* Нурушева Д. А. Эколингвистика как раздел языкознания. *Фундаментальные исследования*. (2014). № 5 (часть 4). С. 890893. URL : http://www.rae.ru/fs/?section= content&op=show_article&article_id=10003286.

349. *Обердерфер 1971:* Обердерфер А. Р. Разговорные элементы в языке газеты (Однословные эквиваленты составных наименований типа «прилагательное + существительное» в «Комсомольской правде») : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык». Алма-Ата, 1971. 25 с.

350. *Огієнко 1933:* Огієнко І. Мова наших видань. *Рідна мова.* Варшава, 1933. № 6. С. 221–224.

351. *Ондрус 1975:* Ондрус П. К вопросу о характеристике и классификации социальных диалектов. *Вопросы языкознания.* 1975. № 5. С. 113 – 118.

352. *Ожегов 1955:* Ожегов С. И. Очередные вопросы культуры речи. *Вопросы культуры речи*. 1955. Выпуск 1. С. 5–34.

353. *Ожигова 2003:* Ожигова О. В. Стилізація усно-розмовної мови в текстах сучасної української драматургії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2003. 23 с.

354. *Озерова 2000:* Озерова Н. Г. Сучасні тенденції в розвитку газетного публіцистичного стилю. *Вісник Ізмаїльського педагогічного інституту.* Випуск 9. 2000. С. 63–68.

355. *Онищенко 2004:* Онищенко І. В. Метафора як засіб вираження оцінності в художньо-публіцистичних текстах. *Література. Фольклор. Проблеми поетики :* Збірник наукових праць. Випуск 18. Ч. 2 : Питання менталітету в українській літературі / Редколегія : А. В. Козлов (відповідальний редактор) та ін. Київ : Акцент, 2004. С. 644–651.

356. *Осипчук 2009:* Осипчук О. Ю. Зміни в етнокультурі населення передмістя Києва в другій половині XX – на початку XXI ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2009. 16 с.

357. *Особливості 1983:* Особливості мови і стилю засобів масової інформації. Навчальний посібник для факультетів журналістики університетів. Київ : Вища шк., 1983. 151 с.

358. *Панфилов 1984:* Панфилов А. К. Публицистическая лексика современного русского языка. *Функционирование фразеологических единиц в художественном и публицистическом тексте*. Челябинск, 1984. С. 42–43.

359. *Панченко 2016:* Панченко Т. Стилістично знижена лексика в мові української преси початку XXI ст. *Лінгвостилістичні студії.* 2016. Випуск 4. С. 165–173.

360. *Панченко 2017:* Панченко Т. С. *Нові явища в семантиці та словотворенні лексики в українській пресі початку XXI ст.* : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Черкаси, 2017. 269 с.

361. *Пашинська 2011:* Пашинська Л. М. Неофразеологізми з розмовного й жаргонного мовлення в сучасному українському та російському мас-медійному дискурсі. *Проблеми зіставної семантики.* 2011. Випуск 10 (2). С. 100–108. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pzs_2011_10(2)__21.pdf.

362. *Пашинська 2012:* Пашинська Л. Напрями дослідження неофраземіки в сучасній лінгвістиці. *Українська мова.* 2012. № 2. С. 87–96. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ukrm_2012_2_11.pdf.

363. *Перрон 2009:* Перрон В. Е. Субстандартные лексические системы в немецком и русском военных подъязыках (контрастивно-социолектологическое описание) : дисс. на соиск. науч. степени докт. филол. наук : спец. «Русский язык». Ярославль, 2009. 318 с.

364. *Петерсон 1927:* Петерсон М. Н. Язык как социальное явление. *Ученые записки института языка и литературы.* Москва : Изд. РАНИИОН, 1927. Т. 1. С. 16–17.

365. *Петухов 1992:* Петухов А. С. Язык перестройки или перестройка языка. *Русская речь*. 1992. № 2. С. 57–63.

366. *Пилинський 1972:* Пилинський М. М. Деякі принципи застосування критеріїв літературної норми. *Мовознавство*, 1972. № 1. С. 6.

367. *Пилинський 1976:* Пилинський М. М. Мовна норма і стиль. Київ : «Наукова думка», 1976. 288 с.

368. *Пилинський 1977:* Пилинський М. М. Експресивність стилю масової політичної інформації. *Мовознавство.* 1977. № 5. С. 35–46.

369. *Пилинський 1979:* Пилинський М. М. Розмовна лексика у мові преси. *Мова сучасної масово-політичної інформації* / Авт. кол. І. К. Білодід та ін. Київ : Наук. думка, 1979. С. 23–42.

370. *Пилинський 1982:* Пилинський М. М. Розмовна лексика в писемних стилях сучасної української мови. *Взаємодія усних і писемних стилів мови.* Київ : Наук. думка, 1982. С. 28–68.

371. *Пилипенко 2010:* Пилипенко Є. Лексичні діалектизми в художній прозі І. Нечуя-Левицького. *Мовознавчий вісник*. 2010. Випуск 11. С. 101–105.

372. *Пискач 2002:* Пискач О. Використання діалектної лексики в публіцистичному тексті (на матеріалі закарпатської районної преси). *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Зб. наук. праць. Випуск 6. Збірник пам’яті Кирила Галаса. Ужгород : 2002. С. 281–287.

373. *Піцура 2006*: Піцура Т. Назви хатніх речей в українських говорах Карпат (стан вивчення, склад, структурна організація). *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Випуск 12. 2006. С. 168 – 170.

374. *Пильгун 2013:* Пильгун М. А. Культура и коммуникация : нормативный аспект. Москва : НИУ ВШЭ, 2013. 130 с.

375. *Плотников 1984:* Плотников Б. А. Основы семасиологии. Минск : Высшая школа, 1984. 223 с.

376. *Поздняков 2010:* Поздняков О. В. Номінативні процеси в сучасному німецькому молодіжному сленгі (системно-квантитативне дослідження словників і періодичних видань) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Одеса, 2010. 20 с.

377. *Поістогова 2005:* Поістогова М. В. Номінаційні процеси у ботанічній лексиці східнополіських говірок : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.01. НАН України. Ін-т укр. мови. Київ, 2005. 23 с.

378. *Поливанов 1927:* Поливанов Е. Д. О литературном (стандартном) языке современности. *Родной язык в школе*. 1927. Кн. 1. С. 225–235.

379. *Поливанов 1968:* Поливанов Е. Д. Статьи по общему языкознанию. Москва : Наука, 1968. 376 с.

380. *Пономарів 1990:* Пономарів О. Д. Засоби художньої експресії в публіцистичному стилі. *Взаємодія художнього і публіцистичного стилів української мови.* Київ : Наук. думка, 1990. С. 166–179.

381. *Пономарив 1991:* Пономарив А. Д. Проблемы нормативности украинского языка в средствах массовой информации : дисс. на соиск. науч. степени докт. филол. наук: спец. «Русский язык». Київ, 1991. 56 с.

382. *Пономарів 1993:* Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : Підручник. Київ : Либідь, 1993. 248 с.

383. *Пономарів 1999:* Пономарів О. Д. Культура слова*:* Мовностилістичні поради : Навч. посібник. Київ : Либідь, 1999. 240 с.

384. *Попов 1996:* Попов Р. Н. Новые слова и словосочетания в языке современной прессы. *Русский язык в школе.* 1996. № 1. С. 70–73.

385. *Попова 2004:* Попова Н. О. Структурно-семантичні особливості новітніх лексичних запозичень з англійської в українську мову (90-і рр. XX ст. – початок XXI ст.) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Харків, 2004. 196 с.

386. *Потятиник 2001:* Потятиник У. Сленгова лексика в засобах масової інформації (соціопсихологічні та семантико-стилістичні аспекти). *Вісник Львівського університету. Сер. іноземн. мови*. 2001. Випуск 9. С. 93–101.

387. *Прозор 2006:* Прозор Н. Погляди Івана Огієнка на вульгаризми в українській мові в контексті сучасної стилістичної науки. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : збірник наукових праць. 2006. Випуск 10. С. 118–132.

388. *Путрашик 2011:* Путрашик В. І. Функціонально-стилістичні можливості діалектизмів у заголовках сучасної закарпатської газети (на матеріалі часопису «Старий Замок «Паланок»). *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия : Филология. Социальные коммуникации*. 2011. Т. 24 (63). № 4, Ч. 1. С. 169–176.

389. *Радзиховский 1989*: Радзиховский Л. А. Сленг как инструмент остранения. Язык и когнитивная деятельность : сб. ст. / [отв. ред. Р. М. Фрумкина]. Москва : Наука, 1989. С. 126–137.

390. *Раду 2013:* Раду А. Мовна екологія : напрями та проблеми дослідження. *Гуманітарна освіта в технічних ВНЗ*. 2013. № 27. С. 191–197.

391. *Реформатский 1999:* Реформатский А. А. Введение в языкознание. Под ред. В. А. Виноградова. Москва : Аспект Пресс, 1999. 536 с.

392. *Рибалка 2014:* Рибалка Я. І. Жаргонізми в літературі : мовні викрутаси чи зона підвищеної небезпеки? (на матеріалі роману «Архе»

Л. Дереша). *Дослідження з лексикології і граматики української мови.* 2014. Випуск 15. С. 212–221. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/dlgum_2014_15_27.pdf.

393. *Рижкова 2008:* Рижкова Г.-П. М. Українська «жіноча» проза 90-х років ХХ – початку ХХІ ст. : жанрові й наративні моделі та лінгвопоетика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Кіровоград, 2008. 20 с.

394. *Рипка 1988*: Рипка И. Место диалектов в совокупности образований национального языка. Новое в зарубежной лингвистике. Выпуск ХХ. Москва : Прогресс, 1988. С. 253–259.

395. *Рогозина 2003:* Рогозина И. В. Медиа-картина мира : когнитивно-семиотический аспект. Москва-Барнаул : Изд-во АлтГТУ, 2003. 289 с.

396. *Розенталь 1975:* Розенталь Д. Э. Актуальные вопросы изучения языка газеты. *Вестник Московского унтверситета. Серия Журналистика.*1975. № 1. С. 44–48.

397. *Розина 2005:* Розина Р. И. Семантическое развитие слова в русском литературном языке и современном сленге. Москва : Азбуковник, 2005. 320 с.

398. *Русанівський 1988:* Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики. Київ : Наукова думка, 1988. 240 с.

399. *Рюмин 2004:* Рюмин Р. В. Лексико-семантическая организация молодежного жаргона (на материале речи молодежи г. Вологды). АКД. Череповец : 2004. 18 с.

400. *Саблина 1982:* Саблина Е. Н. Семантические способы обогащения синонимических рядов в лексике социального диалекта : дис. … канд. филол. наук : 10.02.05. Москва, 1982. 160 с.

401. *Сабодаш 1997:* Сабадош І. Лісосплавна лексика українських говорів Карпат. Український діалектологічний збірник. Кн. 3. Київ : Довіра, 1997. С. 343–398.

402. *Савчук 2013:* Савчук Н. М. Розмовна лексика української мови у функціонально-мотиваційному аспекті. *Наукові записки Ніжинського*

державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія : Філологічні науки. 2013. Кн. 1. С. 136–141. URL : http://nbuv.gov.ua/ j-pdf/Nzfn_2013_1_28.pdf.

403. *Сагач 1978:* Сагач Г. М. Експресивне словотворення у публіцистиці. *Культура слова*. 1978. Випуск 15. С. 42–46.

404. *Саляев 2002*: Саляев В. А. Два источника и две составные части русского сленга. *Социальные варианты языка* : Материалы Международной научной конференции 25–26 апреля 2002 г. Нижний Новгород : Из-во Нижегородского гос. лингв. ун-та им. Н. А. Добролюбова, 2002. С. 105–108.

405. *Саяхова 1979:* Саяхова Л. С. Лексика как система и методика её усвоения. Уфа : Изд-во Башкирского ун-та. 1979. 88 с.

406. *Святчик 1996:* Святчик Е. В. Прагматический потенциал экспрессивного слова и его реализация в русской газетной коммуникации : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 1996. 162 с.

407. *Селіванова 2006:* Селіванова О. О. Поетичний синтаксис у когнітивному висвітленні (на матеріалі творчості Л. Костенко). *Мова. Людина. Світ. До 70-річчя проф. М. Кочергана*. 2006. С. 309–314.

408. *Селіванова 2008:* Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми. Полтава : Дозвілля, 2008. 712 с.

409. *Селігей 2009:* Селігей П. О. Структура й типологія мовної свідомості. *Мовознавство.* 2009. № 5. С. 12–29.

410. *Семчинський 1988:* Семчинський С. В. Загальне мовознавство. Київ : Вища школа, Головне видавництво. 1988. 328 с.

411. *Сербенська 1978:* Сербенська О. А. Трансформація фразеологічних одиниць у мові газети. *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*. 1978. Випуск 10. С. 72–77.

412. *Сербенська 1988:* Сербенська О. А. Мова газети в аспекті соціально-культурного розвитку суспільства. *Мовознавство.* 1988. № 4. С. 21–26.

413. *Сербенська 1988 а:* Сербенська О. А. Про культуру мови місцевої преси. *Культура слова.* Київ, 1988. Випуск 35. С. 33–38.

414. *Сербенська 1992:* Сербенська О. А. Мова газети і мовотворчість журналіста в аспекті соціально-культурного розвитку суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Львів, 1992. 38 с.

415. *Сербенська 1994:* Сербенська О. А. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити : [навч. посіб.] / за заг. ред. О. Сербенської; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів : Світ, 1994. 152 с.

416. *Сербенська 2001:* Сербенська О. А. Інновації у мові сучасних українських мас-медіа. *125 років Наукового товариства імені Шевченка* : зб. наук. пр. і матеріалів, присвячений ювілею товариства. Львів, 2001. С. 158–177.

417. *Серебренников 1970:* Серебренников Б. А. *Территориальная и социальная дифференциация языка*. Общеязыкознание. Формы существования, функции, история языка. Москва, 1970. С. 451–501.

418. *Серебренников 1970 а:* Серебренников Б. А. Общее языкознание : формы существования языка, функции, история языка. Москва : Наука, 1970. 604 с.

419. *Синельникова 2010:* Синельникова Л. Н. Дискурсивная личность как предмет и объект социолингвистики. *Лінгвістика* [зб. наук. пр.]. Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. № 3 (21), Ч. ІІ. С. 41–52.

420. *Скворцов 1964:* Скворцов Л. И. Об оценках языка молодежи. *Жаргон и языковая политика : вопросы культуры речи.* Москва : Наука, 1964. Выпуск 5. С. 10–15.

421. *Скворцов 1966:* Скворцов Л. И. Взаимодействие литературного языка и социальных диалектов (на материале русской лексики после октябрьского периода) : дис.… канд. филол. наук : 10.02.01. Москва, 1966. 284 с.

422. *Скворцов 1977:* Скворцов Л. И. Литературный язык, просторечие и жаргоны в их взаимодействии. *Литературная норма и просторечие.* Москва : Наука, 1977. С. 29–57.

423. *Скворцов 2009:* Скворцов Л. И. Экология слова, или Поговорим о культуре русской речи. Москва : Просещение, 2009. 208 с.

424. *Сковородников 2014:* Сковородников А. П. К определению термина «лингвоцинизм». *Мир русского слова*. (2014). № 3. С. 49–54.

425. *Скребнев 2003:* Скребнев Ю. М. Основы стилистики английского языка. Москва : Астель, 2003. 220 с.

426. *Скрипник 1973:* Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. Київ : Наукова думка. 1973. 280 с.

427. *Сложеникина 2006:* Сложеникина Ю. В. Терминология в лексической системе : функциональное варьирование : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык». Москва, 2006. 36 с.

428. *Соболєва 2002:* Соболєва І. О. Знижені (позалітературні) мовні засоби в сучасному публіцистичному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.02 «Російська мова». Сімферополь, 2002. 19 с.

429. *Современный 2018:* Современный русский язык: учебник для академического бакалавриата / П. А. Лекант, Е. И. Диброва, Л. Л. Касаткин, Е. В. Клобуков; под редакцией П. А. Леканта. 5-е изд. Москва : Издательство Юрайт, 2018. 493 с.

430. *Соколовская 1979:* Соколовская Ж. П. Система в лексической семантике (анализ семантической структуры слова). Київ : Вища школа, 1979. 192 с.

431. *Солганик 1967:* Солганик Г. Я. О языке газеты. *Вестник Московского университета*. Сер. Журналистика. 1967. № 3. С. 43–86.

432. *Солганик 1973:* Солганик Г. Я. Язык и стиль передовой статьи. Москва : Наука, 1973. 75 с.

433. *Солганик 1976:* Солганик Г. Я. Системный анализ газетной лексики и источники её формирования : автореф. дисс. на стиск. науч. степени докт. филол. наук : 10.01.10 «Журналистика». Москва : 1976. 38 с.

434. *Солганик 1981:* Солганик Г. Я. Лексика газеты : Функциональный аспект. Москва : Высш. школа, 1981. 112 с.

435. *Сорокалетов 1982:* Сорокалетов Ф. П. Особенности формирования специально-терминологических розрядов в русском языке XI – XIII вв. *Вопросы семантики. Исследования по исторической семантике* / отв. ред. А. И. Дубяго. Калининград, 1982. С. 17–23.

436. *Срезневский 1959:* Срезневский И. И. Мысли об истории русского языка. Москва : Гос. учебно-педагог. изд-во, 1959. 133 с.

437. *Ставицкая:* Ставицкая Л. Рвущийся канат над бездной, или кровосмесительное дитя постмодернизма (попытка лингвософской интерпретации суржика). URL : http://www.textology.ru/article.aspx?aId=78.

438. *Ставицька 1999:* Ставицька Л. «Блатна музика» української мови. *День.* 1999. № 48 (585).

439. *Ставицька 2000*: Ставицька Л. Проблеми вивчення жаргонної лексики: Соціолінгвістичний аспект. *Українська мова*. 2000. № 1. С. 55–69.

440. *Ставицька 2000 а*: Ставицька Леся. Про взаємодію жаргону і сленгу. *Українська мова та література.* 2000. № 15 (175). С. 8.

441. *Ставицька 2000 б:* Ставицька Л. Функціонування жаргонної лексики у сучасній українській уснорозмовній мові. *Вісник Харківського університету* № 491. Серія Філологія. Традиції Харківської філологічної школи. До 100-річчя від дня народження М. Ф. Наконечного. Харків : Видавничий відділ ХНУ, 2000. С. 294–297.

442. *Ставицька 2001:* Ставицька Л. Кровозмісне дитя двомовності. *Критика.* Число 10 (48). Жовтень 2001. С. 20.

443. *Ставицька 2002:* Ставицька Л. Сучасний український інтержаргон : проблеми й аспекти вивчення. *Мовознавство* : доп. та

повідомл. IV Міжнар. конгресу україністів / Відп. ред. В. Німчук. Київ : Пульсари, 2002. С. 214–219.

444. *Ставицька 2005:* Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг. Соціальна диференціація української мови. Київ : Критика, 2005. 464 с.

445. *Стадній 2011:* Стадній А. С. Нові оцінно-конотативні значення дієслів у сучасній українській літературній мові (на матеріалі ЗМІ) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2011. 19 с.

446. *Стернин 2003:* Стернин И. А. Социальные факторы и публицистический дискурс. *Массовая культура на рубеже XX-XXI веков : Человек и его дискурс* / Под ред. Ю. А. Сорокина, М. Р. Желтухиной. Москва : 2003. С. 91–108.

447. *Стернин 2004:* Стернин И. А. Общественные процессы и развитие современного русского языка. Очерк изменений в русском языке конца XX века. Воронеж, 2004. 72 с.

448. *Стецула 1994:* Стецула І. В. Політичний дискурс засобів масової інформації : трансформація паралінгвістичних параметрів функціонування (на матеріалі української преси) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Львів, 1994. 21 с.

449. *Стишов 1993:* Стишов О. А. Динамічні процеси в лексиці та фразеології сучасної української мови 80–90-х років. *Українська мова.* Opole, 1993. С. 90–104.

450. *Стишов 1999:* Стишов О. А. Особливості розвитку лексичного складу української мови кінця ХХст. *Мовознавство.* 1999. № 1. С. 7–21.

451. *Стишов 2005:* Стишов О. А. Українська лексика кінця XX століття (на матеріалі мовизасобів масової інформації) [2-ге вид., переробл.]. Київ : Пугач, 2005. 388 с.

452. *Стишов 2016:* Стишов О. А. Семантична деривація жаргонізмів у сучасній українській мові. *Лінгвістичні дослідження*. Збірник наукових

праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. 2016. № 41. С. 74–84.

453. *Стишов 2017:* Стишов О. А. Нові іншомовні слова в українськомовних ЗМІ початку XXI ст. *Studia philologica*. 2017. Випуск 9. С. 66–75.

454. *Стишов 2019:* Стишов О. А. Динаміка лексичного складу сучасної української мови. Лексикологія. Лексикографія : навч. посіб. Біла Церква : «Авторитет», 2019. 198 с.

455. *Стойков 1957*: Стойков Ст. Социальные диалекты (на материале болгарского языка). *Вопросы языкознания*. 1957. № 1. С. 79–83.

456. *Струганець 2002:* Струганець Л. В. Динаміка лексичних норм української літературної мови XX століття. Тернопіль : АСТОН, 2002. 349 с.

457. *Струганець 2011:* Струганець Л. В. Диференційні ознаки норми літературної мови. *Культура слова*. 2011. № 74. С. 34–43.

458. *Суржик:* Суржик і культура мовлення. 9 листопада – день української писемності та мови. URL: https://kpi.ua/surzhik.

459. *Сухомлин 2009*: Сухомлин О. Ю. Проблема суржику в контексті мовної толерантності журналіста. *Вісник Львівського університету.* 2009. Випуск 32. С. 282–291.

460. *Сучасна 1973:* Сучасна українська літературна мова: лексика і фразеологія / заг. ред. акад. АН УРСР І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1973. 439 с.

461. *Сучасна 1973 а:* Сучасна українська літературна мова: стилістика / за заг. ред. акад. АН УРСР І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1973. 588 с.

462. *Сучасна 2001:* Сучасна українська мова / За ред. О. Д. Пономарева. Вид. 2-е, переробл. Київ : Либідь, 2001. 398 с.

463. *Сычёв 1971:* Сычёв А. С. Стилистически окрашенная лексика в различных газетных жанрах. *УЗ Кемер. ПИ*, 1971. Выпуск 26. С. 19–29.

464. *Таран 2013:* Таран О. С. Лексика зі сленгу хіпі в сучасній українській мові. *Лінгвістичні дослідження* : Зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. 2013. Випуск С. 61–66.

465. *Тараненко 1989:* Тараненко А. А. Языковая семантика в её динамических аспектах. Киев : Наук. думка, 1989. 256 с.

466. *Тараненко 2019:* Тараненко К. В. Явище лінгвоцинізму з позиції еколінгвістики. *Український смисл :* науковий збірник / за ред. проф. І. С. Попової. Дніпро : Ліра, (2019). С. 113–121.

467. *Тараненко 1996:* Тараненко О. О. Новий словник української мови : (концепція і принципи укладання словника). Київ – Кам'янець-Подільський, 1996. 191 с.

468. *Тараненко 1999:* Тараненко О. О. Українська мова наприкінці XX століття: старі проблеми і нові перспективи. *Studia z Filologii i Słowiańskiej, 35 SOW,* Warszawa : 1999. Ń. 273–290.

469. *Тараненко 2000:* Тараненко О. О. Просторіччя. *Українська мова*. Енциклопедія / Редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Київ : Українська енциклопедія, 2000. С. 498–499.

470. *Тараненко 2000 а:* Тараненко О. О. Українська мова в сучасній Україні. КС. 2000. Випуск 53–54. С. 33–42.

471. *Тараненко 2003:* Тараненко О. О. Колоквізація, субстандартизація та вульгаризація як характерні явища стилістики сучасної української мови (з кінця 1980-х рр.). *Мовознавство.* 2003. № 1. С. 23–41.

472. *Тараненко 2008:* Тараненко О. О. Українсько-російський суржик : статус, тенденції, оцінки, прогнози. *Мовознавство.* 2008. № 1. С. 14–30.

473. *Тараненко 2010:* Тараненко О. О. Українсько-російські мовні контакти на сучасному етапі : притягування і відштовхування. І. Впливи, інтерференція, запозичення. *Мовознавство.* 2010. № 2–3. С. 55–82. URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/MoZn_2010_2-3_7.pdf.

474. *Тараненко 2013:* Тараненко О. О. Мова української західної діаспори і сучасна мовна ситуація в Україні [Електронний ресурс].

Мовознавство. 2013. № 2–3. С. 63–99. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/MoZn_2013_2-3_7.pdf.

475. *Тимошик 2006:* Тимошик М. Книга для автора, редактора, видавця : Практичний посібник. 2-ге вид., стереотипне. Київ : Наша культура і наука, 2006. 560 с.

476. *Тимчук 1996:* Тимчук О. Ціннісна переорієнтація суспільства в дзеркалі сучасного публіцистичного стилю. *Культура слова.* Київ, 1996. Випуск 48–49. С. 36.

477. *Тичина 1995:* Тичина Є. Г. Про діалектизми в мові художніх творів. *Українська мова в школі.* 1955. № 1. С. 26–30.

478. *Ткаченко 1990:* Ткаченко О. Проблема мовної стійкості та її джерел. *Мовознавство.* 1990. № 4. С. 3–10.

479. *Ткаченко 2013:* Ткаченко Ю. О. Культура мовлення та український мовленнєвий етикет. *Управління розвитком.* 2013. № 15. С. 34–36. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Uproz_2013_15_19.pdf.

480. *Товстенко 2000:* Товстенко В. Р. Просторіччя в українській мові як структурно-функціональне явище : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2000. 22 с.

481. *Тодор 1993:* Тодор О. Перифрази у мові газет. *Українська мова*. Opole, 1993. С. 88–90.

482. *Токарська 2011:* Токарська А. С. *Комунікативний лінгвоюридичний порадник для працівників ДСБЕЗ* : навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 180 с.

483. *Трахтенберг 1908:* Трахтенберг В. Ф. Блатная музыка : (жаргон тюрьмы) : по материалам, собранным в пересыльных тюрьмах : Петербургской, Московской (Бутырки), Виленской, Варшавской, Киевской и Одесской; в тюрьмах : в Крестах, в Доме предварительного заключения, в Дерябинских казармах (Петербург), в Каменщиках (Москва). Санкт-Петербург : Тип. А. Г. Розена, 1908. 116 с.

484. *Третяк 2012:* Третяк Н. В. Жаргонна лексика в друкованих ЗМІ (номінативно-експресивна функція) : монографія. Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2012. 183 с.

485. *Третяк 2013:* Третяк Н. В Експресивний потенціал жаргонної фразеології. *Наукові записки НДУ ім. М.В. Гоголя*.Серія : Філологічні науки. 2013. Кн. 4. С. 40–43.

486. *Третяк:* Третяк Н. В. Місце жаргонної лексики у структурі соціальних діалектів української мови. URL : http://science.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/7/2014/pdf/fil/18/1_14_Tretyak.pdf.

487. *Труб 2000:* Труб В. М. Явище «суржику» як форма просторіччя в ситуації двомовності. *Мовознавство.* 2000. № 1. С. 46–59.

488. *Труб 2002:* Труб В. Через своє навчатись чужого. *Демократична Україна,* № 41, 28 травня 2002 р. С. 3.

489. *Українське 1967:* Українське усне літературне мовлення. Київ : Наук. думка,1967. 307 с.

490. *Уфимцева 1962*: Уфимцева А. А. Опыт изучения лексики как системы (на материале английского языка). Москва : Наука, 1962. 286 с.

491. *Усне 1970:* Усне побутове літературне мовлення. Київ : Наук. думка, 1970. 202 с.

492. *Успенский 1988:* Успенский Б. А. Религиозно-мифологический аспект русской экспрессивной фразеологии (Семантика русского мата в историческом освещении). *Semiotics and the History of Culture*. Т. 2. (In Honor of Jurij Lotman Studies in Russia). Slavica Publishers, Columbus, Ohio, 1988. С. 197–301.

493. *Уфимцева 1986:* Уфимцева А. А. Лексическое значение. Принцип семиологического описания лексики. Москва : Наука, 1986. 240 с.

494. *Ушаков 1995:* Ушаков Д. Н. Русский язык : избранные работы. Москва : Просвещение, 1995. 320 с.

495. *Федоренко:* Федоренко О. Вплив інформаційних технологій на словниковий склад англійської мови. URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Natural/Vznu/fil/2008_1_2/2008-2606/035.pdf.

496. *Федорченко 2004:* Федорченко Е. А. Становление и развитие терминологической лексики таможенного дела в русском языке : дисс. на соиск. науч. степени докт. филол. наук : спец. «Русский язык». Москва, 2004. 570 с.

497. *Ферм 1994:* Ферм Л. Особенности развития русской лексики в новейший период (на материале газет). *Acta Univ. Upsaliensis. Studia Slavica Upsaliensia*; № 33. Uppsala, 1994. Гл. 4. С. 101–208.

502. *Филин 1982:* Филин Ф. П. Очерки по теории языкознания. Москва : Наука, 1982. 336 с.

503. *Филин 2010:* Филин Ф. П. Истоки и судьбы русского литературного языка. Москва : 2010. Красанд. 325 с.

504. *Халіновська 2009:* Халіновська Л. А. Тематичні групи лексики на позначення назв літальних апаратів в українській мові. *Українська термінологія і сучасність* : Зб. наук. праць. Випуск VIII. Відп. ред. Л. О. Симоненко. Київ : КНЕУ, 2009. С. 176–179.

505. *Химик 1998:* Химик В. В. Современное русское просторечие как динамическая система. *Стилистическая система русского языка* : сборник статей. Санкт-Петербург : 1998. С. 5–15.

506. *Химик 2000:* Химик В. В. Поэтика низкого, или просторечие как культурный феномен. Санкт-Петербург : Филфак СПбГУ, 2000. 272 с.

507. *Химик 2004:* Химик В. В. Язык современной молодежи. *Современная русская речь : состояние и функционирование* : сборник аналитических материалов. Санкт-Петербург : Филологический факультет СПбГУ, 2004. С. 7–66.

508. *Химик 2006:* Химик В. В. Болезнь языка или язык болезни? *Современная русская речь : состояние и функционирование* : сборник аналитических материалов / под ред. С. И. Богданова, Н. О. Рогожиной, Е. Е.

Юркова. Санкт-Петербург : Филологический факультет СПбГУ; Изд-во «Осипов», 2006. Выпуск II. С. 47–74.

509. *Ходаковська 2019:* Ходаковська Н. Г. Дескриптивні і прескриптивні норми в лінгвістиці. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Філологія.* 2019. Т. 22. № 2. С. 88–97.

510. *Хомяков 1974:* Хомяков В. А. Структурно-семитические и социально-стилистические особенности английского экспрессивного просторечия. Вологда : ВГПИ, 1974. 104 с.

511. *Хорошева 2002:* Хорошева Н. В. Русский общий жаргон : к определению понятия. Изменяющийся языковой мир. Пермь, 2002. URL : www.philology.ru/linguistics2/khorosheva-02.

512. *Худокормова 2013:* Худокормова А. О. Сленг як мовний засіб формування рекламного міфу. *Управління розвитком.* 2013. № 15. С. 30–32. URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Uproz_2013_15_17.pdf.

513. *Чабаненко 1984:* Чабаненко В. А. Основи мовної експресії. Київ : Вища школа, 1984. 165 с.

514. *Червинский 2010:* Червинский П. П. Фольклор и этимология. Лингвоконцептологические аспекты этносемантики. Томск : Крок, 2010. 420 с.

515. *Чорна 2009:* Чорна О. В. Українська термінологія податкової сфери : структура, функціонування, формування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук, спец. : 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2009. 20 с.

516. *Шарандина 2007:* Шарандина Н. Н. О некоторых функциях арго. *Культура речи и образование* : сборник материалов регионального научно-методического семинара. Тамбов : Изд-во Першина Р. В., 2007. С. 171–177.

517. *Швейцер 1983:* Швейцер А. Д. Социальная дифференциация английского языка в США. Москва : Наука, 1983. 216 с.

518. *Швец 1979:* Швец Л. В. Публицистический стиль современного русского литературного языка. Київ : Освіта, 1979. 290 с.

519. *Шевельов 1998:* Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941) : *Стан і статус.* Чернівці : Рута, 1998. 208 с.

520. *Шевченко 1977:* Шевченко Л. І. Природа і функції повтору в аналітичних жанрах (на матеріалі передових статей «Радянська Україна»). *Журналістика*. Київ, 1977. Випуск 3. С. 53–63.

521. *Шевченко 1981:* Шевченко Л. И. *Функционально-стилистический анализ лексики передовой газетной статьи* : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 1981. 24 с.

522. *Шевченко 1983:* Шевченко Л. І. Трансформація фразеологічних одиниць у газетному тексті. *Особливості мови і стилю засобів масової інформації.* Навчальний посібник для факультетів журналістики університетів. Київ : Вища шк., 1983. С. 18–23.

523. *Шевченко 2011:* Шевченко С. П. Спроба кодифікації морфологічних норм української літературної мови в праці М. Сулими «Дещо про зниклі дієприкметники». *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія : Філологічні науки*. 2011. Кн. 1. С. 49–51.

524. *Шмелёв 1964:* Шмелёв Д. Н. Очерки по семасиологии русского языка. Москва : Наука, 1964. 158 с.

525. *Шмелёв 1973:* Шмелёв Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики : уч. пособ. для студ. высш. уч. завед. Москва : Наука, 1973. 280 с.

526. *Шмелёв 1977:* Шмелёв Д. Н. Русский язык в его функциональных разновидностях. Москва : Наука, 1977. 168 с.

527. *Шовгун 2000*: Шовгун Н. О. Формування українського сленгу в мовленнєвій діяльності малих соціальних груп: автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд.. філолог. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ : 2000. 16 с.

528. *Шумарова 2010:* Шумарова Н. П. Роль ЗМК у розвитку мовної ситуації. *Наукові записки Інституту журналістики Київського*

національного університету імені Тараса Шевченка. Київ : Інститут журналістики, 2010. Т. 11. С. 45–56.

529. *Шуст 2011:* Шуст Л. М. Ентомологічна лексика західнополіських говірок : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : 10.02.01. Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2011. 20 с.

530. *Щерба 1974:* Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность / Ред. Л. Р. Зиндер, М. И. Матусевич; Акад. наук СССР, Отд-ние лит. и яз., Комис. по истории филол. наук. Ленинград : Наука. Ленингр. отд-ние, 1974. 427 с.

531. *Щур 2006:* Щур І. І. Українськомовний комп'ютерний сленг : формування і функціонування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2006. 20 с.

532. *Юнаковская 2002:* Юнаковская А. А. Социальная дифференциация языка города (проблемы и перспективы). URL : / http: / www.univer. omsk. ru/ trudy/fil_ezh/n2/unahov.html.2002.

533. *Юрченко 2007:* Юрченко О. В. Газета і мовна норма. *Актуальні проблеми слов'янської філології* : Міжвуз. зб. наук. ст. / відп. ред. В. А. Зарва. Київ–Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007. Випуск 12. Лінгвістика і літературознавство. С. 12–18.

534. *Ющук 1995:* Ющук І. Правопис повинен бути стабільний, але… *Мовознавство.* 1995. № 1. С. 10.

535. *Явір 2009:* Явір В. В. Жаргонізований дискурс : занепад чи норма? *Філологічні студії*. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. Кривий Ріг, 2009. Випуск 3. С. 125–130.

536. *Яворська 2000:* Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як влада. Київ : Нац. акад. наук України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні, 2000. 288 с.

537. *Явтушенко 2013:* Явтушенко Н. Г. Способи творення української комп'ютерної жаргонної лексики. Всеукраїнська наукова конференція

«Історичні регіони України : минуле та сучасність». Харків, 2013. С. 114–116.

538. *Язык и стиль 1980:* Язык и стиль средств массовой информации и пропаганды / Под ред. Д. Э. Розенталя. Москва : Моск. ун-т, 1980. 256 с.

539. *Якубинский 1986*: Якубинский Л. П. Избранные работы. Язык и его функции. Москва : Наука, 1986. 208 с.

540. *Ярмоленко 1965:* Ярмоленко Т. С. Стиль і мова газети. Київ : Політвидав, 1965. 119 с.

541. *Ярощук 2012:* Ярощук Л. Г. Комп'ютерний сленг як форма молодіжного спілкування. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*. № 1. 2012. С. 156–164.

542. *Barrère, Leland 1897:* Barrère A., Leland C. G. A Dictionary of Slang, Jargon, and Cant : in 2 vol. London : George Bell & Sons, 1897. Vol. 1. XIX, 500 p.

543. *Contemporary Stylistics, 2010*: Contemporary Stylistics [ed : Marina Lambrou, Peter Stockwell]. USA : Continuum, 2010. 304 p.

544. *Cruse 1986*: Cruse D. A. Lexical Semantics. New Youk : Cambridge University Press, 1986. 310 p.

545. *Discourse 1997*: Discourse as structure and process [ed. by Teun A. van Dijk]. London : Sage, 1997. 324 p.

546. *Galperin 1971:* Galperin I. R. Stylistics. Moscow : Higher school, 1971. 342 p.

547. *Grosse Neubert 1970:* Grosse R., Neubert A. Thesen sur marxistischen Soziolinguistik. *Lingvistische* Arbeitsberichte-Leipzig, 1970. P. 33–56.

548. *Guilbert 1972:* Guilbert L. Peut-on définir un concept de norme lexicale? *Langue française. Larousse*, 1972. № 16. P. 29–48.

549. *Hansen 2006:* Hansen M. M. Current Trends in Diachronsc Semantscs and Pragmatics. USA : Emerald Group Publishing Limsted, 2006. 352 p.

550. *Harris 2007:* Harris R. Definition in Theory and Practice : Language, Lexicography and the Law. USA : Continuum, 2007. 256 p.

551. *Hewitt 2008:* Hewitt K. Morality play by Barry Unsworth : A commentary with annotations. Perm. : Perm State University, 2008. 49 p.

552. *Hewitt 2008*: Hewitt K. Understanding English Literature. Oxford : Perspective Publications, 2008. 275 p.

553. *La Rue 1986:* La Rue J. Dictionnaire d'argot. Paris : Flammarion, 1986. 186 p.

554. *Little, Fowler, Coulson 1947:* Little W., Fowler H. W., Coulson J. The shorter Oxford English dictionary on bistorical principles, 3-d ed., vol. II, Oxford, 1947. 1911 p.

555. *Maturana 2000:* Maturana H. R. The nature of the law of nature. *Systems Research and Behavioral Science*. 2000. № 17. P. 459–468.

556. *Müller-Thurau1983:* Müller-Thurau C. P. Lass uns mal'ne Schnecke angraben. Sprache und Sprüche der Jugendszene. Düsseldorf; Wien : Econ, 1983. 175 s.

557. *Ogden 2014:* Ogden C. K., Richards L. E. The Meaning of the Meaning. London, 2014. 276 p.

558. *O'Grady 1991:* O'Grady W. Categories and Case : The Sentence Structure of Korean (Amsterdam Studies in the Theory and History of Linguistic Science, Ser. 4 : Current Issues in Linguistic Theory) John Benjamins Pub Co. Berlin : ZAS. 1991. 294 p.

559. *Partridge 1963:* Partridge E. Dictionary of Slang and Unconventional English (Two Volumes). Published by Routledge, London. 1963. 974 p.

560. *Samiolo 2010:* Samiolo S. Semantsc Styles in Newspaper Journalism : A Systemic Functional Study. USA Continuum, 2010. 256 p.

561. *Singleton 2000 :* Singleton D. Language and the Lexicon : An introduction. USA : Oxford Unsversity Press, 2000. 256 p.

562. *Soudek 1967:* Soudek L. Structure of substandard words in British and American English. Bratislava : Slovenska akad. vied., 1967. 228 p.

563. *Spears 1982:* Spears R. A. Slang and Euphemism. N. Y. : New American Library. 1982. 631 p.

564. *Spears 1991: Spears R. A.* NTC's Dictionary of American Slang and Colloquial Expressions. Lincoinwood, III : Passport Books, 1989. XVI. 527 p.

565. *Sprachlicher Substandard 1986:* Sprachlicher Substandard I. (Konzepte Der Sprach-Und Literatur wissen schaft) (German) Hardcover – Illustrated, 1 Jan. 1986. 240 p.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

Аркушин СЛЖС 2000: Аркушин Г. Л. Словник луцьких жаргонізмів і сленгізмів [Текст]. Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Ін-т філол. та журналістики, Західнополіс. ономастико-діалектол. центр. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. 271 с.

БЭС 1993: Большой энциклопедический словарь [А. М. Прохоров]. Москва : Советская энциклопедия, 1993. 1632 с.

ККМК 2013: Никитина Т. Г. Ключевые концепты молодежной культуры : Тематический словарь сленга. Санкт-Петербург : Дмитрий Буланин. 2013. 863 с.

КМСТ 2000: Струганець Л. В. Культура мови [словник термінів]. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. 125 с.

КТСЛТ 2001: Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С. Я. Єрмоленко. Київ : Либідь, 2001. 224 с.

ЛЭС 1990: Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва : Советская энциклопедия, 1990. 685 с.

Мокиенко, Никитина БСРЖ 2000: Мокиенко В. М., Никитина Т. Г. Большой словарь русского жаргона. Санкт-Петербург : Норинт, 2000. 720 с.

МС 2007: Никитина Т. Г. Молодежный сленг : толковый словарь. Москва : Астрель : АСТ, 2007. 912 с.

НСУМ 1996: Тараненко О. О. Новий словник української мови (Концепція та принципи укладання словника). Київ : [б. в.]; Кам'янець-Подільський : [б. в.], 1996. 172 с.

ПСУМС 1998: Пиркало С. Перший словник українського молодіжного сленгу / За ред. Ю. Мосенкіса. Київ : АТ «Віпол», 1998. 84 с.

РУС 1969: Русско-украинский словарь / под. ред. С. И. Головащука, Л. А. Коробчинской, Н. Н. Пилинского. Академия наук Украинской ССР / Институт языкознания им. А. А. Потебни. Київ : Наукова думка, 1969. Т. 2. С. 195; Т. 3. С. 590.

РУС 2012: Російсько-український словник у 4 т. Т. 2. К – О / І. С. Гнатюк, С. І. Головащук, В. В. Жайворонок та ін. Київ : Знання, 2012. 860 с.

РЯЭ 1979: Филин Ф. П. Просторечие. *Русский язык* : Энциклопедия. Гл. ред. Ф. П. Филин. Москва : «Советская энциклопедия», 1979. С. 239.

РЯЭ 1998: Скворцов Л. И. Жаргон. Русский язик : Энциклопедия / Гл. ред. Ю. Н. Караулов, 2-е изд-е. Москва : 1998. С. 129–130.

СБГ 1998: Широцький К. В. Словарець бурсацького говору. *Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія*. Харків, 1998. Т. 6. С. 181–206.

СБГ 2005: Словник буковинських говірок / За заг. ред. Н. В. Гуйванюк. Чернівці : Рута. 2005. 688 с.

СВАЯ 1912: Попов В. М. Словарь воровского и арестантского языка. Киев : Печатня, 1912. 128 с.

СЗДХЛ 2018: Словник західнополіських діалектизмів у художній літературі / упоряд. Г. Л. Аркушин. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2018. 268 с.

СЗПЗУ 2016: Словник зоонімів північно-західної України. А–Я / упоряд. Г. Л. Аркушин. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2016. 288 с.

СІДІНП 2004: Суржик для інтелігенції [Текст] : довідник з історії новітнього поступу 1998–2004 / зібрав, впорядкував Р. Мацюк. Львів : Сполом, 2004. 290 с.

*СІС 2000:*Словник іншомовних слів / Уклад. Л. О. Пустовіт та ін. Київ : Довіра, 2000. 903 с.

СКМВ 1999: Слова, с которыми мы встречались : Толковый словарь общего русского жаргона / Под ред. Р. И. Розиной, О. П. Ермаковой, Е. А. Земской. Москва : Азбуковник. 1999. 273 с.

СЛТ 1957: Кротевич Є. В., Родзевич Н. С. Словник лінгвістичних термінів / за ред. Є. В. Кротевича. Київ : Вид-во АНУРСР, 1957. 236 с.

СЛТ 1966: Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов [около 7000 терминов]. Москва : Сов. эциклопедия, 1966. 607 с.

СЛТ 1972: Розенталь Д. Э., Теленкова М. А. Справочник лингвистических терминов. Москва : Просвещение, 1972. 495 с.

СЛТ 1985: Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища шк., 1985. 360 с.

СЛТЕ 2006: Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К., 2006. 716 с.

СМА 1994: Елистратов В. С. Словарь московського арго : Материалы 1984–1994 гг. Москва : Русское слово, 1994. 700 с.

СРА 2000: Елистратов В. С. Словарь русского арго (на материале 1980–1990-х гг.). Москва : Русское слово, 2000. 693 с.

СРА 2002: Елистратов В. С. Словарь русского арго (материалы 1980–1990 гг.). Электронная версия. Грамота. РУ, 2002. URL : http://gramota.ru/slovari/argo/?page=141&alpha=%CF

СРБ 2004: Мокиенко В. М., Никитина Т. Г. Словарь русской брани (матизмы, обсценизмы, эвфемизмы). Санкт-Петербург : Норинт, 2004. 448 с.

ССУС 2006: Словник сучасного українського сленгу [упоряд. Т. М. Кондратюк]. Харків : Фоліо, 2006. 350 с.

Ставицька УЖ 2005: Ставицька Л. Український жаргон. Словник : Містить близько 4070 слів і понад 700 стійких словосполучень. Київ : Критика, 2005. 496 с.

СУМ: Словник української мови : в 11-ти т. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. I – XI.

СУМ-20: Словник української мови: у 20 т. / НАН України, Укр. мов. інформ. фонд; голов. наук. ред. В. М. Русанівський. Київ : Наукова думка, Т. 1- 10. 2010 2019. URL: https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=1&page=0

СУС 1994: Жирна Л. А. Суржиково-український словник [Текст] : практ. посіб. з культури мови. Черкаси : [б.в.], 1994. 28 с.

ТСЖВЯ 1999: Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка : Соврем. версия. Москва : ЕКСМО, 1999. 735 с.

ТСИСРЯ 2002: Толковый словарь иностранных слов в русском языке / Сост. Новик Т. В., Суханова В. А. Смоленск : Русич, 2002. 592 с.

ТСРЯ 2012: Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка [Текст] : около 100 000 слов, терминов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов; под общ. ред. Л. И. Скворцова. 28-е изд., перераб. Москва : Мир и Образование : ОНИКС, 2012. 1375.

ТСРЯ 2007: Толковый словарь русского языка. В 4 Т. / Под ред. Д. И. Ушакова. Москва : 2007. Т. 1: А – И – 702 с. Т. 2: К – О – 736 с.

УМЕ 2004: Українська мова : Енциклопедія / редкол. : В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк [та ін.]. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

УРУМ 2000: Гнаткевич Ю. В. Уникаймо русизмів в українській мові! : Корот. слов.-антисуржик для депутатів Верхов. Ради та всіх, хто хоче, щоб його укр. мова не була схожою на мову Вєрки Сердючки. Київ : Просвіта, 2000. 52 с.

ЭСБЕ 1894: Брокгауз Ф. А., Ефрон И. А. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. Санкт-Петербург : Семеновская типография (И. А. Ефрона), 1894. Т. 11 А (22). 961 с.

ЯМ 1992: Грачёв М. А. Язык из мрака : блатная музыка и феня. Словарь. Нижний Новгород : из-во «Флокс», 1992. 207 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

«Антикор» : національний антикорупційний портал. 2019. URL : www.antikor.com.ua.

«Апостроф» : Інтернет-видання. 2019–2020. URL : www.apostrophe.ua.

«БукІнфо» : Чернівецька незалежна інформаційна агенція. 2015. URL : www.bukinfo.com.ua.

«Вголос» : інформаційна агенція. 2009–2020. URL : www.vgolos.com.ua.

«Верховна Рада України» : офіційний вебпортал парламенту України. 2017–2020. URL : www.rada.gov.ua.

«Вежа» : суспільно-економічне видання. 2016. URL : www.vezha.net.ua.

«Вечірня газета» : Вісник Кіровоградської міської ради. 2017. URL : www.vechirka.com.ua.

«Високий Замок» : щоденна суспільно-політична україномовна газета. 2015–2020. URL : www.wz.lviv.ua.

«Вільна Україна» : всеукраїнська щотижнева газета соціального захисту : незалежне видання. 2018–2020. URL : www.vilnaua.com.

«Вільне життя» : всеукраїнська незалежна громадсько-політична газета. 2018–2020. URL : www.vilne.org.ua.

«Вінницька газета» : часопис вінницької громади. 2014. URL : www.vin-gazeta.net.

«Вінницькі новини» : сайт новин. 2016. URL : www. Винница.com.ua

«Вісник Переяславщини» : громадсько-політична газета. 2019. URL : www.pereiaslav.city.

«Віче» : журнал Верховної Ради України. 2017. URL : www.veche.kiev.ua.

«Волинська газета» : 2016–2018. URL : www.volga.lutsk.ua.

«ВолиньPost» : сайт інформаційного агентства. 2019. URL : www.volynpost.com.

«Волинська обласна рада» : офіційний сайт. 2018–2019. URL : www.volynrada.gov.ua.

«Волинь» : газета. 2019. URL : www.volyn.com.ua.

«Газета по-українськи» : всеукраїнська суспільно-політична газета. 2013–2020. URL :www. gazeta.ua.

«Галицьке слово» : газета Івано-Франківської області. 2019. URL : www.galslovo.if.ua.

«Галицький кореспондент» : Івано-Франківський обласний суспільно-аналітичний тижневик. 2018. URL : www.gk-press.if.ua.

«Галицькі контракти»: видавничий дім. 2019–2019. URL : www.kontrakty.ua.

«Галичина» : регіональна газета з Івано-Франківська. 2019. URL : www.galychyna.if.ua.

«Гал-Інфо» : агенція інформації та аналітики. 2019. URL : www.galinfo.com.ua.

«Главком» : Інтернет-видання. 2015 – 2020. URL : www.glavcom.ua.

«Голос України» : газета Верховної Ради України. 2013–2020.URL : www.golos.com.ua.

«День» : щоденна всеукраїнська газета. 2015–2020. URL : www.day.kyiv.ua.

«Депо Харків» : суспільно-політичний портал. 2015–2017. URL : www.kh.depo.ua.

«Детектор медіа» : Інтернет-видання. 2015–2020. URL : www.detector.media.

«Дзеркало тижня» : інформаційно-аналітичний тижневик. 2016–2019. URL : www.dt.ua.

«Ділова столиця» : щоденна онлайн-газета. 2015. URL : www.dsnews.ua.

«Досьє» : сайт. 2018. URL : www.rudenko.kiev.ua.

«Економічна правда» : Інтернет-газета. 2015. URL : www.epravda.com.ua.

«Експрес онлайн» : сайт. 2019. URL : www.expres.online.

«Електронні вісті» : веб-сайт. 2017. URL : www.elvisti.com.

«Еспресо» : український інформаційний медійний бренд. 2019. URL : www.espreso.tv.

«Закарпаття онлайн Beta» : Інтернет-видання. 2017–2019. URL : www.zakarpattya.net.ua.

Інформаційне агентство «Волинські новини» : сайт. 2020. URL : www.volynnews.com.

«Історична правда» : сайт. 2015. URL : www.istpravda.com.ua

«Карпатський об'єктив» : онлайнове суспільно-історичне, науково-популярне видання. 2017. URL : www.ko.net.ua.

«Конкурент» : інформаційне агентство. 2016–2019. URL : www.konkurent.in.ua.

«Кореспондент» : 2018–19. URL : www.ua.korrespondent.net.

«Корупція.Інфо» : незалежне інформаційне агентство. 2017–2019. URL : www. korupciya.com/ ua.

«Країна» : тижневий журнал. 2015– 2019. URL : www.gazeta.ua/journal.

«Mukachevo.net» : Закарпатський інформаційно-діловий портал. 2019. URL : www.mukachevo.net.

«Народна правда» : сайт проукраїнського інформаційного ресурсу. 2019. URL : www.narodna-pravda.ua.

«Незалежний громадський портал» : інтернет-видання. 2019. URL : www.ngp-ua.info.

«Нескорена нація» : портал українського націоналіста. 2019. URL : www.neskorena-nacia.com.ua/vydannia.html.

«Нова Тернопільська газета» : Громадсько-політичне видання. 2019. URL : www.nova.te.ua.

Новинарня : сайт. 2015–2019. URL : www.novynarnia.com.

«Обозреватель» : Інтернет-сайт. 2016–2019. URL: www.obozrevatel.com.

«Під прицілом» : авторський проект регіональних журналістських розслідувань. 2014–2019. URL : www.sm.suspilne.media.

«ПІК» : інформаційне агентство. 2018. URL : www.pik.ua.

«Преса України» : газета. 2016–2019. URL : www.uapress.info/uk.

«Пресклуб» : 2018. URL : www.pressclub.lviv.ua.

«Поділля NEWS» : інтернет-видання 2016. URL : www https://podillyanews.com.

«Прочерк» : регіональне суспільно-політичне інтернет-видання. 2014. URL : www.procherk.info.

Радіо «Свобода» : офіційний український інформаційний сайт радіостанції «Свобода». 2013–2020. URL : www.radiosvoboda.org.

Радіо «Трек» : сайт FM-радіостанції на Рівненщині. 2020. URL :www.radiotrek.rv.ua.

«Рубрика» : суспільно-політичне онлайн-видання. 2019. URL : www. https://rubryka.com.

«Семенівські вісті» : регіональний розважальний портал. 2019. URL : www.semenivka.com.ua.

«Сільські вісті» : всеукраїнська інформаційна газета.2015–2019. URL : www. http://www.silskivisti.kiev.ua.

«Старий Замок «Паланок» : газета. 2015–2019. URL : www. zakarpattya.net.ua.

«Стопкор» : інформаційний портал. 2019–2020. URL : www. stopcor.org.

«Судова влада України» : офіційний веб-портал. 2019. URL : www. court.gov.ua.

«Сьогодні» : всеукраїнська щоденна громадсько-політична газета. 2016–2020. URL : www.segodnya.ua/ua.

Телеканал 24 : онлайн-портал. 2015–2019. URL : www. 24tv.ua.

Тиждень.ua : електронна версія журналу. 2013–2020. URL : www.tyzhden.ua.

«Трибуна-Бровари» : інформаційно-аналітичне інтернет-видання. 2017. URL : www.brovary.net.ua.

ТСН (Телевізійна служба новин) : сайт. 2018. URL : www.tsn.ua.

«Ужгород» : єдина міська газета. 2019. URL : www. gazeta-uzhgorod.com.

«Украина криминальная» : сайт розслідувань та аналізу кримінальних буднів України. 2016–2019.URL : www. cripo.com.ua.

«Україна молода» : щоденна інформаційно-політична газета. 2014–2020. URL : www.umoloda.kyiv.ua.

«Українська правда» : Інтернет-газета. 2014–2019. URL : www.pravda.com.ua.

«Український тиждень» : суспільно-політичне видання. 2019. URL : www.tyzhden.ua.

«Українські новини» : сайт. 2017–2020. URL :www.ukranews.com.

«Укрінформ» : мультимедійна платформа іномовлення України. 2016–2020. URL : www.ukrinform.ua.

«УНІАН» : українське незалежне інформаційне агентство новин «УНІАН». 2014–2020. URL : www.unian.ua.

«Урядовий кур'єр» : газета Кабінету Міністрів України. 2020. URL : www.ukurier.gov.ua.

«Фінанси» : науково-теоретичний та інформаційно-практичний журнал. 2018. URL : www.finukr.org.ua.

«Фіртка» : агенція новин. 2018. URL : www. Firtka. If. Ua.

«Хвиля Десни» : щоденне інформаційне видання. 2018. URL : www. hvilya.com.

«Хрещатик. Київ» : міська газета. 2015. URL : www.kreschatic.kiev.ua.

«Цензор.нет» : сайт новин «Цензор.нет». 2016–2019. URL : www.censor.net.ua.

«Час» : українська газета. 2016–2019. URL : www. chas.cv.ua.

«Чернівці» : газета Чернівецької міської ради. 2017–2019. URL : www. komp2@rada.cv.ua.

«BBC.news» : британська компанія суспільного телерадіомовлення. 2018. URL : www.bbc.com.

«Depo.ua» : суспільно-політичний портал. 2016–2019. URL : www.depo.ua.

«Finance ua» : незалежний фінансовий портал. 2017. URL : www.finance.ua.

«Gazeta.ua» : інформаційний портал. 2015–2019. URL : www. gazeta.ua.

«Gordon.ua.com» : інформаційно-аналітичний інтернет-портал. 2019. URL : www. Gordon.ua.com.

«iPress»: українське мережеве видання. 2017. URL : www. ipress.ua

«Mukachevo.ua» : новинний портал Закарпаття. 2017. URL : www. mukachevo.ua.

«Novyny.online.ua» : український інформаційний портал. 2018–2019. URL : www.news.online.ua.

«Opinion» : перший український сайт оплачуваних опитувань. 2019. URL : www.opinion.com.ua.

«Rabinovichtv.com» : сайт. 2019. URL : www.rabinovichtv.com.

«RISU» : Релігійно-інформаційна служба України. 2016. URL : www.risu.ua.

«Slovech.com» : сайт українських новин. 2019. URL : www.slovech.co.

«Sport.ua» : загально-спортивний новинний портал в Україні. 2019. URL : www.sport.ua.

«Sumy.ua» : інформаційний портал міста Суми. 2018. URL : www.sm.suspilne.media.

«TSN.ua» : Новинний сайт TSN.UA. 2016. URL : www.TSN.ua.

«Uainfo» : Правда з блогів : сайт. 2017. URL : www.uainfo.org.

«Ua-stena» : новинний портал. 2019. URL : www.ua-stena.info.

«Vectornews» : провідна багатомовна інформаційна аґенція України. 2017. URL : www.vectornews.net.

«Zaxid.net» : аналітичне інтернетівське видання Львова. 2016–2019. URL : www.zaxid.net.

«Zik» : сайт інформаційного агентства «Zik», яке відбиває інформаційні процеси у Львові та області, у західному регіону Україні. 2014–2020. URL : www.zik.ua.

«Znaj.ua» : новинне інтернет-ЗМІ. 2019.URL : www. znaj.ua.

«iPress.ua» : Інтернет-видання iPress.ua. 2016. URL : www.iPress.ua.

«5-й канал» : офіційний сайт 5-го каналу. 2017–2019. URL : www.5.ua.

«7 Днів-Україна» : інформаційний сайт. 2018. URL : www.7days-ua.com.

«24-й телеканал» : офіційний сайт 24-го телеканалу. 2016–2020. URL : www.24tv.ua.

«112.ua» : офіційний сайт телеканалу «112 Україна». 2020. URL :www.112.ua.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Розділи в колективній монографії:

1. Левченко Т. М. Новітні стилістичні перетворення приказок у заголовках українських газет. *Лексика українських масмедіа* : монографія / за ред. Марини Навальної. Переяслав-Хмельницький : «Видавництво К С В», 2019. С. 145–152.

2. Левченко Т. М. Використання прецедентних текстів у заголовках українських газет на початку XXI ст. *Лексика українських масмедіа* : монографія / за ред. Марини Навальної. Переяслав-Хмельницький : «Видавництво К С В», 2019. С. 153–161.

Статті, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

3. Левченко Т. М. Функціонування зоо- та фітоморфізмів в українському арго 20-30-х років минулого століття. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : лінгвістика і літературознавство* : міжвузівський збірник наукових статей. Бердянськ : БДПУ, 2011. Випуск XXIV. Ч. 1. С. 451–460.

4. Левченко Т. М. Метафоризація дієслів у розмовному мовленні. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство)* : збірник наукових праць. Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2012. Випуск 16. С. 242–245.

5. Левченко Т. М. Функціональні параметри арголексем в українській мові початку XX століття. *Теоретична і дидактична філологія : Серія «Філологія»* : збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич О. М., 2012. Випуск 12. С. 202–206.

6. Левченко Т. М. Функціонально-стилістичні вияви жаргонної лексики в газетно-публіцистичному стилі. *Волинь філологічна : текст і контекст. Лінгвістика XXI століття : стан і перспективи* : збірник наукових праць. Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2013. Випуск. 15. С. 155–165.

7. Левченко Т. М. Тематика жаргонної лексики в мові періодичної преси. *Теоретична і дидактична філологія* : *Серія «Філологія»* : збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич О. М., 2014. Випуск 17. С. 340–350.

8. Левченко Т. М. Метафоричне значення дієслів у розмовному мовленні. *Теоретична і дидактична філологія : Серія «Філологія»* : збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький (Київська обл.) : Домбровська Я. М., 2018. Випуск 28. С. 106–113.

9. Левченко Т. М. Функціонування жаргонних фразеологічних одиниць у засобах масової комунікації. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Випуск 11. Том 1. С. 27–32.

10. Левченко Т. М. Українські мовознавці про суржик у мові засобів масової комунікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. *Серія : Філологія* : науковий збірник, Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. № 40. Том 3. С. 106–109.

11. Левченко Т. Стилістична диференціація жаргонізмів у мові засобів масової комунікації. *World Science*. Warsaw, Poland. RS Global Sp. z O.O., № 11 (51). Vol. 4. November 2019. P. 33–37.

12. Левченко Т. Розширення сфери застосування кримінального жаргону. *World Science*. Warsaw, Poland. RS Global Sp. z O.O., № 6 (36). June 2019. P. 36–41.

13. Левченко Т. М. Діалектизми як пейоративи в мові засобів масової інформації. *Теоретична і дидактична філологія : Серія «Філологія»* : збірник наукових праць. Переяслав (Київська обл.) : Домбровська Я. М., 2020. Випуск 31. С. 50–58.

14. Левченко Т. М. Жаргонна лексика у військовій тематиці сучасної української преси. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія* : науковий збірник. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. № 39. Том 3. С. 115–118.

15. Левченко Т. М. Експресивні можливості субстандартної лексики в мові засобів масової комунікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. *Серія : Філологія* : науковий збірник. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019, № 42. Том 3. С. 106–109.

16. Левченко Т. М. Сленгові одиниці тематичної групи «Поведінка» у мові засобів масової комунікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. *Серія : Філологія* : науковий збірник. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019, № 43. Том 4. С. 147–150.

17. Левченко Т. М. Запозичення в молодіжному сленгу (на матеріалі українських засобів масової комунікації). *Закарпатські філологічні студії.* Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Випуск 13. Том 1. С. 77–82.

18. Левченко Т. М. Субстандартна лексика в мові засобів масової комунікації (на матеріалі кримінального жаргону). Науковий журнал *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. *Серія : Філологія. Соціальні комунікації.* Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Том 30 (69). № 3. Частина 1. С. 36–40.

19. Левченко Т. М. Функціонування сленгізмів тематичної групи «Мовлення» в мові засобів масової комунікації. *Теоретична і дидактична філологія* : *Серія «Філологія»* : збірник наукових праць. Переяслав (Київська обл.) : Домбровська Я. М., 2020. Випуск 32. С. 67–75.

20. Левченко Т. М. Діалектна побутова лексика в засобах масової комунікації. Науковий журнал *Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»* : збірник наукових праць. Львів, 2019. № 6. С. 127–131.

21. Левченко Т. М. Диференціація діалектної лексики в мові засобів масової комунікації. Науковий журнал *Вчені записки ТНУ імені*

В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Том 30 (69). № 4. Частина 1. С. 22–26.

22. Левченко Т. М. Суржик як засіб відтворення мовлення героїв публікацій у сучасних засобах масової комунікації. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. *Серія : Філологічні науки (мовознавство)* : збірник наукових праць. Дрогобич, 2019. № 12. С. 112–116.

23. Левченко Т. М. Сленг у мові засобів масової комунікації (на прикладі лексем тематичної групи «Емоції, бажання, психічні стани»). *Закарпатські філологічні студії.* Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Випуск 14. Том 2. С. 54–59.

24. Левченко Т. М. Стилістично знижена лексика в мові засобів масової комунікації. *Актуальні питання гуманітарних наук* : Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Випуск. 27. Том 3. С. 50–55.

25. Levchenko T. Functional peculiarities of substandard lexis in the language of mass media. *Polish journal of science*.Warsaw, Poland. № 26 (2020). Vol. 3. P. 34–37.

26. Levchenko T. Peculiarities of functioning of slangy vocabulary in the language of mass media. *Polish journal of science*. Warsaw, Poland. № 31 (2020). Vol. 3. P. 55–58.

27. Левченко Т. М. Актуалізація вульгаризмів у текстах суспільно-політичної тематики. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Германістика та міжкультурна комунікація.* Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Випуск 1. С. 222–227.

28. Левченко Т. М. Суржик як засіб пейоративної оцінки в мові засобів масової комунікації. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. 2020. Випуск. 85. С. 72–76.

Праці, які додатково відбивають наукові результати дисертації:

29. Левченко Т. М. Метафоризація дієслів у писемному мовленні. *Теоретична і дидактична філологія*: *Серія «Філологія»* : збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич О. М., 2013. Випуск 16. С. 173–179.

30. Левченко Т. М. Функціонування жаргонізмів у заголовках сучасної української публіцистики. *Мова. Суспільство. Журналістика* : збірник наукових праць на пошану професорів А. І. Мамалиги та О. Д. Пономарева з нагоди ювілеїв. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. С. 70–74.

31. Левченко Т. М. Процеси дієслівної метафоризації в українській мові. *Теоретична і дидактична філологія Серія «Філологія»* : збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич О. М., 2013. Випуск 18. С. 204–208.

32. Левченко Т. М. Функціонально-стилістична характеристика жаргонної лексики в мові сучасної української періодики. *Молодий вчений*. № 12 (15). Херсон : ТОВ «Видавничий дім Гельветика», 2014. С. 229–232.

33. Левченко Т. М. Стилістичні можливості експресивної лексики в повідомленнях. *Соціум. Документ. Комунікація : Серія «Філологічні науки»* : збірник наукових статей. Переяслав-Хмельницький : ФОП Домбровська Я. М., 2017. Випуск 4. С. 24–37.

34. Левченко Т. М. Функціонування лексико-тематичних груп у соціальних діалектах. *Соціум. Документ. Комунікація : Серія «Філологічні науки»* : збірник наукових статей. Переяслав-Хмельницький : ФОП Домбровська Я. М., 2019. Випуск 7. С. 75–93.

35. Левченко Т. М. Діалектна побутова лексика в засобах масової комунікації. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»* : збірник наукових праць. Львів, 2019. № 6. С. 127–131.

36. Левченко Т. М. Жаргонізми на позначення взаємостосунків між людьми в мові засобів масової комунікації. *Стратегії розвитку та пріоритетні завдання філологічних наук.* Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2019. С. 89–92.

37. Левченко Т. М. Діалектна лексика в мові засобів масової комунікації. *Мова, література і культура : актуальні питання взаємодії*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Львів : Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2019. С. 6–10.

38. Левченко Т. М. Суржик як засіб експресивізації текстів засобів масової комунікації. *Таврійські філологічні наукові читання* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Частина ІІ. С. 139–142.

39. Левченко Т. М. Експресивний потенціал зневажливої лексики в українській публіцистиці. *Нове у філології сучасного світу*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Львів : Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2020. С. 6–10.

40. Левченко Т. М. Вплив позамовних чинників на лексичні процеси в публіцистиці. *Концептуальні проблеми розвитку філологічних наук у сучасному полікультурному просторі*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 139–142.

41. Левченко Т. М. Класифікація субстандартної лексики в лінгвістичній літературі. *Scientific collection «Interconf»*. № 3 (39). Manchester, Great Britain. 2020 P. 873–878.

ДОДАТОК Б

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Міжнародні наукові та науково-практичні конференції

1. Міжнародна науково-практична конференція з проблем функціонування і розвитку української мови «Мова. Суспільство. Журналістика» (Київ, 06 квітня 2013 р. – участь із доповіддю).

2. Міжнародна науково-практична конференція «Неперервна освіта нового сторіччя : досягнення та перспективи» (Запоріжжя, 20–27 квітня 2015 – заочна участь).

3. ІІ Міжнародна науково-практична конференція «Філологія і лінгвістика в сучасному суспільстві» (Львів, 30–31 жовтня 2015 р. – заочна участь).

4. Міжнародна науково-практична конференція «Економіка, наука, освіта : інтеграція та синергія» (Братислава-Відень-Будапешт, 17–22 січня 2016 р. – заочна участь).

5. IV Міжнародна науково-практична конференція «Теоретична і дидактична філологія : надбання, проблеми, перспективи розвитку» (Переяслав-Хмельницький, 04–05 жовтня 2018 р. – участь із доповіддю).

6. VI Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Сучасна гуманітаристика» (Переяслав-Хмельницький, 26 січня 2018 р. – участь у режимі on-line).

7. Міжнародна науково-практична конференція «Лінгвосоціокультурні аспекти комунікації» (Острог, 15 березня 2018 р. – заочна участь).

8. XII Міжнародна науково-практична конференція «Мови і світ : дослідження та викладання» (Кропивницький, 22–23 березня 2018 – участь із доповіддю).

9. IV Міжнародна наукова конференція «Sciance progress in European countries» (Штутгарт, Німеччина, 28 грудня 2018 р. – заочна участь).

10. І Міжнародна науково-практична конференція, присячена 100-річчю від дня народження Олеся Гончара (Переяслав-Хмельницький, 19–20 квітня 2018 р. – участь із доповіддю).

11. XII Міжнародна конференція «Національна ідентичність у мові і культурі» (Київ, 22–23 травня 2019 р. – участь із доповіддю).

12. XII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна гуманітаристика» (Переяслав-Хмельницький, 09 грудня 2019 р. – участь із доповіддю).

13. III Міжнародна науково-практична конференція «Людина і право в мові сучасних ЗМІ» (Одеса, 07–08 червня 2019 р. – участь із доповіддю).

14. III Міжнародна науково-практична конференція «Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи» (Ужгород, 25 жовтня 2019 р. – заочна участь).

15. І Міжнародна науково-практична конференція «Переяславська мовознавча толока» (Переяслав-Хмельницький, 19–20 вересня 2019 р. – участь із доповіддю).

16. Міжнародна науково-практична конференція «Мова, література і культура» : актуальні питання взаємодії (Львів, 11–12 жовтня 2019 р. – участь із доповіддю).

17. III Міжнародний науковий форум вчених «Схід – Захід» (Відень, Австрія, 11 січня 2019 р. – заочна участь).

18. VI Міжнародна науково-практична конференція «Science progress in European countries : new concepts fnd modern solutions» (Штутгарт, Німеччина, 28 лютого 2019 р. – заочна участь).

19. VI Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток сучасної освіти і науки : результати, проблеми, перспективи» (Конін, Польща, 26 квітня 2019 р. – заочна участь).

20. II Міжнародні Кронебергівські читання (Харків, 03–04 жовтня 2019 – заочна участь).

21. Міжнародна науково-практична конференція «Таврійські філологічні наукові читання» (Київ, 24–25 січня 2020 р. – участь із доповіддю).

22. Міжнародна науково-практична конференція «Концептуальні проблеми розвитку філологічних наук у сучасному полікультурному просторі» (Київ, 19–20 червня 2020 р. – участь із доповіддю).

23. V Міжнародна науково-практична конференція «Теоретична і дидактична філологія : надбання, проблеми, перспективи розвитку» (Переяслав, 01–02 жовтня 2020 р. – участь із доповіддю).

24. Міжнародна науково-практична конференція «Нове у філології сучасного світу» (Львів, 12–13 червня 2020 р. – участь із доповіддю).

Всеукраїнські регіональні та наукові та науково-практичні конференції

25. Всеукраїнська науково-практична конференція «Лінгвістичне портретування сучасного соціуму» (Вінниця, 15–16 листопада 2012 р. – участь із доповіддю).

26. III Всеукраїнська науково-практична конференція «Тарас Шевченко і сьогодення» (Сімферополь, 20 квітня 2013 р. – участь із доповіддю).

27. Всеукраїнська науково-практична конференція «Лінгвостилістика XXI ст. : стан та перспективи розвитку» (Луцьк, 04–05 жовтня 2013 р. – заочна участь).

28. Всеукраїнська науково-практична конференція «Українська мова і культура» (Київ, 28 жовтня 2013 р. – участь із доповіддю).

29. Всеукраїнська науково-практична конференція «Українська мова і культура у загальнослов’янському контексті» (Київ, 27–28 жовтня 2014 р. – участь із доповіддю).

30. Всеукраїнська науково-практична конференція інтернет-конференція «Проблеми загальнокультурного і професійного розвитку майбутнього фахівця в системі неперервної освіти» (Переяслав-Хмельницький, 28–29 травня 2014 р. – участь у режимі on-line).

31. Всеукраїнська науково-практична конференція «Четверті Бугайківські читання» (Ніжин, 10–11 жовтня 2014 р. – заочна участь).

32. Всеукраїнська дистанційна науково-практична конференція з міжнародною участю «Мовні дисципліни в контексті розвитку вищої школи» (Харків, 14 листопада 2014 р. – заочна участь).

33. ІІ Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток соціально-гуманітарної освіти і науки в контексті модернізації вітчизняної вищої школи» (Дніпропетровськ, 26 грудня 2014 р. – заочна участь).

34. V Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми культури української мови і мовлення» (Острог, 05 листопада 2015 р. – заочна участь).

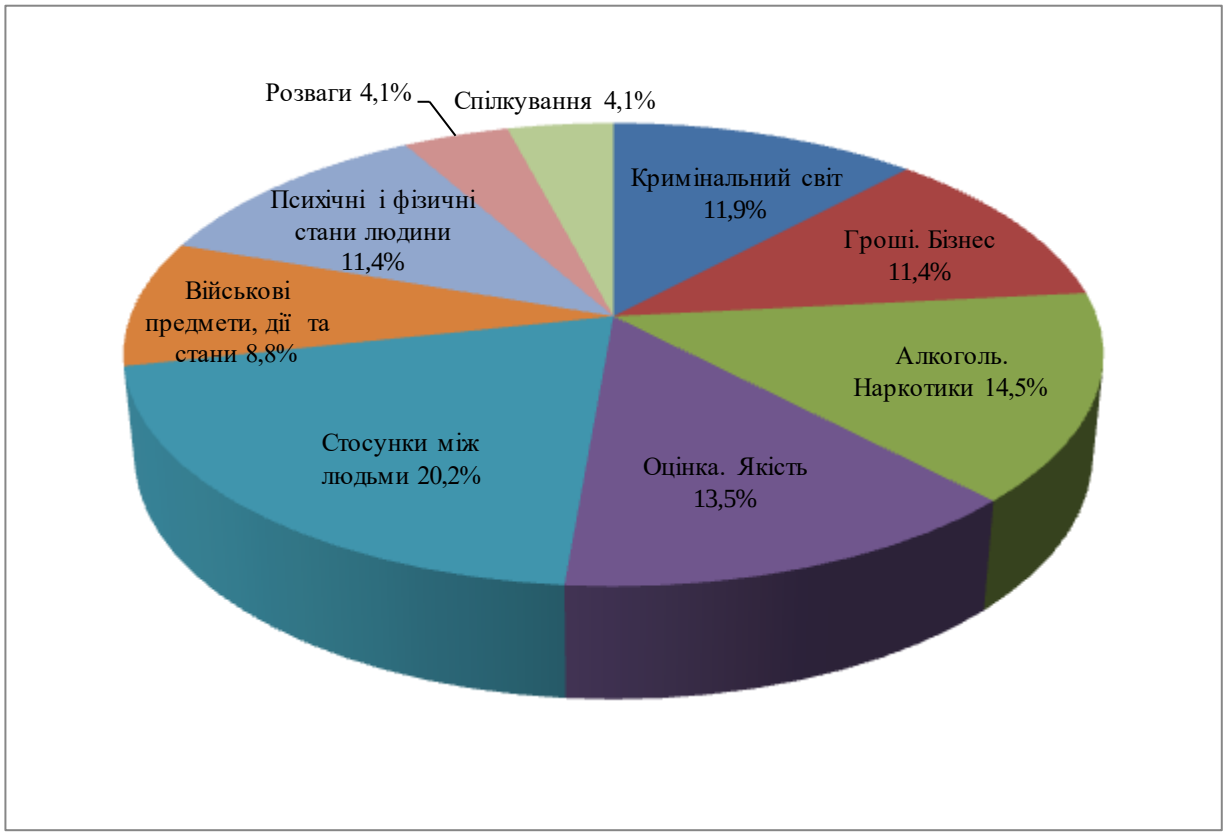
35. Всеукраїнські Грищенківські читання (Ніжин, 27 вересня 2019 р. – участь із доповіддю).

ДОДАТОК В

Таблиця 1

№	Тематичні групи жаргонізмів	Кількість	Відсотки
1.	Кримінальний світ	23	11,9
2.	Гроші. Бізнес	22	11,4
3.	Алкоголь. Наркотики	28	14,5
4.	Оцінка. Якість	26	13,5
5.	Стосунки між людьми	39	20,2
6.	Військові предмети, дії та стани	17	8,8
7.	Психічні і фізичні стани людини	22	11,4
8.	Розваги	8	4,1
9.	Спілкування	8	4,1
	Всього	193	100

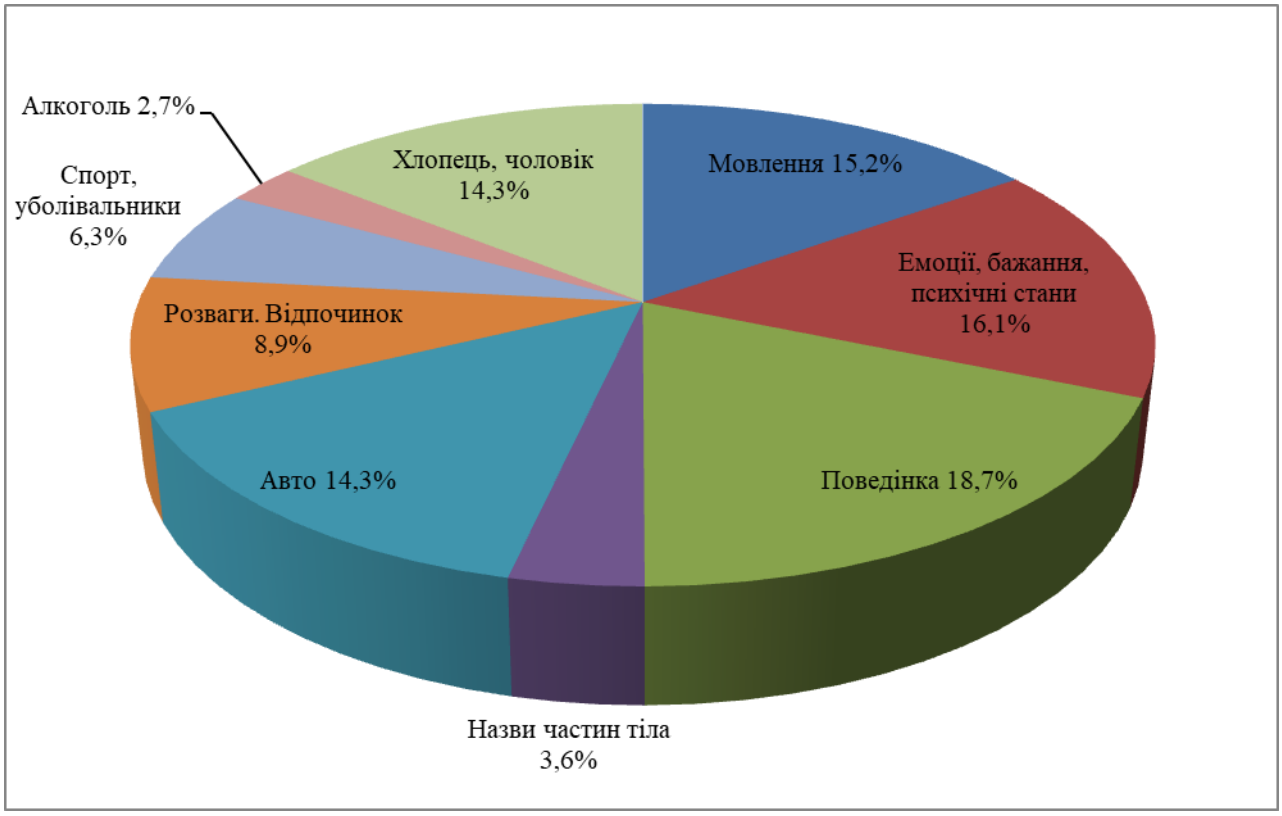
Діаграма 1

Таблиця 2

№	Тематичні групи сленгізмів	Кількість	Відсотки
1.	Мовлення	17	15,2
2.	Емоції, бажання, психічні стани	18	16,1
3.	Поведінка	21	18,7
4.	Назви частин тіла	4	3,6
5.	Авто	16	14,3
6.	Розваги. Відпочинок	10	8,9
7.	Спорт, уболівальники	7	6,3
8.	Алкоголь	3	2,7
9.	Хлопець, чоловік	16	14,3
	Всього	112	100

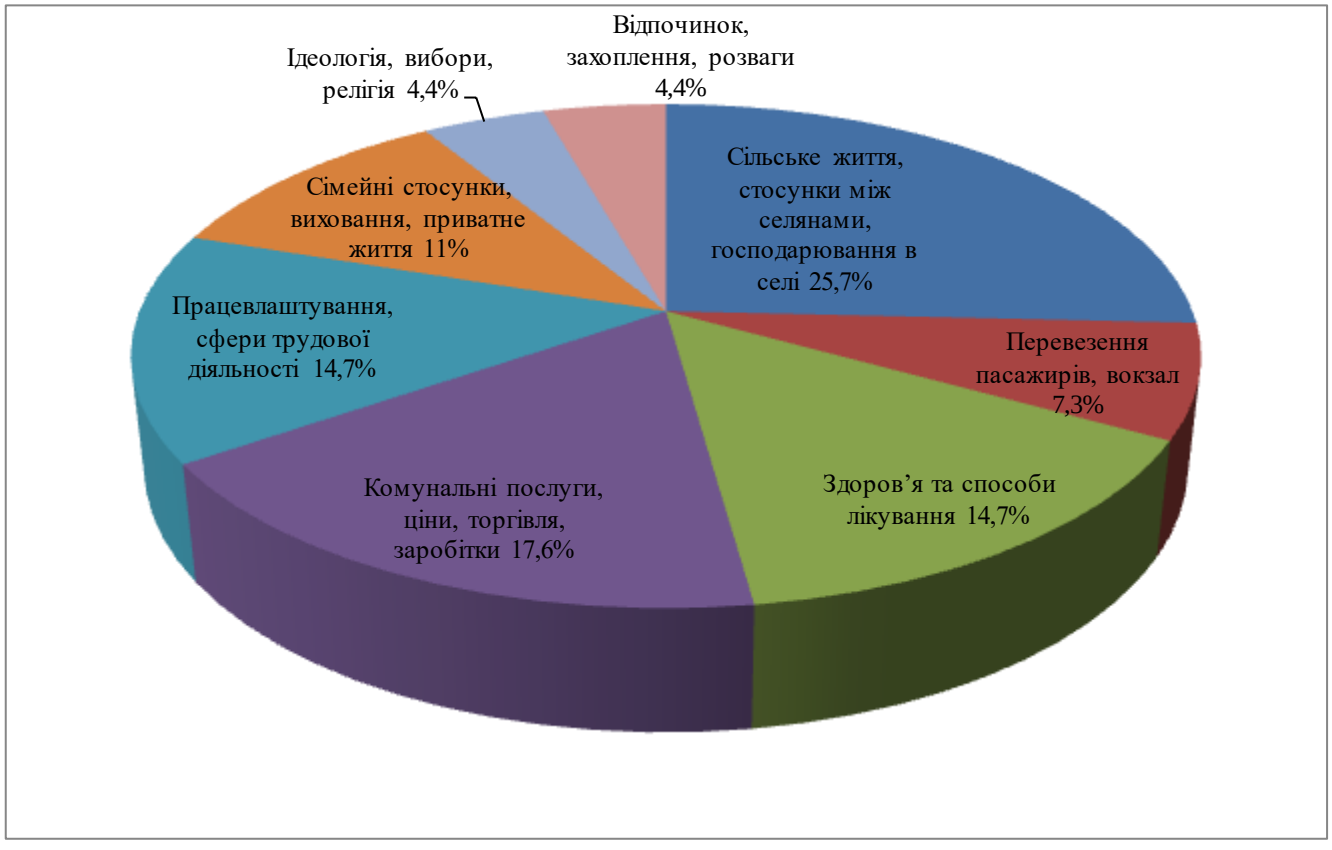
Діаграма 2

Таблиця 3

№	**Тематичні групи суржикізмів**	**Кількість**	**Відсотки**
1.	Сільське життя, стосунки між селянами, господарювання в селі	35	25,7
2.	Перевезення пасажирів, вокзал	10	7,3
3.	Здоров’я та способи лікування	20	14,7
4.	Комунальні послуги, ціни, торгівля, заробітки	24	17,6
5.	Працевлаштування, сфери трудової діяльності	20	14,7
6.	Сімейні стосунки, виховання, приватне життя	15	11
7.	Ідеологія, вибори, релігія	6	4,4
8.	Відпочинок, захоплення, розваги	6	4,4
	Всього	136	100

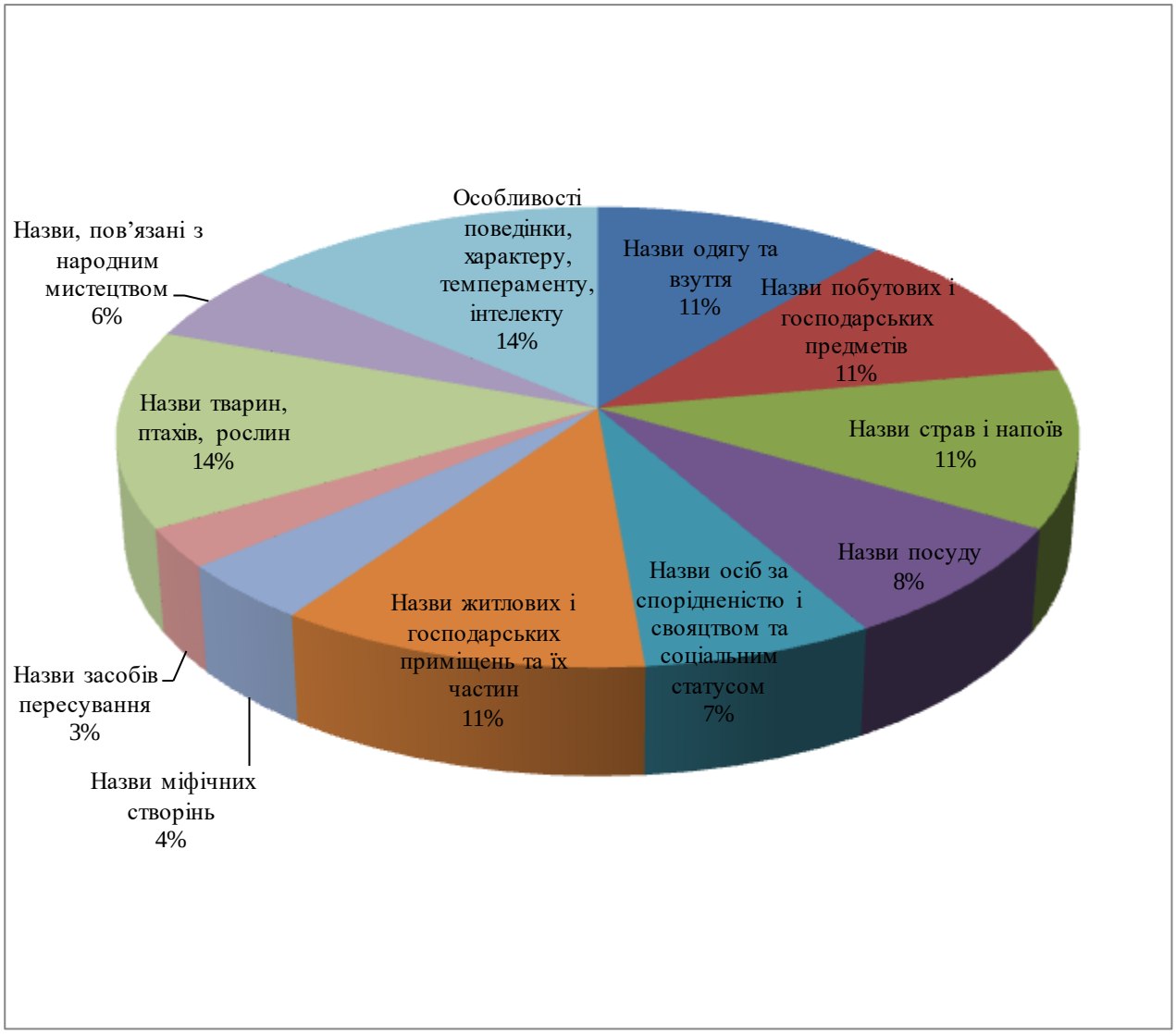
Діаграма 3

Таблиця 4

№	**Тематичні групи діалектизмів**	**Кількість**	**Відсотки**
1.	Назви одягу та взуття	8	11,1
2.	Назви побутових і господарських предметів	8	11,1
3.	Назви страв і напоїв	8	11,1
4.	Назви посуду	6	8,3
5.	Назви осіб за спорідненістю і свояцтвом та соціальним статусом	5	7
6.	Назви житлових і господарських приміщень та їх частин	8	11,1
7.	Назви міфічних створінь	3	4,2
8.	Назви засобів пересування	2	2,8
9.	Назви тварин, птахів, рослин	10	14
10.	Назви, пов’язані з народним мистецтвом	4	5,6
11.	Особливості поведінки, характеру, темпераменту, інтелекту	10	14
Всього		72	100

Діаграма 4

Особливості поведінки, характеру, темпераменту, інтелекту 14%
Назви одягу та взуття 11%
Назви побутових і господарських предметів 11%
Назви страв і напоїв 11%
Назви посуду 8%
Назви осіб за спорідненістю і свояцтвом та соціальним статусом 7%
Назви житлових і господарських приміщень та їх частин 11%
Назви міфічних створінь 4%
Назви засобів пересування 3%
Назви тварин, птахів, рослин 14%
Назви, пов'язані з народним мистецтвом 6%